DE NAVORSCHER.

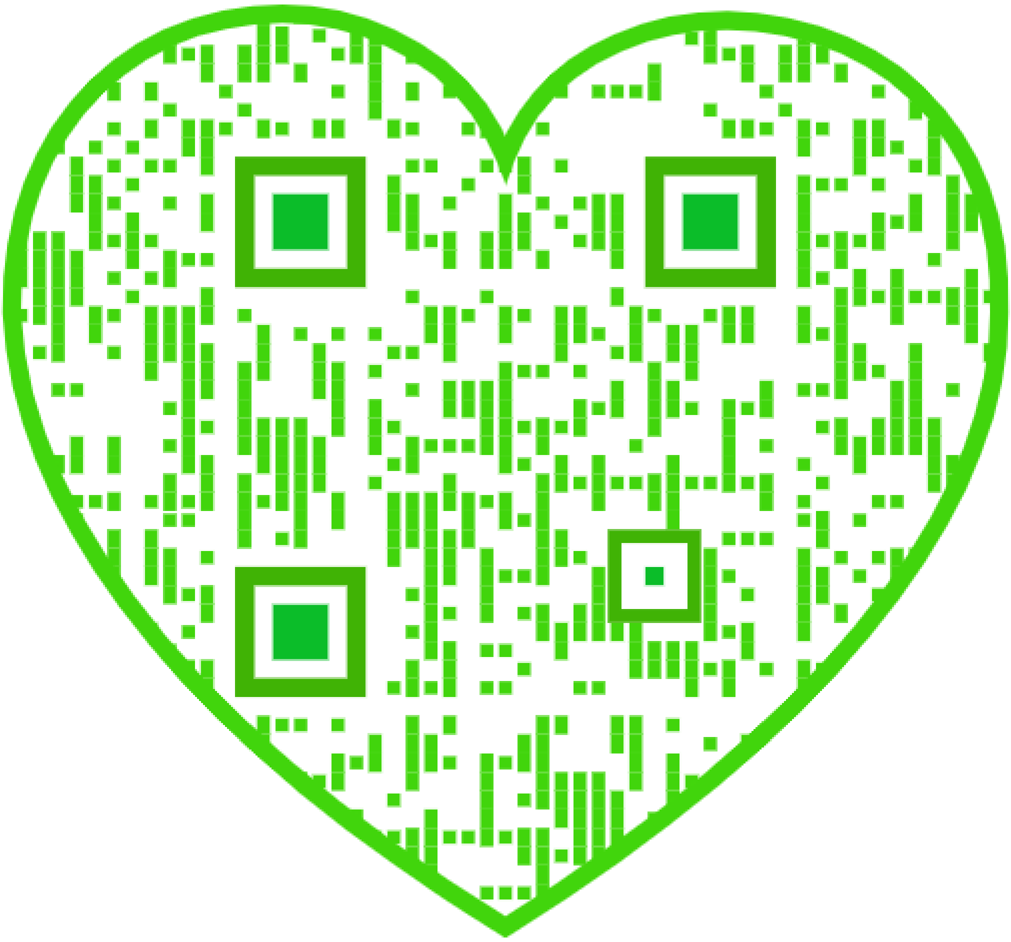

De Navorscher,

EEN MIDDEL
TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER,

TUSSCHEN ALLEN DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN,

ONDER BESTUUR VAN

P. LEENDERTZ, Wz.

VIER EN TWINTIGSTE JAARGANG.

NIEUWE SERIE.

Zevende Jaargang.

TE AMSTERDAM, bij J. C. LOMAN JR.
1874.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 1. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

3 Januarij 1874.

INHOUD.

Vragen.

Huis te Teylingen. — Arnout van Zuylen van Nyevelt. — Kerckelyke historie vertaald door Jan Fruytiers . . . . 1.
Onderwijzer—Koopman in zout. — Paarden-schoeisel. . . . . 2.
Gravin van Ross. — Adriaan de Vin. — Joan Canter . . . . 3.
Joachim Roëll. — Geslacht de Witt. — Geslacht van Someren . . . . . 4.
Geslacht van Noordwijk. — Geslacht Brouwer. — Wapen van het geslacht Apeldoorn. — Aardbevingen in Nederland . . . . 5.
Luchtverschijnsel. . . . . 6.

Antwoorden.

Gildepenning . . . . 6.
Treurspel Jan Jacob. — Kraam . . . . 7.
Geslacht Leydekker—Leyendekker. . . . . 8.
Geslacht Spiering en Oudheusden . . . . 9.

Aanteekeningen.

Een spotprent uit de 16e eeuw . . . . 9.
Een splinternieuwe manier van zelfmoord . . . . 11.
Bellen blazen . . . . 12.

BERIGT VOOR INZENDERS.

De gelegenheid om vragen, antwoorden of aanteekeningen in te zenden staat open voor ieder. Aan het bestuur blijft nogtans het regt, ingezondene stukken ter zijde te leggen, indien het dit om deze of gene reden noodig acht.

Vragen die gerekend kuunen worden voor den inzender alleen en voor niemand anders van belang te zijn, worden niet geweigerd, doch niet in het tijdschrift zelf, maar op den omslag geplaatst. De antwoorden daarop insgelijks.

Ook voor aanvragen om boeken of handschriften te koop of te leen, en aanbiedingen van boeken te koop of in ruiling is op den omslag plaats.

Bijdragen met den naam der schrijvers onderteekend zijn den lezers het aangenaamst en lokken het meest uit tot beantwoording of toelichting. De ondervinding heeft ons dit geleerd. Wij laten echter in dit opregt aan ieder volkomene vrijheid. Acht men het beter zijne bijdragen slechts met de voorletters van zijnen naam of op andere wijze of in het geheel niet te onderteekenen, wij berusten daarin volgaarne. Wij verlangen alleen dat de naam der schrijvers aan het bestuur bekend zij. Slechts onder deze voorwaarde wordt het ingezondene geplaatst.

Meermalen, ook nog in den laatsten tijd, werd ons bij het toezenden van vragen gemeld, dat wij over de kosten, aan het plaatsen daarvan verbonden, konden beschikken. Wij hebben van dat aanbod geen gebruik gebruik gemaakt: want de Navorscher is geen advertentieblad. Zij die antwoorden inzenden doen het uit welwillendheid en hulpvaardigheid: zij verlangen er geene betaling voor. Wij verlangen die evenmin voor het plaatsen van vragen.

Wij hebben nog een vriendelijk verzoek aan onze medewekers: zij zullen ons namelijk genoegen doen, indien zij iedere bijdrage op een afzonderlijk stukjen papier sehrijven.

4
3
2
1
PHILIPPO. GALLVS. GERMANVS, SCOTVS ET AGLVS
TENTARVNT VACCAM PRÆRIPVISSE SIBI.

VRAGEN.

Huis te Teylingen. In 1605 werd er ernstig gedacht aan eene restauratie. De heer van Warmond, als houtvester van Holland, verzocht de staten »het Huys te Teylingen jegens alle verdere verval, ruïne ende inwateringe wat te repareren, als synde de eenige antiquiteyt van Hollandt." Hierop werd de volgende resolutie genomen: »De Staten enz. lasten ende ordonneren die van de Kamer van de Reeckeninge in Hollandt, ten minsten koste ende meesten oorbaer sulcke voorsieninghe te doen, dat den thoorn ende het vorder van den Huyse van Teylingen jegens alle meerdere verval ende inwateringhe magh wesen bewaert, totdat daernaer de ghelegentheydt van den lande sal konnen lyden, vordere onkosten tot de reparatie nodigh synde, ghedaan te worden." Was er in die dagen nog meer van het oude slot over dan thans? Weet men ook hoeverre die restauratie zich toen heeft uitgestrekt, en of er later meer aan gedaan is?

R.

Arnout van Zuylen van Nyvelt was kolonel bij het statenleger in 1602, en in 1603 kommandant van 's Gravenweert. Waar hem te plaatsen in de genealogie der van Zuylens?

R.

Kerckelycke historie, vertaald door Jan Fruytiers. In het Biographisch Woordenboek van van der Aa wordt hiervan geen gewag gemaakt. Toch lees ik in de Resolutien van de Staten Generaal 17 julij 1599: »Op de requeste van Jacob Vennecool cum suis, boeckdrucker, verzoeckende octroy om te mogen drucken de Kerckelycke Historie, soo die in Duytsche vuyte Francoysche sprake is overgeseth door Johan Fruytiers, totten jaere vierentseventich, is

geordonneert, dat men desen bouck eerst sal stellen in handen van Merula, historieschryver, om denzelven tot costen van de druckers te visiteren, ende voornementlyck te letten op tgene dat daerinne gescreven werdt van den staet van dese landen, mitsgaders op de waerheyt van de historie, om dheeren staten tsynder tydt daervan rapport te doen." Blijkbaar had men, door de uitgave van de Historien van van Meteren voorzichtigheid geleerd.

Er wordt in de Resolutien van dit boek verder niet gesproken. Heeft Merula het afgekeurd? Hebben de staten de uitgave om eenige reden tegengehouden? Welk was het fransche werk?

H. C. ROGGE.

Onderwijzer—koopman in zout. In sommige lagere scholen in Zeeland, o. a. in Goeree, had de onderwijzer het monopolie of althans de bevoegdheid tot het leveren van zout aan de ingezetenen. Daartoe stond in het schoollokaal eene kist, waaruit de gevraagde hoeveelheid telkens genomen werd, zonder dat dit tot eenig oponthoud of stoornis aanleiding gaf. Alleen werd dan de stok, dien de meester steeds in handen had, neergelegd en verder het onderwijs weder voortgezet. Dit had nog plaats in den tijd van 1840 tot 1850. Mijn berigtgever meent, dat het eene vergoeding was voor het verlies van emolumenten sedert den franschen tijd. Indien ik dit niet wist uit de mededeeling van een ooggetuige, ik zou het haast niet gelooven. Was dit ook elders het geval? en waaruit nam het zijn oorsprong? Wie weet dat?

D. C. J.

Paardenschoeisel. In een, niet in den boekhandel verkrijgbaar, geschriftjen, getiteld: A four-days tour in Holland in the summer of 1834, by Mrs. Gunn, wordt op bl. 12 vermeld, dat in Holland, vrij algemeen, in gebruik is de paarden met *ijzeren* pottingen, onderschoenen, holblokken (*pattens*) te voorzien: zij zijn veel grooter dan de pooten van het beest en worden met een lederen band vastgehecht. Waar kan mrs. Gunn dit gezien hebben? bij Rotterdam? in moerassige landen bij het ploegen?

J. D.
L.

Gravin van Ross. Op het kerkhof te Diemerbrug ligt begraven:

»Johanna Catharina
Gravin van Ross
geb. de Schubert,
* 10 Dec. 1772
† 15 April 1814."

Behalve haar wapen met de spreuk, »in magnis voluisse sat est", staan op haar graf nog de volgende woorden:

»Het *vaderland te helpen bevrijden* en menschenrampen ver-
»minderen was het beroep waarin zij stierf."

Waar en hoe oefende deze gravin haar »beroep" uit en wat is er van hare levensgeschiedenis bekend?

AZ.

Adriaan de Vin. Wie kan mij eenige aanwijzing geven tot het bekomen van het volgende werkjen? »De gezalfde Christen, begrijpende vele Christel. Gezangen. Vermeerderd met een 2de deel onder den naam van den Zeeuwschen Akker, en een Aanhangsel. Alle op meest bekende zangwijzen. Door Adriaan de Vin (in leven) schoolm[r]. en voorz[r]. te St. Laurens, in den eilande van Walcheren. Naar den 3e druk, 8vo., te Middelburg bij Adriaan de Vin, 1769. Ook te bekomen te Amsterdam bij M. de Bruyn.

En wie weet mij een en ander ten aanzien van dien schrijver en drukker de Vin en hunne familie mede te deelen?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Joan Canter. Volgens Schelhorns Amoenitates I. 503, schreef Philomusus aan den geneesheer Rijchardus, dat de Friezen Joan Canter en Dirk Ulsenius goede aanteekeningen gemaakt hadden, de eene op Galenus, de andere op Hippocrates.

Deze Joan Canterus schreef in 1593 te Rome in het album van J. I. Pontanus (zie Levensbijz. v. Pontan. door Bodel Nijenhuis bl. 89) en was een zoon van den geleerden Utrechtenaar Theod. Canterus. V. d. Aa vermeldt hem niet in zijn Biogr. woordenb. Weet iemand iets meer van hem en van Dirk Ulsenius, wiens groningsch geslacht, zoo ik meen, met dat van de Canter verwant was?

G. A. SIX.

Joachim Roëll. Behoorde Joachim Roëll, 1592—1606 abt van Hersfeld, de geleerde vriend van landgraaf Maurits van Hessen, die hem in een latijnsch gedicht in 1603 ter jagt noodigde (zie v. Rommel Gesch. v. Hessen VI. 518), tot het thans in Nederland bekende geslacht van dien naam, waarvan Herm. Alex. Roëll, geboren in het graafschap Mark, zoo ik meen, de eerste was die zich, in 1679 als hofprediker van Elisabeth van de Palz, hier te lande vestigde?

G. A. SIX.

Geslacht de Witt. Kan iemand mij ook mededeelen, of Pieter Janzn. de Witt, getrouwd met Geertruyd de Haze, een zoon is geweest van Jan Pieterzn. de Witt, van 1609—20 schepen en raad te Amsterdam, en van Susanna Catharina Ros, dochter van Michiel Ros, drossaart van Purmerend? Zoo ja, welk wapen voerde dan het geslacht Ros?

N.

Geslacht van Someren. (vgl. XXIII. bl. 580). Is Willem van Someren, zoon van Jan uit diens 2de huwelijk met Maria v. Wijdenes, ongehuwd en zonder (wettige) nakomelingen gestorven?

Jan van Someren, Willemszoon, uit diens huwelijk met Elisabeth de Leeuw, huwt te..... en wie?

Mr. Jacob van Someren, geb. 23 sept. 1652 en

Mr. Corns. van Someren, geb. 26 sept. 1650 te Dordrecht, beide zonen van Johan, (zie v. Balen in v. v. Someren) gehuwd te.....? met.....? en overleden te.....?

V. d. Aa vermeldt in zijne Kasteelen van Oud-Nederland, jhr. Melchior Joost, baron van Someren van Vrijenes, heer van Croy, gehuwd met Aletta Wilhelmina Tulleken, aan wie hij het huis Croy na zijnen dood opdraagt (Zie in v. Croy). Welk wapen voerde hij, en vanwaar droeg hij eenen adellijken titel?

Is het wapen der gemeente Someren in Noordbrabant hetzelfde dat de familie van dien naam te Dordrecht, of dat de familie te Utrecht gevoerd heeft?

R.

Geslacht v. Noordwijk. Gaarne zou men vernemen, wie de ouders waren van mr. Johan v. Noordwijk, raad en rentmeester der domeinen van Utrecht, met opgave van geboorte- huwelijks- en sterfjaar en der gevoerde wapens.

S.

Geslacht Brouwer. Wie waren de ouders van Arnoldina Brouwer, echtgenoot van Erans v. d. Duijn, in 1616 eigenaar van het huis ten Donck, in den Riederwaard?

S.

Wapen van het geslacht Apeldoorn. Welk wapen voerde Peter v. Apeldoorn, burgem. van Elburg, getr. met Fenne v. Holthe? (Zie Ferwerda Geneal v. Holthe 5de gen.)

S.

Aardbevingen in Nederland. Men weet dat de aardbeving, die in de vorige eeuw Lissabon verwoestte, ook in ons vaderland is gevoeld. Vroeger en later zijn er hier te lande meermalen aardbevingen waargenomen, ofschoon men ook wel eens kleine plaatselijke bewegingen, waarschijnlijk het gevolg van eene grondverschuiving, voor aardbevingen heeft gehouden. Zou het niet van belang zijn, de berichten omtrent werkelijke aardbevingen, hier te lande gevoeld in vroegere eeuwen, bijeen te brengen, door eenvoudig te vermelden door welke geschiedschrijvers of in welke boeken er gewag van gemaakt wordt? Zulke mededeelingen, misschien aangevuld uit aanteekeningen van tijdgenooten, uit brieven, of uit geschriften waarin men niet vermoeden zou dienaangaande iets te vinden, zullen bouwstoffen leveren voor een wetenschappelijk onderzoek. Om met iets te beginnen, wil ik de aandacht vestigen op de aardbeving van 2 januarij 1602. Wagenaar maakt er gewag van. In de staten-resolutiën van Holland wordt gezegd, dat de schok plaats had 's middags op slag van twaalven en door vele personen op verscheidene plaatsen is gevoeld. Is toen hetzelfde verschijnsel ook waargenomen in andere landen?

R.

Luchtverschijnsel. Toen ik in 1840 te Leiden studeerde en op een zomermorgen vroegtijdig naar buiten wandelde om te herboriseren, zag ik, buiten de Rhijnsburgerpoort op den weg naar Endegeest gekomen, bij eene eenigzins benevelde lucht terwijl de zon opkwam, loodrecht boven mijn hoofd de zonneschijf in al hare pracht schijnen, even als men dit bij het opkomen der zon aan de kim ziet.

Dit treffend en voor mij onvergetelijk schouwspel was geen gewone bijzon, zoo als die wel eens naast of rondom de zon wordt waargenomen Ik zou zulk eene zonneterugkaatsing *tegenzon* noemen. Is dit verschijnsel dikwijls waargenomen en in welk natuurkundig werk kan men er eene beschrijving van vinden?

G. A. SIX.

ANTWOORDEN.

Gildepenning. (IX, bl. 70.) Ter aangehaalder plaatse wordt opheldering gevraagd over eenen geelkoperen gildepenning waarvan de voorzijde een zeilend scheepje (tjalk) vertoont, waaronder men leest: *gij moet schoppe*, en de keerzijde eene *schop*, regtstandig op eenen grond met eenige grashalmpjes. Links eene C en regts eene S. Daarboven 203. Alles gegraveerd. — Die opheldering kan tweeledig zijn. — Vooreerst kan het *Gij moet schoppe* en de *schop* op den *(veen)grond* geplaatst zinspelen op het bedrijf van den schipper, die den uit het veen geschepten of *gestoken* turf vervoerde. Het kan dus een turfschippers gildepenning zijn van een groot gild, gelijk de no. 203 aanduidt. Maar omdat er niet vermeld wordt, dat de *tjalk* een bovenlast heeft van *turven*, zoo als bij den gebaggerden of *gestoken* turf vervoerende schepen het geval is, zoo wil eene andere uitlegging ons meer toelachen.

De *schop* was in 1786 en daaromstreeks een Oranje-symbool. In het Vervolg van Loon, IX bl. 375—376, pl. LXXI no. 742 is een *Oranjeschopje* van 1786 afgebeeld en beschreven, op welks steel gegraveerd staat:

Ter eere van dien braave Vorst
Omdat zijn eere wordt bemorst
Wie dagt ooit aan een schoppe tijd
Ik draag een wapen van verwijt.

In de aanteekening t. a. p. leest men:

»La Pelle était une distinction des partisans du prince d'Orange »*auxquels on donna le sobriquet de schoppen.*" — Onze tjalkschipper, in navolging van het *vivent les gueux,* liet bij zijnen naam C. S. en onder het middel van zijn bedrijf het: »*Gij moet schoppe*" graveren. Het zeevolk, de binnenlandsche schippers en de scheepstimmerlieden en het wervenvolk, vooral te Amsterdam, was zeer oranjegezind in de dagen toen deze penning vervaardigd werd. Maar van waar die bijnaam *schoppen?*

J. D.
L.

Treurspel Jan Jacob. (XXIII, bl. 243; vgl. bl. 446). Aangaande dit onderwerp ontvingen wij eenen brief van den heer J. van Oosterwijk Bruijn te Amsterdam. Het volgende, daarin voorkomende, geeft een volledig antwoord op de vraag. BESTUUR.

»Dit stuk is door mij vervaardigd in 1813 — en niet in den handel gekomen, omdat het daarvoor niet bestemd was. — Daarenboven had de uitgever, die het bij vergissing gedrukt had zonder mijne toestemming, er het aangevoerde motto bijgevoegd, waardoor de verkeerde gedachte is ontstaan, dat het bespotten der regie mijn doel was geweest. — Jan Jacob is alleen bestemd geweest tot voordragt in een kunstlievenden vriendenkring, die ook reeds lang opgehouden heeft te bestaan. De tabak was de inkleeding der parodie. — Het heeft mij niet weinig verwonderd na 60 jaren herinnerd te worden aan een werk van mijne jeugd, waarvan ik destijds veel genoegen heb gehad, hoewel het geheel ontbloot is van dichterlijke waarde."

Kraam. (Vgl. XX. bl. 375; XXI. bl. 49, 371; XXII. bl. 39, 204, 636.) Dat *kraam* het ledekant beteekent, waarin de kraamvrouw na de bevalling eenigen tijd doorbrengt, wordt vooral duidelijk bewezen door de spreekwijze *uit de kraam komen of gaan.* De heer

van Doorninck deelde daarvan (t. l. a. pl.) een voorbeeld mede uit de 14e eeuw; ik vond het ook nog in de 17e, in het volgende verhaal van Baudartius (Apophthegmata Christiana, dl. II bl. 164.)

»Als Gulielmus de Koningh van Engelant in Normandyen gekomen was met een geweldigh Leger, eer hy yet uytrechtede, soo is hy kranck gheworden, en bleef lange te bedde liggen. Philippus de koning van Vranckrijck met desen tocht spottende, seyde: *De Koningh van Engelant leyt te Rowaen in de kraem.* Als dese woorden den Koningh van Engelandt overgebracht wierden, soo antwoorde hy: *Als ick uyt de kraem gae, en mijnen Kerck-gangh doe* so sullender in Vranckrijck duysent keersen branden. Het is alsoo geschiet, want so haest als desen Koningh op de beenen quam, so heeft hy met Vyer en Sweert Vranckrijck jammerlijck verwoest."

P. LEENDERTZ WZ.

Geslacht Leydekker—Leyendekker. (Vgl. XXIII, bl. 268, 476; alsmede XIX, bl. 590; XX, bl. 382.) Johannes Leyendekker, als prop. pred. te Zoetemeer 1650, te Naarden 1655 en aldaar overl. 1694. Zijn broeder Isaäk Leyendekker, als prop. pred. te Schipluiden 1658, te Purmerend 1668, ald. em. oct. 1699 en overl. febr. 1706. (Soermans, Z. Holl. Pred. bl. 46; Veeris & de Paauw, Kerkel. Alphab. van N. Holl. bl. 124.)

Johannes Leyendekker, als prop. aangesteld tot ambass. pred. te Stokholm 1691, ber. 's Hertogenbosch 31 maart en bev. 30 oct. 1701, teffens prof. ling. orient. et philologiae 1710 et philos. 1718, overl. ald. 5 aug. 1722, in zijn 55e jaar (Boekz. aug. 1722, bl. 241—243). Zijne zoons:

a. Carolus, geb. 's Hertogenbosch, als prop., ber. tot adj. pred. te Boxtel en Esch 16 nov. 1735 en bev. 26 febr. 1736, trad in vollen dienst ald. 30 april 1746, en overl. te dier plaatse 25 junij 1764, oud bijna 52 jaar en na ruim 28 jaar dienst, nalatende eene weduwe en 5 kinderen. (Boekz. julij 1764, bl. 107.)

b. Jacobus, geb. 's Hertogenbosch 3 jan. 1709, als prop. ber. te Bemmel in sept. en bev. 6 dec. 1733, overl. ald. 8 nov. 1755, oud 46 jaar, 10 maanden, 5 dagen, nalatende weduwe en 6 kinderen. (Boekz. nov. 1755, bl. 629—630 en inzonderheid de Jongh, Geld. Synode, bl. 354—355.)

Cornelis Petrus Leyendekker, zoon van (*a*), geb. te Boxtel, werd prop. bij de cl. 's Hertogenbosch 5 dec. 1780 en tot pred. te Hooge en Lage Mierde beroepen 27 nov. 1781, vertr. van daar naar Egmond binnen en den Hoef en vervolgens in 1789 naar Sassenheim. (Boekz. dec. 1780, bl. 155—156, ib. dec. 1781, bl. 754, ib. oct. en nov. 1789, bl. 458, 580—581.)

A. J. Leydeckers, j. u. d. praeceptor aan de lat. school te Harderwijk, werd benoemd in 1789 tot rector aan de lat. school te Wageningen. (Boekz. dec. 1789, bl. 692—693.)

Gerardus Nicolaus Leydeckers oreerde aan de lat. school te Arnhem 10 sept. 1781. (Boekz. oct. 1781, bl. 508.)

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Spiering en Oudheusden. (Vgl. XXIII, bl. 38, 41, 102, 103, 264, 267, 412, 415, 416, 528—530.) Petrus Spiering, geboortig van Columbo, werd prop. bij de class. van Utrecht 25 oct. 1774. Als ber. tot pred. te Doorn, peremt. geëxamineerd bij de class. Rhenen en Wijk 8 nov. 1774 en bevest. te Doorn 18 dec. 1774, vervolgens te Bergambacht 1782; van daar beroepen te Wissekerke in N. Beveland 2 dec. 1785 en bevest. 14 mei 1786, nam hij er afsch. 5 julij 1789, als beroepen naar Leerdam 7 mei 1789, waar hij 19 julij 1789 bevestigd werd, Als emeritus, nam hij afscheid van die gemeente 26 febr. 1815, en overl. aan het einde van datzelfde jaar, wordende de lijkreden over hem gedaan 10 dec. 1815. (Boekzaalberigten.)

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

AANTEEKENINGEN.

Eene spotprent uit de 16e eeuw. Het zijn niet enkel de Nederlanders, die, zoo als uit een aantal spotprenten blijkt, hun land gaarne onder het beeld van een melkgevende koe voorstellen. Wij zien er hier een voorbeeld van. De zeldzame prent, die hier een

weinig verkleind wordt weergegeven, is van duitschen oorsprong. De heer Fred. Muller zegt in zijne Catal. van historieprenten op bl. 966, dat zij waarschijnlijk gegraveerd is door een der vele keulsche graveurs Quadus of Bussemecher. Zij heeft het volgende onderschrift:

Hie wirdt das Volckreich Niderlandt,
Durch alle Welt gants wol bekhandt
Ver-gliechen einer faisten Khue
Dar umb drey thuen grosse muhe.

1 Den Ein sie milcht biss an das blut,
In Holland den man preysen thut.
2 Der ander khumbt auss Teutschem land,
Schlacht an Ir horn seine hand.

3 Der dritt auss franckhreich fleugt herein,
Ver maint allein die Khue ware sein.
4 Der viert helts aber bey den schwants,
(Dems ghört) den andern fählt die schants.

Dan der von Parm en küener helt,
Macht dass die drey vor aller welt,
Met khleiner ehr, das Land geraumbt:
Und sich mit fliehen nicht gesaumbt.

De maker van de prent stelt hier de koe voor te midden van al de potentaten die zich haar of hare melk wenschten toe te eigenen. De Duitscher, aartshertog Matthias, vat het dier bij de horens. Eene tweede poging wordt gewaagd door den Franschman, den hertog van Anjou, die het aan een touw zoekt vooruit te trekken. Doch de eigenaar, Philips van Spanje, op de prent kenbaar aan de koningskroon die hij op het hoofd heeft, laat niet los, hij houdt zijne koe bij den staart.

Er is evenwel nog een derde die hem in het vaarwater zit, de Engelschman namelijk, Anglus et Scotus, zoo als hij in het latijnsche distichon geheeten wordt. Aan welken Engelschman wij hier te denken hebben, behoeft niemand te vragen die hem op de

prent afgebeeld ziet. Men herkent terstond Leicester. Maar die looze Engelschman heeft wat anders in den zin. Matthias eerst, en daarna Anjou wilde zich de koe toeeigenen, doch 't gelukte hun niet: niet alleen trok Philips haar met meer kracht naar achteren dan zij naar voren, maar het weerbarstige dier wilde zelf ook liever blijven waar het was en het bleek hun te sterk te zijn. Bovendien vreesde de Engelschman dat het bezit der koe hem een aantal moeielijkheden en ongelegenheden zou veroorzaken, meer dan het dier waard was. Hij stelt zich daarom tevreden met de melk, maar melkt het dan ook ten bloede toe. Veel baat het hem niet: want de verstoorde koe schopt den melkpot om en Leicester mag met de kous op den kop naar huis gaan.

Nu, begrijpt onze teekenaar, is de ontknooping van het treurspel eerlang te verwachten. Na drie zoo jammerlijk mislukte pogingen zal niemand lust hebben eene vierde te wagen. »Der von Parm" heeft gemaakt dat de drie stroopers met schande het land ruimden, en — al zegt hij het niet, hij denkt het er zonder twijfel bij — zal spoedig zijn werk voltooien en zorgen dat de koe weer bij Philips, »dems ghört", op stal staat.

Tot welken tijd die prent behoort is niet twijfelachtig. 't Is het begin van 1588. Leicester had in het laatst des voorgaanden jaars Nederland voor goed vaarwel gezegd en had het in veel treuriger toestand achtergelaten dan waarin hij het gevonden had. »In geen twintig jaar" — zegt prof. Fruin in zijn voortreffelijk boek, dat wij aan al onze lezers bekend mogen achten — »had de kans ooit hachelijker gestaan. Minachting voor de regering bij het volk, tweedragt der regenten onderling, verwarring en uitputting der financiën, muiterij onder het krijgsvolk, volslagen gemis aan beproefde veldheeren; zoo was de toestand der republiek bij het begin van het jaar 1588." Wel had dan de teekenaar grond voor zijn verwachting. Toch is zij niet vervuld. Philips bleef wel trekken en Parma hielp hem getrouw, maar de dwaze koning maakte er zulk een misbaar bij en sloeg en dreigde, dat er geen Duitscher of Franschman meer noodig was om hem de koe te onthalen. Het arme dier werd schichtig en zelf ontliep het nu zijnen meester.

Eene splinternieuwe manier van zelfmoord. In het hoofdartikel

van het Nieuws van den dag van 20 november 1873 wordt verslag gegeven van een stuk van den heer mr. J. D. Veegens in den Gids van november en o. a. gezegd (er is daar sprake van onze Tweede Kamer):

»De schrijver wenscht, dat het initiatief tot deze nieuwe partijvorming van de leden der liberale partij zelve uitga. *Deze moeten zich, als bij stilzwijgende overeenkomst, in tweeën splitsen.*"

Van zulk eene operatie is de dood het onvermijdelijke gevolg. Indien dus deze raad, zoo gul en welwillend gegeven [1]) wordt opgevolgd, zal er voor hen, die gaarne in onze Tweede kamer zitting zouden nemen, eene schoone gelegenheid zijn om tot hunnen wensch te komen.

Bellen blazen. Het bellen blazen is al een oud kinderspel; men deed het reeds in de 16de eeuw. Toen gebruikte men hiervoor nog geen goudsche pijpjes natuurlijk, maar mosselschelpen. Dit bleek mij uit eene preek van Wtenbogaart, waarin niemand het zeker zoeken zou. Daar wordt gelezen: »De mensch is niet dan een bobbelken, soodanighe de kinderen weten op te blasen in een mosselschulp, 't welck staet in 't ront en glinstert, dat het een lust is te sien, als of het wat sonderlings waer, ende in minder als een ooghenblick verdwijnt ende wegh is, dat men gantsch niet daervan en siet."

W. C. ROGGE.

---

[1]) Ik geloof dat die gegeven wordt door den schrijver van het genoemde hoofdartikel. Ik heb er althans in het stuk van den heer Veegens vruchteloos naar gezocht.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

Eenige predikanten. (XXIII, vr. XVIII.) Den heer J. van der Baan kan ik op zijne vragen slechts de volgende niet volledige antwoorden geven.

Johannes van der Linden is in 1797 van Oosterbeek naar Zutfen vertrokken en daar tusschen 1838 en 1840 overleden.

Frederik van den Ham nam afscheid te Otterloo 5 aug. 1804 met Filipp. 4: 1; van IJsselstein is hij in 1816 naar Rotterdam beroepen en aldaar bevestigd 7 april. Hij werd in 1849 emeritus. Overleden 9 julij 1855.

Te Otterloo is in 1805, febr. of maart, predikant geworden Gerrit Schoonderbeek.

E. A. P.

Laura Bridgman. (XXIII, vr. XIX.) Een berigt aangaande de blinde doofstomme Laura Bridgman staat: Letteroef. 1844, Mengelw. bl. 18. Uit de Levensberichten Maatsch. Ned. Letterk. 1873, bl. 61 blijkt, dat die mededeeling van ds. K. Sybrandi is, n. f. uit een amerikaansch tijdschrift.

H. M. C. VAN OOSTERZEE.

ONZE BRIEVENBUS.

B. B. Wij kennen uwen naam niet.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

Dr. J. F. van Hengel, J. D./L., B. B., G. A. Six, K. E., A. H. Bisschop Grévelink, J. C. K., Laboranter, H. M. C. van Oosterzee, H. C. Rogge, E., P. Opperdoes Alewijn, A. A. Vorsterman van Oijen, E. A. P., v. A., J. van der Baan, Mr. W. B. S. Boeles, B. v. L., L. Proes, J. H. N.

LEES-, SCHRIJF- EN DRUKFOUTEN.

Dl. XXIII. bl. 634, reg. 12 v. b. *staat*: 1870, *lees*: 1780.

DE NAVORSCHER verschijnt wekelijks in afleverin gen van een vel druks in groot 8°.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 2. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

10 Januarij 1874.

INHOUD.

Vragen. Blz.

Nederlandsche hervormde gemeente te Hanau. — Baljuw van Middelburg. — Jeux de tables. — Kargierders. — Spreekwijze: Iemand veel blaauwe bloemen wijs maken . . . . . 13.

Spreekwijze: Spelen om des keizers baard. — Spijbelen . . . . . 14.

Geslacht Baalde. — Geslacht van der Meulen. — Geslacht Geus, Rengers, van der Laan, enz . . . . . 15.

Steenen hoofden in romeinsche doodkisten. — Oude namen van planten . . 16.

Drie wapens gevraagd. — Voorwerpen door hout geheel omgroeid . . . . 18.

Friesche tooversage. — Zonderlinge oude engelsche zegels . . . . . 19.

Antwoorden.

Huguetan. — Veroverde vaandels . . . . . 20.

Zinspreuk, Sustine & abstine . . . . . 21.

De Hoopman van Narheit . . . . . 22.

Cornelis Gentman Leydecker . . . . . 23.

Geslacht Mooijen . . . . . 24.

AANVRAGEN VAN BOEKWERKEN, ENZ.

Lijkoratien op Franeker professoren en curatoren. Tot nogtoe heb ik vruchteloos gezocht:

Lollii Adama.	Orat. fun. in obitum Alardi Auletii, med. prof., additra collatione cum Joh. Arcerio et Henr. Schotano. Fran. 1606.
Menelai Winsemii	Orat. fun. in obitum Adr. Metii. Fran. 1636.
Amesii opera.	Amst. 1658. Tom. I (12°), waarin voorkomt het Vita Amesii, door Nethenus.
Bern. Fullenii.	Orat. fun. in obitum Georg. Pasoris. Fran. 1638.
Arn. Verhel.	Orat. fun. in obitum Bern. Fullenii. Fran. 1657.
J. Maccovius.	Orat. fun. in obitum Nic. Vedelii. Fran. 1645. (Ook voor de *Opuscula Philosophica* van Maccovius. Amst. 1660.)
D. Acronii à Bouma.	Orat. fun. in obitum Js. Phocylidae Holwarda (geplaatst voor Holwarda's *Philosophia Naturalis, sive Physica Vetus nova,* Harl. 1651).
G. Cup.	Orat. fun. in obitum Laur. Banck. Fran. 1662.
Js. Terentius.	Vita Christoph. Munsteri (voor Munsteri *Disputt. metaphysicae de ente.* Fran. 1661).
Tob. Andreae.	Orat. fun. in obitum Mich. Busschii. Fran. 1681.
P. Winsemius.	Orat. fun. in obitum Jelg. Feitsma. Acad. Fris. Curatoris. Fran. 1620.
Sixt. Amama.	Orat. fun. in honorem Gellii Hollama, Acad. Curat. Fran. 1626.
D. Acronius.	Orat. de caussis institutae magnificae apud Frisios curatelae. Fran. 1653.

Heeren bibliothecarissen en particulieren, die in de gelegenheid mochten zijn mij de bovengenoemde lijkredenen eenigen tijd ten gebruike af te staan, zullen zich zeer verplichten aan

Assen. MR. W. B. S. BOELES.

VRAGEN.

Nederlandsche Hervormde gemeente te Nieuw-Hanau. Op eene catalogus van boeken, verkocht door Mart. Nijhoff, 3 nov. 1873, staat op n⁰. 829: van Marle, Verzameling van het merkwaardige, dat in de Ned. Hervormde gemeente te Nieuw-Hanau is voorgevallen, 1601—1791, hs. van 194 blz., 4⁰. Bij een vluchtig inzien scheen het mij belangrijk en zag ik onder anderen, dat die gemeente te haren kosten eenen jongeling op het staten-collegie te Leiden liet studeeren, in de hoop dien later als predikant te verkrijgen. Bestaat er eene geschiedenis dier gemeente, behalve hetgeen Le Long, die daar zelf predikant was, er van vermeldt in zijne Kerken onder het kruis, en is dit hs. reeds gebruikt?

G. A. SIX.

Baljuw van Middelburg. Had de baljuw van Middelburg het recht om, zoo als hij deed, bij nalatigheid van den baljuw van Arnemuiden, de rust aldaar te herstellen, die in 1487 verstoord was door den bloedigen oploop tusschen het scheepsvolk van de Spanjaarden en Oosterlingen? Zie de Stoppelaar, Arch. v. Middelb. bl. 154. Want eerst in 1493 werd Middelburg door koop meester van Arnemuiden.

Jeux de tables. Wat zijn *jeux de tables*, die Johan Clemensot, volgens vergunning van Karel van Bourgondië, te Middelburg mogt houden? Zie de Stoppelaar ter aang. pl. bl. 113.

Kargierders. Waarvan is de benaming *der stede kargierders*, die huisraad verkoopen in sterfhuizen, ontleend? Waren zij *keurgaarders*, d. i. boeteïnners? Zie de Stoppelaar ter aang. pl. bl. 92.

Spreekwijze: Iemand veel blaauwe bloemen wijs maken. Ik las dit in de overzetting van Hortensius, Hist. der Utr. oorl. door Strick,

bl. 117. Zou het leveren van korenbloemen, in plaats van koren, zoo als Harrebomée opgeeft, de ware afleiding van deze spreekwijze zijn?

G. A. SIX.

Spreekwijze: Spelen om des keizers baard. Van waar de spreekwijze: Wij hebben gespeeld om den keizer zijn baard, als men in het eene of andere spel niet gewonnen noch verloren heeft?

J. C. K.

[Wij hoorden het steeds in een ander geval bezigen. Als bij den aanvang van een spel dat gewoonlijk om geld gespeeld wordt, gevraagd werd, »Waar spelen wij om?" antwoordde men, om te kennen te geven, dat men ditmaal niet om geld spelen zou, »om den keizer zijn baard; wie hem wint, mag hem zelve gaan halen." Men wilde er mede te kennen geven, dat de winner van zijne winst evenmin iets in den zak zou steken, als wanneer men om des keizers baard had gespeeld, een voorwerp, dat men met geene mogelijkheid in zijn bezit zou kunnen krijgen.]

Spijbelen — op zijn voorman gezet worden. Bij de Erven Loosjes te Haarlem verscheen onlangs In het Doolhof, door Mrs. Henry Wood. Naar het Engelsch door mevrouw Teding van Berkhout-Chappuis. 2 dln. In het 1e deel van dit werk komt op blz. 288 het volgende voor:

»Na het middagmaal ging juffrouw Blake uit. Tom Pepp, die in zijne tusschenuren tot klokkenluider van St. Jerome was aangesteld, had in de vroegmetten loopen spijbelen, en moest dus op zijn voorman gezet worden: dat ging zij nu doen."

Omtrent dezen volzin wensch ik twee vragen in het midden te brengen. De eerste geldt het woord *spijbelen.* Uit den zamenhang blijkt duidelijk genoeg, dat het zoo veel zeggen moet als *heen en weder loopen, drentelen en hierdoor niets uitvoeren.* Doch is het een goed en gewettigd nederlandsch woord? Een provincialisme misschien? En heeft het ook eene andere beteekenis? Ik herinner mij niet het ooit ergens gelezen te hebben. De andere vraag betreft de uitdrukking: *hij moest op zijn voorman gezet worden.* De meening zal zijn: *hij moest te regt gesteld, bestraft worden.* Maar de

spreekwijs zelf — van waar is zij ontleend, en welk verband bestaat er tusschen haren oorsprong en hare overdragtelijke beduiding?

Leeuwarden. L. PROES.

[*Spijbelen* is eene van de vele benamingen voor heimelijk schoolverzuim. In den aangehaalden volzin wil het zeggen, dat de daar genoemde persoon, in plaats van daar te zijn, waar zijn werk hem riep, niets doende had rondgeloopen. De andere spreekwijze heb ik enkele malen gehoord. Zij is mij niet duidelijk. In het werk van Harrebomée vind ik haar niet.]

Geslacht Baalde. Zoude iemand kunnen opgeven en dan zoo goed willen zijn mij mede te deelen, wie de moeder en grootouders, moederszijde, en grootmoeder, vaderszijde, was van Maria Baalde, die weduwe Dirk Blok zijnde, hertrouwd is met Jeronimus de Witt, weduwnaar van Christina Gerardsz., en welke hunne wapens waren? Kan dat van hare moeder ook geweest zijn: een veld van sabel met zes fasces van goud? N.

Geslacht van der Meulen. In het jaar 1738 werd geboren Johanna Maria van der Meulen, dochter van Dirk van der Meulen en Johanna Maria Schelte Isaaksdr.

Zoude men ook kunnen opgeven, wie de ouders waren van dezen D. v. d. M., en wie de moeder was van J. M. S., Isksdr., alsmede hunne geslachtwapens?

Geslacht Geus, Rengers, van der Laan, enz. Den inzenders van de opgaven der geslachtwapens van de familiën van der Laan, Rengers, Boel en van Eyssel, 23e deel, blz. 316 en 472, in antwoord op vragen ald. blz. 206 en 217, wordt daarvoor dank gezegd.

Zoude men echter nu nog behulpzaam willen zijn om de beantwoording te vinden der overige vragen, die hieronder volgen?

Wie waren de ouders van Jacob Geus, in 1675 commandeur en equipagemeester generaal van Ned. Ind. en geboren in 1637?

Wie waren de ouders van zijne vrouw Aletta (niet Metta) Rengers, geboren in 1645?

Wie waren de ouders van Hendrik Boel, den ouden, en van

zijne huisvrouw Elisabeth Donkers (niet Dankers)? deze laatste overleden in 1718, 66 jaar oud.

Hoe waren de geslachtwapens van bovengenoemden J. Geus, van de moeder van A. Rengers, van de moeder van H. Boel d. o. en van de ouders van E. Donkers?

Welk wapen voerde het geslacht van Merken?

Wie was de moeder en grootmoeder van moederszijde en de grootmoeder van vaderszijde van Margaretha de Vries Symonsdr. en hoe hare geslachtwapens?

Wie was de moeder van Elizabeth van der Laan, en wie de moeder van Elisabeth van Eyssel, en hoe waren beider geslachtwapens?

Welke der drie opgegevene wapens (XXIII, blz. 316) der familie Boel werd gevoerd door bovengenoemden Hendrik Boel den ouden, of door Hendrik Boel den jongen, geboren in 1672, overleden in 1704, den 4den september 1696 getrouwd met Cornelia Geus? Het volgende kan daartoe welligt eenig spoor aanwijzen.

Hendrik Boel en Cornelia Geus.

Kinderen:

Johanna Boel, geb. julij 1697, getr. met....

Aletta Boel, geb. junij 1699, overleden 17 januarij 1731, was getrouwd 25 junij 1721 met Willem van Doorn.

Hendrik Boel, geb. october 1703, overl. jan. 1759, was getrouwd den 13den mei 1725 met Kornelia van Leeuwen. N.

Steenen hoofden in romeinsche doodkisten. Op bl. 501 van den Nav. 1873 deed ik navraag omtrent wassen hoofden bij schedellooze geraamten in graven te Cumae geplaatst. Nu zie ik uit Schoepflini Alsatia illustr. II, dat bij Straatsburg gevonden zijn in eene romeinsche steenen doodkist, behalve twee urnen met asch, ook twee *hoofden van steen uitgehouwen.* Stelden deze de afbeeldingen der aldaar begravene personen voor?

G. A. SIX.

Oude namen van planten, In het prachtwerk van de Bastard, Peintures & ornements des manuscr. depuis le IV siècle, Par. 1835 & an. suiv. 16 livr. in fol. max. avec pl. col., door koning Willem I

aan de Kon. bibl. te 's Gravenhage geschonken en waarvan iedere afl. *f* 900 gekost heeft, wordt eene plaat gevonden, waarop, uit een handschrift van de 8ste of 9de eeuw, een aantal planten en dieren met daaronder geplaatste namen zijn afgebeeld. Ik geloof, dat deze plaat eene geïllustreerde lijst bevat van geneeskundige planten tegen verschillende giftige dierbeten: achorus tegen wespen, herba orbicularis tegen schorpioenensteek, asplenis tegen slangengift, enz. In de Annales ordinis St. Benedicti van Mabillon komt eene plaat voor, waarop een kruidtuin van die monnikenorde is afgebeeld, met opgave der aldaar gekweekte planten. Misschien zijn aldaar sommige der hierboven vermelde plantnamen, opgegeven; maar ik kan dit werk nu niet nazien. De lijst der planten, die Hildegarde, abdis van het klooster te Bingen, kweekte, kan hier niet helpen, dewijl daar de meeste namen van kruiden in het Duitsch zijn aangegeven. De mij onbekende namen geef ik hier op, hopende, dat iemand mij daarvan uitleg zal kunnen geven. Bovenaan is een man, die eene plant plukt, waaronder staat: Scolapius qui vetonicam invenit, en daarbij een snel loopende hond, waaronder: canis rabiens. Dit zal moeten beduiden Aesculapius, die betonica tegen hondsdolheid plukt. Verder vliegen of bijen, die rondom eene laag groeiende plant zwermen, waaronder herba achorum. De plant lijkt niet veel op acorus calamus (kalmus), de vrucht wel iets op een komkommer (*ἀγγουρια*); maar wat beduiden de insekten daarbij? Eene plant met bolvormigen wortel, in houding en blad op varkensbrood (cyclamen hederafolium) gelijkende, waaronder herba orbicularis; daarbij eene slang, waaronder serpens Jecir. Dan volgt eene plant asplenis, zeker wel scolopendrum vulgare. Eindelijk drie planten, waaronder herba simphoniaca, herba verminatia vel columbaria en herba agrimonia. De eerste naam is mij geheel onbekend, de tweede beduidt mogelijk scabiosa columbaria, de derde gelijkt veel op agrimonia eupatoria. Op de lijst der plantsoorten, die op bevel van Karel den Grooten op zijne landhuizen moesten gekweekt, en volgens zijne capitularia. in Curt Sprengel Histor. rei herbar. I. p. 219 opgegeven, komen deze namen niet voor.

G. A SIX.

Vergiftiging van keizer Leopold I. In de eerste jaargangen van den Navorscher wordt herhaaldelijk gehandeld over de vergiftiging van keizer Leopold I in 1670 door het branden van waskaarsen, waarvan de pitten met rattenkruid waren besmeerd, op zijne slaapkamer, en waarvan hem de italiaansche rondreizende gelukzoeker en geneesheer Borri zou genezen hebben. Dit verhaal kwam mij verdacht voor en de Geschied. v. Oostenrijk door graaf Mailath, Hamb. 1848, naziende, zag ik deze zaak zeer uitvoerig behandeld in dl. IV, bl. 98—124. Dewijl Borri verhaalt dat hij den keizer van 28 april tot 27 mei te Weenen behandelde en Mailath daarentegen bewijst dat Leopold den 23 april te Laxenburg was en van daar nog op 8 mei schrijft en daarop naar Maria-Zell reist, vanwaar hij eerst op 22 mei naar Heiligenkreuz terugkomt, zoo is het duidelijk, dat het geheele vertelsel van Borri eene logen is, daar de keizer toen juist gezond en buiten Weenen op reis was.

G. A. SIX.

Drie wapens gevraagd. Op Wiardastate is een snijwerk van eikenhout, met een mans- en vrouwenwapenschild. Het manswapen, waarbij eene S. staat, is écartelé: 1 en 4, het bovendeel van een gekleed mensch, 2 en 3, twee boven elkaâr geplaatste rijen, ieder van drie Andreas kruisen. Het vrouwenwapen, waarbij eene J. staat, is in tweeën gedeeld: het bovendeel twee gekruiste met de punt naar beneden gekeerde zwaarden in elk der hierdoor ontstane vier hoeken een klaverblad (van Loo?): het onderdeel heeft een staanden leeuw. Bij deze wapens staat anno 1619.

Het volgende wapen zag ik aldaar op antieke chinesche theekopjes geschilderd: op een rood veld staat in het midden een witte toren met blaauw spits dak; rechts daarvan eene zilveren staande halve maan, links twee boven elkaâr geplaatste gouden sterren. Boven het wapen twee olifantssnuiten, waartusschen eene halve maan en 2 sterren zoo als in het wapen.

Kan iemand mij opgeven tot welke geslachten deze wapens behooren?

G. A. SIX.

Voorwerpen door hout geheel omgroeid. In den Hortus Botanicus

te Leiden toont men eene drietandige ijzeren groote spade of grijp, stekende uit een doorgezaagden dikken stam. Iets dergelijks vond men te Newport bij het zagen van een boom, waarbij de zaag op een goudstuk stiet en dit bij het doorzagen zwaar beschadigde. Lee, in zijn Museum of Antiquities at Caerleon p. 131, vermoedt dat het een ring was, *in de holte van den boom nedergelegd.* Moet men zoo ook de grijp te Leiden verklaren?

J. D.
L.

Friesche tooversage. In de *Jahrbücher des Vereins von Alterthums-freunden im Rheinlande*, X. s. 226. Bonn, 1847 wordt gewaagd van »die Mittheilung einer friesischen Zaubersage neulich im *Janus*, wo die holländischen Gelehrten den Vorwurf hinnehmen mussten, dass sie sich in ihrem classischen Stolze zu vornehm deuchten, eine solche Perle vom Boden aufzuheben." Wie kan dien frieschen parel mededeelen aan

J. D.
L.

Zonderlinge oude engelsche zegels. In het belangrijke werk: Isca Silurum or an illustrated catalogue of the museum of antiquities at Caerleon, p. 119, (London 1862) worden vier oude zegels beschreven, vermoedelijk door dezelfde hand gesneden. — Het eerste (afgebeeld op plaat XLVII, fig. 12) stelt eenen haan en eenen haas voor die in eenen hoogen pot kijken. Omschrift: HER IS NA MARE BOTE COK POT HARE. (*Hier is niet meer als een haan, pot en haas*). Het tweede vertoont eenen aap, zittende op eenen ezel; op zijne hand draagt hij, in plaats van eenen valk, eenen uil. Omschrift: HER IS NO LASS APE VLE AND ASS (*Hier is niets minder als een aap, uil en ezel*). Een derde dergelijk zegel bevat eenen aap, schrijlings gezeten op eenen beer. Een uil is op zijne vuist in plaats van eenen valk. Omschrift: ALLONE Y RIDE. HAV. I. NO. SVAYN. (swain) (*Ik rijd alleen zonder jongen*). Een vierde zegel van dezelfde hand vertoont eenen hond en haas dobbelende.

Twee dier zegels zijn, zonder twijfel, geridiculiseerde *valkenjagten.* Op het derde deelt ons de valkenjager-aap mede, dat hij

zonder dien page of jongen ter jagt gaat, dien men anders steeds nevens het paard dravende ziet afgebeeld.

Zijn er ook elders zulke zegels gevonden?

J. D.
L.

ANTWOORDEN.

Huguetan. (XXIII, bl. 292, 487.) In een der laatste nommers der Vaderlandsche Letteroefeningen voor 1871, heb ik een klein opstel geplaatst over Jean Henri Huguetan, naar aanleiding van eenige processtukken in het Rijks-archief. Dit rechtsgeding wordt gevoerd tegen personen, die hem in den Haag moesten oplichten en naar Frankrijk voeren. Het zou zeer gewaagd zijn een hard oordeel over dezen belangrijken man uit te spreken, alleen op grond van dezen misdadigen toeleg of van eenige allerhevigste schotschriften. Huguetan stierf in Denemarken als graaf van Gyldenstein; de groote wiskundige van Swinden was zijn petekind. Van andere leden zijner familie heb ik mede iets kunnen vinden, onder anderen, dat eene dochter van zijn broeder het gebouw stichtte der tegenwoordige koninklijke bibliotheek omtrent 1734. Men kan hierover raadplegen het leven van den bibliothecaris Holtrop, door zijn ambtsvolger, den heer Campbell. Het zal echter niet zoo gemakkelijk zijn, uit de niet rijke en zeker niet altijd zuivere bronnen, omtrent Huguetan eene gevestigde meening te erlangen. Indien steller der geheel ongeteekende vraag dit deel der Letteroefeningen niet bij de hand mocht hebben, zal ik aan zijn mij kenbaar gemaakt verlangen voldoen, door hem een overdruk van mijn verhaal ter lezing te zenden.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

Veroverde vaandels. (Vgl. Alg. Reg. II.) Dec. 1650. »Hollandt was nu ontbloot van Stadhouder, waerdoor de Verkiesinge der Regenten, Vroedschappen en Officieren, weder tot de Steden keerden die stemmen in 't Hof hebben. De Guarde van sijne Hoog-

heyt hoogl. Memorie, wierde beëedigt aen de Staten van Hollandt van dewelcke sy hare betalinge hadden. Men dede ook een generale beschrijvinge van alle de Provintien, waartoe de Groote Zale op 't Hof in den Hage wiert bereyt, de aldaer staande Winckels afgebroken, ende in de plaatse Bancken 6 boven malkanderen gemaeckt, die met gedekte Kussens en blaeu Laecken gedeckt zijn geworden, staende een tafel in 't midden derselver: Ende alhoewel dese Zale van outs met de Vendelen (in den Slagh van Vlaenderen verovert) seer verciert was, soo heeft het doch vele gescheelt met de tegenwoordige hoedanigheyt, aengesien niet alleen deselve verhangen, maer oock vermeerdert zijn met alle Standaerden en Vendelen uyt het Arzenael van sijne Hoogheyt hoogl. Memorie, daer onder die Zegeteeckenen, voor desen in Thienen van den Grave Lamboij verkregen."

(Hollantse Mercurius. Haarlem 1651. 4°. bl. 60.)

Rotterdam. FR. D. O. OBREEN.

Zinspreuk, Sustine & abstine. (XXIII, bl. 447). De heer G. A. Six vraagt, waaraan die latijnsche zinspreuk ontleend is, terwijl hij de gissing gewaagd heeft dat zij uit den Bijbel zoude zijn en zoo ja, vraagt hij uit welk gedeelte?

Het is de zeer bekende levensregel van den stoicijnschen wijsgeer Epictetus van Hierapolis in Phrygie, een slaaf van Epaphroditus, die zelf weder een onderhoorige en slaafsch gunsteling van Nero was. Hij leefde en leerde het eerst te Rome en daarna, nadat Domitianus de wijsgeeren verbannen had, te Nicopolis, eene stad in Epirus, door Augustus gesticht tot aandenken aan de overwinning bij Actium. Weinig is van zijn leven bekend, behalve dat hij op een vriendschappelijken voet stond met Hadrianus, hetwelk aanleiding gegeven heeft tot de zamenstelling van de Altercatio Hadriani cum Epicteto, dat hij lam en zeer arm was en schier geene behoeften kende.

Arrianus zijn leerling had van hem eene uitvoerige levensbeschrijving zamengesteld, die echter verloren is gegaan.

De geleerde J. Schweighauser heeft in 1799 en 1800, in zes deelen in 8°., alles wat ons omtrent Epictetus overgebleven is uitgegeven onder den titel van Epicteteae Philosophiae Monumenta, post Uptoni aliorumque curas.

Wie verder iets van hem weten wil sla de Biographie Universelle of Conversations lexicons op, maar bovenal het artikel van Christian A Brandis, prof. aan de universiteit te Bonn in den Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology, London 1850, in voce.

De hier besproken spreuk is in het grieksch heel aardig, *ἀνέχω καὶ ἀπέχω.*

Deze spreuk werd als het ware na de middeleeuwen weder eerst wereldkundig door de Adagia van Erasmus, »Not only a monument of vast learning, but a rich repository of anecdotes, quotations, and biographical sketches," zoo als Robert Blackley Drummond in zijne onlangs te Londen bij Smith Elder & C°. in twee 8°. deelen uitgekomen leven van Erasmus zich uitdrukt en voor de zamenstelling van welke eerstgenoemd werk men aldaar bl. 272 en volgende zeer merkwaardige mededeelingen vindt.

Van deze Adagia bestaat een tal van uitgaven; de oudste is die van Parijs in 1500 gedrukt, welke in vergelijking met de latere met regt, zoo als Erasmus zelf haar stempelde, een »opus jejunum atque inops" mag genoemd worden.

Eerst de aldijnsche druk er van mag geroemd worden als een werk van eenige volmaking, maar evenaart de latere nog op verre na niet. Het is een van die boeken, waar men steeds met het grootste genoegen in bladert en altijd weer iets nuttigs uit leert. De uitgaaf der Adagia van 1617 te Hanover in folio is door zijne uitmuntende Indices aanbevelenswaardig.

Rotterdam. J. H. S.

De Hoopman van Narheit, (XXIII blz. 394). Het door Az. beschrevene plaatje, waarvan mede een exemplaar in mijne prentverzameling over nederl. geschiedenis berust, is een spotportret van den hertog van Alva, vervaardigd door Th. de Bri of de Brij.

In Flögels Geschichte des Grotesk-komischen, neu bearbeitet von Dr. Fried. W. Ebeling m. 40 Abbild. Leipzig bei A. Weil 1862 8°. vindt men op Taf. XXII eene gelithografeerde copij van dit prentje en verder op pag. 463 het navolgende:

»Von den berühmten Kupferstecher, Aetzer, Zeichner und Gold-

schmiede Theodor de Brij (1528—1598) haben wir zwei Blätter in Niello-manier und in 4°. hier namhaft zu machen, welche zugleich zu den vorzüglichsten seiner Leistungen gehören.

»Das eine enthält in den Mitte die Worte Orgeuil et Folie, das andere de Hopmann van Narrheit, ein Spotbild auf den Herzog von Alba. Beide sind sehr selten und die Leser würde es uns dabei Dank wissen, von dem letsten wenigstens eine Nachbildung zu sehen (XXII), wobei die im Original in alt-französischer und holländischer sprache abgefasste Umschrift zum leichtem Verständniss deutsch gegeben ist."

Van deze plaat bestaat ook een pendant getiteld:

«De Hoopman van Weisheyt."
»Le capitaine Prudent."

Zijnde een portret van Prins Willem I, borstbeeld, geharnast, blootshoofds, en profil regts, eveneens omgeven met een randwerk op zwarten grond, waarin nevens vele andere figuren, eene voorstelling van Salomo's regt en voorts de navolgende verzen:

»De Dieu vient toute sapience
»C'est de lui seul quelle comence,
»Et demeure, infailliblement,
»Avec lui éternellement.
»Le vray commencement dicelle
»C'est, craindre Dieu dū ardāt zele."

en

»De Wysheyt welck geweest heeft voor alle tijden
»Soeckt godsalighe Vrede tot slandts bevrijden
»En hout de Prinschen in een gherusten Staet.
»Sy bemint de Waerheyt en wilt gheensins lijden
»Leughen noch bedroch; rechtveerdigh is al haer daet
»Salich is d'overheijt diese behout in den raet."

Onder bij het portret staat: »The De Bri. F. et Ex. J. Wolff. exc. Ook deze plaat is in mijn bezit.

Dordrecht Mr. S. VAN GIJN.

Cornelis Gentman Leydecker. (XXIII, bl. 268 en 476). Zijn vader ds. Jacobus Leydecker, geb. te Middelburg 9 mei 1656, werd prop.

bij de class. van Zieriksee in sept. 1676, pred. te Ritthem 10 april 1678, in de Willemstad 4 oct. 1682, te Heusden 11 mei 1692, en te Middelburg 27 april 1698, waar hij 1 mei 1729 overleed, als wed. nalatende Machtilda Gentman, bij wie hij elf kinderen verwekte, van welke toen nog in leven waren vier, n. l. Machthilda Jacoba, Johanna, Cornelis Gentman, & Adriaan. (Zie Boekz. april 1728, bl. 505—506 en julij 1729, bl. 111—117).

De zoon, Cornelis Gentman Leydecker, werd eerst pred. te Liefkenshoek 17... van daar ber. te Ritthem 9 oct. 1715, bev. 29 maart 1716 en afsch. 1 jan. 1730; te Sas van Gent ber. 27 sept. 1729, bev. 8 jan. 1730 en afsch. 14 oct. 1736; te Bergen-op-Zoom ber. 14 aug. 1736, bev. oct. 1736, ald. emerit. 24 oct. 1760, afsch. 30 nov. 1760, overl. 1 maart 1761, begr. 6 do. en lijkpredicatie 8 do. (Zie Kerker. actab. van Ritthem en Sas v. Gent, alsmede Boekz. nov. 1729, bl. 629—630, aug. 1736, bl 244—245, oct. 1736, bl. 495, nov. 1760, bl. 649, dec. 1760, bl. 771 en maart 1761, bl. 379—380).

In de Boekzaal wordt zijn geboorteplaats en -tijd, evenmin als zijn ouderdom bij overlijden, vermeld, gelijk ook daarin geen levensberigt van hem is opgenomen.

Uit zijne kerkelijke loopbaan meen ik evenwel te mogen opmaken, dat hij tusschen 1682 en 1692 geboren is, zoodat de Willemstad hoogst vermoedelijk zijne geboorteplaats zal zijn,

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Mooijen. (vgl. XXIII, bl. 44.) J. Mooijen komt voor als drukker te Harderwijk, in Boekz. dec. 1776, bl. 729 en sept. 1777, bl 330.

J. M. Mooijen komt voor, 20 sept. 1781, als leerling op de lat. school te IJsselstein, in Boekz. oct. 1781, bl 511.

Wolfaartsdijk J. VAN DER BAAN.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

II. **J. van den Heuvel**. Gaarne ontving men antwoord op de vraag: Wie waren de ouders en ook de voorouders van dr. Johannes van den Heuvel, geboren te Heerenveen en van 1689 tot aan zijn overlijden, in 1718, advocaat voor het hof van Friesland te Leeuwarden. Zijne vrouw was Gesina Haagswold, in 1755 overleden te Beers.

K. E.

ONZE BRIEVENBUS.

R., wij meenen uwe hand te herkennen. Geef ons zekerheid. — De inzender van de vraag, Onbekende wapens en portretten, wordt vriendelijk verzocht ons zijnen naam bekend te maken.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:
F. CALAND, R.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. N°. 3.

Nieuwe Serie 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

10 Januarij 1874.

INHOUD.

Vragen. Blz.

Junius, secretaris van Leicester. — Het huis 't Crabbetje, op Wolfaartsdijk. — De heilige graal. — Monumenten voor Lodewijk XVII, madame Elisabeth, Marie Antoinette en den hertog van Enghien . . . . 25.

Eene hollandsche Edda. — Werken van J. le Francq van Berkhey. — Hengelrik. — Roka van Brederode. — Geslacht Hoogeveen, enz. . . . . 26.

Tonis Jansz. van Dordrecht . . . . 27.

Antwoorden.

Zillesen, Geschied. der Vereenigde Nederl. sedert de oorlogsverkl. aan Engeland tot 1798. — Willem Barendsz. . . . . 27.

Geslacht Wentholt. — Geslacht Westreenen . . . . 29.

Geslachten Borrendamme en Sonmans. — Geslacht van Adrichem. . . . . 32.

Geslacht van Ingen . . . . 33.

Aanteekeningen.

Renatus Descartes in Utrecht . . . . 34.

Spreekwijze. Zoo oud als de weg van Kralingen . . . . 35.

AAN DE MEDEWBRKERS EN LEZERS VAN DEN NAVORSCHER.

Meermalen ontvingen wij van medewerkers van den Navorscher het verzoek, om eene vraag, waarop nog geen antwoord ingekomen was, nog eens te plaatsen. Wij meenden daaraan niet te mogen voldoen. Telkens dezelfde vragen weder te vinden, is voor den lezer onaangenaam. Slechts enkele malen hebben wij ons eene herhaling veroorloofd, wanneer het eene vraag betrof, die reeds lang geleden gedaan was, en waarop wij konden hopen een antwoord te ontvangen. Maar wij gevoelen toch, dat het den vragers genoegen zou doen, indien wij hen in de gelegenheid konden stellen hunne vragen nog eens onder de oogen der lezers te brengen. Menige vraag toch, waarop wel een antwoord kon gegeven worden, blijft onbeantwoord, omdat het, wanneer men die leest, aan tijd van antwoorden ontbreekt; later, wanneer men er tijd voor heeft en het met genoegen doen zou, denkt men er niet meer aan. Wij zullen daarom van nu af den vragers gelegenheid geven hunne vragen, waarop zij geen antwoord ontvangen hebben en die zij gaarne beantwoord zouden zien, na eenigen tijd *op den omslag* te herhalen. De antwoorden zullen in den Navorscher zelven opgenomen worden.

Voor eenige aanteekeningen, die, volgens een berigt bij het nommer van december ll. gevoegd, in no. 1 of 2 zouden geplaatst worden, hebben wij daar geene ruimte kunnen vinden. Zij zullen zoo spoedig mogelijk opgenomen worden.

Onze medewerkers, die bijdragen over genealogie inzenden, zullen ons genoegen doen, indien zij die, waar het mogelijk is, niet in den vorm van breede tabellen geven. Dit geeft altijd eenige moeielijkheid; nu echter nog meer dan vroeger.

VRAGEN.

Junius, secretaris van Leicester. In de twisten van de hollandsche staten met den engelschen gouverneur generaal neemt debrief aan Junius eene plaats in. Wie weet omtrent dezen persoon iets meer te berichten? Van Meteren noemt hem een zoon van dr. Jan Junius. Is hij soms dezelfde persoon, die later als secretaris van Frederik Hendrik voorkomt?

Het huis 't Crabbetje, op Wolfaartsdijk. Behalve eene afteekening van den ridderburgt Muyden of de Piet, in Westerker Ambacht op het eiland Wolfaartsdijk, hetwelk door den vloed van 16 nov. 1377 verloren is gegaan, — zag ik dezer dagen ook twee afteekeningen, zoowel de voor- als de achterzijde van het huis, 't Crabbetje genaamd, dat, volgens het onderschrift, mede daar gestaan moet hebben. Weet iemand mij daaromtrent eenige aanwijzing te geven, of iets bijzonders van dit voormaals bestaan hebbende aanzienlijke heerenhuis mede te deelen?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

De heilige graal. Halbertsma vertelt in zijnen Naoogst I, bl. 4, dat de Franschen, toen zij Genua veroverden, dezen beker hebben medegenomen: en dat zijn vriend Hoekstra hem in 1808 nog op het Luxembourg te Parijs zag. »Waar hij thans is, kan ik niet zeggen," voegt Halbertsma er bij. Weet iemand anders het?

Is de afleiding, die H. van het woord graal geeft, juist?

Monumenten voor Lodewijk XVII, madame Elisabeth, Marie Antoinette en den hertog van Enghien. De fransche kamers besloten in 1816, dat voor deze vier personen, slagtoffers van de revolutie en het keizerrijk, monumenten zouden worden opgerigt. Is het geschied? Bestaan zij nog?

Eene hollandsche Edda. Van welke deelen der Edda bestaan er vertalingen en waar te vinden?

Werken van J. le Francq van Berkhey. - Wie verschaft aan de navorschers in den Navorscher eene lijst van de werken enz. van J. le Francq van Berkhey? De opgave in van Doornincks Bibliotheek is ook voor de anoniem verschenene, naar ik meen, niet compleet.

Hengelrik. Het volgende berigtje uit een der bladen deelen wij mede, om den zeker weinig bekenden naam hier aan te teekenen, en te gelijker tijd naar de afkomst te vragen.

»Uit de omstreken van Barneveld wordt gemeld, dat men aldaar enkele stukken rogge, voordat deze rijp was, heeft moeten maaien, om het stroo te behouden. Als oorzaak wordt genoemd een teeder onkruidplantje »*hengelrik*" genoemd, dat tusschen het stroo opgroeit en in gewone gevallen weinig kwaad doet, maar wordt de rogge door regen of wind of door beide neergeslagen zich zóo ongelooflijk snel er boven verheft, dat het veld zich na drie of vier dagen groen in plaats van geel vertoont, terwijl door de verbazende menigte van 't onkruid de rogge zich niet meer kan opzigten en bij nat weder aan rotting ten prooi wordt."

Roka van Brederode. Mij is ergens voorgekomen de naam van Roka van Brederode. Wie kan mij uit de registers van dit geslacht eenige aanwijzing ten opzigte van dezen persoon geven?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Hoogeveen, enz. Uit eenige notities van eene familie Ockhuijzen ontwaar ik: dat Hendrik Ockhuijsen, geb. in 1679, den 16en julij 1705 te Loenen is getrouwd met Maria Bodisko of Bodisco, geb. in 1683;

dat hunne dochter Johanna, geb. in 1708, op den 3en oct. 1730 te Loenen is getrouwd met Joris Sanderson,schout van Loenen en Nieuwersluis;

dat eene dochter van deze, Hendrina Johanna Sanderson, was getrouwd met Cornelis Hoogeveen, baljuw van Kroonenburg en Loenen, hoogheemraad van Zeeburg en Diemerdijk.

Zoude men mij ook kunnen opgeven de ouders van bovengenoemden Joris Sanderson, alsmede zijne grootouders, hunne geslachtwapens en de wapens der familiën Ockhuijsen en Bodisco. Ook nog de ouders en grootouders van Cornelis Hoogeveen, bovengemeld, en de ontbrekende geslachtwapens. Die van Sanderson en Hoogeveen zijn mij bekend.

N.

Thonis Jansz. van Dordrecht. In de Utrechtsche jaarboeken van Burman, dl. III, blz. 516, wordt Thonis Jansz. van Dordrecht vermeld onder degene, die de stad Utrecht in soldij heeft aangenomen tot den oorlog tegen Maximiliaan van Oostenrijk als graaf van Holland, in 1481.

Bestond dit geslacht van Dordrecht nog in het laatst der 17e eeuw? Zijn dienaangaande bijzonderheden bekend?

[Is het zeker dat dit *van Dordrecht* familienaam was?]

ANTWOORDEN.

Zillesen, Geschied. der Vereenigde Nederl. sedert de oorlogsverkl. aan Engeland tot 1798 (XXIII, bl. 501.) Is de titel juist opgegeven, dan blijf ik het antwoord schuldig. Maar wordt bedoeld: Zillesen, *Geschied. der Vereen. Nederl. nevens de voorn. gebeurtenissen in Europa (zedert den jaare* 1793 *voorgevallen*), dan kan ik den vrager mededeelen, dat het 6e of laatste deel in januarij 1803 te 's Gravenhage bij J. C. Leeuwesteijn verschenen is. Het bevat tevens een algemeen Register op het geheele werk.

J. I. VAN DOORNINCK.

[Het antwoord van J. C. K. komt hiermede overeen.]

Willem Barendsz. (XXIII, bl. 396). Of de afbeelding van het schip in Lacroix' Vie milit. et relig. au moyen âge, haren oorsprong te danken heeft aan de hand van Willem Barendsz., den beroemden zeevaarder, zal met zekerheid wel niet uit te maken zijn. Dat er

waarschijnlijkheid bestaat, dat hij er de vervaardiger van is, blijkt dunkt mij, daaruit, dat op de oude en zeer zeldzame gravure, waar Lacroix' afbeelding naar gevolgd schijnt, behalve de woorden: »Petrus Kaerius Excudit Guilielmus Barentsoen delineavit," ook het jaartal 1594 vermeld wordt, een bewijs, dat de teekening gemaakt is, in een tijd, toen Willem Barendsz., de latere held van Nova-Zembla, in zijne kracht was, en er dus tegen de onderstelling, dat hij de teekenaar is, althans geene bezwaren van chronologischen aard bestaan.

Dr. Broers, uit wiens collectie een exemplaar dezer prent in mijn bezit overging, vraagt in zijne Bijdragen tot de Geschiedenis v. h. Nederl. Zeewezen, waar hij op bl. 28 deze plaat beschrijft, of deze afbeelding ook het vaartuig zoude kunnen voorstellen, waarmede de beroemde togt naar het Noorden ondernomen werd.

De loopende leeuw achter op den spiegel zou welligt, als symbool van den naam van het schip, het antwoord op deze vraag kunnen doen vinden; doch ongelukkigerwijze wordt, zoo ik mij wel herinner, in het verhaal der overwintering op Nova-Zembla de naam van Heemskerks bodem niet genoemd, en vervalt daardoor dit punt van confrontatie.

Mij schijnt het afgebeelde vaartuig meer toe een oorlogsschip te zijn, en wel op grond zijner bewapening; het telt toch 52 stukken geschut en heeft krijgsvolk binnen scheepsboord, en ofschoon men nu uit het verhaal van Heemskerks en Barends togt opmaken kan, dat ook hun schip van geschut voorzien is geweest, zoo betwijfel ik echter of daarbij aan eene bewapening moet gedacht worden, zoo sterk als de hier afgebeelde.

Dordrecht. MR. S. VAN GIJN.

Willem Barendsz. De prent, waarvan de afbeelding in het werk van Lacroix misschien eene navolging is, kwam voor in de verzameling van dr. H. J. Broers (catalogus no. 2733). Zij stelt voor een zeilend schip met vlaggen en wimpels; op de hoofdvlag de leeuw op een wit (gouden?) veld. De wimpels en een kleine vlag met het wapen van Amsterdam. In de bovenhoeken van de prent de wapens van Nassau en Amsterdam. Links beneden leest

men: *Petrus Kaerius excudit. Guilielmus Barentsoen delineavit* 1594. De prent is hoog 0.36, breed 0.43.

Nu vraag ik op mijn beurt: Behoort deze prent in eenig gedrukt werk (kaartboek ?) t'huis? En bestaan er afdrukken met den naam van Visscher?

P. A. TIELE.

Geslacht Wentholt. (XXII, bl. 271, 429). Onder dankbetuiging voor de gegevene inlichting, moet ik den heer v. Breugel Douglas doen opmerken, dat Eva en Hendrik Nilant geen zuster en broeder geweest kunnen zijn, daar Hendrik tot ouders had Henrik Nilant en Maria van Boekholt.

J. I. VAN DOORNINCK.

Geslacht Westreenen. (XXIII, bl. 43, 371, 527.) Toen E. in den Navorscher van het vorige jaar, bl. 43, zijne vragen plaatste omtrent het geslacht v. Westreenen, was er zooveel mij bekend is, geene genealogie van dit geslacht uitgegeven. Door dezen eersten aanstoot werd Janid uitgelokt om op bl. 371 eene geslachtlijst van de Westreenens, die van Hendrik v. W. en Benedicta v. Malsen afstamden, te doen drukken. Vooraf gaf hij eene kritiek van E.'s schets van de eerste afstammelingen van voornoemden Hendrik. Dat Janid evenwel zelf feilen in zijne genealogie beging, heeft M°., t. l. a. pl., bewezen en daarenboven aangetoond dat Janids zoogenaamde verbeteringen van E.'s schets soms fouten waren, zoo als bijv. door Emma v. Schaijck in Schawijk te willen veranderen. [1])

Eene oude, tot omtrent 1680 gaande, genealogie van de Westreenens, in handschrift op het prov. archief te Utrecht berustende, eene tweede tot in deze eeuw loopende, bij den raad van Adel te 's Gravenhage voorhanden en eene derde in de nalatenschap van van den baron v. Westreenen v. Tiellant in zijn museum Meermanniano-Westreenianum aanwezig, komen overeen met de door E. gegevene schets, zoodat ik daarin meer vertrouwen stel dan in de opgaaf van Janid. Zie hier hetgeen de 3 bovengenoemde genealogiën vaststellen.

---

[1]) Is Schawijk en Schaijck niet hetzelfde? BEST.

Hendrik Duwer, schepen van Amersfoort, 1432.

Jan Douwer, gen. v. Westreenen, schepen v. Amersf.. 1481—83.

- Hendrik Douwer, gen. v. W. † 1553, = Benedicta Colentis, gen. v. Malsen, dochter v. Johan en Hadewich v. Hinderstein.
  - Jacoba van W. † 1584, oud 63 j. = Gijsbert Lap, med. doct. † 4 jan. 1574.
  - Jan v. W. neemt den ring in zijn wapen, = 1557 Emma v. Schaijck.
    - Hendr. v. W. = Anna, Cornelis Gijsbertsd.
    - Jan v. W. (? = Alida v. Dolse.)
  - Herman v. W. behoudt den ezel in zijn wapen, = Maria Schinkel, Corn. Hubertsd.; hare moeder was eene Uijtenbroek.
  - Cornelis, schep. te Amersf. 1528.
  - Steven, schepen te Amersf. 1530.
- Jan v. Westr., raad v. Amersf. 1526—28, burgem. 1536, = N. v. Bijler. Van deze stamde af: Will. Hendr. Jac. bar. v. Westreenen v. Thiellant. (Zie hieronder)

. . . . . .

- Jacomina v. W. = Gillis v. Muijden, leefde in 1619.
- Johan v. W. = 1596 Wendelm. v. Cleef, Lubbertsd.
  - Arend v. W. = 1615 Anna van Pellicorne. Kinderen bij A.
  - Cornelis v. W. † 1660, = 1614 Cornelia Duijck. Kinderen bij B.
  - Lubbert v. W. † 1652, = 1625 N. Volbergen, 1643 Margar. v. Pellicorne, die later hertr. met Joh. Mamuchet v. Houdringen, weduwen. v. Maria de V[illegible]
- Adriaan d. W. = Johanna Dael.
- Catharina v. W. † 1656, = 1624 Johan Ploos, 1627 Hubrecht v. Diemer.

A. De kinderen van Arend waren:
- Winanda = 1663 Joh. van der Meulen, 1668 Jacq. de l'Homme, seign. de la Farre.
- Johan = 1646 Anna v. Pellicorne, † 1716.
- Hendrik = 1652 Alida Ploos van Amstel.
- Pieter.
- Anna, geb. 1619, † 1648.
- Margaretha, geb. 1615, † 1630.

B. De kinderen van Cornelis waren:
- Johan, geb. 1648, heeft 2 kinderen gehad.
- Gerard, geb. te Utr. 1628.
- en volgens M°. ook nog:
- Elisabeth = Frans v. Zegwaard v. Westerbroek.
- Anthonis, † 1656.

C. De kinderen van Lubbert waren:
- Meerten, geb. te Utr. 1632.
- Johannes, geb. te Utr. 1638.
- Winanda = N. v. Willigen.

Ik hoop dat door bovenstaande mededeeling de verwarring omtrent de vroegste vertakking van het geslacht v. Westreenen zal opgeheven zijn.

Dewijl bovengenoemde Arend, Lubbert en Johan v. Westreenen elk met eene Pellicorne getrouwd zijn geweest geef ik hier de afstamming dezer 3 vrouwen.

Jean Pellicorne = Anna Embert. Henrie Thiebaut = Jeane Kint. Lodew. Collen = Geertr. Pellicorne.

Johan Pellicorne, † 1614 = 1585 Anna Thiebaut. Jaspar Collen = Cath. du Bois.

Arend v. Westr. = Anna Pellic. Margar. Pellic. = Lubbert v, Westr. Joh. Pellic. = Abigael of Susanna Collen.

Anna Pellic. = Johan v. Westreenen.

Stamboom v. Will. Hendr. Jac. bar. v. Westreenen v. Thiellant.

Jacob v. W., schepen v. Amersf. 1537 = Maria v. Dam.

Jan v. W., raad van Amersf. 1558 = Everdina Boll.

Jacob v. W. = Antonia Boll.

Dirk v. W. = Remburge v. d. Meer.

Wouter v. W. † te Utr. 1650, = Alida v. Cuijck.

Dirk v. W. † te Utr. 1668, = 1641 Adriana Mabeuge van Roijenstein.

Hendr. Wouter v. W., geb. te Amsterd. 1643, † 1714, = Adriana Meerman.

Gerrit v. W., geb. te Utr. 1670, † te atav. 1730, = 1. N. Visscher. 2. Ant. Adr. v. Turnhout, geb. 1690, † 1754.

Gerrit v. W., geb. te Batav. 1708, † 1742, = J. de Joncheer, geb. 1708, † 1785 te Delft.

Johan Adriaan v. W., geb. te Batav. 1742, = 1776 Anna Cath. Dierkens.

Willem Hendr. Jac. bar. v. Westr. v. Thiell.

Hij voerde in zijn wapen eenen ring met 3 leliën en was in den nederl. adel erkend, hetgeen niet het geval was met Jan André v. Westr., te Utrecht in 1871 overleden, als laatste mannelijke afstammeling van de Westreenens v. Driebergen, die den ezel in hun wapen voerden. STELLA DUCE.

Geslachten Borrendamme en Sonmans. (Vgl. XV, bl. 377 en XXIII, bl. 538.) Bij de vermelding van het overlijden van ds. Jacobus Drnbbels,, als pred te Zonnemaire, blijkt, dat deze als weduwe naliet mej. Theodora van Borrendam. (Zie Boekz. van oct. 1780, bl. 533—535.)

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht van Adrichem. (Vgl. XXIII, bl. 540). Henricus en Thomas Adrianus van Adrichem werden, respectivelijk den 30 aug.

1779 en den 5 maart 1781, aan de latijnsche school hunner geboortestad 's Hertogenbosch, tot de academische lessen gepromoveerd. (Boekz. sept. 1779, bl. 364—365, en maart 1781, bl. 296.)

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht van Ingen. (vgl. XXIII, bl. 540.) Hermanus van Ingen werd prop. te Wijk bij Duurstede (class. Rhenen en Wijk) 21 maart 1775, beroepen te Ter Borgh, en peremt. geëxamineerd bij de class. Rhenen en Wijk 8 nov. 1775, bevest. te Ter Borgh 3 dec. 1775 en afsch. aldaar 22 junij 1788, als zijnde 11 april 1788 ber. tot 2den predikant te Hasselt, waar hij 6 julij 1788 bevestigd werd. (Boekz. maart, aug. nov. en dec. 1775, mei, julij en aug. 1788. Hij vertrok van Hasselt naar Wolvega in 1803. (Moonen, Naamketen van Overijss. predikanten, bl. 61). Verdere levensloop mij onbekend. Hubertus van Ingen was pred. te Driebergen van 1674—1681, toen hij overleed (van Rheenen en Voet, Naaml. pred. van de prov. Utrecht, bl. 92.) Hendrik Johan van Ingen (geb. 1785) werd prop. te Breda 1814, pred. te 's Heerjansland 1 jan. 1815, te Waarde 1818, te Arnemuiden 1820, te Ouwerkerk in Duiveland 1824, emeritus 1 julij 1856, overl. te Zierksee 25 febr. 1859, oud 73 jaar, terwijl zijne vrouw Maria Cannenburg, ruim 61 jaar oud, na 41 jarigen echt, reeds den 10den oct. 1857 mede te Zieriksee overleden was.

Zijn zoon Willem Cannenburg van Ingen, cand. in N. Brabant 1853, is sedert den 4 junij 1855 pred. te Borselen, geb. te Ouwerkerk 17 junij 1825, en gehuwd met Johanna Diderica van Eeden.

Hendrik van Ingen, geb. te Kampen, cand. in Overijssel 1835, is sedert 23 julij 1837 pred. te Dalen, en vierde den 27 julij 1862 aldaar gedachtenis van 25 jarigen dienst.

Hendrik Reindert van Ingen, werd cand. in Overijssel 1854, doch komt in het Naamregister der pred. van 1867 voor het laatst op de candidatenlijst voor.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

AANTEEKENINGEN.

Renatus Descartes in Utrecht. Het is bekend, dat de beroemde wijsgeer René Descartes bij zijne omzwervingen en reizen, zich ook een tijd lang te Utrecht heeft opgehouden; doch de woning die hij aldaar betrokken had is nimmer juist aangewezen, en ik zou dat ook niet kunnen doen, zoo ik het mij in vroegere jaren medegedeelde niet had aangeteekend.

De heer mr. Antonie Jan van Mansveld was een ijverig kunstbeoefenaar, die tevens, bij zijne ambtsbetrekking, steeds de teekenavonden op Kunstliefde bezocht, waardoor ik met hem in kennis was gekomen. Ik ontmoette hem eens in de Maliebaan en het toeval wilde, dat wij juist bleven staan praten op de plaats waar het huis stond door René Descartes bewoond, dat hij mij aanwees, daarbij voegende, dat toen hij nog een jongen was, zijn grootvader het hem dikwijls als iets zeer merkwaardigs had aangewezen.

De bron waaruit mijne meededeeling vloeit, is dus zuiver en strookt met den tijd dat René daar woonde, aangezien mijn zegsman in 1757 te Utrecht werd geboren en in 1829 aldaar overleden is.

Dit huis heb ik nog zeer goed gekend. Het stond, als men de Nachtegaalsteeg (thans Nachtegaalstraat) uitgaande in de Maliebaan links omsloeg, eenige roeden verder dan het huis op den hoek, door den bloemist Glijm bewoond; van daar af had men eenen doorgaanden muur langs den weg, waarin eene poort was en op ongeveer eene roede daar achter stond een zeer fraai heerenhuis, vijf ramen breed en met bovenverdieping. Het was versierd met steenen glaskozijnen en kroonlijsten er boven, alsmede een frontispies boven de deur, kortom in alles een deftig huis, op het kadaster voor 1820 bekend, doch op de latere liggers niet meer, dewijl alles gesloopt en aan kleine perceelen verkocht is.

Er bestaat eene geschilderde afbeelding van dat huis, die ik jaren geleden gezien heb bij den heer A. van der Willigen te Haarlem, een klein stukjen, zeer fraai en door de Beijer of Pronk geschilderd. Volgens mijne latere informatien is het sedert lang

verkocht, zonder meer, en wel zeer tot mijne spijt, daar ik het voor het stedelijk museum zocht machtig te worden.

Verder moet ik hier nog mededeelen, dat de heer mr. J. I. D. Nepveu, griffier alhier, bij eene Beschrijving van het Park op den Cingel over de Heerenstraat zegt, dat René Descartes daar gewoond heeft, zonder eenig aannemelijk bewijs. Als men weet, dat het Park door den vermogenden vromen Jodocus van Lodestein gebouwd en bewoond werd, die van daar in 1673 door de Franschen als gijzelaar naar Parijs werd vervoerd, dan doet zich de vraag op, of Lodestein zijne woning voor eenen philosoof, waar hij eenen afschuw van had als zijnde een scheurmaker in het christendom, zou over gehad hebben.

Dit Park is later tot eene burgerlijke buitensocieteit gebruikt en bij het ophouden van het begraven in de kerken, door den notaris Buddingh aangekocht, met het doel om aldaar eene eigene begraafplaats te bezitten. Door eenen toevalligen zamenloop van omstandigheden werd ook deze bezitter in 1813 met de heeren Perponcher, Ram en Singendonk, even als Lodestein, naar Parijs vervoerd.

U. C. KRAMM.

Spreekwijze. Zoo oud als de weg van Kralingen. Harrebomée, Spreekwoordenboek I, 448 voegt er bij, »ook wel: *als de weg van Rome.*" Hij gist, dat met den laatsten eene via Adriani, leidende naar het Forum Adriani, (Voorburg) bedoeld zal zijn. Het komt ons voor, dat de veelvuldige pelgrimstogten naar Rome aanleiding tot dit gezegde hebben gegeven. Ook aan zulke pelgrimstogten naar Kralingen zal het bovenvermelde gezegde zijnen oorsprong te danken hebben en niet, zoo als ik meen, »aan een »zoodanigen ouden weg, mogelijk wel een overblijfsel eener oude »heirbaan van de Romeinen."

Onder Kralingen toch lag oudtijds eene kapel, St. Elbrechts kapel genaamd, die zeer in den reuk van heiligheid stond. »De »visschers eer zy ten haringvangst uitvoeren, quamen hier in »menigte aangeloopen, om een goede zee-reis en voorspoedige vis- »schery van God en de Heiligen te verzoeken [1])."

---

[1]) Oudheden en Gestichten om Zuid-Holland en van Schieland. bl. 544.

Zelfs nadat van deze kapel niets dan wat puin en vervallen muurwerk was overgebleven, werd de plaats, volgens het in 1719 uitgegevene en zoo even aangehaalde geschrift, »noch tegenwoordig »zeer dikwils van de Katholijke dorpelingen en boeren bezocht."

J. D.
———
L.

Spreekwijze. Zoo oud als de weg van Kralingen. Het woord *oud* kan meer dan eene beteekenis hebben. Het kan beteekenen iets wat lang bestaan heeft, maar ook iets wat sedert lang bekend is.

In de spreekwijze *zoo oud als de weg van Rome* heeft het de laatstgenoemde beteekenis. Het is eene zeer bekende spreekwijze, ik heb haar honderden malen, door allerlei menschen en op verschillende plaatsen, hooren bezigen, maar nooit in eene andere beteekenis. Altijd wilde men er mede zeggen, »meen niet dat gij ons wat nieuws komt vertellen, het is oud en bekend, wij hebben het al lang geweten." Het beteekent dus, »wij weten het even goed, als wij weten welken weg men moet nemen om te Rome te komen."

Hetzelfde zal men ook willen te kennen geven met »zoo oud als de weg van Kralingen." Wij zullen dus hierbij wel niet aan eenen ouden romeinschen weg te denken hebben. Dat de spreekwijze haren oorsprong te danken heeft aan de bedevaarten naar Kralingen, zoo als J. D./L. meent, komt mij zeer waarschijnlijk voor.

Er is nog eene derde dergelijke spreekwijzen, maar die ik in het werk van Harrebommée niet heb gevonden, *zoo oud als de weg van Jacatra.* De beteekenis is dezelfde als die der twee andere. Den oorsprong kan ik niet. Moet men hier denken aan den weg van Nederland naar Java, die in het begin der 17e eeuw nog nieuw was, maar spoedig zoo druk bevaren werd, dat de hollandsche zeeman dien weinige jaren later reeds oud en bekend noemen mogt? Misschien evenwel weet een onzer medewerkers er eene betere verklaring van te geven.

P. LEENDERTZ WZ.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen bijdragen van :
G. A. SIX.

De uitgever verzoekt de inteekenaren op DEN NAVORSCHER, indien zij het Tijdschrift liever in maandelijksche afleveringen dan in wekelijksche wenschen te ontvangen, hem daarvan zoo spoedig mogelijk kennis te willen geven.

Amsterdam. J. C. LOMAN JR.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 4. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

24 Januarij 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Roode vlag, waarop een uit eene wolk stekende ontbloote arm voorkomt, in de hand hebbende een min of meer gebogen zwaard, met de punt naar den opperarm gekeerd . . . . 37.

Beschapen tienden, enz. — Kasteel Vredenburg te Utrecht in 1566. — Afbeelding der regters van Oldenbarneveld . . . . 38.

Spreekwoord. Wie eerst komt, wie eerst maant . . . . 39.

Wapen gevraagd . . . . 40.

Antwoorden.

Medaille van P. van Abeele. Acht gouden bruiloften in de familie van Loon. 40.

Baudart . . . . 41.

Geslacht van Nyenrode . . . . 42.

Aanteekeningen.

Gedichten van Pieter Corneliszoon Hooft . . . . 42.

AANVRAGEN VAN BOEKWERKEN, ENZ.

Wie kan den ondergeteekenden ter bezigtiging verschaffen: Vesalii Tabulae anatomicae VI. Venetiis. 1538 fol.?

Amsterdam. FREDERIK MULLER.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

III. **Geslacht Thierens.** Men verzoekt genealogisehe opgaven betreffende de ouders en grootouders van den majoor Simon Thierens, geb. 8 nov. 1716, † 25 dec. 1798, met beschrijving van de door de vrouwen gevoerde wapens. Tevens zoude men gaarne vernemen, of genoemde Simon, dan wel een ander van dien naam, tot 1758 majoor in het regiment Nassau was.

S.

HERHAALDE VRAGEN.

De rederijkers en Granvelle. (XVII, bl. 163.) De kardinaal Granvelle beklaagde zich in zijne brieven aan Philips over den haat dien de rederijkers hem toedroegen en dien zij in hunne tooneelstukken duidelijk genoeg lieten blijken. Dit doelt zeker niet op een enkel stuk. Het is bekend, dat men zich in de kamers van rhetorica met meer vrijheid dan elders over staatszaken durfde uitlaten. Het getal tooneelstukken, waarin Granvelle gehekeld wordt, zal dus niet klein geweest zijn. Mij is echter nooit een daarvan onder de oogen gekomen. Bestaan ze er nog; zoo ja, waar zijn die te vinden? De meeste zijn waarschijnlijk niet gedrukt, maar er zijn er misschien nog wel in handschrift overgebleven.

VRAGEN.

Roode vlag, waarop een uit eene wolk stekende ontbloote arm voorkomt, in de hand hebbende een min of meer gebogen zwaard, met de punt naar den opperarm gekeerd. Onlangs zag ik eene schilderij van den vlaamschen schilder Bonaventura Peeters († 1642), voorstellende een riviergezigt met schepen. Van een dezer, zijnde een jagt, waait van top de hollandsche vlag en van den spiegel de vlag aan het hoofd dezes beschreven. Het bragt mij in herinnering deze vlag meermalen op teekeningeu en gravures te hebben opgemerkt, o. a.:

1°. Op eene gegraveerde prent (gekleurd), zijnde een gezigt van de reede, op de stad en het kasteel Batavia, door J. Vinckeboons, uit het laatste gedeelte der 17e eeuw. Van de schepen heeft er een het wapen van Amsterdam op den spiegel: van de toppen waait de hollandsche vlag en van den spiegel of kampanje de roode vlag met zwaard als boven.

2°, Het titelblad van Le Neptune François ou Atlas Nouveau des Cartes Marines, Paris, Hubert Jaillot 1693, heeft tot vignet een driemastschip met hollandsche vlaggen? van top. Van den spiegel waait eene vlag, waarop de arm met het zwaard voorkomt. Al de vlaggen zijn ongekleurd. Het vignet is gegraveerd door J. van Vianen. In de hollandsche uitgave van dezen atlas, in hetzelfde jaar bij Pieter Mortier, ziet men het voornoemde driemastschip met dezelfde vlaggen, doch nu gekleurd. Ook deze gravure is door J. van Vianen vervaardigd.

3°. Eene teekening, voorstellende een gezigt op Malakka van de reede, waarop verschillende schepen. Van het grootste waait van den spiegel de roode vlag met het zwaard; met uitzondering van een schip, dat aan den voortop eene roode vlag met een geel kruis heeft, voeren ze alle hollandsche topvlaggen.

4°. Alsvoren een gezigt van de reede van Amboina; van een der schepen waait van den spiegel de roode vlag met het zwaard, alle schepen voeren hollandsche topvlaggen.

De teekenaar van n°. 3 en 4 is ons onbekend; doch wij veronderstellen, dat zij zijn vervaardigd in het laatst der 17e of in het begin der 18e eeuw.

Wie weet ons betreffende deze roode vlag met het zwaard iets mede te deelen?

LABORANTER.

Beschapen tienden, enz. In het Register van overijss. archieven (Zwolle 1873) lees ik op n°. 108, van *beschapen tienden*, en op n°. 118, *de blanke maat* in Angerlobroek te vertinsen met 2 bekers. Wat beduiden deze uitdrukkingen?

In Enschedes Arch. v. Haarlem, dl. III, n°. 1874a, staat, dat de Roomsch-katholijken jaarlijks penningen collecteerden *ten behoeve der burgemeesters* van die stad. Waarom geschiedde dit?

Dl. II, op n°. 509, wordt vermeld eene ordonnantie op de beurs of zoogenaamde *doode koffer*, en op n°. 2170 worden stukken opgegeven over *de westphaalsche bos.* Wat beteekenen deze woorden? Zoude met de eerste een fonds voor nagelatene betrekkingen bedoeld worden?

G. A. SIX.

Kasteel Vredenburg te Utrecht in 1566. In de genealogie van Herteveld (ms. van Spaen) staat, dat Joost v. Herteveld in 1560 kapitein van het Vredenburg te Utrecht was. In de Chron. van het utr. hist. genootschap, 1858, bl. 265, leest men, dat Warenborch, kapitein van *'t Vorborcht* van Vredenburg in 1566, door Joost v. Herteveld beschuldigd werd van verstandhouding met Brederode. Was Herteveld toen nog opperbevelhebber van Vredenburg, of zou Warenborch dat kasteel hebben kunnen overgeven?

G. A. SIX.

Afbeelding der regters van Oldenbarneveld. Ouder welke diernamen zijn de 24 regters van Oldenbarneveld afgebeeld op de oude teekeningen en schilderij, vermeld in de Beschrijving van nederl. historieplaten, door F. Muller, I, bl. 176. Bij jhr. J. P. Six van Hillegom berust ook zulk eene schilderij met de regters als dieren voorgesteld.

STELLA DUCE.

Spreekwoord. Wie eerst komt, wie eerst maant. Dit bekende spreekwoord, dat mij door het prospectus van den Navorscher van 1874 herinnerd werd en daarin ook aldus te lezen staat, heeft mij in zijne oorspronkelijke en eigenlijke beteekenis nooit duidelijk willen worden. Omtrent den zin en de strekking van het gezegde kan geen twijfel bestaan. Het geeft den voorrang te kennen, welken men aan den eerst komenden boven hen, die hem volgen, behoort te verleenen. Doch die eerstkomende — wat doet hij? Manen? Eenen schuldenaar om betaling vragen? Wat eigenaardigs of zinrijks van een spreekwoord ligt hierin? En welk bepaald verband bestaat er tusschen het ééne en het andere? Hierom breng ik de vraag in het midden, of het laatste woord met juistheid uitgesproken en geschreven wordt, in dier voege, dat het niet *maant*, maar *maalt*, behoort te wezen? De oorsprong van het gezegde zou dan bij bakkers of boeren te zoeken zijn, die, kort na elkander, met hun koren aan den molen komen, en van wie de ééne er op aandringt, dat hij vóór den anderen geholpen worde. Hem kon de molenaar zijn onredelijk verlangen onder het oog brengen en als regel van orde en billijkheid te gemoet voeren: *Wie eerst komt, wie eerst maalt.* — Ligtelijk is door misverstand, bij veelvuldig gebruik, de letter *t* in eene *n* verloopen, en van lieverlede eene spreuk in zwang gekomen, die, naar mijne bescheiden meening, een zeer flaauw denkbeeld uitlevert. Doch ik geef deze gissing om beter: wie wijst deze zaak op houdbare gronden uit?

Leeuwarden. L. PROES.

[Er zijn er, die er anders over denken, o. a. de letterzetter, die *maalt*, zoo als in de kopij geschreven was, in *maant* veranderd heeft. Wij hebben er geene proef van onder de oogen gehad en *maant* is dus blijven staan. Maar dat de heer Proes, wat de lezing betreft, gelijk heeft, is buiten allen twijfel. Volgens Harrebomée Spreekwb., dl. I, bl. 38, III, bl. 384, leest men in alle spreekwoordenverzamelingen *maalt*, en in geene enkele, in plaats daarvan, *maant*. Ook wat de verklaring betreft, zijn wij het met den heer Proes eens. Er is nog eene andere verklaring. »Maal of male," zegt Harrebommée, t. e. a. pl., »is een verouderd woord, dat men gebruikte als de benaming der plaats, waar men bijeenkwam, om over landszaken te beraadslagen, waardoor malen hier

de beteekenis van regtspreken verkrijgt. Dat het hier een verschijnen voor den regter, en niet een zak meel bij den molenaar geldt, komt mij het waarschijnlijkst voor." Verscheidene uitleggers van den nieuweren tijd, waren hem daarin voorgegaan. T. l. a. pl. echter verwerpt hij die verklaring en oordeelt, dat men hier zonder twijfel aan den molen denken moet, die er ook in verscheidene oude verzamelingen bij genoemd wordt. Men leest daar: »*Die eerst ter molen comt, maelt eerst;*" of: »*Die ierst ter molen comt, sal ierst malen.*" Ons dunkt, dat hierdoor de oorsprong van het spreekwoord voldoende bewezen is.]

Wapen gevraagd In de Hervormden kerk van Hontenisse, de oude kapel van 't klooster, later huis te Zande, staat een groot wapenbord. In den rand boven staat: »XIX novr. MDCCXIIJ," daar onmiddellijk onder: »CIƆIƆCCIJ," en onder het bord: »obiit X novembris;" het wapen zelf is:

»Écartelé: 1, 4, d' arg: au cerf élancé d' or (metaal op metaal);
2, 3, de sable à 3 fasces d' or acc: de 4, 3, 2, 1 lis d'or;
Casq: ouvert et couronné d' or;
Lambr: de gu. et d' arg."

Dit wapen, in zilver gesneden, hangt ook, onder meer andere, aan de zilveren breuk van de handboogschutterij St. Sebastiaan te Kloosterzande.

Vrage: Aan wien behoort dat wapen?

Axel. F. CALAND.

ANTWOORDEN.

Medaille van P. van Abeele. Acht gouden bruiloften in de familie van Loon. (XXI, blz. 391 en 603.) De heer C. Honigh heeft in den Navorscher, ter laatstgemelder plaatse, de beteekenis medegedeeld van den naam *Recif* op den goudenbruiloftspenning van A. Graswinkel en A. Halters ten jare 1694, behoorende tot de acht gouden bruiloften, in de familie van Loon gevierd, vijf van dien naam en drie van de vrouwen. Wij vinden die aanteekening van den heer Honigh thans bevestigd door hetgeen de heer J. F. G.

Meijer, directeur van het Koninklijk Penningkabinet, in het gedrukt Verslag omtrent de aanwinsten van dat kabinet gedurende het jaar 1872, gedagteekend 's Gravenhage 18 julij 1873, medegedeelt. Onder die aanwinsten namelijk behoorde ook een zeldzaam zilveren exemplaar van gezegde medaille van H. Graswinkel en A. Halters. De heer Meijer, na vermeld te hebben, dat ook den ouders het voorrecht van hun gouden bruiloft te vieren, was te beurt gevallen (Cornelis Graswinkel en Maria van der Dusse, a°. 1659, van welke ook een goudenbruiloftspenning bestaat), merkt voorts het volgende aan: »Merkwaardig is op de voorzijde de afbeelding van eenige gebouwen, waarboven *Recif,* welke overeenkomen met de afbeelding van onze laatste bezitting in Brazilië, in het werk van de Laet. De gouden bruiloft, in 1694 gevierd, wijst het jaar 1644 als dat van het gesloten huwelijk aan. Uit stukken op het Rijksarchief blijkt, dat in 1643 werd benoemd tot commissaris van kleine zaken Hugo Graswinkel te Maurisstad (Recif van Fernanbuco), en dat aldaar in hetzelfde jaar Samuel Halters was lid van den raad van justitie en ouderling. Deze was dus hoogstwaarschijnlijk de vader der bruid, en het huwelijk aldaar in 1644 gesloten." Wij meenden deze opmerking van den heer Meijer te meer, ter aanvulling van de aanteekening, t. a. p., van den heer Honigh, hier te moeten overnemen, omdat gemeld Verslag omtrent de aanwinsten van het Koninklijk Penningkabinet niet voor het publiek is uitgegeven en buiten den boekhandel is. Wij voegen hier nog bij, dat Dirk Graswinkel Jansz., voornaam rechtsgeleerde en advokaat-fiscaal, op wien eene medaille voorkomt in het penningwerk van van Loon, dl. II, blz. 234, was gehuwd met Geertruijd van Loon. Hij was van Delft geboortig en is in 1666 overleden, oud 66 jaren, en in de Groote Kerk in 's Gravenhage begraven. Eindelijk is nog te vermelden, dat later ook nog eene dochter van A. Graswinkel en A. Halters, Agneta genaamd en gehuwd met Pieter van Loon, in 1722 de gouden bruiloft vierde, waarop eene medaille, in 't vervolg op van Loon, n°, 71 voorkomt

Amsterdam. J°. DE VRIES JZ.

Baudart. (XXIII, bl. 604). In mijn *Bibliotheek der Contra-Remonstrantsche geschriften,* Amst. 1865, heb ik, op bl. 23, onder de

werken van Bandart, ook de eerste (Deventer 1605) en enkele latere drukken van de *Apophthegmata Christiana* opgegeven.

H. C. ROGGE.

[Het antwoord van J. C. K. komt hiermede overeen.]

Geslacht van Nyenrode. (Vgl. XXIII, bl. 635.) Den vrager moet ik doen opmerken, dat in de Kronijk van het Utrechtsch Genootschap eene breedvoerige genealogie voorkomt van dit geslacht. Bovendien kan ik hem uit mijne ms. gen. van N. meêdeelen, dat: Otto van N., ridder, a^{o}. 1396, verleid werd met Nyenrode en hij was gehuwd met Heilwig van Vyanen, dochter van Hendrik en van Margaretha van Herlaar. Hij werd a^{o}. 1403, zondag na Cantate, beleend met het maarschalksambt in Utrecht, enz. Zijne ouders waren Gijsbert van N., vermeld a^{o}. 1334, 1361 en 1391, gehuwd met Catharina van Persijn, wed. Willem van Wesemaele, dochter van Johan en van Jentje van Brederode. Gijsbert van N. pachtte a^{o}. 1347 van 't kapittel, al de tienden en thinsen van Breukelveen. 1 Febr. 1362 was hij getuige bij eene gift aan Warnar van Drakenborch.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

AANTEEKENINGEN.

Gedichten van Pieter Corneliszoon Hooft. (vgl. Alg. Reg. II; XXI. bl. 65, 498; XXII. bl. 18.) In augustus en september 1625 had de drost van Muiden, sedert ruim een jaar weduwnaar, het oog geworpen op de schoone en geestige Susanna van Baerle. Verscheidene zijner gedichten dragen er getuigenis van. In een dier gedichten roemt hij hare schoonheid en zegt o. a.:

Blixemschutjes, oolijk' óóghjes;
Helderbrujne lichte lóóchjes,
Die, met glimpen van uw swart
'T gulden geel der starren tart.

Maar in het hs. van dit gedicht zien wij eerst *brujne*, in de

tweede regel, in *blaeuwe* veranderd en later de vier regels vervangen door:

Blixemschutjes vroolijk' óóghjes;
Heldere zaffiere lóóchjes,
Die met glimpen van uw smalt
Boven 't goudt der starren bralt.

Hieruit maakte ik op, dat Hooft dit gedicht nog eens gebruikt had voor eene andere, die niet zoo als Susanna bruine, maar blaauwe oogen had. Die andere kon niemand zijn dan Leonora Hellemans, die in 1627 zijne vrouw werd.

Prof. Jorissen had mij dit nagezegd. Maar wij vonden tegenspraak bij den heer Alberdingk Thijm, die in den Nederl. Spectator van 1871 n°. 21 en 26 beweerde:

1°. Dat Leonora Hellemans geene blaauwe, maar bruine oogen gehad heeft, dat derhalve Hooft de veranderingen in dit dichtjen niet gemaakt heeft om het later aan haar te geven.

2°. Dat wij ons jegens den dichter vergrepen hadden door te onderstellen, dat hij een gedicht, oorspronkelijk voor Susanna bestemd, later nog eens gebruikt en aan Leonora toegezonden had, iets wat »door ieder man van gevoel en smaak eene kleine gemeenheid behoort genoemd te worden."

3°. Dat de verandering aldus behoort te worden verklaard: »Van der Burgh wilde zoo veel van Hoofts gedichten in zijn bundel opnemen, als maar eenige eer aan den maker doen kon. Nu was Hooft er niet op gesteld, dat het publiek juist weten zou, tot welke teerheid zijne bekende waardeering van Susanna (tusschen zijne beide huwelijken) geklommen was. Daar was vooral één persoon onder zijne lezers, voor wie hij reden had dit te verbergen: het was eene lezeres: Helionora wist, met het heele Nederlandsche volk, dat Christina van Erp zaliger de eerste vrouw van Hooft is geweest; maar zij wist niet, en Hooft meende ze zou 't niet gaarne vernemen, dat er onder de levenden nog één persoontjen was, aan wie heur man, als weduwenaar, in tamelijk vurige bewoordingen zijne liefde verklaard had: daarom werd in de vaerzen, die aan Susanna gericht waren geweest, heur bruin in blond en blaauw veranderd, en zoo doende deze thans thuis gebracht op de blonde Christina van Erp" Het was derhalve

»eene zeer vergeefelijke afleiding, die ten doel had den naijver zijner huisvrouw, zonder eenige booze bedoeling, te sparen."

Bij het schrijven van de Bijvoegsels en Verbeteringen op mijne uitgave van Hoofts Gedichten, aan dit gedicht gekomen zijnde, heb ik het daar bij een paar regels gelaten, en den lezer naar deze bladzijden van den Navorscher verwezen. Om de zaak goed in het licht te stellen had ik eenige bladzijden noodig, en zoo veel ruimte mogt ik er niet voor nemen in een werk, dat aan de inteekenaren voor een bepaalden prijs wordt geleverd, en dat toch reeds grooter is geworden dan in den beginne geraamd was. Hier dus ten aanzien de opmerkingen van den heer A. Th. het volgende:

1°. Ik heb verzuimd, eer ik over Leonora schreef haar goed in de oogen te zien. Het is zoo, zij was niet blond, maar bruin. De reden, waarom Hooft in het genoemde gedicht verandering gemaakt heeft, kan daarom niet die zijn, welke ik opgaf. Ik dank den heer A. Th. voor zijne teregtwijzing, hij heeft volkomen gelijk.

2°. Het komt mij voor, dat de heer A. Th., om Hooft vrij te pleiten van eene in zijn oog ongeoorloofde daad, hem eene veel ergere te laste legt. Het zou al erg genoeg geweest zijn, indien de drost, na zes of acht jaren getrouwd te zijn geweest, zijn uiterste best gedaan had voor zijne vrouw te verbergen wat hij twee jaren eer hij op haar hart eenen aanslag waagde, voor eene andere gevoeld had. Het moet geen gelukkig huwelijk zijn, waar tusschen de echtgenooten zoo weinig opregtheid en vertrouwen heerscht. Maar nog veel erger zou het zijn, indien Hooft veranderingen gemaakt had in zijne verzen aan Susanna, om zijne vrouw in den waan te brengen, dat in die verzen Christina van Erp, zijne eerste gade, verheerlijkt werd. Ik althans kan dat met eerlijkheid en goede trouw niet rijmen, ik zou het een bedrog heeten, waarvoor Hooft, hadde hij het gepleegd, zich had moeten schamen. Ik heb ook te goede gedachte van Leonoraas verstand en hart, om te kunnen gelooven, dat in 1636, toen haar man vijf en vijftig jaren oud was, het lezen der gedichten aan Susanna van Baerle jalouzij in haar zou hebben opgewekt. Daarentegen zie ik niet zulk een groot kwaad in datgene, wat de heer A. Th. »eene kleine gemeenheid" noemde. Was het hem zoo kwalijk te nemen, dat hij, wanneer hij een meisjen aansprak, aan wie hij precies hetzelfde te zeggen

had, als eenige jaren vroeger aan een ander, dezelfde woorden en maten en rijmen bezigde? Hooft was, zoo min als ieder ander dichter, ieder oogenblik in staat een goed gedicht te scheppen: en het is, dunkt mij, zijnen verzen aan te zien, dat hij ze niet zeer gemakkelijk schreef. Maar genoeg: onze lezers hebben er weinig belang te weten, hoe ik over dat onderwerp denk. Liever zullen zij weten hoe Hooft er over gedacht heeft. Ik ben in staat hen daaromtrent in te lichten. Hooft was een zuinig man. Om zijne Historien in klad te schrijven nam hij geen schoon vel papier, zoolang hij nog brieven van zijne vrienden had, wier keerzijde onbeschreven was. Ja, al stonden er een paar regels of een adres op, zij waren daarom nog wel bruikbaar. Even zuinig was hij ten opzigte van zijne gedichten. Moesten deze voor de tweede maal dienst doen, hij vond daar geen bezwaar in. Zoo werkte hij het eerste gedeelte van zijn bruiloftdicht voor W. J. Hooft, (Gedichten dl. I. bl. 29) om, toen hij twee en twintig jaren later Reaels huwelijk moest bezingen (ald. bl. 281).

Maar er zijn ook minnedichten, die meer dan eenmaal gediend hebben. Op bl. 58 vinden wij er een, dat eindigt met de regels:

Hoochloffelijcke vrouw, die goedich, vroedich, moedich,
Soo diepe weelde baert in mijn, als jck u jon,
Voor u bedenckt de May haer maexels overvloedich
Van bloemen, voor u blinckt het goud, en licht de Zon.

Het is begonnen den 6en en voltooid den 20en mei 1606 en reeds dit zegt voor wie het bestemd was; maar bovendien staan er de letters onder M. V. A. J. S., dat is Me Vrouwe Anna Jansdochter Spiegels. Doch er staat nog meer onder: iets lager namelijk

staat, D. I. A, $\frac{5}{29}$ 1608. Het is dus gegeven aan D. I. A., dat is Christina van Erp [1]), den 29en mei 1608, denzelfden dag, waarop hij het eerste gedicht schreef, waarin hij aan haar dacht (bl. 77).

Onder een ander gedicht, van januarij 1606 (T gemoedt herwenscht verlooren vrolijckheden, bl. 55) en derhalve insgelijks voor Electra bestemd, staat datzelfde D. I. A., waaruit blijkt, dat Christina er de tweede lezeres van geweest is.

---

[1]) Wel te onderscheiden van Dia, want daarmede is Ida Quekels gemeend.

Zij is dat van nog een, wat ouder gedicht geweest, van »Amaryl de deken sacht" (bl. 39). Amaril in dit en het voorgaande gedicht is Ida Quekel. Maar daaronder leest men de letters, waarmede de dichter gewoon was Christina van Erp aan te duiden. Onder het gedicht Ach Amaryllis staat (bl. 39) D. J. Q. en daaronder D. I. A., doch hierin is eene drukfout. In het hs. staat geen kapitale I, maar eene gewone met een stip er boven. Hier is dus Ida gemeend.

Heb ik mij dan vergist, toen ik beweerde, dat Hooft aan zijne tweede vrouw gedichten gaf, die vroeger reeds voor Susanna van Baerle gediend hadden, — wat ik hem heb toegedicht, is iets waar hij niet het minste kwaad in zag, en wat hij in vroegere jaren meermalen gedaan had.

3°. Ik kom nu tot de vraag, waarom heeft dan Hooft de bruine oogen in blaauwe herschapen? Mij dunkt de reden is niet verre te zoeken. De zevenentwintigjarige Susanna had den weduwnaar, die reeds vier en veertig jaren telde afgewezen, en het duurde niet lang, of deze zelf begreep, dat hij eene dwaasheid gedaan had. Maar zou hij die nu aan de klok hangen? Daartoe had hij, zoo min als iemand, lust. Toen hij gereed was zijne Gedichten in de wereld te zenden, begreep hij, dat, had het geval ook weinig gerucht gemaakt en waren er niet zeer vele die er van wisten, er onder die weinige toch konden gevonden worden, ondeugend genoeg om in de Zangen rond te snuffelen, op hoop, om daar te ontdekken, wat hij in zijne verliefde bui van en tot Susanna had gezegd. Maar dat genoegen gunde hij hun niet; hij deed integendeel wat hij kon om hen van het spoor te brengen. Vier middelen bezigde hij hiertoe.

De naam Arbele werd, overal waar die voorkwam, weggenomen, behalve in een paar onschuldige sonnetten (bl. 261 en 270.) Wel verving hij in één gedicht den naam Clorinde door Arbele (bl. 265,) maar hij veranderde den titel »Op het gedicht van Clorinde," zoo als die in het hs. luidt, door »Aen Arbele, datse haere Rijmen 't licht gunne," om nog beter te doen uitkomen, dat niet zij zelve, maar hare poëzij het onderwerp was van zijn gedicht. Waren aan dien naam Clorinde misschien minder aangename herinneringen verbonden? Want ook in het gedicht Yvooren hooft (bl. 268) is hij geschrapt en door Rozemondt vervangen, even als in andere Chlo-

ris (zoo als Susanna daar geheeten wordt) in Doris. Mogelijk zouden Susannaas gedichten daaromtrent opheldering kunnen geven. Zijn die nog ergens verscholen?

In het hs. is onder alle gedichten aan Susanna, voor zoo verre die gedateerd zijn, de datum doorgehaald, zoodat die slechts met moeite leesbaar is.

Overal, waar van bruine oogen of donker haar gesproken werd, zijn die niet in blaauw of blond omgeschapen, maar is er zoo veranderd, dat nu geene kleur genoemd werd. In het sonnet Doen d'eerste mael verscheen, enz. (bl. 264) is voor krujvend git, krujfde zijd in plaats gekomen. Van den zang, op bl. 268, is het eerste couplet geheel veranderd. Eerst was het:

Yvooren hóóft gekroont met ragh van gitte,
  Bejd' eeven glad, 't een wit, en 't ander swart.
Helaes! wat doet ghij hijghen mij, van hitte
  Nae mijnen aem, en slibberen mijn hart!
Maer wat wil 't brujn dier levendighe kraelen?
Ick geef mijn geest den geesten, die zij straelen.

De latere lezing is:

Wtheemsche schoont', o aenschijn rijk van glooring,
  Dat mij 't gemoedt doet scheemren met uw licht!
O óóghen vol van kracht en van bekooring,
  Die fellen brandt in mijnen boezem sticht!
Wat bujt op mij wil dat paer starren haelen?
Ick geef mijn' geest, den geesten, die zij straelen.

Alleen in den zang Zuiver' hebbelijke handtjes, dus, zijn de helderbruyne lóóchjes eerst in blaeuwe, naderhand in zaffiere veranderd, zeker omdat de dichter geene kans zag om er op eene andere wijze iets goeds van te maken. Hier toch zou de uitdrukking aan levendigheid verloren hebben, indien er geene kleur genoemd werd. En nu dit eenmaal geschied was, kon het geen kwaad het wel wat flaauwe »welgevlochte dunne draetjes" op de volgende bladzijde te vervangen door het schilderachtige »Goude kroon van dunne draetjes." Maar op andere plaatsen in dezen zelfden zang is hetzelfde geschied als in de zoo even genoemde gedichten. De volgende regels:

Die met glimpen van uw swart,
'T Gulden geel den starren tart,

zijn vervangen door:

Die met glimpen van uw smalt
Boven 't goudt den starren bralt,

en verder zijn de ebbe booghjes in smalle booghjes, en het rach van gitte in geestesweepjes veranderd. Bewijs genoeg, dunkt mij dat het Hooft niet te doen is geweest om Leonora of wien anders ook te bedriegen, maar alleen om alles weg te nemen wat zijnen lezers aanwijzen zou, dat in deze gedichten Susanna van Baerle bezongen werd.

Eindelijk is bij de Zangen, zoo als die in van der Burghs uitgave voorkomen, niet alleen geene tijdorde in acht genomen, maar het schijnt, dat zij met opzet door elkander geworpen zijn, opdat geen lezer zou begrijpen, wanneer zij gedicht en voor wie zij bestemd waren. De eerste zijn: Heilighe Venus, van 1619, Vluchtige Nimf en Galaetea, van 1602 of 3, Kraft met smeekende geluyen en Roozemondt had ik hair uyt uw tuytjen, van 1621, Waer heenen Amaril, van 1619, Wrang' Amaril, van 1621, In het Idalisch dal, van 1619, O Doris, zoo ghy licht kunt overwinnen, van 1602 of 3, Zal nemmermeer gebeuren, van 1605, t Gemoedt herwenscht, van 1606, Velddeuntjes van 1611. En zoo gaat het voort. De vijf zangen aan Susanna van Baerle staan één voor één tusschen andere in. Van de vijf sonnetten vinden wij er slechts twee naast elkander. Van de overige minnedichten, die op haar betrekking hebben zijn er vijf onder de Verscheyde dichten bij elkander gevoegd, doch dit kon niet anders. Zij zijn alle van gelijksoortigen inhoud, in dezelfde manier, in dezelfde versmaat. Zij mogten dus niet gescheiden worden in eene verzameling, waarin men ook drie dergelijke gedichten aan Leonora, de lijkdichten, de bijschriften, de bruiloftdichten alle bij elkander vindt.

Waarschijnlijk is het den dichter gelukt zijne minnedichten van 1625 zoo onkenbaar te maken en onder andere te verschuilen, dat geen zijner tijdgenooten ze er uit wist te schiften. Dat het ons twee eeuwen later gelukt is, hebben wij aan hem zelven te danken, wiens nagelaten handschriften ons den weg hebben gewezen.

P. LEENDERTZ WZ.

Simon Renard. (XVII, bl. 163.) Een geestig en vinnig hekelschrift tegen Granvelle maakte onder zijne vijanden vrij wat opgang. De kardinaal schreef het aan Simon Renard toe, en, zoo het schijnt, niet ten onregte. Want bij gelegenheid der feesten, welke Mansfeld in 1564 te Luxemburg gaf, werd ook een kardinaal te paard vertoond, achter wien een duivel liep, die hem met eene zweep van vossestaarten geducht geeselde. Ieder toeschouwer begreep, dat die kardinaal Granvelle voorstelde, en dat in die zweep van *vosse*staarten eene toespeling lag op den naam van Simon Renard, wiens bijtend schimpdicht hem zoo gevoelig getroffen had. Dat schimpdicht moet in dien tijd vrij bekend geweest zijn, er waren verscheidene afschriften van in omloop, en het gewigt dat Granvelle er aan hechtte en de bitterheid, waarmede hij gedurig van Renard spreekt, bewijzen dat het of veel waarheid bevatte, wat niet onmogelijk is, daar Renard vroeger op zeer goeden voet met den kardinaal gestaan had en misschien dingen wist die aan anderen onbekend waren gebleven, of dat het met veel bekwaamheid en vernuft geschreven was, misschien wel beide. Is dat schimpdicht, het zij **gedrukt**, het zij in handschrift, nog in wezen? Motley, die vrij uitvoerig over de zaak spreekt, schijnt het niet onder de oogen gehad te hebben.

ONZE BRIEVENBUS.

H. M. C. v. O. Eene vraag, van denzelfden inhoud als de uwe, zult gij, met het antwoord, in dit nommer vinden.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:
A. M. Molenaar, Fred. Muller, E. C. Groeneveld, J°. de Vries Jzn., A. E. C. van Someren, Laboranter, H. M. C. v. O., V. D. N. n°. 2.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

le Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 5. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

31 Januarij 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Luiscius. — Stalbroeders. — Geslacht Tourniaire en Bachigaloupi . . . . 49.

Antwoorden.

Kleuren der nederlandsche vlag . . . . 49.
IJzers in het huis te Britten gevonden. — Caspar Casparius. — Vicar of Wakefield. — Wentelteef . . . . 50.
Wapen van Heemskerck. — Geslacht van Westreenen. . . . . 52.
Anker als familiewapen. — Cinq enz. . . . . 54.
Geslacht Borrendamme & Sonmans. — Geslacht d'Orville . . . . 56.
Schaarwapens. — Geslacht Turcq . . . . 57.

Aanteekeningen.

Joannes Tollius Amorfortius . . . . 58.
Jan Pietersz. . . . . 59.
Amsterdamsche organisten . . . . 60.

HERHAALDE VRAGEN.

Helleveeg. Er wordt dl. XV, bl. 125 gevraagd, of dit woord komt van eene jonge dochter uit Sneek, Hilla Feijcken, die den bisschop van Munster wilde vermoorden. Ik geloof dat men wel daar ontkennend op zal kunnen antwoorden. Maar ik herhaal de vraag die daarbij gevoegd is, namelijk, is er van dit woord eene andere afleiding bekend?

Cats, Spaens Heydinnetje. Pozzo. M. M. vraagt dl XVII, bl. 278, »hoe kwam Cats aan dit verhaal? Had hij het uit eenig boek of was het hem slechts verteld?" Hij noemt Pozzo, als die deze historie beschreven heeft, maar schijnt zijn werk niet gekend te hebben.

In het XVIIIe dl., bl. 405, heb ik naar dien Pozzo gevraagd, van wien Cervantes in zijne Novela de la Gitanella zegt, »de tal manera escribio el famoso Lic^{do} Pozo, que en sus versos durará la fama de la Preciosa mientras los siglos duraren." Tengnagel noemt hem den Spaenschen Artsenijmeester (Nav. XVII, bl. 304).

Wie weet mij te zeggen, 1° in welk werk van Pozzo dit verhaal staat en of daar ergens hier te lande een exemplaar van te vinden is: 2° hoe Cats aan dit verhaal kwam?

P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

Luiscius. Wie was A. G. Luiscius, de schrijver van het bekende Woordenboek?

Stalbroeders. Waarom werden de gehuurde krijgslieden in de geldersche en utrechtsche oorlogen in het begin der 16e eeuw *stalbroeders* genoemd?

Geslacht Tourniaire en Bachigaloupi. Wie kan inlichtingen geven omtrent de geslachten van Tourniaire en Bachigaloupi, van franschen en russischen of poolschen oorsprong, doch waarvan verschillende leden sedert jaren in Nederland gevestigd zijn?

ANTWOORDEN.

Kleuren der nederlandsche vlag (vgl. Alg. Reg. I en II). Rood, wit en blaauw de kleuren der Prince Vlag.

In een groot aantal (200) verzen, gemaakt door of voor den kapitein der amsterdamsche admiraliteit Abraham Taelman, bevattende zijnen levensloop in zeer slecht rijm, lees ik in vers 92:

Dus gingh ick vrolick heen [1]) en voerde het gesach
Op Haerlems waterbouw [2]), van Brederoo's [3]) soldaten
In schauw [4]) van *root* en *wit* en *blauw* der Prince vlagh.
De brit sijn dulheyt had de toomen losgelaten.

Over de *Oranje*vaan zegt de verzemaker in vers 149:

---

[1]) Van Gouda 1665. [2]) Het schip Haerlem. [3]) Soldaten aan boord van kapt. Adam van Brederode. [4]) Schaduw.

De fiere brit schiep moet, het naeste jaer daeraen [1]),
Maer wierdt in 't eyge nest verrast, verbrant, geplondert [2]);
Wij plantede in sijn Rijck [3]) de zijde *Oranje*vaen,
En schatteden haer landt, geen boeren uijtgesondert.

Taelman werd te Gouda geboren; volgens vers 3 ging hij op zijn achtste jaar, met het schip Oosterwijck, kapitein Gideon de Wildt, voor kajuitsjongen de eerste reis naar Indië, de tweede mede als kajuitsjongen bij zijn broeder aan boord van de Harderin. — Hij overleed den 14 junij 1696.

LABORANTER.

IJzers in het huis te Britten gevonden (XXIII, bl. 548.) Hierover is gehandeld Nav. II, bl. 220, III, bl. 235, Bijbl. 1855, bl. xx.

Op de catalogus van het Mauritshuis zijn ze niet opgegeven. Men zou kunnen vragen, waartoe die 450 pond zware ijzeren voetstukken, afgebeeld bij Pars Katw. oudh. bl. 103, gediend hebben

G. A. SIX.

Caspar Casparius (XIV, bl. 361; vgl. XV, bl. 329). Tot aanvulling van hetgeen t. l. a. pl. is medegedeeld in antwoord op de vraag van den heer P. A. Tiele, diene nog deze aanteekening in de Resolutiën van de Staten Generaal 1599, 1 febr.: »Is den Conrector van Delft, genoempt Caspar Casparius, toegeleet achttien guld. voor seecker boecxken, by hem d'heeren Staten generael gepresenteert, geintituleert Princeps Auriacus sive libertas defensa. Tragoedia nova."

H. C. ROGGE.

Vicar of Wakefield (XXIII, bl. 393, 559). In 1768 verscheen te Deventer bij Lucas Leemhorst eene vertaling, welke bezorgd was door Simon de Vries, ofschoon hij zich niet noemt als vertaler.

J. I. VAN DOORNINCK.

Wentelteef (XX, bl. 312; XXIII, bl. 153, 620). T. l. a. pl. poogt de heer Kramm eene verklaring te geven van het woord

---

[1]) 1667. [2]) Chattam. [3]) Sheerness.

wentelteef, en vermeldt dat het onderste gedeelte van den op zijn plat doorgesneden beschuitbol, in melk en eieren gewenteld en daarna gebakken, de *teef* van den beschuitbol voorstelt, terwijl het bovenste gedeelte, de *reu*, daartoe niet gebezigd wordt.

Is de bekende verklaring van Bilderdijk niet veel aanneemlijker? In de middeleeuwen lieten de ridders voor onverwachte gasten duiven uit de til halen en aan het spit braden, die dan *wentelduiven* werden genoemd. In navolging daarvan gebruikten de lijfeigenen of boeren gesneden brood, en noemden die gebraden of gebakken stukken insgelijks *wentelduiven*, waarvan de juiste beteekenis verloren is gegaan en verbasterd tot *wentelteven*. Zulke verbasteringen zijn er in menigte in onze taal: bijv. in de spreekwijs *hij heeft kind noch kraai* is *kraai* klaarblijkelijk verbastering van *kraat*, *curaat*, *curatus*, voogdijschap. Zou op dezelfde wijze het dordsche *draaireuen* niet uit *draaireeën*, reeën aan het spit gebraden, kunnen ontstaan zijn?

J. H. N.

[Ons integendeel komt de verklaring van den heer Kramm zeer eenvoudig en natuurlijk voor. Wat die van Bilderdijk betreft, reeds op zich zelven zouden wij haar minder aannemelijk achten. Maar al heeft men in de middeneeuwen dikwijls duiven aan het spit gebraden, wat wel mogelijk is, wij twijfelen toch of men ze in dit geval *wentelduiven* heette. Wij hebben dien naam nooit ontmoet en Bilderdijk behoort niet tot de menschen die men op hun woord gelooven kan. De verklaring van *kraat*, in de spreekwijze *kind noch kraat*, door Bilderdijk gegeven, vinden wij wat gezocht. Het bewijs dat *curatus* voogdij kan beteekenen, is hij schuldig gebleven. *Voogdij* klinkt ook wat vreemd in eene spreekwijze als deze. Wij zouden hier eerder den naam van een persoon of van een dier verwachten. Bovendien is het nog de vraag hoe deze spreekwijze oorspronkelijk luidde. *Craet* vindt men eenmaal in den roman van Limborch; een tweede voorbeeld is ons niet bekend. Algemeen zegt men evenwel *kind noch kraai*. In de oudste spreekwoordenverzamelingen schijnt het niet voor te komen. De variant *kind noch kuiken,* die men ook menigmaal hoort, wordt reeds bij Sartorius gevonden.]

Wapen van Heemskerck. (XXIII, bl. 617.) Willem van Heemskerck zal wel den blaauwen leeuw op een zilveren veld gevoerd hebben, zoo als zijne voorouders. Hij werd geboren den 6 april 1718 en stierf 28 aug. 1784, na gehuwd te zijn geweest: 1°. den 6 october 1744 met Hadewina Antonia Backer, die stierf in oct. 1764 en dochter was van mr. Willem B. en van Christina van der Giesen. Hij huwde 2°. 12 januarij 1766 met Cornelia Jacoba van Schuylenburgh, geboren 1 nov. 1727, dochter van mr. Willem v. S. en van Elisabeth Magdalena Gevaerts.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van Westreenen te Lienden en omstreken (vgl. XXIII, bl. 43, 371, 527; XXIV, bl. 29).

A. Elisabet v. Westreenen trd. 1e in 1711 Hendrik Cornelissen.
2e Hendrik Aertse.
3e Hendrik Gijsbert Keulekamp.

Hendrik v. Westrenen trd. Hillegonda Otten v. Ewijk.

Kinderen:

1° Jerephaas, geb. 1711, trd. Hendrika Catharina v. d. Linden.

Kinderen:

1° Jan,	geb.	1751.	5° Otto	geb.	1757.
2° Hillegonda	»	1753.	6° Margareta	»	1759.
3° Dirk	»	1755.	7° Henderske	»	1760.
4° Jan	»	1756.	8° Marie	»	1768.

2° Hendrik geb. 1714.

3° Otto » 1717, vermoedelijk naar Amsterdam vertrokken, trd. aldaar Maria v. Velsen; zij † 12 dec. 1772, begraven in de Nieuwe Kerk, hebbende éénen zoon, Hendrik v. W., trd., Bartina Frantzen (geb.? † 9 dec. 1791.)

Kinderen:

1° Otto v. Westreenen, geb. te Amst. 17 oct. 1774, sneuvelt als kapitein in den togt naar Rusland in 1812.

2° Arend Herman v. W. geb. te Amst. 3 oct. 1779; verdere afstamming bekend.

4° Johanna geb. 1719.

5° Herbertus geb. 1720.

Catherina v. Westreenen trd. Jan Otten v. Ewijk.

Kinderen: 1° Dirk geb. 1710. 4° Johanna geb. 1714.
2° Otto » 1711. 5° Jan » 1719.
3° Hendersken » 1712. 6° Jerephaas » 1721,
trd. in 1751 met Johanna v. Westreenen, wonende te Amst., geb. te Lienden.
7° Hilleke » 1725.

B. Jan van Westreenen trd. Gijsbertje de Haas. Kinderen:

1 Johanna 1750.	4 Gijsbertje 1754.	7 Sanderina 1759.	10 Adrianus 1764.
2 Johannes 1751.	5 Willem 1756.	8 Peternella 1762.	11 Sander 1766.
3 Johanna 1753.	6 Sander 1758.	9 Sander 1764.	12 Jan 1769.

C. Jan v. Westreenen, schepen, trd. Wilhelmina Sebastiaanse † te Erichem 1730. Kinderen:

1° Jan v. Westreenen.

2° Arie van Westreenen, wonende nabij het Elsterveer, trd. Geertruida v. Hattum, hebbende één zoon Wouterus geb. 1729.

3° Tobias v. Westreenen, schepen in de Marsch, wonende op de Weerd te Lienden, trd. 1e Johanna Maria v. Rossum. } zusters.
2e in 1731 Johanna van Rossum }
wonende te Asch. Kinderen:

1° Wilhelmina	geb. 1729.	6° Antonie geb. 1740, trd. 1771 Robberdina Kraayenbrink.	
2° Johanna Catherina	» 1730.	7° Hillegonda Theodora	geb. 1743.
3° Jan	» 1732.	8° Tobias	» 1746.
4° Willem	» 1734.	9° Johanna Maria	» 1748.
5° Jan	» 1738.	10. Theod. Adrianus † te 's Gravenhage 1819.	» 1752.

D. Jan v. Westreenen. Zoon,
Antoni v. Westreenen. Kinderen,
Gosen v. Westreenen, geb. 1645 te Lienden,
Gerrit v. Westreenen, geb. 1652.

Rutger Cornelia v. Westreenen, wonende te Maurik, trd. 1656 te Lienden met Willem de Wit.

Godert v. Westreenen, burgem. en raad van de stad Kampen. Zoon,
Arnout v. Westreenen, trd. Christina van Brederode 1608: 2 zoons.
In de St. Maartens kerk te Tiel is gevonden, dat den 23 junij

1652 is ontslapen: Hilleke de Man, huisvrouw van Herbert Gerritsen van Westreenen.

Kan iemand mij ook opgeven wie de voorouders waren van de onder A, B, C en D voorkomende v. Westreenen, welk wapen zij voerden, tot welken tak zij behooren en in hoeverre de aangetrouwde familie v. Ewijk afstamt van die Ewijken, welke volgens de genealogie van v. Spaen, schout te Lienden en schepen te Buren geweest zijn?

Otto v. Ewijk door Hertog Karel tot schout van Lienden aangesteld in 1520.

Jacob v. Ewijk, burgemeester v. Buren 1596.

Anker als familiewapen. (XXIII, bl. 408). Heeft het anker in het wapen van Grevelink, daar dat geslacht toch vele zeelieden geleverd heeft, eenige betrekking op het vaarwater »de Grevelingen" bij Brouwershaven?

A. W. BISSCHOP GREVELINK.

Cinq, van Crimpen, Minne en Souburch, (XXIII, bl. 44). **Goudsche regeringsgeslachten.**

Cinq.

Mr. Claes Cinq, vroedschap 1550.

Jan C. Claeszn., burgem. 1575, getr. met Marritje Cornelisdr.

Floris C. Claeszn., schepen tusschen 1583–98, † in 1601 als fabriekmeester.

Harmen C. Pietersen, vroedschap 1575.

Pieter C. Harmenszn., schep., fabriekmeester, tresor. en burgem. tusschen 1602—37, † 1653.

Gerrit C. Pieterszn., fabriekmeest. en schepen tusschen 1657—60 †.

Mr. Gerrit C., burgem., schepen en tresor. tusschen 1625—64 †. Beleend met Kalverbroek in 't land van Steyn 3 januarij 1650.

Mr. Harmen C., fabriekmeester en schepen tusschen 1636—38, getr. met Maria de Lange Dircksdr.

Harmen C. Wantslaeger, fabriekmeest. en tresor. tusschen 1647—61, † 1632.

Harmen C. tresor. 1662.

Govert C. Corneliszn., fabriekmeest., schepen en tresor. tusschen 1650—60.

Gerard C. burgem. en schepen tusschen 1565—72.

Mr. Floris C. burgem., fabriekmeest. en schepen tusschen 1667—77, † 1680.

Gijsbert C. Gijsbertszn, vermeld 1655.

Dr. Gijsbert C. burgem., fabriekmeest. en schepen tusschen 1675—84†.

Govert C. fabriekmeest. en schepen tusschen 1711—13.

Cornelis C., vermeld in 1700.

van Crimpen.

Dirk v. Crimpen Claeszn., burgem. tusschen 1494—97.

Claes v. C. Dirckszn., schepen tusschen 1499—1505.

Adriaen v. C. Dirckszn., schepen en schout, tusschen 1517—56.

Jan v. C. Janszn., burgem. tusschen 1508—23.

Minne.

Dirck Minne, pastoor van de parochiekerk te Rijnsburg in 1354.

Jacob M. burgem. 1405.

Floris M. schepen tusschen 1430—47.

Jan M. Floriszn., burgem. en schepen tusschen 1456—67.

Jacob M. Janszn., burgem. en schepen tusschen 1497—1531.

Aelbert M. Jacobszn., schepen 1505.

Jacob M., burgem. tusschen 1513—20.

Floris M. Claeszn., vroedschap 1560.

Alijt M. Florisdr., getr. met Cornelis Dirck Pieterszn., schepen. Zij waren de ouders van den historieschrijver Pieter Corneliszn. Bockenberg, geb. 1548.

Klaare M., non in het St. Catharina klooster te Gouda in 1560.

Aelbert M. Adriaenszn., schepen tusschen 1607—14.

Daem M. Aelbertszn., fabriekmeester, schepen, tresor. en burgem. tusschen 1618—40.

Souburg.

Jan van Souburg, Dirck Hoenszn., burgem. 1567.

Hendrik van S., vicaris van de St. Jans kerk te Gouda in 1590.

Gerrit van S. Govertszn., schepen 1585—86, † 1596.

Ruth v. S. Govertszn., vermeld in 1624.

Dirck v. S. Hoenszn., burgem. 1590.

H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht Borrendamme & Sonmans. (Vgl. XV, bl. 377; XXIII, bl. 538; XXIV, bl. 32). Ds. Georgius van Borrendamme werd, als prop., tot pred. te Zieriksee beroepen in 1669, den 2 febr. 1708 aldaar emeritus verklaard, en overleed 1715.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht d'Orville. (Vgl. XXIII, bl. 370, 632). In de gelegenheid zijnde van dat geslacht iets meer op te geven, voldoe ik gaarne aan de daartoe gedane uitnoodiging.

Gilles Alewijn, 6e kind van Gilles A. en van Maria Cornelia van Loon, is geboren te Amsterdam 19 augustus 1782, sterft te Hanau 29 februarij 1824, was gehuwd te Hanau 31 januarij 1808 met Maria Anna Justina Bisdom Waltersdr., geboren te Utrecht 2 november 1785, die sterft te Offenbach 2 mei 1850, wonnen 5 kinderen.

2e kind Walter Gustaaf Alewijn Gillesz, geboren te Offenbach 26 september 1810, sterft te . . . den . . was gehuwd te Offenbach 4 junij 1823 met Jeannette Elisabeth d'Orville, geboren te Offenbach 16 maart 1810, sterft te Offenbach 23 december 1859, dochter van Pieter George d'Orville geboren te Offenbach 10 aug. 1783, sterft te Offenbach 4 maart 1853 en van Maria Fuchs, geboren te Frankfort à/M. 6 september 1788, sterft te Offenbach 17 september 18..

Walter Gustaaf Alewijn Gillesz., werd 12 april 1829 2e luitenant in dienst van Z. K. H. den groothertog van Hessen-Darmstadt, 1e luitenant 10 januarij 1838, kapitein 24 februarij 1847, later geemploieerd aan het ministerie van buitenl. zaken; 24 december 1852, attaché bij de legatie van den Duitschen Bond 14 julij 1853; geemploieerd aan het ministerie van oorlog 22 februarij 1855; majoor 29 december 1858.

4e kind, Cornelia Ida Agatha Alewijn Gillisdr.. geboren te Offenbach den 29 october 1815, sterft te Pau (Frankrijk) 25 maart 1861, begraven te Offenbach 8 april 1861, was gehuwd te Offenbach 24 september 1842 met Jacob Philip Theodoor d'Orville, zoon van Pieter George d'Orville en van Maria Fuchs (zie hierboven). Uit dit huwelijk één zoon; Emile George Alexandre Theodore d'Orville, geboren te Offenbach januarij 1848, associé van het huis Bernard te Offenbach.

Het geslacht d'Orville is van fransche afkomst en heeft gedurende eenen geruimen tijd in Nederland gewoond. Van daar hebben zij zich in Duitschland gevestigd, waarheen ook vele, vooral industrieelen, door de schandelijke herroeping van het edict van Nantes door Lodewijk XIV zijn gevlugt.

P. OPPERDOES ALEWIJN.

Schaarwapens. (Vgl. XXIII, bl. 103, 410). In eene geschrevene genealogie van Van der Burch komt een wapen voor: in zilver drie roode scharen, behoorende aan de familie van Baenixoort. — Als kwartier kwam het voor op een glas in de kerk van Voorburg, van eene van Castello, geh. met eenen van Matenesse.

Axel. F. CALAND.

Geslacht Turcq. (Vgl. XXII, bl. 380, 634.) Het geslacht Turcq uit Bergen-op-Zoom en Tholen stamt af van doctor Pascasius Turcq, die volgens resolutie van 28 oct. 1562 door mijnheeren drossaert, schout, burg. en schepenen van B. a. Z. aangenomen werd als »*deser stadt medecijn meester*;" hij wordt genoemd »*doctor in de medecijnen geboren uit Vlaen*[*deren*] en hem werd een jaargeld toegestaan van XVIII car. gld. benevens een tabbaert.

In de rek: van 1561—62, komt hij al voor als lid van 't gilde van St. Antonij, zoodat hij misschien al eenigen tijd in Bergen-op-Zoom woonde eer hij stadsdoctor werd; in 1563—64 komt hij voor als schepen.

Hij liet eenen zoon na (misschien wel meer kinderen, maar mij onbekend) Israel Pascasii, die drie malen geh. is:

1°. met....

2°. 2 apr. 1595 Eliz. Willems, dr. van burg. Will. Fransz. [1]).

3°. 16 febr. 1605 Janneke Dierikx.

Kan de heer van Oijen nu zijne ms. genealogie met dit weinige nog niet aansluiten, meerdere berichten kan hij dan vinden in de Geschiedenis van Eecloo van den heer Nelemans, mij echter onbekend, waarin gezegd wordt, dat doctor Pasc. Turcq geboren is te Eecloo, wat door den inhoud der bovenstaande resolutie wel bewaarheid wordt.

---

[1]) Denkelijk zoon van François, vroetschap ook burg. van B. o. Z.

Wanneer doctor P. Turcq in dienst van de markies v. B. o. Z. gegaan is, heb ik niet kunnen vinden; alleen vond ik, dat bij resolutie van 1568 als medecijnmeester werd aangenomen mr. Jan Justus, doctor in de medecijnen, geb. van Balen en dat hij *naer ouder · costume* hebben zal »*van elcken watere te besiene*" 1 stuiver.

Axel. FRED. CALAND.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Joannes Tollius Amorfortius. Onze bekwame medewerker Robert Eitner te Berlijn, houdt zich op het oogenblik onledig met het in partituur brengen van eene, tot nog toe gebeel onbekende verzameling 5stemmige motetten van Tollius, waarvan wij het origineel onlangs in de bibliotheek te Hessen-Kassel vonden. De titel luidt als volgt:

Joannis Tollii Amers-/ fortii Belgae/ Motettorum quinque vocum/ Liber secundus/ Nuper Editus./ Venetijs apud Angelum Gardanum/ MDLXXXXII.

Dit werk bevat als voorreden twee opdragten in de latijnsche taal en wel de eerste aan den bisschop van Padua en de tweede aan de amerfoordsche muziekliefhebbers. Deze laatste moge hier woordelijk eene plaats vinden.

Nobilissimis et excellentiss. Musicis Amorsfortiis
S. P. D.

Omnibus à natura insitum est Nobilissimi et Exellentissimi Musici Vt cum a Patria longe absint, patriae semper recordentur, et ad patriam sempementem, cogitationemq. convertant. Quod in me ipso experior; qui cum tot annis a patria absim nullus tamen fere dies est, quo de patria non cogitem, et quo eidem à Deo Opt. Max. vera bona precibus non contendam. Quod de patria dico, de vobis precipue dico; a quibus dum istic eram, multis maximisq beneficiis affectus sum: sed illo in primis cujus memoria

ab animo meo nunquam discedet, quod me tunc temporis in ipso adolescentiae meae flore inter tot, quibus ego in hac facultate longè inferior eram, Musices Moderatorem in Ecclesia D. Mariae Virginis concordibus suffragijs constituere voluistis. Quod tantum apud me valuit, vt editurus tenues quosdam ingenij mei fetus vos mihi praecipue delegerim, quibus hos ex animo dicarem. Hos autem vos ita accipiatis volo, ut vobis et patriae multo majora me debiturum esse sciatis: nam parum prudens sim, si tanta debita leuidensi munusculo persoluere me posse putem. Valete. Patavij XV Kal. Junij MDLXXXXI. Joa. Tollius.

Wij hopen later op dit werk terug te komen. Zeker is het echter nu, dat hij zijne jeugd in Amersfoord gesleten, later vermoedelijk in Amsterdam verblijf gehouden (zie Bouwsteenen I bl. 49) en sedert in Padua geleefd heeft. HEIJE.

Jan Pietersz. Bij de onlangs door onze Vereeniging aangekochte Hymnologische verzameling van wijlen dr. R. Bennink Janssonius, bevindt zich een Psalmboek, uitgegeven te Amsterdam bij de Wed. Paulus van Ravesteijn 1658, waar op den titel vermeld staat dat dat de muziek is door JAN PIETERSZ.

Weet ook iemand iets van een componist van dien naam die in dat tijdvak geleefd heeft?

Het is niet vermoedelijk dat hier aan Sweelinck te denken zij, tenzij het een herdruk is, waarvan echter geene aanduiding in het Psalmboek voorkomt.

De heer Ed. Gregoir vermeldt op bl. 37 van zijne *Schetsen van Nederlandsche Toonkunstenaars*, Antwerpen z. j., dezelfden toonkunstenaar, waarbij hij het volgende aanteekent:

»Toonkunstenaar te Amsterdam, beeft in 1656 uitgegeven: *De CL Psalmen des Propheten Davids, en andere Lofzangen. Uit den* »*Francoijschen in Nederlandschen Dichte overgezet door P. Datheum.* »(sic.) *En tot gemack der Sangers de Musijkk* (sic) *Noten op eenen* »*sleutel gestelt door Jan Pietersz. Musicijn. Mitsgaders den christe-* »*lycken Catechismus, Ceremonien ende Gebeten. 't Amsterdam, gedruckt* »*by die Wed. van Sal. Paulus van Ravensteijn* (sic) 1656 *In Duodez.*

»In 1658 heeft dezelfde Weduwe van Ravesteijn de CL Psalmen

»met eenige andere Lofzangen van P. Pietersz. uitgegeven in octavo."

Met het laatste is zeker bedoeld het bovenvermelde aan ons toebehoorende Psalmboek en de voorletter P. een drukfout.

Die in staat is eenige inlichting hieromtrent te geven, zal ons verpligten. HEIJE.

Amsterdamsche organisten. Tot aanvulling der reeds in de Lijst van nederlandsche toonkunstenaars vermelde organisten diene de volgende kerkswijze zaamgestelde opgaven, door mij uit de stedelijke archieven getrokken.

Oude kerk.

Simeon van Ulft, aangesteld 30 jan. 1692, verplaatst naar de *Nieuwe kerk* 10 junij 1692.

Nicolaas de Koning,	aangesteld	10 junij 1692, † 5 oct. 1723.
Everard Haverkamp,	»	8 nov. 1723, † 2 oct. 1727.
Johannes Ulhoorn,	»	1 aug. 1728, † 18 maart 1742.
Coenr. Fred. Hurlebos [1]),	»	22 febr. 1743, † 17 dec. 1765.
Jacobus Potholt,	»	28 jan. 1766.

Nieuwe kerk.

Hendrik Rijpelberg,	aangesteld	29 jan. 1692, † 3 maart 1692.
Simeon v. Ulft,	»	10 junij 1692, † 6 mei 1702.
Jan Jac. d. Graaf,	»	† 16 april 1738.
Barend Hendr. Linsen,	»	5 mei 1739.

Wester kerk.

Jurriaan Beuf [2]) (heeft spoedig bedankt).

Jan Jansz. Backer,	aangesteld	29 jan. 1691. † 1 jan. 1708.
Johannes Clermont	»	13 sept. 1708, † 1 jan. 1743.
Adolph Stechweij	»	27 maart 1766.

N. Z. Kapel.

Jasper Swaan,	aangesteld	31 jan. 1703, ontslagen 29 jan. 1717.
Jacobus v. Hoorn,	»	29 jan. 1717, † 28 sept. 1750.
Johannes Chalon,	»	2 jan. 1754, bedankt 25 febr. 1763.
Leonard Frischmuth,	»	26 julij 1763, † 3 oct. 1764.

Dr. P. SCHELTEMA.

---

[1]) Deze spelling is niet juist, hij heette Conrad Friedrich Hurlebusch.

[2]) " " Buff.

ONZE BRIEVENBUS.

De bijdrage van V. D. N. n°. 2 hebben wij ontvangen.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 6. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

7 Februarij 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

„Monsr. F. Ségers en deszelfs Constubernaal W. van Hoorn" contra Jan Wagenaar . . . . 61.

Jean Frossart. — Burggraven van Zeeland. . . . . 66.

Antwoorden.

Aardbevingen in Nederland. — Gravin van Ross . . . . 67.

De koopman van Narheit . . . . 69.

Geslacht van Veen. — Geslacht Moojen . . . . 71.

Aanteekeningen.

Kakographie . . . . 72.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

Eenige predikanten. (XXIII, vr. XVIII,) Thomas Arnoldus van Grasstek Guil. fil. werd te Hasselt emer. 1778, was gehuwd met Judith à Meinsma, die 77 jaar oud, 13 oct. 1795 te Leiden overleden is en stierf ruim 81 jaar oud op 19 nov. 1803.

VRAGEN.

»**Monsr. F. Ségers en deszelfs Constubernaal W. van Hoorn" contra Jan Wagenaar.** Ofschoon het hieronder volgende vers wat vorm en taal betreft, veel te wenschen overlaat, en wat inhoud betreft meer op eene lijst van scheldwoorden dan op een hekeldicht gelijkt, is het welligt voor de geschiedenis der vorige eeuw en meer in het bijzonder voor het leven van Wagenaar, van eenig belang. De schrijver toch trekt partij voor Wagenaar tegen zekere heeren Ségers [1]) en van Hoorn, die den historieschrijver schijnen beleedigd te hebben door het uitgeven van het eene of andere geschrift. Wie weet iets meer omtrent deze geheele zaak? Wie geeft antwoord op de door mij geplaatste vraagteekens? Ik geef het vers *letterlijk* volgens het voor mij liggend origineel:

MUILBAND

VOOR DE

DICHT-MONSTERS ONZER EEUW.

Hékeldicht

Tegen de verloope, onbezonne, lompe, plompe, en lasterzieke Onrust-kraaiers, Krukkedansers, Doezijn-Poëeten en taalrâbraakers.

Den zeer Discreeten, Welwijzen, Hooggeëerden, doch wynig getelden Monsr. F. Ségers. En deszelfs Constubernaal W. van Hoorn, alias Dichtzon, Heilstar, Diamanten rots, Atlas, Landsfenix, glansch, Palinuur, Hemeltelg en al watje wilt der hedendaagsche Taal en Poezy enz. enz. enz. enz.

Dignum laude virum Musa vetat mori.
HORAT.

»Men heeft om Monsters niet te reizen
»Naar Afrika
»Europe broetze in haar Paleizen
»Vol ongena. [2])

---

[1]) Floris Seegers volgens Witsen Geysbeek een dichter „wiens vier tooneelstuk„ken nog enkel op naamrollen bekend zijn."

[2]) Deze vier regels zijn van Vondel en de eerste van een zijner hekeldichten

Dus schreef de groote *Agrippijner*
Als hij in deftig klinkend dicht
Een kunst en waarheid-ondermijner [1])
Weleer vol moeds vloog in 't gezicht.
En zeker, zij die onze eeuwen,
Ook eens gelieven na te gaan,
Zien overal een nest vol spreeuwen
En Lettermonsters vol van waan.
Dies hoeven we ook niet ver te reizen
Om monsters naar 't Hyrkaner-woud :
Die nachtharpijen die steeds deizen
Voor 't licht der reeden, durven stout
Zich ook in onze Nederlanden,
Inzonderheid aan 't praalrijk Y
Vertoonen, scherp van muil en tanden,
En tuk op dolle razerny;
Kunstmonsters zijn het, Rijmbarbaaren,
En breekebeenen van Parnas
De glori van wiers feniksblaêren
Is toegeweidt aan rook en asch.
't Zijn krukkedansers, tweedrachtstookers
Beunhazen, schenders van elks eer,
Wier pijlen, elk uit helschen kokers
Getrokken, treffen op hun zeer.
»Zoo een brullend nest vol spreeuwen,
»Zijn de Monsters onzer eeuwen.

* * *

Het drieste schuim dier aterlingen
Van. 't Tijgerdom
Huischt tans, als door geen muur te dwingen
Op de *Overtom.* [2])

(van Lennep, Vondels werken VI. bl. 75, Nal. bl. 9). Van dit gedicht, waarin Vondel onder de monsters zijner eeuw ook Cromwell en Willem II noemt, verscheen eene uitgave in folio, zonder jaartal of naam van drukker. Het vers van Patrocinor verscheen in denzelfden vorm.

[1]) Van een „kunst en waarheid ondermijner" is in Vondels gedicht geen spoor te vinden.

[2]) Monsr. F. Ségers woonde dus op den Overtoom; was hij misschien verbonden

Daar schendt dat hoofd de Vloekgedrogten
  Op *Taçitussen* onzer tijd
Wien reeds laurieren zijn gevlogten
  Aan der onsterf'lijkheid gewydt.
Op Mannen, roem van Gijsbrechts vesten!
  Die hij zo woedend, snood, als laf
Uitmaakt als Staat- en Burgerpesten:
  Daar hij onthutst voor loon noch straf
Hen aanranst, scheldt en vloekt en lasterdt,
  In mank en mislijk Kreupeldicht;
Dat lomp en plomp, verwaand, verbastert,
  Voor 't uitschot zelf van *prulproos*, [1]) zwicht.
De groote WAGENAAR, wiens ijver
  Al 't oog van Neerland tot zich trekt;
Als Land en Stadhistorischrijver
  Befaamd zoo wijt zijn glori strekt:
Is 't doelwit van dien godvergeeten
  Naamrover, konsttiran, *spion*, [2])
Met held VAN HOORN voorlang versmeeten
  En weggeschopt van *Helikon*
Doch hij is naauwelijks antwoord waardig:
  »En 't moedig Ros, dat haastig rendt,
»Is immers (zegt een Dichter, [3]) aardig,)
  »Het bassen van een Hond gewend.
»Wie vreest dien Uil dan van de spreeuwen
»Het grootste Monster onzer eeuwen?

* * *

---

aan den aldaar (van 1750—1754) gevestigden Franschen schouwburg? (Zie Wybrands, Het Amst. tooneel, bl. 190.) Had deze schouwburg ook iets met den ontstanen twist te maken? Het „monsr." in verband met eenige straks volgende regels, waarin over den schouwburg en zijne regenten wordt gesproken, brengt mij deze gissing in de gedachte.

[1]) Prul-proza.

[2]) Waarom is dit woord cursijf gedrukt? Deze liefelijkheden zijn aan het adres van Monsr. Ségers.

[3]) Wie is die aardige dichter?

Maar zo hij dolder slaat aan 't woeden,
En in ons land
Al verder wraak en schimp wil voeden
Moet hij aan band.
Wij hebben hier meê zekere POORTEN [1])
(Het LAZ'RUSHUIS is toch te goed)
Voor zulke alom verwaten zoorten
Van Nachtgespens en vuil gebroed,
Waar men die lang ontmenschte beesten
Dat plonderrot dat elk braveerd,
Die twist- en lasterzieke Geesten
Wel eensjes fijnder zingen leerdt,
Hier legge men die bitze monden
Nu van hun gal uitbraaken moê:
Gemuilband als de bleekers honden
Gelijk een *Kampo* en B**** [2])
Gekerkert, om voor 't loon te beeven
Faamrovers oudtijds toegekeurd,
Daar dat gespuis hun woelig leven
In een bepaald vierkant betreurd.
En dat te recht, want zulke wigten
Der hel en helsche ieveraars
Past geenen ander loon voor 't dichten
Van zulk een een vuig en grievend vaars.
Waar *Visvliet*, [3]) *Wijnbeek* [4]) en *van Gyzen* [5])
Zo wel als *Rotterdammer Jan*, [6])

---

[1]) Het rasphuis?

[2]) Met *Kampo* zal wel bedoeld worden de beruchte Jacob Campo Weyerman († 1747). Wie is *B..*(*oe*)?

[3]) Welke *Visvliet* wordt hier bedoeld? mr. Meinard van Visvliet, geb. 13 dec. 1702, pensionaris van Middelburg † 1799 of mr. Egbert Pieter, een ervaren geneeskundige † 1799? Van beide is mij bekend dat zij bekwame staatslieden waren, *niet* dat zij zich aan poëzij te buiten gingen.

[4]) Abraham Wijnbeek, een weinig bekend dichter; zijn voornaamste dichtwerk, het treurspel Albonos en Rosemond, verscheen 1770.

[5]) Jan van Gijzen (1668—1722). Van 1711—1722 gaf hij „de Amsterdamsche Mercurius" uit.

[6]) Rotterdammer Jan?

Wien alle kommenijen pryzen
  't In Dichtkunst nooit bij haalen kan.
»Lacht dan al gij Hékelspreeuwen
»Om die Monsters onzer eeuwen.

* * *

»Wilt dan niet om Monsters reizen
    »Naar Afrika,
»Men koesterdt die zelfs aan paleizen [1])
    »Vol ongena.
En hun geteem hoe slegt 't mag wezen
  Hoe lam en uit elkaer gerukt
Vindt, op dat elk dat fraais zou leezen
  Noch al een *boekwurm* die het drukt;
En dus koomt het in ieders handen
  Daar ieder roept vol wederwraak:
»Men moest zoo'n prulpaskwil verbranden
  »Of slaan dat schenschrift aan de kaak.
Laat *Jochem Uitroep* [2]) in zijn BRIEVEN; [2])
  Lactantius [2]) in zijn' HARPOEN; [2])
De schouwburg, en Regenten grieven.
  En laat *Pornomastix* [2]) het woên
Der ontucht gees'len. Laat de Honden
  In 't *Hondsmirakel* [2]) vreemd van zwier,
Van zielspedanten aangeschonden,
  Ons 't denken toonen van een dier.
Laat vrij *Paulatinus* [2]) de SPOOKEN [2])
  Ontmommen. »Maar Gij Febus kroost!
»Wilt nooit byzonderen bestooken
  »Dat gij op hen uw schenlust loost.
»Want zulk gebroed van lasterpleegers
  »Dat ieder op de toonen treedt:

[1]) Waarom is deze regel aldus veranderd? (zie hierboven reg. 3) Stonden Segers en van Hoorn' soms in betrekking met het *stadhouderlijk* hof; zoo als bekend is, had dit geen reden om bijzonder met Wagenaar te zijn ingenomen.

[2]) Geen dezer schrijvers noch hunne werken zijn mij bekend. Zijn de Brieven van Jochem Uitroep en de Harpoen van Lactantius voor de tooneelgeschiedenis van belang?

»Noemt elk als nu VAN HOORN en SÉGERS
„EEN DOL EN RAZEND PRULPOËET.
»En ieder wacht zich voor de spreeuwen,
»Als groote monsters onzer eeuwen.

PATROCINOR.

Zijn te bekomen te Amsterdam bij de voornaamste boekverkopers.

Az.

[Naar Paulatinas en zijn boek, De bespookte Waereld ontspookt, Amst. bij G. Bom z. j., is gevraagd Nav. VI. bl. 237. Die vraag is evenwel onbeantwoord gebleven. Met het Hondsmirakel, drie regels vroeger, meent de poëet waarschijnlijk Amsterdams Honden-mirakel, of de geest van Schout Bondt, enz. z. j., van welk werkjen verslag gegeven is Nav. XIX. bl. 351—353.]

Jean Froissart. Van de verkorting zijner Kronijk, in het Latijn, door Joh. Sleidanus, verscheiden malen uitgegeven, schijnt eene vlaamsche vertaling te bestaan door Gerrit Potter van der Loo, welke echter niet gedrukt is. (Zie de Wind, Bibliotheek enz. bl. 515; L. G. Visscher Handboek voor de Gesch. d. Nederlanden. Bronnen litteratuur bl. 18; Pottharst, Bibliotheca Historica Medii aevi p. 323.)

Wie is nu Ad. V N A, die in 1587 te Leyden, by Jan Paedts Jacobszoon ende Jan Bouwenszoon, uitgaf Cort Verhael ende begrijp van de gheheele Historie van den Hooch-beroemden vermaerden Franchoijschen Historischrijver Frossart, wt de Franchoijsche tale eerst by een ghetrocken int Latyn, door Joannem Sleijdanum, ende nu cortelyck in onse Nederduijtsche sprake overghestelt, door Ad. V N A. Met een Tafel van de merckelycste Historien, seer profijtelijck voor den aendachtighen Leser?

C. P. L.

Burggraven van Zeeland. In Collection de tombes, épitaphes et blasons, recueillis dans les églises et couvents de la Hesbaije, par le Bon Léon de Herckenrode, lees ik op bl. 177: »Anceau de Hamal prit le nom et les armes de sa mère de Trasegnies. Il fut seigneur et baron de Trasegnies, Silly, La Chapelle, Merlemont, Heppignies, et pair du Hainaut. Il épousa Marie, héritière d'Arnemuijden, en Zélande, vicomtesse de Zélande, etc. De ce mariage

descendent les marquis de Trasegnies modernes. (Vgl. te Water, Hoog Adelijk en Adelrijk Zeeland II. bl. 119.) Wie was deze Maria van Arnemuijden, en hoe kwam zij aan den titel van burggravin van Zeeland? Op geene der bekende lijsten der burggraven toch komt, voor zooveel mij bekend is, de naam van Arnemuijden voor.

C. P. L.

ANTWOORDEN.

Aardbevingen in Nederland. (XXIV. blz. 5.) Behalve de ook in Nederland waargenomene aardbeving te Lissabon, in Wagenaars Vervolg dl. XXII, blz. 236 volgg. vermeld, komt ook die van 1804 in aanmerking, aldaar dl. XLVI blz. 143 volgg. beschreven; ook herinneren wij de bekende uitslaande plaat, de ontsteltenis afbeeldende in de Luthersche Oude kerk te Amsterdam, onder de godsdienstoefening, bij het in beweging komen der kerkkronen.

Amsterdam. J° DE VRIES JZN.

[Deze plaat in kleineren vorm bij Stuart, Vaderl. hist. dl. I. bl. 292. Hetgeen er op voorgesteld wordt, gebeurde den 18den febr. 1756. De uitvoerigste berigten omtrent de aardbevingen van dat en het voorgaande jaar zullen wel in de Nederl. jaarboeken te vinden zijn.]

Aardbevingen in Nederland. In 1756 verscheen bij Jacs. Loveringh te Amsterdam een Kortbondig en merkwaardig historisch Kronijksken, van verre de meeste en gewigtigste aardbevingen, met derzelver uitwerkingen, die er t' zedert de scheppinge der Waereld tot op heden zyn geweest. Daarin komt ook het eene en andere omtrent Nederland voor.

C. P. L.

Gravin van Ross. (XXIV. blz. 3.) De vraag naar de levensgeschiedenis dezer vrouw, in verband met het grafschrift voor haar op het kerkhof te Diemerbrug, vindt men gedeeltelijk reeds beantwoord in den Navorscher XVIe deel, blz. 70, in een artikel,

ingezonden door J. T. B. N. (mr. J. T. Bodel Nijenhuis) naar aanleiding van eene medaille op haar overlijden, ten jare 1814 te Berlijn door Loos vervaardigd, hoewel zij van nederduitsche inscripties is voorzien en waarvan wij de beschrijving hierna zullen laten volgen. Omstandiger is over haar gehandeld in den Recensent ook der Recensenten, VIIe deel, 2e stuk (Mengelwerk) ten jare 1814, onder den titel van: »De verlossing van ons vaderland, krachtdadig door eene edele Hollandsche vrouw buiten 's lands bevorderd; medegedeeld door mevrouw Maria Petronella Woesthoven" (gescheiden huisvrouw van den notaris Samuel Elter te Amsterdam, schoonzuster van Bilderdijk door zijn eerste huwelijk). Daar, na 60 jaren, laatstgemeld tijdschrift slechts door enkelen zal kunnen geraadpleegd worden, deelen wij daaruit hier enkele bijzonderheden mede. De gravin Johanna Catharina de Schubert, douairière van Ross, was te Nijmegen 10 dec. 1772 geboren. Haar echtgenoot, van duitsche afkomst, was een hoog geplaatst nederlandsch ambtenaar. Zij had in Indië geleefd, maar verwisselde later, na de inlijving van Nederland, hare woonplaats Amsterdam met Wilna, in Russisch Polen, later Warschau, vergezeld van haren eenigen zoon. Aldaar trok zij zich in 1812 de in hospitalen of krijgsgevangenschap verkeerende Hollanders krachtig aan, verkreeg door hare tusschenkomst van den russischen keizer de bevrijding van laatstgemelden, op voorwaarde, om in de russische gelederen te dienen. Met haren zoon wijdde zij te Warschau, in de twintig bange jaren onzer verdrukking en slavernij, haar aanzienlijk vermogen aan de zaak des vaderlands, en richtte met de zich in Rusland bevindende Hollanders, onder aanvoering van een dapper en ervaren generaal, een corps op, om haar vaderland te hulp te komen. De belangen van dat vaderland voerden haar onderscheidene malen in het strenge jaarsaisoen van Warschau naar Berlijn en zij bevorderde alles, wat tot bevrijding van dat vaderland strekken kon, dat ook aan den czar Alexander I bekend werd en er toe bijdroeg, om hem Nederland te hulp te doen komen. Wenschende het bevrijde vaderland terug te zien, reisde zij derwaarts, maar overleed plotseling te Amsterdam den 25 april 1814, in den ouderdom van 41 jaren, in afwezigheid van haren zoon, den getrouwen medewerker en uitvoerder van hare edele oogmerken,

daar hij eene noodzakelijke reis naar het vorstelijk hof in den Haag deed. Zij werd op 30 april op het Diemer kerkhof begraven, waar een wit marmeren zerk haren grafkelder dekt, voorzien van de inscriptie door Az. in het vermeld artikel, dat tot deze onze bijdrage aanleiding gaf. Zeer fraai is de zilveren medaille, op haar overlijden vervaardigd; de voorzijde vertoont hare verhevene beeltenis, door een bliksemstraal getroffen, als zinnebeeld, door haren zoon gekozen, van haar plotseling overlijden; boven die beeltenis een sterrekrans; de omschriften melden den datum van hare geboorte en haar sterven; onder het borstbeeld: *in magnis voluisse sat est;* daaronder de wapenschilden van van Ross en de Schubert, het eene met drie links klimmende leeuwen, het andere met drie staande vogeltjes; voorts een pelikaan, die zijne jongen voedt met zijn bloed, een kruis met stralen en een slang, die zich in de staart bijt, als zinnebeeld der eeuwigheid; voorts nog een lofbazuin; onder de beeltenis staat de naam van den berlijnschen medailleur *Loos.* De keerzijde heeft hetzelfde opschrift als de zerk: *Het vaderland helpen bevrijden en menschenrampen verminderen was het beroep waarin zij stierf.* In de afsnede: *aan alle edelen haares geslachts;* bovenaan twee sterren met de letters A. en F. W. zijnde de naamcijfers van den keizer aller Russen Alexander I en koning Friedrich Wilhelm III van Pruisen; onderaan zes vaandels met de volgende woorden: *vertrouwen, religie, volharding, moed, offer, eendragt.* Een leeuwenkop, met een zwaard en een bundel pijlen in de klauwen, daar boven een weegschaal met Alziend Oog, de russische en pruisische adelaar, een wapenschild met kruisen en een drietand, aan de zijden een liggend schaap en een schildpad.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

De Hoopman van Narheit. (XXIII, bl. 394; XXIV, bl. 22.) De beschrijving van deze prent is door den heer Az. medegedeeld, en tevens de vraag gedaan: »wie de Hoopman is''. Het antwoord daarop geeft de even zoo zeldzame wederga, t. w. die van den *Hoopman van Weisheijt.* De maat en afdeelingen der voorstelling zijn alle gelijk aan die van de prent van Az. De binnencirkel stelt prins Willem I geharnast voor in profil. Het borststuk van het harnas bestaat uit het hoofd van eenen leeuw; om dit borst-

stuk *De Hoopman van weisheyt, Le capitaine Prudent.* In den breeden rand bevinden zich, even als in de eerstgenoemde prent, drie hoofdgroepen. *a.* Onder een troonhemel *Salomoos eerste recht*, waarnevens de moederlijke liefde en de gekroonde fortuin door zwemmende meerminnen met pijlen beschoten. *b.* Onder een tweeden troonhemel, *een grijsaard die biddend voor eene tafel zit, waarop »het Paaschlam"* enz., links een duivel die hem met een blaasbalg in het oor blaast en regts de dood die hem eene drinkschaal aanbiedt. Verder twee engelen houdende eene duif, waaronder twee slangen die aan vorstelijke panaches knagen. *c.* Onder den derden troonhemel *de justitie*; regts en links van den president een pleitbezorger die voor eenen man en eene vrouw procedeert enz. Door dit alles heen is het met loof en bloemen versierd. Mijn ex. is zeer kunstig met kleuren afgezet, de grond donker, waardoor het zich als een basrelief zeer duidelijk verheven vertoont. Om het geheel leest men:

»De wysheijt welck gheweest voor alle tijden" enz.

Boven den breeden rand:

»De Dieu vient toute sapience" enz.

beide op bl. 23 reeds medegedeeld.

Daar staat onder de buste: THE DE BRI F. ET EX. en met latere hand nog *J. Wolf ex.*

Het zal nu wel overbodig zijn, de beteekenis dezer twee bij elkander behoorende prenten verder te omschrijven. Zij zullen wel te beschouwen zijn als de zinnebeeldig voorgestelde tweeledige strijd in de Nederlanden, ten tijde van Alva en Willem van Nassau.

De bij uitnemendheid gevierde kunstenaar, tevens boekdrukker en handelaar, werd in 1528 te Luik geboren en vestigde zich te Frankfort a/M. waar hij in 1598 is overleden. Hij was dus een man uit den tijd toen men meer dacht dan sprak, en van daar de groote bekwaamheid om alles in beeldspraak te kunnen mededeelen. Deze bekwaamheid heeft nog tot in het begin der XVIIe eeuw zoo wat stand gehouden, doch is door de vrijheid van spreken genoegzaam verdwenen. Eene eeuw daarna heeft men die vrijheid zoo wat met de fabelen de revue doen passeeren. Zijn laatste werk verscheen te Frankfort 1590—1598, bestaande uit 123 prenten in klein rond formaat, tot modellen voor de zilver-

smeden vervaardigd, met den titel: *Narratio Regionum indicatorum per Hispanos quondam devastatarum verissima.* Ik geloof dat de boven beschrevene ronde platen wel tot dat werk zullen behooren.

U. C. KRAMM.

Geslacht van Veen. (XXIII, bl, 637). De vraag door B. v. L. gesteld kan bevestigend worden beantwoord, want Emmerentia van Veen was de oudste zuster van Geertruijd van V., die stierf den 29 november 1692. De grootouders van Emm. en Geertr. waren Jacob van V. en Emmerentia Ruijchaver en hunne kwartieren waren:

van Veen	v. Foreest
Ruijchaver	Hattnm
Heemskerk	Beijers
Oudschoten	Wijck van der Woert.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Moojen. (Vgl. XXIII, bl. 44; XXIV, bl. 24.) Henricus Moojen, zoon van Jacobus, pred. te Mastenbroek, werd prop. bij de cl. van Kampen in mei 1764. Beroepen te Kwadijk 30 sept. 1764, werd hij 3 dec. van dat jaar peremptoir geëxamineerd bij de cl. van Hoorn, en 13 januarij 1765 tot pred. te Kwadijk bevestigd door zijnen broeder Johs. Gerards., pred. te Hypolitushoef en Westerland op Wieringen. (Boekz. van mei 1764, bl. 637—638, oct. 1764, bl. 505—506, en dec. 1764, bl. 760).

Andreas Moojen, Harderovico-Gelrus, werd aan het gymnasium te Harderwijk den 16 aug. 1763 tot de academische lessen bevorderd, met eene oratie de Vetere Atheniensium Academia. (Boekz. sept. 1763, bl. 346.) Als theol. stud. heeft hij den 30 mei 1770 aan de hoogeschool te Harderwijk, onder voorzitting van prof. Everhardus Scheidius, verdedigd de 1ste dissertatio philologico exegetica, ad loca Jes. 8 : 20 et Ezech. 7 : 7. (Boekz. julij 1770, bl. 100.)

Johannes of Jan Moojen was, volgens Boekz. April 1762, bl 477, reeds sedert vele jaren drukker, en speciaal academie-drukker, te Harderwijk. Als zoodanig komt hij dan ook nog voor in Boekz. aug. 1762, bl. 207, dec. 1776, bl. 729, en sept. 1777, bl. 330).

J. M. Moojen komt voor, den 20 sept. 1781, als leerling op de lat. school te IJsselstein. (Boekz. oct. 1781, bl. 511.)

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

AANTEEKENINGEN.

Kakographie. Na den dood zijns vaders vielen al zijne bezittingen op de zoons.

Hetgeen ik op het oog heb, viel voor in de synodale vergadering van 1825.

Zal iemand het verwijt tot mij richten, dat ik wil omverwerpen eene geschiedenis van bijna tachtig jaren, dat ik wil afbreken het moeilijk werk, door zoo vele bekwame mannen tot stand gebracht!

Zij mengen hop en honig en water ondereen, en vervaardigen er, ook na de ondergane gisting, mee of honigdrank van.

Dan worden de jongelingen aangevuurd om de grootheid der vaderen te evenaren.

Ten ware er iets onverwachts of schielijks voorviel.

Zij namen de onderbrokene draad telkens weder op en sponnen haar voort.

En goot met volle teugen den balsem des troosts in zijn hart.

In die herhaalde oorlogen, waarin nu eens de Franken, dan weer hunne vijanden zegevierden, werden de paleu van het gebied der Friezen bij afwisseling uitgezet of beperkt.

Zij [de graven] moedigden de nijverheid, de handelszucht, de arbeidzaamheid der landzaten op alle mogelijke wijzen aan.

Maar zijn zoon en opvolger Floris, door een even uitnemenden geest bezield als zijn vader, rigt gelukkig zijne voetstappen naar het schoone voorbeeld dat hem te vroeg ontvallen is.

De snoode vorst liet degenen, die de lading moesten overbrengen, op de meest ontmenschte wijs verdrinken.

De persoon, dien hij bij zich had, was met verschillende ordeteekenen omhangen.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

C. KRAMM, H. M. KESTELOO, K. v. S., J. I. VAN DOORNINCK, v. A., C. P. LENSHOEK, J. C. K., Az.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Utl. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 7. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

14 Februarij 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Drie teekeningen . . . . 73.

Onze voorouders en wij . . . . 74.

Arnemuiden. — Joost van Lalain en Montigny. . . . . 77.

Octrooi door Maximiliaan en Maria aan die van Holland gegeven. — Vrijdom van stadslasten aan den schout toegekend. — Platonisch jaar. — Proxumus ardet Ucalegon . . . . 78.

Sakkerdaanhout. — Zoccolanti. . . . . 79.

Antwoorden.

Willem Barentsz. . . . . 79.

Onbekende schilderij. — Mannetje op de admiraliteitskamer te Rotterdam, 1809. 81.

Geslacht Weveringh. — Geslacht van Ingen . . . . 82.

Aanteekeningen.

Aanslag op Amsterdam. . . . . 82.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

IV. **Petrus van Vlierden.** In 1741 stierf in hoogen ouderdom op Waburg bij Hattem: Constantia van Collen (van Amsterdam), die driemalen gehuwd is geweest,

1° met Petrus van Vlierden,
2° » Johannes Slegerveld,
3° » N. N. Meulenbelt.

Zou iemand mij ook kunnen mededeelen, waar en wanneer C. v. C. met genoemden P. v. V. gehuwd is, en wie zijne ouders of grootouders waren?

V. V.

HERHAALDE VRAGEN.

Thomas Vlieger (I, bl. 314; VI, bl. 181). In Halma's Tooneel der Nederlanden wordt Th. Vlieger veelvuldig aangehaald als schrijver van een werk, *de comitibus Hollandiae et Zeelandiae.* Zie b. v. de artikelen Albrecht Beiling, Abcou enz. Intusschen schijnt en die schrijver en dat werk bij alle onze letter- en geschiedkundigen onbekend te zijn.

Reeds tweemaal werd naar dezen schrijver en zijn boek vruchteloos gevraagd. Ik waag eene derde poging. Zal zij iets geven? Of is het werk van Thomas Vlieger tot het laatste exemplaar toe verdwenen en zoo vergeten, dat niemand onder het thans levende geslacht ooit iets noch van het boek noch van den schrijver gehoord heeft?

S.

Plaatsing van den subjunctivus vóór of achter het subject. (VI. bl. 171.) In de Kakographie van mr. B. H. Lulofs. 2e dr., bl. 37 n°. 22, vindt men: »*gaf God*, moet zijn *gave God*, voor *o*, *dat God gave.* Omgekeerd zegt men: *God geve dat* enz. Zoo ook, MOGT *hij het doen*, maar *hij* MOGE *tot inkeer komen.* KWAME *de tijd* enz., maar *de tijde* KOME." Opmerkelijk is deze verschillende plaatsing van het imperfectum en het praesens; doch wat de reden?

S.

VRAGEN.

Drie teekeningen. Onlangs zag ik in een kunstboek van den heer Snellen v. Vollenhoven te 's Gravenhage drie stukken, die mij toeschenen waardig te zijn om meer algemeen bekend te worden.

1°. Eene fraaie teekening en daarnaar geëtste plaat van J. Louis, voorstellende een Ecce homo. Aan weerszijden van Christus is op de teekening een medelijdzame jood en een bespottende krijgsman; op de ets is de krijgsman weggelaten, maar in het verschiet twee soldaten.

De stukken van Louis zijn weinig in aantal en zeldzaam. Kramm geeft eenige etsen van hem op, maar daaronder komt boven vermeld stukje niet voor.

2°. Eene sarkastische teekening op de wijze van Teniers met diergroepen, waarschijnlijk op eene politieke gebeurtenis doelende. Op den achtergrond eene stad met zonderlinge koepelvormige gebouwen, gelegen aan zee waarin brandende schepen. Langs het strand koopgoederen en een troep dieren die een boomstam? schijnen voort te trekken. Op den hoogen voorgrond een staande bevelhebber of vorst met de hand in de zijde, met bokkenkop, langen baard en groote horens. Hij beheerscht het geheele tooneel, maar is te verheven om er zich mede in te laten. Daarvoor een troep dieren die een schaap met een houten kraag om den hals wegvoeren, dat ontmoet en aangegrijnsd wordt door zwijnen, jakhalzen, enz. (het gepeupel). Op het midden, geheel op den voorgrond, zitten een hond, aap en vos in gesprek; slimme politieke gezigten, die te fatsoenlijk zijn om met het gemeen mede te doen, maar de aanstokers van het gebeurde schijnen te zijn en er welbehagen in hebben.

Ik dacht eerst dat het op den dood van Oldenbarneveld zag, die dan door het schaap voorgesteld zou worden. De bevelhebber zou dan Maurits en de drie politici Franc. v. Aerssen, Reinier Pauw en Adr. Ploos voorstellen; maar wat beduiden dan de brandende schepen?

Zou het ook de inneming van la Rochelle kunnen voorstellen? Het schaap den hervormden godsdienst in Frankrijk, opgeofferd aan politieke belangen?

De bevelhebber zou dan Frederik Hendrik zijn.

Kan iemand eenen beteren uitleg geven?

De ten opzigte van historieprenten zoo ervaren heer Bodel Nijenhuis wist er de beteekenis niet van.

De uitvoering van de teekening is flink en karakteristiek.

3°. Eene fraaie gekleurde teekening door A. Schouman, voorstellende een vink met twee halzen en koppen, den eenen van een mannetje, den anderen van een wijfje. Deze vink, op het einde van de vorige eeuw op eene vinkebaan bij 's Gravenhage gevangen, wordt nog op het museum te Leiden op sterk water bewaaard. Geoffr. St. Hilaire zegt in zijne Hist. des anomal., III, p. 131, dat er bij de schrijvers twee of drie voorbeelden van kippen en duiven bekend zijn die met twee koppen geboren zijn, maar gelooft niet dat ze geleefd hebben. Het is dus zeer merkwaardig, dat deze vink, die in de vrije natuur aan zoo vele gevaren was blootgesteld, als volwassen vogel heeft kunnen leven.

G. A. SIX.

Onze voorouders en wij. Bijaldien een der lezers van den Navorscher den ondergeteekenden den naam mogt kunnen mededeelen des dichters van het hieronder geplaatste stukje, Onze voorouders en wij, zou het hem hoogst aangenaam zijn, en wel omdat hij in het onzekere is of het van zijnen hooggeschatten vader is, of niet. — Die onzekerheid weerhield hem dan ook het op te nemen in de Nagelaten Verhandelingen en Gedichten van Mr. J. C. C. den Beer Poortugael, die hij het genoegen had in 1826 bij J. Immerzeel Jr. te Rotterdam uit te geven.

D. J. DEN BEER POORTUGAEL.

ONZE VOOROUDERS EN WIJ.

Der vadren moed schonk Neerland 't leven;
Den trotschen nabuur te doen beven
Dat konden zij;
Maar naar het eermetaal te dingen,
Door hunne daden te bezingen,
Dit kunnen wij.

Door nijverheid een schat vergaren,
Dien voor den naneef te besparen,
Dat konden zij;
Maar weelde en wellust na te jagen,
En over slegten tijd te klagen,
Dit kunnen wij.

Bij matig teeren, eerlijk handelen,
En met een goed geweten wandelen,
Dat konden zij;
Mankeeren en accoorden treffen,
En maken alles eensklaps effen,
Dit kunnen wij.

Den Godsdienst van den Staat vereeren,
Maar ook geen vreemden eerdienst weren,
Dat konden zij;
Maar meer verlicht, in later jaaren,
Het alles even goed verklaren,
Dit kunnen wij.

Vol moeds op Oost- en Westerstranden,
Den rijken Spanjaard aan te randen,
Dat konden zij;
De kust versterken, veilig wijken,
Voorzigtig en bij tijds te strijken,
Dit kunnen wij.

Een dapper Vorst tot schutsheer kiezen,
En toch de Vrijheid niet verliezen,
Dat konden zij;
Maar wijkvergaderingen vormen,
En met kanon den raad bestormen,
Dit kunnen wij.

Matrozen werven, handen reppen,
In weinig weken vloten scheppen,
Dat konden zij;
Maar naauw gezet op schoone klanken,
't Ervaren zeevolk af te danken,
Dit kunnen wij.

Den vrede een vijand af te dwingen,
En 't Vaderland triumph te zingen,
Dat konden zij;
Het Land verliezen zonder vechten,
De Vrijheid tot den grond te slechten,
Dit kunnen wij.

De Noordsche Mogendheden stuiten,
Met Wassenaar de Zond te sluiten,
Dat konden zij;
Behendig over Katwijk sluiken,
En vreemde vlaggen slinks gebruiken,
Dit kunnen wij.

Bij Duins den vijand aan te randen,
De vloot op Chattam te verbranden,
Dat konden zij;
In 't Vlie het Vaderland verraden,
Den Brit met buit en roof verzaden,
Dit kunnen wij.

Zich onafhankelijk verklaren,
En strijden tachtig bange jaren,
Dat konden zij;

Maar veiligheid en rust verlangen,
Een koning kiezen? neen, ontvangen,
Dit kunnen wij.

Op vreemden bodem lauren plukken,
En 's vijands standert neer te rukken,
Dat konden zij;
Maar laag in 't eige niet verzonken,
Als kindren met een standert pronken,
Dit kunnen wij.

Voor 't Land met roem zich te overdekken,
En wonden tot sieraad doen strekken,
Dat konden zij;
Maar kruipen als nieuwbakke edelen,
Heelhuids om lint en kruissen bedelen,
Dit kunnen wij.

1807.

Arnemuiden. De staten van Zeeland gaven den 26 julij 1756 vergunning, »om binnen deze provincie aan alle collegen, hooge en lage standspersonen *boekjes* te presenteren, en met redenen daartoe dienende, hunne genegenheid trachten te verwekken, om tot den opbouw van kerk en toren, als een goed en pieus werk te willen inteekenen." De uitvoering werd aan den predikant (Anthonis la Motthe Wz.) opgedragen; die naar wensch slaagde.

Ter gedachtenis van de daarop aan de kerk uitgevoerde herstelling, vervaardigde de bekende P. de la Rue een tijdrijm, en bood dit in 1762 het stadsbestuur aan, om het, in een steen gehouwen, in den voorgevel der kerk te plaatsen; wat echter niet is geschied.

Wie kan mij mededeelen, of nog ergens één der bedoelde boekjes bewaard wordt en wie kent het gezegde tijdrijm?

Domburg. H. M. KESTELOO.

Joost van Lalain van Montigny. Welk belang hadden de hollandsche edelen v. Egmond, v. Wassenaer en v. Zevenbergen om aan

Maximiliaan en Maria in 1480 te verzoeken, dat een vreemdeling, Joost van Lalaing v. Montigny tot stedehouder-generaal van Holland en Zeeland zou worden aangesteld? (Zie Soutendam, Invent. der chart. v. Delft, bl. 33.) Rekenden zij geen hollandschen edelman tot die betrekking bekwaam?

Octrooi door Maximiliaan en Maria aan die van Holland gegeven. Maximiliaan en Maria gaven in 1490 octrooi aan die van Holland, dat zij niet mogten geciteerd worden bij de universiteiten van Keulen en Leuven (Soutendam, l. c. bl. 33.) Indien dit eene vrijheid van geloofsinquisitie was, om niet buitenslands te regt te staan, was zij dan niet ten minsten voor Delft overbodig, dewijl reeds in 1310 graaf Willem verklaard had, niet te zullen toelaten, dat poorters v. Delft en die van het baljuwschap van Delft en Schieland gepijnd en gedaagd zouden worden voor den geestelijken regter te Utrecht?

Vrijdom van stadslasten aan den schout toegekend. In 1522 verlangde Jan de Huijter, schout van Delft, van burgemeesters vrijdom van stadslasten (Soutendam, Reg. der besch. bl. 9). Vroeg hij dit als gunst of had hij en hadden de schouten van andere steden, als grafelijke ambtenaren, daar regt op?

G. A. S.

Platonisch jaar. Volgens Erasmus Nederl. spreekw., door Suringar bl. 4, beduidt anno magno Platonis, hetzelfde als, wanneer twee zondagen in eene week komen, dus, nooit; maar wat is dat groote jaar van Plato?

G. A. SIX,

Proximus ardet Ucalegon. In Paris histor. van Charles Nodier, artik. Cloître de Cluny, wordt een dreigend gevaar door de spreekwijze, proximus ardet Ucalegon, aangeduid. In Heckers Klassisch woordenb. is het woord Ucalegon niet opgegeven. Wat beduidt het? In de Adagia van Erasmus vond ik dit spreekwoord niet.

G. A. SIX.

[Het zijn woorden van Virgilius, Aen. II. 311. Aeneas verhaalt

daar de inneming en verbranding van Troje. Hij zegt,

Jam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcano Superante, domus: jam proxumus ardet
Ucalegon.

Het beteekent: reeds staat het huis van den naasten buurman, Ucalegon, in brand. Even als zoo menig ander gezegde van Virgilius is proxumus ardet Ucalegon spreekwijze geworden en beteekent dan, er is groot gevaar. Wij hebben het spreekwoord, als uw buurmans huis brandt is het tijd om uit te zien. Gebruikt Horatius, als hij zegt, Ep. I. 18. 84, tua res agitur paries cum proximus ardet, ook een spreekwoord?]

Sakkerdaanhout. In een stukje in den Ouden tijd, dec. 1873, getiteld: Een tentoonstellingsgebouw, wordt gesproken van meubels van saccerdaanhout. Bij Sepp. Afb. van houten. pl. XVI. f. 7 en 9, is deze soort afgebeeld als roodbrnin van kleur en daar wordt opgegeven, dat zij welriekend is en uit Indië komt Is hiermede bedoeld Oostindië, en is het soms afkomstig van de stad Succadana op de Z. W. kust van Borneo? Ik wenschte den wetenschappelijken latijnschen naam van dit hout te weten.

G. A. S,

Zoccolanti. Volgens eenen brief van Sonnevelt, onzen agent te Venetië (Utr. Kron. 1861 p. 429) bood de generaal der Zoccolanti in 1645 den paus aan, om met 10,000 monniken zijner orde tegen de Turken te gaan strijden. Had deze orde van strijdvaardige monniken eenen anderen meer bekenden naam?

G. A. S.

ANTWOORDEN.

Willem Barentsz (XXIII, bl. 396, XXIV, bl. 27.) Naar aanleiding der afbeelding van een zeer oud oorlogschip, door Lacroix ver-

meld, dessiné par Guill. Barentsz gravé par Visser, vraagt de heer G. A. Six, of men hier aan den held van Nova Zembla moet denken?

Zie hier de beschrijving van de zeer merkwaardige en zeldzame prent, die Lacroix bedoelt en ik voor mij heb liggen. Zij stelt een oorlogschip voor, met vier masten, als in statie opgetuigd. Op de zeilen is afgebeeld de fortuin in den handel, eene sirene met spiegel en kam in de handen en Neptunus op een zeepaard. Dit alles te zamen schijnt mij toe te beteekenen, dat dit schip of dit land beheerscher is van de zee. Aan den grooten mast staat het wapen van Holland, waaronder de wimpel met het wapen van Amsterdam. Deze vlag staat op den achtermast, en op de twee andere masten de dubbele staten- of prinsenvlag. Bij het roer dezelfde vlag met *een kruis* (bourgondisch); dit komt mij voor, een der kruisen te zijn van het wapen van Amsterdam daarop gelegd. Mijns inziens stelt het vaartuig *het schip van staat* voor, waar de prins zelf aan boord schijnt te zijn, dewijl de herauten op den achtersteven blazen en de genoemde prinsenvlag op het verdek wordt in de hand geheven, en door muskettiers salutschoten worden gedaan. Boven in de plaat een groot wapen van Oranje Nassau en dat van Amsterdam. Op den ingang van het vooronder is het wapen van *Muiden* aangebragt, welligt de naam van het schip.

Onder de plaat staat *Guilielmus Barentsen*, delineavet 1594, *C. J. Visscher* sculp. *Petrus Kaerius* excudit. Verder heb ik nog in mijn werk De Hollandsche en Vlaamsche kunstenaars enz., op het nog nadere Aanhangsel bij dit artikel gevoegd de afbeelding van een gezigt in Amsterdam (Oude Dam) door *Willem Barendsen* delin. in 8°.

Daar hier alles zoo amsterdamsch is, komt het mij voor, dat hij, even als Dirk, een zoon kan geweest zijn van Dooven Barend.

U. C. KRAMM.

[De gissing van den heer Kramm is niet onwaarschijnlijk. Misschien dat er nog andere werken van den door hem vermelden Willem Barends gevonden worden, en de vergelijking daarvan met de afbeelding van het schip ons nader aan de waarheid brengt. Anders zal het wel moeielijk zijn tot zekerheid te komen. Want

Willem en Barend zijn namen die toen, even als nu, alles behalve zeldzaam waren, al werd misschien de eerste niet zoo vaak, de laatste wat meer gehoord dan in onzen tijd. De naam Willem Barends zal dus nog al eens voorgekomen zijn. Wij kennen nu reeds den zeeman van dien naam, door zijne togten naar het Noorden beroemd en den teekenaar, van wien de heer Kramm ons meldt, dat hij eene afbeelding gemaakt heeft van den ouden Dam, en die dus ook misschien een Amsterdammer was. Ik kan er eenen derden uit denzelfden tijd bijvoegen, (maar die zeker wel de man niet is wien die vraag betreft), dien Willem Barents, die door zijne verregaande gierigheid bij alle Amsterdammers bekend was, en van wien Pontanus ons het eene en andere mededeelt. Mogelijk woonden er toen in Amsterdam nog wel meer die zoo heetten.]

Onbekende schilderij. De schilderij van Democriet en Heracliet, (van Adr. Bakker?) in een boerenherberg gevonden (Navorsch. XI. bl. 56,) waarop Ger. Brandt een bijschrift maakte (ald. bl. 370) was in 1681 op Honselaarsdijk voorhanden, dewijl de Hennin ze daar zag, en in zijne Vijf sinnen, beschrijft.

G. A. SIX.

Mannetje op de admiraliteitskamer te Rotterdam, 1809. (XXIII. bl. 502). Als men op de groote plaat van Dirk Langendijk, *De beroemde onderneming op de rivieren van Londen en Rochester* voorstellende, op groote schaal het schip *The Royal Charles* ziet afgebeeld, en op den voorgrond stelt dat de kunstenaar te Rotterdam woonde, dan blijkt dat hij van alles wat aldaar van genoemd schip voorhanden was, getrouw gebruik heeft gemaakt. Bij de opvraag om het monument van the Royal Charles naar Amsterdam te zenden, was het om het wapen van Engeland te doen, ten einde het bij de teekenen der overwinning eene plaats te geven; maar de afbeelding van het mannetje moest te Rotterdam blijven. Die afbeelding zal wel niemand anders hebben voorgesteld dan Karel zelven, die trouwens in vol harnas met den koninklijken mantel omhangen en gekroond, de hoofdfiguur achter aan den spiegel van het schip uitmaakt, waaronder *The Royal Charles* gemeld staat. Het komt mij voor, dat de afbeelding van het mannetje niet anders

is dan het bedoelde beeld, dat thans niet bij de overwinningsteekenen geplaatst mogt of kon worden. De intendant, die waarschijnlijk het beeld niet heeft gezien en zich een klein popje voorgesteld, heeft zich onthouden den waren naam van het beeld te noemen, en het is niet ver van de hand om te Rotterdam dat mannetje te gaan zien, hetwelk ik stellig geloof het afbeeldsel van Karel II te zijn.

U. C. KRAMM.

Geslacht Weveringh. (XXIII. bl. 638). Omtrent het gevraagde kan ik mededeelen, dat mr. Hendrik Weveringh, geb. 10 maart 1762, huwde a°. 1805? Maria Wilhelmina Backer die sterft in junij 1805, dochter van Maarten B. en Henriette Regina van Hoorn. Mr. H. W. was zoon van Maarten W., geb. 9 april 1737, st. 8 nov. 1777, schepen en raad te Amsterdam, huwde 14 maart 1761 Jacoba Elizabeth Verbeek, geb. 16 december 1742, sterft 27 october 1803, na hertrouwd te zijn met mr. Engelbert François van Berckel, en was dochter van Hendrik V., raad en burgemeester te Utrecht en van Justina Clara van Royen. Zijne grootouders waren mr. Anthony W. heer van Holy, rentmeester van de domeinen van Brabant [geb. 1708, † 1737] en Emmerentia van Speeck, dochter van Hendrik van S. en Catharina van Oosten. Zijne overgrootouders, mr. Maarten W. tr. [1704] Susanna Backer, [geb. 1679].

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

[Het tusschen [ ] gestelde is er door ons ingevoegd uit het antwoord dat wij op deze vraag ontvingen van K. v. S.]

Geslacht van Ingen. (Vgl. XXIII, bl. 540.) Hermanus van Ingen werd als prop. tot pred. te Ter Burg beroepen in de laatste helft van 1775. (Boekz. januarij 1776).

Henricus van Ingen, zoon van mr. Pelgrim van Ingen, burgemeester te Kampen, werd aan de lat. school te Kampen, den 18 julij 1775 tot de academische lessen bevorderd. (Boekz. julij 1775, bl. 99.)

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

AANTEEKENINGEN.

Aanslag op Amsterdam. Declaratif van tghene dat bijden E. heer Drost van Muijden is vermist op den 1sten Augusti 1650 laesleden door de inlegheringhe van de soldaten op den huijse te Muijden.

Vooreerst twee silvere schencktellooren, geëstimeert op.	*f*	160.—
Vijf silvere tafeltelloren, 't stuk 30 gl.	»	150.—
Twee silvere gegraveerde soutvaten.	»	140.—
Een en twintich silvere lepels à 6 gl. 5 st. . . .	»	131. 5
Vijf silvere forketten.	»	30.—
Een behangsel van een ledikant.	»	110.—
Een en dertig servetten à 2.10. 't stuk.	»	77.10
Twee pistolen met silver ingelegt en beslaghen. .	»	40.—
Twee langhe roers.	»	32.—
Een gedreven silver deghen.	»	38.—
Een silver vergulde deghen.	»	16.—
Een goude hoedbandt.	»	18.—
Een spieghel.	»	26.—
Aen verscheide tinne schotels en cop. blaekers . .	»	18.—
Neghen hembden.	»	45.—
Eenighe beffen ende ponsetten met kant.	»	42.—
Drie slaeplakens.	»	27.—
Ses sloopen.	»	24.—
Drie peulelakens.	»	12.—
Vijf paer linde kousen.	»	12.—
Een langhe handdoek.	»	6.—
Drie camerdoeckse kragen met kant.	»	18.—
Vijf linde schorteldoeken.	»	15.—
Drie neusdoeken met kant	»	4.10
Een paer linde mouwen	»	1.—
Vier veerstucken [1].	»	3.10

[1] Kussens? [Waarschijnlijk moet er staan *neerstucken*, eene soort van halsdoeken. BEST.]

Een lakensche borstrock.	*f*	12.10
Een witte linde borstrock.	»	4.10
Twee goude ringhen.	»	28.—
Twee lakensche mantels.	»	30.—
Een pack kleeren.	»	24.—
Drie schotels.	»	18.—
2 elle laken.	»	5.—
Een paar saijette kousen.	»	7.—
Twee stoelkussens	»	12.—
$^1/_2$ aem rijnsche wijn.	»	46.—
1 Okshooft fra. wijn	»	42.—
Een anker .... wijn	»	27.—
Uit de kasse genomen, die opgebrooken is, aen silvere en goude specie.	»	748.—
	f	2198.15

Het bovenstaande document trof ik in afschrift aan, onder oude familie papieren die mij eenigen tijd geleden ter inzage waren gegeven. Voor zoo ver ik kon nagaan, is 't onuitgegeven, en kan als bijdrage dienen tot de geschiedenis van den aanslag op Amsterdam door Willem II.

De soldaten die blijkbaar zoo zeer gesteld waren op een souvenir aan hun' verblijf te Muiden, stonden onder commando van den heer van Suijlesteyn, althans dit mag men opmaken uit den Hollandsen Mercurius van 1650 bl. 33, alwaar gezegd wordt: »Onderwylen quamen de Guarnisoenen van Doesburgh, Swolle, Sutphen, Deventer, Nimwegen, Arnhem en Amersfoort bij de soldaten, die hun te Weesp, Muyden, en Ouwerkerk neder geslagen hadden, dapper afgemat van marcheren: op 't Muyderslot had den heer van Suijlesteyn residentie" enz.

Met den »heer van Suijlesteyn" zal men waarschijnlijk bedoelen jonkh. Frederik van Nassau, heer van Zuilestein, natuurlijken zoon van Frederik Hendrik. Hij † 1672 bij Woerden, tegen de Franschen.

Rotterdam. FR. D. O. OBREEN.

ONZE BRIEVENBUS.

B. v. L. Hoe het met de genealogiën van R. van Heemskerk gegaan is en wie van een groot deel daarvan eigenaars geworden zijn, vindt gij vermeld Nav. XVII. bl. 62.

Ontvangen brieven of bijdragen van:

G. A. SIX, J. HARTOG, E. A. P., E. LAURILLARD, v. V., C. N. WYBRANDS.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Utl. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. N°. 8.

Nieuwe Serie 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

21 Februarij 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

In de beurs blazen. — Politieke tinnegieter. — Pannekoeken. . . . . . 85.

Van Beverwaerde, genaamd Persijn . . . . 86.

Antwoorden.

Ruïne bij Maastricht . . . . 86.

Cornelis Gentman Leydecker. — Geslacht van Adrichem. — Geslacht van Laren . . . . 88.

Aanteekeningen.

Nalezing op de 5e aflevering van Oudemans' Bijdrage tot een Middel- en Oud-Nederlandsch Woordenboek. . . . . 89.

AANVRAGEN VAN BOEKWERKEN, ENZ.

In de bibliotheek van den heer Boonzajer was een oud boekje, waarin beschreven werd *de rivierverlegging op de hoogte van Loevestein* In het belang der wetenschap heeft men er veel voor over, dat oude boekje. eens te mogen inzien. Zij, die inlichtingen hieromtrent kunnen geven, gelieven zich te adresseeren, onder het motto Loevestein, aan den boekhandelaar J. L. Beijers te Utrecht.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

V. **De Hertogh.** Zou ook iemand inlichtingen kunnen geven omtrent de familie de Hertogh of de Hartogh, vermoedelijk uit Breda afkomstig, en in het bijzonder omtrent mr. Joan Leonard de Hertogh, die omstreeks 1749 of 50 naar de Oost is vertrokken, doch van wien nog afstammelingen in Holland leven? — Men vraagt vooral voorouders en nakomelingen.

E.

VRAGEN.

In de beurs blazen. Deze uitdrukking wordt gebezigd van hen, die eene ruime geldsom in een of ander geval uitgeven. Maar moest men dan niet veeleer zeggen: de beurs ledigen? Of beteekent het, de beurs zoo te ledigen dat men haar opblazen kan?

E. A. P.

[De spreekwijze is, in de *bus* blazen. Zoo heb ik altijd hooren zeggen, zoo wordt zij opgegeven door Harrebomée en ook Nav. III, bl. 223, en IV, bl. 185. Ter laatstgen. plaatse worden een paar verklaringen gegeven. Ik twijfel echter, of zij E. A. P. zullen voldoen. Mij althans voldoen zij niet en het zal mij aangenaam zijn indien een der lezers van dit tijdschrift eene betere weet te geven.]

Politieke tinnegieter. Van waar deze spreekwijze? Welk verband is er tusschen *tinnegieter* en *politiek?*

E. A. P.

[De spreekwijze is ontleend aan een blijspel van dien naam van Holberg, dat ook in het Hollandsch vertaald is. Zie Nav. I. bl. 306.]

Pannekoeken. In het kluchtspel Loon naar Werk, uitgegeven in de werken van het kunstgenootschap Nil volentibus arduum, lees ik op bl. 8:

Nou moest ik om oliekoeken,
Taart, of waaffels op te zoeken.
Dan eens na 't Begijnhof, om
Pannekoeken in de kom
Koud gemaakt, die de Begyntjes
Lekker bakken, en wel fyntjes
By het pond verkoopen.

Kan iemand mij ook zeggen, wat pannekoeken zijn *in de kom koud gemaakt?*

J. HARTOG.

Van Beverwaerde, genaamd Persijn. In Wagenaars Beschr. v. Amst. komen in de laatste helft der 15e en het begin der 16e eeuw onder de schepenen, raden en burgemeesters voor eenige v. Beverwaerdes, bijgenaamd Persijn. Kan iemand mij mededeelen, hoe genoemd geslacht dien bijnaam verkreeg?

ANTWOORDEN.

Ruïne bij Maastricht. In 1859 nam de Navorscher (negende deel, bladz. 100) eene door mij opgezondene vraag op, aangaande eene, door mij in de omstreken van Maastricht gevondene ruïne. Zoo ver ik weet, is die vraag nooit toegelicht; mogt ik mij dienaangaande niet vergissen, dan ben ik nu zelve in staat mijne vraag te beantwoorden. Ik verzuimde in der tijd, de plek waar ik die ruïne ontdekte nader op te geven; ik herstel dat verzuim heden: ik vond die buiten het belgische dorp Sussen, hetwelk met Sichen en Bolré éène gemeente vormt. Dezer dagen het 7e deel van »Les publications de la Société d'Histoire & d'Archéologie dans le Duché de Limbourg doorbladerende, vond ik, in eene in dat werk opgenomen Cronyk der Landen van Overmaas etc. door eenen inwoner van Beek bij Maastricht, op bladz. 216 het volgende:

Inden joer dusent IIIJc inde LXXXIJ, omtrent in der quartertemper, in der advent ouer korsmijssen, so hadde dyesse her Wyllem van Arenberch, dee den edelen Here Lodewijch van Borboen vuer Luijdicke vermorde off doet sloeghe, sijn volcke ingenoemen eijn cleyn alt castelke by Trijcht, (Maastricht) geheytten Zijchen, inde dede vuer Trijcht groetten schaede inde laest; also dat die van Tricht uijt toeghen ser herlicke mijt groetten volcke inde ser groetten gescheijtte van bussen, oem dat te keren inde dat vuijle neijs (nest) aeff te werppen.

Inde dat vernaem Her Wyllem van Arenberch in de Luijdickers, inde toghen terstont uytter Luijdick, sonder merren, (talmen) noe Zijchen, oem hoen vrunde inde getrouwe dijeners, die doer op loeghen in honnen naeme, te ontsetten off te verloesen. Als

die van Trijcht vernoemen dat die Luijdickers uijt waeren inde derwaertz nae hoen quamen, och laessij! due worden sij doer van ser ververt, inde naemen die vlucht noe hun staet van Trijcht, inde meijnden doerin te vluwen, Mer och lassij! Her Everardt van Arenberch, her Wijllems vurs. broder, capiteijn der boeffven off ruijtter van Luijdick, ondergynck hoen den wech, inde vermoerde sij also jamerlicken, in der vlucht, al louppende over dat velt inde by den weghe. Al haert by Trijcht, tot by der portten, so woerden doet geslaeghen inde gevanghen, sonder eijnijghe barmhertigheyt, al te ser voele inde guede erbaer burger van der staet van Trijcht. Also dat men des anderen dachs die arme doede corperen, die langest den wech in de straetten al naect ontcleijdt laeghen, mijt oustwaeghenen (oogstwagens) te Trijcht inbracht. Inde aldoer socht doe eyn ederlycke sijne vrunden mijt ser groetter drueffheyt inde bijtterlicke rouwe. Inde ser groette drueffheyt waes op die tyt bynnen der staet van Trijcht, inde eijn ellicke mytten sijnen. Got ontfarme der zeelen. Men sacht due overal bijnnen Trijcht, dat doer wael doet bleyffven waeren uytter staet van Trijcht, aen gueder erbarijger burger inde ser fijner jongher mannen, omtrent by de VIJc mannen.

Item in den joere van LXXXV so bleyff ouch doet die felle maen Her Wyllem van Arenberch; te Trijcht opter straetten (op het Vrythof) wart sijnen hals affgeslaeghen.

Tot zooverre de Cronyk. Die felle maen, die in 1485 te Maastricht onthoofd werd, was het bekende wilde zwijn der Ardennen en de voorvader van onzen beruchten Lumey. Hij wordt door onzen kronijkschrijver bij afwisseling genoemd Her Wyllem van der Mercke mytten barde of Her Wyllem van Arenberch. Hij schijnt niet tegenwoordig te zijn geweest bij het ontzetten van den burcht te Zichen, hetwelk den armen Maastrichtenaars zoo duur te staan kwam. Ten minsten t. a. p. van gemelde kronijk (bladz. 67) wordt gemeld dat het »Her Everart van Arenberch" was, die te Luik »sijn quaet volck" vergaderde om de boeven van Zichem te ontsetten. Er is te dier plaatse van Her Wijllem met den baard geene sprake.

Hoewel zij het ware van de zaak niet meer wisten, kreeg ik, door het vinden van de aangehaalde plaats uit den kronijk-

schrijver van Beek, een nieuw bewijs, hoe eeuwen lang eene belangrijke gebeurtenis, alleen door mededeeling van vader aan zoon, op het land kan voortleven.

V. D. N. n°. 2

Cornelis Gentman Leydecker (vgl. XXIII, bl. 268, 476; XXIV, bl. 23). Bij resol. der Staten van Zeeland van 23 julij 1714 werd ds. Cornelis Bruynvisch, pred. te Liefkenshoek, emeritus verklaard.

Bij resol. van 11 nov. 1715 werd aan ds. C. Gentman Leydecker vergund, van Liefkenshoek naar Ritthem te vertrekken, ofschoon op eerstgemelde standplaats zijnen tijd niet uitgediend hebbende.

Uit deze twee besluiten blijkt, dat ds. C. Gentman Leydecker op zijne eerste standplaats, Liefkenshoek, in 1714 gekomen en in 1715 van daar naar Ritthem verroepen is. Indien hij nu zijne kerkelijke loopbaan op 23jarigen leeftijd is ingetreden, dan valt het niet meer te betwijfelen, of hij is vóór 1692, en bij gevolg in de Willemstad geboren.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht van Adrichem (vgl. XXIII, bl. 540; XXIV, bl. 32). Thomas van Adrichem werd van Zuidland beroepen naar Westzaandam 6 maart 1741 en aldaar bevestigd den 30 april daaraanvolgende. Hij overleed te Westzaandam den 17 febr. 1753, na eene ziekte van ruim 18 weken, oud 45 jaar, 9 maanden en 24 dagen, eene weduwe nalatende. (Boekz. maart 1741, bl. 374, mei 1741, bl. 591, febr. 1753, bl. 220).

Georgius van Adrichem overl. te Alkmaar den 14 sept. 1794, oud bijna 75 jaar, als em. pred. sedert 1789 van St. Maarten, waar hij ongeveer 47 jaar stond, en werd 20 dito te St. Maarten begraven.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht van Laren. (Vgl. A. R. II.; XXIII, bl. 41.) Judocus van Laren, Amstelaedamensis, werd aan de academie te Utrecht, den 26 febr. 1766, in de regtēn gepromoveerd. (Boekz. Maart 1766, bl. 311).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

AANTEEKENINGEN.

Nalezing op de 5e aflevering van Oudemans' Bijdrage tot een Middel- en Oud-Nederlandsch Woordenboek. (Vervolg van XXIII. bl. 619.)

Hertsheldich. Moedig, heldhaftig. Vlaerd. Reder. berch:

Neemt dit ten goeden aen met *hertsheldiger min,*
En segt Noyt meerder vreucht gesticht en is in trouwen,
Dan dat de reyne Maecht 's Lants welvaert soeckt te houwen.

Heur. Uur. — Van Vloten, Nederl. Geschiedz. II. 248:

Mechelen heeft hy oock verlost van treuren,
Dendermonde hilt hy met ghewelt tot allen *heuren,*
Audenaerde en cost hem niemandt ontwinden.

Hierentussen. Ondertusschen. — Dr. Verwijs, Epis. uit Hooft's Ned. Hist., bl. 47:

Graaf Luidewyk, *hierentussen,* had eenighe schuiten, op de Eems, om kundschap, gezonden.

Hijghjen. Kleine hijging. — Huygens, Korenbl. II. 476:

Ghy tradt mijn Hofwijck om, in spijt van 't zeere beentje,
En 't kosten u somtijds een *hijghjen* en een steêntje,
Maer lust en yver won 't.

Hylicken. Ongetrouwd samenleven. — Bredero, Sp. Brab. vs. 1523:

Want ick ben een besteedster, kijnt, wat dat beduyt,
En die ick niet verhuur die maeck ick stracks de bruyt.
Waerom sou ick aers vryers en weeunaers an houwen?
O 't is sulcken volckjen! sy willen wel *hylicken,* maar niet trouwen.

Men zie op dit woord de belangrijke aanteekening van dr. Verwijs.

Himp-hamp. Strompelaar. — Westerbaen, Gedichten, I. 61:

Wonder monster van ons daegen
Kreupel over al sijn leen:
Kricken, kricken, helpt het dragen
Eer den *himp-hamp* val daer heen.

Hinderen. Verhinderd worden, ophouden. — Der Lek. Spieg. B. I. C. XII. vs. 13:

Worpmen daer een aenbilt in, het smoute,
Alse oft ware een snee,

Al lieper dor die zee,
Ter zouder en twint of *hindren*
En zoude blusschen noch mindren.

Hinderschap. Verhindering, hinder. — Coornhert, Werken, dl. I. 554 recto b.:

Het bewijs der af-brekers dat sulck haer werck sonder bouwen niemant schadelijc mach vallen of *hinderschap* in-voeren soude, is nodich ende licht om doen.

Hinderwaert varen. Verloren gaan, omkomen. — Will. v. Hild. Gedichten, bl. 136, vs. 234:

Want der boesheit is beschaert
Int leste te *varen hinderwaert*
Totter vreseliker laghen.

Hippel-hap. Vlugge sprong. — V. d. Venne, Belacch Werelt, bl. 48:

Die (hase-winden) het wilt bespringen knap
Mit een sprongh doen *hippel-hap.*

Hoe......ghedaen. Hoedanig. Reis v. St. Brand. vs. 148:

Doe bemaendijt wel diere
Bi Gode vele sciere,
Dat hi hem dade verstaen
Hoe zijn leven was *ghedaen.*

Hoede (in crancker) dalen. Diep neervallen. Will. v. Hild. Gedichten, bl. 89, vs. 11:

Daer is menich man die hoghe rijst
Ende *daelt* daer nae in *crancker hoede.*

Hoede (in crancker) staen. Akelig gesteld zijn. -- Will. v. Hild. Gedichten, bl. 112, vs. 104.

Nu versamen si menich pont
Die ghierighe vander heiligher kercken,
Om hoor hoveerde mede te stercken;
Want sonder rijcheit, mit armoede
Stonde hoveerde *in crancker hoede.*

In denzelfden zin bl. 113, vs. 176.

Hoedtstoffeerder. Hoedemaker. — Brandt, Lev. v. Vondel, bl. 6: Joost van den Vondel.......... hadt een' vader van den zelven naam, schrander van geest, een' *Hoedtstoffeerder* t' Antwerpen, daar hy gebooren was en woonde.

Hoghe (an). Verblijd, vroolijk. — Walewein, vs. 10575:

Gram was Walewein ende niet *an hoghe*
Dattene so moyde die hertoghe.

Hoge minne. Liefde voor eene aanzienlijke jonkvrouw. — Prof. Moltzer, Biblioth. v. Middeln. Letterk. II. bl. 21, vs. 522:

Dat ic met minen lichame sal
Dien tornoi verwinnen al,
Ende daer selke slage slaen,
Dat Alexanders sal verstaen
Ane dobbeleren van minen slagen,
Dat ic *hoge minne* drage.

Hoghen ofte meerren. Woekerwinst nemen. — Will. v. Hildeg. Gedichten, bl. 41, vs. 128.

Die coopman die is oeck gheneghen
In sinen comanschap te dreghen
Rechte mate ende anders niet;
Ja ende neen is hoer bediet
Die hem mit comanschap gheneren.
Sonder *hoghen ofte meerren*
Wort nu comanschap bescheiden.

Hoy (den) hebben. Tegenzin hebben, afkeer hebben. — Huygens, Korenbl. I. 590:

Hay is me twintigh moôl ontfallen of ontschote;
Stoit tegen elcken stieen, en rolt in alle gote;
Woôr 't nie voor Môy, die Hoer, die 'ck nie vergete kan,
Wat dad ick Camfers eet, 'k *had* ick *den hoy* der van,
Dan trouwens, 't is nou euyt. —

Hockelingh. Vrouw. — Huygens, Korenbl. I. 550:

Mans pijpen en Mans singen,
Mans heeten Voogden; maer, och Heer, de *Hockelingen*
Sie 'ck meest door 't heele Land recht over 't hoeckje staen
Daer 't Mann en Vooghd versoeckt.

In deze beteekenis heeft de *Bijdrage* het woord niet.

Hocklinghschap. Huwelijksstaat. — Huygens, Korenbloemen I. 550:

Soo gold 't op Rotterdam: elck hiel sich bly van geest;
Schoon elck te Rotterdam syn' buyck voll was geweest:
Ja van de Vrouwtjens self en wasser geen die morden:

Elck docht het *Hocklinghschap* kost ook sijn beurt eens worden.

Hockelplaets. Bergplaats. — J. Soet, Jochem Jool (1637) bl. 3: Heb ick geen bequamer *hockelplaets* kunnen vinden om dat selve te berghen, dan de Schaduw-rijcke Lommer van uw E, bescheydenheyd.

Hocken. 1°. Porphyre en Cyprine. — (Mechelen, 1621) bl. 15:

Dan ben ick oock een craey, om te gelderen en te troeven,
Om te trossenteren, te *hocken* en te snoeven,
Ick wou wel eens proeven, die my meester waer,

Bij Oudemans, *Woordenb. op Bred.* vind ik alleen *troeven* als zeker soort van kaartspel vermeld. Aangaande de andere woorden heb ik geene behoorlijke verklaring kunnen vinden. Ik bezit het treurspel niet meer en kan dus het verband niet nazien. Aangenaam zou het mij zijn nadere inlichting te ontvangen.

Hocken. 2°. Valsch spelen. — Huygens, Korenbl. II. 254:

Jan kreegh een' swaren Hick, dat deed' hem Hic onthouwen;
Hy sagh een Heck in 't veld, daer by onthiel hy Haec,
Hy *hockte* met de kaert, dat deed' hem Hoc behouwen,
't Was geen quaed overslagh voor een' geslagen Geck.

Waarschijnlijk zijn beide woorden dezelfde.

Holm. Helm. — Will. v. Hildeg. Gedichten, bl. 168, vs. 361:

Menichwerven met groten slaghen,
Stoutelijc sonder versaghen,
Soe dattet bloet door *dhelme* stoef.

Waar de tekst *helm* heeft, daar leest men in de var. *holm*.

Hondertich. Honderd. — Tsmeken, Tspel v. d. Heil. Sacr. vs. 734:

Den doven doen horen, den stommen spreken,
Ende *hondertich* ander ghebreken,
Den menschen met gracien hebt afgenomen.

Hoofde (teenen) comen. Tot eene eindbeslissing komen. — Floris en Blanchef. vs. 3501:

uwerlijc heeft hier sonderlinghe
sijn vonnesse gheseit ende sinen wille.
doet wel ende swighet stille,
ende latet *teenen hoofde comen*.

Hoeftzonde. Doodzonde. — Will. v. Hildeg. Gedichten, bl. 44, vs. 130:

Tander punt, verstaet wel dit
Vanden man die twater pit

Int vat, dat qualic was ghebonden,
Dat sijnse die in *hoeft zonden*
Ligghen ende langhe sijn verwesen.

Hoofd-voor-hoofds. Persoonlijk. — Huygens, Korenbl. I. 196:

— de trage scheidensuer,
Die den naesmaeck van dit suer
Drencken zal in stadigh bly-zijn,
Door het *hoofd-voor-hoofdse* by-zijn,
En het eewige gesicht
Van dijn onbegrepen licht.

Hoofs. Wat het hof betreft, staatkundig. — Huygens, Cluys-Werck, vs. 150:

Soo slaep ick, en soo niet, naer 't pas geeft. Meest den morgen
Bested' ick aenden plicht van *hoofsen* raed en sorgen:
Voor 't eerste aen 't gehoor van ryck en arm, wie 't zij,
Die 's princen recht of gunst bejagen will' door my.

In deze zijne eerste beteekenis komt het woord in de *Bijdrage* niet voor.

Hoogh bestaan. Overmoed. — Brandt, Lev. v. Vondel, bl. 89: En in 't treurspel van Faëton (hadt hy) naer 't oordeel van zommige scherpziende Kunstminners, het oog gehadt, op het *hoogh bestaan* des Konings van Vranckryk tegens den Paus; toen zyne Majesteit voldoening eischte van 't ongelyk hem in den persoon van zynen Gezant aangedaan.

Hoogdravend. Verheven. — Brandt, Lev. v. Vondel, bl. 5: (Hooft) bragt zulke *hoogdravende* dichten voort, dat men van hem schreef, dat hy door de wolken wandelde, en de starren genaakte.

Hooghmoedich. Moedig, dapper. — Van Vloten, Nederl. Geschiedz. II. 107:

De governeur van Vlissinghen moedich
Monsieur Boisot gheheeten is,
Zijn broeder was admirael *hoochmoedich,*
Die volbracht heeft dit feyt ghewis.

Hooghsel. Hoogte in eene schilderij.— Brandt, Lev. v. Vond. bl. 26: In 't werk zelf zaagen ze den man........ met zoo veel levende verwen, en *hooghsels* en diepsels van kunst afgemaalt, dat ze hem en zyn onschuldt als met handen meenden te kunnen tasten.

Hooghste. Hoogte, hooge plaats. — Brandt, Leven v. Vond. bl. 76:

Die (den Schouburg met de tooneelspelen) noemende schoolen der ydelheit, zondige *hooghsten*, overblijfsels van 't Heidendom.

Toespeling op de gewoonte, die onder Israel heerschte, van op de hoogten aan de afgoden te offeren.

Hoonaert. Bespotter, berisper. — Huygens, Korenbl. I. 325:

Hey! daer ick pijlen noem en magh ick noch niet wegh:
'k Heb noch meer wederwercks ten Noorden van den wegh.
Gebueren in 't Zuyd-west, beleefde Mann en Vrouwen,
Leen-volgher van den naem die niet en sal verouwen,
Soo lang daer *Hoonaerts* zijn van ondeughd, die den lof
Uws Vaders machtigh zijn te scheiden uyt sijn stoff.

Hoonen. Trotseeren. — De schadt-kiste der Philos. ende Poeten, bl. 229:

— de dieren ons dat toonen,
De Mieren en de Bie, haer wonning net gehecht,
En met sorchvuldicheyt hun winter-dagen *hoonen.*

Hossebossen. Zijn spel drijven. — J. Soet, Jochem Jool. bl. 7:

En d'Amstel-Jonckertjes gaen sulcken ghelt vermalle
Met dat ghesplete tuygh, ja wie weet wat het kost,
Wanneermen ('k sie je wel) een reysje *hossebost.*

Zoo ook bl. 11 en Bredero, Sp. Brab. vs. 1748.

Hossen. Haar spel drijven. — J. Soet, Jochem Jool, bl. 10:

een Vrou wert nu door droomen
Wel lightelijck met kind, jaloursheyt is om niet,
Soo nou een Vrou eens *host*, 't is in haer droom gheschiet.

Houden. Toekomen. — Dr. Verwijs, Epis. uit Hooft's Ned. Hist. bl. 39:

Voorts vondt men raadt, om hem een kofferken te doen *houden,* met gesloopte en hervoeghbaare ladders; oft, zy moghten van koorden zyn.

Houden van. Gelijken op, aarden naar. — Huygens, Korenbl. I. 521:

Is 't t' uwent averechts en soeckt ghy allenthalven,
Waer, wien, waer met, wanneer te slaen, en niet te salven,
En *houdt* ghy *van* den aerd van die daer nacht en dagh
Soeckt door Gods Schepselen welck hy verslinden magh.

Houden (*den zelven voet*). Eveneens handelen. — Dr. Verwijs, Episod. uit Hooft's Ned. Hist. bl. 91:

De verstikte menschen (een yslyk toonneel) hingen en greenzen in de boomgaarden onder de stadt, en kromden met hun getal en zwaarte, in plaats van 't vroolyk ooft, de telghen. Aan d' andre zijde *hield* men *den zelven voet.*

Houden op iemand. Iemand houden voor. — Brandt, Lev. v. Vond. bl. 73:

De Heer Pieter de Groot, Hugoos zoon, was lang by hem verdacht: daarna *hieldt* hy 't ook *op anderen*, zonder den rechten man te konnen vinden,

Houttuyn. Bewaarplaats voor hout. — Dr. Verwijs, Epis. uit Hooft's Ned. Hist. bl. 101:

's Prinsen aanhang echter flaauwde niet. Zy rotten t' eenen daaghe, in een' *houttuyn*, aan de Noorderhaaven, byeen.

Huge noch Thomas. Niet Jan Alleman, niet alle menschen. — Prof. Moltzer, Bibl. v. Middeln. Letterk. II. 54:

Die coninc seide doe: »Phesonie,
Segt mi, dat u goet gescie,
Ocht gi iemenne wet ende kint,
Dien u herte met trouwen mint."
— »Here," seit si, vrouwe Phesonas,
»Ic bem *Huge noch Thomas*,
Niemenne sone wilt mi minnen,
Ende inne wille niemenne lief gewinnen."

Men zie over deze zonderlinge spreekwijs de uitvoerige aanteekening achter den tekst geplaatst.

Hugen (up) bank setten. Tot hoorndrager maken. Prof. Moltzer, Biblioth. v. Middeln. Letterk. IV en V, bl. 36, vs. 60:

Dat ic hier coem, dats op een proeven.
Die jonghelinc sinen cluppel swanc,
Hi sprac: »Quade vrou, God moet u bedroeven;
Ghi *set* uwen man *up Hugen banc*,"

Omtrent deze niet minder vreemde uitdrukking zie men insgelijks het glossar, op *Huge.*

Huys-besorghd. Met huiselijke zorgen vervuld. — Huygens, Korenbl. I. 23:

Die sijn' genegentheit kan dwingende verachten,
In woord en wercken kuysch, van herten onbesmett,

Onthoude sijne jeughd van 't Huwelickse bed,
Veel beter konnen My de kommerloose sinnen
Dan 't *huys-besorghde* hert believen en beminnen.

Huyshouw. Huishouden. — Huygens, Korenbl. II. 194:

Klaes had sijn Bruygoms naem verloren,
En Neel, hiet Neel, als van te voren.
Sy wilden t'samen overslaen
Hoe 't met den *Huyshouw* best souw gaen.

Huyssitte. Behoeftige. — Bredero, Sp. Brab. vs. 1168:

Sy zijn de oorsaeck van der rechter armen noot,
Die treurichlijck verkoopt sijn schaemt om dat drooch broot.
En onder alle die de *huyssitten* hier spijsen,
En suldy gheen twintich Burgers kinderen wijsen.

Hulpe. O help. — Tsmeken. Tspel v. d. Heil. Sacr. vs. 298:

Hulpe, hoe sal hi scuymbecken,
Als hi ons siet!

Hulp-reyck. Hulpmiddel. — Rodenburgh, Poëet.-Borstw. bl. 149: Dit is de eenichste middel, en *hulp-reyck* der dwaze, ongodzalighe, en laf-hertighe menschen.

Hulpsamich. Behulpzaam. — Vlaerd. Rederijck-bergh:

T' is recht ghetrouwen Raat, daarom ghy oock myn deer
Eerst weten moet, om dan bequaam middel te soucken
Waar door men het ghebreck *hulpsamich* mach vercloucken.

Hurck. Hoek, einde? — Van Vloten, Nederl. Geschiedz. I. 218:

Ghij laecht op u luympken aen elcken *hurck*,
Om volc te gecrijgen duer bedroch,
Ghi soudt gaen bevichten den grooten Turck,
Daer duer creegdi veel ruyters noch.

Is dit *hurck* soms een basterdvorm van *horneck*, of is het de stam van *hurcken*, dat in de *Bijdrage* met de beteekenis van *luisteren* staat aangeteekend?

Huusloes. Zonder huis. — Maerl. Spieg. Hist. I^6. 52:45:

Die gode moetti *huusloes* maken,
Ende aerme moetti naken,
Ende du moets hebben langen verst
Enten euweliken derst.

A. M. MOLENAAR.

HERHAALDE VRAGEN.

Fransche vertaling van Bilderdijks ziekte der geleerden (IV, bl. 30). Bilderdijk zegt in zijne Brieven (III, bl. 80): Je ne sais si vous savez qu'on traduit à Paris mon poème sur la maladie des savans. Je n'en connais pas l'auteur, mais M. Schimmelpenninck... en avait reçu le ms. et m'a communiqué le premier chant... j'en ai été enchanté."

Is die vertaling voltooid en is de vertaler bekend? Is het werk gedrukt of bestaat het nog in handschrift?"

Bilderdijks Ondergang der eerste wereld bestolen (VI, bl. 135). Als eene der redenen, die geleid hebben tot de openbare uitgave van Bilderdijks Ondergang der eerste wereld I—V, zegt de dichter in het: Aan den Lezer, dat »deze afdrnk algemeen diende te zijn, wilde men uit het onverkrijgbare en zeldzame geen baatzuchtige uitzichten doen ontstaan, die de verspreiding lang heimelijke, onregelmatige en onvolkomene wegen bevorderde; van welke mij, ook reeds voor lang, inzonderheid ten aanzien van den Tweeden Zang dezer vijf, niet zeer aangename, alhoewel (in zich zelfs beschouwd) vleiende blijken waren voorgekomen." Terwijl de hierop volgende noot (Ed. da Costa) zegt: »Hiermede wordt gezien op het eens gemaakte misbruik van een toebetrouwd afschrift dezer Zangen, waaruit (zoo ik 't mij wel herinner) plaatsen bijna letterlijk overgenomen of althands tastbaar genoeg nagebootst, elders werden wedergevonden."

Naar aanleiding hiervan vraagt men, waar dit plagiaat te vinden is?

ONZE BRIEVENBUS.

K. v. S. Uw antwoord is op den omslag van n°. 6 vermeld als ontvangen, en in n°. 7 is er gebruik van gemaakt.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

E. Laurillard, J. G. Frederiks, K. v. S., J. D./L., S. S., Snuffelaar, E., M. Macalester Loup, J. L. Beijers, A. A. Vorsterman van Oijen.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Utl. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 9. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

28 Februarij 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Jan Pinas . . . . 97.

Antwoorden.

Dr. Samuel Coster . . . . 97.
Draaikooi enz. — Afbeelding van het inzakken eener brug te Utrecht . 99.
Antonie van Leeuwenhoek . . . . 100.
Geslacht Marcelis en de Bas. — Die cronijke van Hollant, Zeelant ende Vrieslant. — Jacob Gadelle. — Michael ab Isselt. — Wilhelm Maij . . . 101.

Aanteekeningen.

Het getal dertien. — Kermisgebruiken . . . . 102.
Rekenmachine . . . . 105.
Geslacht Spiering en Oudheusden . . . . 106.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Toonkunstenaars te Amsterdam . . . . 106.

☞ Men wordt verzocht bijdragen of brieven den Navorscher betreffende of aan den uitgever of, nog liever, regtstreeks aan mij te doen toekomen.

Medemblik. P. LEENDERTZ WZ.

HERHAALDE VRAGEN.

Onbekend wapen gevraagd (XIII, bl. 269). 1°. Op een vrouwenportret uit de 17e eeuw, komt het navolgende wapen voor: Gedeeld *a* gekwartierd, 1 en 4 kw. goud met eenen zwarten lambel, 2 en 3 rood met drie zilveren ballen; dekschild, een groene balk op goud; *b* groen beladen met een gouden chevron, vergezeld van drie gouden antieke spiegels. Volgens hare kleeding behoorde zij tot een aanzienlijk geslacht.

2°. Op een mansportret komt voor, gebalkt van twaalf stukken, blaauw en zilver, de eerste zilveren balk beladen met drie ronde merletten, het schild gedekt met een zilveren helm, gekroond en getralied van goud; dekkleeden zilver en blaauw; bourlet, zilver en blaauw; cimier, twee afgewende buffelhoornen, waaruit vijf tarwenaren. Hij is eveneens sierlijk gekleed, heeft eenen gouden ketting om den hals, waaraan een valk en klaauw is gehecht en Aetatis 27 a°. 1641.

3°. Op eene schilderij van Frans Floris, voorstellende eenen engel de deugd kroonende en den wellust kastijdende, komt een wapen voor met de letters J. R., eenen gouden haas op gouden terras, alles op zwart, dekkleeden, goud en zwart; helm; cimier, de haas uit het schild.

Wie heeft de goedheid, mij op te geven, aan welke geslachten deze wapens behooren?

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Vorsterman (vgl. XVI, bl. 216, 280; XVII, bl. 58). Wie deelt genealogische opgaven betreffende dit geslacht meê? Waar behoort het te huis? en welk wapen voert het? Sedert ik die vraag stelde bleek mij duidelijk, dat deze familie zich uit Antwerpen in het Limburgsche en vooral te Roermond gevestigd heeft. Van verschillende zijden ontving ik opgaven uit de doop-, trouw- en sterfregisters van l. g. plaats. Het wapen

VRAGEN.

Jān Pinas. In de Isabella, door Hooft begonnen en door Coster voortgezet en voltooid, wordt de voorreden uitgesproken door de Min. Deze zegt daar, dat hij naar Pinas ging om zijn portret te laten maken. Zie Gedichten van P. Cz. Hooft dl. II, bl. 345 [1]). In de uitgave echter van 1619 komt de naam van Pinas niet voor; er wordt daar slechts van eenen schilder gesproken. Dit doet mij vermoeden, dat Hooft aan eene schilderij of eene plaat denkt, die in dien tijd algemeen bekend was. Heb ik gelijk? Bestaat of bestond er een Cupido van Jan Pinas?

P. LEENDERTZ WZ.

ANTWOORDEN.

Dr. Samuel Coster. (XXIII, bl. 394, 509.) De heer J. H. Rössing heeft enkele bijzonderheden medegedeeld aangaande dr. S. Coster, en ons zijn plan kenbaar gemaakt, eerlang eene levensschets van dien dichter in 't licht te geven. Misschien kan hem daarbij 't volgende van dienst zijn.

Coster woonde in 1622 (vermoedelijk ook al in 1617) op de Prinsengracht tusschen *Beeren- en Runstraat,* vlak achter de Akademie. Dit blijkt uit de volgende woorden van de »Overdracht van de Akademie aan de Regenten van het Weeshuis, den 14 september 1622", door mij opgenomen in mijn Amsterdamsch Tooneel onder Bijlage C, blz. 225—26, waar zij misschien minder in 't oog zouden loopen, werd er niet met voordacht op gewezen:

»Wy Michael Pauw ende Hendrick Hudde Schepenen in Amstelred^{e}. Oirconden ende kennen dat voor ons gecompareert is Doctor Samuel Coster. Ende geliede vercoft, opgedragen ende quytgeschouden te hebben den Regenten van den Weeshuyse deser

[1]) In de laatste aflevering, die ter perse is.

Stede, ten behouve van den selven Huyse, een erf gelegen opte westzyde van de Keysersgraft, — — — — — genaemt de Duytsche Akademie, Daer lendenen van zyn Hendrick Bruynen metselaer aeñ zuytzyde, ende Staets meyer ende Pouwels de pree aende noortzyde, *streckende voor van de straet tot achter aen hem Comparant, welverstaende dat de deure & Vengster van dit getimmert, responderen̄ achter opt' erve van hem Comparant, gestopt moeten werden, ende de muyr altyt dicht blyven,*" enz. enz.

Bovendien blijkt uit deze woorden, dat Coster dus, zoolang hij nog aan 't hoofd der Akademie stond, aan zijn huis een achteruitgang had, waardoor hij in de Akademie kon komen.

De heer Rössing heeft ook gevraagd wat toch de reden mag zijn, waarom Coster omstreeks 1622 zich van de Akademie heeft willen ontdoen? Het volgende komt mij niet onwaarschijnlijk voor, maar.... ik geef 't slechts als gissing:

Toen Coster in 1617 de Akademie oprigtte »holpen zommige liefhebbers der poëzye de kosten dragen". Kan onder deze ook Jan Willemsz Bogaert behoord hebben? Hij was »een welhebbend zeepzieder", en wat meer zegt, hetzij oom, hetzij neef van Coster. Immers Vondel noemt Coster (Een Otter in 't Bolwerk. Uitg. v. Lennep. III, blz. 83) een *neef van de bruid*, terwijl Bogaert haar vader was.

In de acte van 23 september 1617, gesloten tusschen de regenten van het Burgerweeshuis en Samuel Coster (zie mijn Amsterdamsch Tooneel, blz. 36—37) treedt genoemde Bogaert, ofschoon zelf regent van 't weeshuis, namens Coster op. Hij zou, volgens dit contract, het door de Akademie ontvangen geld bewaren en de regenten van 't Weeshuis den sleutel der kist waarin het geld was, terwijl van tijd tot tijd eene verdeeling van dat geld tusschen Coster en 't Weeshuis zou plaats hebben.

Blijkbaar was Bogaert dus in 1617 zeer bevriend met zijn neef Coster. Evenwel komt Bogaert bij de onlusten in 't begin van 1617, en ook later nog, als een verklaard Contra-Remonstrant voor, en wordt daarom door Vondel van 1626—32 bijv. voortdurend over den hekel gehaald. 't Kon derhalve niet lang uitblijven, of hij moest met zijn neef en diens Akademie in twist geraken. Uit Vondels Otter in 't Bolwerk zien wij dan ook dat zij omstreeks 1630 in onmin leefden.

Nu is mijne gissing deze:

In 1617 zijn Bogaert en Coster bevriend met elkander, in 1630 zijn zij vijanden. Die vijandschap borst uit in 1622 en Bogaert vroeg zijn neef 't hem voor 't oprigten der Akademie geleende geld terug. Daarom moest Coster zijn aandeel in de Akademie verkoopen.

C. N. WYBRANDS.

Draaikooi enz. (XXII, blz. 485). Zeer wetenswaardige bijdragen over dit en drie andere straftuigen zijn door den zeer geleerden heer M°. gegeven. Ik heb gemeend eene opmerking ten opzigte der draaikooi hierbij te voegen. — Het is waar, dat die ijzeren strafkooi ook wel draaikooi genoemd wordt, doch de ware benaming is *drilkooi* en wel omdat hij, dien men heen en weer draaide, gedrild werd, terwijl draaien alleen aan eene beweging gelijk die van een rad doet denken. In vele steden bestond buiten de stad een vrij veld, dat *drilveld* werd genaamd, omdat aldaar de executie met de *drilkooi* plaats had (anders zou het *draaiveld* genoemd zijn) tot groot genoegen van het volk, dat niet weinig nieuwsgierig was naar zulk een schouwspel en vooral van de jongens, die alsdan dol van pleizier waren. De ongelukkige ligte vrouw slingerde in de kooi heen en weêr tot dat de tijd der straf verstreken was. Te Utrecht was een zoodanig *drilveld*, en heeft dien naam behouden, tot dat het stedelijk bestuur daarop de gasfabrijk buiten de Wittevrouwenpoort heeft doen bouwen. Die drilvelden waren tevens militaire exercitieplaatsen, waardoor die oefeningen de naam van drillen verkregen hebben. Trouwens de eerste hunner bewegingen aldaar komen overeen met drillen; daar waar geen drilveld bestond, werd de exercitieplaats de *pasbaan* genoemd. Jaren geleden heb ik te 's Hertogenbosch ook het stadhuis bezocht en op den zolder eene massa foltertuigen van vroegere dagen, en daarbij ook die akelige drilkooi gezien.

U. C. KRAMM.

Afbeelding van het inzakken eener brug te Utrecht (XXIII, bl. 396). Het komt mij voor, dat de vraag van den heer G. A. Six zeer gegrond is: want ook door mij is dat feit, als te Utrecht te zijn gebeurd, bij niemand vermeld gevonden. Veel malen heb ik opgemerkt, dat

vreemde auteurs, vooral fransche, Amsterdam met Antwerpen of andersom verwisselen, en ook Maastricht met Utrecht, vooral waar de naam in het oorspronkelijke in het Latijn genoemd wordt, verwarren· Zegerus Conincxbergen in zijn Journael ofte Daeghelijcsche Tijdtrekeninghe meldt »op 17 junij 1278. De brugge te Mastricht over de Mase ligghende stort in en verdrincken omtrent 200 menschen, die daerop ginghen dansen. Nauclerus." Hij noemt daarbij zijne bron. Het feit is hier hetzelfde; waar nu de fout in jaren schuilt, kan ik nog niet beslissen. Zeker is het, dat Joannes Nauclerus een der vermaardste geleerden van zijnen tijd is geweest, die in 1477 van zijne jerusalemsche reis teruggekeerd tot professor in de regtsgeleerdheid te Tubingen werd benoemd. Hij leefde nog in 1501. Moreri zegt van hem: »Il a fait paroitre dans sa chronique beaucoup plus d'exactitude et de justesse d'esprit, que la pluspart des autres chronologues."

U. C. KRAMM.

Afbeelding van het inzakken eener brug te Utrecht. De Utrechtsche Kronijk van Beka op het jaar 1277 naziende en niets hiervan vermeld vindende, heb ik gevraagd, waar dit verhaal het eerst voorkwam. Ik heb nu de zeldzame kronijk van Schedel (latijnsche uitg. van 1493) op de kon. bibl. te 's Gravenhage nagezien en bevonden, dat P. Lacroix de lezers van zijne Vie relig. au moy. age door oppervlakkigheid misleid heeft. In die latijnsche uitgave staat wel, dat dit te Trajectum voorviel, maar tevens dat de goddelooze dansers in de *Maas* vielen en het is dus niet te Utrecht maar te Maastricht gebeurd.

G. A. SIX.

Antonie van Leeuwenhoek. (Vgl. XXIII, bl. 594). Arnoldus Swalmius (Henrici fil.) werd eerst pred. te Westmaas 1592 en vertrok 1603 naar 's Gravesande, waar hij 1634 emeritus werd. Zijn zoon Johannes was alleen pred. te Valkenburg, van 1621—1661 toen hij overleed. Een predikant te Strijen, die den naam van Lerfken voerde, vind ik niet vermeld. Zie Soermans, Kerkel. register van Z. Holl., bl. 21, 130, 60 en 19.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Marcelis en de Bas (XXIII, bl. 637). In mijne vrij breedvoerige genealogie de Bas kan ik Sophia de Bas niet vinden. In de genealogie Backer staat alleen opgeteekend, dat zij Lodewijks dochter was. De wapens van beide genoemde geslachten zijn bij Rietstap te vinden.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Drie cronijke van Hollant, Zeelant ende Vrieslant.... in't corte enz. (XXII, bl. 21, 171). Aan de reeds gegevene lijsten kunnen worden toegevoegd de beide volgende uitgaven in kl. 8°.

1603. Amst. Herman Jansz. Muller (Bij mij).

1630. ibid. Hans Walschaert (Bij mij).

C. P. L.

Jacob Gadelle (Alg. Reg. I). Van dezen schrijfkunstenaar bezit ik een boek in 4°, bevattende, behalve den titel, 12 bladen (fijn perkament) met geschriften.

De titel luidt: »Spieghel van verscheijde geschriften, met groote neerstigheijt geinventeert, geschreven en gestelt, door Yacob Gadelle, schrijf m^r^. binnen de vermaarde koopstad Amsterd^m^. 1689"; terwijl op het volgende blad deze opdragt voorkomt: »Mijn Juff^r^. Anna Somer May 5 UE. Gehoorzamen d^r^. Gadelle".

Domburg. H. M. KESTELOO.

Michael ab Isselt (XXII, bl. 22). Reeds in de Kronijk van W. van Gouthoeven wordt hij genoemd als de schrijver van Mercurius Gallo belgicus.

C. P. L.

Wilhelm Maij (XII, bl. 89). Zijne Polemographia Belgica werd in 1613 door W. Lutzenkirchen te Keulen herdrukt. De vervolgen door Dodt van Flensburg vermeld (Pogingen enz. bl. 53) zijn niet van zijne hand, maar de uitgever heeft die uit verschillende geschiedschrijvers doen zamenstellen.

C. P. LENSHOEK.

AANTEEKENINGEN.

Het getal dertien (vgl. A. R. I; XXII, bl. 61.) Men zie nog J. B. de Salgues: Des erreurs et des préjugés répandus dans la société, Par. 1810, p. 416—421: Du Vendredi, du nombre Treize, et de quelques autres bagatelles. »Je connois — zegt hij o. a. aldaar — des personnes qui out poussé l'irreligion jusqu'à rester à table quand elles étoient treize; elles prétendent qu'il ne leur en est rien arrivé; mais il ne faut pas qu'elles s'y fient; *rarò antecedentem scelestum*, a dit Horace, *deseruit pede pœna claudo*. Le châtiment ne manque jamais son homme, je leur prédis donc qu'elles mourront tôt ou tard." In de 4me édit., Brux. 1830 vindt men, t. I, p. 252, deze waarschuwing niet, maar daarentegen in noot: »Le célèbre gastronome, M. de la Reynière, prétend que le nombre treize n'est dangereux à table que quand il n'y a à dîner que pour douze."

Een ander opstel hierover levert Pastor Rotermund, te Horneburg, in Neues Hannoverisches Magazin, 101tes Stück, Freitag den 19en Decemb. 1794, S. 1606, onder het opschrift: Vom Aberglauben, wenn ihrer dreizehn bei Tische sind.

Frans Gräffer spreekt er ook van in zijne Historische Raritäten, 2te Aufl., Wien 1819, S. 186, 3tte Aufl., Wien 1836, II. Thl. S. 18. Zie ook Dictionn. crit. de biogr. et d'hist. par A. Jal, op Faucon.

M°.

Kermisgebruiken. (XXII. bl. 571.) T. a. pl. zegt: de heer W. A. de Hond o. a. ook dit:

»Te Krommenie gaat men op den laatsten dag een bokje koopen." Dit bestaat nu in een slokje nemen.

»Vroeger moet daar op dien dag een botermarkt gehouden zijn."

Ik ben zoo vrij de juistheid van deze verklaring van de uitdrukking »een bokje koopen" in twijfel te trekken. Zelfs een Zaansche van geboorte en nog een paar jaren te Krommenie gewoond hebbende, zal ik wel niet van aanmatiging beschuldigd worden als ik eene andere, zoo ik meen, juistere verklaring van genoemde

uitdrukking voordraag. En dan begin ik met de mededeeling dat, een bokje te koopen dáar niet behoort tot de kermisgebruiken, (wel de zaak, die er door aangeduid wordt, die is in bovenstaande aanhaling niet geheel onjuist, maar ook niet geheel juist wedergegeven). Ik heb ten minsten die spreekwijze daar nooit met betrekking tot de kermis hooren bezigen. Zij dankt haar ontstaan aan iets anders. Op een der maandagen in de maand october of november (daar wil ik af zijn, dit is mij ontgaan) wordt elk jaar te Krommenie varkenmarkt gehouden. Die dag is daar een feestdag voor groot en klein en, zoo als het gewoonlijk gaat bij dergelijke gelegenheden, ook de alcohol ontbreekt dan niet. Dat er onder de marktgangers ook wel zijn, die op dien dag meer spiritus gebruiken dan hun dienstig is, is niet te verwonderen. Wie nu ten gevolge van het overmatig gebruik van alcoholischen drank tot den toestand van beschonkenheid geraakt is, wordt alsdan gezegd »een bokje gekocht te hebben." Niet wie een enkel slokje, maar wie te veel slokjes genomen heeft, heef »een bokje gekocht", en alleen op dien dag wordt de dronkenschap met dien term aangeduid. Nu ligt dunkt mij de verklaring voor de hand. Men behoeft de toevlugt niet te nemen tot een bokkenmarkt van vroegeren tijd. Ik ben zeer geneigd te vermoeden, dat die markt alleen bestaan heeft in de wereld der legende. Maar in gemelde uitdrukking zie ik alleen eene ironie. Wie van de varkenmarkt dronken te huis komt, heeft het doel van zijn marktbezoek gemist, daar hij geen varken, maar, zoo als hem spottenderwijs nagegeven wordt, »een bokje" heeft gekocht.

Ook wat de geëerde inzender mededeelt van een kermisgebruik te Zaandam, nl. dat daar de jongens op den dag vóór de kermis aan een touw trekken en daarbij roepen: »Louw! Louw! trek aan 't touw," komt mij voor eenige rectificatie noodig te hebben.

Niet alleen te Zaandam, ook aan andere plaatsen aan of in de nabijheid van de Zaan, zoovele die in het voorregt (?) deelen jaarlijks kermis te hebben, bestaat die gewoonte. Maar de touwtrekkende jeugd (of heeft zij geen touw beschikbaar, dan gaat het even goed zonder dat) zingt dan ook nog iets meer dan genoemde woorden. Deze zijn de eerste regel van een distichon, dat in zijn geheel aldus luidt:

»Louw! Louw! trek aan 't touw,
»Over een week is 't kermis."

De tweede regel geeft al wederom aanleiding tot het vermoeden, dat de mededeeling, dat deze regelen op den dag vóór de kermis door de jeugd gezongen worden, minder juist is. Ik meen mij nog te herinneren, dat dit geschiedde in den loop van de geheele week, niet juist bepaald op den dag die aan de kermis voorafging.

Is het nog der moeite waardig den oorsprong van dit gebruik op te sporen — wie kan mij dan inlichting geven?

G. OLDEMAN.

Kermisgebrniken. Onze taal is buitengemeen rijk aan spreekwijzen die te kennen geven, dat iemand dronken is. In den Navorscher kan men er eene groote verzameling van vinden, die evenwel nog niet compleet is. Daartoe behoort ook »hij heeft een bok aan het touw." Een bok is een koppig en weerbarstig dier; wie hem aan een touw moet voortleiden, wordt door zijn rukken en springen dan naar den eenen dan naar den anderen kant getrokken, en slingert over den weg op dezelfde manier als iemand die dronken is.

»Hij heeft een bokje gekocht," wat men te Krommenie zegt, doch alleen bij gelegenheid der varkenmarkt, zoo als de heer Oldeman ons mededeelt, heeft zonder twijfel denzelfden oorsprong.

Het vermelde kermisliedjen wordt ook in Waterland gezongen. Ik heb daar bijna tien jaren gewoond en altijd of bijna altijd hooren zingen,

Louw, Louw, trek aan 't touw
Morgen is het kermis.

Het is nog op vele plaatsen in gebruik, dat de kermis op den dag voor dat die begint, ingeluid wordt. Het touw, waaraan de kinderen willen laten trekken, is dus het touw van de klok, die den aanvang der kermis zal aankondigen. De jeugd dacht evenwel al lang vooruit aan de kermis, en, begon zij er eene week te voren van te zingen, dan moest natuurlijk het liedjen luiden: »over een week is 't kermis." Of werd op sommige plaatsen de kermis eene week te voren ingeluid?

P. LEENDERTZ WZ.

Rekenmachine (XXIII, bl. 425). Onder de daar opgenoemde vindt ik niet: Nystrom's Calculator, waarvan eene perspectivische afbeelding voorkomt in: Pocketbook of Mechanics and Engineering etc. by John W. Nijstrom, C. E. Tenth Edition, revised. Philadelphia: J. B. Lippincott & C°. London: Trubner & C°. 1866.

De afbeelding gaat verzeld van het volgende berigt:

»All calculations in this pocketbook have been computed by this Instrument. It consists of a silvered brass plate on which are fined two moveable arms, extending from the centre to the periphery. On the plate are engraved a number of curved lines in such form and divisions, that by their intersections with the arms, numbers are read and problems solved.

The arrangement for trigonometrical calculations is such that it is not necessary to notice *sine*, *cosine*, *tang*, etc., operating only by the angles themselves expressed in degrees and minutes. This makes trigonometrical solutions so easy, that any one who understands simple Arithmetic, will be able to solve trigonometrical questions.

Calculations are performed by it almost instantly, no matter how complicated they may be, while there is nothing intricate in its use. The author of this book, who is the inventor, has thoroughly tested its practical utility. Without this instrument not one-tenth of the calculations and tables which he is continually bringing out, could be produced.

Advertisement.

The attention of Engeneers, ship builders, and all whose business requires frequent and extensive calculations is called to Nystrom's Calculator, Price $ 20. To be obtained with description by applying to John W. Nystrom, Philadelphia.

Communications will be promptly attended to.

This calculator received the *First Premium* at the Franklin Institute Exhibition.

W^m^. J. Young

Mathematical, Optical and Calculating Machine Manufacturer
48 N. 7th. St., Philadelphia.

A. W. BISSCHOP GREVELINK.

Geslacht Spiering en Oudheusden (XXIII, bl. 38, enz.). Wordt beleend met de ambachtsheerl. Wijk (Land v. Heusden) in
1435. Jan Spiring, bij overgifte v. Adriaan van der Poele.
1443. Willem Spiring, Jans zone.
1455. Dirk Spiring v. Welle, Willems zone.
1460. Heer Pieter v. Damme, abt. v. O. L. V. te Middelburg, bij overgifte v. Dirk Spiring.
F. Halma. Toon. der Ver. Nederl. op Wijk.
1403. Heer Arnoud Haak v. Oud-Heusden woont onder hertog Albrechts bevelen de belegering van Gorkum bij.
F. Halma. Toon. der Ver. Nederl. op Jan XIII v. Arkel.

J. D. WAGNER.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEK-GESCHIEDENIS.

Toonkunstenaars te Amsterdam. Als bijdrage tot de lijst van nederlandsche toonkunstenaars, heb ik het volgende bijeen verzameld uit de stads Puy-boeken en elders.

Alberdingk Thijm, Joann. Franciscus. *komponist*, *organist*, enz. geb. 22 oktober 1788, † 15 april 1858; trouwt 4 mei 1810 Elisab. Reydon, 29 okt. 1819 Catharina Thijm. Alles te Amsterdam. Hij was een zoon van Johannes Frederik Alberdingk en Cath. Elisabeth Been. Hij heeft een meermalen uitgevoerde Mis voor vol orchest en ook een, evenzeer ten gehoore gebrachte, orgelmis gekomponeerd. Het *Volmaakt Akkoord*, waarvan hij een der oprichters was, heeft eenige liederen van hem uitgegeven en Zetter & C°. te Parijs eenige pianomuziek. Hij was leerling van Bertelman en Bernard Koch.

Bolhamer, Hendrick. geb. te Amst. in 1612, woont in de Calverstraet, is ouderloos als hij, 16 jan. 1642, de bruîgom wordt van Marritie Jelis, geb. 1614, te Amst., ouderloos, woont Lelijenburghwal. Hij is „*musicus*."

Dokkum, Aris van. „*Sangmeester*" geb. te Amst. trouwt Rebecca van der Storck; gaat, ten 2e maal, ter ondertrouw 16 jan. 1693 met Levina van Hoorn.

Eeckhout, Anthony. geb. te Amst. in 1662. Zijn vader Rocus Eeckhout adsisteert bij zijne ondertrouw 30 aug. 1687, met Margo de Martinelly geb. te Gent 1665 woont met haar vader Carlo de Martinelly op de Reguliersgracht. Anth. E. was „*Musikant.*

Etter, Pieter. geb. 1673 te Roermond, woont met zijn vader Hendrik E. op het Fransepad, ondertrouwt 28 jan. 1696 met Pieternella Jans van Houten. *Musicant.*

Fochon, Jan. van Turin, „*Speelder*", ondertrouwt 4 okt. 1670.

Fremy, Claude. v. Winterswijk, *klockegieter*, aan de katuysers, ondertr. met Catarina te Weege v. Boekholt, 3 febr. 1684. geb. 1646.

Hacquart, Philips. van Brugge, geb. 1645, woont in de Romeijnsarmsteeg, ondertr. 24 aug. 1674 met Luduwina Cleyn, v. Amst. 18 jr. *Musicant.*

Heeremans, Livinus. v. Gent, geb....., eerst getr. met Isabella Nijt; woont op de Prinsegr. en ondertr. 7 juni 1687 Anna van Elten, tegen den zin harer moeder. Woont ook Prinsegr. Zij is eene Amsterdamsche. „*Musicant.*"

Hemony, François Oomzegger v. Pieter, geb. te Amst. 1643, ondertr. alh. 11 nov. 1673. Getruy Maria Therese van Soest, van der Goude; hij woont Keysersgraft. Ouders dood.

Hemony, Pieter. vermeld 11 nov. 1673, als in leven.

Houssart, François Ignace. geb. te Luyck 1651, ondertr. 18 mrt. 1679 met Maria van de Nest. *Musicant.* Schrijft mooi.

Carpel, Nicolaes van. v. Antwerpen, „*Klavecingelmaecker,*" woont 15 mei 1637 te Amsterdam en wordt de bruîgom. Hij kan niet schrijven.

Kock, Anthonius Ignatius. zoon van Lambertus en Elisab. Maria Francisca Xaveria Guérin, geb. 6 nov. 1783, † 25 aug. 1855, trouwt 3 mei 1821 met Antoinette Françoise Catherine Elisabeth Cavalini: alles te Amsterdam. *Zanger en violist.*

Couck, Maria. geb. te Amst. † 1655. Zie v. Lennep *Vondel*, VI, 178. *Zangeres.* Dochter van Nicolaes Heymensen C. en Maria Broers. In 1653 gehuwd met Joan van Papenbroeck.

Linden, Anthoni van der. geb. te Breda, *Musicant*, woont in de Huyssittensteeg 28 aug. 1688 en neemt in 2e huwl. Geertruyd te Weeg, geb. 1665 te Boekholt. Hij was weduwnaar. Hij schrijft goed. Geertruyd kan niet schrijven.

Meylink, Joann. Gerardus. geb. te Amst. 15 april 1788, overl. te Haarlem 11 maart 1856, zoon v. Wilhelmus Meylink en Christina Mens; gehuwd met Anna Hermina Alberdingk, dr. v. Frederik Alb. en Cath. Elisab. Been. *Uitstekend Organist.*

Moubagh, Abraham *geelgieter*, ondertr. 22 mrt. 1686 Anna Outman. Hij is geb. te Amst. 1662. Beiden schrijven keurig.

Muller, Andreas. v. Waltershause, geb. 1651, woont Bierkaay, ondertr. 22 oktob. 1677 met Nicoletta Maria van der Laen, wed. Estienne Hugla, van Amst. woont Kleuveniersbw. *Musicant.* Een deftig huwelijk.

Noordt, Jacobus van. geb. te Amst. 1619, zoon van Sybrant van Noordt, woont 1 jan. 1648 in de Nieuwe Doelenstr., teekent aan met Elsgen Corven, van Amst. Haar moeder is Claesgen Cornelisdr. Verwers. Hij is „*Organist deser stede*."

Pannekoeck, Antoni. v. Venlo, „*Musicant*"; 8 jan. 1661 bruîgom van Annitie Pieters Gent, beiden wonen te Amst. Zij schrijven goed

Pers, Pieter Dircksz. geb. te Amst. 1615, woont 24 sept. 1655 op de Kaysersgraft, bruîgom van Catharina Verpoorten, v. Amst. oud 29 jr., dochter van Anna Stalparts en Jacob Verpoorten, woont Warmoesstr. Hij is ouderloos.

Pieterszoon (Sweelink) mr. Jan, *Organist* der ouder kercken dezer stede, oudt omtr. 28 jaar, woont in de Kalverstrate, 28 april 1590.

Postolle dit l'Arche, Jacq. geb. te Meaux in Frankr. oud 30 jr. teekent aan 25 sept 1649 (woont in de Pensionarissteeg) met Diewertien Pottay, geb. te Amst. 21 jr. oud, woont O. Z. achterburgwal. De moeder consenteert ongaarne. Bruid en Bruîgom schrijven fraai. Hij is — *Dansmeester.*

Pottay, Maria. geb. te Amst. 1638. (*Zangeres* — Zie Jan Vos II, 452. Zij trouwt Pieter Colthoff; gaat 25 jan. 1664 ter ondertrouw met Michiel Couck. † Dec. 1668.

Raffelgom, Pieter van. geb. te Amst. *belleverkooper*, ondertr. 4 mei 1686.

Rosier, Arnoud. van Bonn, *Musicant*, geb. 1672, zoon v. Carel R. te Rotterdam, ondertrouwt met Susanna de Grande Maison, geb. te Amst. 1672, den 11 april 1698.

Santer, Nicolas. geb. 1671 te Chaslee, „*Musicant*" ondertr. 25 aug. 1696 met Cornelia Eeckhout, geb. te Amst. wed. Jac. Schut. Hij woont op den Fluweelenburgwal, zij in de Runstraat.

Schonat, Hans Wolff. van „Kitsinge am Mein", *orgelmaker*, woont te Amst., hoeck Gravenstr., bruidegom 21 febr. 1662 met Cath. Rudigers.

Vigne, Nicolas Martin dict La. geb. te Chalon 1643, *Musicant* teekent, aan 14 april 1668, met Anna Pointel, geb. 1648. Vader Mich. P., in de Nes.

Watjouw, Jan Babtista. v. Reijsel, geb. 1672, woont in de St. Pieters strt. is „*musicant*" en ondertrouwt met Janna Boesijn v. Delft 29 sept. 1691.

Willem, Meester. (Aertsen) *organist*, vermeld in 't Begraef-boek der nieuwe kerk 2 nov. 1590, als hebbende bij de „Ronde Bagijnen" een kind begraven. Andermaal 24 junij, 1592.

Willem Corneliszoon, *harpslager*, 21 jaar, woont in de Lijnbaenssteech, 7 julij 1594. Moeder Anna Willemsdr.

Zaffri, Pierre. geb. te Utrecht, is 6 maart 1663 weduwnaar — *Dansmeester.*

J. A. ALBERDINGK THIJM.

is: zilver beladen met eenen blaauwen balk, die vergezeld is van vier koeken, gepl. twee boven en twee onder.

Uit het stamboek der Willingen of geslachtsregister der nakomelingen van Jan Willink en Judith Busschers, Deventer 1767 (2e uitgaaf; er bestat ook eene van Amsterdam a° 1721) bleek mij, dat Abraham Vorsterman Jacobzn. huwde 1739 met Christina Walijen, geb. 1718, sterft 1757, dochter van Jan W. 1672, en van Susanna Welzing. Abraham V. won twee kinderen 1° Jacob, die jong stierf a° 1754 en 2° Susanna Christina V., huwde 14 april 1765 te Amsterdam met Willem Gerard van Oijen, geb. te Grave 19 mei 1734, burgemeester van Tiel, ontvanger generaal van Grave in het land van Cuyck. Wie heeft de goedheid mij nu wat datums aan te vullen omtrent deze amsterdamsche branches? Zij woonden toch alle aldaar; en wie heeft de goedheid mij op te geven de ouders en grootouders van Abraham V., van wien rechtstreeks afstamt

A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:
LABORANTER, J. H. RÖSSING.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Utl. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. N°. 10. | Nieuwe Serie 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

7 Maart 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Geheime papieren van Gustaaf III, koning van Zweden. — Zwaard, waarmede Oldenbarneveld onthoofd is. — Een uithangteeken. — Geslacht de Sitter . 109.

Antwoorden.

Arias Montanus . . . . 110.
Lijken zonder hoofd. — Laken scheuren . . . . 111.
Hengelrik. — Heilige dagen. — Op zijn voorman gezet worden . . . . . 112.
Helleveeg. — Wapen van het geslacht Apeldoorn. — Joachim Roëll. - Geslacht de Huyter, v. Oudheusden, v. Bruheze en Quarebbe . . . . . 113.
Geslacht Spiering en Oudheusden . . . . 114.

Aanteekeningen.

Houten gedenkpenningen of toccodilleschijven . . . . 114.
Bijgeloof . . . . 119.
Een vreemd onthaal. . . . . 120.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

Eenige predikanten (XXIII vr. XVIII). Door vriendelijke mededeeling van den heer E. J. van der Linden, stadsontvanger alhier, zoon van den in de vraag bedoelden predikant, heb ik de volgende gegevens verkregen:

Johan van der Linden, geb. te Keppel, (Geld.) den 4 mei 1771.
Intrede te Otterloo, 18 aug. 1793, over Eph. IV: 14, 15.
Intrede te Oosterbeek, 31 aug. 1794, over Matth. V: 17.
Afscheid te Oosterbeek, 4 junij 1797, over Pred. XII: 13.
Intrede te Zutfen, 21 jan. 1799, over Ps. LI: 14^b, 15.
Emeritus te Zutfen in 1839.
Overleden te Zutfen, 19 jan. 1843.

Zutfen J. G. FREDERIKS

HERHAALDE VRAGEN.

Geslacht de Pesters (XXIII, bl. 317). Wie heeft de goedheid mij mede te deelen, waar en in welke werken men inlichtingen omtrent dit geslacht kan vinden? De Genealogische kwartierstaten zijn den vrager bekend. Wie kan vooral inlichtingen geven omtrent het volgende. Kan men de genealogie van dit geslacht nog verder opvoeren dan Jan P. geb. te? den? st. te? den? huwt te? den? 1588 met Catharina Hoemecher, geb. te? den? st. te? den? dr. van? en van?; hun zoon Willem Pesters geb. te? den 19 mei 1589, st. te Maastricht 4 dec. 1661, huwt te? den? 1619 met Margaretha Hermans, geb. te? den?, st. te? den?, dr. van? en van? —

Dit geslacht heeft vooral te Maastricht en te Utrecht in de regering gezeten. Elke bijdrage, hoe gering ook schijnende, zal welkom zijn aan den vrager,

ANDANTE.

VRAGEN.

Geheime papieren van Gustaaf III koning van Zweden. In den winter van 1814 was J. T. James te Upsal, waar men hem in de boekerij der universiteit een verzegelden koffer aanwees, aldaar geplaatst met de uitdrukkelijke bepaling, dat die niet dan 50 jaren na het overlijden van Gustaaf III, koning van Zweden, vermoord in 1792, mogt geopend worden. Is zulks in 1842 geschied en is de inhoud der papieren ook door den druk bekend geworden?

J. D.
L.

Zwaard, waarmede Oldenbarneveld onthoofd is. Wien bedoelde Langendijk met N. N. in zijn puntdicht »voor het stamboek van »den Heere N. N. die het zwaard, daar J. van Oldenbarneveld »mede onthoofd is, in zijn kabinet heeft," — luidende:

»Dit zwaard, dat Barneveld van 't leven heeft beroofd,
»Joeg Neêrlands grootsten held meteên de kroon van 't hoofd."

SNUFFELAAR.

Een uithangteeken. Het propectus van den Huisvriend bevat eene plaat, voorstellende een huis waarvoor een man (kastelein?) op den stoep staat. Dat huis is versierd met eene tralie, uitloopende in eenen vogel, uit wiens bek eene figuur hangt, bestaande uit twee driehoeken over elkander gelegd, zoo dat zij eene figuur vormen, gelijkende op eene zespuntige ster. Wat moet dat uithangteeken voorstellen?

Geslacht de Sitter. (VIII, blz. 57, 119). Wie geeft de ouders en de vrouw op van Pieter de Sitter Jacobzn.? Hij was zeekapitein onder de Ruiter, en werd te Gouda in de groote kerk begraven. Mattheus de Sitter, van Utrecht, trouwde 29 dec. 1680 met Jannetje van der Houten, en wonnen Willem de S., waarvan in regte lijn afstamt de familie de S. te Groningen. Bestaat er verband

tusschen Pieter en Mattheus? Elke aanvulling, hoe gering ook, zal mij genoegen doen. Welligt zijn op de archiven te Gouda en Utrecht renseignementen te vinden,

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

ANTWOORDEN.

Arias Montanus (XXIII, blz. 494) Deze beroemde spaansche geleerde is onder den naam van Benedictus Arias Montanus bekend. Hij verstond de grieksche en latijnsche taal, maar had bovendien het Hebreeuwsch, Syrisch en Chaldeeuwsch, benevens vele levende talen beoefend. Filips II van Spanje had het oog op hem gevestigd en zond hem naar de Nederlanden om een nieuwen Bijbel, naar dien van Alcala door de zorg van den kardinaal Ximenes uitgegeven te Antwerpen bij Plantijn te doen drukken, onder het oppertoezicht van Montanus van misvattingen gezuiverd en ten gerieve der universiteiten. »Deze Biblia Polyglotta is in veelderhande talen ende als de moeder van alle Bybels om de translatie te confereren", zegt E. van Meteren. Het kolossale werk is in 1569—1572 in acht deelen in fo.. voltooid. Koning Philips had daaraan dertig duizend dukaten te koste gelegd en het werd de Konings-bijbel genoemd. Meerbeeck, Cronyck zegt daarover: »Daer wierde twaalf van dezelve gedrukt op parkement, twelck te Leyden gecocht wierd, ende daer wierd voor getelt zesse hondert ponden groot vlaemscher munten." De verdere bijzonderheden vindt men bij Moréri, Hoogstraten en anderen in het kort vermeld en als eene merkwaardigheid daarbij gevoegd, dat hij nooit wijn dronk en zelden vleesch nuttigde. Het is wel denkelijk, dat Arias zeer onafhankelijk van de Jezuïten en als Spanjaard in de beroerde Nederlanden zijnde, zijne meening wel aan Philips zal hebben kenbaar gemaakt. Plantijn heeft uitgegeven: *Regi seculor. immortali S. Humanae salutis Monumenta B. Ariae Montani studio constructa et decantata. Antverp. ex prototypographia Regia. — Piorum animis recreandis.* Christoph. Plantinus D. S. P. F. C. 1571 in gr. 8°. met schoone gravuren van de beste vlaamsche meesters, bij uit-

nemendheid fraai. Mijn exemplaar is nog in den ouden band, verguld op snede, en slechts eenmaal is mij een tweede voorgekomen in de *Catalogus Borluut de Noortdonck*, I n⁰. 1381.

U. C. KRAMM.

Lijken zonder hoofd. (XXIII, blz. 501; vgl blz. 595). De lezers van den Navorscher en ik in het bijzonder zijn den heer Groeneveld dank schuldig voor de moeite van het vertalen der deensche verhandeling hierover in het Hollandsch.

Ik meen nu, dat de zorg bij verschillende volken waargenomen, dat vooral de hoofden bij het begraven der lijken aanwezig zijn, hetzij in natura of in was of steen nagebootst, een bewijs is dat zij aan een leven hiernamaals gelooven. Het hoofd, als zetel der hersens en dus van den geest, moet daarom vooral bewaard blijven. Zoo verbranden de Doesonners op Borneo wel den romp der lijken van vrije personen, maar kappen eerst het hoofd af, dat nevens de asch in een houten kistjen bewaard wordt. Het lijk van den slaaf die tegelijk met zijnen meester gedood is, wordt ook wel onthoofd, doch de romp niet verbrand, maar begraven, dewijl zijn lichaam moet bewaard blijven om zijnen meester in de andere wereld te kunnen dienen. Zie de Reis op Borneo gedaan in 1790 door Hartman, in de Kron. van h. Utr. gen. 1865 bl. 386.

G. A. SIX.

Laken scheuren. (XXIII, blz. 481) Bij deftige begrafenissen te Utrecht was het veelal gebruikelijk, dat een nieuw lijkkleed de lijkkist bedekte, en nadat die kist in den kelder of de aarde gezonken was, werd door de lijkbezorgers dat laken in twee deelen gescheurd en aan zijne bestemming, hetzij aan wees- gods- of gasthuis, overhandigd. Veelmalen heb ik zulks gezien, doch in later tijd is dit gebruik zeldzamer geworden. Het laatst heeft dat alhier plaats gehad bij de begrafenis van wijlen jonkheer H. F. van Teylingen van Kamerijk, generaal majoor en lid van het hoog militair geregtshof. Het slot der vraag van den heer J. G. de G. J. Jr. kan ik niet beantwoorden.

U. C KRAMM.

Hengelrik. (XXIV, blz. 26). Omtrent de naamsafleiding kan ik niets meêdeelen. Doch zou de plant welke hier genoemd wordt niet zijn de wilde gekleurde convolvulus (winde)? 't Is slechts eene gissing, die ik ten besten geef, en die misschien kan helpen.

V. O. n°. 2

Hengelrik. Van Hall zegt in zijnen Nederl. plantenschat of beschrijving der onkruiden blz. 20, dat de hederik of hering, de mostaardplant, sinapis arvensis is, welke men soms in ongeloofbijke menigte tusschen haver en andere zomergewassen ziet groeien, zoodat zulk een akker dan het aanzien van een koolzaad- of mosterdveld heeft. Ik denk dus, dat dit het bedoelde onkruid is.

G. A. SIX.

Heilige dagen. (vlg. XXIII, blz. 34; vgl. blz. 407, 519) De verklaring door den heer J. M. V. J. gegeven is juist, en ik voeg er aan toe, dat het bij de huisschilders te Utrecht een overoud gebruik is, wanneer er ongedekte plekken bij het verwen voorkomen, die als *heilige dagen* aan te wijzen. Niets is geschikter om die gebreken aan het werkvolk onder de oogen te brengen dan deze ironische vermaning, daar bij hen allen de almanak bekend is, waarin de heilige dagen door gekleurde letters zijn aangeduid, dus zeer in het oog vallend. Van daar dat ook juist bij het kwastenvak die vergelijkende naam van heilige dagen gebezigd wordt.

U. C. KRAMM.

Op zijn voorman gezet worden. (XXIV, blz. 14). Ik ken den oorsprong dezer spreekwijze niet, maar ik waag de gissing, dat zij aan het krijgsbedrijf ontleend is. Ik stel mij eene rij manschappen voor, waarvan ieder rust op ééne knie: een tweede gelid *staat* daarachter. Nu heeft ieder man van het tweede gelid *zijn voorman.* Maar, staat hij niet op zijn plaats of niet in de vereischte rigting, dan moet hij *op zijn voorman gezet worden.* Waarom *op* en niet *achter?* Ik vermoed, dat dit *op* te verklaren is uit de knielende houding van het eerste gelid, waardoor de voorovergebogen soldaat van het tweede gelid als 't ware *op* zijn voorman zich vertoont. Is deze gissing juist? of, wie weet iets beters?

E. LAURILLARD.

Helleveeg. (XV, blz. 125). Er is vroeger, t. a. p., naar de afleiding van dit woord gevraagd en die vraag is onlangs herhaald. Ik geef hierop wat ik vind in den Fakkel van Tninman: »*Helleveeg* is samengelascht van *helle* en *veeg*, van *vegen*, *vagen*. Dit wil zeggen zulk eene, die de helle kan vegen, schoon maken, dat is, de duivelen daaruit jagen. Hiermede komt overeen, die eenen roof voor de hel kan weghalen," E. LAURILLARD.

Wapen van het geslacht Apeldoorn. (XXIV, blz. 5). Zou deze Peter van A. niet gevoerd hebben, goud met eenen rooden arend, op de borst een zilveren sleutel en fasce? Zie d'Ablaing van Giessenburg, De ridderschap van de Veluwe. Daarin komen toch een groot aantal leden van die familie voor met den voornaam Peter. 't Is slechts eene veronderstelling van mij.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Wapen van het geslacht Apeldoorn. Het overijsselsch en geldersch geslacht waartoe de elburger burgemeester Peter van A. behoorde, voerde een rooden adelaar met zilveren liggenden sleutel op de borst, op gouden veld. J. I. VAN DOORNINCK.

Joachim Roëll. (XXIV, blz. 4). Mogelijk kan den vrager de mededeeling op den weg helpen, dat Herm. Alex. Röell, in 1653 bij Unna in het graafschap Mark geboren, een zoon was van Johan Röell, heer van Dölberg en van Elisabeth Bruggemans.

J. I. VAN DOORNINCK.

Geslacht de Huyter, v. Oudheusden, v. Bruheze en Quarebbe. (XXIII bl. 38 enz.). Russent de Huyter (dochter v. Willem en Catharina v. Voorhout Pietersdr.) getr. met Kerstand v. Alkemade Dirkszn.

Hack v. Oudheusden, raad v. Jan v. Beieren, bisschop v. Luik.

Jan v. O., knaap, rentmeester generaal van de grafelijke heerlijkheden (v. Leeuwen Bat. Ill. p. 1408),

Wouter v. O., ambachtsheer van den Alblasserwaard, 1520.

Jan v. O., als voren 1559.

Margaretha Hack v. O., (dochter v. Joost en N. v. d. Colve)

getr. met Maarten v. d. Goes Simonszn. Aart v. d. G., advocaat van Holland en Westfriesland, was hun zoon.

Antonie v. O., te Rotterdam, heer van Zevenhuizen in de 17e eeuw,

Cornelis v. O., in 1725 regent van het diaconiegasthuis te 's Gravenhage, getr. met Johanna Bol.

Agnes van Bruheze, getr. met Daniël v. Merwede, † 1512, bastaardzoon van Dirk v. M. Dirkszn.

Elisabeth v. B. Pietersdr., getr. met Cornelis v. d. Velde Dammasz., † 1530, burgem. v. Dordrecht 1490.

Eustacia v. Quarebbe, echtgenoot van Justinus v. Egmond, (vgl. Nav. XXIII bl. 587) huwde 14 augs. 1649, en was eenen dochter van Eustaas v. Q. en Margaretha v. d. Vegt.

H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht Spiering en Oudheusden. (Vgl. XXIII, bl. 38, 41, 102, 103, 264, 267, 412, 415, 416.) W. Spieringh werd den 10 aug. 1813 prop. bij de cl. van Zaltbommel. (Boekz. Sept. 1813, bl. 359—360.)

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

AANTEEKENINGEN.

Houten gedenkpenningen of toccodille schijven. Reeds meermalen (zie de beide Algemeene registers op deel I—XX) is in den Navorscher onder de artikels Tokkodielje Trictrac en Verkeerbord dit spel behandeld geworden. Ook fraai gestempelde schijven, somtijds voor dit spel gebezigd, zijn beschreven. — Gewoonlijk vindt men bij een trictrac-, ook tictacbord genoemd, 30 schijven en 2 markeerpenningen. — Onlangs vertoonde jhr. W. L. B. van Panhuys te Leeuwarden ons 32 zulke gestempelde schijven, 16 gele en 16 zwarte, de eerste van palmhout, de laatste van pokhout. — Vele dier schijven komen overeen, hetzij aan beide zijden of aan de eene zijde met de reeds in den Navorscher be-

schrevene stukken. Het blijkt, dat men, even als soms bij wezenlijke metalen penningen, ook voor- en keerzijden verwisselde. Om herhaling te vermijden en ter bekorting vewijzen wij, wat de reeds beschrevene stukken betreft, naar den Navorscher t. a. p.

Gele schrijven. Uitstekend geconserveerd.

1. Voor- en keerzijde als in Navorscher XI, blz. 348. De aldaar als »niet zigtbaar" vermelde voorwerpen, zijn rotsen. Ook zijn al de woorden, als bij vele volgende, met punkten gescheiden.

2. Voorzijde als XI, blz. 348 (II) n°. 7, keerzijde. Het zijn inderdaad teugels waaraan gebitten hangen.

Keerzijde als XI, blz. 349 n°. 14.

3. Een wedrenwagen met een palmtak als teeken van overwinning versierd: *Soli conceditvr vni.*

Keerzijde als XI, blz. 348 n°. 11.

4. Regts gewend gelauwerd borstbeeld; *Joan. III, d. g. rex poloniarum.*

Keerzijde. Stadsgezigt van Weenen. Daarboven twee gekroonde adelaars, waarvan de eene eene halve maan met de klaauwen vasthoudt, de andere daartegen over geplaatst eenen hoorn (?) Daarboven: *Nec luna duabus* In de afsnede omringd door legertenten een ovaal, waarin men leest: *Vienna liberata. a:* 1683, *die* 12 *Sept.*

5. Voorzijde = Nav. XI, bl. 348, II n°. 3, voorzijde.

Keerzijde = Nav. XII, bl. 313, n°. 13, keerzijde, met *Mens mento* (,) *fronte manuque.*

6. Venus en Adonis. In het verschiet een wild zwijn. *Perdite a Venere/ adamatur Adonis:* of omgekeerd te lezen.

Keerzijde: een herder die op de fluit blaast en eene herderin die zegt: *Tva fistvla dvlcis.*

7. Een hermesbeeld, de torso van Hercules, kenbaar aan zijn knods, leeuwenhuid en lauwerkrans: *Virtvs. contraria. fato.*

Keerzijde, als Nav. XI, bl. 349, n°. 9, keerzijde. Het welgelijkend borstbeeld van prins Willem III, regts gewend. Onder den geknotten arm MB *Gvilm. III. d. g. prin. avr. hol. et. wes. gv.* Deze penning moet vóór 1689 door M. B. gesneden zijn, het *wes* voor *westfr* verraadt ook den buitenlandschen oorsprong.

Keerzijde. Als boven: *Frid: Wilh. d. g. marc. br. et elector.* [1]).

---

[1]) Links daarvan: I. C. M. dat is Christoph Müller, stempelsnijder in Stuttgart

9. Heraclitus met eenen wereldbol voor zich: *Fletv. svnt. omnia. digna.*

Keerzijde Democritvs als boven: *Omnia svnt risvs.* Deze beeldjes zijn uitstekend gesneden door I. C. M. Op Terhorne of Martena state bij Beetgum (*waar deze schijven jaren lang gebruikt werden*) vindt men aan den ingang deze voorstellingen, door twee beeldjes met onderschriften uitgedrukt, terug.

10. Voor- en keerzijde als Nav. XI bl. 348, n°. 14; maar te lezen: *Non temnere parvos.*

11. Voorzijde. Een leeuw rustende op een korenschoof, waaruit een haan korrels pikt: *Vigili nimivm ne crede sopori.*

Keerzijde in acht regels:

Trau nicht dem appetit die körner aus zu picken. Es konte dir die lust in einer klau ersticken.

12. Regts gewend borstbeeld:

Leopoldvs. Avg. Imp. Caesar p: f.

Keerzijde. Links gewend borstbeeld:

Eleonora. Mag. Teres. c. p. r. b. i. c. e. m. d. rom. imperat. Onder den geknotten arm: 1678.

13. Een geopend tiktakbord, staande op eene tafel. Daarboven eene hand, die eenen omgekeerden of ledigen buidel vasthoudt.

Freqvens. tibi. dissipat. avrvm.

Keerzijde als Nav. XI bl. 349, n°. 11.

14. Voorzijde als Nav. XI, bl. 348, (I) n°. 8, keerzijde, »de zeer verbaasde vrouw."

Keerzijde als Nav. XI, bl. 348, (II) n°. 3, keerzijde: maar aldaar, waarschijnlijk door den minder gunstigen toestand der stukken, niet goed beschreven. Het geheel is de feitelijke aardige voorstelling van de spreuk daarboven: *Sic prosunt damnosa.* — Drie naakte personen, smeden of vulcanen. De eene gebruikt een *degen* als *spit* om een varkentje of zoo iets te braden: de andere hecht een *sabel* aan eenen *ploeg* als *ploegstaart*, de derde steunt met zijn *hellebaard* eenen stok waarop drie kippen en eene duif zitten. Een aan een boom opgehangen vizierhelm dient bijen tot korf of woning. De penning is in 1679 gesneden.

1670—1695. Boonzajer, Nav. XII, blz. 23 P. H. M., dat is Philipp Heinrich Muller, Miller of Myler, stempelsnijder te Augsburg 1630, † 1718 aldaar.

15. Voorzijde = Nav. XI, bl. 349, n°. 13, waarbij de dame zegt: *Ne svtor vltra crepidam.*

Keerzijde. Een barrevoeter monnik met eene vrouw op de vlugt: daarbij eene kerk en een hard loopende hond: achter hen een man met een opgeheven vlegel, waarop zinspeelt: *Prosit vtrvmqve.*

16. Eene vesting die met bommen beschoten wordt. Op den voorgrond een bord, waarop men leest: 9/10 Aug. 1685. Omschrift:

*ne*V*he*V*e*L IM*perator*I *Leopo*LD*o*
*asser*ItVr *Igne et enslbvs fortIter*
hostIs perIIt tVrpIter.

Chronogram van 1685. Vergelijk den penning, mede op het beleg voor Neuhuesel, in den Nav. XI, bl. 348, (I) n°. 7.

Keerzijde als Nav. XII, bl. 23, n°. 1 keerzijde.

Zwarte schijven.

17. Voorzijde als Nav. XI, bl. 348, (I) n°. 6 keerzijde.

Keerzijde. Een door hemellicht beschenen engel met eene bloemenmand en eenen ruiker: op den achtergrond een tuin.

Grata. super. veniet.

18. Eene koord, die breekt terwijl een knaap daarop zal dansen. Zijne houding en zijn gelaat drukken angst uit. Hij heeft, zoo het schijnt, het bovenste gedeelte van stelten onder zijne voeten, terwijl de balanceerstok steekt tusschen banden van zijn linker been. *Ad lapsvm tollitur.*

Keerzijde als Nav. XI, bl. 348 (I) n°. 8 voorzijde.

19. Regts gewend borstbeeld:

Ern. Rvdi com. Starr. s. C. m. c. c. b. g. o. m. vienn. comm.

Keerzijde. Een geboeide Turk tusschen allerlei krijgstuig. Daarboven, in vijf regels: *Wien* 60 *Tage lang die gröste wuth aushielte Mucht das der Turk zelt geld, feld stück u. glück verspielte* 1683.

20. Venus die Cupido eenige bilslagen toedient. Op den achtergrond twee trekkende duiven. *Peccat ille verberatvr.*

Keerzijde. Venus gekust door Amor. *Ille jocatvs amatur.*

21. Voorzijde als Nav. XI, bl. 348, (II) n°. 7 keerzijde.

Keerzijde. Een wild zwijn en een jagthond in gevecht. In het verschiet een vlugtende haas. *Nec timide nec tvmide.*

22. Voor- en keerzijde als Nav. XI, bl. 349, n°. 12.

23. Voorzijde als Nav. XIII, bl. 313, n°. 13 voorzijde.

Keerzijde als Nav. XIII, bl. 313. n°. 16 keerzijde.

24. Een bekranste krijger bij eenen bijenkorf, lier en hoorn van overvloed gezeten. In zijne regterhand een mirtentak waarbij een papaverstengel is gevoegd. *Fortvnata qvies.*

Keerzijde. Een man met schaatsen onder de voeten, die uit een boom valt. Boven hem een hoed en halve maan? waarnaar hij nog grijpt: *Per casvs. ad. passvs.*

25. Een omkranste beschilderde pot met deksel, rustende op twee pootjes: *Animvm laxare licebit.*

Keerzijde. Als Nav. XI, bl. 349, n°. 10 voorzijde.

26. Weenen. Op den voorgrond een kamp, waaronder 1683. Omschrift: VI*enna a* V*str*I*ae* 4/14 IVLII *ab a*C*h*M*eto* II *obsessa* 2/12 *Sept. e*XI*nsperato* D*eserta est.* = 1683.

Keerzijde. Een ruitergevecht tusschen de keizerlijken en Turken. Onderaan 1683. *A domino venit pax & victoria.*

27. Een woud: boven den grooten boom, op den voorgrond, eene hoorn. *Regem te poscimvs omnes.*

Keerzijde. Een staande knaap, steunende met zijne linkerhand op een bergwerkershouweel en dragende in zijne regterhand een bergwerkers lampje. *Nvnqvam nihil.*

28. Voor- en keerzijde als Nav. XI, bl. 348 (I) n°. 4, voorzijde.

29. Regts gewend borstbeeld: *Carolvs XI d. g. rex sveciæ.*

Keerzijde. Een staande leeuw met schild en opgeheven zwaard. *Hic. ferit. ille. tegit.*

30. Voor- en keerzijde als Nav. XI, bl. 348, (II) n°. 2.

31. Voor- en keerzijde als Nav. XI, bl. 348, n°. 9.

32. Drie staande beelden, de wijsheid met eenen spiegel waarom eene slang kronkelt, de godsdienst met het kruis op den schouder, en de geregtigheid: *Jvngitvr hac triga novis intvs et foris.*

Keerzijde: een band die allerlei zinnebeelden van kunsten en wetenschappen omslingert en waarop men leest: *Arte et labore frvitvr honore.* Onderaan links MB. als op den penning Nav. XII, bl. 313, n°. 9. Deze MB. komt ook voor op den penning door van Loon II, bl. 203 op 1632 geplaatst, die in beelden en krans geheel overeenkomt met onzen n°. 32. In plaats van het wapen van Amsterdam, ziet men op n°. 32 *drie* wapens als:

bovenaan, dat van Oostenrijk en daaronder die van Polen en Saksen aaneengestrengeld, en daarboven op een lint: *Svb hoc flore,* terwijl men op den amsterdamschen penning leest: *Svb hoc tuta.*

Vermits nu al de 32 houten penningen vallen tusschen 1678—1683 en de penning bij van Loon op het jaar 1632 geplaatst, geen jaartal heeft, zoo komt het ons niet onwaarschijnlijk voor, dat de penning bij van Loon op 1632 geplaatst, te huis behoort bij 1682, en bij het eerste halve eeuwfeest door M. B. is gegraveerd. Van Orden (v. d. Chys, Tijdschrift II, bl. 460) zegt, dat op de keerzijde van den penning bij van Loon B. M. staat te lezen, maar ons exemplaar heeft en op de voor- en op de keerzijde de samengevoegde MB. Hij zegt, het is moeielijk te bepalen, wie door deze letters wordt aangeduid »sommigen willen Maybusch, anderen Martin Brunner [1]) welke beide zich aldus teekenden en, eenige jaren in Breslau, Praag en later in Neurenberg arbeidden...." Van Orden kent ook dezen penning niet aan Brunner toe, omdat hij vele jaren later eerst voorkomt als graveur van den keurpaltsischen penning op het huwelijk van Karel II van Spanje. Maar dit valt ook juist op het jaar 1679.

Wij houden het er voor, dat M. B. in 1682 en den penning van Loon II, 203 en onzen n°. 32 vervaardigde. De laatste [2]) is veel kleiner (v. Gelder muntmeter 40 en 35). Met den houten rand zijn zij even groot.

J. D.
L.

Bijgeloof. In januarij 1748/9 werd zekere Willem Jackson te Chicester in Engeland beschuldigd en bewezen een moord te hebben gepleegd. Hij werd tot de galg verwezen om, in ketens geklonken, te worden opgehangen. Hij stierf echter in de gevangenis, weinige uren na het uitspreken van zijn vonnis, terwijl men op hem de maat der ketens nam. Op zijn lijf vond men

[1]) Maybusch leefde in Stockholm en Kopenhagen 1676—1701, maar Martin Brunner, geb. 1659, in Neurenberg, waar hij in 1735 stierf. De eerste kan niet in aanmerking komen.

[2]) Dat M. B. betrekking op prins Willem III vóór 1689 had en een buitenlander was, hebben wij reeds bij no. 8 kunnen opmerken.

een gedrukt papiertje (met eene afbeelding der drie koningen in aanbidding, boven hen de ster en beneden hen de stad Keulen) van dezen inhoud:

F.

Sancti Tres reges

GASPAR, MELCHIOR, BALTHASAR,

Orate pro nobis nunc et in hora mortis nostrae [1]).

Ces Billets ont touchê aux trois testes/ des Saints Ro s, à Cologne ils Sont/ pour les voyageurs, contre les malheurs/ des chemins, maux de teste, mal caduyve, fièures, sorcellerie, toute sorte de malefice *et mort subite.*

Men merkte toenmaals op, dat het bewaren voor eenen schielijken dood niet was geschied, maar juist het tegendeel was gebeurd. Daarentegen waren er sommigen, die toch nog volhielden dat het briefje hem voor hangen bewaard had!

Uit de Collectanea antiqua by C. Rouch Smith. vol. I, p. 122, (alwaar de afbeelding) London 1844.

J. D.
L.

Een vreemd onthaal. Een vreemd berigt vinden wij in het Nieuws van den dag van 21 febr. l.l., namelijk dat de armen te Oostzaan op spek, boonen, rijst en *turf* onthaald zijn. Wel is het jammer, dat er niet bijgevoegd is, hoe laatstgenoemde lekkernij behoort te worden toebereid. Apicius spreekt er niet van en men verzekert mij, dat er ook in hollandsche kookboeken geen recept voor te vinden is. Maar hoe onvolledig ook, het berigt is toch van belang. Wij kunnen nu de nuttige vermaning, die het Vaderlandsch A-B-boek geeft,

Turf is vaderlandsche brand, stookt toch niet te veel,

nog krachtiger maken door *brand* in *kost* te veranderen.

[1]) Heilige drie koningen, Kasper, Melchior, Balthasar, bidt voor ons nu en in het uur van onzen dood.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *ƒ* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Utl. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. N°. 11. Nieuwe Serie 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

14 Maart 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Geslacht van Dorp . . . . 121.
Troon , ... 124.

Antwoorden.

De heilige graal . . . . 125.
Werken van J. le Francq van Berkhey . . . . 127.
Eene hollandsche Edda . . . . 128.

Aanteekeningen.

Gedichten van Pieter Cornz. Hooft. . . . . 129.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

Geslacht Thierens (XVIe deel, Omslag n° 1 en 2, XVIIe deel, n° 5; XXIII, bl. 270; XXIV, n° 4. (Omslag). — Sedert ik omtrent dit geslacht eene vraag stelde (XXIII, bl. 270), kwam ik in het bezit van eene goed bijgehoudene genealogie. S moet ik echter meêdeelen, dat daarin geen lid der familie voorkomt met den voornaam Simon. Andere inlichtingen wil ik gaarne geven.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Thierens. De opgegevene datum komt overeen met het geneal. wapenbord van mejuf. C. G. Tierens alhier. Ik houd het er daarom voor, dat de *h* in de opgaaf te veel is. De familie Tierens, waarvan alleen de heer Seger Tierens, oud postdirecteur te Heusden in Noord-brabant en bovengenoemde dame in leven zijn, schrijft zonder *h*.

Mejuffr. C. G. Tierens, bijna 84 jaar, maar een goed geheugen bezittende, zegt: Simon Tierens was majoor bij het regiment van den hertog van Wolfenbuttel, voogd van den jongen prins, hootd der garde. Door een val van zijn paard gewond. retireerde hij zich naar Heusden. Maar zijn sterfjaar weet zij niet; het is niet ingevuld op de lijst.

Zijn deze inlichtingen niet voldoende, dan meent juffr. Tierens, dat te Delft meer inlichting zou te bekomen zijn, daar een Schuijlenburg, geparenteerd aan de Tierensen, zijne wapenbeschrijving gegeven zou hebben aan de stad. Welligt ook bij den heer P. J. of J. P. Junius van Hemert, geparenteerd aan de familie. Of bij den heer D. Steijn Parvé in den 'Haag, die de wapens heeft. Ik meen ook, dat de heer Ouwens, oud entreposeur van Amsterdam, thans te Almelo, die geslachtlijst keurig in orde heeft. Mogelijk ook de heer Scheltus van Kamferbeek, gewezen postdirecteur te Alkmaar, die de familielijsten bijgehouden heeft, en eindelijk de heer S. Tierens reeds genoemd. Ik herinner mij een oud boekje gezien te hebben van den kapitein Pipers te Breukelen, waarin de namen der regimenten, vroeger in dienst (ni fallor tot 1740), waren opgegeven. Misschien zou dat boekje inlichting kunnen geven.

Mr. Zegers Tierens, zoon van Joachim en Hester Avenrode van der Maas, geb. 24 junij 1657, advocaat voor den edelen hove van Holland, sterft 2 april 1743.

VRAGEN.

Geslacht van Dorp. Beleefdelijk verzoek ik inlichtingen omtrent het geslacht van D., dat voerde, een blaauw veld, beladen met een gouden band, waarop drie staande, verkorte kruisjes van goud, op de manier als Bakenesse. Om het antwoorden gemakkelijk te maken, voeg ik hierbij de navolgende genealogie.

I. Cornelis van D., geb. omstreeks 1520 te Leiden, huwde met? wie waren zijn ouders? — Zij wonnen:

1° Hendrik van Dorp, die volgt II.

2° Quirijn van Dorp, die volgt IIbis.

II. Hendrik van Dorp, huwt met Clara Mannaert, geb. te Antwerpen den 20 sept. 1556, dr. van Hieronimus en van Anna de Jonge, (zij waren om de religie gevlugt uit Antwerpen). Hij stierf 30 october 1607 en liet na:

1° Anna van Dorp, die huwde met Cornelis van Warmond, veertigraad en burgemeester te Leiden, hij stierf den 29 mei 1637.

2° Cornelis van Dorp, volgt III.

3° Cecilia van Dorp, geb. 1595, en stierf te Leiden, huwde a° 1624 Hendrik Brouwer van Amsterdam, die stierf a° 1636.

4° Hendrik van Dorp, sterft ongehuwd 27 sept. 1624.

III. Cornelis van Dorp, geb. 1587, st. 22 nov. 1640, veertigraad en schepen te Leiden, huwt a° 1623 Judith van Luttelgeest, geb. 6 aug. 1612, sterft 4 september 1669. (Zie omtrent hem de Wapenkaart van Leiden door G. v. Rijckhuyzen). Zij wonnen:

1° Maria van Dorp, geb. 7 maart 1625, huwde 17 jan. 1645 mr. Gerrit van Alphen, geb. 17 febr. 1619, secretaris van de rekenkamer en daarna griffier te Leiden.

2° Clara van Dorp, geb. 2 maart 1626, huwt 17 junij 1653 Daniël Massis, med. dr. te Leiden.

3° Geertruid van Dorp, geb. 18 jan. 1650, sterft 2 junij 1725, huwt 24 oct. 1651 mr. Pieter van der Maarsche, griffier van Leiden, geb. 15 sept. 1623, st. 3 febr. 1683.

4° Hendrik van Dorp, geb. 4 aug. 1634, st. ongehuwd in Indië 21 nov. 1668.

5° Anna van Dorp, geb. 4 jan. 1636, huwt 15 aug 1656 David Schoockfenne, koopman te Rouaan in Frankrijk.

6° Mr. Simon van Dorp, geb. 14 febr. 1640, sterft ongehuwd 11 nov. 1669 als veertigraad en schepen te Leiden. (Zie omtrent hem genoemde wapenkaart van G. van Rijckhuyzen).

IIbis. Quirijn van Dorp, sterft 9 sept. 1655, huwt 12 april 1633 Maartje Roos Pietersdr. en st. 1 oct. 1655. Hieruit één zoon, die volgt III.

III. Mr. Pieter van Dorp, geb. 8 febr. 1644, sterft 6 jan. 1713, veertigraad en burgemeester te Leiden en gecommiteerd ter staten vergadering (zie genoemde wapenkaart van Rijckhuyzen). Hij huwt (1) den 24 jan. 1668 Catharina van Hogermos, geb. 26 jan. 1646, st. 30 maart 1682, hij tr. (2) Maria van der Maas, geb. 23 mei 1639, st. 7 febr. 1689, wed. van Bernardus van Tongeren. Hij huwt (3) Anna van der Linden, geb. 1644, st. 2 febr. 1736, dr. van Johannes Antonius v. d. L., geb. te Enkhuizen 3 jan. 1609, st. te Leiden 5 maart 1664 als professor in de medicijnen en van Helena Grondt.

Uit het 1e en 2e huwelijk slechts kinderen.

1 *bed.*

1° Maria van Dorp, geb. 25 mei 1673, st. 18 dec. 1757, huwt 14 dec. 1700 Jan de Witt, die sterft 16 maart 1718.

2° Mr. Cornelis van Dorp, die volgt IV.

2 *bed.*

3° Jacob van Dorp, geb. 31 maart 1685, st. 9 nov. 1729, huwt 3 maart 1720 Ester Catharina Hennebo, die stierf 29 junij 1776. Uit hun huwelijk:

A. Mr. Pieter van Dorp, geb. 11 nov. 1712, kerkmeester te Leiden, tr. 5 mei 1745 Cornelia van Alphen, geb. 30 junij 1711, waaruit:

Esther Catharina van Dorp, geb. 16 sept. 1748, st. 29 nov. 1770.

B. Mr. Jacob van Dorp, geb. 12 april 1717, st. ongehuwd 19 nov. 1783.

C. Maria van Dorp, geb. 17 april 1727, sterft kort daarna.

IV. Mr. Cornelis van Dorp, geb. 30 junij 1675, st. 15 mei 1744,

veertigraad en schepen te Leiden. (Zie zijn wapen bij Rijckhuyzen op meergenoemde wapenkaart). Hij huwde (1) 1 jan. 1702 Maria Fremeaux, geb. 6 april 1679, st. 24 aug. 1706; hij huwt (2) Clara van der Linden; hij huwt (3) Helena Barbara van der of à Mark, die a° 1743 stierf. Uit het 1e huwelijk slechts kinderen:

1° Mr. Pieter van Dorp, geb. 25 nov. 1702, st. 4 febr. 1760, veertigraad en schepen te Leiden (zie Rijckhuyzen l. c.), hij huwde Sara van Rummelman (Rammelman?) wed. van den heer Jongerens, zij stierf 25 mei 1753.

2° Maria Catharina van Dorp, geb. 12 julij 1706, huwt 1754 Michiel van den Berg, raad in de vroedschap te Rotterdam, geb. 23 mei 1708.

Wie heeft nu de goedheid de ontbrekende datums aan te vullen, en de ouders en de wapens op te geven van de aangehuwden, alsmede eene aansluiting te geven met de navolgende leden van dit geslacht:

Pieter van Dorp Adriaanszn, geb. te? den?, st. te? den?, huwde te? den? Margaretha Hoepelingh, geb. te? den?, st. te? den?, dr. van? en van?; uit hunnen echt werden te Kampen geboren:

1° Adrianus van Dorp den 18 sept. 1737.

2° Pieter van Dorp den 19 april 1739, st. te Dordrecht 14 oct. 1799, huwt te? den? N.N. dr. van? en van? Hij werd a° 1767 te Delft beroepen tot praeceptor der 1e en 2e klasse en in 1769 in plaats van zijnen broeder naar Amsterdam der 3e en 4e klasse; a° 1774 conrector te Dordrecht. (Zie A. J. van der Aa, Biographisch woordenboek). Heeft hij afstammelingen nagelaten?

3° Johanna Elisabeth, den 21 oct. 1740.

4° Margaretha Theodora, den 21 nov. 1742.

5° Jan Diederik van Dorp, geb. 24 oct 1744, st. te? den?, gehuwd te? den? met Wilhelmina van Waenen, geb. te? den?, dr. van? en van?, waaruit o. a. 1° Bartholomeus Christiaan van Dorp, bij van der Aa genoemd, geb. te Delft 6 jan. 1793; was hij gehuwd en heeft hij kinderen nagelaten? 2° Jacob Pieter van Dorp, met wie gehuwd? en waaruit een talrijk nakroost.

6° Maria Gerarda van Dorp, geb. 29 aug. 1746.

7° Jacob van Dorp, geb. te Kampen, 20 aug. 1748.

Verzoeke opgaaf van datums en afstammelingen.

Wie was Ottelina Philippina van Dorp, die te Leiden stierf 29 sept. 1791 en gehuwd was met Frederik Hendrik van den Boetselaer, zoon van? en van? — Volgens de genealogie van het geslacht van Dorp, hetwelk voert rood met een balk van goud, die voorkomen in Gouthoeven, Kok, Vaderl. Woordenb., Kok, Geslacht- stam- en wapenboek, J. van Leeuwen, Batavia Illustrata, J. W. te Water, Verbond der edelen, zijn mij bekend, doch komen natuurlijk hier niet in aanmerking.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Troon. In meer dan één Passionaal lees ik bij het verhaal van de geboorte van Jezus: Wāt welneer hadden die heyden ēn manier, dat si telken als die troen keerde, dat is inde somer, omtrent sint jan baptisten daghe, en inden winter omtrent karsavont, dat si dan plaghen te waken des nachtes om die eer vander sonne.

Een van mijne Spectators verklaart *troen* door *wending* (de Ned. Spectator II, 8); de zon begon dan een anderen loop te nemen. Sommige mijner vrienden willen die verklaring niet goedkeuren, zonder dat zij echter in staat zijn eene betere te geven. Kan de Navorscher mij ook helpen.

J. HARTOG.

[*Troon* is hemel, zoowel in de beteekenis van woonplaats Gods, b. v. Hildegaersberch bl. 124, vs. 87.

Hier om sel hem dat loen gheburen,
Die vreedsaem sijn in aertrijck,
Een kint te wesen ewelijck
Mitten vader inden troon,

als in de beteekenis van uitspansel, b. v.

Der minnen loep, I, 2953. Vol sterren was des hemels troen.

Caerl e. Eleg., 199. Die sterren lichten anden trone.

Wap. Mart., III, 170. Dese God, daer wi af leren,
Doet sonne, troen ende sterren keren,
Ende al dat roerende si.]

ANTWOORDEN.

De heilige graal (XXIII, bl. 25). T. a. pl. wordt gevraagd naar den naamsoorsprong van den heiligen Graal en of deze nog te Parijs zou zijn.

De heilige Graal is de schotel, waaruit Christus met zijne discipelen voor het laatst avondmaal hield. Hij ontleent zijnen naam aan het keltische woord Gral, dat schaal beduidt en berust thans, nadat hij door Perceval in het paradijs bij het paleis van priester Johan is gebragt, in den burgt Monh Salvar, welke in de stralen van de opkomende zon derwaarts is verplaatst. Deze echte Graal kan dus nooit te Parijs geweest zijn, maar wel misschien de prachtige door Constantinopolitanen *nagemaakte* Graal, welke evenwel de kracht niet bezit om, zoo als de echte, na drie malen rondom eene tafel gedragen te zijn, dien van spijzen te voorzien. (Zie von der Hagen, Heldenbilder).

G. A. SIX.

De heilige graal. Men vraagt t. a. p. waar de zoogenaamde *heilige graal* thans is. Hoogst waarschijnlijk is deze schotel, in het jaar 1815, teruggegeven aan de Genuezen. In den Nouveau guide général du voyageur en Italie par Edmond Renaudin, in 1859 uitgegeven, wordt de Sacro Catino vermeld als teruggegeven in genoemd jaar en toen te zien in de kosterij van den dom van Genua, den St-Lorenzo. Zie p. 291 (1). Zeer uitvoerig en grondig, als altijd, behandelt A. L. Millin den Sacro Catino in zijn Voyage en Savoie en Piémont à Nice et à Gènes. Paris 1816, t. II, p. 166—175, terwijl hij nog p. 171(2) verwijst naar eene Notice sur le Sacro Catino, geplaatst in het door hem uitgegevene uitstekende Magazin Encyclopédique, Janvier 1807, ook overgenomen in den Moniteur van die maand. Dit artikel schreef Millin naar aanleiding van de toen medegedeelde uitspraak der commissie uit de leden van het Instituut, belast om te onderzoeken of de Sacro

(1) Baedeker (1863) zwijgt er van, even als van het Campo santo.

Catino een smaragd was. »Elle decida", zegt Millin (p. 171), »que la matière du Catino n'était que du verre coloré".

De vrager in den Navorscher, noemt den heiligen graal eenen *beker*. Voor Millin liet Fra Gaetano in zijn werk: Il Catino di Smeraldo orientale, etc. (Genova 1727, 4° 308 en XXXVII pp.) deze »gemma consecrata da N. S. Jesu Christo nell' ultima cena" afbeelden, maar niet naauwkeurig, zoodat Millin bij zijne Notice, in 1807, eene betere voegde, die ook door Bossi, in zijne Observations sur le vase que l'on conservoit à Gènes sous le nom de Sacro Catino et sur la Note publiée sur ce vase par M. Millin etc. (Turin 1807, in 4°), met de *note* werd overgenomen. De overlevering zegt, dat men in den sacro catino het paaschlam opzette aan den avonddisch, maar Millin zegt, II, p. 167—168: »Il est cependant difficile que, sans un miracle, on y put placer un agneau, quelque petit qu'il ait été. Ons exemplaar van het Magasin Encyclopédique begint juist één jaar later, met 1808. Wij noodigen den bezitter van het januarijnummer 1807 uit, om in den Navorscher mede te deelen, of de sacro catino *schotel*- of *beker*vormig is. Wij kunnen het uit Millin, p. 172, niet opmaken. Hij zegt, dat »ce *vase* n'est pas indigne de curiosité...." Verder vermeldt hij, dat de beschrijving die Jehan d'Autun (anno 1502) in zijne Chronique Mss. de Louis XII van den sacro catino geeft, over een komt met die van den Fra Gaetano en zoo vervolgt hij: »Et comme Jean d'Autun l'appelle le Saint Graal, on en a conclu que le Saint Graal et le Sacro Catino étoient la même chose. C'est l'opinion de M. de Roquefort au mot Graal de son Dictionnaire de la langue Romane. Cependant si le mot *Graal*, dans l'ancien langage français a la même acception que le mot *Catino* dans l'ancien langage genois, parce que tous deux signifient un vase, soit à boire, soit à servir des viandes: ce n'est pas une raison pour ce que ces deux mots désignent le même vase et Jean d'Autun l'a employé, parce qu'il devoit substituer un mot français à un mot italien."

Onder den naam van sacro catino kennen de Italianen (want *catino*, is het fransche *plat*, *bassin*, *écuelle*) alleen den smaragdkleurigen schotel. Den naam *Saint Graal* geven de oude fransche geschiedschrijvers en dichters slechts zelden daaraan, maar bijna altijd aan eene soort van

kelk in welke zij beweren, dat Josef van Arimathea het bloed van Jesus Christus verzamelde en dien hij naar Britannia overbragt. Daar betwistten verscheidene steden elkander de eer van het bezit en »de *heilige graal*" zegt Millin ten slotte, »was het onderwerp van een ridderroman." (Manuscrits de l'Eglise de Paris, n° VIII, foll. 4, col. 2). Ook in andere Arthurromans wordt van den (of liever het) Graal melding gemaakt. In den Ferguut bijv. bl. 3, lezen wij »dat Josef van Arimathea *den beker* bij het laatste avondmaal gebruikt, toen het eigendom van Simon den Melaatschen en van dezen door hem gekocht om daarin het bloed des Heilands, toen hij aan het kruis hing, op te vangen, naar Brittannia overbragt. Josef, zoo luidt verder de legende, liet dien *beker* met bloed aan zijnen zoon en naamgenoot den bisschop Josef, die het eerst de orde van den *heiligen beker* of van de *ronde tafel* instelde. Dezen beker verwierf Perceval:

Een goet ridder was Perchevael;
Hi vant *dat precioese grael*."

De vrager in den Navorscher wil eindelijk vernemen, of Halbertsma's afleiding van *graal* goed is. *Grael* zegt H. »is eigenlijk niet de beker maar het bloed daarin, of *Sanctus Sanguis realis*, *Saint Saing real*. Ter vermijding van de herhaling van *sain* zeide men *saint'g real* en door eene tweede verkorting alleen *g' real* of *graal?*" Ik durf het niet beslissen, maar Millin zegt II, p. 114(4) »*Graal* est probablement un ancien mot celtique ou franc, *et n'est pas pris pour sang real ou sang agréable*."

J. D.
L.

Werken van J. le Francq van Berkhey. (XXIV, bl. 26.) Men vraagt t. a. p. eene lijst van de werken enz. J. le Francq van Berkhey. Die lijst zal lang moeten zijn, want in de catalogus J. van Lennep komen onder n°. 1059 *honderd twintig*! banden werken en geschriften van J. le Francq van Berkhey voor: bovendien onder n°. 1060 nog 57 stukken, waarin enkele niet in n°. 1059 voorkomende. Zie ook het register op Francq achter het Vervolg op van Loon's Nederlandsche Historiepenningen. Stuk V—X bevatten ook het eene en andere over of van dien zeer protiven schrijver.

J. D.
L.

Eene hollandsche Edda. (XXIV, blz. 26). Aldaar leest men: van welke deelen der Edda bestaan er vertalingen en waar te vinden?

In onze aanteekeningen vonden wij over de Edda's het volgende: G. T. Legis Alkuna Leipzig 1831, vertaald door D. Buddingh, Eddaleer, Utrecht 1837.

Het utrechtsche handschrift der Snorra Edda of jongere Edda, verzameld door Snorro Sturleson, (geb. 1178) en bevattende zijne proza gedenkschriften, trok de aandacht van mr. C. L. Schüller tot Peursum in 1846: zie zijne Voorlezing over IJsland en zijne letterkunde (Alg. Lett. Maandschrift 1846, blz. 473) en zijn verslag over genoemd handschrift in de Berigten van het Historisch Gezelschap te Utrecht, blz. 167—174.

Graaf Maurin Nahuys gaf het facsimile van eene bladzijde van dit handschrift in: Le Héraut d'Armes, Bruxelles et Utrecht 1869, t. I. p. 8, als toevoegsel zijner verhandeling: »l'Edda" aldaar, blz. 1—35.

Van de oude Edda, verzameling van noordsche volksliederen, door Saemund Sigfuson, priester te Odde op IJsland (geb. ongeveer in 1056: gest. ongeveer in 1133) is eene der beste uitgaven met de latijnsche vertaling, die welke te Kopenhagen in 1787 en 1818, in twee deelen verscheen. Het laatste of derde deel gaf Finn Magnussen in 1828 op nieuw uit [1]). Dit zoogenaamd derde deel is een latijnsch lexicon der oude noordsche mythologie. Zie Letterl. Maandschrift 1847. I, blz. 44. In de catalogus van Tricht is het geheele werk genoteerd op 90 franken; in drie deelen.

De bekende schrijver G. T. Legis hield zich zeer met de beide Eddaas onledig. Hiervan getuigén zijne geschriften, Edda, die Stammmütter der Poesie und der Weisheit des Nordens, Leipzig 1829 I, zijne Alkuna, Leipzig 1831 en hetgeen hij in zijn Handbuch der altdeutschen und nordischen Götterlehre, Leip-

[1]) De titel is: Edda Saemundar hins Froda. Edda rythmica seu antiquior vulgo Saemundina dicta cum interpretatione Latina, notis, glossario vocum et indice rerum.... Vol. I, 1787, vol. II 1818: het in laatste deel opgenomen woordenboek, is ook afzonderlijk afgedrukt onder den titel van: Priscae veterum borealium mythologiae lexicon ed. Finn Magnussen, Hafniae 1828. Tusschen 1787—1818 verschenen nog: P. E. Muller, Ueber die Aechtheit der Asalehre und der Werth der Snorroischen Edda. Kop. 1811, 92 Seiten en Die Edda u. s. w von Fr. Rühs, Berlin 1812. 288 Seiten 8°.

zig 1833 S. 150 u. s. w. daarover opnam. — K. Simrock gaf te Stuttgart in 1851 uit: Die Edda die Altere und Jungere nebst den mythischen Erzählungen der Scalda. — Om van andere geschriften, zoo als b. v. C. F. Koeppen, Literarische Einleitung in die Nordische Mythologie, Berlin 1837, niet te gewagen. J. D. / L.

AANTEEKENINGEN.

Gedichten van Pieter Cornz. Hooft. (Vgl. Alg. Reg. II; XXI, bl. 65, 498; XXII, bl. 18; XXIV, bl. 42). Onder de namen der personen in Hoofts Granida zijn Tisiphernes en Artabanus bekende persische of parthische. Palemon — hij behoort niet tot de dramatis personae, maar wordt in het eerste deel genoemd — is een grieksche. Of Ostrobas misschien een naam is aan eenen of anderen Parth ontleend, of van Hoofts eigene vinding, weet ik niet. Maar de overige dier namen, Granida, Dorilea en Daifilo, klinken vreemd, de laatste vooral. Lang zijn zij mij onverklaarbaar gebleven. Ik meen nu echter de verklaring gevonden te hebben. Is die verklaring juist, dan verspreidt zij tevens eenig licht over den oorsprong in den inhoud van het spel.

Het handschrift dat wij bezitten is, zoo als ik in de inleiding voor de Gedichten gezegd heb, een afschrift, door den dichter zelven gemaakt niet lang nadat het stuk af was.

In dat hs. vinden wij eene merkwaardige lezing. In het derde deel (zie de uitgave dl. II, bl. 178) zegt Granida tot de voedster,

Daer gaet Daifilo, treedt eens wt.

Doch in ons hs. schreef Hooft, »Daer gaet Cephalo", maar zoo dra hij dat laatste woord geschreven had, haalde hij het door en zette er »Daifilo" achter.

Ik meen de gissing te mogen wagen, dat oorspronkelijk in dit stuk de herder, die er de hoofdrol in speelt, Cephalo geheeten heeft, en dat deze naam later door dien van Daifilo vervangen is. Bij het overschrijven zijner gedichten vergiste Hooft zich zeer zel-

den, maar hier viel hem bij ongeluk dit Cephalo nog eens uit de pen.

Hoe kwam hij aan Cephalo? Het is ééne vertaling van den naam Hooft (grieksch κεφαλή). Hij zelf is dus de herder, die in het eind de dochter des konings van Persiën trouwt. Naar mijn oordeel speelt die herder hier eene alles behalve fraaie rol. Het is een vrij sentimenteel en te gelijk een vrij gemeen persoontje. Hij ziet Granida, die bij geval onder het jagen verdwaald is, en wordt zoo door haar bekoord, dat hij zijne herderin Dorilea in den steek laat om aan het hof te gaan dienen en zoo steeds in de nabijheid van Granida te zijn. Hij erlangt eenen dienst bij Tisiphernes, een aanzienlijk man, die naar Granidaas hand staat. Maar er is een mededinger, een parthische prins, Ostrobas geheeten. De koning besluit dat deze twee om den schoonen prijs vechten zullen. Tisiphernes, die de moedigste niet is, neemt Daifiloos voorstel aan, om in zijne plaats den Parth te bevechten. Daifilo doet het, overwint en wordt door niemand herkend. Als hij kort daarop Granidaas venster voorbijgaat, hoort deze zijne verliefde alleenspraak, roept hem binnen en stelt hem voor met haar te vlugten. Terstond wordt dit plan volvoerd, en den koning en zijnen hovelingen door de voedster op den mouw gespeld, dat Granida door eenen God geschaakt is. Daifilo keert naar het hof terug. Als hij Tisiphernes ontmoet, wenscht de valschaard hem, dat hij heden het hoogste geluk mag genieten, en als Tisiphernes, na het praatjen vernomen te hebben, mistroostig wordt, openlijk vertelt wat Daifilo voor hem gedaan heeft en hem zijnen vorstelijken staat, waarvan hij nu warsch is, aanbiedt, zegt Daifilo heel nederig, dat hij dat niet begeert en verzekert, dat hij altijd zijn trouwe dienaar zal blijven. Eindelijk wordt het bedrog ontdekt, Daifilo valt in handen van Tisiphernes en verschoont zich nu door de schuld op Granida te werpen. —

Hooft evenwel heeft daar blijkbaar anders over gedacht. Met de dweepende liefde van den herder, die hem bereid maakt alles op te offeren, alles te wagen, alles te doen, liegen en bedriegen niet uitgezonderd, was de dichter, schijnt het, zoo zeer ingenomen, dat hij het minder loffelijke door de vingeren zag.

Heeft nu Hooft in dezen Cephalo zich zelven naar het leven afgebeeld? Zijne begrippen van zedelijkheid waren er misschien in

Italië niet beter op geworden. Maar wat wij van hem weten geeft ons toch geen regt, hem tot zulke laagheden in staat te achten, als wij hier in den hoofdpersoon van zijn spel aanschouwen. Toen hij dezen zijnen eigenen naam gaf, had hij waarschijnlijk nog slechts de ruwe schets gereed. Daarenboven is alleen wat in het eerste deel van het spel wordt voorgesteld, uit zijn eigen leven ontleend. Het blijft dus de vraag, of hij hetgeen Cephalo of Daifilo verder zegt en doet, voor zijne rekening zou hebben willen nemen.

Dat Hooft door Cephalo, den hoofdpersoon in de Granida, zich zelven wil aanduiden, blijkt, dunkt mij, hieruit, dat hij zich ook in andere gedichten dezen naam geeft, en wel in gedichten uit denzelfden tijd. Hij doet dit in twee zangen, namelijk Ach Amarillis, en Amaryl de deken sacht (Gedicht. dl. I, bl. 37 en 39). Beide zijn aan Ida Quekels. Wanneer zijne vrijerij met haar aanving en eindigde, weten wij niet. Het eenige gedicht aan haar dat eenen datum draagt, is van 23 nov. 1603. Voor deze en na zijne terugkomst uit Italië, 8 mei 1601, vallen de gedichten aan Galatea, Chariclea en Diana. Zijne kennismaking met Brechje Spiegels begon zegt hij,

doe mijn jaeren vijf wtbrachten op drie sessen,

derhalve na 16 maart 1604, op welken dag hij 23 jaar werd. Wij zullen dus niet verre van de waarheid zijn, indien wij zijne gedichten aan Ida stellen in de laatste helft van 1603 en de eerste helft van het volgende jaar. Granida is voltooid 1 maart 1605. Is het stuk begonnen toen Cephalo de minnaar was van Amaryllis, dan is het een jaar, of wat langer of korter onder handen geweest.

Doch die naam Cephalo was wat al te duidelijk. Vooral in den tijd toen het werd overgeschreven, waarschijnlijk kort nadat het af was, toen de betrekking tusschen den dichter en Ida reeds lang was afgebroken en zij op het punt stond met Willem Janszoon Hooft in het huwelijk te treden of misschien reeds gehuwd was, wilde de dichter dien naam niet laten staan. Hij moest dus veranderd worden. Maar dat was niet zeer gemakkelijk. Want de naam die er voor in plaats kwam, moest er een zijn, die, was het dan ook wat minder duidelijk, zijne betrekking tot Ida te kennen gaf. Voorts van drie lettergrepen, met den klemtoon op de eerste, de tweede toonloos, de derde op eene vocaal uitgaande, zoodat zij met een vol-

gend woord dat met eene vocaal aanving, kon zamensmelten. Hooft dacht er over en met vernieuwing der eerste en eene kleine verandering in de tweede lettergreep, maakte hij er Daifilo van. *Filo* is het grieksche φιλος, *Dai* omzetting van *Ida*: *Daifilo* derhalve is *Idaas vriend.*

Eene flaauwe aardigheid, eene ongelukkige woordspeling, zegt misschien iemand. Ik wil het niet tegenspreken. Maar Hooft was, vooral in dien tijd, een liefhebber van zulke kunstjens. Den naam van zijne Brechje (Brechia) zette hij om in Charibe, en toen hem dit wat barbaarsch in de ooren klonk, maakte hij er Charife van, zoo als onder eenige gedichten aan haar te lezen staat. Hij beproefde het ook eenige jaren later met den naam van zijn Christina. Zie hier het magere resultaat van zijne moeite en hoofdbreken.

CHRISTINA VAN ERP

bij verstelling van letteren

HARTENVANC PRIJS

RIJC VAN HARTEN	S P schieten over
RIJP VAN HARTEN	S C schieten over
PRIJS VAN HARTEN	C schiet over.

Ik geloof dat deze voorbeelden voldoende zullen zijn om mijne verklaring van den naam Daifilo te regtvaardigen.

Granida is dus Ida, en ik geloof dat deze naam met opzet gekozen of gemaakt is, omdat de laatste drie letters haren naam uitmaken. Het schijnt evenwel, dat deze persoon in het spel van den beginne af eenen naam van drie lettergrepen gehad heeft.

Dorilea is dan het meisje, dat Hooft vaarwel zeide toen Idaas schoonheid hem aantrok. Ik vermoed, dat het J(uffrouw) of D(ame) M. V. S. zal geweest zijn, die bij hem Chariclea heet. Chariclea is een naam van evenveel lettergrepen en met dezelfde klemtoonen als Dorilea, en kon daarom in een vers zeer geschikt door dezen laatsten vervangen worden. Beide eindigen op *lea.*

Is mijn vermoeden juist, dan verhaalt ons het eerste deel der Granida, hoe de dichter voor Ida Quekels, Chariclea heeft verlaten, dan is dit spel begonnen in de laatste helft van 1603 of de eerste helft van 1604 en zijn de gedichten aan Chariclea jonger dan die aan Diana, en hadden dus in mijne uitgave na deze behooren te staan.

P. LEENDERTZ WZ.

Mr. Jacob Tierens, zoon van Zeger en Clara van Someren, geb. 17 febr. 1691, raad en burgemeester van Gorinchem, gecomm. in de genert. rekenkamer, waterheemraad, sterft?

Simon Tierens, zoon van Jacob en Johanna Deijm, geb. 8 nov. 1716.

Zaltbommel. M. MACALESTER LOUP.

HERHAALDE VRAGEN.

Drinkuitsma-state (XV, bl. 46). Deze state ligt of lag althans in de vorige eeuw bij het dorp Goutum in Leeuwarderadeel (Tegenw. Staat der Ver. Nederl., dl. XIV, bl. 9). Hoe komt zij aan dien wonderlijken naam?

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

M°, A. G. H. Hesselink, A. J. Enschede, H. M. Kesteloo, J. I. D. Nepveu, v. B., P. Fret, F. Caland.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Utl. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. N°. 12. | Nieuwe Serie 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

21 Maart 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Nederlandsche dichters. — Kappetoris. — Gesl. de Feijter . . . . . . 133.

Geslacht Fremeaux. . . . . 134.

Antwoorden.

Baljuw van Middelburg. — Renatus Descartes in Utrecht . . . . . . 136.

Gesl. Fagel. — Roka van Brederode . . . . 139.

Arnout van Zuylen van Nyevelt. — Gesl. van Ingen. — Cornelius Gentman Leydekker . . . . 140.

Aanteekeningen.

Een oplichter in de 16e eeuw . . . . 143.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

VI. **Brand van den amsterdamschen schouwburg op maandag 11 mei 1772.** Volgens de bekroonde verhandeling van den heer C. N. Wybrands over het Amsterdamsche Tooneel 1617—1672, zouden bij den brand van genoemden schouwburg slechts 18 personen zijn omgekomen. Dit vermeen ik evenwel onjuist te zijn, daar uit een bundel zeldzame stukken, brieven enz. het amsterdamsche tooneel betreffende en loopende van den jare 1772— 1775 in mijn bezit, blijkt, dat niet 18 maar 31 personen het leven zouden verloren hebben.

Behalve de namen der personen, door den heer W. in zijn werk opgegeven, vind ik de navolgende nog vermeld, als:

Eene bruid: mejufv.?

Een deensch of hoogduitsch officier.

Een hamburger schipper.

Een heer uit Groningen.

Twee Zaankanters.

Een pijpgast.

Twee Alkmaarders.

Twee of drie bij den brand geadsisteerd hebbende personen.

Kan men ook opgeven, of na den brand ook de namen van bovengenoemde personen bekend zijn geworden — of waar men dit zoude kunnen vinden? Ik heb er al te vergeefs naar gezocht en kan ze niet opsporen.

V. B.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

Geslacht Meesters (XXIII, vr. 1). Jacob Meesters, geb. te Blokland in augustus 1759, werd, als prop. onder het Westkwartier, den 8 sept. 1783 tot pred. te Kruiningen beroepen en den 2 mei 1784 bevestigd, overlijdende te dier plaatse den 8 oct. 1785, slechts 26 jaar en 2 maanden oud zijnde. (Boekz. en Cl. Acta v. Z.-Bevel.)

Pieter Meesters, geb. te Rotterdam, was in 1806 huisonderwijzer te Nijmegen; werd, als bezittende den 2^{en} onderwijzersrang, tot onderwijzer aan de openbare school te Axel aangesteld; behaalde, na examen bij de

VRAGEN.

Nederlandsche dichters. Wie kan mij eenige narigten geven of levensbijzonderheden mededeelen van Jacob Luyt, advocaat en notaris te Middelburg, die in de 17de eeuw leefde; zoo mede van Pieter Spoormaker, die in genoemde eeuw lid was van de veersche rederijkerskamers, »de witte lely" en »de blaauwe accoleijen"? Gaarne ontving ik ook eene korte proeve van stichtelijke poëzij uit de dichtwerken van Andreas Andriessen, geboren te Schoondijke en 12 januarij 1768 te Veere overleden.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Kappetoris. Aan de Zaan zegt men kappetoris voor een omslag, zoo als kinderen om schoolboeken doen en in denzelfden zin, »hebt ge uw boek al gekaft", er een omslag over gedaan. Van waar kunnen deze uitdrukkingen worden afgeleid? A. G. J. E. H.

[*Kappetoris*, ook wel *kappetorie*, *kaptorie* en *Kaftorie*, is het latijnsche *coopertorium*, bedeksel. *Kaft*, wat de schoolkinderen aan de Zaan en elders in Noordholland in dezelfde beteekenis gebruiken, is er eene verkorting van.]

Geslacht de Feijter. Het geslacht de F. is in 't land van Axel en Hulst zeer talrijk. Volgens overlevering komt het uit Frankrijk. 't Kan waar zijn; doch een grafsteen in de kerk van Hulst doet me daaraan twijfelen: want ik meen den daaronder begravenen Robert de Feijttere gezegd Salewijn voor den stamvader te mogen houden en het wapen, op de eene of andere wijze gebroken, van Salewijn, voor het familiewapen.

Het grafschrift luidt aldus:

»Hier ligt begraven Robbert de Feyttere fs. Stevens gheseijt Salewijn in sijn leven bailluw vā Hulster ambacht eñ Sinte Prs. neffens Ghendt, ovl: 30 april 1611 eñ joncvr. Paesschijn Perseveij sijne 1e huisvr. sterf 1583."

Vrage: wie deelt mij 't wapen van Salewijn mede?

Wie weet me meer van 't geslacht de Feijter te melden?

Axel. F. CALAND.

Geslacht Fremeaux. Gaarne ontving ik mededeelingen omtrent dit geslacht. Het volgende is mij bekend.

? Fremeaux geb. overl. gehuwd?	1. Elisabeth. 2. Isaac. 3. Maria.
1. Elisabeth Fremeaux komt voor als getuige en moey van Nicolas Fremeaux in 1732.	
2. Isaac F. komt in 1706 voor als getuige van het huwelijk van Maria, hij wordt daar genoemd directeur van den levantschen handel te Rotterdam. Met wie was hij gehuwd? overl. te Amst. 22 nov. 1753.	waren niet zijne kinderen? 4. Isaac. 5. Nicolas.
3. Maria Fremeaux, gehuwd te Leiden 13 julij 1706 met mr. Cornelis van Dorp.	
4. Isaac Fremeaux geb. te Smirna den? overl. te Amsterdam 27 nov. 1770, geh. te Haarlem 18 junij 1737 met Geertruida Johanna la Clé, geb. te Haarlem 12 febr. 1716 overl. te?	6. Wilhelma Maria.
5. Nicolas Fremeaux geb. te Smirna 22 junij 1707, overl. te 's Gravenhage 14 aug. 1788, begr. te Leiden. Koopman te Leiden, directeur van den levantschen handel en de navigatie op de Middellandsche zee; geh. te Leiden, sept. 1732 met Maria Catharina Fris Jacobsdr.	7. Geertruida Johanna.

geb. te? overl. te? hij hertr. 10 sept. 1754 met Catharina van Poot Abrahamsdr.; geb. te Leiden 22 junij 1719, overl. te Leiden 10 jan. 1777.	8. Abraham Pieter. 9. Adriana Cornelia.
6. Wilhelma Maria Fremeaux geb. te? 1740, overl. te Amsterdam 21 febr. 1774; geh. Amsterdam 18 mei 1762 met Robert Jan Neël, geb. te Amsterdam 2 oct. 1730, overl. te Amsterdam 3 dec. 1772.	Marianne Wilhelmina Neël, geh met H. J. Koenen.
7. Geertruida Johanna Fremeaux geb. te? oct. 1748, geh. 3 mei 1774 met mr. Willem van Citters, schepen en raad der stad Middelburg, gecommitteerd in de Staten Generaal.	Gerarda Petronella, geb. junij 1776, geh. aug. 1798 met Jacob Johan de Bruijn. baljuw van Middelburg. Maria Catharina, geb. 1780, geh. met J. Snouck Hurgronje secret-gen. van Zeeland.

8. Mr. Abraham Pieter Fremeaux, geb. te Leiden 17 nov. 1755, advocaat voor den Hove van justitie te 's Gravenhage, in 1788 raadsheer in den Hoogen raad tot 1795, ongehuwd te Gouda gestorven 27 aug. 1798, begr. te Leiden.

9. Adriana Cornelia Fremeaux, geb. 8 jan. 1759, ongeh. overl. te Gouda 20 mei 1800 begr. te Leiden.

Nog tref ik aan: mr. Pieter Jan Fremeaux, gehuwd 11 febr. 1733 in de Nieuwe kerk te Amsterdam met Catharina Jacoba Westerveen. Hij was waarschijnlijk een broeder of neef van Isaac n°. 4 en Nicolas n°. 5.

In de registers te Amsterdam komen voor als overleden:

16 dec. 1739 Claudina Fremeaux.
13 oct. 1739 Jan Fremeaux.
31 jan. 1741 Elisabeth Fremeaux.
22 nov. 1753 Isaak Fremeaux.
15 april 1761 Pieter Jan Fremeaux.
27 nov. 1770 Isaak Fremeaux.
20 julij 1774 Jan Isaak Fremeaux.
21 febr. 1774 Wilhelma Maria Fremeaux.

ANTWOORDEN.

Baljuw van Middelburg. (XXIV, blz. 13). Over de jurisdictie van den baljuw van Middelburg, kan de vrager nazien: Costumen, ordonnantiën en statuten der stad Middelburg, met aanteekeningen van J. de Timmerman en C. Versluijs, blz. 11.

Niettegenstaande hetgeen dáár aangevoerd wordt om het regt van jurisdictie van den baljuw van Middelburg, op Arnemuiden, te bewijzen, is het steeds duister hoe dat regt op *Nieuw*-Arnemuiden werd overgebragt, vóór dat Middelburg daarvan eigenaar werd, en schijnt het of dit regt, dat op *Oud*-Arnemuiden deugdelijk bezeten werd, stilzwijgend tot het *nieuwe* werd uitgebreid.

Steller dezes herinnert zich opgemerkt te hebben in eene memorie betrekkelijk eene der vele procedures tusschen Middelburg en de Arnemuidenaars, in de eerste helft der 16e eeuw, (aanwezig in het gemeente-archief van Middelburg, zonder dat het hem thans mogelijk zou zijn de juiste plaats op te geven), dat men toen geene oorkonden tot staving van dat regt wist bij te brengen, maar zich van de zaak trachtte af te maken met te wijzen op *immemoriale possessie* of iets dergelijks

Renatus Descartes in Utrecht. (XXIV, blz. 35) De heer C. Kramm, van het huis sprekende, waar de beroemde wijsgeer te Utrecht zou gewoond hebben, zegt daarna woordelijk het volgende: »Verder moet ik hier nog mededeelen, dat de heer J. I. D. Nepveu, griffier alhier, bij eene Beschrijving van het Park op den Cingel over de Heerenstraat, zegt, dat René Descartes dáár gewoond heeft, zonder eenig aannemelijk bewijs." — Ik zou kunnen volstaan met eenvoudig te antwoorden, dat ik nooit ergens hoegenaamd eenige Beschrijving van dat Park heb gegeven en dus ook de daaruit voortvloeiende gevolgtrekkingen, voor zoo ver mij betreft, ongegrond zijn. Maar er is zoo veel meer waarschijnlijk onjuist in des heeren Kramms aanteekening, dat ik mij niet kan weêrhouden omtrent deze zaak nog het eene en andere in het midden te brengen. —

Zie hier wat aanleiding kan hebben gegeven tot de verkeerde voorstelling van den heer Kramm nopens mijn aandeel in de

kwestie, waar het huis, door Descartes te Utrecht bewoond, zou gestaan hebben. In den Utrechtschen Volksalmanak voor 1850 komt, van de hand van den toenmaligen uitgever L. E. Bosch, een artikel voor, getiteld: *Het Park* (J. van Lodensteyn) *met eene plaat.* Deze plaat stelt voor eene afbeelding van het Park, buiten Utrecht, zoo als het zich vroeger zal vertoond hebben en is waarschijnlijk gelithographeerd naar eene daarvan nog bestaande originele teekening of schilderij (mogelijk wel dezelfde, welke door den heer Kramm gezien is). In dat artikel zegt de heer Bosch: »Dit gebouw stond tusschen de Wittevrouwen- en de gewezen Maliepoort, omtrent over de Heerenstraat. Aan het houten hek op den cingel vindt men nog staan den naam *het Park* La. I n°. 212/213 en ziet men op een kleinen afstand een houten afschutsel met eene deur, door welke men *links* af naar het Park kwam. Het gebouw zag men aan de Maliebaan, westzijde, boven het geboomte uitsteken."

Het was bij de aankondiging van dien Almanak, dat ik in mijne toenmalige kwaliteit van hoofdredacteur van het Algemeen Letterlievend Maandschrift (34e jaargang 1850 blz. 127) de aanmerking maakte, dat de heer Bosch bij *zijne* korte Beschrijving van het Park, mijns bedunkens, wel had kunnen vermelden, »hoe het *waarschijnlijk* is dat ook in dat gebouw de beroemde Descartes eenigen tijd gewoond heeft" — zie daar al wat ooit dienaangaande uit mijne pen gevloeid is. — Ik zeide toenmaals *waarschijnlijk*, want zeker weet dit niemand meer. Mij was het evenwel door even geloofwaardige en bejaarde lieden, als de heer mr. Antonie Jan van Mansveld, op wien de heer Kramm zich beroept, alzoo verzekerd en ik meende dus, daar de sage, dat Descartes in het huis, het Park genoemd, gewoond zou hebben, in mijne jeugd en later nog al even verbreid was als de overlevering, dat de Croeselaan meestal Philosophenlaan genoemd wordt, omdat Descartes gezegd wordt dáár veelal gewandeld te hebben, tot mijne aanmerking allezins geregtigd te zijn en had althans weinig gedacht, dat mijne onschuldige aankondiging in een nu haast vergeten tijdschrift zulke gevolgen zou hebben en ik mij ná zoo vele jaren nog een artikel zou toegedicht zien, waarvan ik nooit eene letter had geschreven.

Maar nu nog iets over de zaak zelve. De heer Kramm zegt, dat het huis, waar Descartes zou gewoond hebben, stond, als men de Nachtegaalstraat uitgaande in de Maliebaan *links* omsloeg, eenige roeden verder dan het huis op den hoek, door den bloemist Glijm bewoond »en voorts", dat het was een zeer fraai heerenhuis, vijf ramen breed en met eene bovenverdieping, enz." — Volgens mijne bewering en steunende op wat ik met eigen oogen jaren lang heb gezien, stond daarentegen het hnis in het terrein, het Park genaamd, als men de Nachtegaalstraat uitgaande in de Maliebaan *regts* omsloeg. Volgens mijne herinneringen was het een klein, oud huis, mogelijk vijf ramen breed en zeker met eene bovenverdieping, maar in mijne jeugd was het althans geheel anders dan de afbeelding, die de heer Bosch daarvan geeft en vermoed ik dat, toen ik het nog gezien heb, alleen het middenste stuk nog aanwezig zal geweest zijn. — Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat de heer Kramm mogelijk een geheel ander huis bedoelt, dat ergens in de Maliebaan gestaan heeft en hem door den heer van Mansveld is aangewezen als de plaats, waar Descartes zou gewoond hebben. Maar het huis *het Park* genaamd, kan het dan onmogelijk geweest zijn; de gronden, waar dit huis heeft gestaan, zijn eerst verleden jaar door de familie Buddingh publiek verkocht en liggen, zoo als algemeen bekend is, vlak over de Heerenstraat en *regts*, als men de Nachtegaalstraat uitgaat.

Ik moet ten slotte nog ééne opmerking maken. De heer Kramm zegt verder in zijne Aanteekeningen: »als men weet dat *het Park* door den vermogenden vromen Jodocus van Lodensteyn gebouwd en bewoond werd, dan doet zich de vraag op, of Lodensteyn zijne woning voor eenen philasoof, waar hij een afschuw van had, als zijnde een scheurmaker in het Christendom, zou over gehad hebben." Ik antwoord daarop eenvoudig dit (daargelaten of men wel kan aannemen, dat het huis, *het Park* genoemd, door Lodensteyn zou *gebouwd* zijn). Descartes is op zijn laatst in 1649 uit de Nederlanden (niet uit Utrecht) vertrokken en overleed in 1650 te Stockholm. Lodensteyn werd predikant te Utrecht in 1655, dus zes jaren of veel meer nog, nádat Descartes voor goed uit de stad was afgereisd, zoodat er van Lodensteyns afschuw om zijne woning over te hebben voor een philosoof en scheurmaker in het

Christendom, als Decartes was, zeker wel geene de minste sprake kan zijn.

Utrecht. J. I. D. NEPVEU.

Geslacht Fagel. (vgl. XV, blz. 357; XVI, blz. 216, 284, 318, 379; XVII, blz. 121, 154, 256). Het wapen der oude Fagheles uit Vlaanderen is: d'azur au chevron d'argent chargé de 5 étoiles à 6 rais de sable, accompagné de 3 lions naissants d'argent armés et lampassés de gueules et couronnés d'or. Het heeft dus niets gemeens met het wapen der hollandsche Fagels, dat bestaat uit twee chevrons van goud, verzeld en chef van twee kemphanen. Vroeger reeds (XVI, blz. 379) zag ik connexiteit tusschen deze twee *vogels* en den familienaam, waaronder de vader van den raadsheer Frans Fagel (volgens zijne doopacte van 30 mei 1585) te Amsterdam bekend was, en dien nieuwsgierigen aldaar op dien datum kunnen aantreffen. Dit een en ander doet mij nog steeds twijfelen aan parentage met de oude Fagheles; waaraan dan ook geene behoefte is in een geslacht, welks bekendheid en aanzien ruim 200 jaren geleden met genoemden raadsheer aanving en later historisch werd.

Volgens vroegere mededeelingen van eene in het laatst der vorige eeuw in Zeeland gevestigde dame, die bij hare bevalling in aanraking kwam met iemand van dien naam, werd toenmaals de tak, waarnaar gevraagd is, aldaar beschouwd als tot het geslacht te behooren. En waarom niet? Vele geslachten hebben takken, die in minderen stand geraakt zijn, en waarvan de origine door de aanzienlijk gebleven takken, bij gebrek van aanteekeningen, *soms* zonder eenig opzet ontkend of betwijfeld wordt. — Of de bedoelde tak van H. F. en M. R. komt, is mij onbekend. Het zou mogelijk zijn, dat die afstamde van een broeder van den genoemden raadsheer, doch steeds in nederigen stand gebleven was; — de familiebetrekking, hoewel bestaande, zou dan uiterst verwijderd zijn met den aanzienlijken nog voortlevenden tak.

S. S.

Roka van Brederode, (Vgl. XXIV. bl. 26). Zonder meer bijzonderheden zal het moeielijk zijn den heer van der Baan te helpen.

Om Roka van B. uit te vinden, zou ik mijne acht genealogiën van dit geslacht moeten napluizen, en genoemde heer zal de ondoenlijkheid daarvan volgaarne inzien.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Arnout van Zuylen van Nyevelt. (Vgl. XXIV, bl. 1.) Zou met hem niet bedoeld zijn Arent van Z. v. N., lid der ridderschap van Utrecht, gouverneur van Schenkenschans, waarvoor de admirant van Arragon a°. 1599 het hoofd stiet. Hij stierf ongehuwd 1626. — Zie Gaillard, La maison de Zuylen, p. 72.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van Ingen. (Vgl. XXIII, bl. 540: XXIV, bl. 33). Den belangstellenden vrager dien ik te verwijzen naar het hoogstbelangrijke werk van mr. J. van Doorninck, getiteld: Geslachtskundige aanteekeningen ten aanzien van de gecommitteerden ten landdage in Overijssel. Deventer 1869.

Daarin vindt men heel veel opgeteekend omtrent dit geslacht.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Cornelius Gentman Leydekker. (XXIII, blz. 268, 476; XXIV, blz. 23, 88). Ofschoon ik vroeger wel geschriften van Jacobus Leydecker, o. a. zijn 50jarig jubilé of testament aan Middelburg, gelezen heb, zoo is mij nogtans daarin niets aangaande de geboorte van 's mans zoon Cornelius Gentman Leydecker voorgekomen.

Desniettegenstaande zelf ook begeerig, geboortetijd en -plaats van dien persoon op te sporen, om, zoo mogelijk, daardoor teveus aan het verlangen van den heer Fokker te voldoen, zoo stelde ik daartoe een onderzoek in, waarin ik zoo gelukkig geslaagd ben, dat de geboorteplaats nu als zeker — en de geboortetijd nagenoeg bekend is.

Op de geboorteplaats nadenkende, vermoedde ik aldra, dat Gentman Leydecker, sedert zijn vader in 1698 als predikant te Middelburg was gekomen, aldaar bij zijne ouders als jongeling zal verkeerd — en ook wel denkelijk het voorbereidend onderwijs zal ontvangen hebben, gelijk het mij reeds bekend was, dat hij, na volbragte studie, ook te Middelburg bij de clasis Walcheren den

27 sept. 1714 tot den predikdienst werd toegelaten. Daarbij uit mijne aanteekeningen wetende, dat Gentman Leydecker gehuwd is geweest met Jozina de Bak, wier vader te Middelburg woonde, zoo werd ik uit dit alles naar Middelburg verwezen, als wel waarschijnlijk de plaats, waar dit huwelijk voltrokken werd. En nu bij gelegenheid daarop het trouwregister van dien tijd te Middelburg nagaande, vond ik al zeer spoedig deze huwelijksaanteekening:

»Ondertrouwd, Middelburg 10 mei 1715, Getrouwd, Middelburg 29 mei 1715: mr. Cornelius Gentman Leydecker, j. m. van Heusden, predikant van Liefkenshoek, en Josina de Bak, j. d. van Middelburg.

Get. mr. Jacobus Leydekker, pred. te Middelburg, vader.
en de hr. Paulus de Bak, vader.

Alzoo is het uitgemaakt: Cornelius Gentman Leydecker werd te *Heusden* geboren, en was dus geen Zeeuw.

En nu de geboortetijd. In hoop op goeden uitslag meende ik ook dit nu wel te zullen opsporen. Ik schreef daartoe naar Heusden. Het antwoord evenwel verijdelde mijne hoop, omdat aldaar vóór 1700 geene aanteekeningen van geboorten schijnen te zijn.

Wij kunnen nu evenwel den geboortetijd van Gentman Leydecker nagenoeg bepalen. — Wij hebben daartoe twee vaste bakens, nl. 11 mei 1692, de bevestiging des vaders te Heusden, (zie de lijst achter J. Leydeckers testament aan Middelburg) en 27 sept. 1714, toen hij bij classis Walcheren tot den predikdienst werd geregtigd. — Nu weet men uit de classicale wetten van dien tijd, dat men, om als predikant op eenig dorp te mogen optreden, ten minsten den ouderdom van 22 jaren moest bereikt hebben. Werd nu Gentman Leydecker den 27 sept. 1714 tot den dienst beroepbaar gesteld, gelijk hij ook kort daarop te Liefkenshoek werd beroepen en bevestigd, dan moet hij ook destijds 22 jaren oud geweest zijn. Men heeft alzoo van dien tijd slechts 22 jaren af te trekken om 's mans geboorte tusschen 11 mei en 27 sept. 1692 (dus juist als de proef op de som passende) bepaald te vinden.

P. FRET.

Cornelis Gentman Leydecker. Doordien dr. Jacobus Leydecker

van 1692—1698 te Heusden stond, is zijn zoon Cornelis Gentman aldaar geboren, wat ons het opschrift van zijnen grafsteen te Bergen op Zoom leert:

Vivimus ut moriamur
Ut vivimus moriamur

Hier ligt begraven de WelEerw. Heer Cornelis Gentman Leidekker, in zijn leven bedienaar van Gods Woord laatstelijk binnen deze stad.

geb. XXIII julij MDCXCIV
ovl. 1 maart MDCCLXI
Spe (s) me (a) Christus.

Hij overleed dus in den ouderdom van bijna 67 jaren.

Corn. Gentman Leidekker zal te Sas van Gent beroepen geworden zijn door bemiddeling van dr. Theodorus de Kemp, die van 1714 daar reeds predikant was en van wien ik vind, dat hij »broeder was van ds. C. Gentman Leidekker". Was Theodoor de Kemp dan gehuwd met eene der dochters van ds. Jacobus? met welke?

Verder vind ik van de familie Leidekker in mijne aanteekeningen uit Goes:

Jan Jacobus Leijdekker de Bruijn van Middelburg werd 1767 poorter.

Johs. Leydecker
Isabella Huijgens
dr. van burgr. Jacobus ovl. julij 1678

Corna. ged. 2 febr. 1659
Jacob ged. 5 jan. 1662— (1)
Johannes ged. 6 sept. 1671.

Isabella Leijdecker.
Mattheus Eversdijk (burgr.).

Nicolas ged. 4 junij 1683.
Johan » 24 febr. 1686.
Joha. » 23 mei 1688.
Isabella » 28 aug. 1689.
(get.) Jac. Leijdecker.

Begraven:
1723 3 julij
rekenmr. Jac. Leydecker.
1734 mr. Joh. Leijdekker.

Mr. Jac. Leijdekker
(denkelijk 1)
Corn^a^. Rontvis (of -visch).

Isabella ged. 15 jan. 1692.
Joh^a^. » 23 mei 1698.

Axel. F. CALAND.

[Het blijkt dus, dat of de classicale wet, door den heer Fret vermeld, niet streng is toegepast, en dat men daarvan althans ten opzigte van Leydekker is afgeweken, of dat de heer Caland zich heeft vergist bij het lezen van het grafschrift. Het ontbreken van twee letters in de laatste regel bewijst, dat het vrij wat afgesleten is. Voorts kan ik nog omtrent C. Gentman Leydekker mededeelen, dat er een lofdicht van hem staat voor Tuinmans Ned. Spreekwoorden Middelb. 1726. Heeft hij meer verzen gemaakt, en waren zij van hetzelfde gehalte als dit, dan heeft hij verstandig gedaan met ze niet uit te geven. Voor het genoemde werk schreef ook Jacobus Leydekker een lofdicht.]

AANTEEKENINGEN.

Een opligter in den 16de eeuw. De volgende brief, voor enkele jaren door mij afgeschreven naar het oorspronkelijke handschrift, dat, zoo ik meen, berust in het synodaal archief van de Nederlandsche hervormde kerk, kwam mij dezer dage weer in handen.

Eersame, discrete ende seer lieve broeders.

Ons is te voren gekomen, dat hier alomme door 't land loopt eenen sekeren bedrieger, die met schoone woorden den kercken ende goethertige predikanten het gelt afftroggelt, misbruijckende daartoe den naem van andere predikanten, die hy te voren angesproken heeft, als oft hy sonderlinge kennisse aen deselve hadde. Ende nademael dat wy bevinden dat hy dit continueert te doen (byna sedert een jaer herwaerts) op deen plaetse voor ende d'ander naer, in steden ende in dorpen (als nog onlangs geschiet) so hebben wy goet gevonden de classen alomme hiervan advertentie te doen, opdat iegelick een toesie, ende oft hem sulck een verschene, niet alleen hem geen glooff en geve, maar oock den officier, ist mogelick, aenbrenge, ten eynde hy gestrafft synde, den

armen op sulcker wyse niet meer en ontstele. Ende opdat de broeders te sekerder hem mogen kennen, dit is syne gelegentheyt: het is een man van middelbaren stature, vol van aensicht, dickachtich van lichaem ende leden, blondachtich van baert, lieffelick van sprake, hebbende een goet ende eerlick opsien (dat wonder is in sulcken boeve). Hy geefft hem wt voor een coopman van Cuelen (oock meldt hem syn spraeck des oorts geboortich te syn) en segt dat hy is gevangen ende offgeset geweest, nu hier ende dan daer. Hy gaet oock int bloote wambes, sonder mantel. Hy weet te verhalen alle gelegenheyt van de heymelicke gemeenten tot Cuelen, Aken, Goch, Gennep, Emmerick, Rees ende andere, so wel de gelegenheyt der predikanten aengaende, als den standt der kercken, geefft hem wt voor een swager als nu van sulcken predikant als dan van sulcken. Somwylen vryt hy oock der predikanten dochteren, hem wtgevende voor een ryck coopmans gesel, die met wynen omgaet, ende weet te noemen de voornaemste predikanten in Hollandt ende Zeelandt. Hy geefft syn selven verscheyden namen, dan heet hy Bartel Verbeeck, dan Bartelmeus van Ra, dan Balthasar Bariens; schryfft somtyts een brieffken aen den predikant (dien hy bedriegen wil) quanssuys wt schaemte, ende dat so wel in Latyn als in Duytsch; want sulcke brieven syn voorhanden. Het ware te lang om schryven alle die parten, die hy, so in Hollandt (ende merckelick tot Amsterdam) als oock in Zeelandt ende int Sticht voortgestelt heefft. Wy hebben oock sekere verclaringe van goeder handt, dat hy tot Cuelen is wtgegeesselt, om syne quade feyten willen. De broeders sal gelieven dit voor een waerschuwinge te nemen, all ist wat late; men meynde hy was lang wech. Maer corts heeft hy het noch iewers geopenbaert met syn luegenen. Tware goet dat hy eens betrapt mochte worden.

Blijfft den Heere bevolen. Wt Delff desen 29sten September 1593.

De Gedep^{en} der Suytholl. Synode
ende wt aller name
W. Helmichius.

Eersamen, discreten ende godsaligen
D. Henrico Corputio, dienaer des goddelicken woorts tot Dordrecht, om te communiceren den dienaren des geheelen Classis van Dordrecht.

H. C. ROGGE.

prov. commissie van Zeeland op den 17 julij 1818, oud 39 jaar, den 1sten enderwijzersrang; werd aangesteld tot stadsonderwijzer te Sluis, alleen voor de fransche school, waar hij den 30 oct. 1818 in functie trad, en waarbij hij in 1826 ook de nederd. school bekwam. Hij overleed aldaar den 24 febr. 1837, na zich ook als schrijver van onderscheidene werken vermaard gemaakt te hebben (Nieuwe Bijdr. voor het Schoolwezen).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

De Hertog (XXIV, vr. V). In mijn bezit is een groote koperen penning, gegraveerd; aan de voorzijde een schip in volle zeilen, met het teeken der O.-I. Compaguie in de vlaggen, en op de keerzijde het volgende opschrift:

ter gedachtenisse van de
goede diensten aan de Oostindise
Comp[e]: deser Landen gepresteert
door de E: Johannis de Hertog zal: ged[a]
geweest zijnde Opperkoopman, ende
A[o] 1689 als opperhooft oover
de naaschepen tot seeven in getal daar
onder twee Fransche Prijsen aan de
Caap de goede hoop verovert van daar
herwaarts aan vertrocken Doch eenige
wijnige tijd voor desselfs arrivement
in dese landen op de rijse overleeden
is dese penning doen maken en
aan desselfs vader vereert.

Johan de Hartogh uit den Haag trouwde in april 1678 met Petronella Tullink van Amsterdam.

Michiel de Hartoge, predikant te Loenen, trouwde in mei 1681 met Maria Hagebaert van Amsterdam.

K. V. S.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:
J. VAN DER BAAN, H. M. C. v. O., K. v. S., LABORANTER.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. N°. 13. — Nieuwe Serie 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

28 Maart 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Een kalender en een huwelijksregister . . . . 145.

Een matrozen-kapelaan in 1638. — Slaven te Konstantinopel . . . . . 147.

Mahdi. — Afbeelding van St. Augustinus. — Schilderij in 1672. — Kalfdansers. — Kleindochter van Lodewijk den Vromen. . . . . 148.

Geslacht Camper . . . . 149.

Antwoorden.

Lambertus Bosboom. . . . . 149.

Platonisch jaar. . . . . 152.

Gravin van Ross . . . . 153.

Willem Barentsz. — Blaauwe bloemetjes . . . . 154.

Verpligte bedevaarten. — Het bijdehandsche en vandehandsche paard. — Geslacht Baalde . . . . 155.

Aanteekeningen.

Zigeuners, cigaren, enz. — Gulzigheid . . . . 156.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

VII. Ringenberg=Sluiter. In de genealogie Ringenberg bij van Spaen komt een der leden van dat geslacht voor als *Sluiter* te Udem in de eerste helft der 16e eeuw. Wat is Sluiter?

P. B.

VIII. Geslacht Rolinxwerth. Is er iets bekend van het geslacht Rolinxwerth, Rolandswerth, Rollwerth, Roelandsweerd, buiten hetgeen men vindt bij van Spaen, Siebmacher, Ledeboer, Fahne, Rietstap en in Hefners Stammbuch, welke laatste zegt, dat het wapen op de nederlandsche familie Vosch van Rolandsweert is overgegaan?

P. B.

VRAGEN.

Een kalender en een huwelijksregister. Door koop ben ik in het bezit gekomen van een kalender, met een huwelijksregister in denzelfden band gebonden. Het eerste blad vermeldt als eigenaar S. Menderingh, a°. 1699; daarna: »Me jam possidet P. C. Baerken A. D. 1742." De kalender is op perkament geschreven en bevat op het eerste blad: »In kalendario sequenti sunt memorie signate quas curatus habet facere annuatim expensis suis cum quinque panibus et lagena vini.

»Henric van Dulc, bis in die agitur memoria supra sepulchrum eius.

»Item domini Johannis van Luer, bis in die agitur memoria supra sepulchrum." — Aan de andere zijde van dit blad: »Fratres ordinis huius defuncti ab Anno MCCCCLVI°.

»Her Johan van Naelwyck, qui fuit pastor ende commenduer,

»Her Claews Ruyck, presbiter,

»Her Ghysbert Matheusz., presbiter,

»Her Henrick Vosch, Her Jan Koen, commenduer,

»Heer Willem van Haestrecht, commenduer,

»Heer Cornelis Vtenham, commenduer,

»Heer van Haemen,

»Heer Johan van Baerdwyck, komptuer,

»Heer Johan Worms, commenduer."

Daarna volgt eene lijst van personen, »qui contulerunt nobis annuos redditus," bevattende o. a. de volgende: »Johan die Roede, Frederic die Roede ende desser twier wiue; Dirc van Engehusen, Vrou Johan syn wyff; Herman van Engehusen Dircks soen, Joncfer Johan ende Joncfer Aleit syne wiue; Joncfer Griete van Kamphusen; Dirc van Hekern ende Gysberta syn wyff; Goderd van Delff, Hildegard syn wyff, Geryd van Delff oer soene; Heer Johan van Ghemen; Heer Johan Koen a°. domini LXXXII q. ob. dominica post festum puerorum; Maes van Batenborch, Lambert Maessoen van Batenborch, Johan syn broeder;" — verder komen

nog de volgende namen voor: Boye, van Holthusen, van Renwyc, van Bingherden, van Keppel, van Voerden, Stalpart, van Luer, van Ghent, Nagel, van Hese, then Grotenhuys, van Trier, van Biuarden, van Remuend, van Millinghen, Tegnagel, Opten Oirt, Wemmer van Berckem, Bernt van Berckem, Scaeps, van Lennep, enz.

De kalender vermeldt hier en daar slechts enkele personen, o. a.: Aleydis Hoefsleghers, Ghyselberta van Hekeren Daembs moder, Joufrou Styn van Voerden, Gheurt van Biuorden ende Aleyt syn wyff, Vrou Jan Dircx wyf van Enghusen, Aernt van Lool, Her Johan Heer van Ghemen, Jutte Bekkers, Woube van Gulick, Gheertruyd Vrederix Roden wyf, Hadewich Moelinx, Griete ten Voerde, Johan die Rode, Johan des Rode wyf, Griete Gryps, Herman van Engehusen, Ricold van Camphusen, Jan Stalpart, Domicella Katherina de Vorst, Euert Wydemon, Dirc van Hekeren, Heylwich van Tryer, Elizabeth van Keppel, Simon Baerken, Joncker Zweder van Voerst ende Joncfrow Elizabet zyn wyf, allen *cum tribus* of *quinque panibus et lagena vini.* Op 25 junij is aangeteekend: Dominica post festum Johannis bapt. semper est hic dedicatio ecclesie; — op 21 november: Bernarda te Huerstel cum quinque enz., que contulit domui de Doesborch viginti flor. aur."

Onmiddellijk na den kalender staan de dagen van de wijding van meer dan 20 altaren en daartusschen: dedicacio ecclesie est dominica prima ante festum Margarete, en: »dedicacio hospitalis est proxima dominica post festum natiuitatis beate Marie et est consecratum in honorem Georgii martiris." Deze lijst schijnt ongeveer gelijktijdig met den kalender geschreven te zijn. De aanteekeningen op 25 junij en 21 november zijn veel jonger.

Het huwelijksregister is op papier geschreven en voor den kalender gebonden. Het bevat de »matrimonio coniungendi" van 1559 a festo assumptionis tot 1579 a festo pasche, en van 1585 a festo paschae tot 1586 a festo epiphanie. Achter de namen staat: copulati, of: literas testimoniales habent, of bij eenigen: capulati in Drempt, in Zutphen, in Angerlo, Calcarie, Daventrie, in Zeuender, in Groll, in Ellinchem, in Aerchem, in Steender, Zelm. Bij enkelen is niets aangeteekend, zoodat zij niet gehuwd zijn, of de pastor van hun elders gesloten huwelijk geen kennis heeft gedragen. De volgende namen komen in dit register o. a. voor:

Kloeck, van Ulleft, Scheuynck, Moelraets, Lettynck, Vpten Oerdt, Koenen, Slueters, van Verssen, Schaep, van Lennep, Bennynck, Auynckx, Mellynck, Ansynck, van Hern, Vaeckx, ten Broeyll, ten Putt, ten Bergh, van Baerll, Smelynck, Vpter Straeten, Grayter, Stederinck, Baerken, Wassyngk, ten Sandt, van Remunde, Noerinks, van Tyll, Mockynckx, then Grotenhuys, then Velde, Mastynck, van Keppel, Wiltinck, Lensinck, Giginck, van der Heyden, then Nyenhuys, then Dam, Willinck, van Wanraey, ther Stege, van Mallen, Noyden, Wicherinck, van Vierssen, Sweers, van Stralen, Coops, van Nahuyss, van Kercken, van Ghendt, Haeck, de Raidt, van Poelwick, Noirdinck, Stenderinck, Smeynck, tho Boecop, van Heerd, van Trier, Euerwyns, van Smaleuelt, van Suirhuys, van Kessel, van Reness, van Santen, Pothofs, Blanckebyls, Warntzinck, van der Borch, van Bremt, van Wynbergen, Meyerinck, van Dam, then Herenhoeff, Vrythof, van Tuyll, van Voirst, Vbbekynck, Mom, Vatebender, Duusbergs, van Essen, van der Beeck, van Marwyck, van Sweeten, Rensen, van Eck, van Munster, van Arsen, Polman, van Rossum, van Boeckholth, van Waldenbarch, van Wy, van der Capell, van Berckhem, enz.

Kan iemand bronnen aanwijzen, waaruit met de bovenstaande gegevens met zekerheid te bepalen is, voor welke kerken of geestelijke gestichten (te Doesborch?) de kalender gediend heeft en tot welke gemeente het huwelijksregister behoort? x.

Een matrozen-kapelaan in 1638. De Jezuït Karel Berchmans van Diest komt in 1638 als *matrozen-kapelaan* op de lijst der zendelingen ter zee voor, in Allards St.-Clemens-kerkje op Ameland, bl. 12. Werden er toen roomsch-katholijke geestelijken op noordnederlandsche oorlogsschepen toegelaten, of zou zulk een pastoor vermomd medegevaren zijn?

Slaven te Konstantinopel. In 1632 schreef Haga, onze gezant te Konstantinopel, dat de sultan uit de Bustanzijns (tuinknapen) en Azamoglanen (slaven en kinderen van tribuut, die allom in 's keizers hoven dienen) eenige nieuwe Janitsaren gemaakt had, om daarmede de Sipatijen (inners der belastingen) tot hunnen pligt te brengen. Waren de Isoglanen, die in de Seraylies opgevoed wor-

den, dezelfde als de Azamoglanen, en zoo ja, van waar waren deze soorten van slaven afkomstig?

Mahdi. Prof. Dozy schrijft in zijne Hist. des Muselm. en Espagne III, p. 28, dat in 901 Ahmed ibn Moâwia aan het hoofd der Berben bij Zamora tegen de Christenen onder Alphonsus III streed, en zich voor den door Mohamed beloofden *Mahdi* uitgaf. Was deze *Mahdi* eene soort van Messias, en verwachten de Muselmannen hem nog?

G. A. SIX.

Afbeelding van St. Augustinus. Aegidius Daalmans schrijft in zijne reis in Indië, dat drie mijlen van Satraspatnam een pagode is met een beeld in bisschoppelijk gewaad met een klein kind aan zijne voeten, 'twelk water uit de zee schept in een klein putje, even als men den H. Augustinus afbeeldt. Deze man had daar gewoond en wilde de wonderen Gods te diep doorgronden. Waarom is de H. Augustinus met een waterscheppend kindje afgebeeld?

Schilderij in 1672. Toen de Franschen in 1672 te Utrecht waren, kwamen de hertogen van Orleans en van Monmont bij den heer Olie, om eene schoone schilderij te zien, welke hun zeer beviel. 's Anderen daags vereerde de eigenaar haar aan Lodewijk XIV, die daarvoor zijn portret, met diamanten omzet, waard *f* 10,000, schonk. Door wien was deze schilderij gemaakt, wat stelde zij voor, en waar is ze thans?

Kalfdansers. In 1555 komen de *kalfdansers* te Axel het laatst voor in de processiën (Chron. v. Utr. gen. 1869, bl. 407). Van welken oorsprong waren deze dansers en staan zij in verband met het spreekwoord: met St. Jutmis, als de kalveren op het ijs dansen?

Indien er te Utrecht ook zulke kalverdansen plaats gehad hebben, zou dan de gevelsteen voor een winkel op de Oudegracht aldaar, nu nog aanwezig, daarop betrekking hebben?

Kleindochter van Lodewijk den Vromen. Op eene der gravuren van het fraaie plaatwerk van Sadeler, Bavaria Sancta, ziet men

de dochter van koning Lodewijk, zoon van Lodewijk den Vromen, in vlammen gehuld voor het bed van haren slapenden vader verschijnen, hem verzoekende voor hare verlossing uit het vagevuur te willen bidden. Wat verhaalt de geschiedenis of legende van hare levenswijze, waarvoor zij zoo zwaar moest boeten? In het bijgevoegde gedicht van den Jezuït Rader staat slechts: »Expungo foedas pectoris igne notas.''

G. A. SIX.

Geslacht Camper. De bekende hoogleeraar Pieter Camper, geboren 11 mei 1722, was de zoon van Florentius, predikant te Batavia, geboren 10 junij 1675 te (.....?), overleden 25 augustus 1748 te Leiden en van Sara Geertruyd Ketting; de ouders van Florentius heetten Florentius en Susanna (.....?). Is iemand in staat de juiste namen, datums en plaatsen van geboorte, huwelijk en overlijden op te geven van de twee laatste en van beider ouders, benevens de betrekkingen, die zij bekleedden?

Wie was Gilles Camper, wiens kwartieren waren: Camper, Bouchellion, van Schuylder en Huntly?

— N.

ANTWOORDEN.

Lambertus Bosboom. (Verg. XXII, bl. 277.) Volgens Boekzaalberigten, geboren te Wijk bij Duurstede, werd hij 12 maart 1755 bij de classis Amersfoord tot proponent bevorderd. Achtereenvolgens was hij predikant eerst te Zuilichem en Nieuwaal van 19 mei 1766 tot 18 junij 1769, te Zuidzande van 25 junij 1769 tot 2 junij 1771, te Biezelinge van 9 junij 1771 tot 8 sept. 1776, en te Zoutelande van 15 sept. 1776 tot 9 maart 1779, wanneer een geregtelijk vonnis, over hem geveld, een einde aan zijn dienstwerk te Zoutelande maakte.

Dat de Boekzaal en andere publieke bladen van dien tijd niets bijzonders aangaande deze zaak van L. Bosboom opleveren, zal

niemand verwonderen, die nadenkt hoe raadzaam het zwijgen is, terwijl oproerige volkspartijen aan het woelen en woeden zijn. — Juist het niet in acht nemen van deze voorzigtigheid door Bosboom, heeft hem ten val gebragt.

In de classicale acten van Walcheren schijnt men zulke voorzigtigheid wel in het oog gehouden en ds. Bosboom nog gespaard te hebben, daar men van hem en zijne zaak in deze acten alleen aangeteekend vindt:

»1 April 1779. De kerkeraad van Zoutelande geeft kennis, dat hun van wege het geregt te Vlissingen ter informatie was toegezonden copie authentiek van de sententie den 9 maart l.l., ten laste van ds. Lambertus Bosboom geslagen. Meteen raad vragende, hoe in dezen te handelen, waarop de classis voor alsnog deze zaak aanhield.

6 Mei 1779. De kerkeraad van Zoutelande middelerwijl den 26 april in hunne vergadering den toestand hunner gemeente en de kracht der sententie tegen Bosboom overwogen hebbende, leggen extract hunner handelingen, als ook copie der bewuste sententie in deze classicale vergadering ter tafel, weder raad vragende, waarop besloten werd zich nog eenigen tijd stil te houden.

3 Junij 1779. De kerkeraad van Zoutelande dringt bij de classis sterker aan om bij omstandigheden, uit de zaak van Bosboom voortvloeiende, niet langer meer stil te blijven, maar in het belang der gemeente tot handelen te komen. Hierop nu adviseert de vergadering, de predikantsbetrekking te Zoutelande voor vacant te houden, en voorts den gewonen weg ter vervulling dezer vacature in te slaan.

1 Julij 1779. De kerkeraad van Zoutelande verzoekt handopening tot het beroepen van eenen anderen leeraar, in plaats van Bosboom. Wordt toegestaan.

1 Sept. 1779. De kerkeraad van Zoutelande, den 9 aug. 1779 een beroep uitgebragt hebbende op Johan Meijer Cluwen, proponent bij ds classis Amersfoort,

wordt dit beroep heden ter classis ingebragt en geapprobeerd."

Alzoo is de zakelijke inhoud van alles, wat in de classicale aanteekeningen nopens de zaak van L. Bosboom te vinden is. Dan, met dat al wordt nog weinig licht over de politieke uitzetting van dezen persoon verspreid.

Uit een tweetal andere, onzijdige en geloofwaardige berigten omtrent de oproerige bewegingen op Walcheren van 1774 tot 1779 tegen burgerlijke en kerkelijke besturen, komen wij meer aangaande de zaak van Boeboom te weten, n. l. Twee brieven van een zeeuwsch heer aan zijn vriend, Amsterdam, bij Albert van der Kroe, 1779, en Nederlandsche Jaarboeken, sept. 1779, welke beide berigten al zeer na over een komen.

Nadat den 31 julij 1774 te Westkapelle, door den toenmaligen predikant H. A. Tollé, de nieuwe psalmberijming was ingevoerd, begonnen de landlieden zich al dadelijk daartegen te verzetten, waarvan de volgende predikant J. F. v. d. Sloot alle moeielijkheden moest ondervinden. De zamenspanning, ook met landlieden van andere dorpen, sloeg over tot rustverstorende bewegingen, beschuldigingen en bedreigingen tegen overheidspersonen, zoo te Westkapelle, als verder op Walcheren. De staten van Zeeland, bedacht op mogelijke gevolgen, voorzagen Middelburg en Westkapelle van krijgsmagt. Ook dit wekte ontevredenheid. En toen men den 11 maart 1776 te Westkapelle besloot, om nevens de nieuwe psalmberijming tevens een verbeterd kerkgezang, op korter maat, in te voeren, barstte de woede op nieuw los; de tegenkanting en verwarring werden zoo groot en gingen tegen kerkelijke en burgerlijke overheden zoo verre, dat de regterlijke magt te Westkapelle den 18 junij 1777 overging, om den voornaamsten rustverstoorder IJsbrand Leinse Borggraaf, een timmerman, uit de stad en jurisdictie van Westkapelle te verbannen. Maar ook daarmede was de rust niet hersteld. Integendeel, de zamenspanning tot verdere onrust breidde zich van liever lede uit. De gebannen Borggraaf nam de wijk naar Zoutelande, waar hij ook het vuur van partijschap wist aan te blazen, en voor hem en zijnen aanhang koos, helaas, ook de predikant L. Bosboom partij, waardoor geheel Zoutelande in onrust en verwarring geraakte.

Te Vlissingen, waar het tusschen de regering en de burgerij ook gansch niet rustig was, maakten de burgers zoodanige opschudding tegen een besluit der regering van 25 julij 1778, inhoudende vergunning aan de Roomsch-katholijken om een kerkgebouw te stichten, dat de regering zich genoodzaakt zag den 15 oct. 1778 deze vergunning weder als vroeger in te trekken en de geopende hulpkerk te doen sluiten. Deze overwinning aan de zijde der burgers van Vlissingen vuurde den moedwil der misnoegden aan, en nu maakten landlieden en burgers gemeene zaak tegen de overheid. Zij vonden in den franschen predikant te Vlissingen, J. de Fontaine, eenen ijverigen aanvoerder. De landlieden wilden zich nu ook te Westkapelle wreken. Met groote magt, waarbij ook ds. Bosboom, perste men den 27 oct. 1778 met zware bedreigingen de regering om de resolutie van 18 junij des vorigen jaars in te trekken en om den gebannen timmerman bij openbare afkondiging in zijne eer en schadeloos te stellen. Het bestuur moest toegeven, en de muitzuchtige Borggraaf werd, te paard gezeten en versierd, door de dolzinnige menigte als in triumf te Westkapelle teruggevoerd.

Daarop volgde belangrijke versterking van krijgsmagt en gevangenneming van verscheidene voorname drijvers, waarbij ook de predikant was, die, november 1778, door geregtelijke magt des nachts uit zijn huis gehaald en te Vlissingen in de gevangenis overgebragt werd.

Toen begonnen de gemoederen allerwege te bedaren, en de rust werd van liever lede hersteld.

Daar het nu bij verscheidene verhooren voor den regter maar al te zeker uitkwam, dat ds. Bosboom eene voorname rol in deze oproertooneelen gespeeld had, werd den 9 maart 1779 een geregtelijk vonnis over hem geveld, waarbij hij eer, ambt en vrijheid verloor; doch hij heeft daarna niet lang meer geleefd, want volgens classicale aanteekening werd zijne weduwe in mei 1781 *nog*, — dus waarschijnlijk reeds in 1780 — uit het weduwfonds bedeeld.

Vlissingen. P. FRET.

Platonisch jaar. (XXIV, bl. 78). De vraag, wat het groote platonische jaar is, kan niet met nauwkeurigheid worden beantwoord

zonder eene sterrekundige uitweiding, voor welke het hier de plaats minder schijnt. 't Zij voor het doel der vraag genoegzaam, te zeggen, dat het eene periode is van ruim 25000 jaren, na welke ieder punt van den aardbol juist weder naar hetzelfde punt aan den sterrenhemel gericht is. Door de aantrekking der zon namelijk valt het punt, waar het vlak van de loopbaan der aarde het vlak van haren equator snijdt, telken jare iets meer westelijk. Dit verschijnsel, bekend onder den naam van teruggang der nachteveningen, laat zich het best aanschouwelijk voorstellen, als men een min of meer schijfvormig lichaam, b. v. het deksel van een trekpot, snel op den knop laat draaien. Het bovenvlak van het deksel blijft dan niet evenwijdig met de tafel, maar is in eene schommelende beweging. Ofschoon nu die teruggang der nachteveningen slechts ruim 50 seconden boogs in een jaar bedraagt, en daardoor over een klein tijdvak slechts voor scherpe waarnemingen bemerkbaar is, klimt zij in omtrent 70 jaren tot een graad en loopt in omtrent 25700 jaren den geheelen sterrenhemel om. Nadere verklaring vindt men in ieder leerboek der sterrekunde, ook der populaire.

H. M. C. V. O.

Gravin van Ross. (XXIV. bl. 3, 67.) Wie was die gravin en wat was haar beroep?

Het Neues Preussisches Adels-Lexicon van vrijheer L. v. Zedlitz-Neukirch, Leipzig, 1837, Th. 4. s. 131, geeft daaromtrent inlichting.

De familie van Ross is uit Schotland herkomstig en aan eene daar nog aanwezende van dien naam verwant.

Alexander Ross begaf zich ten gevolge der religieoorlogen naar de Nederlanden, en van den nederlandschen tak was Johannes Mathias Ross, directeur generaal in Indië, uit wiens huwelijk met jonkvrouw van Schubert den 28 november 1787 Johannes graaf van Ross geboren is. Deze begaf zich, na het overlijden zijns vaders, in 't begin dezer eeuw naar Warschau, waar hij in de noodlottige jaren 1812, 13, 14 met groote opofferingen de zaken van Duitschland en bijzonder van Pruissen bevorderde. Door zijne tusschenkomst viel aan menigen franschen en poolschen krijgsgevangenen eene zachtere behandeling ten deel; tot erkenning van welken dienst keizer Alexander hem de St. Anna orde in brilanten ver-

eerde. In 1816 verleende de koning van Pruissen hem een erkenningsdiploma van aangeborene grafelijke waardigheid voor hem en zijne nakomelingen. Doctor Johan Willem Godfried Ross, geboren 7 junij 1772, opperconsistoriaalraad of bisschop der Evangelische kerk was een neef van bovengemelden graaf.

De naam van Ross was ook bij de gereformeerde geestelijkheid van Nederland niet onbekend en in eene naamlijst van predikanten uit het laatst der vorige eeuw blijkt, dat er in Noordbrabant alleen gelijktijdig vijf leeraren van dien naam waren.

Johannes Mathias van Ross had, toen hij in december 1782 Indië verliet, aan al zijne slaven de vrijheid geschonken.

De roeping der bedoelde gravin schijnt geweest te zijn, zoo veel in haar vermogen was, het lot van ongelukkigen en vooral dat van krijgsgevangenen, voor welke zij zich belangrijke opofferingen getroostte en haren invloed en geldmiddelen aanwendde, te verzachten, en deze *roeping* wordt in het grafschrift door het minder gelukkig gekozene woord *beroep* aangegeven.

H. B. MARTINI VAN GEFFEN.

Willem Barentsz. (XXIII, blz. 366; XXIV, blz. 27, 79.) De bedoelde plaat heeft vermoedelijk behoord in de »Nieuwe beschryvinge ende Caertboeck van de Middellantsche zee, beghinnend daer Lucas J. Waghenaer die gelaten heeft door Willem Barentszoon" te Amsterdam uitgegeven door Cornelis Claesz. (1595?) en waarvan het Rijks Archief een defect exemplaar bezit onder Lt. F. der Zee-Atlassen: Zie den Inventaris der Verzameling Kaarten, berustende in het Rijks-Archief 1e. gedeelte, 's Gravenhage Mart. Nijhoff 1867.

LABORANTER.

Blaauwe bloemetjes. (XXIV, blz. 18). Iemand blaauwe bloemen *wijs maken* is, geloof ik, de oorspronkelijke uitdrukking niet. Oorspronkelijk zal men berigten van weinig gehalte of waarde *blaauwe bloemetjes* hebben genoemd, zeker, gelijk Harrebomée aangeeft, met zinspeling op de korenbloemen. Daarna zal men *wijs maken* er aan hebben toegevoegd, omdat men, ofschoon »blaauwe bloemen" *zeggende*, toch *dacht* aan »leugens." 't Is eene soort van constructio ad sensum. Misschien vond de spreekwijze nog een

bijzonderen steun in de omstandigheid, dat *blaauw* in de volkstaal meermalen *ongunstig* voorkomt. Men denke aan *blaauwe bisschop, blaauwe begijnen*, *de blaauwe schuit*, een *blaauwboekje*, enz.

E. LAURILLARD.

Verpligte bedevaarten (vgl. A. R. I en II; XX, bl. 555; XXIII, bl. 484, 546). In eene noot wordt t. l. a. pl. gevraagd: Waar wordt van sinte Willebrorts te Westkappel gewag gemaakt? Over de vereering van dien heilige in genoemde plaats, kan de vrager inlichting bekomen in: Tegenwoordige Staat dl. 10, blz. 216 en de dáár vermelde werken, onder anderen v. Reigersberg, Kroniek van Zeeland, door M. Z. van Boxhorn dl. 2, blz. 72. Voorts kan ik nog mededeelen, dat mij uit bescheiden in het gemeentearchief van Westkappel bleek, dat in het midden der 16e eeuw aldaar een gild was, dat Willebrord tot beschermheilige had.

Domburg. H. M. KESTELOO.

Het bijdehandsche en vandehandsche paard (vgl. XXII, bl. 224, 432; XXIII, bl. 45). Zou de benaming bijdehandsche en vandehandsche paard ook ontstaan zijn in den tijd, dat de rijtuigen nog meest door postillons werden gereden, die op het linker paard zaten? A. G. J. E. H.

Geslacht Baalde (vgl. XXIV, bl. 15). Te Rotterdam woont de heer Robert Baelde, die voor wapen voert, zwart met een gouden keper, vergezeld van drie zilveren leliën. Aldaar zijn misschien inlichtingen te verkrijgen.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

AANTEEKENINGEN.

Zigeuners — Cigaren, enz. Dr. E. Rückert in zijn interessant geschrift: [1]) Die Pfahlbauten und Volkergeschichten Osteuropa's besonders der Donaufürstenthümer, Wurzburg 1869, s. 30—34, beweert, (even als reeds lang geleden Hasse, in zijn werk: Die Zigeuner im Herodot) dat de Zigeuners, de Sigynnen van Herodotus (V. 9) zijn. Rückert is zeer rijk in woordafleidingen. Met betrekking tot de Zigeuners zegt hij onder anderen: »In Italië noemt men hen *Zingaro;* zijn gezang *Zingaresca*; in het vaderland van Preciosa: *Cigaro* en daarvan den tabak, dien hij uit gebrek aan pijpen in papier wikkelt, cigarra". De Franschman noemt het Koeterwaalsch [2]) (Rothwelsch) der Zigeuners *baragouin* van *baroque*, veldtent: *narquois*, langage de filoux van *narque*, uitdrukking van verachting: *argot*, dor sprokkelhout, *argotier*, bedelaar, spitsboef. De Italiaan: *gergo* (*gargo*, *gargaliata*); de Engelschman: *gibberish*, *gibblegable* (*gib* beteekent snorren, spinnen als de katten), *cant*, *canticoy* (druk en luid gesprek van eene danspartij), *slang*, dieventaal (van *sling*, bommelen). Den Aldebaran noemt hij de Zigeuner ster, enz.

J. D.
L.

Gulzigheid. Men vindt er nog wel, die heel wat kunnen binnentrekken, die, zoo als men het noemt, bijzonder goed van innemen zijn. Toch worden zij alle verre overtroffen door de oude Israëliten, althans indien het waar is wat wij lezen in een boek, geschreven ten dienste van hen die zich tot de lessen bij de Koninklijke militaire akademie wenschen voor te bereiden. Daar wordt gezegd: »Mozes stierf nog voordat het beloofde land was bereikt, dat later onder aanvoering van Jozua werd binnengetrokken, en ingenomen door de 12 stammen."

[1]) Men vindt er eene fraaie lithographie in: „Die Zerstörung eines dacischen Pfahlbaudorfes durch Trajan", genomen van de zuil van Trajanus te Rome. Deze onderwierp Dacië in het jaar 203. Toen vond men dus aldaar nog bewoonde *paaldorpen.*

[2]) *Koeterwaalsch,* van *kotten,* hutten-boeren-plattelandstaal? of van een ander woord *koth,* slijktaal?

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

J.D./L., G. A. Six, P. B., H. B. Martini van Geffen, X., —n, C. Kramm, J. W. Cloots, L. D., J. C. K., R. S., H. C. van Bakkenes, H. Buring Boekhoudt, H., B. v. L., Ant. de Vlieger.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 14. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

4 April 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Spreekwoord: Als men gus zegt, meent men al de hoenderen. — Zilveren huwelijkspenning . . . . 157.

Vadermoorders. — Portret van J. J. Graswinckel. — Geslacht v. Beverwaerde. — Wapen de Percin de Montgaillard. — Wapen v. Braet . . 159.

Geslachten Vossius en Muys v. Holy. . . . . 160.

Antwoorden.

Jan Pinas. — Oude namen van planten. . . . . 160.

Op zijn voorman gezet worden. — Kargierder. — Aardbevingen in Nederland. — Geslacht van Adrichem. . . . . 162.

Gesl. Borrendamme en Sonmans. — Gesl. de Lannoy. — Marcelis en de Bas. 163.

Aanteekeningen.

Vrouwenrollen op het tooneel door vrouwen vervuld . . . . 164.

Lijst der schilderijen en teekeningen van wijlen Mr. Gaspar van Kinschot Antz. 165.

Jacob of Nicolaas van Campen . . . . 167.

Spreekwoorden in ouden en nieuwen vorm. . . . . 168.

AANVRAGEN VAN BOEKWERKEN ENZ.

Is ook iemand in de gelegenheid mij slechts voor korten tijd ter inzage te verstrekken:

1° De Jerusalemsche reijse door B. Surius.

2° De genealogie en geschiedenis van het engelsch-iersch geslacht Fitz-Gerald of Mac-Shenies, in 1858 in het licht gegeven door den markies van Kildare uit het geslacht Fitz-Gerald.

H. C. VAN BAKKENES.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

IX. **Ockhuysen, Hoogeveen.** Is het den inzender der vraag betreffende het geslacht Hoogeveen enz. (XXIV, bl. 26) ook bekend, of Hendrik Ockhuysen broeders of zonen heeft gehad?

Zoo dit het geval mogt zijn, zoude ik gaarne genealogische opgaven aangaande bedoelde personen ontvangen.

Beschrijving van het wapen van Cornelis Hoogeveen zal aangenaam zijn.

Groningen. H. C. VAN BAKKENES.

X. **Geslacht Cassiopijn.** Welk wapen voerde Hugo Cassiopijn, van 1627—51 secretaris van de rekenkamer van Holland enz., en wie waren zijne ouders? Was hij verwant aan Dominicus Cassiopijn, echtgenoot van N. van Eck, dochter van Johan v. Eck en van Alijd v. Eck Gerardsdr.

S.

XI. **Geslacht Coenen.** Kan iemand mij de genealogie der jhrn. Coenen in korte trekken mededeelen, benevens de uitlegging van het door hen gevoerde wapen, vooral van het cimier, zoo ik meen, eenen moor voorstellende?

H.

XII. **Geslacht Leijssius.** Kan iemand mij de genealogie mededeelen van het geslacht der jhrn. Leijssius?

L. D.

VRAGEN.

Spreekwoord: Als men gus zegt, meent men al de hoenderen. Dit spreekwoord komt voor in een voorwoord tot den lezer, bl. X van de Catalogus van Schilderijen enz. van Gerard Hoet, waar hij zich zeer in beklaagt, dat Jan van Gool, in zijnen Schouwburg van Nederlandsche Schilders enz., de kunstkoopers hatelijk ten toon stelt, tot waarschuwing van de kunstliefhebbers enz., zeggende: »dat alle de streeken die deze Handelaars uitdrukken om de kunst der levende Meesters te benadeelen, enkel uit den koker van hun zelfs belang voorkomen, de eerlijke en verstandige uitzonderende, maar kwasy op den verachtelijken hoop doelende"; schoon ligt te merken zij, zegt Hoet, »dat het zeggen bij hem waar is, *als men Gus zegt meent men al de Hoenderen*".

Ik heb Harrebommées Spreekwoordenboek opgeslagen, doch het daarin niet gevonden, en ik beken dat ik den moed niet heb om alle bijvoegselen enz. daarop na te zien, om te weten of dit spreekwoord meer voorkomt en wat men hier door *Gus* moet verstaan. Die meer met die afdeeling in de letteren bekend zijn, zullen wel eene deugdelijke uitlegging willen geven.

U. C. KRAMM.

[Het spreekwoord wordt bij Harrebomée opgegeven, dl. I, bl. 310*b*. — Tuinman zegt, Nederl. Spreekw. I, bl. 234: »Al noemt men elk der hoenderen niet, op hen allen past het woordeken *gus*, om ze weg te jagen". Ik geloof dat zijne verklaring goed is. In plaats van *gus* heeft de Brune, Nieuwe wijn enz. bl. 24, *hus*. Dit *gus* of *hus* zal wel hetzelfde zijn als het hoogd. *husch*. een tusschenwerpsel, dat men bezigt wanneer men menschen of dieren wegjaagt.]

Zilveren huwelijkspenning. Sedert jaren heb ik eenen zilveren penning in mijn bezit, klaarblijkelijk eenen huwelijkspenning, die om den rijkdom en de sierlijkheid van zijn beeldwerk melding verdient. Hij is groot in doorsnede 68 millim.

Aan de eene zijde ziet men op den voorgrond eenen boom, waartegen eene spade rust. Een engel is bezig met op een der takken een ent te plaatsen. Links van den boom is een haan ijverig pikkende, regts zit rustig eene hen, omgeven van hare kiekens. Tusschen beide in ziet men een doodshoofd met beenderen, waarnaast een werktuig, dat misschien een houweel zal voorstellen, hoewel het meer op een ijshaak. gelijkt. In het verschiet ontdekt men eene menigte landhoeven, alsmede eenen landman, die met spitten bezig is. Ter linkerzijde komt uit den rand te voorschijn een fakkel (bruiloftsfakkel?), ter regterzijde een wijnstok met rijpe trossen. Boven het gansche tooneel verheft zich eene wolkrijke lucht, waaruit heldere stralen loodregt naar beneden schieten. In het licht dezer stralen omklemmen twee handen een vlammend hart, waarboven onduidelijke hebreeuwsche karakters, die echter weinig of niet op יהוה gelijken. Aan den voet van 't geheel leest men de letters D. S. B. Een jaartal is niet te vinden.

Aan de keerzijde van den penning leest men:

Tot teiken
van ons vast ver-
bont. soo wilt O
suivere bloem anvaerde
Mijn trouw d'wijl U lieve
mont. voor mij het minlijck
Jae woort baerde: Trouw
dien ik sal ten eind vulstaen
off die oppermach die straf
die *kan* bemint daer
Ghij trouw in Vint.

De *k* van het cursijf gedrukte woord is op den penning eene vreemde figuur, waarvan ik niets beters weet te maken. Nog ziet men in 't zelfde woord tusschen de *a* en *n* eene kleine *e* geplaatst.

Wie verklaart mij den zin der laatste drie regels van het vers?

Is nog iemand meer in 't bezit van eenen soortgelijken penning?

Hoe oud mag de penning zijn?

Een vriend wil het dubieuse woord als *haan* lezen en dan doen slaan op den aan de keerzijde afgebeelden haan. Deze verklaring

herstelt voorzeker het rijm; toch komt zij mij twijfelachtig voor Wat zegt de Navorscher er van?

W. BOEKHOUDT.

Vadermoorders. Waarom worden de heeren-halsboordjes in sommige tijdschriften *vadermoorders* genoemd? o. a. in Ueber Land und Mehr, 31 band v. 1874, pag. 323.

J. C. K.

[Ik meen dat de oorsprong deze is. Fieschi, die na zijnen aanslag op het leven van Louis Philippe de straf der vadermoorders onderging, droeg groote opstaande boorden met vrij ver vooruitstekende punten. Sedert heeft men die soort van boorden vadermoorders genoemd.]

Portret van J. J. Graswinckel. In het hoogst belangrijke werk van mevr. A. L. G. Bosboom Toussaint, De Delftsche Wonderdokter (J. J. Graswinckel) 2e deel, blz. 357, wordt gemeld, dat zijne vrienden hem, toen hij een lijk was, hebben laten »afconterfeijten," 't welk bij zijn leven van hem niet was te verkrijgen.

Nu vraag ik, of er van hem ook gedrukte afbeeldingen bestaan?

J. C. K.

Geslacht v. Beverwaerde. Kan ook iemand mededeelen, welk wapen door de amsterdamsche v. Beverwaerdes werd gevoerd, en of deze behoorden tot het oud adellijk, utrechtsch geslacht van dien naam?

V. B. / GN.

Wapen de Percin de Montgaillard. Kan ook iemand opgeven, welk wapen gevoerd werd door het oud adellijk, fransch geslacht de Percin de Montgaillard?

S.

Wapen v. Braet. Welk wapen werd gevoerd door Jan Braet, heer van Zevender en Cabauw, raad, vroedschap en baljuw van Schoonhoven en het land van Blois, † 1802?

S.

Geslachten Vossius en Muys v. Holy. Wie was dr. Vossius (Vorstius?), wiens stiefdochter (schoondochter?) Ermgaert Muys v. Holy van Alkmaar, in 1602 te Leiden in het huwelijk trad met Claes Andrieszn. Marichal? Wie was de vader van genoemde Ermgaert, en waar moet deze in de genealogie van het geslacht M. v. H. geplaatst worden?

V. B.
GN.

ANTWOORDEN.

Jan Pinas. (XXIV, blz. 97). Hij heeft veel mythologische en bijbelsche voorstellingen geschilderd. De heer C. Kramm, die mij dit mededeelde, voegde er bij, dat hij vermoedt dat de prenten in Hoofts Emblemata Anatoria, Amst. 1611, naar teekeningen van Jan Pinas gegraveerd zijn. Is dit zoo, dan begrijpen wij waarom in de voorafspraak van Hoofts Isabella, de Min juist naar dezen schilder gaat om zijn portret te laten maken.

P. LEENDERTZ WZ.

Oude namen van planten. (XXIV, blz. 16). Ter beantwoording van de vraag van den heer Six naar de simphoniaca, strekke, dat deze plant de gewone hyoscyamus (bilzenkruid) is, die bij de vroegere schrijvers verschillende namen droeg. Deze vergiftige plant komt in de middeneeuwsche kruidboeken dikwijls onder dezen naam voor en men vindt haar ook nog bij Dodonaeus zoo geheeten. — In de salernitaansche kruidboeken droeg zij doorgaans den naam van jusquiaumus, die in de hedendaagsche fransche benaming jusquiaume is bewaard gebleven.

Het bilzenkruid komt als eene in 't wild groeiende plant bijna in geheel Europa voor. De aanverwante soorten worden in Egypte, Syrië en Klein-Azië aangetroffen. Door zijne vergiftige eigenschappen is het eene der vroegst bekende en gebruikte planten geweest, die reeds door Hippocrates, Dioscorides en Plinius werd aanbevolen. Sommigen hebben het als herba apollinaris, dus als eene plant die

aan Apollo was toegewijd beschreven, terwijl anderen het aan Hercules hadden toegewijd.

Er is veel over den oorsprong van den naam hyoscyamos of dyoscyamos geschreven, maar door onze weinige bekendheid met de voor-aziatische talen is hij nooit op voldoende wijze opgehelderd geworden. Volgens Theodor van Heldreich, (Die Nutzpflanzen Griechenlands. Mit besonderer Berücksichtigung der neugriechischen und pelasgischen Vulgarnamen, Athen. 1862, Seite 37) was de pelasgische naam *plak-u.*

Dodonaeus schrijft, dat de naam simphoniaca van Apulejus afkomstig is.

De vergiftige eigenschappen van 't bilzenkruid waren ook aan de Kelten en Germanen niet onbekend gebleven, en men heeft den germaanschen naam van den gallischen of keltischen zonnengod, Bel of Beel, aan wien deze plant was toegewijd, afgeleid. Het oud-germaansche bijgeloof schreef aan deze plant een buitengewoon vermogen toe. Het stelde het bilzenkruid geheel in betrekking voor met den verderver en 't booze beginsel. Voor dat de heksen naar den Bloksberg gingen, dronken zij het bilzensap. Met het sap van deze plant bestreken de Galliërs hunne werpspietsen als zij op de hertejagt gingen. In de 4de eeuw moest bij eene langdurige droogte een naakt meisje bilzenkruid zoeken, en nadat zij dit gevonden had, dat kruid in de naaste beek in het bad medenemen. (Mone, Nord. Heidenthum, II, Seite 417. Vergelijk Von Perger, Studien über die deutschen namen der in Deutschland heimische pflanzen, in voce, in de Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften zu Wien, 14e Band.

In het Capitulare de Villis van Karel den Grooten uit de 9e eeuw, wordt van het bevel om den hyoscyamus in de tuinen te kweeken waarschijnlijk daarom geene melding gemaakt, omdat hij algemeen in 't wild groeit, en geene bijzondere kweeking noodzakelijk was.

In Maerlants Der naturen bloeme, uit het midden der 13e eeuw, komt de hyoscyamus als geneesmiddel onder den naam van belsenkruid voor.

Zaandam. J. W. CLOOTS.

[Het woord hyoscyamus is grieksch (*ύος κναμος*) en beteekent zwijnsboon.]

Op zijn voorman gezet worden. (XXIV, blz. 14, 112). Dat deze uitdrukking aan het krijgsbedrijf ontleend is, is dunkt mij eene juiste gissing van den heer Laurillard. Men gebruikte het kommando: »Guides op uw voorman rigt u." — »Dekt u achter of door uw voorman," kan men bij het oefenen van rekruten nog dikwijls hooren. Den man wordt dan zijne juiste plaats in het 2de gelid (achterste) aangewezen — of achter zijn voorman — uit de flank marcherende. — Iemand die te boud of te aanmatigend spreekt of handelt, dient zijne juiste plaats te worden aangewezen. Hij dient op zijn voorman gezet of gerigt te worden.

B. V. H.

Kargierders. (XXIV. blz. 13). In de stadsrekening van Middelburg van 1450, medegedeeld in: Bijdragen tot de Oudheidkunde en Geschiedenis, inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen, verzameld door H. Q. Janssen en H. J. v. Dale, dl. III, blz. 112 vv., vindt men op blz. 126 kargivers, wat aldaar met criëerders verklaard wordt.

Domburg H. M. KESTELOO.

[Criëerders zijn waarschijnlijk de oproepers bij publieke verkoopingen. De heer Six vond ze *kargierders* genoemd. *Kargivers,* zoo als ter plaatse door den heer Kesteloo aangehaald wordt gelezen, zal dus wel drukfout zijn voor *kargirers.*]

Aardbevingen in Nederland. (XXIV, blz. 5, 67). Ten gevolge van de aardschudding op den 18 februarij 1756 scheurde de muur van de kerk te Arnemuiden. (Zie Middelb. Naamwijzer voor 1850).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht van Adrichem. (vgl. XXIII, blz. 540; XXIV, blz. 32, 88), Doordien in de zierikseesche familie van Adrichem eene Adriana en een Thomas Adriaan voorkomt, zal V. misschien inlichtingen kunnen krijgen bij die familie of de daaraan verwante, als Boom, Schuurbeque Boeije, Boogaart en Snouck Hurgronje, beide laatste te Middelburg.

F. CALAND.

Geslacht Borrendamme en Sonmans. (XV, blz. 377; XXIII, blz. 538; XXIV, blz. 32, 56). Uit de doopregisters te Goes teekende ik het volgende aan: Uit jonkhr. Johan Cabbeljau en jonkvr. Adriana van Borrendamme zijn te Goes geboren, en gedoopt:

17 dec. 1662, Iman.

30 dec. 1664, Willem Jan, getuigen Adriaan Hardemee, raad te Zieriksee en zijn echtgen. jonkvr. Helena van Borrendamme.

17 oct. 1666, Anna Willemina.

17 april 1671. Laurens.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht de Lannoy. (XXII, blz. 107; XXIII, blz. 380). Uit de Naaml. van regeringspersonen te Vlissingen, achter de Inhuldiging van prins Willem V, door te Water, blijkt, dat

dr. Arnoldus de Lannoy, raad te Vlissingen werd den 28 april 1688 en burgemeester was in 1705 en 1706,

en dr. Jan de Lannoy raad ald. werd den 12 oct. 1709, schepen was in 1709 en 1710 en overl. is in 1714.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Marcelis en de Bas. (XXIII, blz. 637; XXIV, blz. 101.) De heer Vorsterman v. O. kan Sophia de B. in zijne genealogie van de Bas niet vinden. — Zij behoorde tot eene andere familie. Haar wapen vond ik later. Het is gevierendeeld: 1 in rood een gouden leeuw; 2 en 3 in zwart eene gouden lelie; 4 in rood eene gouden schuinlinks liggende viool. Haar neef Lodewijk de B. schepen van Amsterdam voerde daarenboven in een blaauw hartschild een gouden paaschlam. (Velsen?) Dit wapen komt niet voor, meen ik, in Rietstaps Armorial. In 't Arm. komen veel wapens voor, gevoerd door familiën Marcelis, Marselis, enz.; maar welk wapen voerde nu Jan Marcelis?

Ik vraag nu nog; Jan Marcelis, geb. te? den? betrekkingen? st. te? den? tr. te? den? Sophia de Bas, geb. te? den? st. te? den? en eene dito opgave hunner ouders en wederzijdsche grootouders. B. V. L.

AANTEEKENINGEN.

Vrouwenrollen op het tooneel door vrouwen vervuld. Onder de vele merkwaardige mededeelingen van den heer C. N. Wybrands in zijne Geschiedenis van het Amsterdamsche tooneel, bekleedt eene voorname plaats wat door hem wordt vermeld aangaande het vervullen van vrouwenrollen door *vrouwen*. (Zie o. a. bl. 85.) De heer Wybrands heeft ons t. a. p. niet alleen Ariana Nozeman doen kennen als de *eerste actrice* die aan den amsterdamschen schouwburg was verbonden, maar hij vermeldt tevens 19 april 1655 als den datum waarop, en Ariana (in het stuk van dien naam) als de rol waarin zij voor het eerst ten tooneele verscheen. Terwijl ik de waarde van deze mededeeling ten vollen erken, zij mij de opmerking vergund dat reeds *vóór* Ariana Nozeman vrouwen in onze hoofdstad het tooneel hadden betreden. Mijne bron voor deze opmerking is de voorreden van een kluchtspel, uitgegeven door Nil Volentibus Arduum, getiteld: »De wanhebbelijke Liefde". Dit kluchtspel, hoewel ook van verre gevolgd naar Quinaults Mère Cocquette, had zijnen oorsprong te danken aan »de vreemde, dóch waarachtige geschiedenis der ongehoorde huwelyken van twé beroemde Néderduitsche tooneelspeelders", die nl. met elkanders dochters waren gehuwd en dus te gelijk elkanders schoonzoons en »behouwdvaders" waren. Beide acteurs wenschten een kluchtspel op te voeren dat een dergelijk huwelijk als het hunne tot onderwerp had, — ter vervulling van dezen wensch werd de Wanhébbelijke Liefde geschrevén (omstreeks 1650.)

Omtrent bovengenoemde tooneelspelers zegt de voorreden nu verder het volgende: »Deeze getrouwe vrienden waaren zeer naauw »aan malkanderen verbonden, om datze veele jaaren in de Néder- »landen, Duitsland, Dénemarken, Pruyssen, Poolen en Zwéden »met malkanderen hadden gereist, én in kérmistijd, verlóf kreegen »eenige weeken hier in onze stad te speelen, daar ze groote toe- »loop hadden om de kóstelykheid hunner kleederen, kunstige »tooneelen, goede nieuwe Tooneelstukken, én ordéntelijke uitvoeringe, *vergezélschapt van déftige speelsters*, (waaronder ook hunne

»eigene vrouwen) *in een tijd dat alle vrouwe-rollen op onzen Schouw-»burg nóg door manspersoonen wierden uitgevoerd.*"

Vóór Ariana Nozeman waren dus reeds actrices voor het amsterdamsche publiek opgetreden, maar de vraag blijft *wanneer* is dit geschied? Daar er verschillende vreemde troepen omstreeks de helft der zeventiende eeuw te Amsterdam hebben gespeeld (zie Wybrands bl. 93) en daarenboven de hier bedoelde troep niet juist op den schouwburg zijne voorstellingen schijnt gegeven te hebben, zal het antwoord op deze vraag niet ligt te geven zijn, ook al worden de kostbare documenten door den heer Wybrands uit het Burgerweeshuis opgedolven, geraadpleegd.

Een oogenblik is de gedachte bij mij opgekomen, dat de hier bedoelde troep dezelfde zou zijn geweest als de troep van aartshertog Willem Lodewijk, die in 1653 te Amsterdam voorstellingen gaf (zie van Lennep, Vondels werken VI, bl. 144 en 145), terwijl ik aan dit denkbeeld de gissing verbond, dat het optreden der actrices vermeld in de voorrede der Wanhebbelijke Liefde, de *aanleiding* zoude zijn geweest voor het optreden van Ariana Nozeman. Ik erken echter dat deze gissingen meer dan gewaagd zijn; de eerste toch zou slechts steunen op het feit, dat beide troepen ongeveer dezelfde landen hebben bezocht. (Vgl. de aangehaalde plaats van Vondels werken.) AZ.

Lijst der schilderijen en teekeningen van wylen Mr. Gaspar van Kinschot Antz. in leven Raad en Rentmeester Generaal van de Grafelijkheids Domeinen, opgemaakt den 12 november 1726.

Een bloemstuk met een vogelnestje van van Huysum.

Een fruitstuk van Roepel zynde een blauwe bosch druiven in een ring hangende.

Een dito zijnde een bloemstuk, tot wederga.

Een bloemstuk van idem.

Een dito zijnde een wederga met een fluweel kleed daartoe.

Van dito twee egale stukken uit de grond geschilderd, zijnde tullepen.

Een jagtstuk met honden van Jan van Gool.

Van dito een landschap met koetjes.

Van dito een landschapje met ossen en koeyen.

Twee landschappen met ossen en koetjes en figuren.

Een portret van Philippus de tweede in de manier van Holbein, zeer net.

Een groot stuk zynde een stil leven, verbeeldende een tafel met vruchten en musiek instrumenten, geschilderd van Adriaan van Uytrecht.

Een ysgang met de stad van Antwerpen in het verschiet.

Een landschap gestoffeert met figuren.

Een landschap.

Een landschapje gestoffeert met Joseph en Maria vluchtende naar Egipte.

Een fruitstuk, vruchten op een tafel.

Een offerhande.

Een geschilderde paardenkop.

Een schilderij van het huis te Heemstede.

Een groot schilderij van de stad Munster.

Nog een schilderij.

Twee schilderijen verbeeldende de koning en koningin van Engeland.

Twee landschapjes.

Een boerendorpje.

Een wintertje.

Een ouwerwets tafelstukje.

Een stukje met een zwarte lijst.

Twee stukjes door van Gool, koeyen en honden.

Een teekening van Versailles.

Een dito van het park van Enghien.

Een gedrukt portret van den Raadpensionaris de Witt.

Drie landkaarten.

Negentien geschilderde familie portretten waaronder die van den overleden Heer van Kinschot en Mevrouw zyne weduwe.

Het portret van de moeder van Mevrouw de weduwe.

Vier papieren portretten, familie stukken.

Een geschilderd goudleer behangsel verbeeldende den triumph van Saul en David.

Nog een goudleer behangsel.

LABORANTER.

Jacob of Nicolaas van Campen. Over deze beide bouwmeesters is dezer dagen geschil ontstaan. Van den heer C. N. Wybrands is eene verhandeling over de Geschiedenis van den Amsterdamschen schouwburg kortelings in het licht verschenen, met ijver en kennis van zaken bewerkt. Daarop is door den heer A. N. Godefroy (Handelsblad 23 februarij 1874) eene aanmerking gemaakt, namelijk dat Jacob van Campen den schouwburg niet kan gebouwd hebben, dewijl deze beroemde bouwmeester reeds in 1657 overleed. Hierop heeft de heer W. in genoemd blad van 5 maart 1874 getracht door eene uitvoerige verdediging dit nader op te helderen. enz.

Ik heb in mijn werk, Levens en Werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstenaars enz., onderscheidene van Campens beschreven en daaronder ook Nicolaas van Campen, den bouwmeester van gemelden schouwburg; en wel op grond van hetgeen Wagenaar, Beschrijving van Amsterdam, II. bl. 398, heeft aangevoerd.

Dezelfde wijst ook op hetgeen mr. Andries Pels zegt in zijn Gebruik en Misbruik des Tooneels, bl. 14, namelijk, dat »de Bouwmeester NICOLAAS van Kampen

het werk
Schoon klein van omtrek, groot en wijd, gelijk een kerk
Deê schijnen; en 't gemak zoo met de welstand paarde,
Dat dit gebouw, versierd met zulk een pracht en waarde,
Gelijk zoo braaf een' kunst en groot een' stad betaamd
Een meesterstuk verstrekte, en SCHOUWBURG wierd genaamd."

Deze Pels speelde eene eerste viool onder de letterkundigen van zijnen tijd, zoo zelfs dat hij een leidraad schreef voor de poëten, en daardoor in openbaren oorlog kwam met den toen gevierden dichter Antonides. Zijn laatste werk was — want hij overleed 1681 — *Didoos Dood.* Als men nu slechts overweegt, dat die regtsgeleerde zich dagelijks onder dien hoop letterminnaars bewoog, kan men dan onderstellen, dat hij de fout begaan zou om openlijk NICOLAAS in plaats van JACOB als den bouwmeester van den schouwburg te noemen? Dit is ondenkbaar en ik heb mij bij Wagenaar nedergelegd omdat er geene andere meer afdoende bewijzen tot heden zijn aangevoerd.

Wat het portret van Jacob van Campen, door Jan Punt gegraveerd, aangaat, zoo moet ik doen opmerken, dat de massa der bevolking geenen anderen bouwmeester kende dan Jacob, en bijgevolg was dan ook de schouwburg door *Jacob* gebouwd.

Slechts eenige jaren geleden was er een levensgroot portret, dat voor den schoorsteen in de raadzaal der Kon. Academie prijkte. Toen ik dit aldaar opmerkte en vroeg wien het voorstelde, zag men mij verwonderd aan, en antwoordde: »wel Jacob van Campen". Zoo, zeide ik, maar voor mij is dat de afbeelding van Antonius Verbeek, den beroemden klokkenist van Amsterdam. Het portret is van zijne plaats verdwenen en alles met eenen sluier bedekt. Hoe de fouten in de wereld komen en gezag verkregen hebben betreffende Jacob van Campen, heb ik ontdekt bij Theodorus Schrevelius, wiens Beschrijving der stad Haarlem als het ware eene nieuwe verbeterde en gecommentarieerde uitgave is van Ampzing, in 1648 uitgegeven. Hij vond bij Ampzing Jacob van Campen »konstryk schilder en burger van Haarlem." Klaar was zijne toelichting: »Jacob van Campen, soo noble schilder als geswinde Mathematicus en Architect van den Prince van Orangien, sijn Hoogheydt, selfs een man groote middelen enz." Als Vondel voor ons zijn Nagtegael van Amersfoort niet had laten zingen, dan zou waarlijk de groote bouwmeester een Haarlemer gebleven zijn. Den door Ampzing genoemden heb ik dan ook als een ander persoon dan de Amersfoortsche in mijn genoemd werk beschreven.

U. C. KRAMM.

Spreekwoorden in ouden en nieuwen vorm. »Hij heeft de klok hooren luiden, maar weet niet waar de klepel hangt," zegt men tegenwoordig. Voor drie eeuwen was men gewoon te zeggen: »Hij heeft hooren luiden, maar weet niet in welke parochie."

Nu zegt men: »het raakt kant noch wal," toen: »het raakt deur noch venster."

H. C. ROGGE.

XIII. **Wijmer.** Jan Six, geb. te? den?, st. te Amsterdam den? 1617, betrekkingen?, tr. te? den? Anna Wijmer, geb. te? den?, st. te Amsterdam 21 junij 1654.

En welk wapen voerde Anna, dochter van Pijter Wijmer en van Maria Pellerijn?

B. V. L.

XIV. **Jean Bernard.** Wie waren de ouders van Jean Bernard, gehuwd met Baltina Goymans, met opgave van datums van geb. st. en tr. alsmede de bekleede betrekkingen? En welk wapen voerde zijne moeder?

B. V. L.

XV. **Wapen van Hemert en Bernard.** Jan Bernard, geb. te? den?, st. te? den?, schepen van Amsterdam, gecommit. ter adm., tr.? te? den? 1727, Baltina van Hemert, geb. te? den?, st. te? den? dochter van Gilles geb.? st.? bewindh. O. I. C., gehuwd met?

Voerde van Hemert het gevierendeelde wapen, bij Rietstap voorkomende? Hoe is hèt volle wapen van Jan Bernard? Het schild is mij bekend, dat van zijnen vader, heer van Cattenbroek, insgelijks.

B. V. L.

XVI. **Geslacht Biscop en Roosmalen.** Wie geeft eene beschrijving van het geslacht van Aren Biscop of Biscoop, omstreeks den jare 1700 vermoedelijk te Delft woonachtig, en van mr. Adrianus Roosmalen, misschien in het laatst der 17de of in het begin der 18de eeuw regerend burgemeester der stad Rotterdam.

H. ANTH. DE VLIEGER.

ONZE BRIEVENBUS.

A. L. T. A. Heb de goedheid ons uw adres op te geven. Wij hebben eenen brief voor u ontvangen.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

E. Laurillard, J. H. Geerke, P. Fret, G. A. Six, Stella duce, W. Boekhoudt, D. Bierens de Haan, C. Kramm, de V. Az.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg.
N°. 15.

Nieuwe Serie
7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

11 April 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Droge boom. — Jacobus Sorius. — Pastoors nalatenschap aan kerkpatronen. 169.
Hoogleeraars door studenten gekozen. . . . . 170.
Spotverzen enz. op den Horatius van Bentley. . . . . 171.
Eene wonderbare bevalling. — Eduard Monachon. — Koperen penning van 1742. . . . . 172.
Claas Jansz. Vooght. — Modet en Taffin beeldstormers? — Adriaan Manmaker. . . . . 173.
Aanslagen op het leven van prins Willem I. — Frederik van Bohemen. — Trekwerker. — Portretten in Arends Vaderlandsche geschiedenis. — Jan van Tinteloo. — C. P. de Vooght van Rynevelt. . . . . 174.

Antwoorden.

V. Beverwaerde genaamd Persijn. — Wapen de Jonge. — De Neufville. . 175.
Koekoek als uitsteekvenster . . . . 176.
De heilige graal. — Drinkuitsma-state . . . . 177.
Geslacht Wachtendonk . . . . 178.

Aanteekeningen.

Een predikant-distillateur . . . . 180.

BERIGT VOOR INZENDERS.

De gelegenheid om vragen, antwoorden of aanteekeningen in te zenden staat open voor ieder. Aan het bestuur blijft nogtans het regt, ingezondene stukken ter zijde te leggen, indien het dit om deze of gene reden noodig acht.

Vragen die gerekend kunnen worden voor den inzender alleen en voor niemand anders van belang te zijn, worden niet geweigerd, doch niet in het tijdschrift zelf, maar op den omslag geplaatst. De antwoorden daarop insgelijks.

Ook voor aanvragen om boeken of handschriften te koop of te leen, en aanbiedingen van boeken te koop of in ruiling is op den omslag plaats.

Bijdragen met den naam der schrijvers onderteekend zijn den lezers het aangenaamst en lokken het meest uit tot beantwoording of toelichting. De ondervinding heeft ons dit geleerd. Wij laten echter in dit opzigt aan ieder volkomene vrijheid. Acht men het beter zijne bijdragen slechts met de voorletters van zijnen naam of op andere wijze of in het geheel niet te onderteekenen, wij berusten daarin volgaarne. Wij verlangen alleen, dat de naam der schrijvers aan het bestuur bekend zij. Slechts onder deze voorwaarde wordt het ingezondene geplaatst.

Meermalen, ook nog in den laatsten tijd, werd ons bij het toezenden van vragen gemeld, dat wij over de kosten, aan het plaatsen daarvan verbonden, konden beschikken. Wij hebben van dat aanbod geen gebruik gemaakt: want de Navorscher is geen advertentieblad. Zij die antwoorden inzenden doen het uit welwillendheid en hulpvaardigheid: zij verlangen er geene betaling voor. Wij verlangen die evenmin voor het plaatsen van vragen.

Wij hebben nog een vriendelijk verzoek aan onze medewerkers: zij zullen ons namelijk genoegen doen, indien zij iedere bijdrage op een afzonderlijk stukjen papier schrijven.

VRAGEN.

Droge boom. Prof. Moll schrijft in Taurels Christ. kunst, bl. 37, dat in een hs. op de stadsboekerij van Arnhem het kruis van Christus in den vorm van eenen boom is afgebeeld, dat dan *droge boom*, *arbre sec* wordt genoemd; naar mijne meening zeer oneigenaardig, dewijl zulk een kruis den *boom des levens* moet voorstellen! Zou de naam van de broederschap van O. L. Vrouw van den drogen boom te Brugge hieraan ook ontleend zijn? Mater dolorosa aan den voet van het kruis.

Ik meen den naam van de Rue de *l'arbre sec* te Parijs daarvan ook te kunnen afleiden, dewijl aldaar naast de Fontaine du trahoir een kruis stond, alwaar het geregt van de buurt van St. Germain l'Auxerois gehouden werd.

Hendrik III daar eens voorbij komende, zou er juist een misdadiger gehangen worden; toen hij den koning genade vroeg, stond deze hem alleen toe om vooraf zijn gebed te doen. Dank u, antwoordde de snaak, want ik zal zoo vrij zijn, dit gebed mijn leven lang uit te stellen.

G. A. SIX.

Jacobus Sorius. In het curieuse plaatwerk, Theatrum crudelitatis haereticorum is eene afbeelding van het vermeesteren van een schip met 40 Jezuïten, die als zendelingen naar Brazilië vertrokken, bij het eiland Madera door den befaamden zeeroover, Jacobus Sorius, die deze geestelijken liet verdrinken. Is er meer bekend van dezen Sorius, die, volgens zijn voorgeven, op gezag van Johanna d'Albret, koningin van Navarra, als vrijbuiter voer?

G. A. SIX.

Pastoors nalatenschap aan kerkpatronen. Onlangs kwamen mij de Commentaria van Carolus Carafa, de Germania restaurata (Col. Agr. 1639, 8°) in handen, welke uitgave zeldzaam schijnt te zijn,

ten minsten op dit exemplaar van de kon. bibl. stond »editio rarissima". Deze Carafa, bisschop v. Aversa en pausselijk nuntius in Duitschland, verhaalt met veel voldoening al wat het terugbrengen der Hervormden in de oostenrijksche landen tot het r. catholicismus betreft, en vooral is de achter zijn werk gevoegde bundel van keizerlijke decreten van 1620—29, welke op die bekeering betrekking hebben, zeer belangrijk. Uit de daarop volgende lijst van rijke geschenken, door keizer Ferdinand III aan kerken en vooral aan kloosters en geestelijken geschonken uit verbeurd verklaarde goederen, kan men afleiden, hoe door die milde giften de geestelijkheid verrijkt, maar het rijk verarmd moest worden. Carafa had veel invloed en zoo bezorgde hij aan de Carmeliten de groote, door de Hervormden gebouwde kerk te Praag, welke men eerst had willen afbreken omdat zij door ketters was gemaakt; en door zijn toedoen kreeg de aartsbisschop van Maintz de rijke hessische abdij van Hirsfeld.

Carafa eindigt zijn werk met te zeggen, dat hij nog veel meer zou kunnen vermelden, maar dat de geschikte tijd daartoe nog niet gekomen was en inderdaad heeft hij meer handschriften nagelaten, welke bijv. door Ranke in zijne Furst. u. Volk. v. Sud Eur. III, 462 en aanhangsel bl. 169 gebruikt zijn. Merkwaardig is het te zien, hoe de regeering er op uit was om de predikanten en hervormde schoolmeesters te verwijderen en boeken, vooral geschiedkundige, te verbranden; niet aan de Dominikanen, de eigenlijke kettermeesters, maar aan de Jezuïten moesten de catalogi der kettersche boeken tot onderzoek toegezonden worden.

Ik vond er eene zonderlinge gewoonte vermeld, welke door een keizerlijk decreet werd verboden, namelijk dat *de heeren patronen van kerken zich de nalatenschap der pastoors toeëigenden.* Heeft dit vroeger in andere westersche landen van Europa, bijv. in ons land, ook plaats gehad?

G. A. SIX.

Hoogleeraars door studenten gekozen. Toen de groote koning van Polen, Casimir, in 1364 de universiteit te Krakau stichtte, bepaalde hij, dat de *hoogleeraars door de studenten gekozen zouden worden.* Is dit ook op andere universiteiten in gebruik geweest?

Opmerkelijk is het, dat op deze universiteit de godgeleerdheid, welke overal elders in de middeleeuwen hoofdzaak was, niet werd onderwezen. Zou de zoo verlichte Casimir, die wegens zijne bescherming aan de boeren tegen den adel verleend, den naam van boerenkoning verwierf en Joden, Grieken en Armeniers godsdienstvrijheid in zijne landen verleende, ook soms godsdiensttwisten aan zijne nieuwe universiteit hebben willen vermijden en er daarom geene theologische faculteit opgerigt? Niet minder zonderling was het, dat de bisschop van Krakau desniettegenstaande examinator en promotor der academie was, misschien wel om de goedkeuring van den paus te krijgen. Zie J. Caro, Gesch. Polens, II. 336.

G. A. SIX.

J. W. Reid gaf in 1870 het eerste en in 1873 het tweede deel in 't licht van zijne Catalogue of prints and drawings in the britisch museum; political and personal satires. Dit belangrijke werk, tot 1733 gaande en bestaande uit 1610 compres gedrukte paginaas gr. oct., is ook voor Nederlanders van groot gewigt, dewijl er vele prenten uitvoerig in beschreven worden, die betrekking hebben op ons vaderland. Voor engelsche geschiedenis en letterkunde levert het eenen schat van wetenswaardige zaken op. Het gaf mij aanleiding tot de navolgende vragen.

1. Spotverzen enz. op den Horatius van Bentley.

Waarom werden er zoo vele spotverzen, spotprenten en spotpenningen gemaakt op de editie van Horatii opera ex recensione & cum notis atq. emendationib. Rich. Bentleii, Cantab. 1711. 4°? Verdiende deze uitgave zoo veel schimp of bespotte men alleen Bentleys epicurische levenswijze in het Trinity college te Cambridge, zoo als het volgende versje aanduidt: dl. II, bl. 364.

Horace, you now have long enough
At Cambridge plaid the Fool,
Take back your criticising stuff
To Epicurus' school.

Dat de Engelschen toen soms ongepasten schimp bezigden, blijkt onder anderen uit de spotplaat in 1724 op Thomas Guy gemaakt, toen hij een hospitaal stichtte en tot onderhoud daarvan 219,499 £

legateerde. Op de prent staat, dat hij aan zijn zoon en dochter elk slechts 50 £ 's jaars legateerde, terwijl het blijkt dat hij geene kinderen naliet.

De satiren in 1709 op de Royal Society gemaakt, waren ook onbillijk, de verdiensten in aanmerking genomen der leden van dit natuurkundig genootschap.

2. **Eene wonderbare bevalling.** In dl. II, bl. 635 wordt bij vermelding van het Surrey wonder (dat Mary Tofts in 1726 van 17 konijnen was bevallen) ook verhaald, dat J. Maubray, m. dr. in Holland, eene vrouw assisteerde, bij wier bevalling eerst eene soort van mol te voorschijn kwam, zijnde een diertje met krommen snuit, korten staart, gillend geluid en snel van beweging, dat in Holland onder den naam van *suijger* zeer bekend was en reeds door den vermaarden zierikseeschen geneesheer Levinus Lemnius zou beschreven zijn geweest. Dit diertje werd ook sooterkin (soetekind) genoemd. Wat is de oorsprong van dit sprookje?

G. A. SIX.

Eduard Monachon was in 1775 kapitein van de infanterie in hollandschen dienst en in garnizoen te Maastricht; zijne genealogie en wapen worden gevraagd.

PIK.

Koperen penning van 1742. Een vriend gaf mij onlangs ter verklaring eenen penning van verguld koper, ter grootte van eenen rijksdaalder. Op de eene zijde zit eene gekroonde dame (Maria Theresia?) met een gekroond kind (keizer Joseph II?) op haren schoot. In het rond leest men:

»De pragmatique sanctie belooft
»En nou van mijn ervelande berooft.
1742."

Aan de keerzijde vertoonen zich drie gekroonde hoofden en een kardinaal (?). Zij hebben eene landkaart voor zich ontrold, waarop men leest: »Boheme"; voorts ten N. van Boheme: »Sax. en Siles"; ten N. O.: »Bav"; ten Z. O.: »Oostenrijk" en ten Z.: Bijr". De kardinaal strijkt met een langen staf over de kaart, alsof hij

bezig is de landen te verdeelen. Rondom dit tooneel leest men:

»Eede en verbonde gebrooken
»En 't vuur alomme aangestooken."

Gaarne zou ik weten, wie van de verbrekers der pragmatike sanctie door deze drie gekroonde hoofden worden voorgesteld? (Welligt de koningen van Pruissen en Frankrijk, benevens de keurvorst van Beieren?).

Wie mag de vierde persoon zijn, die wel eenigszins het voorkomen heeft van een kardinaal?

Welk land wordt hier door het woord *Bav.* aangeduid?

W. BOEKHOUDT.

Claas Jansz. Vooght, geometra. Van hem ken ik: de Taaffelen sinuum &c. in 8° en 4° — Quadrant — Zeefakkel — Euclides — Graadboek — Regenboog.

Kan iemand mij iets van zijn leven mededeelen?

Mag ik nog eens verwijzen naar mijne vraag omtrent hollandsche logarithmentafels, Navorscher XXIII, bl. 346?

D. BIERENS DE HAAN.

Modet en Taffin beeldstormers? Zijn er echte en geloofbare bewijzen bij te brengen, om de hervormde predikanten Herm. Modet en Joh. Taffin met waarheid te beschuldigen van het aansporen hunner geloofsgenooten tot beeldstormerij te Antwerpen, wanneer men in de Memoires de Jacq. de Wesembeke, pensionaris van Antwerpen, de verklaring leest, »que les ministres responderent que la demolition des dicts images estoiet faite sans leur sceu et qu'ils reprouvoient et détestoient le pillaige et avoient admonesté à la restitution", vooral dewijl de uitgever Rahlenbeck een officieel rapport van Margaretha van Parma daarbij aanhaalt (p. 299 noot), waarin deze goedgezindheid der predikanten bevestigd wordt?

Adriaan Manmaker. Zou het waar geweest zijn, hetgeen Em. Sueyro in 1619 aan Philips III schreef omtrent het plan van Adr. Manmaker, president van den raad van state, om Noordnederland aan Spanje te onderwerpen? Zie Motley, Live of Barnev. II, 282.

Aanslagen op het leven van prins Willem I. Is er iets meer bekend van de moordaanslagen door James Hamilton van Bothwellaugh (den moordenaar van Murray, regent van Schotland) op prins Willem I in 1573 en 1575, dan hetgeen Froude daarvan zegt in zijne Hist. of Engl. IX, p. 577?

Frederik van Bohemen. Schotel schrijft in zijn Winterkoning, bl. 66, dat, toen aan den koning van Bohemen eenig krijgsvolk was toegeschikt om zijn land te verlossen, te Soest een schat van 80.000 rijksdaalders voor hem gevonden was. Had Frederik daar dan bezittingen liggen?

Trekwerker. In het amsterdamsch poorterboek van de vorige eeuw staat A. v. Velzen, *trekwerker*; welk beroep is dit?

G. A. SIX.

Portretten in Arends Vaderlandsche geschiedenis. In Arends Vaderl. Gesch. worden een aantal portretten gevonden, waarbij niet, zoo als bij die van Wagenaars werk, opgegeven is naar welke gravures zij gecopiëerd zijn. Zou een deskundige zich de moeite willen geven om te vermelden, wie de oorspronkelijke portretten heeft gegraveerd of geschilderd? De bezitters van Arends werk zouden hem daarvoor zeker dankbaar zijn.

G. A. SIX.

Jan v. Linteloo. De heer Kramm zegt in zijn beroemd werk over de nederl. schilders, dat Jan v. Linteloo, glasschilder, wonende te Bocholt, op last van de Staten Generaal een kerkglas te Winterswijk schilderde en dat er te Bouchout in Staats-Vlaanderen misschien meer van zijn werk te vinden zal zijn. Zou met Bocholt, de woonplaats van Linteloo, niet het stadje van dien naam in Westfalen, niet ver van Winterswijk, bedoeld zijn? Zoo ja, dan zou deze glasschilder eigenlijk geen Nederlander maar een Duitscher zijn.

G. A. SIX.

C. P. de Vooght van Rijnevelt. Zou de luit. colon. Cornelis Pieter

de Vooght van Rijnevelt, † 9 oct. 1778 en getr. met Ida Lucretia van der Merwede, † 1771, dezelfde persoon geweest zijn als C. P. de V. v. R., die in 1740 majoor was en toen uitgaf Historie van den oorlog in Spanje en Portugal door hem zelven gedurende den spaanschen successieoorlog bijgewoond? Hij zou dan zeker stokoud geworden zijn. Of was de luit. colon. soms een gelijknamige zoon van den majoor?

G. A. SIX.

ANTWOORDEN.

V. Beverwaerde genaamd Persijn (XXIV, bl. 86). Den vrager zij medegedeeld, dat Lucas van Beverwaerde, schepen, raad en in 1526 en 1527 burgemeester van Amsterdam, kastelein van Muiden, voor zich en zijne nakomelingen den toenaam Persijn aannam naar zijne vrouw, genaamd Elisabeth van Persijn, dochter van Jan v. P. Janszn., in 1502 burgemeester van Amsterdam, en diens eerste echtgenoot, Margaretha v. Berkenrode.

V. B.
GN.

Wapen de Jonge (XXIII, 635). Mr. Jan de Jonge, griffier van den hove van Holland, behoort tot het geslacht de Jonge, waarvan de genealogie bij Balen, Beschrijv. van Dordrecht is opgenomen en komt daar voor op bladz. 1096. Het wapen is in azuur een dwarsbalk geschakeerd van zilver en keel in twee rijen, iedere rij van zeven vakken.

R. S.

De Neufville (Alg. Reg. II). Tot aanvulling der gegevene antwoorden kan nog, vooral wat het wapen van Sluysken betreft, het volgende dienen.

Susanna de Neufville, † 17 dec. 1780, was gehuwd met mr. Frederik Sluysken, heer van ter Horst, president van het hof van

justitie in 'sGravenhage van Holland, Zeeland en Vriesland, † 11 oct. 1710. Hij hertrouwde te Delft 1 julij 1690 met Maria Heinsius, dochter van mr. Adriaen Heinsius en van Maria Dedel, welke tweede echt kinderloos bleef, terwijl uit het eerste huwelijk vier kinderen geboren zijn, waarvan twee later gehuwd.

Mr. Frederik S. voerde, even als zijn vader (zoon van Paul S. en Machteld Canis), de wapens van Sluisken en Canis gevierendeeld aldus; 1 en 4 in azuur een zittenden brak van zilver, gehalsband van goud (Sluisken); 2 en 3 in keel drie palen van vair en in een gouden schildhoofd een springenden windhond van sabel, overtopt met een barensteel van keel (Canis); als middenschild het wapen van ter Horst, golvend gedwarsbalkt van negen stukken goud en keel.

R. S.

Koekoek als uitsteekvenster (XXII, bl. 544; XXIII, bl. 28, 204). Na daarover mijne verklaring te hebben medegedeeld, is de heer bestuurder van de Navorscher zoo goed geweest daarop eene aanmerking te doen volgen, betreffende al hetgeen daarover ook door anderen is te berde gebragt, en zegt hij ten slotte: »Daarentegen bestaan tegen des heeren Kramm voorgeslagene verklaringen deze bezwaren: 1° dat *koekoek* voor *waarborg tegen den koekoek* eene ongewone metonymia zou zijn, en 2° dat *koekoek* in de beteekenis van *indringer* niet in gebruik is; er is ons althans geen voorbeeld van bekend."

Wat 1° betreft, moet ik het toevallige dezer dubbelzinnige benaming van *koekoek* aan de verdere bedenkingen der taalkundigen overlaten, en wat 2° betreft, het door mij op den voorgrond gestelde, verder bevestigen; voorbeelden daarvan zijn mij wel bekend en ten overvloede van zeer oude dagteekening.

Sebastiaan Brandt (1458--1520) zegt in zijn Narren Speelschuyt, bij het 59 exempel, boven de prentafbeelding:

»Ick sie door die vingheren ende moet gedoogen,
»Al dat mijn wijf wilt, die verblint mijn oogen."

En daar onder:

»Omdat een Houwelycx Man en Wijf,
Hebben twee sielen ende een lijf,
Soo wie sijn lijf niet en wil besmetten,

Sal op sijns bedde-genoots reynecheyt letten,
En sal gheen vreemde eijeren broeden,
Noch 's *Koeck-koecx* jonghen in syn nest voeden.
Overspel besonder van ghehoude vrouwen,
Doet menich broeder syn suster trouwen,
Menighen besitten onrechtveerdigh goet,
Elck salt beletten, is hij wijs ofte vroet."

Dit koekoek roepen heb ik dikwijls op personen hooren toepassen, die Brandt hier als indringers bedoeld heeft.

Ten slotte voeg ik er bij, dat thans in Hannover een pruisisch militair door het volk *koekoek* wordt genoemd: dit is bij hun dus hetzelfde als een *indringer*.

U. C. KRAMM.

De heilige graal (XXIV, bl. 25, 125). In den Guide du Voyageur en Italie, Milan 1836, p. 42 lees ik, dat de Genuezen den Sacro Catino te Cesarea hadden gevonden bij het innemen van die stad in 1101, en Valery zegt in zijn Voyage en Italie III, 395: »Le fameux Sacro Catino est retourné à la cathedrale de Gènes. Il était à racommoder chez un ouvrier (où je l'ai vu, car il fut cassé) un morceau même s'est perdu. Il était autrefois gardé dans une armoire de fer de la sacristie; on ne l'exposait aux regards qu'une fois l'an; un prélat le tenait dans ses mains par un cordon; autour étaient rangés les chevaliers Clavigeri. Une loi de 1476 punissait de mort, ceux qui toucheraient le Sacro Catino avec de l'or ou des pierres. La Condamine y avait remarqué des balles comme dans le verre fondu; mais fut empeché de le rayer avec un diamant pour prouver qu'il n'était pas d'émeraude.

De Joden hadden er evenwel, als pand, eene aanzienlijke som op geleend bij de belegering van Genua.

G. A. SIX.

Drinkuitsma-state (XV, bl. 46). Volgens overlevering waren drie broeders eens bij een om hunne staten namen te geven. Daar zij veel van een goed glas wijn hielden, vonden zij het best om ze naar het putten (tappen) inschenken en uitdrinken van hunne drinkhorens; Putsma, Schenkinsma en Drinkuitsma te noemen.

Twee van die drinkhorens, met zilver gemonteerd, waarin drie hoofden met het omschrift: tres faciunt collegium en het inschrift Schenkinsma, Drinkuitsma, vivant dese pocula, zijn in het bezit van den baron B. T. van Heemstra. (Zie Catal. van de tentoonst. van oudh. te Utrecht, 1857.)

Op eene gravure van Bendorp, volgens teekening van Bulthuis, in de Vaderl. Gezichten 1786, staat verkeerdelijk Drinkuitsma onder eene goede afbeelding van het thans nog bestaande Wiarda-state te Goutum bij Leeuwarden. Drinkuitsma is eene groote boerderij tusschen Goutum en Leeuwarden, heeft lang aan het geslacht van Cammingha behoord, maar is een paar jaar geleden in andere handen overgegaan.

G. A. SIX.

Drinkuitsma-state. Op de vraag naar den oorsprong van dezen »wonderlijken naam", geef ik ten antwoord hetgeen ik lees in Drank en drinkwinkels in Nederland, door H. Zeeman, bl. 17: »Niet ver van Leeuwarden hebben twee aanzienlijke huizen gestaan Schenkinsma en Drinkuitsma, gebouwd door twee friesche boeren, die met elkander eene weddenschap hadden aangegaan, wie van beide in een jaar de meeste ankers wijn gedronken zou hebben."

E. LAURILLARD.

Geslacht Wachtendonk. (XXII, bl. 508; XXIII, blz. 495). Uit de Naaml. van regeringspersonen te Vlissingen, achter te Water, Inhuldiging van prins Willem V, blijkt, dat

Jan Janssen Blocq ald. raad werd in 1597, schepen was in 1603, 4, 5, 8, 10 en 13 en burgem. 1606, 7, 9, 11 en 12, en overl. is 21 nov. 1613.

Mr. Hugo Blocq werd raad in 1615 en was schepen 1617—1621.

Mr. Jacob de Blocq werd raad 1624 en Simon Blocq id. 1627.

Jhr. Jacob Smith, heer van Baarland, werd baljuw van Vlissingen bij commissie van Adolf van Bourgondië, heer van Wackené, in nov. 1558 en werd beëedigd 7 dec. 1558.

Uit het gemeente-archief van Goes teekende ik aan:

Mr. Michiel van Baarland, gehuwd te 's Gravenhage in febr. 1601 met jonkvr. Jacoba van Banchem (dochter van Johan en van Anna van Ruyven). Na 4 jaar weduwnaar geweest te zijn,

hertr. hij te Goes 19 oct. 1611 met Maria Cornelisse Matthijssen, j. d. geboortig van Goes. Hij werd baljuw van Goes, bij acte van prins Maurits van 10 april 1610, en overl. ald. 30 januarij 1629, begr. 2 febr.

Mr. Johannes van Baarland, gehuwd met Cornelia Kien, volgde zijn vader op als baljuw van Goes, bij acte van prins Frederik Hendrik van 27 febr. 1629, en overl. ald. 13 mei 1654, begr. 20 d°.

Diens zoon Michiel, geb. te Goes en ald. gedoopt 26 julij 1630, was niet alleen regtsgeleerde, maar bespeelde ook de nederduitsche lier, blijkens de dichtbundeltjes, door hem uitgegeven. Hij werd den 10 december 1653 tot secretaris en pensionaris zijner geboortestad benoemd, en trouwde te Dordrecht 2 dec. 1654 met Gebelia van Gernouw, van Dordrecht geboortig, uit welken echt alleen dochters geboren werden, zoodat het mansoir met hem uitstierf. Ten opzigte van dit geslacht is het uit vele bijzonderheden blijkbaar, dat deszelfs leden bij de reformatie, alleen om hunne betrekkingen te kunnen bekleeden, tot den gereformeerden godsdienst overgingen, doch in hun hart roomschgezind bleven. Van daar dan ook, dat de graaf van Rupelmonde, die tot in 1735 als ambachtsheer van Baarland, Bakendorp en Oudelande voorkomt, bepaald roomsch-katholiek was.

In 1737 evenwel verschijnt Jan van Eck als ambachtsheer op het tooneel; vervolgens in 1748 à 1750 mr. Jan Cornelis Lampsins, schepen en raad van Middelburg; in 1761 mr. Arnoud Willem van Kerchem, die den 21 april 1768 te Amsterdam overleed, waar zijne gade Susanna Catharina Vermeren den 12 junij 1767 gestorven was.

Vervolgens hunne dochter jonkvr. Wilhelmina Elisabeth van Kerchem, in 1776 voorkomende als echtgenoot van mr. Hendrik van der Heim en in 1801 als diens weduwe. In 1804 was deze ambachtsheerlijkheid in het bezit van mr. Hermanus van Bolës; in 1839 van Cornelis Adrianus van Bolës en mr. Jacobus de Bakker, de eerste te Schiedam en de tweede te Rotterdam, en thans in handen van den heer A. van Hoboken.

Zie Boekz. sept. 1746, junij 1761, julij 1767 en mei 1768 en de Goessche Naamwijzer van 1777 tot op heden.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

AANTEEKENINGEN.

Een predikant-distillateur. Het is bekend dat Caspar Coolhaes van Leiden, na zijne afzetting, distillateur is geworden van brandewijn en andere spiritualiën. In de Resolutiën van de Staten generaal 12 junij 1600 wordt hetzelfde vermeld van een ambtgenoot in Friesland. Wij lezen daar: »Is Johanni Lyndenio, dienaer des heyl. evangelii op Langweer by Sneeck geaccordeert octroy om voor den tyt van twaelf naestcommende jaren alleene in de Vereen. Provincien te doen maecken seecker instrument by hem geinventeert, waermede men, met zeer cleyn vier, alle zoute oick andere vuyle ende onbequame wateren, soet, reyn, bequaem ende int gebruyck seer gesont lichtelyck sal kunnen maecken, waerdoor veel sieckten, als scheurbuyck ende andere wechgenomen ende den dorst voorgebouwct kan worden, volgende het pourtraict daervan overgegeven." R.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

Laura Bridgman, (XXII, vr. XIX) Hare geschiedenis heb ik gevonden in een engelsch vertaalboek van de heeren J. M. Cowan en A. B. Maatjes, 1e stukje. 4e druk, bl. 101 (uitgave van Gebhard & Co. 1872), waarin haar toestand op het blinden instituut van Boston uitvoerig beschreven wordt. Dit verhaal is wederom getrokken uit een rapport omtrent haar van dr. Howe, die op genoemd blinden instituut werkzaam was.

H. BURINGH BOEKHOUDT.

ONZE BRIEVENBUS.

In den brief dien wij ontvingen over het wapen van Zuidwijk of Suik wordt gesproken van *twee* afbeeldingen van wapens daarbij gevoegd. Wij hebben er echter maar *eene* gevonden.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van :
C. P. D. PAPE, H., P. VAN WIJK Jr., E. LAURILLARD, de V. Az.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 16. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

18 April 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Kier mieren . . . . 181.

Antwoorden.

Grondslag van een monument voor keizer Napoleon I te Vlissingen . . . 181.

Aanteekeningen.

Vertaling van Hoofts Nederlandsche historien . . . . 182.

Het utrechtsche geslacht de Coninck . . . . 184.

Kermisgebruiken . . . . 190.

Een voetmerk op eenen romeinschen tegel . . . . 191.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

De Hertog (XXIV, vr. V; vgl. omsl. n° 12). Volgens d'Ablaing van Giessenburg, Wapenboek der Duitsche orde, is Jan de Hertoge, ridder, baron van Chasteaurenard, heer van Orsmale, Stein en Valkenburg, gouverneur en kapitein generaal van Oranje, † aldaar 10 junij 1630, zoon van Willem, heer van Orsmale en Anna Wits, gehuwd met Johanna de Bije 1608.

Het geslacht, Bacx genaamd, is uit het stamhuis de Hertoge. Carpentier, Hist. de Cambray et de Cambresis, p. 3, pag. 1039. Zie Smallegange, Beschr. van den Zeel. adel, met het wapen op de wapenkaart, hetzelfde dat bij d'Ablaing gevonden wordt en ook op de wapenkaart te Amsterdam bij Gerard Valk met den naam De Hartoge dict Bacx te vinden. Zie ook hetzelfde wapen afgebeeld bij Christophe Bacx équyer, in Trophées de Brabant, Suppl. III, 239. Dit wapen is waarschijnlijk ook gevoerd door Jan Bacx, heer van Asten, wiens dochter Adriana gehuwd was met Wolfert van Brederode, heer van Zwammerdam en Cloetingen, † 1548, jongeren broeder van Reinout III.

In Nav. XX, 270 is reeds melding gemaakt van de bij Carpentier opgenomene genealogie van Jean de Hartoge gezegd Bacx, aldaar genaamd ridder en quartiermeester van prins Maurits en Frederik Hendrik, gehuwd met Josina de Bije 1608, dus dezelfde als die bij d'Ablaing vermeld. De vraag is toen reeds gedaan, of iemand een vervolg op die genealogie zou kunnen leveren.

In mijne aanteekeningen vindt ik nog het volgende; maar zonder het noodige onderling verband:

Adriaan Duyck, baljuw van Woerden, † 1628, is in tweede huwelijk getrouwd met Anna de Hartoghe.

Willem de Hertoghe, heer van Orsmaele, gehuwd geweest met Jeanne de Vos, dochter van.... de Vos, burgemeester van Antwerpen en Anna van der Does. Dit sluit met de genealogie bij Carpentier.

Den 22 maart 1655 is te Groningen een acte van overdragt gepasseerd voor Johan Wifrink, jonker en hoofdeling, door den E. Matthias Backx en Margaretha.... zijne huisvrouw.

VRAGEN.

Kieremieren. Schotel spreekt in zijn Oud Hollandsch huisgezin bl. 35 van *gekieremierd* marcepain. Dit zal beduiden, dat er slangswijze suikerfiguren op gemaakt zijn; maar zou men dan niet beter gekiere*w*ierd of gekeereweerd zeggen; dat is heen en weer geslingerde figuren van suiker? Want waar zou het woord kieremieren anders van af te leiden zijn?

STELLA DUCE.

ANTWOORDEN.

Grondslag van een monument voor keizer Napoleon I te Vlissingen (V, bl. 36; vr. XXIV). Altijd begeerig om vooral het wetenswaardige mijner woonplaats op te sporen, stelde ik vroeger deze vraag, betrekkelijk dit monument, en bekwam zij, op mijn verzoek, onder andere vragen een plaatsjen in den Navorscher.

Tot dus verre heb ik op deze vraag geen antwoord gelezen, en schijnt er ook niets tot opheldering ingekomen te zijn.

Thans ben ik evenwel omtrent deze vraag voldoende ingelicht, sedert de Geschiedkundige plaatsbeschrijving van Vlissingen door den heer H. P. Winkelman in 1873 is uitgegeven.

In dit aangename en belangrijke werk leest men, bl. 42, het volgende, genomen uit de Vlissingsche courant van 4 dec. 1804:

»Aan het einde van het dok, nevens den Peperdijk, was vroeger »(vóór de werf van aanbouw bestond) een plein, hetwelk met »olmenboomen in den vorm eener ster beplant en voorzien was »van zandpaden, hier en daar met rustbanken bezet, welk plein »het Boschje werd genoemd. — Tijdens het verblijf der Franschen »in 1804 werden de boomen gerooid, het terrein tot een open plein

»gemaakt, Place de la flotille genoemd, en tot het houden van »exercitiën voor krijgslieden gebezigd. — Op dat plein nu was de »Generaal Monnet voornemens, ter gedachtenis aan de krooning »van Keizer Napoleon eene gedenkzuil op te rigten, waarvan hij »op den 2 Dec. 1804, toen deze gebeurtenis plegtig gevierd werd, »den eersten steen gelegd, en 's avonds de schets dier te bouwen »zuil, met lampions verlicht, voor zijne woning heeft doen stellen. »Van dit ontwerp is echter door gevolgde tijdsomstandigheden »niets gekomen."

Alzoo mijn verlangen hiermede bevredigd ziende, wil ik dit nu ook gaarne mededeelen, ten einde daarmede de vroeger gestelde vraag beantwoord te zien.

Vlissingen. P. FRET.

AANTEEKENINGEN.

Vertaling van Hoofts Nederlandsche historien. In het handschrift van Hoofts gedichten, ter stads bibliotheek te Amsterdam, wordt eene bladzijde gevonden, door Hooft zelven met latijnsch proza beschreven. Het is eene vertaling van het eerste gedeelte zijner Nederlandsche historien. Heeft hij het voornemen gehad dit werk in het Hollandsch en in het Latijn beide uit te geven? Dan heeft hij dat voornemen zeer spoedig weer laten varen. Heeft hij een klein deel van zijn werk in het Latijn vertaald, om eens zeer duidelijk te zien, in hoe verre zijn stijl met dien van Tacitus, wien hij zich tot voorbeeld gesteld had, over een kwam? Of heeft hij er iets anders mede gewild? Wij weten het niet. De bladzijde bevat enkel deze vertaling; geen opschrift, aanteekening of wat anders ook, dat ons inlichting geeft. Dit alleen kunnen wij er van zeggen: vooreerst dat het Hollandsch het oorspronkelijke, het Latijn de vertaling is: bij eene eenigzins naauwkeurige vergelijking valt dit duidelijk in het oog. Ten anderen, dat Hooft niet meer dan dit kleine gedeelte vertaald heeft: want de vertaling eindigt in het midden van eene regel; terwijl wat er volgt in het oor-

spronkelijke (in de uitgave van 1677) niet op eene nieuwe regel begint. De keerzijde der bladzijde is niet beschreven.

Ik laat hier de vertaling volgen en voeg er ten dienste van die der lezers van den Navorscher, die de Nederl. Historien niet bij de hand hebben, het oorspronkelijke, ter vergelijking, bij.

Inferiorem, vulgo Germaniam, Latinis scriptoribus Belgium potius a potiori sui parte nuncupatum, a discerpto Romanorum imperio, in varias ditiones distinctum, plures adstricti legibus principes tenuerunt. Nobilium, civitatumque libertas, per praestita bello, seu promtis pecuniarum collationibus officia, paulatim adolescere meruit. At perpellendo vicinas ad suorum, turbando alienorum conjugia, haud semper citra vim ac malas artes, partim et per haereditates emtionesque, inserere praecipua universae regionis membra, sibique subjicere, domui Burgundicae contigit. Haec tanta magnitudo, attolli se supra jus omne rata, precariam velut dominationem aspernari, indignumque ducere quod et vel imparibus potentia titulo concederet. Concupitum ergo regii fastigii nomen, tentatumque cuncta commiscere, quo solide juncti obsequentissimique regni modo haberi possent. At morum, linguarum, privilegiorum ante omnia, singulas apud gentes, diversitas, difficultatem afferebant: cum eae, quae majori libertate gauderent, gravatim passuri viderentur se minus liberis aequari; atque has pari cum illis jure componere ab instituto condendi regni abhorreret. Quin Carolus audax, cui jam sub incude corona, destinata perficeret, in causa ingenium ipsius, promtioris ad belli discrimina, praeruptiorisque, quam qui provisu dispositque rem tantae molis ad finem conduceret.

Het gewest van Nederlandt hebben, naa 'et sloopen des Roomschen Rijx, verscheide wetplichtighe Vorsten by stukken beheert. De vrijdoom der Eedelen en Steeden is door ridderlyke diensten, en rustigh inwillighen van schattinghen, allengskens aangewonnen. Maar, met zyne huwelyken door te dryven, die van anderen te steuren, niet zonder toedoen van snoodtheit en geweldt, ook ten

deele by erffenis en aankoop, is 't den huyze van Borgonje gelukt, zich entlijk de trefflykste leeden des zelven landschaps in te lyven, ende eenen hoofde t' onderwerpen. Deezer grootheit, waanende 't Recht t' ontwassen, verdroot het een' regeering op voorwaarde te voeren: en zelfs in tytel den geenen. te wyken die in middelen niet teeghens haar op moghten. Dies viel men in bekooring van koninglyken naame, en leydde toe op t' zaamensmelten van alles, om het te mooghen houden en handelen, als een welverknocht, en gevolghzaam Rijk. Dit had veele voeten in der aarde, om 't verschil van zeeden, taale, en booven al, vryheeden der volken: zynde de vryste, op den voet der min vrye, niet te krygen met gemoede, ende 't vergelyken van de min vrye met de vryste, der kroone te naa. Dat 'er Karel de Stoute, dieze, met schepter, en andre sieraaden, merken der majesteit, al gereet had, niet door raakte, schortte aan zynen aardt, bet geneeghen tot de hachlykheit der oorloghe, ende te brusk, om, door veerzienigheit ende voorbereiding, dus een stuk te beleiden.

P. LEENDERTZ WZ.

Het utrechtsche geslacht de Coninck. Dit oud geslacht verdient wel uit deszelfs vergetelheid getrokken te worden, dewijl het met verscheidene aanzienlijke geslachten door huwelijken verbonden was, zoo als v. Zuylen v. Nijvelt, de Wael v. Moersbergen, Drakenborgh, Pieck, Proeijs en ook, door huwelijk van Elisab. de Coninck met Joh[a]. v. Bueren, met dat v. Cammingha. De leden van dit geslacht zaten tot aan de hervorming in de regering van Utrecht en speelden als hoofden van de volkspartij eene groote rol. Na de hervorming r. cathol. gebleven, geraakte dit geslacht buiten regeringsambten en aan deszelfs leden bleef niets over dan de republiek als officiers te land of ter zee te dienen.

Het utrechtsche gesl. de Coninck voerde in zijn wapen: zilver met 3 roode markiezenkroonen en moet wel onderscheiden worden van andere geslachten van dien naam, vooral van het ook aanzienlijke groningsche geslacht de Conink. Als heeren van de ridderhofsteden Vleuten en Bottestein waren de Conincks in de utrechtsche ridderschap beschreven (v. Leeuw. Batt. ill. p. 757).

I[e] Generat. Govert de Coninc, vermeld 1300, 1310.

IIe gen. 1. Tijdeman de C. was 1330 schepen v. Amersfoord † 1351, tr. Clementia Pijll, Engelbertsd. kind A.

2. Jan de C. was 1322 schout te Amersf., kindr. B.

IIIe gen. A. Godevaert de C. burgem. te Amersf. 1351, door Hendr. v. Bouchout, abt. v. St. Paul te Utr. beleend met Emiclaer en Langenoorde ten N. v. Amersf. † 1373, tr. Beatr. v. Arnhem, kind C.

B. 1. Johan.
2. Gerard, kindr. E.
3. Godfried, kindr. D.
4. Timan.

IVe gen. C. 1. Johan, schep. te Utr. 1399, bel. in 1391, zegelde met 3 kroonen. Mechteld v. Rijn als zijne vrouw vermeld in 1384 en 98, kindr. F.
2. Geertruid, 1372.

D. 1. Godfried, kindr. G.
2. Johannes.
3. Tideman.

E. 1. Jan, kind H.
2. Jacob.

Hendrik Eliasz. de Coninck ontving in 1387 de tienden van Wolfswickel, leefde nog in 1394, kind I.

V gen. F. 1. Godevaert, bel. 1454, schep. te Utr. 1415—53, burgem. ald. 1454, tr. 1426 Beatr. over de Vecht v. Vliet, Johans en Stephania Schoutensd. Zij † in 1498, kindr. J.
2. Geertruid tr. Freder. v. Voirde, kind K.
3. Jan, schep. te Utr. 1424—51, tr. 1° Alid. Stevensdr. v. Steens 1437, (haar zust. was getr. met Dirk v. d. Waal), kindr. L.
2° Alid Proeijs Berntsd., zond. kindr.
4. Beatrix, geest. docht. te Oudwijk † 1448.

G. 1. Theodorus, 1407, sticht eene vicar. in de St. Joris kerk te Amersf., vermeld in 1419 en 63.
2. Johan.

H. Gerrit,

I. Elias, 1407.

VIe gen.

J.
1. Jan, bel. 1454 † 1482, baljuw v. Abcoude en Vreeland, burgem. v. Utr.; tr. Johanna dr. v. Fred. v. Drakenborch en Cornel. Taets v. Amerongen 1461, kindr. M.
2. Stephania, bel. met de Klinkhove te Ysselst., tr. Jan v. d. Haer Loefsz., kastel. op Gildenburg, is dood 1461.
3. Mechteld, na den dood van hare zust. huisvr. van Gerrit Mulard. Is dood 1488.

K. Godevard v. Voirde de Coninck, tr. 1434 Beatr. v. Anxter Hendriksdr., kindr. N.

L.
1. Jonge Jan, bel. in 1464 met Oudegein, na doode v. Jan Gerritsz. Bouman, zijn oudoom en Alijt Stevensdr. v. Steen, schep. te Utr. 1471.
2. Stephania tr. Bartholom. de Wael v. Moersbergen, vermeld 1484.

VIIe gen.

M.
1. Godard, 1494 schep., 1502 baljuw, 1525 burgem., werd in 1528 onthoofd, tr. 1° 1476 Mecht. Uytenham, dr. v. Johan en N. v. Loenresloot. Zij bragt ten huwel. 136 morgen lands bij het huis ten Ham gelegen, waard 7300 guld. Zij † 1522, kindr. O.
   2° Johanna van Nijenrode Gijsbertsd. Z. kindr.
2. Frederik. canunn. ten Dom te Utr. 1509 † 1535, kind P.
3. Cornelia.
4. Alexander, 1408.
5. Margaretha, non te St. Servaes, † 1525.
6. Elisabeth, 1486.
7. Catharina, non te St. Servaes.

N.
1. Johan v. Voirde de Con.
2. Freder. v. V. de C.
3. Mabelia tr. Alferd v. Rodenburg Johansz. 1452.

VIIIe gen.
1. Cornelis, blind en krankzinnig.
2. Johan, canunn. en scholast. v. St. Pieter, † 1566.
3. Sarris of Alexander, burgem. v. Utr. 1545 † 1575, tr. 1° 1529 Beatr. v. Wijck dr. v. Willem en Jutte v. Oestrum, wed. v. Gijsbert v. Coeverden.
   2° 1541 Anna Pompejusdr. v. Occo (bankier van Christ. II v. Denemarken) ex Verburg uit Amsterd.,

zuster v. Dirk. Zij † als wed. 1593, beleend met het goed ten Bosch in 1546, kindr. Q.

4. Godefridus, canunn. v. St. Pieter † volg. het necrol. v. ten Dael 1578.
5. Lijsbeth, non ten Dael † 1534.
6. Margaretha, non te St. Servaes.

O. 7. Joanna, non te Oudwijk.

8. Freder., h. v. Bottestein, balj. v. Alcoude en Vreel., balj. v. Utr., burgem. v. Utr.; sterft als schout te Culenb. in 1566 en begr. aldaar; tr. Alpharda Proeijs, dr. v. Bernard Albertsz. en v. Christ. Ruijsch. Hij bezat de goederen te Emiclaer en Langenoorde. A° 1538 is Bottestein tot ridderhofst. verklaard. Kindr. R.
9. Beatr. † 1522, tr. Freder. de Voocht v. Rijnev. A° 1546 is nog vermeld Charles de Con. leenman des domproosts.

P. Maria tr. Jan Bogaert, waarvan Garert Bog.

IX gen., 1_e huwelijk.

1. Geertge, joff. te St. Serv., tr. Fred. v. Zuyl. v. Nijv. in Langbroek † 1597 (zoon v. Anthon en Bernarda Grauward tot Hinderstein).
2. Cornelia, joff. te Leede, † 1603, tr. mr. Dirk Coebel, balj. v. 's Gravenhage.
3. Mechteld, non ten Daele.

2_e huwelijk.

4. Godart, h. v. Valthuisch † 1625, schep. te Utr. 1603, tr. 1e 1566 Hermanna v. Zuijlen v. Hermelen en Batest., d. v. Herman en Hase v. d. Bongard. Zij † 1601. 2° 1602 Johanna Splijthoff, † 1637, d. v. Helmicus, burgem. v. Zwol en Maria v. Renesse, kindr. S.

Q.

5. Beatrix † 1618, tr. 1564 Walraven Pieck v. Wolswerd, z. v. Gijsb. en Maria v. Bueren.
6. Elisab. gen. de schoone, tr. 1578 mr. Marten Meyster, raad in de rekenkamer v. Holl. Z. k.
7. Johanna † 1612, tr. Jasper v. d. Berghe, adv. in den hove v. Holl. Z. k.
8. Pompeus, verdronk.

R.
1. Bernt, koopt 1560 v. Joh. v. Zuylen het huis te Vleuten, draagt 1568 Bottestein op aan mr. Gelijn Schrijvers, † 1602 te Utr. Hij tr. Mechteld, dr. v. Jan Jansz. v. Vianen en Marg. Uyteneng.
2. Alfard. canunn. en schol. v. St. Pieter, † 1597.
3. Elisab., † jong.
4. Elisab., † 1575, tr. Joh. v. Bueren, z. v. Huib. en Jacoba v. Riemsdijk.
5. Freder., schout te Breukelen, † 1618, tr. te Montf. Sebastiaantje....
6. Mechteld, non te Oudwijk, 1602.
7. Jan, † jong.
8. Margar.
9. Geert, † jong.
10. Alexander.
11. Cornelia, juffr. te St. Servaas.
12. Yland.

X^e gen. 1$_e$ huwelijk.

S.
1. Alexand. † 1633, begr. te St. Jan te Utr, kanun. v. St. Jan, houtvest. v. 't Sticht, rekenm. te 's Gravenhage, command. ter zee, tr. 1609 Anna de Wael v. Moersb. d. v. Barthol. en Cath. van Merveld, kindr. T.
2. Johan, † te Utr. 1638 kapit., tr. 1618 Maria van Zuylen v. N., d. v. Jan en Elis. Splijthoff, kindr. U.
3. Mechteld, non te Oudwijk, † 1577.
4. Maria, tr. Hugo v. Nijhof; zij † 1622; hij 1624.
5. Pompeus Occo, kapit. ter zee, † ongeh. 1619.
6. Elisab., † met haar man aan de pest 10 oct. 1636; tr. 1618 mr. Adriaan Helmis v. d. Welle Splintersz. ex Herberta Splijthoff, adv. v. 't hof te Utr., later schep. aldaar, extraordin. in hove provinc. 1632—36. Kind V.
7. Mechteld, tr. 1601 Willem Zuermond, z. v. Jacob en Geertr. v. Heerden.

2$_e$ huwelijk.

8. Anna, † jong 1607.
9. Barbara.

XIe gen. T.
Anna, tr. Godart v. Meteren, luit. te paard.
2. Goert, kapit. tr. Elisab. v. Munster tot Krechting; hare moeder was eene v. Boetselaer, kindr. W.
3. Catharina Theodora, † 1655, tr. George Halkeet, kapit.
4. Bartholomeus, tr. 1650 Margar. v. Ripperda.

U.
1. Elisab., tr. 1° N. zoon v. Albert Nijfelrinck.
2° Peer Tentenier.
2. Freder. Willem, luiten.

V. Herman Helmis v. Welle, tr. Maria v. d. Wolde, d. v. Joan, schep. v. Dordt en Hester Flenshoorn, waarbij 7 kinders.

XIIe gen. W.
1. Anna, juff. te Oudwijk.
2. Elisab.
3. Alexand., luiten. te paard, tr. Cornel. Verkuijl uit Arnhem, kindr. X.
4. Berend Adolf.
5. Dirk.
6. Dorothea.
7. Wilhelmina Johanna.

XIIIe gen. X.
1. Elisab.
2. Margaretha.
3. Godard Freder.
4. Kathar.
5. Eva.
6. Sara.

Zie hier eenige geschiedkundige bijzonderheden betreffende leden van het gesl. de Coninck, voornamelijk uit de Utr. jaarb. van Burman.

In 1427 was de burgem. Godev. d. C. een der stedel. bevelhebbers over de Utrechtenaren, die met den postulaat Diepholt tegen Arnout v. Gelderl. optrok, zijne troepen bij Maurik versloeg en de Betuwe schrikkelijk verwoestte. De schoonvader van Godev., Johan over de Vecht, die de partij van bissch. Sweder hield, vlugtte uit Utrecht.

In 1456 stelde de stadsraad geld op 't lijf van den gebannen schepen jonge Jan de Coninck.

In 1477 werd de burgem. Jan de Coninck naar den bisschop

gezonden om herstelling te vragen van de inbreuken op stads regten; in 1478 werd hij tot aartshertog Maximiliaan gestuurd om te spreken over het verbeteren van de munten. In dat zelfde jaar was hij mede zegsman over het geschil tusschen de vrouwe van Brederode en Reinier van Broekhuisen. In 1481 werd hij als bevelhebber van het utrechtsche krijgsvolk ter ondersteuning van Amersfoord gezonden, welks burgemeester Jan van Westrenen, in eenen uitval tegen de krijgslieden van bisschop David was verslagen.

Godart de Coninck, burgemeester van Utrecht en eenige andere voorname Utrechtenaren werden in 1528, na het onderdrukken van den opstand in die stad, op last van bisschop Hendrik van Beieren onthoofd (zie Hortensius).

Bernt de Coninck bood in 1566 een request aan Floris van Palland tegen de Hervormden te Cuilenburg aan (Voet v. Oudh. Beschr. v. Cuil., bl. 251). Als gevaarlijk papist werd hij in 1586 met andere edelen door Leycester uit Utrecht verbannen (Kron. Utr. Gen. 1858).

Deze aanhalingen bewijzen genoeg dat de de Conincks in de 15e en 16 eeuw te Utrecht veel invloed hadden.

G. A. SIX.

Kermisgebruiken (XXII, bl. 509, 591; XXIII, bl. 168; XXIV, bl. 102). Het kermisliedjen door den heer G. Oldeman medegedeeld, luidt aldus:

»Louw! Louw! trek aan 't touw,
»Van daag 'n week is 't kermis."

Als jongen heb ik dat liedjen, eene week voor kermis en wel des zaturdags, meê helpen zingen in mijne geboorteplaats Purmerende.

Naar mijn inzien is de oorsprong van dit liedjen aldus:

De kermissen in Noordholland gaan vergezeld van groote veemarkten, of liever die markten geven aanleiding tot kermis houden. In het voor- en najaar zijn er te P. gedurende de kermis groote veemarkten. Dit vee wordt door de boeren naar de markt geleid aan een touw, om de horens van de koe geslagen, of beter, de boeren *trekken* de vaak onwillige beesten naar de markt. De handelwijze van de jongens is dus niets anders dan eene kopie.

Veelal loopen er twee jongens aan een touw; de eerste jongen

stelt den boer, de tweede de koe voor. Louw of Louwtje was vroeger een algemeene naam voor eenen boer. Het distichon is dus niets anders dan eene oproeping aan de boeren om ter markt te komen met hun vee.

Het luiden der klokken met kermis geschiedde en geschiedt nog op vele plaatsen des zondags namiddags. Vroeger was het een signaal dat de handel op de mis eenen aanvang mocht nemen. Iets dergelijks kan men nog iedere week op de kaasmarkt te Purmerende hooren, wanneer om twaalf uur het zoogenaamde kaasklokjen luidt.

Op den zaturdag voor de kermisweek, bestaat of bestond er onder de jongens nog een ander eigenaardig gebruik.

Wij noemden dien dag »krijtjesdag". Ieder jongen had het regt, of matigde zich dat aan, om iedereen, dien hij ontmoette, een streep of kruis met wit krijt te geven, onder den uitroep »krijtjesdag".

Van waar dat gebruik? Welligt vondt dit ook zijnen oorsprong in de veemarkt. De kooplieden, die van heinde en verre toestroomen, om het prachtige vee, dat uit Waterland, de Beemster, Purmer en Wormer wordt aangevoerd, te koopen, merken hunne gekochte koeien met krijt. Die koeien worden in groote driften, veelal door bewoners van den amsterdamschen Jodenhoek, naar hunne verschillende bestemmingen gedreven. De jongens aapten misschien ook hierin de kooplieden na.

Dat het liedjen ook op andere plaaten in Waterland gezongen wordt, onder anderen te Monnikendam, is waar. Misschien hebben vroegere veemarkten, die aldaar gehouden werden en thans te niet zijn gegaan, daartoe aanleiding gegeven.

»Louw! Louw!" en »krijtjesdag" zijn dus kopien van handelingen der bezoekers van de jaarmarkten—of kan iemand mij beter inlichten?

Misschien dat de eene of andere vroegere stadgenoot in duodecimo, die met mei dat liedjen zal zingen en zich reeds dagen te voren van krijt voorziet, de quaestie beter oplost.

Grave. J. H. GEERKE.

Een voetmerk op eenen romeinschen tegel. Onder de vele geschriften van wijlen dr. L. J. F. Janssen, behoort ook een (niet in den handel gekomen) stuk, getiteld: Een Romeinsche tegel voorzien van Latijnsch cursiefschrift, gevonden in de nabijheid

van Nijmegen. 's Gravenhage 1844, 20 bladzijden, met eene gekleurde afbeelding van den tegel. Het opschrift luidt:

KALIVNIS
QVARTVS
LATERCLOS
NCCXIIII dat is:

»Op den 1[sten] junij heeft Quartvs 214 steenen gemaakt."

Maar behalve deze cursive letters vindt men er de indrukken op van »een hiel en van den voet *eens kinds* hetwelk zes jaren oud »kan zijn geweest," bl. 11. Hoe men dit zoo precies kan bepalen, weten wij niet; maar daar de eene op eenen grooten en de andere op eenen kleinen voet leeft en zich beweegt, zoo gelooven wij, dat men gerust den ouderdom wat hooger kan stellen. Doet men dat, dan is de steen, onzes inziens, volkomen opgehelderd. Wij hebben hier dan het schrift van een »ticheljongen" (gelijk men in Friesland zegt), die vermeldt, dat hij, op één dag, 214 steenen heeft vervaardigd.

Als oud steenbakker weet ik, even goed als de genoemde schrijver (t. a. p. bl. 15), dat een werkman thans 10,000 en meer — maar dit moet men er bij in het oog houden *veel kleinere* — steenen per dag kan vormen. Te regt voegt hij er reeds de opmerking bij: »dat het mengen en toebereiden der aarde en het aanreiken der »ruwe klompen klei, die gevormd moeten worden, door anderen verrigt wordt". Men vergat er bij te voegen, dat de klei ook aangevoerd, opgebragt en de gevormde steenen afgedragen moeten worden, voor welk laatste werk bij iedere tafel ten minsten vier jongens vereischt worden. Een en ander noopt ons aan te nemen, dat Quartus den 214[den] grooten steen, dien hij legde als het einde van zijn dagwerk, niet alleen met zijn jongensschrift (graffito) voorzag, maar de volbragte taak ook nog met zijn voet- en hielmerk bezegelde. Och! er is toch niets nieuws onder de zon. Als op mijne steenfabriek de laatste steenen van den rekendag gevormd op »de plaats" lagen, drukten de vier »afdragers", jongens, en de »opsteker", even als Qvartvs voor 1800 jaren deed, hunne *handen* in de natte steenen en menigwerf heb ik zulke gebakken »handsteenen" gezien.

J. D. / L.

Volgens Valentijn, Oud en nieuw Oostindien, komt Joan Bacx, heer van Heerenthals, van 's Hertogenbosch, in 1674 als gouverneur aan de Kaap de goede hoop, † aldaar den 29 mei 1678. Het Biogr. Woordenboek van v. d. Aa vermeldt, dat deze is gehuwd met Aletta Hinlopen (mogelijk eene dochter van Jan Frans Hinlopen, † 9 febr. 1671, raad van 't geregtshof te Batavia.)

.... Vervoers is gehuwd geweest met .... de Hertoge gezegd Bacx. Deze hebben eene dochter gehad, Margaretha Vervoers geheeten, die gehuwd is met Johan van Balckom te Bergen op Zoom, uit welk huwelijk den 24 september 1683 te Bergen op Zoom geboren is Anna Catharina van Balckom, die den 21 october 1701 te Bergen op Zoom is gehuwd met Pieter van Clarenbeek, kapitein commandant van Coevorden.

Het bovenstaande betreft meest de genealogie van de familie Bax, die het voeren van de hertogelijke kroon, als cimier, verkregen hadden; maar niet de andere familie de Hertog of de Hertoge.

H.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

J., L. PROES, G. A. SIX.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. N°. 17.

Nieuwe Serie 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

25 April 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Geslacht van den Bèrch of van den Bergh. — Geslacht van Blaauw Sonnevelt. 193.

Antwoorden.

Spreekwijze. In de bus blazen . . . . 193.

Aanteekeningen.

G. J. Knijf, doct. med. Goylandia libri duo. . . . . 194.

Jacob of Nicolaas van Campen. — Over het studeren van noordnederlandsche Katholijken aan de universiteiten van Keulen en Leuven . . . . 196.

Genealogische handschriften van v. Spaen. — Jaarwedden in de 16e eeuw. 197.

Niet goed begrepen . . . . 198.

Opschriften op kerkklokken. — Uittreksel uit den inventaris van den muntmeester van Dordrecht, Gerrit Pietersz. Dou . . . . 199.

Michiel Panneel. — Langwijligheid in regtszaken . . . . 201.

Overvloedige vischvangst . . . . 202.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Musikaliën in de boekerij van Philips van Marnix van St. Aldegonde. . . 202.

Geertrui Monickes . . . . 204.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

XVII. **J. Froment.** Wie was Jacques Froment, geb. te ......? st. te ...... 14 junij 1702, Isackszn. en van Maria Stuart, tr. te ...... 27 aug. 1683 Dorothea Druyvesteyn, geb. te Haarlem 27 maart 1647, st. te ...... 1690, dochter van mr. Jacob en van Wilhelmina Coymans?

Hoe is zijn wapen? J.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

Brand van den amsterdamschen schouwburg op maandag 11 mei 1772 (XXIV vr. VI). Als slagtoffers van den brand op maandag 11 mei 1772 worden in den Nederl. Mercurius van mei 1772 vermeld; Jacob de Neufville van Lennep en zijne huisvrouw Cornelia Bierens, Louis André, de huisvrouw van Govert Lups geboren Feitama en hunne dochter, François van Oostrum, de dochter van Antonie Wyland, Abraham de Haas, de kleermaker van de troep van Neitz, Brinkman tooneelmeester, de huisvrouw van Teixeira de Mattos, de machinist Teffers, Pieter van Eyk zoon van Joost van Eyk, Jan de Wolf, Cornelis Rauws, een bediende van Verhamme, Johannes Roos vertrapt en te huis gebragt overleden, Gerrit Kuyk, een pijpgast van de brandspuit doodgevallen.

Voorts vindt men er een uitvoerig verslag van den brand.

De Nederl. Mercurius verscheen te Amsterdam bij Bernardus Maurik, boekdrukker in de Nes, bij de groote vleeschhal.

's Gravenhage. C. P. D. PAPE.

Geslacht Coenen. (XXIV, vr. XI). De genealogie der jonkheeren Coenen kan ik niet opgeven. Maar kan eene beschrijving van het door hen gevoerde wapen van dienst zijn, dan deel ik mede, wat Rietsstap geeft:

In rood een zilveren molenijzer. Half-aanziende, blaauw gevoerde helm met rood-zilveren wrong. Helmteeken: een uitkomende, in profil gestelde moor, in 't zilver gekleed, met gouden hoofdwrong, halskraag en knoopen, — tusschen een ouderwetsche roode vlucht. Dekkleeden: rood en zilver. Schildhouders: twee roodgetongde gouden griffioenen. Wapenspreuk: Perseverando. (Door volharding.)

E. LAURILLARD.

V.R A G E N.

Geslacht van den Berch of van den Bergh. Waar en wanneer werd geboren, huwde en overleed Govaert van den Bergh, geb. te ...... circa 1650, st. te ......? zoon van ...... tr. te ...... jonkvr. Maria Magdalena van Damme geb te ......? st. te ...... dochter van Jan en Maria de Smeth? Een zijner kinderen was Willem v. d. B., gehuwd met Barbara Pouwels in 1692 of 93 en woonachtig te Rotterdam. Alle bijzonderheden aangaande bovengenoemden, en de juiste beschrijving hunner familiewapens zullen hoogst welkom zijn aan J.

Geslacht van Blaauw Sonnevelt. Wie heeft de goedheid, mij genealogische bijdragen te geven omtrent deze familie? Hoe is hun geslachtwapen met de kleuren? J.

A N T W O O R D E N.

Spreekwijze. In de bus blazen. In Moltzers Bibl. van Middel Ned. letterk. 1ste afl. komt eene sotternie voor van een man, die zich op de volgende wijs laat beet nemen: een andere man zal hem tegen betaling van den inkoopsprijs van een koe een verjongingskuur doen ondergaan; hij laat hem daartoe met alle magt in een bus blazen. Denkende jong en schoon bij zijn vrouw te zullen aankomen, wordt de bedrogene echter weinig vriendelijk ontvangen, daar zijn gezigt pikzwart geworden is. Kan niet door dezen »buskenblaser" de uitdrukking »in den bus blazen" voor »roekeloos veel geld uitgeven" in gebruik gekomen zijn?

P. VAN WIJK JR.

AANTEEKENINGEN.

G. J. Knijf, doct. med. Goijlandiae libri duo, Amst. 1621. 40 pag. 4°. In een der vorige jaargangen van den Navorscher las ik, dat van dit zeer zeldzame werkje een exemplaar op de Kon. bibl. te 's Gravenhage aanwezig was. Na het aldaar gelezen te hebben, schreef ik er eenige stukjes uit af, welke ik hier mededeel voor boekliefhebbers die geene gelegenheid hebben om het in te zien, en daardoor eenigszins met dien dichter bekend kunnen worden. Ik begin om uit het eerste boek, aan prins Maurits opgedragen en de geschiedenis van Naarden bevattende, den wreeden moord aan weerlooze vrouwen gepleegd bij het innemen dier stad door de Spanjaarden, mede te deelen.

Postquam omnis mactatus erat civisq repulsus,
Faeminea in poena, cupiunt saciarier auro,
Virgineo stupro coguntq. recludere patrum
Thesauros, vidua nondum hic ante ora mariti
Semianimi, vitam exhalantis vulnere diro,
Polluitur vitio, verum ni ostenditur aurum
Pro libituq. satis, suspenditur ubere stricto,
Dum demonstrat opes vel mors a stamine pendet.
Formosa ex illis deplorans fletibus aevo
Abreptum, lectum genialem, non procul ipso
A portu, gravidam incestat, sceleratus Iberus,
Distendens nervos, violento comprimit actu:
Ardor ubi exstinctus, luxu satiatus iniquo,
Flammiferis (ardet satiari caede cruenta)
Luminibus spectans, nunc huc nunc flectitur illuc;
Partibus obscaenis, tandem trux, infigit ensem,
Dilaniat ventremq. uterum dirumpit, ad auras
Secludit faetum, teneros & perforat artus,
Cuspide, circum hastam torquentes; anguis et instar
Non voces querulas, sed sibila dira gementem:
Altera vel pedibus natibusve exponitur igni
Nudata, extorquent longis cruciatibus aurum.

In het tweede boek, aan den predikant Herman Anthonis van der Linden opgedragen, geeft Knijf de namen op van omtrent 200 plantensoorten en beschrijft kort en zakelijk hare uiterlijke gedaante, groeiplaats en geneeskundige krachten. Een kruidkundige, bekend met de flora van onzen heigrond, zal de door hem bij Naarden gevondene soorten gemakkelijk herkennen, en zich verwonderen, dat zelfs de kleinste en minst in het oog loopende plantjes zeer goed door hem opgemerkt zijn, zoo als bijv. het witte draadvormige woekerplantje:

Renibus & spleni cumq. hepate Cuscuta prodest.

Of de illecebrum, wiens naam hem ongeschikt voorkomt.

quia non allicit ad se,
At succo mordace sui dissuadet ab usu.

Den ornithopus beschrijft hij juist:

Claviculis referens formam pedis altivolantis,
Est pecudum esca satis praestans, mortalibus haud est.

Het door onzen braven Martinet in zijnen Catechismus der natuur met zoo veel voorliefde beschreven en afgebeeld vliegenvangertje onzer heide, vergeet ook hij niet:

Ros solis et undique sparsis
Crinibus, & rubea florescens fronde rugosa.

De niet algemeene plantago coronopus merkte hij op en geeft de roode en blaauwe verscheidenheid van anagallis goed op:

Caeruleo, viget hic croceo quoq. flore anagallis.

De fijn uitgesnedene bladeren en bevallige houding van de sophia-waterkers onzer duinen troffen ook hem:

Hic teneras profert frondes formosa Sophia,
Fluxibus auxilium, pascentia & ulcera sanans.

Deze aanhalingen zijn voldoende om dr. Knijf eene eervolle plaats te gunnen onder onze plaatsbeschrijvende kruidkundigen.

Ik neem afscheid van hem door een stukje uit zijn gedicht over te nemen, dat op het kerkhof van Laren betrekking heeft.

Per campos distans hinc passus mille Larinum,
Gaudet lanigeris ovibus, non infima regni,
Quod tenuit quondam (liceat si credere) Divi
Baptistae ob festum: fuit hic in monte sacellum
Religione sacrum, prima haec fundamina namq.

Saepius agricolae vici iposuere lacuna,
Postera quaeq. dies dabat haec monstrosa videre
In montis summo, motiq. hinc inde coloni,
Extruxere jugo pauper, pro rebus egenis,
Fanum, prima ferant utq. hic arvalia votis
Instituunt, Baptasq. ornant celebrare puellas:
Sic colitur Baptis Baptistae festus iniquis;
Nunc tantum locus est ad humandum lumine cassos.

Het zal mij aangenaam zijn indien iemand mij eene verklaring wil geven van de woordspeling *Baptis Baptistae.*

Uit deze schets van Knijfs gedicht ziet men dus, dat hij niet alleen als geschiedschrijver en kruidkundige, maar ook als onderzoeker van vaderlandsche oudheden en legenden nader verdiende bekend te zijn. G. A. SIX.

Jacob of Nicolaas van Campen. (XXIV, blz. 167). De heer Kramm schijnt het Handelsblad van 23 febr. en 5 maart niet naauwkeurig te hebben gelezen; in dat geval toch zou hij voorzeker bemerkt hebben, dat de quaestie door den heer Godefroy wederom te berde gebragt, betrekking heeft op den bouwmeester van den *schouwburg van* 1665. Over NICOLAAS van Campen, den regent, onder wiens leiding *de schouwburg van* 1638 werd gebouwd (Wybrands bl. 70) heerscht geen verschil van opinie. De door den heer K. aangehaalde regels uit Pels: Gebruik en misbruik des tooneels vindt men evenzeer bij Wybrands (bl, 87). Het artikel van den heer Kramm heeft niets met de behandelde quaestie te maken; de onzekerheid omtrent den bouwmeester van *den schouwburg van* 1665 wordt er niet door weggenomen. DE V. AZ.

Over het studeren van noordnederlandsche Katholijken aan de universiteiten van Keulen en Leuven (XXIII, blz. 284, 388, 488). Bij de vermelding van Lambert ten Duyne, domheer te Utrecht, als stichter eener busse te Leuven, meen ik te kunnen voegen, dat die zelfde ten Duyne ook in 1550 eene gelijke stichting had gevestigd ten voordeele van een burgerkind te Deventer, waarvan men korte berigten vindt bij Revius, Dav. Ill., p. 273 en Moonen, Kronyk van Deventer ad a. 1550, terwijl het stuk, waarin de

voorwaarden en bijzonderheden worden geregeld, te vinden is in het Boek der Concordaten van Deventer van 12 dec. 1550. Voorts kan men omtrent deze en andere prebenden en stichtingen van vroegeren en lateren tijd op andere plaatsen, waarbij Deventer belang had, nazien, hetgeen daaromtrent na een opzettelijk onderzoek opgenomen werd in het Gemeenteverslag van Deventer van 1861.

D. C. J.

Genealogische handschriften van v. Spaen. De baron A.C. Snouckaert v. Schauburg (Navorscher XXIII, bl. 578) schijnt volkomen vertrouwen te stellen in de geslachtlijsten door van Spaen geschreven. Ik zelf heb dit uitmuntend reuzenwerk met vrucht gebruikt, maar geloof met mr. L. Ph. C. van den Bergh (Bijdr. v. vaderl. gesch. door Nijhoff, IV, 259), dat het »aangezien men in de laatste jaren nog vele onbekende oorkonden ontdekt en uitgegeven heeft, eene herziening en aanvulling behoeft". Deze meening is onder anderen door mr. R. W. Tadama bevestigd geworden, die in zijn verslag over het Bergsche archief te 's Heerenberg (bl. 18, 22 en 23) toont dat v. Spaen, hoe verdienstelijk ook, toch niet onfeilbaar was. Daarenboven geeft v. Spaen zelf dikwijls in zijne ms. genealogiën openhartig zijnen twijfel te kennen, als hij iets opgeeft dat hij niet genoegzaam kan bewijzen.

De tegenwoordige onderzoekers van genealogiën mogen dus met dankbaarheid de werken van v. Spaen raadplegen, maar het is hun pligt om, willen zij op de hoogte van de wetenschap blijven, de nieuw ontdekte bronnen te gebruiken en zelve onderzoekingen te doen. Dan eerst zullen zij waarlijk het voetspoor van v. Spaen volgen en niet slechts onbekommerd op de lauweren hunner leermeesters blijven rusten.

STELLA DUCE.

Jaarwedden in de 16e eeuw. Bij de thans veel besproken wordende verhooging der jaarwedden van ambtenaren, vindt men het niet onaardig in herinnering te brengen, welke geringe jaarwedden in vroegeren tijd aan sommige ambtenaren werden toegekend.

Zoo leest men in de »Beschrijving der stad Schoonhoven" ge-

drukt te Gouda bij Gijsbert en Willem de Vrij, 1762, in de Keuren, Ordonnantien, ende Statuten der Steede van Schoonhoven, Anno 1557.

Art. II.

Item; de Bailliuw, ende beyde Burgermeesters zullen des Jaars voor hunne Wedde hebben negen Karoli Guldens, ende nog elk agt-en-veertig Stuyvers, voor hun Hoogtyd Wyn.

III.

De Schout zal Jaarlyks hebben voor zyn Wedde, zes Gulden, en vier-en-twintig Stuyvers, voor zyn Hoogtyd geld.

IV.

De Zeven Schepenen zullen elk hebben, voor hunne Wedde, zes Karoli Guldens, ende elk vier-en-twintig Stuyvers voor hunnen Hoogtyd Wyn, ende zullen de Schout, Burgermeesters ende Schepenen gehouden zyn alle Jaaren, by de meeste opinien, een nieuwe kleedinge te doen maaken, daar op stellende de letteren der Steede, daar mede in de Processie komende, naar ouder herkomen, op poene van de verhaalde Wedde te verbeuren.

VIII.

De drie Thesauriers zullen elk, voor hunne Wedde, hebben twaalf Karoli Gulden, ende elk vier-en-twintig Stuyvers voor hun Hoogtyd Geld, ofte Wyn.

Behalve deze wedden waren eenige emolumenten bepaald, waarvan het bedrag echter bijzonder laag was en thans zou geacht worden niet noemenswaardig te zijn.

O. V. A.

Niet goed begrepen. De Luneburger heide, die men nu in weinige uren doorsnelt, was voor het leggen van den spoorweg en vooral nog vroeger, voor het bestaan der chaussées, de afschrik van alle reizigers in het noordwesten van Duitschland. Een fransch reiziger, die van de daarin omdolende schaapherders had hooren spreken en ze Haidschnucken hoorde noemen, schreef, dat die heide bevolkt was, »par un peuple sauvage, nommé *Haidschnucken*. Een Engelschman, die vernomen had, dat het vervoer in die streken, alleen per as, (auf der Axe) kon geschieden, meldde, dat zulks alleen op een smal riviertje de Axe genaamd kon plaats hebben

Meyer, Tafereelen uit het noordelijk gedeelte van Duitschland. Dordr. 1819, bl. 24. J. D.
L.

Opschriften op kerkklokken. (vgl. A. R.; XXII, bl. 119, 162, 245, 392, 440, 447; XXIII, bl. 5). Volgens de Beschrijving der stadt Schoonhoven gedrukt te Gouda bij Gijsbert en Willem de Vrij, 1762, had de groote klok den naam van Bartholomaeus »in welkers ronde deze woorden te leezen stonden:

St. Bartholomaeus is mynen Naam,
Tot Geluy van Gode ben ik bequaam.

Willem Moer en Jasper zyn Broer hebben my gemaakt in het jaar 1510.

Op dezelve is het wapen van Henegouwen en ook dat van Schoonhoven.

Op de klok, onder den naam van de kleyne klok, staat *Maria, Mariae*, en het jaartal 1410, zynde de overige letters onleesbaar.

Op het Wachtklokje vindt men:

St. Salvador is mynen Naam,
Myn Geluy zy Gode bequaam.
Anno 1540".

O. V. A.

Uittreksel uit den inventaris van den muntmeester van Dordrecht Gerrit Pietersz. Dou, opgemaakt den 2 december 1569.

In het Voorhuis.

Een koffer met ijzer beslagen en daarin bevonden:

Een berdeken daar een kind in geschildert is.

Een tafereel daar een vrouwen aansicht geschildert is, met vergulde lijst.

Twee ruiten met twee tronies.

Een brief van de afzettinge op de Heyde.

Eenen beschreven brief van de Dood, beslegen.

In de Middelkamer.

Een tafereelken van een Narrenbeeld.

Een brief beslegen van het verloren Schaap.

Een tafereel van Thamar.

Een brief aan de Zeven Doodzonden, beslegen.

Op de Achterkamer.

Drie tafereelen met vergulde lijsten daar tronies of aansichten in geschilderd staan, de twee van mans personen en het derde van een vrouwe persoon.

Nog een tafereel daar Sinte Pieter in de gevangenis in geschilderd is.

Nog een tafereel van de Koninginne van Scheba, daar zij voor de koning Salomon komt.

Nog een tafereelken van de Drievoudigheid.

Achter in het klein kamertje aan het klein keukentje.

Eenen brief beslegen van Pharao.

Twee rondeelkens met tronies.

In de groote keuken.

Een tafereel van nyemand (?).

Op de Achterkamer.

Een tafereel van Loth.

Een tafereelken van Lucretia.

Een steenen Moriaanshoofd.

Boven op Zolder.

Een brief van Fortuna.

Een kaart van India.

Eenen brief van Tobias.

Een berdeken van het avondmaal.

Eenen brief van Magdalena.

Een berdeken van Onze Lieve Vrouwe.

Een berd van den verloren Zoon.

Beneden in de Smeltkamer.

Eerst in een klein tresoorken, veertien papieren geprente stukjes van de kunst van Frans Floris.

In het principaal kantoor, in een schrijflade bevonden.

Drie berdekens daar drie tronies in geschilderd staan.

In een huisje met een tuin bevonden de voorschreven Muntmeester toe te behooren.

Nog een tafereel daar den Muntmeester in geconterfeit staat.

De muntmeester Gerrit Pietersz. Dou komt in het Biografisch

Woordenboek niet voor; zoo Gerard of Gerrit Dou, de beroemde schilder, niet aan hem vermaagschapt was, dan zouden wij wel willen veronderstellen, dat dit het geval is met Jan Pietersz. Dou den landmeter [1]).

In het genoemde Woordenboek komt een kunstschilder Floris voor, in de eerste helft der zestiende eeuw, wiens voornaam onbekend is [2]), welligt is het Frans Floris, als in den tekst.

LABORANTER.

[Over Frans Floris, † 1570, en zijnen zoon van denzelfden naam, vindt men berigten in de werken van Immerzeel en Kramm.

De heer mr. J. P. Amersfoordt gaf ten vorigen jare in het Tijdschrift van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, een uitvoerig en belangrijk artikel: Een oud plan van doorgraving van Holland op zijn Smalst, met eenige bijdragen tot de levensbeschrijving van Jan Pietersz. Dou, Johannes Dou en Jan Johannesz. Dou. Van dit geslacht Dou - een ander dan waartoe de schilder Gerard Dou behoorde — vindt men daar eene stamlijst. Deze echter begint met Pieter Arents Dou, wiens oudste kind geboren werd in 1569, hetzelfde jaar, waarin deze inventaris is opgemaakt. Zij geeft dus geen licht omtrent de vraag, hier door Laboranter gedaan, of de muntmeester Gerrit Pietersz., hetzij tot den schilder, hetzij tot de landmeester van dezelfden naam in familiebetrekking stond.]

Michiel Panneel, predikant te Middelburg. In het Biographisch Woordenboek van van der Aa wordt geen geschrift van hem opgegeven. Uit de Resolutiën van de Staten Generaal (1600 4 aug.) blijkt, dat hij heeft uitgegeven: »Een duydelycke verclaringe van de gantsche Openbaringe Johannis des Apostels, 't samengestelt in twee tractaten, vuytgegeven by Johan Napeir, heere van Marchistoun de jonge, ende nyeuwelyck overgeset vuyt 't Engelsche in onse Nederl. spraecke".

R.

Langwijligheid in regtszaken. Het is algemeen bekend, dat in vorige tijden de regtspleging somtijds zeer uitvoerig was, vooral

[1]) Deel IV, blz. 92. [2]) Deel V, blz. 40.

als advocaten of procureurs belast waren memoriën of conclusiën schriftelijk in te dienen en de zaak van eenig aanbelang werd geacht.

Minder algemeen is het misschien bekend, dat er bepalingen gemaakt zijn om de al te groote uitvoerigheid te voorkomen.

Zoo leest men in een onder mij berustend hs. bevattende onderscheidene bepalingen en opgaven: »De advocaten en procureurs »voor dit collegie (te 's Gravenhage) postulerende, vermogen hunne »advertissementen en deductiën van rechten niet boven de 600 »articulen te extendeeren, als op schriftelijke bewilliginge van den »Raed, op poene, dat het excedeerende aen hun niet zal werden »goedgedaen, of op hetzelve eenigsins zal worden gereflecteerd; »*vermitz door lankwijligheid het recht verward word.*

»Resol^e^. 25 jan. 1706."

Als nota staat er bij aangeteekend:

»Advocaat van dit Collegie in 's Hage werd aengestelt, mitz »buyten eenig bezwaer van het Land.

»Resol^e^. 26 maart 1712."

Het is mij echter niet bekend welk collegie hier bedoeld wordt.

O. V. A.

Overvloedige vischvangst. In den winter van 1871/1872 werden in één zegen, tusschen de elf en twaalf duizend, waarschijnlijk oude, ponden karper gevangen in de Oldegaster-brakken of -brekken bij Santfirde in Friesland. Deze karpers hielden zich anders ongenaakbaar voor de netten tusschen tallooze stobben of afgebroken boomen in dat meer op, tot dat een storm ze er uit dreef en zij omsingeld en gevangen werden. De ophooping was zoo groot, dat zij in de beperkte ruimte kop aan kop stonden. Eenige honderden guldens bragt deze vangst, die meest naar Londen ging, op. J. D. / L.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Musikaliën in de boekerij van Philips van Marnix van St. Aldegonde. Op den 6^den^ julij 1599 werd de bibliotheek van Marnix te Leiden

in auctie gebragt. De catalogus, waarvan een exemplaar in de Kon. Akademie van Wetensch. in het Trippenhuis te Amsterdam voorkomt, verscheen onder den titel: *Catalogus librorum bibliothecæ Nobilissimi Clarissimique viri piæ memoriæ D. Philippi Marnixii Sancto-Aldegondii, Lugd. Bat. ex typographeio Christophori Gujotii, CIƆ. IƆ. IC.* De boekerij was inderdaad een spiegel van de zeer veelzijdige ontwikkeling des beroemden bezitters, en de catalogus bewijst, wat wij trouwens van elders weten, dat Marnix voor zijn tijd een waar polyhistor was, wiens hoofd en hart open stond en warm was voor alles, wat in zijne eeuw een man van de hoogste beschaving en den meest wetenschappelijken zin belangstelling kon inboezemen. Boeken van theologischen, medischen, historischen en juridischen inhoud, werken over bouw- en andere kunsten, klassieke auteuren van vroegeren en lateren tijd, enz., waren in grooten getale en blijkbaar met zorg en groote geldelijke opoffering door hem zamengebragt. Dat de bewerker der Psalmen Davids ook eenige musikaliën verzamelde, zal de lezer vermoeden en wordt door de catalogus bewezen. Behalve het destijds veel gebruikte werk van Zarlino over de harmonie-leer (*Le institutions harmoniche, in Venetia* 1561), vind ik onder de rubriek »Philosophi, Geometræ, Mathematici et Poetæ" nog aangeduid: *Musica Listenii, Norimbergæ,* en vervolgens op een der laatste bladzijden van de catalogus, onder de rubriek: »Libri aliquot Musici", de lijst, die ik hier overneem:

In folio.

[1]. Novum pratum Musicum Emanuelis Hadriani, Antw. 1592.

[2]. Cantilenæ duabus testudinibus accommodatæ, manuscriptæ, Bassus et Superius, 2 vol. Lond. 1583.

In quarto.

[3]. Cantilenæ testudini accommodatæ et conscriptæ a Philip. Marnixio.

[4]. Musica nova de Adriano Willard, 7 vol.

[5]. Livres de meslanges de C. le Jeune, à 6 parties, Anvers 1585.

In octavo.

[6]. Psalmi et cantilenæ variæ a Ph. Marnixio conscriptæ et testudini accommodatæ.

[7]. Instabolatura de lauto, in Venetia 1554.

[8]. Il libro de madrigali a 4 voc., 2 parties. Ferraræ 1550.
[9]. Madrigali di Aribadelt [Arcadelt?]. Altus et Bassus, in Vinegia 1558.
[10]. Madrigali de Cypriani de Rore. Tenor et Altus, Venetia 1557.
[11]. Instabolatura de lauto, Venetia 1546.
[12]. Octante deux Pseaumes a 4 parties par Cl Marot, Paris 1559.
[13]. Contratenor du thresor de musique d'Orlande, 1576.
[14]. Meslanges d'Orlande en cinq parties, Paris 1576.

Het opmaken van den toelichtenden commentaar, dien bovenstaande lijst schijnt te verdienen, laat ik aan meer deskundigen over. Slechts merk ik op, dat de bij n°. 3 en 6 opgegevene titels schijnen aan te duiden, dat Marnix ook componist is geweest, althans psalmen en andere liederen met accompagnement voor de cither heeft voorzien. W. MOLL.

Geertrui Monickes. Van deze vrouw »van goeder ridderschap", eene adellijke derhalve, lees ik in een hs., levensbeschrijvingen van vele diepenveensche nonnen bevattende, dat zij, na eenigen tijd in een ander klooster non geweest te zijn, omstreeks 1406 in het convent van Brinckerinck te Diepenveen bij Deventer opgenomen en straks tot »cantrix" gekozen werd, »omdat sie ene schone stemme had, soedat men int hof van Romen daervan wiste te seggen; ende dier [stemme] gebruyckte sie wal, want doe sie noch in dat werlike cloester was, doe hielt sie dat choer allene op myt twien olden nonne. Sie stont wal ende luyde die clocke, ende hielt dat choer mede op." Jammer, dat het hs. ons niet meer van de talenten dezer zangster berigt. Zij stierf in 1426 op »Julianen-dach der h. ionferen", d. i. op 16 februarij. Langs welke wegen haar roem zelfs tot de curie des pausen doordrong, wordt niet verklaard. Welligt maakte zij, gelijk andere nonnen van Diepenveen, eene beêvaart naar Rome, en liet zij zich aldaar in eene kloosterkerk hooren. W. MOLL.

ONZE BRIEVENBUS.

M°. Reeds verzonden.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

M°., Adr. A. Fokker, H. C. van Bakkenes, E. Laurillard, C. van Breugel Douglas, B. B., J. G. Horsthuis, Pik, C. N. Wybrands, H. J. Allard.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg.
N°. 18.

Nieuwe Serie
7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

2 Mei 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Psalm 151. — Moorsche dans. — Theodoricus Ameyden . . . . 205.
Anathema der grieksche kerk over Lutherschen en Calvinisten. — Afbeeldingen van den evangelist Joannes. — Marij Moders of Stedman . . . 206.
A. M. van Schurman. — Schotten in dienst der Staten. — De familie Ross. 207.
Geslacht van Vrijberge enz. . . . . 208.
Geslacht Lequien. — Geslacht Meurs. — Geslachten van Wijlick en Roeters. — Geslacht Methorst. — Geslacht Dedel. . . . . 209.

Antwoorden.

Draaikooi . . . . 211.

Aanteekeningen.

Ordonnantieboek der Staten Generaal . . . . 212.
Zonderlinge drukfouten. 216.

HERHAALDE VRAGEN.

Radix surdesolidum (XVII, bl. 22). Op een blad uit een oud rekenboek las ik: »men onderscheidt de wortelen der bisondere magten met deze benamingen:

1. Radix of wortel.
2. Radix quadraat.
3. Radix cubo.
4. Radix quadraats quadraat.
5. Radix surdesolidum.
6. Radix quadraat de cubo.

Vrage: Wat beteekent radix surdesolidum en waarom wordt de vijfde magtswortel zoo genoemd?

T. G.

Afbeeldingen van spreekwoorden. In dl. XVII (1867), bl. 78, wordt gemeld, dat in dat jaar de erfgenamen van den heer mr. Joh. Enschedé aan de stad Haarlem, ten behoeve van het stedelijk museum, ten geschenke hebben gegeven eene schilderij, voorstellende vlaamsche spreekwoorden, in den trant van v. Breughel, en gevraagd wie kan ons eene beschrijving geven van deze schilderij en ons zeggen welke spreekwoorden daarop afgebeeld zijn en hoe?

Aan het verlangen van den ongenoemden vrager is, voor zoo verre ik weet, noch in den Navorscher, noch elders voldaan. Ik zou ook gaarne juist weten, wat op die schilderij is voorgesteld, en herhaal daarom zijne vraag: wie kan en wil ons opgeven, welke spreekwoorden op die schilderij zijn afgebeeld, en, voor zoo verre dat van belang is, hoe zij daar zijn afgebeeld?

VRAGEN.

Psalm 151. Wanneer is het eerst melding gemaakt van den apocryfen 151sten psalm, welke geplaatst is in het aanhangsel van het hs. van het psalmboek (van de 8ste eeuw?), op de utrechtsche bibliotheek, over welks oudheid onlangs eene beoordeeling met bijgevoegde photographische afbeeldingen door Penth. Stanley in Engeland is uitgegeven? Dewijl toch die 151ste psalm niet onmiddellijk achter het psalterium volgt, zou men kunnen meenen, dat die psalm ten tijde van het vervaardigen van het hoofdmanuscript nog niet bekend was.

[Hij komt reeds voor in de grieksche vertaling van het O. T., gewoonlijk die der septuaginta geheeten.]

Moorsche dans. Even als in Engeland danste men bij ons op pinkstermaandag den *moorschen dans;* meisjes huppelden hand aan hand achter een met bloemen en linten versierd lam, totdat een harer het met de lippen had gegrepen. Den volgenden dag werd het lam geslagt. (Schotel, Openbare eerediensten, bl. 289.)

Hoe kwam die *christelijke* feestdans aan den naam van *moorschen dans;* waar had die bij ons te lande plaats en wie heeft daarvan melding gemaakt?

Theodoricus Ameyden. In Gachard, Arch. du Vatican wordt in den inventaris, p. 158, melding gemaakt van een groot aantal brieven van den koning van Spanje en zijne staatsdienaars aan Theodoricus Ameyden van 1640—48. Wie weet iets meer omtrent dezen Bosschenaar mede te deelen, die, volgens van der Aas Biogr. woordenb., advocaat bij de roomsche curie was?

De door Gachard bekend gemaakte inventarissen van het vaticaansche archief doen het bejammeren, dat die schatten, voor de geschiedenis van Europa van zoo groot belang, geheim moeten blijven. Gachard deelt ons het opmerkelijke feit mede, dat reeds in

1554 Girolamo Mazzarelli, bisschop van Conza, pauselijke nuntius te Brussel, schreef, dat er na den dood van Karel V wel eene omwenteling in de Nederlanden zou kunnen plaats hebben wegens den druk der belastingen. Achttien jaren vóór de invoering van den tienden penning voorzag hij dus, wat er in 1572 zou gebeuren.

In 1810 werd het vaticaansche archief in 3239 kisten, wegende 408,459 kilogrammen, naar Parijs gevoerd. De vrachtkosten beliepen ruim 600,000 fr. Na 1815 werd het weder naar Rome gevoerd.

Anathema der grieksche kerk over Lutherschen en Calvinisten. Om welke reden heeft de grieksch-orthodoxe kerk op de synode van Bethlehem in 1672 een anathema over Lutherschen en Calvinisten uitgesproken? Bestond er toe vrees, dat die kerkleer zich in het Heilige Land zoude uitbreiden (Zie Kruif, Geschiedenis van het Anglo-kathol., bl. 91.)

Afbeeldingen van den evangelist Johannes. Waarom is Johannes de evangelist in de middeleeuwsche afbeeldingen voorgesteld met eenen avondmaalskelk, waaruit eene slang te voorschijn komt? Zinspeelde dit op de slang van het paradijs, die door Christus' bloed werd te niet gedaan, of was het eene herinnering uit de grieksche mythologie, de slang van Aesculapius, die, nu in een christelijk symbool veranderd, de genezing van de zonde door het gebruik van den avondmaalskelk voorstelde?

Mary Moders of Stedman. Wie weet de geschiedenis te verhalen van Mary Moders of Stedman, genaamd the german princes, gehuwd met John Carlton, waarop in 1663 in Engeland spotprenten werden gemaakt? (Zie Catal. of prints in the Brit. mus.).

Deze gelegenheid neem ik waar om het slot van een gedicht mede te deelen, dat in 1672 in Engeland werd gedrukt op de herstelling van prins Willem III, en getiteld: The low estate of the low countrey countess of Holland on her death bed.

But stay, her comes a Doctor from the Hague,
A soverayn Doctor, that will cure her plague.
She that now sinking is ere long shall swin,

If she does swaer she will be rul'd by him.
Who knows what virtues in an Orange dwell?
An Orange only 't is can make her well.

G. A. SIX.

A. M. van Schurman. Is het testament van deze vermaarde vrouw, die den 4den mei 1678 te Wieuwerd in Friesland overleed, bekend en gedrukt? Zoo ja, wáár kan men het vinden? In het werk van dr. Schotel, Anna Maria van Schurman, dat in 1853 bij gebrs. Muller te 's Hertogenbosch uitgegeven en van vele aanteekeningen en bijlagen voorzien is, heb ik het niet aangetroffen. Waar zij zelve, van haar verlangen sprekende, om aan de zijde van hare vriendin Sara Moot begraven te worden, de woorden bezigt: »quam etiam velut ultimam voluntatem meam Ecclesiae nostrae declaravi," behoeft nog niet, als de heer Schotel wil, aan eene *schriftelijke* begeerte gedacht te worden, maar kan eene *mondelinge* verklaring bedoeld zijn, en in ieder geval schijnt hier geen sprake van een testament te wezen. Zie het genoemde werk, bl. 255, en aanteekeningen, bl. 43.

Leeuwarden. L. PROES.

Schotten in dienst der Staten. Bosscha vermeldt in Nederlands Heldendaden, I, bl. 143, in de noot, dat de Schotten zich steeds onderscheiden hebben in het vechten, en dat van daar de spreekwijze, het is er schotsch toegegaan, ontstaan zoude zijn. Het waren altijd zeer gewilde troepen; bij van Meteren, Nederl. Hist. 113, d. leest men, dat reeds in 1576 Schotten onder den kolonel Balfour de Spanjaarden bij Luik versloegen; bij Bor, IX, 679, dat 2000 Schotten in datzelfde jaar Zieriksee poogden te ontzetten, enz., enz. Steeds waren er in de volgende eeuwen Schotten in onzen dienst. Maar wanneer werd de schotsche brigade opgerigt en waarom heette zij juist zoo?

PIK.

De familie Ross. Naar aanleiding van de bijdragen over de gravin van Ross in de laatste nummers van den Navorscher, heb ik een paar vragen over de familie Ross te doen.

1. Is ook iemand in 't bezit van een declaratoir van burgemeester, schout en raadsheeren der loffelijke stad Tain in het graafschap Ross in Schotland aangaande die familie? Ik vind het vermeld op eenen inventaris van familiebescheiden, zonder dat echter de datum wordt opgegeven.

2. Is er iets bekend omtrent het tijdstip harer overkomst uit Schotland? Dat dit reeds vroeger moet hebben plaats gehad, dan de heer Martini van Geffen vermoedt, maak ik hieruit op, dat reeds vóór 1660 in de doop- en sterfboeken van Maastricht de naam Ross voorkomt, terwijl ik herinneren moet, dat op de wapenkaarten bij Smallegange Ros en Ross vermeld worden, met de toelichting, »zijn edele Schotten."

PIK.

Geslacht van Vrijberghe, enz. Is ook iemand in de gelegenheid mij aan te geven, aan wien ik mij kan wenden, om te weten te komen, waar en wanneer geboren en overleden is:

1°. Elisabeth de Vlaming, gehuwd geweest in eerste huwelijk met Nicolaas van Vrijberghe, kapitein der infanterie (zoon van Marinus van Vrijberghe en Elisabeth de Huybert). Zij hertrouwde te Bergen op Zoom 6 januarij 1680 Patrick Balfour.

2°. Waar en wanneer geboren en overleden (hare dochter uit 't eerste bed) Johanna van Vrijberghe, die te Halsteren 19 januarij 1685 trouwde Jacobus Balfour.

Elisabeth de Vlaming was de dochter van Jan de Vlaming (burgemeester van 't Vrije van Sluis in Vlaanderen) en Elisabeth de Casembroot.

B. B.

Geslacht Lequien. Is het ook iemand bekend, wie de ouders, echtgenoot en kinderen waren van Gerard Lequien, in 1770 boekhandelaar te Amsterdam? Zijn de wapens, door hem, zijne echtgenoot en zijne moeder gevoerd, ook bekend? B.

Geslacht Meurs. Gaarne zou men vernemen, wie de grootouders, ouders en echtgenoot waren van Jan Meurs, conrector te Meppel, predikant te Kolderveen en Dinxterveen van 22 februarij 1674—1703, geboren....? † 1706? S.

Geslachten van Wijlick en Roeters. Wie waren de ouders van Salomon van Wijlick, geb. te Emmerik 1670, † te Amsterdam 1711, en van diens echtgenoot Christina Roeters, geb. 1670, † te Amsterdam 1696? Welke wapens werden door de bedoelde personen gevoerd? S.

Geslacht Methorst. Kan ook iemand opgeven welk wapen door het amersfoordsche geslacht Methorst werd gevoerd?

S.

Geslacht Dedel. Welk wapen werd gevoerd door mr. Joost Dedel, in 1607 rentmeester van het St. Nikolaas gasthuis en van het Sacramentsgildehuis, in 1608 van het Leprozenhuis en schepen te 's Gravenhage, † 1655? B.

ANTWOORDEN.

Draaikooi. (vgl. A. R. II; XXI, bl. 481; XXII, bl. 433, 497; XXIII, bl. 1, 485; XXIV, bl. 99). De heer C. Kramm beweert, dat de ware benaming van dit foltertuig van vroegere jaren is *drilkooi*, omdat de persoon die men heen en weer draaide gedrild werd, terwijl draaien alleen aan eene beweging gelijk die van een rad doet denken, en omdat er plaatsen buiten sommige steden gevonden werden, die men *drilvelden* noemde. Waarin echter dat drillen en de strafoefening met de drilkooi, waarbij de jongens alsdan dol van pleizier waren, bestaan hebben, wordt niet opgegeven.

Zoolang nu een en ander niet op voldoende wijze opgehelderd wordt, kan men vertrouwen blijven schenken aan Speeleveldt, die op bl. 22 van zijne brieven over het eiland Walcheren een verhaal heeft gegeven van eene door hem bijgewoonde executie van drie vrouwen, die *gedraaid* werden. Deze executie werd besloten met de fractuur van een arm, die er wel niet immer het gevolg van zal zijn geweest, maar S. besluit zijn verhaal met de opmerking, dat niemand van het gemeen — en hiertoe zullen de hierboven bedoelde jongens, die dol van pleizier waren, ook wel behoord hebben — vermaak scheen te scheppen in dit wreedaardig schouwspel.

Tot de bedoelde opheldering zal gegeven zijn, zal het raadzaam wezen, de kenmerkende benaming van *draaikooi* te behouden.

Middelburg. ADR. A. FOKKER.

[Hoe men in ouden tijd, toen dit instrument nog veel in gebruik was, het genoemd heeft, is uit het in den Navorscher medegedeelde nog niet gebleken. Wij weten daaruit alleen dat men het in 1707 te Nijmegen *draaikooi* en in 1751 te Zutfen *draaikast* heette (Nav. XVI, bl. 282, 327). Maar daarentegen lees ik in den Vermakelijken Avanturier van N. H(einsius) dl. II, bl. 57, de volgende beschrijving van zulk een straftuig: »Ten dien einde had hy een houte kooi doen maaken, die van een mans lengte was, en op twee spillen draaide, hetwelk hy den haspel noemde, en daar hy zyn volk wanneerze het verbruid hadden, deed in zetten en zulks door zyn overige knegts zeer ras omdraayen"; en op dezelfde bladzijde, »Derhalven gebood hy aanstonds, dat men myn meester in den haspel of *dril* zetten zou". Mijne uitgave van dit boek is van 1756, doch het is de achtste druk; de eerste is van 1695. In dezen tijd schijnen dus beide benamingen in gebruik te zijn geweest. Beide zijn ook goed: tot de beteekenis van *drillen* rekent Kiliaan ook, en met regt, gyrare, rotare, volvere.]

AANTEEKENINGEN.

Ordonnantieboek der Staten Generaal 1616—1630. (Vervolg van XXIII, blz. 430). Scheepsbevelhebbers, Admiraliteit, Oost- en West-Indische Compagnie enz.

Fol. iijcxl. Pr. Arijensz Admirael [1]).

Die Raden van Staten enz. Ordonneren enz. te betaelen aen Pr. Arijensz Admirael, over die schepen in dienst van de W.-I. C., die de Honduras vaerders ontrent de Havanna hebben genomen, de somme van hondert vyfftich ponden van xl gr.; denselven by ordre van hare Ho. Mo. in erkentenisse van syne goede diensten voor een medaille toegeleit. Ende mits enz Gedaen enz. den 11 October 1628.

---

[1]) Pieter Adriaensz. Ita.

Fol. iijcxlvijj. Vice Admirael Banckert.

Die Raden van Staten enz. Ordonneren enz. te betaelen aen Henrick Mirou, goutsmith de somme van vier hondert en seven ponden, vyfthien schell. ses penningen van xl gr. over het gout ende fatsoen van een goude keten, daermede de Ho. Mo. St. Gen. den Vice Admirael B. onder de vlagge van den Heer Generael Pt. Hein uitgeweest zynde, vereert hebben, volgens enz. den xiiij Februarij 1629.

Fol. ijcxxvijj. Jannitgen Budde, nagelaten weduwe van wylen Claes Jansz.

Die Staten Gener. enz. Ordonneren enz. te betaelen aen J. B. nagelaten weduwe van wylen C. J. in syn leven gewesen Piloot op der stadts diepten tot Campen, beste moeder van de nagelaten kinderen van haer soon genoempt Jan Claesz., in syn leven ten dienst van hare Ho Mo, opt schip van Capiteyn Willem Jansz. int beleg van de stadt Bergen op ten Zoom, alwaer deselve Jan Claesz. in den voorz. dienst met een canonschoot in de halven is geschoten, de somme van vierentwintich ponden van xl. gr. Derselve toegeleit vuyt commiseratie van de voorz. kinderkens. Ende mits enz. Gedaen den iij December xvic twee en twintich.

Fol. L. Willem Jacobsz. Emmenes.

Die Staten Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen W. J. E. Deurwaerder van den ontvanger Pierlinck tot Bergen opten Zoom, de somme van vyfftich ponden van xl gr.; die hem syn toegeleit in consideratie van de sware quetsure by hem ontfangen int cruysbeen van zyn lenden, in 's Landts dienst op het schip van den Admirael Heemskercke, ende andersints. Ende mits enz. Gedaen enz. den xix Octobris xvjc ende Sesthien.

Fol. iijc xvv. Weduwe van wylen Jan Engelen.

Die Raden van Staten enz. Ordonneren enz. te betalen aen de weduwe van wylen J. E., gewesen Capiteyn te water, de somme van hondert ponden van xl. gr. deselve eens voor al toegeleyt by ordre van haer Ho. Mo. in aensieninge vant ontdecken van de grouwelicke conspiratie tegens Ho. Loff. Mem. de Heere Prince van Orangie, bij haer zal. man gedaen. Ende overbrengende enz. Gedaen den 26 Febr. 1628.

Fol clxv. Gerrit Gerrits, Capiteyn van de Zeylwagens.

Die Staten Gen. enz. Ordonneren enz. te betalen G. G. C. v. d. Z. van

Schevelinge, veerthien ponden, twaelff schell. van xl. gr.; daertoe beloopt de bygevoechde declaratie, over oncosten gedaen om volgende den last van hare Ho. Mo. te dresseren de twee zeylwagens tot Schevelinge tot dienst van den Heere Fresiano, Ambassadeur van de Sereniss. Republicque van Venetien, ende deszelfs geselscnap. Ende mits enz. Gedaen enz. den vj Octobris xvjc twintich.

Fol. xxvij. Lambert Lambert Hendricsz [1])

Die Staten Gener. Ordonneren enz., te betalen aen L. L. H., twee hondert ponden van xl gr.; denselven toegeleit in recognitie van de extra ordinaris diensten by hem den Lande gedaen. Ende mits enz. Gedaen enz. den xxj Januarij xvjc ende sesthien.

Fol. ijcxxiiij. Den schrijver van den Commandeur Lambert Hendricxz. [2]).

Die Staten Gener. enz. ordonneren enz. te betalen (als boven) commende vuyt de vlote voor de custe van Vlaenderen, achtien ponden van xl gr.; denselven toegeleit tot bodenbroot, voor de tydinge die hij gebracht heeft. van dat onse schepen van oorloge een van des vyants schepen van oorloge vuyt Oostende gecommen, daertoe geforceert hebben, dattet hem selven het vier int cruyt heeft doen steken ende doen opblazen, daer door tselve geheelyck is vergaen. Ende mits enz. Gedaen enz. den ij Octobris xvjc twee en twintich.

Fol. ijc lxxix. Pr. Heyns (Pieter Pietersz. Hein).

Die Raden van Staten enz. Ordonneren dat den Ontf. Gener. in reckeninge geleden worde de somme van drie hondert seven ponden vyff schell. van xl gr., als namentlyck 195 £ 5 schell. en vj gr. voor een goude keten, wegende vj oncen vij engelsen tot 36 £ 10 schell. de once; 7 £ 9 schell. vj gr. voort fatsoen à 28 schell. de once; 104 £ voor een goude medaille ende noch 10 schell. voor een dose ende sijde lint. waermede Pr. H. Vice Admirael van Willekens, by resolutie van de Ho. Mo. HH. St. Gen. in dato ix Aug. lestleden is vereert geworden. Mits dese enz. Gedaen enz. den vj Novembris 1625.

Fol. iijc xlvj. Als voren, te betalen aen Henrick Mirou, goutsmith de somme van derthien hondert drie en vyftich ponden, een schel-

---

[1]) Bijgenaamd Moy Lambert. [2]) Mooi Lambert.

ling, over het gout ende fatsoen van een goude keten, daermede door ordre van hare Ho. Mo. HH. St. Gener. Pieter Pieterz. Hein vereert is enz. den 27 Januarij 1629.

Fol. iijᵉ lj. Pr. Hein en Lonck [1]).

Die R. v. St. enz. Ordonneren enz., te betalen aan Willem Versteech, ysersnyder van de munte van Gelderland, de somme van drie hondert ponden van xl gr.; denselven by ordre van hare Ho. Mo. geaccordeert, tottet opmaecken van twee goude medaillen daarmede den Generael Pr. H. ende den Admirael L. tot gedachtenisse vant veroveren van de Silvervloot, boven de goude kettingen by hen ontfangen, noch vereert syn. Ende mits enz. Gedaen enz. den ix april 1629.

Fol. xvᶜ. Robert Hudson.

Die Staten Gener. enz. Ordonneren enz., te betalen aan R. H. mr. schipper woonende in de Duyns in Engelandt, de somme van vyftich ponden van xl gr.; denselven toegeleit omme eenige goede consideratien in recompense van seecker aengediende, ten dienste van den Lande by hem aen hare Ho. Mo. gedaen. Ende mits enz. xiiij Julij xvjc ende vyffthien.

Fol. xx. Cornelis Jansz.

Die Staten Gener. enz. Ordonneren den auditeur in de Generalit. rekencamer J. D., in vuytgeven zynder rekeninge te passeren, de somme van hondert ponden van xl gr., die hy by ordre van hare Ho. Mo. heeft verstreckt aen een gouden medaille, daermede is vereert geworden, den scheepscapiteyn Cornelis Jansz. dienende tot convoy van de visscherye. In consideratie dat hij heeft verovert eenen zeeroover, ende denselven met syn schip en innehebbende goederen gebracht heeft in de haven Lith (Leith?) Ende mits enz. Gedaen enz. den xxviij Augusti xvjc ende vyfthien.

Fol. iijᶜ xxxij. Capiteinen Cornelis ende Henrick de Leeuw.

Die R. v. St. enz. Ordonneren enz. te betalen, aan de Capiteinen C. en H. de L. t' samen, de somme van hondert ponden van xl gr.; deselve by ordre van haar Ho. Mo. toegevoecht, tot een praemium over het veroveren van vier van des vyants chaloupen in

---

[1]) Hendrick Cornelisz. L.

de verleden jaeren 1626 ende 1627 becomen. Ende overbr.: enz. Gedaen enz. den 17 Julij 1628.

Fol. iij^c xxxvj. Capit. de Leeuw c. s.

Als voren. Aen Capit. de Leeuw cum sociis de somme van tsestich ponden, voor het veroveren van drie van des vyants chaloupen, elcx van twee dochten, binnen Heusden gebracht en aldaer vercocht, tot een praemium den ij September 1628

Fol. iij^c xlvj. Admirael Lonck.

Die R. v. St. enz. Ordonneren enz. te betalen aen Henrick Mirou, goutsmith, de somme van ses hondert dertien ponden, sesthien schell. van xl. gr., over het gout ende fatsoen van een goude keten, daermede door ordre van hare Ho. Mo. Heeren St. Gener. den Admirael L. v. de W. I. Compagnie vereert is, volgens enz. Gedaen den xxvij Januarij 1629.

Fol. iij^c lxxxiij.

Als voren. Aen Hans Bouwens, goutsmith, de somme van seven hondert twintich ponden, sesthien schell. van xl gr. over het gout, fatsoen ende opwisselen van een goude keten, daermede den gewesen Generael Lonck, door ordre van hare Ho. Mo. in recompense van syn goede diensten ende debvoir, int veroveren van Fernabuco vereert is, by hem ten dienste van den Lande gemaeckt ende gelevert, volgens enz. Gedaen enz. ix Octobris 1630.

Fol. ij^c xxxiij. Vier Matroosen.

Die St. Gener. enz. Ordonneren enz.; te betalen aan de vier matroosen, ontdect hebbende de geweldige conspiratie, voorgenomen tegen den persoon van syne Excell. ende de staet vant Lant, de somme van vierentwintich hondert ponden van xl gr.; te weten, aen elcken van deselve sess hondert ponden; toegeleit tot eene vereeringe voor deselve heure getrouwe ontdeckinge. Ende mits enz. Gedaen enz. den xj Februarij xvj^c dryentwintich.

(Den 16 mei 1623 werd aan Jacob van Banchem, kastelein van den Hove van Holland, betaald eene som van 103 £ 8 schell. »over de verteringe t synen huyse gedaen bij de vier matroosen ontdect hebbende enz.") » —:

Fol. xxxij. Weduwe van wylen den Capiteyn Louys Oirel.

Die Staten Gener. enz. ordonneren enz.; te betalen aen de naergelaten wed. van wylen den Capiteyn L. O. Sa. de somme van

hondert ponden van xl gr.; deselve by provisie toegeleit, omme goede consideratien, maer voornementlick omme dat den voorz. haren man saliger voor den vyant (vromelyck vechtende) in den notablen slach van Gibraltar eerlyck is gebleven. Ende mits enz. Gedaen enz. den xvj Maert xvj^c en sesthien.

Fol. xlvij.

Als voren 100 £ den 12 sept. 1626.

Fol. iij^c lij. Assayeur Teylingen.

Die R. v. St. enz. Ordonneren enz., te betaelen aen L. v. T. Assayeur Generael van de Munte, de somme van twee hondert acht en tachtich ponden, ses schellingen van xl gr.; over het fatsoen, gout ende silver, van twee triumph-penningen by hun gemaeckt, ende ter Camer van hare Ho. Mo. Heeren St. Gen. overgelevert, volgens enz. Gedaen den x Aprilis 1629.

Fol. iij^c lxxij. Marten Tromp.

Die R. v. St. Ordonneren, dat den ontf. Gen. Ph. D. in reeckeninge geleeden worde; de somme van hondert twintich ponden van xl gr. tot betalinge van een goude medaille, daermede den Capiteyn Marten Tromp, als genomen hebbende een vyants scheepken, by ordre van hare Ho. Mo. vereert is, mits enz. Gedaen enz. den 29 Maertij 1630.

Fol. iij^c ix. Maeyken Heynen, weduwe van wylen Pr. Arentsz. Vuyst.

Die R. v. St. enz. ordonneren enz., te betalen aen M. H. wed. van wylen P. A. V., de somme van vyff hondert ponden van xl. gr.; deselve by ordre van haer Ho. Mo. van date den xxv Augusti 1626 en van xxiiij Februarij 1627 beyde lestleden, eens gereet toegeleit, in aensieninge van haer zal: mans dienst, dat hij den Vice-Admirael van Duynkercken in brant gebracht heeft. Ende overbr. enz. Gedaen enz. den ij Martij 1627.

Fol. iij^c lxix. Dienaars van de W. I. Compagnie.

Die R. v. St. Ordonneren enz.; te betalen aen de D. v. d. W. I. C., de somme van vyftien ponden van xl gr.; deselve door ordre van hare Ho. Mo. eens tot eene vereeringe toegeleit, voor de presentatie van de vlaggens ende banieren door wylen den Heer Generaal Pr. Heyn van de Spaengnaerts verovert enz. Gedaen den 24 October 1629.

Fol. iijc xlvj. Timmerman van de W. I. Compagnie.

Als voren. Aen N. timmerman van de W. I. Compagnie, de somme van vyfentwintich ponden van xl gr., denselven bij ordre van hare Ho. Mo. eens toegevoecht, voor de gebrachte tijdinge van 't arrivement van de acht resterende schepen, van de vloote van den Generael Pr. Hein. Ende enz. Gedaen enz. den 27 Januarij 1629.

Fol. xxv. Sibert Sibertsz. Wor.

Die Staten Gener. enz. Ordonneren enz. te betalen aen S. S. W. dese Landen, over de sessendertich jaeren, ende ontrent eenentwintich jaeren als Capiteyn te water gedient hebbende. In welcken dienst hij binnen Oostende soo gequest ende geschoten is geworden, dat hij daervan een lammicheyt in de rechterzyde, doofheyt ende blintheyt in zijne rechteroore ende oogen behouden heeft, de somme van tweehondert ponden van xl gr. 't stuk. Ende dat in twee jaeren naestcomende, alle half jaeren vyftich ponden, innegaende op heden dat dese aen voorsz. S. S. W. in consederatie van 't gene voorsz. is tot zijn onderhout toegeleit. Ende mits enz. Gedaen enz. den xvij Decembris xvjc ende vyfthien.

Als voren. Voor drie jaeren den 31 Januarij 1618.

fol. iijcxxiij. Egbert Woutersz.

Die Raden van Staten enz. Ordonneren enz. te betalen aan E. W., de somme van vyfftich ponden van xl gr.; denselven bij ordre van hare Ho. Mo. Heeren St. Gen., voor zijn nieuwe inventie, den scheepsstryt te water aangaende, eens toegeleyt. Ende overbrengende enz. Gedaen enz. den 17 Januarij 1628.

LABORANTER.

Zonderlinge drukfouten. (Alg. Reg. I en II; XXII. bl. 63, 160, 354, 403; XXIII. bl. 194). Volgens het Nieuws van den Dag van 23 april l.l. bevat de Nederlandsche Kunstbode No. 5 o. a. *Harde maar ware woorden over Mina Kruseman en haar 1n man, door Cd. Busken Huët.* Die *eerste man* bestaat evenwel, tot nog toe, slechts in de verbeelding van den snaakschen letterzetter en van hen die zich door hem bij den neus lieten nemen. In den Kunstbode staat *roman.*

ONZE BRIEVENBUS.

A. L. T. A. Nog steeds ligt bij ons een brief voor u.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:
de V. Az., A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN, C. KRAMM, H. M. C. VAN OOSTERZEE, J. C. K., E. ESCHAUZIER.

LEES-, SCHRIJF- EN DRUKFOUTEN.

Dl. XXI, bl. 350, reg. 5 v. o. *staat:* Zij is gestorven, *lees:* Hij is geboren.

Dl, XXIV, bl. 50, reg. 7 v. b. *staat:* Indië, *lees:* zee.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang.

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. | Nieuwe Serie
N°. 19. | 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

9 Mei 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Talavacius. — Geslacht van Loenen. — Infirmitates Sti Quirini en Sti Cornelii 217.

Antwoorden.

Kalfdansers . . . . 217.

Jeux de table. — Roode vlag met een zwaardhoudenden arm. — Baljuw van Middelburg. — Arias Montanus . . . . 218.

Aardbevingen in Nederland. — Geslacht Cinq . . . . 219.

Geslacht de Feyter. — Familie Thierens . . . . 220.

Aanteekeningen.

Geslacht Bruheze . . . . 223.

Hoedstoffeerder. Vereeniging voor Noord-Nederlands Muziekgeschiedenis. — — Jan Guidonius . . . . 225.

Baders (Arnold en Tobias) orgelmakers 226

Nieuwenhuijsen (F.) . . . . 227.

Mr. van Muiden. — Jacob van Haeften. — C. Poelgeest . . . . . . 227.

HERHAALDE VRAGEN.

Spreekwijze: Garen uithalen. (XVIII, bl. 113). In Hoofts vertaling van den Misogamos van Huygens (Hoofts Ged. I, bl. 322) komen de volgende regels voor:

Al evenwel men vraeght, hoe 't bijkomt dat zijn verwe
Verandert is op 't vel, en hoe hij zoo drulloort zit,
En haeld hem gaeren ujt. Wil 'ick u dat eens zeggen?
Een eenigh nachjen hem zijn ooghen heeft geopent enz.

Op »En haeld hem gaeren ujt" teekent Bilderdijk aan: »*Garen uithalen* is bedrukt zitten; maar eigenlijk een verzachting van zich de *hairen uithalen.*" — Dat deze verklaring kant noch wal raakt, ziet men, zoodra men de woorden met eenige aandacht beschouwt, want er staat vooreerst *haeld*, niet *haelt*. Er is in dit woord eene fout, het is waar; maar het is altoos waarschijnlijker dat de afschrijver of letterzetter achter *haeld* het weglatingsteeken vergeten, dan dat hij *d* in *t* veranderd zal hebben. Maar ten anderen, Bilderdijk ziet bij zijne verklaring het woord *hem* over het hoofd, dat de dichter er toch niet zonder reden bijgevoegd heeft. De beteekenis is eene andere dan Bilderdijk meende. Iemand *uithalen* is iemand uithooren, met moeite, met list uit hem halen wat hij wilde en moest verzwijgen. *Haeld' ujt*, te dezer plaatse, hangt ook niet, zoo als Bilderdijk meende, af van *hij* in het voorgaande vers, maar van *men*, dat een vers vroeger voorkomt. Men vraagt, zegt de dichter, hoe hij zoo van kleur veranderd is en zoo druiloorig zit en men zou hem gaarne uithalen, men zou dit gaarne van hem te weten komen. Daarop vervolgt de dichter: wil ik u dat eens zeggen? en wijst er de oorzaak van aan.

In het Spreekwoordenboek van den heer Harrebomée vind ik, dl. II, bl. 202, de spreekwijze: *hij haalt garen uit.* Ter verklaring wordt er bijgevoegd: »dat wil zeggen: hij zit te druilen, hij ziet er bedrukt uit. *Garen uithalen* of ontwarren is een werktuigelijk werk." En wordt daar geene verzameling aangewezen, die deze spreekwijze bevat, en de woorden welke de heer Harrebomée gebruikt komen zoo zeer overeen met die welke Bilderdijk in zijne aanteekening heeft, dat zij mij doen vermoeden, dat hij die daar alleen gevonden heeft. Wij weten, dat Bilderdijk er geen bezwaar in vond, een woord of spreekwijze uit te denken en als be-

VRAGEN.

Talavacius. Van Rob. van Bellismo, die in 1095, bij de belegering van het kasteel v. Willem van Brehenval, eene machine op wielen uitvond, waarmede steenen in de vesting werden geworpen (later ook bij het beleg van Jeruzalem gebruikt) wordt in het Recueil des hist. de France, XII, 656 gezegd: ob duritia jure *Talavacius* vocabatur; wat beduidt dit woord?

Geslacht van Loenen. Kan iemand ook opgeven de namen, enz., der grootouders, ouders en echtgenoot van Jacobus van Loenen, predikant te Zweelo en te Dalen, geb....?, † te Dalen 14 februarij 1811?

B.

Infirmitates Sti. Quirini et Sti. Cornelii. Toen I. A. Nijhoff in 1830 het eerste deel zijner Gedenkw. v. Gelderl. uitgaf, wist hij niet welke ziekten bedoeld werden, die in de middeneeuwen onder den naam van infirmitates Sti. Quirini et Sti. Cornelii bekend waren. Weet iemand dit tegenwoordig?

G. A. SIX.

ANTWOORDEN.

Kalfdansers. (XXIV, bl. 148). Vermoedelijk hebben de twee dansende kalven, afgebeeld op den gevelsteen, te Utrecht nabij de Jacobi-brug, geen betrekking op deze vraag; misschien wel op 't spreekwoord: »Op Sint Juttemis, als de kalveren op 't ijs dansen;" dat wil zeggen: »nimmer" (een uitstel ad kalendas Graecas).

Maar er werd van ouds in de kerkelijke omgangen soms ook een *gouden kalf* rondgevoerd naar 't schijnt, en dat het dansen daarbij gebruikelijk was, bewijst ons de mededeeling van den heer Caland

in een vroegeren jaargang van dit tijdschrift i. v. Bomslager. »Dat namelijk de gezellen der bergenopzoomsche kamer van Rhetorijken in de processie voor 't gouden kalf hadden gedanst." De rederijkers hadden dus hun talenten besteed aan 't voorstellen van den dans der Israeliten om 't gouden kalf — en waren daar wel *kalfdansers* in den waren zin. De kalfjes op den gevelsteen te Utrecht daarentegen zijn *dansende kalveren.* Er is dus verschil tusschen *kalverendans* en *kalfdans.*

Amst. J. G. HORSTHUIS.

Jeux de table. (XXIV, bl. 13.) Tafelspelen zijn worptafelen, waarop men met dobbelsteenen wierp. Zij werden ook quaecborden genoemd en waren gelijk aan tiktak- of verkeerborden. Zie Schotel, Maatsch. leven, bl. 88 en van Wijn, Avondst., II, 104. Hertog Reinald van Gelder speelde er op in 1342, toen hij te scheep reisde van Nijmegen naar Bommel. Nijhoff, Gedenkw. v. Geld. I, bl. 44.

G. A. SIX.

Roode vlag met een zwaardhoudenden arm (XXIV, bl. 37). In de Vries, Doorl. weer., III, f. 38 is de vlag van Polen afgebeeld, welke geheel overeenkomt met de gevraagde vlag.

G. A. SIX.

Baljuw van Middelburg (XXIV, bl. 13; vgl. bl. 136.) Het antwoord, hierop gegeven t. l. a. pl., erkent wel de moeielijkheid der quaestie, maar lost die niet geheel op. Waarschijnlijk zal de baljuw van Middelburg regt gehad hebben om het oproerige scheepsvolk te Arnemuiden tot orde terug te brengen, dewijl in het werk van de Stoppelaer over het middelburgsch archief een verdrag voorkomt, eenige jaren vroeger gesloten, waarbij bepaald was, dat Middelburg het regtsgebied over het water voor Arnemuiden zou hebben. G. A. S.

Arias Montanus (XXIII, bl. 404; vgl. XXIV, bl. 110). Waarschijnlijk is de door Gieseler vermelde Montanus de geleerde spaansche theoloog Benedictus Arias Montanus, die o. a. ook Nederland heeft bezocht en wien na zijne terugkomst van het concilie te Trente door koning Filips II de bezorging van eenen nieuwen

druk van den door den kardinaal Ximenes uitgegeven bijbel werd opgedragen, welk werk hem echter zoo vele moeilijkheden berokkende, dat hij zich genoodzaakt zag eene reis naar Rome te doen. Na het volbrengen van het hem opgedragen werk bood Filips hem een bisdom aan, hetwelk hij echter weigerde. Hij † te Sevilla in 1598 in 71-jarigen ouderdom.

V. B. / GN.

Aardbevingen in Nederland (XXIV, bl. 5, 67, 162). Aardbevingen zijn o. a. in Nederland waargenomen den 6 april 1580, 2 en 3 januarij 1602, 4 april 1640, 18 september 1693, 1 november, 26 en 27 december 1755, 15 januarij, 18 februarij, 2 en 3 junij en 19 november 1756, 11 augustus 1758, 23 augustus 1759 en 20 januarij 1760. Voor bijzonderheden wordt verwezen naar Wagenaar, Vaderl. Hist. dl. VII, bl. 331, IX, bl. 116, XIV, bl. 201; Scheuer, Merkwaardigste gebeurtenissen dl. I, bl. 61, II, bl. 397; Le Clerq, Nederl. Gesch. dl. II. bl. 238; Nederl. jaarboeken 1755, 1756, 1758, 1759 en 1760; Europ. Mercurius 1751, dl. II, bl. 118 en Kron. v. Hoorn, uitgegeven door Feyken Ryp, 1706, bl. 108 en 120.

Den 23 augustus 1504 werd te Nijmegen eene aardbeving waargenomen.

H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht Cinq (XXIII, bl. 44; XXIV, bl. 54). Gerard Cinq Pieterszn., in 1659 raad, schepen en ontvanger der gemeene lands middelen te Gouda, gehuwd met Catharina van Beverningh Melchiorsdr.

Uit dit huwelijk is o. a. geboren:

Adriana Cinq, geb. 17 dec. 1636, † 13 april 1704, gehuwd den 6 febr. 1657 met Jacob van der Dussen, zoon van Bruno en van Elisabeth Veen Adriaansdr., geb. 28 mei 1631, in 1644 raad, in 1665 schepen, in 1677 burgemeester van Gouda, van 1671—94 gecommitteerde raad ter admiraliteit te Amsterdam, in 1677 bewindhebber der oostindische compagnie aldaar en in 1694 hoogheemraad van Schieland.

V. B. / GN.

Geslacht de Feyter (XXIV, bl. 133). Bruijn de Feijter te Gorinchem, kocht in 1509 de ambachtsheerlijkheid Muilkerk van Arent van der Lauwijk.

V. B.
GN.

Familie Thierens. (vgl. XVI, omsl. n°. 1 en 2; XVII, omsl. n°. 5; XXIII, bl. 270; XXIV, omsl. n°. 4 en 11). Professor Frans Burman (geb. 1671 gest. 1719) heeft een autograaf nagelaten, getiteld: »Geslagtregister van Jan Jacobsz. Thierens, grootvader van mijn »schoonvader den Heere Johan Anthonysz. Thierens." De daarin voorkomende bijzonderheden doen vermoeden dat hij daarbij van een familie-bijbel gebruik maakte; het zal dus wel juist zijn, — ofschoon ik daarvoor niet kan instaan, aangezien m. i. genealogiën en kwartierstaten slechts de waarde van aanwijzingen of traditie hebben, tenzij gestaafd door *contemporaine* authentieke bescheiden of authentieke afschriften daarvan. Als meer op dergelijke stukken gewerkt was, zouden wel vele genealogiën, kwartierstaten en wapens (in Noordnederland vooral) er anders uitzien of in 't geheel niet bestaan, maar de waarheid zou daarbij gewonnen hebben, inzonderheid wat den ouderen tijd (vóór de reformatie) betreft.

Het bedoelde stuk luidt dan aldus:

»Jan Jacobsz. Thierens gebooren te Ghent in Vlaanderen 1 oct. 1584 op t' Nieuwland over het Tammerken in het huys genaamd het huys van Lieven Geeraarts, is gestorven 2 juni 1659, begraven den 5 dito, getrout den 27 sept. 1609 met Susanna Wouters van Velthove geboren te Antwerpen den 26 sept. 1583 op de Zeeuwsche Korenmarkt in het huys genaamd de Ploeg. Zij is gestorven den 25 jan. 1658.

Desselvs broeder *Jacobus Thierens* is gestorven 1 mey 1664.

Jan Jacobsz. Thierens heefd by gemelde Susanna Wouters van Velthove gehad tien kinderen, als:

1. *Jacob,* geb. 2 dec. 1610 in 't huis van Wouter van Velthoven aan den ouden Delff, getr. 18 nov. 1636 in Bruinisse in Oost-Duiveland met Adriana van Hartstein, zuster van Jr. Johannes van Hartstein en nichte van Jr. Wilhelm van Sertsbeek, Bailliuw en Dijkgraaf in Bruinisse, alwaar zy woonagtig was en de Bruiloft gehouden is. Haar vader was Jr. Paulus van Hart-

stein, burgemeester overleden binnen Steenbergen, de moeder Soetgen ....

2. *Anthony*, geb. 27 febr. woensd. 1613 in t'selve huis, getr. 19 sept. 1638 met Willemina Croesers, dogter van Pieter Adriaansz. Croesers, brouwer in de P., gest. 4 july 1673 dingsdag avond ten 6 uur.
3. *Yda*, geb. 9 juny 1615 in het huis aan de Korenmarkt in de witte Roos, gest. 16 juny 1615.
4. *Pieter*, geb. 8 juny 1616 in 'tselve huis, gest. 20 dito.
5. *Pieter*, geb. 12 july 1617 in 'tselve huis, gest. 24 oct. 1617.
6. *Hendrik*, geb. 10 oct. 1618 in 'tselve huis, gest. 10 jan. 1619.
7. *Yda*, geb. 31 dec. 1619 ibidem, gest. 5 april 1705, getr. met Gerrit van Barth; hunne kinderen zijn:
   Aafje, getr. met Anthony Bellaart.
   Pieter, getr. Anna Delfos.
   Abraham, getr. met Juffr. van den Boogaert.
   Dina.
8. *Judith*, geb. 9 febr. 1622 ibid. getr. met ... Trist, brouwer in de Pauw. Hunne kinderen zijn:
   Pieter, ongetrout gest.
   Wendelina, ongetr. gest. den 8 sept. 16.3.
   Susanna.
   Jan, getr. met Juffr. van Meurs van ......
9. *Susanna*, geb. jan. 1624 ib. gest. kort daarna.
10. *Catharina*, geb. 17 febr. 1626 ibid. gest. 13 aug. 1664.

Anthony Thierens is geweest scheepen van Delft. Heeft gehad vier vrouwen:

1. Wilhelmina Croesers, geb. 27 dec. 1617 in den Briel, gest. 21 mei 1653.
2. Philippina Heynsius.
3. Maria Verschoor.
4. Maike Bungvliet.

Heeft gewoond in de brouwerij van den Visch, alwaar hem gebooren kinderen uit het eerste bed:

1. *Adriana*, geb. sept. 1639, gest. 19 jan. 1640.
2. *Jacobus*, geb. 11 nov. 1640, gest. 27 nov. 1644.
3. *Elisabeth*, geb. 28 jan. 1642, gest. 13 jul. 1642.

4. *Pieter*, geb. 24 maart 1644 donderdag, gest. 11 oct. 1678 's avonds ten half twaalf uur, getr. 17 jan. 1668 in de Nieuwe kerk door Ds. Lupenius met Margaretha Sterk, geb. te Amsterdam den 21 nov. 1650. Haar vader was Jan Sterk, daar Pieter bij woonde. Zij hebben gehad vier zoonen, als:
    1. *Anthony*, geb. 6 aug. 1669 op de Brouwersgragt recht over de Keysersgracht het derde huis van de Brouwerstraat daar de Soutmaet in de gevel staat, getr. met Catharina Jacobs, gest. zonder kinderen.
    2. *Jan*, geb. 8 maart ibidem 1671, gest. 7 mei 1671.
    3. *Jan*, geb. 1 mei 1672, getr. met Maria Blommestein. Hunne kinderen waren:
        1. *Margaretha*, getr. met Pieter van Bruggen, gest. zonder kind.
        2. *Johanna Maria*, getr. met David Guillod, waarvan een zoon: *Jan*.
        3. *Wilhelmina*, getr. met Jan Thierens, zoon van Jan Adriaan, pred. te Delft en Sophia Wevering.
        4. *Pieter*, getr. met Anna Guillod, waarvan:
            1. *Catharina*, getr. met Jan van Markel.
            2. *Johanna Maria*, getr. met Jacob Hofman, waarvan: Wilhelmina.
            3. *Margaretha Jacoba*.
            4. *Pieter*, geb. 16 mei 1677, gest. 7 aug. 1706 te Alkmaar; was daar getr.:
                1. Juffr. van Dijk of Indijk, dr. van Gerrit.
                2. Hillegonda van der Goes, gest. zonder kind.
5. *Susanna*, geb. 13 jan. 1646, gest. 7 jun. 1666.
6. *Elisabeth*, geb. 3 oct. 1647, gest. 22 april 1666.
7. *Johannes*, geb. 24 nov. 1649, getr. 3 dec. 1673 met Maria van de Well, dogter van den Oud Schepen v. Delft, Gerard van der Well van Wou. Zij is geb. 13 julij 1649, gest. 8 febr. 1692. Hij is geweest veertigraad en schepen van Delft. Zij hebben gehad 9 kinderen als:
    1. *Wilhelmina*.
    2. *Gerard*.
    3. *Elisabeth*, getr. met Frans Burman, prof.

4. *Anthony*, Mr. 40 raad en schepen van Delft.
5. *Maria Catharina.*
6. *Anna.*
7. *Nicolaas.*
8. *Jan Adriaan.*
9. *Pieter.*

8. *Johanna*, geb. 4 oct. 1651, gest. 21 dec. 1653.
9. *Alyda*, geb. 14 april 1653, gest. 21 dito."

Dit fragment kan worden aangevuld uit de menigvuldige oude aanteekeningen die ik omtrent de Burmans en hunne parentage bezit.

C. VAN BREUGEL DOUGLAS.

AANTEEKENINGEN.

Geslacht Bruheze. (XXIII, bl. 369, 473; XXIV, bl. 113). Dit geslacht stamt af van Justus van Hoorn, die de heerlijkheid Bruheze van Hendrik van Brabant ontving en getrouwd was met Catharina van Bentheim; hun jonger zoon Aert nam den naam van Bruheze aan. In den Navorscher XIV, bl. 280 zie ik eenen jhr. Jacob Campe van Bruhese, in 1666 luiten. kolonel te Biervliet. Zou na het vertrek van de familie van Bruheze naar Portugal het kasteel van dien naam aan het geslacht Campe gekomen zijn?

Als kwartieren van Margar. v. Bruheze worden opgegeven: Bruheze, Gent, Heerman, Fijck.

Het is zeker, dat haar vader Cornel. v. Bruheze getr. was met Hildegonda Heerman; maar of haar moederlijke grootvader Heerman inderdaad met eene Fijck getrouwd was, is onzeker: want als wapen van Fijck wordt opgegeven blaauw met 3 pompenbladeren van zilver, terwijl daarentegen op een gekleurden kwartierstaat van Marg. v. Bruheze op het prov. archief te Utrecht, het wapen van hare moederlijke grootmoeder, een rood veld met zilveren lelie vertoont. Welk geslacht voerde dit wapen?

Aldaar wordt het wapen van hare vaderlijke grootmoeder geteekend, een blaauw veld met gouden rad. Welk gesl. Gent voerde dit wapen? Rietstap geeft een geslacht Gent op: Ec.: au 1 d'azur à 3 poissons d'arg; au 2 d'or à une roue de sable.

Wie kent de genealogie van dit gesl. Gent? Van Spaen is in zijne m. s. genealogie van Bruheze omtrent de grootmoeders van genoemde Margr. v. Bruheze ook onzeker. Ik geloof niet, dat van het oude rotterdamsche geslacht Fijck eene genealogie is gedrukt en geef die dus hier volgens een handschrift van delfsche regeringsgeslachten, op de Kon. bibl. te 's Gravenhage.

Jan Fijck v. Hoven

|

Boudewijn F. v. H. 1427 burgem. te Rotterdam.

|

Adriaan F. v. H. 1450 burgem.; 1455 baljuw te Rotterdam.

|

Adr. F. v. H. 1490 schepen en 1508 burgem. v. Rotterdam, getr. met Mechtelt Doesd. Colijn.

|

Adriana F. v. H. tr. Jac. Claas Luitgensz. Ritgenstein gen. Fijck, havenmeester te Delft en 1515 regent van het Oud gasthuis.

|

Adriaan F. tr. Geertruid v. d. Burch Adamsd.

|

Adam F. tr. Engeltje Dirksd Hazelaersdijk.

|

Jacob F. tr. 1629 Elisabeth van Bleijswijk.

|

Maria F. Jacobsd tr. Dirk Evertsz. v. Bleijswijk, 1560 veertig raad v. Delft, † 1563.

|

Adriaan F. Bleijswijk Dirksz., geb. 155-, † 1612.

De naam van het oude rotterdamsche geslacht Fijck ging dus door erfdochters over, eerst op het gesl. Ritgenstein, later op dat v. Bleijswijk, beide uit Delft.

G. A. SIX.

[Later ontvingen wij van den heer Six de volgende mededeeling omtrent het vrouwen wapen onder de kwartieren van Margar. van Bruheze voorkomende, rood met zilveren lelie. »Ik zie nu uit het HS. van Schoenmaker, over de gebouwen van Utrecht, 2 dln. fol. op de Kon. bibl., dat het behoorde aan Elisabeth Spruit v. Kriekenbeek, in 1470 getrouwd met Gerrit v. Heerman. Zoo kwam het voor in de Servaeskerk te Utrecht. Schoenmaker geeft ook de 4 kwartieren op van eenen Quarebbe, in 1630 in de Buurkerk begraven, zoodat mijn vroeger aangegeven vermoeden dat dit geslacht ook te Utrecht zou gewoond hebben, bevestigd is. De

8 kwartieren van een Assueres v. Brakel, zijnde v. Brakel, Deelen Boecop, Lennep; de Voocht v. Rijneveld, Coninck, Amerongen, de Huijter, bewijzen dat zijn vader Gaspard Brakel † 1596, getr. was met eene dochter van Hendr. de Voocht van Rijneveld en Agnes van Amerongen."]

Hoedstoffeerder = **hoedemaker.** (*XXIV* bl. 90). Oudtijds droeg men hoeden met pluimen. De hoedemaker fabriceerde den hoed, maar de hoedstoffeerder monteerde dien. Bij Lochem is een bekend logement »*in den dollen hoed,*" d. i. een hoed met pluimen gemonteerd of gestoffeerd. J. D. / L.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Jan Guidonius. Waarschijnlijk verlokt door de plaats waar bovenstaande schrijver zijn werkje uitgaf, maakt Fetis in zijne Biogr. Univ. des Mus. hem tot een *écrivain hollandais du seizième siècle.* Als zoodanig is hij dan ook, hoewel met een behoedzaam (?) in de Proeve eener naamlijst van Noordned. Toonkunstenaars enz. opgenomen. Als geboren Noordnederlander behoort hij ons niet, misschien wél door zijn verblijf of zijne betrekking te Maastricht, wat evenwel nog niet uitgemaakt is.

Uit de artikels die Walther, Forkel en Gerber aan dezen schrijver gewijd hebben, wiens geboorteplaats zij niet vermelden, wordt men niet wijzer en zij schijnen blijkbaar het werkje niet gekend te hebben, doordien men bij Walther naar Lipenii Bibl. Philosoph. en bij Forkel en Gerber naar Cat. Bibl. Buen verwezen wordt. De zaak komt echter tot klaarheid door een artikel bij Paquot, tom. XV p. 196. Deze heeft het boekje, blijkens het onderschrift »voyez cet ouvrage," het nauwkeurig vermelden van titel, formaat en grootte, onder de oogen gehad. Paquots artikel luidt aldus:

Jean Guyaux, ou Joan Guidonius.

Humaniste du XVI siècle, était natif de Chatelet, alors village, aujourd'hui petite ville de la Principauté de Liège, sur la rive droite de la Sambre, entre Charleroi et le Prieuré d'Ognies. Il y a

grande apparence qu'il régentoit la Rhetorique à Mastricht, lorsqu'il publia un petit ouvrage qui n'est pas mal fait, qui a pour titre: *Minervalia Joannis Guidonii, Casteletani, in quibus Scientiæ Præconium, atque Ignorantiæ socordia consideratur, Artium Liberalium in Musicen Decertatio lepida appingitur, et ad virtutem calcar proponitur. Trajecti ad Mosam Jacobus Bathenius excudebat* anno M. D. LIV. C'est un in 4°. de 68 feuillets.

☞ Voyez cet ouvrage. Les Bibliothécaires ne disent rien.

J. C. BOERS.

Baders (Arnold en Tobias), orgelmakers.

In tumulum

ARNOLDI BADERS,

Parentis mei, me puero mortui, viri in omni Literarum genere Exercitatissimi & Organarii Celeberrimi.

Hos tacitos quicunque lares umbrasque silentûm
Transis, huc propius flecte viator iter.
Auribus ausculta Divinae cymbala laudis,
Organaque humanâ vix fabricata manu.
Hoc tumulo mirare Virum, tantique cadaver
Artificis, sua quem tot monumenta probant.
Qui junxit Musas arti, inter cymbala solers
Cujus Apollineum Dextera scripsit epos.
Imbiberat Baders Latiam Grajamque Minervam,
Noverat & Sophiae mira reperta Deae.
Muta loqui toties qui fecerat arte metalla,
Aptaque millenis reddidit ora tonis;
Hic silet & recubat; Mens hujus carceris expers
Occinit in coelo jubila laeta Deo.

—

Memoriae Posthumae

Patrui & Mecaenatis mei unici

TOBIAE BADERS.

Organis caeterisque suis Instrumentis Musicis per Europam Famigeratissimi.

Quisquis es, Artificis qui tot monumenta Tobiae
Sub sera quondam posteritate vides;

Ne dubites, accede parum lecture viator,
  Heic ubi Baderi saxa cadaver habent.
Est operae precium tantum lustrare sepulchrum,
  Ars quo Jubalis tota sepulta jacet.
Hujus & immoritur coelestis Musica busto,
  Hoc sese tumulo dissociasse nequit.
Artis & ingenii possent si nomina Parcas
  Flectere, non potuit succubuisse neci.
Dextra jacet, peperit quae tot miracula mundo,
  Inseruitque suis consona verba tubis.
Sic cecidit pars magna mei, sic funere in isto
  Praevidi studiis aspera fata meis.
Nam studiis tranquillla meis dabat otia solus
  Quaeque scio, illius gratia scire dedit.
Hinc me vate vehet tam carum Fama Patronum,
  Nec, quae jam cineres, haec teget urna virum.
Organa Divinâ vivus quae condidit arte,
  Haec quoque post obitum nomina tanta canunt.

Ernesti Baderi, Leovardiensis, *Poemata varii argumenti.* Leov. 1702, p. 138—140.

Assen. W. B. S. BOELES.

Nieuwenhuijsen (F.). Van hem bezit ik: Zangstuk op het afsterven van ... Johan Dirk baron van der Capellen, heer van den Poll, Appeltern etc. etc. door ... Meinardus Houtkamp, predikant te Hoogcarspel; in muziek gesteld door *Frederich Nieuwenhuijsen*, organist en klokkenist van den Dom te Utrecht; Bekroond en op den eersten van Slagtmaand in openbaare uitvoering gebragt door het patriottisch gezelschap te Alkmaar, onder de zinspreuk:

»Het Burger hart, aan deugd verpand,
»Klopt voor zijn Stad en Vaderland."

Te Alkmaar, bij Jan Hogeland, 1784. 8.

(De muziek ontbreekt aan mijn exemplaar).

Zwolle. J. I. VAN DOORNINCK.

Mr. van Muiden. De heer J. I. van Doorninck te Zwolle zendt ons het volgende berigt: In de catalogus der H. S. van C. van Alkemade en P. van der Schelling, Amst. 1848, komt voor:

Blz. 61, n°. 300. Autogr. van mr. van Muiden (Misslagen tegen de Maatslagen in de Muzijk).

Weet iemand iets omtrent dezen schrijver mede te deelen?

HEIJE.

Jacob van Haeften. Van dezen prelaat leest men bij Fétis aldus: »*Haften* ou *Haftenius* (*Benoit van*), moine bénédictin, né en Flandre, »dans les premières années du dix-septième siècle, entra dans »l'ordre en 1627, fut ensuite prieur de l'abbaye d'Affilighem, en »Brabant, puis abbé de ce monastère. Il mourut en ce lieu, le »31 juillet 1648. Joecher cite de ce religieux un ouvrage intitulé: »*Paradisum seu viridarium catechisticum odis seu cantionibus belgico* »*latinis ad musicos tonos consitum;* mais il n'indique ni le lieu ni »la date de l'impression."

Indien Fétis nevens Joecher ook de Bibliotheca Belgica van zijn landsman Foppens had nageslagen, had hij daar op blz. 133 kunnen lezen dat Benedictus [1]) Haeftenus niet »en Flandre" maar te Utrecht, en ook niet »dans les premières années du dix-septième siècle" maar wel in 1588 geboren is.

Op de juistheid der titels der vermelde werken in Foppens Biblioth. Belg. is meestal weinig staat te maken; de gezangen van van Haeften worden bijna gelijkluidend als bij Joecher opgegeven, maar Foppens noemt drukker, jaartal en formaat, namelijk: Antverpiae apud Verdussum, 1622, in 4°, en geeft een door Vermeulen gegraveerd portret van den schrijver.

J. C. BOERS.

C. Poelgeest. Caspar Poelgeest, in de Naamlijst vermeld, is den 16 junij 1615 te Franeker als student ingeschreven: *Casparus Lamberti Poelgeest, Enchusanus, Organista et Ludi magister Franekerae.*

Assen. W. B. S. BOELES.

---

[1]) Dezen naam verkreeg van Haeften bij zijne intrede in de orde der Benediktijnen.

staande op te geven wanneer dit in zijne kraam te pas kwam. Ik vraag daarom: bestaat de spreekwijze *garen uithalen* in de genoemde beteekenis inderdaad in onze taal of is zij door Bilderdijk uitgedacht om de aangehaalde regels van Hooft te verklaren?

Deze vraag deed ik zes jaren geleden, maar ontving er geen antwoord op. Nu lees ik in de laatst uitgekomene aflevering van het Woordenb. der Ned. taal door Cosijn en Verwijs, bl. 289. »*Garen uithalen*, garen, dat verward is, ontwarren. In figuurlijke toepassing: Een vervelend, treurig werk onderhanden hebben; en, bij uitbreiding: Er druilerig, verdrietig, bedrukt uitzien." Dit geeft mij aanleiding om nog eens te vragen, is *garen uithalen* inderdaad in de laatstgenoemde beteekenis in gebruik? Of hebben de zamenstellers dezer aflevering van het Woordenboek haar slechts bij Bilderdijk en Harrebomée gevonden? Zij blijft mij verdacht voorkomen. Immers een vervelend werk moge ons knorrig en korzelig maken, maar het maakt niet dat wij er druilerig, bedrukt uitzien.

P. LEENDERTZ WZ.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

R., H. M. KESTELOO, AEM., W. WYBRANDS, J. J. D. NEPVEU, PIK, J. D./L.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg.
N°. 20.

Nieuwe Serie
7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz

16 Mei 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Korte Beschrijvinge van Parys en de Manieren en Zeden van die haer daer onthouden . . . . 229.

Geslacht Ockhuysen. — Geslacht Wolbock (Wolboken) . . . . 230.

Antwoorden.

Jacob of Nicolaas van Campen. — Pannekoeken. . . . . 231.

Aanteekeningen.

Noordnederlandsche Jezuïten op Zuidnederlandsche schepen. . . . . . . 232.

AANVRAGEN VAN BOEKWERKEN.

S. Amant. Traité du lis, symbole divin de l'Esperance, contenant al juste defense de sa gloire, etc.

J. Chifflet. Anastasis Childeperici Francorum regis. Anvers.

J. Chifflet. Lilium Francicum, veritate historica, botanica et heraldica illustratum.

M. Ferrand de la Roque. Traité singulier du Blason contenant les regles des armoiries, des armes de Francies et de leur blason, cequ'elles representent et le sentiment des Autheurs qui en ont écrit.

P. Rousselet. Sur les fleurs de Lys.

M. de Foncemagne. De l'origine des armoiries en général. Une dissertation.

De bovenstaande boekwerken worden te koop of in ruil of voor eenigen tijd ter leen gevraagd, door

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

VRAGEN.

Geslacht Eschauzier. Samuel Eschauzier, geb. 12 julij 1744, † 20 nov. 1794, werd 24 sept. 1769 predikant bij de Waalsche gemeente te 's Gravenhage, huwde 16 december 1770 Louise de Joncourt geb. ? † ? kinderen waren:

1. Marie Louise E., geb. 8 oct. 1771, huwde 16 sept. . . . le Chevalier. Kinderen waren:
   Jacob le Chevalier, geb. 19 oct. 1797;
   Louise le Chevalier, geb. 3 julij 1799.
2. Jane Rachel E., geb. 23 sept. 1773, huwde 27 oct. 1798 N. M. Puérary. Hebbende eene dochter . , ... geb. 16 aug. 1799.
3. Henriette Madeleine E., geb. 8 aug. 1775, 19 maart 1799 huwde W. Stephout Dallens.

4 en 5. Twee kinderen, jong gestorven.

6. Jacob E., geb. 17 oct. 1781.
7. Elisabeth Françoise E., geb. 26 nov. 1785.

Nu vraagt men:

A. Kan ook iemand een vervolg leveren op die genealogie?

No. 1, 2 en misschien ook 3 huwden te Koppenhagen.

VRAGEN.

Korte Beschrijvinge van Parys en de Manieren en Zeden van die haer daer onthouden.

Het boekje dat het bovenstaande tot titel heeft werd gedrukt »tot Vlissinghe, bij Abraham van Laren, ordinaris stadts-drucker, wonende op de Beurs". Een wapen met de drie fransche leliën prijkt op den titel. De inhoud bestaat uit de volgende gedichten:

a. »*Korte Beschryvinge van Parys*," etc. waarin vele bijzonderheden omtrent het Parijs der 17e eeuw.

b. *Af-scheyt of Vaer-wel van Parys*", voorafgegaan door een woord »aen den gunstigen leser" (waaruit blijkt dat dit gedicht geschreven werd in 1666) en twee versjes »aen de Neerlandtsche Juffers" en »aen de soete Philis."

Wie noemt mij den dichter van deze niet onaardige, hoewel niet juist kiesche gedichten?

Uit het boekje blijkt dat hij Hagenaar was. Was het misschien mr. A. van Overbeke?

Het »*Afscheyt*, Ovidius de arte amandi na-ghevolght" doet wat den vorm betreft zeer van verre denken aan Huygens Voorhout, meer aan Westerbaens Noodsakelyck Mal.

Dat de schrijver de werken van dezen laatsten heeft gekend, blijkt daarenboven uit het gedicht »aen de Neerlandtsche Juffers"; hij zegt daarin nl. dat hij in zijn »afscheyt" wel aan de »vryers" heeft geleerd »hoe de vrysters zijn te minnen en te winnen", maar dat hij onnoodig heeft gevonden de juffers te onderrigten, hoe zij met de vrijers moeten omgaan,

»Want dit vindje net beschreven
»Na het leven
»Door den soeten Westerbaen."

De schrijver doelt hier op Westerbaens Avond-school (1665), waarin deze echter zoowel vrijers als vrijsters in de »minne-kunst" onderwijst. (Vgl. Westerbaens Werken 1671. II bl. 677).

DE V. AZ.

Geslacht Ockhuysen. Kan ook iemand opgeven waar en wanneer Jacob Ockhuysen of Ochuysen, pachter der gemeene lands middelen te Leiden, werd geboren, waar en wanneer hij overleed, wie zijne ouders, echtgenoot en kinderen waren en welke wapens door hem en zijne moeder gevoerd werden?

Genoemden Jacob werd in 1748 ruim *f* 8000 uitgekeerd uit 'slands kas, als vergoeding voor de hem in dat jaar door plundering berokkende schade. B.

Geslacht Wolbock (Wolboken). Wie heeft de goedheid, inlichtingen te geven omtrent dit geslacht, oorspronkelijk uit Gelderland en waarvan Claas Wolboken in 1454 schepen van Tiel was. (Zie mr. E. D. Rink, Beschrijving der stad Tiel, Bijlage M, bl. 20). Dit geslacht leeft thans voort in Frankrijk, onder den naam Wolbock en voert rood met een gouden balk.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

ANTWOORDEN.

Jacob of Nicolaas van Campen (XXIV. bl. 167, 196). Ik herinner den heer Kramm, dat in 1637 een schouwburg gebouwd is, en dat de bouwmeester daarvan Nicolaas van Campen heette; dat die schouwburg in 1664 is afgebroken, en dat op dezelfde plaats een nieuwe gebouwd is, volgens de plannen van Jacob van Campen. Over dezen nieuwen schouwburg loopt 't verschil, niet over dien van 1637.

Het citaat uit Pels, door den heer Kramm uit Wagenaar overgenomen, slaat inderdaad op Nicolaas van Campen, maar.... evenzeer op den schouwburg van 1637, en heeft dus met de quaestie niets te maken. Desniettemin wil ik den heer Kramm doen opmerken, dat Pels in die regelen in 't geheel geen voornaam noemt, noch Jacob noch Nicolaas, gelijk hij, door Wagenaar op 't dwaalspoor geleid, mededeelt.

Waarom 't verder niet aangaat, gelijk de heer Kramm wil, zich bij Wagenaar neer te leggen in zake de geschiedenis van den

schouwburg, kan hem duidelijk worden uit hetgeen ik op bladz. 72 van mijn »Amsterdamsch Tooneel" schreef.

C. N. WYBRANDS.

Pannekoeken (XXIV, bl. 85). In vroeger tijden was een maaltijd van boekweiten pannekoeken een regte smulpartij, en in den zomer werden die, bruin en hard gebakken en heet, in eenen diepen schotel met koude gekarnde melk met stroop geworpen, waarna elk daarvan naar hartenlust gebruikte. Deze gewoonte herinner ik mij zeer goed dat in Utrecht nog gebruikelijk is. Eenige jaren geleden heb ik op een zoogenaamd zaadvetje in de provincie Utrecht, op de tafel die voor de arbeid-helpende gasten gereed stond, behalve de noodige hammen enz. vier groote schotels met gekarnde melk met stroop en gebakken pannekoeken daarin, zien staan. Nu komt het mij voor, dat bij de Begijnen dergelijke lekkernij voor den gaanden en komenden man te bekomen was. Het was een eerlijk bedrijf, dat bij zoo veel andere, voor haar die op het Begijnhof in afzonderlijke huisjes woonden, geoorloofd was om zoo doende in haar onderhoud te voorzien.

U. C. KRAMM.

AANTEEKENINGEN.

Noordnederlandsche Jezuïeten op Zuidnederlandsche schepen.

'k Heb werkelijk geschreven in mijn *St. Clemens-kerkje op Ameland* blz. 12 (*De Wachter* '73 N°. 9) dat de Jezuïet Karel Berchmans van Diest in 1638 als *matrozen-kapelaan* voorkomt op de lijst der zendelingen ter zee: dat kan men, desbelust, gestaafd zien in C. F. Waldack's *Historia provinciae flandro-belgicae* pag. 22. Naar aanleiding der door mij geschreven woorden vraagt *De Nav.* blz. 147: »werden er toen roomsch-katholijke geestelijken op Noordnederlandsche oorlogsschepen toegelaten, of zou zulk een pastoor vermomd medegevaren zijn?"

Ik antwoord dat hier *Zuidnederlandsche* schepen door mij bedoeld werden. Met dit antwoord valt tevens het tweede gedeelte der vraag van *De Nav.* weg: — aan 't meevaren van een »ver-

momd pastoor" viel ook auderszins in geenen deele te denken. Wat zou die vermomming hier gebaat hebben?

Ik verwees ter aangehaalde plaats uit *den Wachter* op mijn *Adrianus Poirters* S. J. in den *Volks-Alm. v. Ned.-Kath.* 1872 blz. 106. De vraag, in *den Nav.* geplaatst, geeft mij aanleiding om 't aldaar reeds vermelde kortelijk hier samen te vatten en tevens eenige wetenswaardige bijzonderheden er bij te voegen over NOORDNEDERLANDSCHE JEZUÏETEN OP ZUIDNEDERLANDSCHE SCHEPEN: — hun getal is aanzienlijk.

Om hier niet te gewagen van de genoeg bekende *buitenlandsche* zendingen — in de 17e eeuw onderscheidden de Jezuïeten vier soorten van *binnenlandsche* missies: *a*) de missie of »seyndinge ter zee" of, gelijk *d'afbeeldinge van d'eerste eeuwe der Societeyt Jesu* zich uitdrukt »de missie nae de schepen" (*missio navalis*), *b*) »de missie aen landt" (*missio castrensis*), *c*) »de missie nae de peste" (*missio ad pestiferos*), *d*) »de hollandsche seynding" (*missio batava*).

Over de eerste dier zendingen, degene waarover hier sprake moet zijn, schreef ik mijn *Adrianus Poirters* (t. a. p. blz. 105) ongeveer het volgende: Het is bekend dat Alexander van Parma in 1584 te Duinkerken, na de verovering der stad eene Admiraliteit oprichtte, welke reeds in dat zelfde jaar 110 oorlogschepen uitrustte, elk met 100 koppen bemand [1]). Daar de Staten der Vereenigde Nederlanden zich in 1587 de echt pruisische vrijheid veroorloofden hunne scheepskapiteins te verplichten, om den gevangen Duinkerkers, als zeeroovers, *de voeten te spoelen* [2]), hadden de zuidnederlandsche zeesoldaten, die aldus voortdurend in levensgevaar verkeerden, aan niets grooter behoefte dan aan geestelijke hulp. Ziedaar de aanleiding en reden, waarom de Jezuïeten met een blijvende missie op zee werden belast. Dat geschiedde in 1623 onder 't bestuur der »oprechte Isabel" en 't krijgsbeleid van Ambrosius Spinola, wiens biechtvader de even krijgs- als dichtkundige pater Herman Hugo was [3]). »Voor alle des Conings schepen — zoo leest men in *d'eerste eeuwe der Societeyt* [4]) — en wasser

---

1) G. Groen van Prinsterer *Hand. der Vaderl. Gesch.* Afd. II, bl. 209.

2) Groen t. a. p. bl. 267.

3) De schrijver der *Obsidio Bredana* en der *Pia Desideria*.

4) Blz. 608.

niet meer dan één Spaensch Capellaen. Wat soude dese onder de Nederlanders uytrechten, welker taele selve hy niet en verstondt? en nogtans (gelijck de haven *van Duinkerken* sterk altoos van de Hollanders beset was) liepen se noyt zeewaerts in, sonder groot perijkel van met den vijandt te slaen: waartoese dikwils nae langduerige dronkenschap en ontucht soo onbereydt te schepe gingen, datter schier niemandt op sijne saligheydt en peysde — ik laete staen, gebiecht of gecommuniceert soude hebben. Dit verlies van soo vele sielen (wantse bynae dagelijks slaegs quamen) seurde [1]) den Marquis Spinola, alstoen Admirael van de zee: ende de doodt van desen Capellaen (die in 't jaer dry-en-twintig verscheydde) waernemende, dient haere Hoogheydt d'Infante Isabella aen, van desen voortaen de Patres van de Societeyt over te setten; hetwelk alsoo op den elfsten november van 't selve jaer gebeurde."

Tot dusverre over den oorsprong, de instelling en het doel der zeemissie in 't algemeen, waaraan Pr. Adrianus Poirters de zeer eigenaardige verskens gewijd heeft:

Al vlotten wy op zee door winden en door golven
Al werden wy geklampt oft in den grond gedolven —
Wij vraegen noch naer zee, noch windt, noch vrees, noch pijn,
Als wy maer voor uw vloot gewisse baecken zijn.

Treden we thans in eenige bijzonderheden.

't Schijnt wel dat de uit Noordnederland afkomstige Jezuïeten bij voorkeur voor de watertochten en ten dienste der matrozen bestemd waren. Zoo lees ik in de *Acta Missionis* over den Delvenaar Petrus Sandelin (geb. 1584 † 25 jan. 1626 te Winoxbergen) dat hij »meer dan 200 Hollandsche katholieke matrozen, te Winoxbergen in een engen kerker onder veel andersdenkenden opgesloten, als de goede herder verzorgde, ten gevolge waarvan hij zich een kwaadaardige koorts op den hals haalde, die hem binnen 9 dagen naar 't graf sleepte."

De slachtoffers waren ook elders zeer talrijk. Er bestaat een onvolledig *necrologium* of doodenlijst der op zee bezweken aalmoezeniers [2]). Wij deelen dat stuk, volgens tijdsorde van overlijden,

---

[1]) Kilian: sooren, soren, seuren, *ulcerare, angere* etc.

[2]) Te vinden in de *Précis historiques* van Ed. Terwecoren, 1869, pag. 515.

hier mede, en vlechten er eenige levensbijzonderheden tusschen bij de namen der Noordnederlandsche matrozenkapelaans.

1624 Pr. Franciscus Bray, een Ier [1] . . † 15 october.

1626 Pr. Dirk Schoonman . . . . . . † 30 mei.

Deze Amsterdammer werd den 29sten april 1598 uit aanzienlijke en volijverige katholieke ouders geboren: zijn vader heette Dirk, zijne moeder Cecilia Cornelissen. Na zijne lagere studiën, vermoedelijk in zijne geboortestad, voltrokken te hebben, trad hij, drie dagen na den Z. Joannes Berchmans, Karels broeder, den 29sten sept. des jaars 1616 te Mechelen in de Societeit van Jezus. Daar eene bloedbraking hem ongeschikt had gemaakt voor zware studies werd hij vroegtijdig priester gewijd. De koninklijke vloot te Duinkerken scheen hem nu een heerlijk veld voor zijn priesterlijken ijver: hij vroeg en verkreeg die zending. Met de grootste blijmoedigheid ondernam hij zijne taak, en wist de meest weerstrevenden zelf tot een zedelijk leven over te halen. In den strijd boezemde hij hun moed in, en zoodra er iemand gewond was, verleende hij zijn geestelijke hulp en droeg hem dikwerf, zoo er niemand aanwezig was, op eigen schouders buiten gevaar naar de heelmeesters. Moest er een hand of been afgezet worden, dan bleef hij er bij tegenwoordig en hield de hand of voet vast, zoodat hij niet zelden geheel met bloed bemorst was. Aldus hield hij eens een scheepsjongetje, wiens arm moest afgezet worden, op zijne knieën en koesterde het met vaderlijke liefde aan de borst. Hij was een trooster der gewonden, bereidde met eigen handen hun voedsel en diende het hun zelf toe; voor hun versnapering gebruikte hij wat hem zelven voor zijne borstkwaal gegeven was. Doch zijne zwakke gezondheid was, helaas! niet lang bestand tegen zooveel menschlievende zelfopoffering. Hij bezweek, nog slechts 28 jaren oud, op een schip te Duinkerken en werd door niemand meer betreurd dan door den ontroostbaren scheepskapitein, die verklaarde »dat hij oock om thien-dobbele gagie sulcke moeyte niet en soude aengaen, als die goede man nu menighen tijdt in den dienst der siecke ghenomen hadde."

---

[1] Zie *d'Eerste Eeuwe* bl. 612. Naast en met den Spaanschen vlootvoogd Didacus de Olivera, door een kogel getroffen.

1627 Petrus Stanihurst, een Brusselaar, geb. in 1599 † in mei.
» Nicolaas Brouwers . . . . † 24 juni (juli).

N. Brouwers werd den 1sten nov. des jaars 1594 te Middelburg geboren uit Nicolaas B. en Catharina Uyttenwijngaerde. Hij werd Jezuïet den 30sten juli 1614. Tot de zeemissie toegelaten, bezweek hij reeds op zijn eersten tocht, in den nog jeugdigen leeftijd van 32 jaren.

1627 Hendrik De Vriese . . . . . . † 30 (20) juli.

Deze zeemissionaris werd den 31sten januari 1593 geboren in 't Noordbrabantsche Lith, of wellicht te Lithoyen, eertijds ook *Klein Lith* genaamd. Zijn vader Gerrit de V. was schout in Hendriks geboorteplaats en zijne moeder heette Margarita Jansdr. Lambrechts. Hij werd Jezuïet den 18den nov. 1618 en stierf, in volle zee, nog slechts 34 jaren oud.

1636 Joannes (Jacobus?) De Boey of Boye . . † 8 mei.
» Antonius Pijlijser . . . . † 13 mei.

Deze twee aalmoezeniers, die elkander zoo spoedig in 't graf volgden, stierven in 't geleide der koninklijke vloot naar Spanje [1]), en wel te Corunna, aan de baai van Betanzas, vanwaar in 1588 de onverwinnelijke spaansche Armada onder zeil ging [2]). De eerste was een kloeke Zeeuw en werd den 8sten febr. 1588 te Zieriksee geboren. Hij trad den 10den aug. des jaars 1626 in de Societeit van Jezus en schijnt op de spaansche vloot den naam gedragen te hebben van Jacobus de Rey. Of de tweede een Noordnederlander was, heb ik niet kunnen achterhalen: hij wordt genoemd *Stegrensis*, waarmede wellicht het Friesche dorp Steggerda bedoeld wordt [3]). Den 3den juli 1602 geboren, werd hij op 18-jarigen leeftijd in 't Gezelschap opgenomen.

Op de lijst der zendelingen ter zee — zoo schreef ik in mijn *Adrianus Poirters* [4]) — stonden in 1638 zeven namen opgetee-

---

[1]) Zie van der Heijden's *Verhaal van de verrigtingen der Jezuïeten in Friesland* bl. 181.

[2]) „In de groote Armaede van Spangnien teghen Engelandt, daer het al mede deerlijck afliep, verdronckender 8 van d'onse, twee ontquamen 't op een plancke" zegt *d'Eerste Eeuwe* bl. 608. Deze waren echter geen Nederlanders.

[3]) 't Zou ook *Steegers* kunnen zijn in Fransch Vlaanderen.

[4]) t. a. p. bl. 106. Ik verwees aldaar naar Waldack's *Historia provinciae flandro-belgicae* pag. 22.

kend: de paters Adrianus Poirters, Karel Berchmans, Karel Dubreul, Karel Porret, Cornelis Sylvius (van den Bosch), Hendrik van Olmen en Petrus Simonis. — Hoe verblijdend de vruchten waren, in dat jaar door de zendelingen ingeoogst, kan men t. a. p. lezen. De eerste der hierboven opgenoemde, onze Oisterwijksche volksdichter, schijnt echter niet lang aan de zee-missie verbonden te zijn geweest, daar hij zich in 't jaar 1639 en '40 met een letterkundigen arbeid onledig hield, weinig strookend en moeilijk vereenigbaar met zulk een geestelijken werkkring, te weten de vertolking der *Imago primi saeculi.* — Over Karel Berchmans, die ook van 1639 tot 1650 als zendeling te Harlingen arbeidde en den 17den jan. 1666 te Oudenaarden overleed, is reeds in den aanvang van dit opstel gesproken — Karel De of Dubreuil was een Brusselaar. — Een zoon van Magdalena van Torre en Eeryck van der Putte (Erycius Puteanus) Lipsius' opvolger aan de Leuvensche Academie, te weten Pr. Stephanus Puteanus, nog jeugdig van jaren, maar reeds een vergrijsd zee-missionaris, stierf den 20sten maart des jaars 1638 te Duinkerken [1]).

De kloeke Gouwenaar, Cornelis Sylvius (van den Bosch?) die den 13den november van 't zelfde jaar als schipbreukeling den dood vond in de baren bij Vlieland, verdient eene bijzondere vermelding. Hij was den 5den november des jaars 1608 geboren uit Cornelis S. (door zijn zoon *procurator* genoemd) en Sara Sandelin [2]). Den 30sten september des jaars 1624 werd hij Jezuïet en als zoodanig met de geestelijke verzorging der Duinkerker matrozen belast. Zijn heldhaftigen dood verhaalt Pr. Cornelis Hazart in dezer voege [3]): »In 't jaer 1638 wiert omtrent de kusten van Hollandt een coninksch schip op een sant-plate gesmeten omtrent S. Pieters Vlie achter Hollandt. 't Was een duystere nacht met een grouwelijck ghehuyl van de baeren en winden: te vergeefs wierden de riemen, zeylen en de ankers gebruyckt. 't Was ghedaen met het schip, waeruyt een groot ghekerm ende deerlijck ghejammer ontstont. — P. Cor-

---

[1]) Zijn *necrologium* bij Waldack pag. 23. Verg. mijn *Poirters* t. a. p. bl. 100.

[2]) Wel waarschijnlijk vermaagschapt met den Delvenaar Pr. Petrus Sandelin. Zie hierboven bl. 233. Vaak komt de naam op regentenlijsten voor.

[3]) *Kerckelijke Historie van Nederlandt* III, bl. 205. De afbeelding der gebeurtenis tegenover bl. 207.

nelius Sylvius gheboortigh van Tergouw, zynde een jonck man ende in de jeught van sijne jaeren, nog op de zee niet bedreven, hielt sijn ghemoet altijdt even onversaeft ende onbeweeghlijck tusschen alle dese droeve spectakels. 't En is nu — riep hy — gheen tijdt van weenen of kermen, maer op sijne conscientie te dencken ende te biechten. Nu moet ghy toonen dat ghe couragie hebt, die ghy tusschen soo vele perijckelen dickwils op andere tijden ghetoont hebt. Ghy moet sterven, maer tot dien eynde waert ghy gheboren; ghy moet nog van daegh sterven — wat is er aen geleghen, van daegh of morghen? Ghy moet sterven op zee: — daer en is ook niet aengeleghen waer dat ghe begraeven wordt, als maer de ziele geraekt tot haer vaderlandt. Wel hoe? Kan u. l. meerder troost ghebeuren als dat ghe in de noot eenen priester by de handt hebt? Sa dan, als kloeke mannen en Christenen, stelt de saligheydt van uwe zielen vóór dit sterflijck leven, ende maeckt u ghereedt te sterven.

»De schippers en de matroosen, door dese aanspraeke verkloekt, hebben elck in 't besonder gebiecht. Dit gedaen wesende, bindt P. Cornelius den ghewijden kelck aen sijnen hals, kust het kruys met groote devotie, sonder de minste onsteltenisse ende geeft het ook aen alle de ander te kussen, sprekende een yegelyck seer vriendelijck ende godvructelijck aen, tusschen het ijsselijck ghedruys en ghedommel van het tempeest. Het schip ginck daerentusschen allenskens ten gronde. Nu stonden sy tot de knieën, dan tot den riem toe in 't water, vele sich veerdigh houdende om sich te begheven tot swemmen, andere verwachtende een sekere doodt. Daerentusschen badt Pr. Cornelius, by sooverre eenige de doodt ontquamen, dat sy wilden biechten ende het Alderh. Sacrament ontfanghen in onse kerke te Duynkerke, 't welck sy allegaer hebben ghesworen te doen.

»Dit schroomelijck spectakel duerde vier uren lanck, tot dat ten lesten het schip is in stucken gesmeten ende te gronde gegaen: weynigen ontquamen 't, de reste met P. Cornelius verdroncken. Die het ontquamen, spracken met volle monden ende overvloedighe traenen van de ongewoonlijcke vroomigheydt ende standvastigheydt van P. Cornelius. Daer waren op 't schip meer als hondert en dertigh persoonen, die wel bereydt tot de doodt, door

het toedoen van den voorseyden Pater, met hope van hunne saligheydt quaemen te sterven" [1]).

d'Eerste eeuwe der Societeyt Jesu, die op bl. 610 hetzelfde ongeval verhaalt, voegt er ten slotte zeer naïef bij: »Hy vischte met één treck hondert en dertigh sielen, die hy nae den hemel sondt. Was 't niet een goede seude [zode, zooi] ende de pijne weerdt daerom in zee te gaen, jae ook te sterven, om soo vele menschen het eeuwigh leven te besorgen?"

In 't jaar 1639 bezweken wederom eenige Noordnederlandsche Jezuïeten in dienst der Zuidnederlandsche matrozen. Den 2den juni namelijk stierf te Corunna in Spanje Pr. Petrus Simonis. Hij was den 11den nov. 1602 te Edam geboren, werd den 30sten sept. 1620 Jezuïet en, na priester gewijd te zijn den 15den april des jaars 1634, wijdde hij zich geheel en onverdeeld aan de zeemissie. Gelijk twee reeds voornoemde ordebroeders stierf hij in 't geleide eener spaansch-belgische vloot in de reeds vermelde spaansche zeehaven. Te zelver plaats overleed den 1sten september deszelfden jaars Pr. Karel Porret [2]), niet te verwarren met zijn broeder en ordebroeder Cornelis, die jaren lang in de Hollandsche missie, te Enkhuizen te Nijmegen en te Etten is werkzaam geweest. Karel was den 21sten febr. 1601 te Leiden geboren en had tot ouders Christiaen P. en Bavona van Berckel [3]). Den 1sten oct. des jaars 1619 had hij zich aan de zonen van Loyola aangesloten. Hij wordt door C. Hazart t. a. p. eervol vermeld: »Bij Corn. Sylvius magh ik wel voegen P. Carolus Porret, die op zee, daer hy de maeten bystont, van de Hollanders ghevangen zijnde [en te Vlissingen ingekerkerd] daerna verlost, heeft eene pestilentiële sieckte behaelt by de matroosen, ende is in Spaegniën daervan ghestorven [4])." Een derde offer vorderde de zeedienst in datzelfde jaar, en 't lot viel weder op een Noordnederlander, Cornelis Sarcerius, naar wiens echt hol-

[1]) Verg. het verhaal bij Waldack t. a. p. waaruit wij vernemen, dat eene vloot van 20 spaansche oorlogsschepen, waarop 7 aalmoezeniers, de havens van Ostende en Duinkerken verlaten had. Eerst raakte zij slaags met 17 vijandelijke schepen, vervolgens met de stormen, waarin 4 bodems vergingen doch 6 aalmoezeniers gered werden; de 7de was Cornelis.

[2]) Zie *Van der Heyden* t. a. p. bl. 193.

[3]) In de *Genealogie van het oud-adelijk geslacht van Berkel*, door Alb. Thijm in de *D. Warande* IX tegenover bl. 164 geleverd, komt die naam echter niet voor.

[4]) Verg. over hem *d'Eerste Eeuwe* bl. 614.

landschen naam het niet zoo licht is te gissen. Cornelis, een zoon van Joannes S. en Aletta Cuypers werd den 19den sept. 1600 te Utrecht geboren. Vier en een half jaar legde hij zich met de borst op de studie der fraaie letteren toe, oefende zich vervolgens een half jaar in de praktijk van 't burgerlijk recht, daarenboven twee en een half jaar in de rechten [1]. Den 12den october des jaars 1622 (1?) werd hij te Mechelen in de Societeit opgenomen, studeerde 2 jaren lang in de wijsbegeerte te Leuven, gaf te Antwerpen de herhalingslessen en gedurende 2 jaren te Duinkerken het onderwijs in de beginselen der Grammatica en Syntaxis. Vier jaren studeerde hij in de godgeleerdheid te Leuven en werd den 10den april 1632 te Mechelen priester gewijd door den aartsbisschop J. Boonen. Reeds in 't volgend jaar trok hij als zendeling naar Friesland, waar hij te Leeuwarden den edelman Pr. Joris van Bronkhorst opvolgde [2]. Ten jare 1634 bevond hij zich in Oostdongeradeel en te Dokkum, waar hij ten huize van Tzietse Peyma werd gevangen genomen, maar door toedoen van diens echtgenoote Cath. van der Muelen in vrijheid gesteld. Om zijne gezondheid te herstellen, is hij in 1636 naar Holland teruggeroepen; hij arbeidde intusschen te Bodegraven en Oudewater. In mei des jaars 1637 nogmaals naar Friesland wedergekeerd, trad hij andermaal als zendeling op in Dongeradeel, Dantumadeel en Kollumerland, doch zag zich, uithoofde van voortdurende zwakte, genoodzaakt de Brabantsche lucht te gaan inademen. Een weinig bekomen, werd hij als zeemissionaris aangesteld, in welke betrekking echter hij niet lang werkzaam geweest kan zijn, daar hij reeds bij de terugkomst der vloot den 16den sept. 1639 overleed.

1641 Joannes Du Rieu (waarschijnlijk geen N.-Nederlander) † te Corunna 29 Mei. In 't jaar 1643, den 3 Sept., stierf, in den dienst der matrozen, Pr. Otto Canisius een gewelddadigen dood. Otto, niet te verwarren met zijn broeder Petrus [3], was in 't eerste

[1] De aanteekenaars op W. V. der Heyden's *Verhaal*, waaruit deze bijzonderheden grootendeels getrokken zijn, maken de gezonde opmerking, dat hier wellicht het kanoniek recht bedoeld wordt, in tegenstelling van 't pas genoemde burgerlijk recht (*jus civile*).

[2] Zie over hem mijn *Adrianus Cosijns S. J. een historisch-letterkundige schets*, Bijlage III. Deze Joris is niet te verwarren met den Gentenaar Andreas v. Bronkhorst S. J. zoon van Willem v. B. en Maria de Warfusee, noch met den Amsterdammer Willem v. Br. S. J.

[3] En deze Petrus wel te onderscheiden van den overbekenden Petrus Canisuis

tiental der 17e eeuw te Huissen geboren uit Joannes Canis, wiens vader Otto in 1572 burgemeester te Arnhem was, [1]) en Christina Schoensteyn. In de orde van Loyola getreden wijdde hij zijn lust en zijn leven aan de zeemissie. »P. Otto Canisius — zoo verhaalt C. Hazart t. a. p. — is, met schip en alle de reste die daarop waren, soo 't vyer in 't poeder geraakt was, in de locht gespronghen op de kusten van Siciliën."

In het laatste jaar vóór 't sluiten van den Munsterschen vrede ontmoet ik nog een noordnederlandschen matrozenkapelaan: deze was Henderik Pau of Paeu, ook wel Petersen of Pietersen genaamd. Hendrik werd in 1613 te Groningen geboren uit Petrus Hendrixsen P. en Margarita Franssen. Hij werd Jezuïet den 24 Nov. 1632 en stierf in zeedienst op de kusten van Napels den 28sten Juli 1647. In 't zelfde jaar, ter zelver plaatse, overleed de zuidnederlander Jan Valcke S. J.

Na den Munsterschen vrede hield de »seyndinge ter zee" wel niet op, doch boezemt ons natuurlijk minder belangstelling in. Ik vergenoeg mij dus met de doodenlijst, die ik tot nu toe gevolgd heb, zonder meer af te schrijven.

1652	Florentius Grevenbroeck	† 9 Aug.
1654	Jan de Meel	† 25 Febr.
1656	Joannes Aurelius (Jan ter Gouw?). .	† 23 Jan.
1662	Rogier Gilles	† 18 April.
»	Franciscus de Fine (van den Eynde?)	† 26 Sept.
1667	Antonius Du Meny	† 18 Jan.
1674	Frans de Witte, in Sicilie	† 2 Maart.
1680	J. B. De la Porte, in Spanje . . .	† 27 Febr.
1701	Philips Regaus, bij Willemstad . . .	† 9 Febr.

De laatste heeft echter nimmer den last der Jan-Maat-zielen gedragen. Hij was een Duinkerkenaar.

Seminarie Kuilenburg,
April '74.

H. J. ALLARD.

S. J. van Nijmegen (1521 † 1597 te Friburg in Zwitserland); ook van Petrus Canis S. J. die, een zoon van den beroemden Jan van Weerdt en Joanna Canis, den naam zijner moeder aannam. Geb. te Nijm. 22 oct. 1597 † te Roermond 10 april 1621. Er zijn ten minste 6 of 7 Canissen S. J.

[1]) Doch „van wege die van Arem ten respecte van de Rooms Catholieke religie uitgewezen" vestigde hij zich te Huissen.

B. Voor 20 jaar leefden te Parijs, veuve de Coninck née H. Eschauzier en Madlle Elisabeth E. Rue des Petites Ecuries No. 4; waren dit ook Nos. 3 en 7?

C. Was Louise de Joncourt eene dochter van Elie de Joncourt, geb. in den Haag 1707, † 1775 waalsch pred. in den Bosch, zoon van Pierre de J. van Clermont († den 1725) in 1678 waalsch pr. te Middelbnrg en in 1699 in den Haag?

G. H. J. C. ESCHAUZIER.

Dernière pensée de Weber. Zijn er op de melodie der Dernière pensée de Weber woorden? — Zoo ja, zou iemand wel de goedheid willen hebben ze op te geven?

[Op zijne eerste vraag kunnen wij den vrager antwoorden, ja, er bestaan hoogduitsche woorden op. Wij zien echter geene kans ze hem te bezorgen.]

Pijpemakerslied. Een academievriend uit Gouda, — die al lang *ad patres* is, — wist een aardig deuntje te zingen, dat de pijpemakers bij hun werk opdreunden. Wie kan het mij mededeelen?

J. C. K.

ANTWOORD OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

(XXIV, u. v.; vgl. omsl. 2o. 12 en 16).

Geslacht Hartog. Het geslacht de Hertoge is, zoo ik vermeen, uitgestorven en wel door het afsterven van eene voor eenige jaren overleden dame te 's Gravenhage, zich noemende »de Hertoge Huber," Omtrent het geslacht Bac of Bec (Noordbrabantsche familie) moet men vooral nazien, de Herckenrode, in zijn Tombes et épitaphes dans le Hesboije.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

ONZE BRIEVENBUS.

Snuffelaar. Van het door u ingezondene lied van 1830 kunnen wij geen gebruik maken.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg.
N°. 21.

Nieuwe Serie
7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

23 Mei 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Allerheiligenvloed. — Aflaat. — Graven, markgraven, baronnen. . . . . 241.
Willem de Clercq . . . . 242.
Muzijknooten. — Wapens met leliën . . . . 243.
Wapen gevraagd. — Familie van Trigtveldt. — Geslacht Braet. . . . . 244.

Antwoorden.

Talavacius. — Aantal der bij den schouwburgbrand omgekomen personen. 245.
Spreekwijze: Iemand veel blaauwe bloemen wijs maken. . . . . 248.
Kraam . . . . 249.
Adriaan de Vin . . . . 251.
Eerste predikant te Colijnsplaat . . . . 252.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

XXI. **Van Campen** en **Bloemendaal.** Op de veiling van van der Willigen te Haarlem, april 1874, komt eene schilderij voor met de wapens van D. J. van Campen, predikant te Rhenen en zijne huisvrouw A. P. Bloemendaal.

Wie kan mij de namen voluit en de geboorte- en sterfjaren opgeven?

PIK.

XXII. **Winckelaar.** »De heer Winckelaar en zijne vrouw Jacomina Cortel, komende in den jare 1704 uit Oost-Indië" schonken aan de kerk te Arnemuiden twee zilveren borden en twee d° bekers, ten behoeve van het avondmaal.

Wie was die »heer Winckelaar"?

Domburg. H. M. KESTELOO.

XXIII. **J. F. Cras.** In de kerk te Domburg vindt men dit grafschrift: »Hier legt begraven Johan Fredrik Cras, gestorven den 27 Augustus 1733".

Wie was hij? Mogelijk een bloedverwant van professor H. C. Cras, over wien inlichtingen in den Navorscher voorkomen (vergelijk Algemeen Register I)?

Domburg. H. M. KESTELOO.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

Geslacht Biscop en Roosmalen (XXIV, vr. XVI). Anthonie de Vlieger vraagt eene beschrijving van het geslacht Biscop en Roosmalen. Van het eerstgemelde weet ik niets en ik geloof ook niet dat er eenig verband tusschen die beide genoemde geslachten bestaat. Wat het geslacht Roosmalen betreft, hieromtrent kan ik, om het niet te hoog op te halen, kortelijk het volgende melden:

Adriaan Ambrosius Roosmale te Rotterdam = Wendilia of Wendela

VRAGEN.

Allerheiligenvloed. Anno 1570 was er in ons land een gruwelijke watersnood, bekend onder den naam van Allerheiligenvloed, omdat hij den 1sten november plaats had. »Zommige veenlanden scheurden van een en wierden met de huizen weggespoeld, zijnde op andere plaatsen weder neergezet. Eenige veenlanden quamen uit *Vriesland* in het *Sticht* aandrijven, zetten zich met heuvels te Maarsseveen enz. neder; dog doen die van Vriesland naderhand het haare quamen eischen, gaven die van Utrecht ten antwoord, dat ze binnen 24 uren haar goed zouden hebben weg te haalen en de schade daardoor veroorzaakt vergoeden op poene van verstek." Zie (*J. Wagenaar*) *Aanhangsel van eene Hist. beschrijving van duure tijden*, *hongersnooden*, *en wel voornamelijk een Nauwkeurig vervolg der Watervloeden enz.*, *Amsterdam, A. van Hulsteen* enz. 1741, kl. 8º. Is het bij die wederzijdsche eischen gebleven of is de zaak nog nader in regten vervolgd; zoo ja, hoe is toen de uitspraak geweest?

U. C. KRAMM.

Aflaat. In eene courant wordt gelezen: »Bij pausselijken brief is aan vele fransche dames voor een geheel jaar aflaat van zonden verleend, met vrijheid om dien aflaat van hare zijde ook te verleenen aan andere vrouwen, bij gedrukt of geschreven notariëel contract." — Is er van zulk eene vrijheid al vroeger in de geschiedenis een voorbeeld?

Graven, markgraven, baronnen. Men leest van een marquisaat van Bergen op Zoom, eene baronie van Breda, een graafschap Zutfen, enz. Waren in de middeleeuwen de rangen van marquis, baron enz. verschillend? Zoo ja, welke waren de regten en pligten, waaruit het verschil blijkt?

Willem de Clercq. Het voorregt is mij te beurt gevallen een exemplaar te krijgen van *Willem de Clercq. Naar zijn dagboek* (niet in den handel.) Ik heb naar aanleiding van dat hoogstbelangrijke werk, dat door de naauwkeurige zorg van A. Pierson is in het licht gekomen, het eene en andere te vragen. Een of ander lezer van den Navorscher, ook in 't bezit van een exemplaar dezer merkwaardige levensbeschrijving van den »eenigen" improvisator W. de Clercq, moge de goedheid hebben die vragen te beantwoorden.

1) Wat is er geworden van die stichting op Fijenoord, waarvan gesproken wordt op blz. 51—55, en die toen zoo voorbeeldig beheerd werd door den heer ter Hoeve?

2) Welke toespraak van Minerva aan Perseus wordt er bedoeld blz. 92 bovenaan? en waar is die te vinden?

3) blz. 197 van onderen. Wie was toen predikant te Muiderberg?

4) blz. 299. a. »De oude policieman van Amsterdam." Wie is dat? Wordt daar de Stassart meê bedoeld?

5) blz. 325 b. »Het was de eenige letterkundige floskel dien wij hoorden." Wat is *floskel?*

6) blz. 369 a. »Geen souscription Berryer." Wat is dat?

7) blz. 109 a. Op onderscheidene plaatsen wordt er gesproken van de Clercqs *handel.* Waarin handelde hij, vóór dat hij secretaris der Handelmaatschappij was?

8) bl. 246. c. De uitdrukking: »*Monumentum aere perennius*" is een dikwijls gebruikt citaat. Van wien is het ontleend?

9) Bestaat er (in den handel) een portret van W. de Clercq? Bij wien te bekomen of door wien uitgegeven?

10) De stenografie bestond immers al in den bloeitijd van de Clercqs improviseeren? Waarom is die, in der tijd, niet aangewend? Met welke gebrekkige gegevens moet nu het nageslacht zich te vreden stellen!

11) Hoe veel exemplaren zijn er van deze autobiografie gedrukt?

12) Zijn de Clercqs Voorlezingen over de Jesuïten, over den Cid en over de nieuwe Grieken gedrukt? In de werken van het Koninklijk Instituut is immers zijne verhandeling, *Over den invloed der vreemde letterkunde op de onze* opgenomen? ik bedoel: *uitgegeven?*

13) blz. 454 a. De improvisaties *over den dood van Socrates* en *over het Vaderland*, wanneer zijn die gehouden?

14) blz. 177. a. »Men verzoekt de Clercq te improviseeren. Het onderwerp hem opgegeven, was *de zee*". Vergist J. v. Oosterwijk Bruijn zich ook? en was het niet *het buskruid?* Zie de Clercqs eigen berigt bij de Holl. Maatschappij 1820, blz. 416. Over *de zee* improviseerde hij (blz. 420) 20 sept. 1823.

15) Waar staat (in de lijst blz. 415—431) de improvisatie over Cornelia Kolff? J. v. Oosterwijk Bruijn spreekt daarover op blz. 477. c. Bedoelt hij (blz. 421) 17 febr. 1824?

[De vr. 12 genoemde Verhandeling van de Clercq is inderdaad in de werken van het Kon. Inst. uitgegeven. — Exegi monumentum aere perennius is het begin van lib. III od. 30 van Horatius.]

Muzijknooten. In Spindlers Jood (III. 264) staat het begin van het latijnsche versje, wat aanleiding heeft gegeven tot de namen der muzijknooten *ut*, *re*, *mi*, enz. Waar is het geheel te vinden? En hoe kwam men er toe *die* woorden voor de nootennamen te kiezen?

[De vrager kan het o. a. vinden in den Navorscher, dl. I, blz. 49—50.]

Wapens met leliën. Sedert vele jaren heb ik mij bezig gehouden met het verzamelen van familiewapens, waar leliën in voorkomen. Reeds een groot aantal zijn er door mij bij een gebragt, daar ik de meest bekende bronnen, zoo als Ferwerda, Kok, de Haan Hettema, Weleveld, Rietstap, de Genealogische kwartierstaten van nederl. geslachten, geconsulteerd heb. Mogten de lezers van den Navorscher soms bij hunne studiën familiewapens ontdekken, die leliën als heraldiek figuur hebben, enkel of gecombineerd met andere heraldieke meubelen, zij gelieven daarvan in dit tijdschrift mededeeling te doen. Wien zijn nog werken bekend, waarin over de leliën gesproken wordt? Op den omslag van n°. 20 zijn door mij eenige werken genoemd; voorts bezit ik: »Recherches sur les fleurs de Lys et sur les villes, les maisons et les familles qui portent des

fleurs de lys dans leurs armes;" dit bevindt zich in het derde deel van den Dictionnaire généalogique, héraldique, chronologique et historique, etc., door M. D. L. C. D. B. Paris, 1757.

»Le véritable art du blason ou l'usage des armoiries." Paris, 1673. Chapitre XII.

In een van de uitgaven van de heraldische werkjes van P. Menestrier moet ook eene verhandeling over de leliën voorkomen; die uitgave echter is mij onbekend. Een onzer medewerkers heeft, zoo het schijnt, eene verzameling gemaakt van de familiewapens, waarin ankers voorkomen: hoogst belangrijk zou het zijn, indien de geheele lijst hiervan kon gepubliceerd worden. Gaarne zal ik ook later den uitslag mijner nasporingen omtrent de leliën openbaar maken.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Wapen gevraagd. Welke familie voert eenen balk waarop drie zespuntige sterren, de balk vergezeld van drie hekken, zoo als in de wapens van den Velden en Veeckens?

Wat zijn de kleuren?

ANDANTE.

Familie van Trigtveldt. De ondergeteekende verzoekt beleefdelijk genealogische bescheiden betreffende dit geslacht en vraagt welk wapen zij voeren?

ANDANTE.

Geslacht Braet. Wie kan de ouders opgeven van Jan Braet, heer van Zevender en Cabaauw, baljuw van Schoonhoven en Haastrecht? Hij werd waarschijnlijk geboren 27 maart 1722, geboorteplaats onbekend; te Schoonhoven gehuwd met Paulina Maria Scheltus. Hij had eenen broeder, Pieter Braet, gouverneur van Suriname.

J. DE M.

ANTWOORDEN.

Talavacius. (XXIV. bl. 217.) Nu ik Carpentiers uitgave van Ducanges Glossarium heb kunnen gebruiken, zie ik dat talavacius (van talare = scindere) en het fransche taillevacier, *praedator* beduidt. Het scheldwoord talebot, voor een ruw mensch gebruikt, is daar ook van afgeleid. De schrandere maar onmeedogende Bellismo (hij zette onder anderen zijne vrouw gevangen) kreeg dus te regt den bijnaam van talavacius, wegens zijne hardheid.

G. A. SIX.

Aantal der bij den schouwburgbrand omgekomene personen. (XXIV, omslag n°. 12 en 17.) De heer V. B. meent, dat bij den schouwburgbrand in 1772 niet *achttien* personen zouden omgekomen zijn, gelijk ik verhaald heb, maar *een-en-dertig*. Een kolossaal verschil! Jammer dat V. B. zijn bron niet noemt, iets, dat bij de ontdekking van zulk een groven misslag, als hij mij te laste legt, toch wel een eerst vereischte is. Verder vraagt hij naar de namen der door hem aangeduide personen, welke hij, niettegenstaande al zijn zoeken, maar niet kan opsporen. Ik geloof hem den raad te mogen geven maar niet langer te zoeken, aangezien het vruchtelooze moeite zijn zou; er zijn gelukkig niet nog meer personen bij den brand omgekomen dan *achttien*.

Het volgende als opheldering.

Gedurende en kort na den verschrikkelijken brand was geheel Amsterdam in beroering. Geen wonder! in het tijdsverloop van een paar uren was de prachtige schouwburg, op welks bezit ieder Amsterdammer te regt roem droeg, geheel door de vlammen verteerd. Bovendien wist men reeds gedurende den brand, dat verscheidene lieden in de vlammen waren omgekomen, en het gerucht breidde het aantal aanmerkelijk uit. Reeds den volgenden morgen verschenen eenige pamfletten met een »kort maar waarachtig verhaal" van den brand en dagelijks zagen er meer het licht, zoodat

hun aantal weldra eenige honderden bedroeg. Gelijk gewoonlijk, waren vooral de eerste berigten vol van allerlei onnaauwkeurigheden, voornamelijk betrekkelijk de omgekomen personen, wier aantal in 't begin zeer overdreven, allengs moest inkrimpen tot *achttien*.

Langzamerhand kwam men tot kalmte, en, wat meer zegt, beter op de hoogte van de zaak. Bijna al de later verschenen pamfletten noemen achttien personen, en die de namen opgeven, noemen steeds dezelfde. Op die lijsten heb ik te meer vertrouwen:

1°. omdat zij zelfs opgeven op welken dag en op welk uur de lijken in de puinhoopen gevonden zijn, soms zelfs waar zij zijn begraven:

2°. omdat ook van verschillende zijden 't berigt tot ons is gekomen, dat het puin van den afgebranden schouwburg in tegenwoordigheid van twee regenten werd gezeefd om de kleinooden niet te loor te doen gaan. Men vond zelfs horologies terug, hoe zouden dan de lijken der zoogezegde vermiste personen niet te regt gekomen zijn?

Onder de *zeer kort* na den brand verschenen pamfletten is er een, getiteld: *Afgeperste Missive, dienende tot Antwoort op de Brief van*, enz. enz. waarin een dergelijke lijst voorkomt als V. B. ons ten besten gegeven heeft. (Is dat misschien ook hetzelfde stuk als 't door hem bedoelde?) Hoe onvast de schrijver van bedoeld stuk is in zijne berigten, moge uit de volgende voorbeelden blijken; het zijn aanmerkingen, door hem gevoegd bij de door hem als omgekomen opgegeven personen.

Een Deensch of (!) Hoogduitsch officier. *Onbekendt.*

Een Heer uit Groningen, *zoo men denkt!*

Twee Zaankanters. *Onbekend.*

Twê Alkmaarders, *onbekend zoo men zegt.*

Ten overvloede wijs ik op de volgende regelen uit de »Historie van den Amsterdamschen Schouwburg", Amst. Warnars en den Hengst. 1772. bladz. 73 en v. v.

»Alle Personen, welke men vermist en aangegeven heeft, zyn ook gevonden geworden ; derzelver getal beloopt (hoe groot het ook moge gemaakt zyn) niet meer dan zestien, waarvan vier omtrent het Tooneel, en twaalf aan de Zuidzyde van den Bak, op

of omtrent de Staanplaats omgekomen zyn. Des Dingsdags had men de vermiste Personen reeds aangegeven, en zy waren noch meer, noch anderen dan de gevondenen. Voor het levendig te regt brengen van twee derzelven zyn honderd Gouden Ryders beloofd geworden. Wy meenen zoo wel wegens de juistheid van het opgegeven getal overtuigd te zyn, dat wy alle berichten, die het grooter maken, gerustelyk als onnaauwkeurig beschouwen durven. Velen der arbeideren hebben verklaard bereid te zyn om de regtmatigheid dezer opgaven ten allen tyde met eede te bevestigen. De lysten, waarin meer lyken geteld worden, zyn uit losse geruggten overgenomen. Dus heeft men, by voorbeeld, eenen persoon uit Alkmaar genoemd; doch uit verscheide verzekeringen, welke wy van luiden die te Alkmaar woonen, ontvangen hebben, is ons gebleken dat niemand uit die Stad is vermist geworden. Ook heeft men (om van anderen niet te reppen) mede zonder eenigen grond, gesproken van eenen Harlinger Schipper; en eindelyk heeft men luiden onder de vermisten geteld, welke zekerlyk niet tot derzelver getal behoorden gebragt te worden, als, by voorbeeld, den verdrongen Persoon en den Pypgast, welke men (gelyk uit ons verhaal genoegzaam is op te maken) niet onder de gesneuvelden in den Schouwburg kan rekenen. Het is egter geenszins te verwonderen dat, in de eerste hevigheid der ontroeringe voor het verongelukken van vele menschen is gevreesd geworden, om dat de Schouwplaats met eene meenigte van Aanschouweren vervuld was, en het gerugt doorgaans zeer voorbarig is met bloote waarschynlykheden, ja zelfs loutere gissingen, als waarheden te verspreiden. Dus heeft men, onder anderen, verteld dat eenige verbrande Personen op den Voorburgwal in eene Schuit gebragt, en vervolgens naar Saandam gevoerd waren; doch by naauwkeuriger onderzoek is bevonden dat het eenige Tapyten geweest zyn, die naar de Vulmolen gezonden werden".

De schrijver dier regelen maakt onderscheid tusschen de personen *in* en *ten gevolge van* den brand omgekomen; van daar noemt hij zestien; de twee laatste der door mij opgegevene zijn dan ook *gestorven buiten* den schouwburg. Johannes Roos is »bijna doodgetrapt" in 't gedrang, en, hoewel nog levende uit den schouwburg gebracht, weinige oogenblikken later overleden. Gerrit Kuik

was een pijpgast, die zich op een dak te ver naar voren waagde, naar beneden stortte en zoo omkwam.

Naar aanleiding van de vraag van V. B. zag ik nog eens het eene en andere na met betrekking tot de omgekomen personen. Zoo doende kreeg ik op nieuw een collectie begrafenisbriefjes van eenige dier ongelukkigen in handen, waardoor ik in staat ben toch voor een klein deel aan de weetgierigheid van V. B. te voldoen.

De naam van n°. 7, door mij (zie bladz. 211 van mijn *Amsterdamsch Tooneel*,) opgegeven als »dochter van Anthony Wyland" was: MARGARETHA VAN WEYLAND; die van n°. 14, door mij opgegeven als »knecht van den heer Verhamme" was: HENDRIK WIETSES. Verder staat bij vergissing bij n°. 8: Abraham de Haas, dit moet zijn WILLEM DE HAAS.

C. N. WYBRANDS.

Spreekwijze: Iemand veel blaauwe bloemen wijs maken (XXIV bl. 13). De ware afleiding van deze spreekwijze vind ik bij Hortensius aangewezen.

Hij beschrijft den benarden toestand van Utrecht, vooral onder den bisschop Philippus, toen de rekenmeesters van al de landsgoederen een naauwkeurig verslag moesten inleveren; echter waren er vele die met boeten gestraft werden voor hunne daden; evenzoo moest dit van de kerkelijke goederen volgen. Dit laatste was een ongehoorde eisch en de bisschop en zijne partij zag dat er gevolg aan gegeven zoude worden, waardoor »deze begosten deckmantels voor haer te soecken, de onwijse gemeynte *veel blaeuwe blommen wijsmakende* en alsoo te vrede stellende, opdat sij hare goederen met grooter schandt des geestelyckheyts niet verliesen en souden, want velen van haer dat waren vreesende. Een ygelyck was groote moeyten doende, voor zich selfs dat de reeckeningen gheabrumpeert souden worden" enz.

Daar het hier alleen eene zaak van bepaalden tijd en plaats geldt, was het voor Hortensius genoeg, te melden wat al vrome en gebloemde taal er gepredikt werd om de kudde tot christelijke

zachtzinnige liefde te leiden, en hij heeft het zelfs noodig geacht als toegift een pamflet achter zijn werk te voegen tot opheldering van veel zaken, die destijds alles behalve moesten vermeld worden:

Van den Conroetsen t Utrecht Anno 1528 *eer die stadt was ingenomen* 1e *Julij*, waarvan het 11 en 16 couplet tot verklaring van deze spreekwijs helpen kunnen.

»Melis Broeder myns Heeren geswooren
Sprack met zyne vrienden in als
Onsen *blaeuwen Bisschop* komt ryden hier voeren
Sluyt toe die poorte 'tgelt ons alle gader den hals,
Wy hebben hem met verraderye verwracht
Omdat wy belet hebben de Reeckeninge vrye.
't Is wonder dat gy niet en hebt bedacht
Wat last dat kommen mach deur u valsche partye."

»Adam van Diemen U suster weduwinne
Hadde van herten seer groot verlangen
Dat sy noch souden mogen spinnen
Den bast daermen den *blaeuwen Bisschop* aen mocht hangen.
Hoe mochtse syn soo qualyck bedacht
Sy komter noch in last om segtet haer vrye.
't Is wonder enz."

Alzoo werden toen de blaauwe bloemen door den blaauwen bisschop gestrooid, en waarom dit gezegd wordt is duidelijk: er wordt toch gesproken van David en zijn broeder Philippus en blaauw was de grondkleur van het wapen van Bourgondië. Alles doelt hier dus op de destijds blaauwe vijanden van het kapittel van het bisdom Utrecht, waar zij, met de hooge hulp van dispensatie, den zoon van hertog Philips zoo wederregtelijk op den bisschoppelijken zetel wisten te dringen.

U. C. KRAMM.

Kraam. (Vgl. XX. bl. 375; XXI. bl. 49, 371; XXII bl. 39, 204, 636; XXIV. bl. 7). Van al de verklaringen over *kraam* enz. heeft de laatste door den heer P. Leendertz Wz. gegevene, naar mijn inzien het meest tot den oorsprong daarvan geleid.

Bij vele vorstendommen in Europa was, en is het nog de onverzettelijke wil des volks, door geen vreemden vorst geregeerd te worden, en daarvan vinden wij reeds in de XIII eeuw een merkwaardig blijk in Wales, omtrent den engelschen troon. Eduard I werd volstrekt als vreemdeling geweigerd om over Wales te regeeren. Hij laat zijne zwangere echtgenoot naar Wales komen, die aldaar eenen zoon baarde, waarop de koning de edelen en aanzienlijken des lands deed bijeenroepen en hen plegtig afvraagde: »Of zij zich aan het bewind van eenen jongen vorst onderwerpen zouden, die in Wales geboren was, en geen woord Engelsch kon spreken?" Toen zij dat vrolijk, doch verbaasd, met ja beantwoordden, bood Eduard hun zijn eigen pasgeboren zoon aan, terwijl hij in gebroken Gaalsch uitriep: »Eich dyn," dat is; »ziedaar uwen man;" welke woorden naderhand in »Ich dien," het motto van het engelsche wapen, verbasterd zijn geworden. Het is bekend, dat daarna de oudste zoon des konings den titel van prins van Wales voerde. Wat Wales eischte, eischte men in Engeland eveneens, ja dit was daar nog niet voldoende, want men moest daar zelve de geboorte zien, en daardoor is het gebruik ontstaan, om die bevalling in het openbaar, op plein of markt te doen plaats hebben, wanneer er een opvolger van den troon moest geboren worden. Dat hier alles uitgedacht zal zijn om door schutten, tenthemel, enz. de verlossing zoo gemakkelijk mogelijk te maken, laat zich begrijpen; doch het geschiedde altijd zoo, dat het publiek, als het ware, goed kon toezien wat er voorviel. Van daar dat, wanneer zulks in den winter moest plaats hebben, het nog al bezorgdheid verwekte. Zoo doende is het langzamerhand gebruik geworden om de geboorte in St. James, te Londen, te doen plaats hebben, en daar in eene afzonderlijke zaal de gewone kraamschutten enz. zoo te plaatsen, dat het zoo veel mogelijk was als vroeger, en de grooten van het rijk, die in de zaal vertoefden, zoo vrij waren, dat zij ook binnen de kraamschutten konden zien; alles was dus volgens de wet, en men kon verzekerd zijn, dat er geen sprake kon zijn van een ondergeschoven kind. (Toch heeft Jacobus II, zoo gemeend wordt, eenen zoon van eenen molenaar voor den zijnen binnen gesmokkeld.) Uit het eene en andere blijkt de hooge oudheid, die mede bewezen wordt door

de aangehaalde gebeurtenis uit de XI eeuw door Baudartius vermeld, toen William I, koning van Engeland, eenen inval in Normandie deed, en later ten gevolge van den val van zijn paard in 1087 te Rouaan overleed. De dubbelzinnige ironie van koning Philippus bij de ziekte van William spreekt hier duidelijk, als hij William bij eene *zwakke vrouw* vergelijkt, die nu in de kraam, zijne legertent, lag, even als bij zijne geboorte in het openbaar had plaats gehad, en waar *uit hem* een koninkrijkje geboren moest worden. Naar mijne meening zijn de kraamkamers, kraamschutten enz., bij ons algemeen bekend, in verband te beschouwen met de boven vermelde oude gebruiken; doch bij ons hebben zij het tegenovergestelde doel, namelijk om niets van de bevalling te laten zien. Wel wordt dat alles, even als bij de ouden, na het gebruik weggeruimd. Even zoo is het met alle kramen, die slechts tijdelijk en zonder vaste bestemming zijn opgeslagen.

U. G. KRAMM.

[Ik heb t. l. a. pl. de door Baudart verhaalde anecdote medegedeeld, omdat de daar voorkomende uitdrukking *uit de kraam gaan,* zoo ik meen, de verklaring die ik vroeger van het woord *kraam* gegeven heb, bevestigt. Een ander voorbeeld uit de eerste helft der 17e eeuw vindt men in Hoofts Isabella (Ged. dl. II. bl. 395) waar de Min zegt:

Ick heeten al; laet leggen 't haghje:
Eer moertje noch was wt de kraem.]

Adriaan de Vin. (XXIII, omslag n°. 12.) Van het daar bedoelde werkje, bevindt zich een exemplaar in de bibliotheek van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te Middelburg (catalogus, 2e vervolg, blz. 38). Het is in klein 8°. en bevat 271 bladzijden. Het vangt aan met de opdragt aan de schoolmeesteren en voorzangeren binnen Walcheren, dd°. Sint Laurens, 30 junij 1723, waarop volgt een gedicht op den 2en druk, door Hendrik de Vin. Op blz. 76 vindt men een Klaaglied van den auteur over 't verlies van zijnen zoon Nehemia, die uit Oostindië komende, op de reis is gebleven met den Samson, in januarij 1722; hij was voor 3en meester derwaarts vertrokken (blz. 81).

De Gezalfde Christen loopt tot blz. 86, de Zeeuwsche akker

van blz. 87—202, en hierop volgt een Aanhangsel van diverse stichtelijke liederen, waaronder: een gezang op den brand van den abdijtoren te Middelburg, 1 augustus 1712; Schoolmeesters-rust, voor eene nieuwejaarsgift voor de confraters, in hun collegie te Middelburg gelezen, 13 januarij 1718 (blz. 261); Nieuwejaarskost, opgedischt voor het college der schoolmeesters van 't platte land van Walcheren, vergaderd te Middelburg, 9 januarij 1716.

De titel van het 2e gedeelte is: Zeeuwsche akker, omdat de gezangen meest veldvruchten tot onderwerp hebben, b. v. een aantal op *witte en andere boonen.*

De smaak is verschillend (de schrijver van het hier bedoelde werkje schijnt wel veel van witte boonen gehouden te hebben) maar mij is het onbegrijpelijk, hoe dergelijke rijmelarij een derden druk beleefde.

Het eenige merkwaardige er van is, naar mijn inzien, dat men er uit te weten komt, dat er toen reeds een onderwijzers-gezelschap te Middelburg was, en wel van schoolmeesters ten platten lande.

Domburg. H. M. KESTELOO.

Eerste predikant te Colijnsplaat. (XXII, blz. 600.) Het volgende kan strekken tot gedeeltelijke beantwoording van het ter aangehaalde plaats door den heer van der Baan gevraagde. In de bibliotheek van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen te Middelburg (catalogus 2e vervolg, blz. 29) bevindt zich een werkje, dat dezen titel heeft: »Kort en waarachtig verhaal van een zeker gesprek, gehouden te Colijnsplaat, op den 5 november 1606, tusschen Dierick van Ecke, Frans de Knuijt, Victor N. Zeemverkooper en Klaas Roone, van de zijde der Wederdoopers, en Eduardus Adriani Booms, Henricus Brandt Willemsz. en Anthonius Laurentii Stampers, respective ministers van Colijnsplaat, Zierikzee en Dreischor, van de zijde der Gereformeerde Gemeente."

Het blijkt dus, dat Booms in 1606 te Colijnsplaat predikant was; zoodat het vermelde door van der Aa: Aardrijks woordenb., dat L. Coutreels aldaar van 1601—1625 stond, waarschijnlijk onjuist is.

Domburg. H. M. KESTELOO.

Boogaard, had, behalve eene doehter Wendilia of Wendela = Willem van Hogendorp (overgrootvader van Gijsbert Karel van Hogendorp) eenen zoon:

A. Mr. Dominicus, geb. te Rotterdam 16—, † 10 dec. 1707, = 3 jan. 1681 Southea Putmans, geb. 1640, † 1727. Deze Dominicus was burgemeester van Rotterdam o. a. tijdens de oprigting van het standbeeld van Erasmus, gelijk op het voetstuk te lezen staat. Hun zoon was o. a.

B. Mr. Dominicus (de jonge), geb. te Rotterdam 21 febr. 1690, † te Utrecht 12 dec. 1726, = te Utrecht 1710 Emilia de Leeuw. Hij was wegens de provincie Utrecht gecommitteerd ter admiraliteit op de Maze. Hun zoon was o. a.

C. Mr. Egbertus Theodorus, geb. te Rotterdam 10 nov. 1712, † te Utrecht 3 april 1792, = te Utrecht 30 maart 1750 Beatrix Laurentia Grothe, geb. 1720, † 3 sept. 1783. Hij was raadsheer in den hove van Utrecht. Hunne dochter was o. a.

D. Margaretha, geb. te Utrecht 17 febr. 1751, † te Zeist 17 oct. 1829, = te Utrecht 1710 mr. Laurens Johannes Nepveu, geb. te Paramaribo 13 mei 1751, † te Utrecht 26 febr. 1823. Een hunner kinderen was:

E. Louis Antoine, geb. te Utrecht 25 febr. 1789 † aan de Bildt 2 mei 1867, = te Zeist 4 junij 1823 Elisabeth Jacqueline, baronesse Taets van Amerongen, van Woudenberg, geb. 11 dec. 1795, † te Utrecht 17 mei 1835. Hij nam bij het uitsterven van het geslacht, den naam Roosmale aan en schreef zich sedert Roosmale Nepveu, gelijk zijne kinderen zulks nog doen. Het wapen van Roosmale is te vinden in de Genealogische kwartierstaten 3e serie en beschreven bij Rietstap bl. 894.

Deze mededeelingen komen mij als antwoord op de gedane vraag voorshands voldoende voor.

Utrecht, 3 mei 1874. J. I. D. NEPVEU.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

VAN BLAAW SONNEVELT VAN DEN BERGH, J. D. M., E. LAURILLARD D., J. VAN DER BAAN.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 22. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

30 Mei 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Geslacht Ruijs of Ruijsch. — Geslacht van Everdingen. . . . . 253.

Antwoorden.

Droge boom . . . . 254.
Geslacht van Vrijberghe. — Geslachtwapen van mr. Joost Dedel . . . . 255.
Geslacht Methorst. — Vadermoorders. . . . . 256.

Aanteekeningen.

Bijgeloof. . . . . 256.
Geslacht Quarebbe . . . . 258.
Geslachten de Selis en de Vaes. — Aijta hospitaal . . . . 259.
Bouwwapens. — De zonnebloem. — De bijen. — Een groote sleutel. . . 260.
Hoekelingh. — Hoeken. — Houttuijn. — Eene vrouw met eene vrouw getrouwd. — Geslacht den Otter . . . . 261.
Geslacht van Stuijver . . . . 264.

VRAGEN.

Geslacht Ruys of Ruysch. Indien men het Armorial général van den kundigen heraldicus Rietstap openslaat, vindt men op Ruys verschillende geslachten, o. a. Ruys en Ruysch, beide voerende zilver met eene blaauwe roos, klaarblijkelijk één geslacht; voorts Ruysch (ook Ruys geschreven) voerende rood met een gouden St. Andries kruis; voorts Ruysch, zilver met twee zwarte bokken, die een schild vasthouden van goud, waarop een staand rood kruis. Beide eerstgenoemde geslachten behooren tot den nederlandschen adelstand en leven voort in Limburg onder den naam Ruys van Beerenbroeck en in Duitschland onder den naam van van Ruys Beerenbroeck; leden van het tweede geslacht leven voort te Amsterdam en Rotterdam, terwijl het derde geslacht, dat vooral te Dordrecht heeft te huis behoord en den 19 april 1649 geadeld is, reeds voor lang is uitgestorven. Nu verzoekt men beleefdelijk genealogische opgaven, met aanduiding welk wapen zij voeren. De genealogische gedrukte werken zijn bekend. Men verzoekt om opgaven uit handschriften. Complete genealogiën zullen den vrager nog aangenamer zijn. ANDANTE.

Geslacht van Everdingen. Genealogische inlichtingen worden verzocht omtrent dit geslacht, dat vooral te Tiel heeft te huis behoord. Eenige wapenborden dezer familie zijn mij ter bezigtiging aangeboden en daarvan heb ik het navolgende opgeteekend. Van Everdingen voert: geschuinbalkt van goud en zwart. Dekkleeden goud en zwart, helm zilver, goud geboord en getralied, rood gevoerd, daarop een gouden kroon, als helmteeken een vlugt van rood en goud. Een lid van dit geslacht trouwde met eene dame, die voor wapen voerde drie gouden dwarsfluiten op goud. (?) Een andere trouwde eene vrouw, die voerde: gekw. 1 kw., goud met eene natuurlijke hinde, 2 kw. zilver met drie roode roozen, 3 kw. goud met een rooden arend, 4 kw. blaauw met zilveren leeuw.

Ook behoorde hierbij een kwartierbord, waarop het wapen van Boekhoven met de volgende vier kwartieren:

Boekhoven,	de Greve,
van der Woude.	van der Hagen.

Voorts een ander kwartierbord van Hermanus van Boekhoven, die trouwde eene dame, welke voerde: zilver met een geschulpt zwart kruis. Zijn devies was »Mon espoir est en Dieu" en daarbij stond het jaartal 1652. Wie heeft de goedheid de ontbrekende familienamen aan te vullen?

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

ANTWOORDEN.

Droge boom. (XXIV, bl. 169). Sedert 1464 bestond te Bever bij Oudenaarde een broederschap van Rederijkers, die bekend was onder den naam van de Ghesellen van den droghen bome. (Zie van der Straeten, Théatre villageois en Flandre, p. 20 en 46, waar de schrijver aanteekent: »Compagnons de l'Arbre sec, c'est-à-dire de la croix, en d'autres termes: Confrères de la Passion".)

Men zal, geloof ik, waar van den drogen boom gesproken wordt, óók moeten denken aan de legenden op aardrijkskundig gebied, die vooral sedert den tijd der kruistochten algemeen verbreid waren.

In Jan Bodel's Jus de Saint Nicholai (geseculariseerd legendenspel uit het midden der 13e eeuw, waarin eene legende van St. Nikolaas wordt gespeeld te midden der Sarracenen) komt, onder de opperhoofden der ongeloovigen ook voor: Li Amiraus du Sec-Arbre, een allerhardnekkigst Mahomedaan. Hij is uit het verste Oosten gekomen, om den koning van Afrika tegen de Christenen te helpen. Want aan het oostelijk einde der aarde moet men den *drogen boom* zoeken.

Michel teekende bij den tekst van Jean Bodel (in Monmerqué et Michel, Theâtre français au Moyen-Age, p. 171) 't volgende aan uit een fransch h. s. van Mandevijls reizen:

»Et à ij lieues d'Ebron est le sepulcre de Lot qui fu filz au

frere Abraham, et assez près d'Ebron est le mont de Membré de qui la valée prent son nom. Là y a un arbre de chein que les Sarrazins appellent *supe,* qui est du temps Alozohuy, que on appelle l' *Arbre-sech;* et dit-on que cel arbre a la esté depuis le commencement du monde, et estoit tous jours vert et feuillu jusques à tant que Notre-Seigneur mourust en la croix; et lors il secha, et si firent tous les arbres adonc par universel monde, ou il cheïrent, ou le cuer dedens pourrist, et demourerent du tout vuit et tous creux par dedens, dont il y en a encore maint par le monde.

De l'Arbre-Sech.

De l'Arbre-Sech dient aucunes prophesies que un seigneur, prince d'Occident, gaingnera la terre de promission avec l'aide des crestiens, et fera chanter messe dessoubs cet Arbre-Sech; et puis l'Arbre raverdira et portera fueille, et pour le miracle mains Sarrazins et mains Juifs se convertiront à la loy crestienne: et pour ce a-on l'Arbre à grant reverence et le garde-on bien et chicrement; et combien qu'il soit sec, neant moins il porte grans vertus; car qui en porte un pou sur li, il garist de la cadula, du chinal, et ne peut estre enfondez; et plusieurs autres vertus y a, pour quoy on le tient vertueux et precieux."

Hoorn. AEM. W. WYBRANDS.

Geslacht van Vrijberghe. (XXIV, bl. 208) De heer jhr. Schuurbecque Boeije Senior is gehuwd met jkvr. van Vrijberghe, wonende te 's Gravenhage en zal hieromtrent wel inlichtingen kunnen geven, zoo ook de heer Balfour van Burleigh, Westerstraat te Utrecht of J. C. van der Meulen, te 's Gravenhage, Boekhorststraat, die door het huwelijk van een der leden zijner familie aan de Balfours verwant is, en vele genealogiën bezit.

VAN BLAAUW SONNEVELT VAN DEN BERGH.

Geslachtwapen van mr Joost Dedel (XXIV, bl. 209). Hij zal voorzeker, even als alle leden van dat geslacht (ik heb ten minsten van dat geslacht nooit verschillende wapens ontmoet) gevoerd hebben in groen drie zilveren leliën.

VAN BLAAUW SONNEVELT VAN DEN BERGH.

Geslacht Methorst (XXIV, bl. 209). Zie Armorial v. Rietstap, pag. 704. Coupé au 1 d'arg. à trois cerises de gu. tigées et feuillées de sin., rangées en fasce, les tiges en haut; au 2 d'arg. à une croix ancrée de gu.

Het was verwant aan de geslachten Offerhaus, van Brinkesteyn, Kolff, van Geyn, van de Pol, de Bie, van Hoei, van Goudoever enz. In mijn bezit is een, zoo ik geloof niet volledig, extract.

Utrecht. VAN BLAAUW SONNEVELT VAN DEN BERGH.

Vadermoorders. (XXIV. bl. 159). T. a. pl. komt eene verklaring voor van den oorsprong der benaming vadermoorders. Een vriend gaf mij daarvan eene andere, namelijk, dat een student bij zijne welkomst t'huis, zijnen vader zoo hartelijk had omhelsd, dat hij met zijne scherpe hooge boorden hem in 't oog hadt geraakt, 't welk daardoor zoo erg ontstak, dat er zijn dood op volgde.

J. C. K.

AANTEEKENINGEN.

Bijgeloof. (Vgl. XXIV, blz. 119) De Koninklijke bibliotheek te 's Gravenhage bewaart twee strookjes papier, in het laatst der vorige eeuw of in den aanvang van de tegenwoordige bedrukt met soortgelijke bezweeringsformulieren als er een door $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ is medegedeeld.

Het eerste, geheel gegraveerd, bevat, links, eene afbeelding van de drie Koningen en, rechts, het formulier, dat ik opschrijf omdat het sommige onduidelijkheden oplost die op blz. 120 voorkomen. Dit luidt aldus:

SANCTI TRES REGES
CASPAR MELCHIOR BALTASAR
ORATE PRO NOBIS NVNC ET IN HORA MORTIS
NOSTRÆ

Ces Billets ont touche aux trois testes des Saints Roys a Cologne.

Ils sont pour les voyageurs contre les malleurs des chemins, maux de teste, mal caduque, fieure, sorcellerie, tout sorte de malefiec (voor malefice) et mort subite.

Het tweede bevat tweemaal het formulier, in de nederlandsche taal, als volgt:

H. Dry Coningen
Caspar, Melchior, Balthasar,
Bidt voor ons nu en in de Ure onser Doot.

Dit Beldt is geraeckt an de Hoofden van de H. Dry Coningen tot Ceulen, is goet voor rysenden Persoonen tegen de Ongelucken der wegeu, Hoofdpyn, vallende Sieckte Cortsen Trooveye, alle soorten van Qualen, ende een haestige Doot.

De beide teksten verschillen alleen in de spelling(waar de eene voor *tovery* heeft *trooveye,* heeft de andere *tooveye*) maar voor elken tekst staat eene houtsnede en deze verschillen onderling, ofschoon ze beide op de H. drie Koningen en op Keulen betrekking hebben.

Onder de curiosa van dien zelfden aard berust in de Koninklijke boekerij ook een strook papier, welke tot titel dit opschrift heeft: »Zekere en ware lengte van onze lieven Heere Jesu Christi. Gelijk Hij op Aarde en aan het H. Kruis geweest is, en de Lengte is gevonden te Jeruzalem bij het H. Graf, wanneer men heeft geteld 1655 gelyk den Paus Clemens den VIII, van dien Naam zulks heeft gemeld en alles bevestigd." De kerkelijke goedkeuring komt aan het slot voor, als volgt: Approbatio, vidit M. A. Syben Lib. Censor. — Actum. Antw. den 2 July 1766, en daar onder: Gedrukt bij J. Wendel en Zoon, te Amsterdam.

De strook bevat eene reeks gebeden »van den heiligen Vader Franciscus, der lengte Jesu Christi" en deelt overigens mede, dat elk huis waarin deze »lengte" zich zal bevinden, gevrijwaard is voor vuur en water enz. enz.

Het opmerkelijke van deze strook ligt niet zoo zeer in den inhoud, die in verband met het jaartal 1766 niet zoo vreemd is, maar in de omstandigheid dat dit exemplaar het eigendom der rijksboekerij werd, toen, in 1856, een nieuwe druk daarvan was bezorgd door een typograaf in Noordholland, die vergat het model exemplaar terug te geven en het aan de boekerij in den Haag schonk. M.

Geslacht Quarebbe. Door de vriendelijke mededeeling van de kwartieren van eenen Quarebbe door V. (Navorsch. 1873, bl. 632) ben ik op weg geholpen om na te gaan wie deze was. In de hs. genealogiën van v. Spaen ontbreken wel is waar Quarebbe en Tiepma, maar dewijl die van Herteveld en v. Hemert aldaar aanwezig zijn, heb ik daaruit de volgende afstamming kunnen opmaken. Voor het kwartier Buenem zou dan van Braexen moeten gelezen worden.

Quarebbe.

× kind bij A.

Doijenburg. (wap. zwart, waarop een gekarteld gouden schild met 3 roode zuilen, 2 en 1.)

Joost v. Herteveld, kapit. op Vredenburg te Utrecht in 1560, zoon v. Steven, rigter te Asperen (wap. rood hert op zilver) en van Hille v. Baerl vr. v. Rijswijk (wap. een bokkenkop); na haren dood hertr. Steven v. Herteveld met Cathar. Cloeck.

× kind bij B.

Margar. v. Braexen, d. v. Hendr. en Francia Valckenaer † 1560; na haren dood hertr. Joost met N. N. Wellandt. dr. v. N. Wellandt en N. Heins te Utrecht, bij wie hij 2 zoons heeft, Steven Herteveld command, v. d. Maltheser orde te Ingen en Frans Herteveld × 1609 Geertr. v. Zuilen v. Nievelt.

Otto v. Hemert, z. v. Stees, geb. te Bommel, in 1501 bel. met Wadenoyen, schepen te Tiel in 1504, × eerst Maria Hinckaert; na haar dood hertr. Stees met Theodora v. Waerdenburg, d. v. Joh. en Wilhelmina v. Erp.

× kind bij de tweede vrouw. C.

Johanna v. Gendt, d. v. Hendr. en Johanna v. Schragen.

Tiepma.

× kind bij D.

Thool.

A. Jacob v. Quarebbe.

× kind bij E.

B. Francia Herteveld. (Zie over de heerl. Herteveld bij Kleef, Nijhoff, Gedenkw. I. bl. 202.

C. Stees van Hemert (had eenen broeder Hendrik in 1578—98 op de ridderdagen te Nijmegen, hij werd doodgestoken, × N. Tuijl tot Est.)
× kind bij F.
D. N. Tiepma.
E. Pieter v. Quarebbe.
× kind bij G.
F. Eustacia v. Hemert. Zij hertr. in 1612 Johan de Cock v. Delwijnen v. Wadenoyen en is dood in 1614, zonder kinderen.
G. Eustaas v. Q. † 4 julij 1624 × Margar. v. d. Vegt, hadden eene dochter Eustacia Q. × Justinus v. Egmont.

De 16 kwartieren v. Otto v. Hemert en zijne twee zusters Henrica en Johanna zijn:

Hemert, Tuijl, Jode, Beest, Braeckel, Everdingen, Hees, Overijn, Weerdenburg, Erp, Tuijl, Pieck, Drongelen, Snooij, Egmond, Ackoij.

G. A. SIX.

Geslachten de Selis en de Vaes. (XXIII, bl. 536). T. a. p. gaf ik eene genealogie dezer geslachten. Ik vond later nog, dat Michel de Selis en Anna Elisabeth de Vrients de ouders waren van Mar. Gertr. de S., die getr. was met J. P. de Selis, en dat Mich. Henri de Schroots en Joh. Mar. de Vaes de ouders waren van Joh. Mar. Barb. de Schroots, die getr. was met André Joseph de Vaes.

In Suringars Regeringsvorm v. Maastricht (Leiden 1873) bl. 197, zie ik, dat Matt. Car. Lenarts, luiksche secretaris van den raad van Maastricht, en bl. 27, dat zijn broeder Lamb. Em. Jos. Lenarts, j. u. lic., luiksche fourrier v. Maastricht was. De laatste schreef aanmerkingen nopens Maastricht. Zoude een dezer broeders die Lenarts zijn, die met Maria Adriana de Vaes getrouwd was?

G. A. SIX.

Aijta hospitaal. De inkomsten van het Aijta hospitaal, door Viglius ab Aijta te Zwichem in Vriesland gesticht, bedroegen over het jaar 1789—90 *f* 1000, waarvoor gealimenteerden ter keuze der familie v. Cammingha werden onderhouden. De schoolmeester ont-

ving er jaarlijks f 40 van. Onder de fransche regering werden deze inkomsten ontnomen. G. A. SIX.

Rouwwapens. Dat aan rouwwapens, eertijds bij begrafenissen van aanzienlijken gebruikt en na 1795 tot spijt der genealogisten meestal verdwenen, geene kosten gespaard werden, bewijst de volgende opgave. Voor het rouwwapen van jonkh. Gerrit v. Cammingha, in de laatste helft der vorige eeuw op Wiardastate overleden, werd betaald f 64.00, voor het snijden daarvan f 112.00, voor het schilderen f 71.00, te zamen f 247. Eene aanzienlijke som in vergelijking der zielmissen, die f 350 bedroegen. G. A. SIX.

De zonnebloem. Tot mijne bevreemding lees ik in H. Consciences werk, Eenige bladzijden uit het boek der Natuur, fol. uitgave te Leiden, bl. 300: »dat de zonnebloem dagelijks met de zon, van het Oosten naar het Westen draait." Tot deze dwaling heeft de fransche benaming tournesol waarschijnlijk aanleiding gegeven.

J. C. K.

De bijen. In hetzelfde werk maakt H. Conscience zich aan eene andere dwaling schuldig, blz. 339, als hij beweert: »dat de ongewapende mannekens of hommels, na de bevruchting der koningin, door de werksters worden doorstoken en wreedelijk met hunne angels vermoord. Het is bekend dat den hommels door de werkbijen, onder eenen der vleugels *met den mond* eene doodelijke wonde wordt toegebragt. Zij weten zeer goed dat zij met den angel ook het leven verliezen.

J. C. K.

Een groote sleutel. »Jesaia 22: 15—25 wordt Sebna, de onwaar- »dige schatmeester van het koninklijke huis, met afzetting bedreigd. »In zijne plaats zal Eljakim worden aangesteld, wien het hoogste »gezag in den lande zal worden opgedragen, figuurlijk »*wien de* »*sleutel van David op den schouder gelegd wordt.*" vs. 22. Deze opheldering gaf mijn vriend E. H. L. mij op mijne vraag, of het waar was, dat de Israeliten hunne huizen met zulke groote sleutels verzekerden, dat men ze op den schouder droeg, gelijk mij was medegedeeld. J. D. / L.

Hockelingh = **vrouw.** (XXIV bl. 91). Zou het door Huygens hier niet gebezigd zijn in den zin van de duitsche *Backfischen?*

Hocken = **valsch spelen.** (XXIV bl. 91).

»Hij *hockte* met de kaert."

Hocken of *hokken* is een kaartspel, bij oude lui nog bekend. Er blijven eenige kaarten liggen, waarbij men hokt, dat is gestuit wordt, en dan zegt men »het hokt." Hij, bij wien het hokt, begint dan zijne kaarten uit te spelen.

Houttuyn. (XXIV bl. 95). Wagenaar Amsterdams Geschiedenissen, II: 440:

1507 bevolen »al het hout uit de houttuinen tusschen »Screyhoeck en de Sint Oloffs poort weg te doen." Zie ook t. a. p. I. 60.

J. D.
L.

Eene vrouw met eene vrouw getrouwd. (vgl. XXI. bl. 318; XXII bl. 317; XXIII, bl. 638). Int eynde february (1571) so ist tot antwerpen int licht gecomen dat een vrouwe hebbende van haer jonge daghen in mans cleederen gegaen, haer verstoute een vrouwe te trouwen; maer haest dede de vrouwe haer beclach aen de vrinden, die't den paep claechden diese getrout hadde, ende werdt gevangen; ende mits het so bevonden werdt, werdt sy metter doot gedreycht, maer men lietse gaen loopen, ende de ander vrouwe mocht haer daeraf houden.

Onuitgegeven Chronijk van Godfried van Haecht.

U. C. KRAMM.

Geslacht den Otter. Dit geslacht behoort tot die oude hollandsche familiën, die reeds lang voor de hervorming in de stedelijke regeringen aanzienlijke ambten bekleedden, maar die door Hoogstraten, Ferwerda, Kok enz. onvermeld zijn gelaten en dus tegenwoordig bijna vergeten zijn.

Terwijl anderen om de ijdelheid van het thans levende geslacht te streelen, lijsten opmaken van familiën die eerst na de hervorming opkwamen, wil ik die oudere geslachten, die ten minsten

reeds twee eeuwen vroeger bloeiden, uit het duister te voorschijn brengen, waarin zij zoo onverdiend verscholen zijn.

Sedert ik op Wiardastate de op koper geschilderde portretjes van de voorouders van Lucia Ermerentia v. Ornija, vrouw van Tiberius Pepinus v. Emingha aantrof, heb ik fragmenten verzameld van de genealogiën den Otter, Ornija en Stuiver. Door de welwillende mededeeling van den heer J. A. Alberdingk Thijm ben ik nu in staat gesteld eene volledige genealogie van de geslachten den Otter en Stuiver hiernevens aan te bieden.

Op een der bovengemelde portretjes is het wapen van den Otter: gevierendeeld: 1 en 4 een springende otter, 2 en 3 een bonte kraai op een tak, onder aan de punt 3 in een gevlochten jagthoorns; dit laatste ontleend aan het wapen van Gerrit v. Hoorn, burgemeester van Amsterdam, moederlijken grootvader van Floris den Otter.

Ik herinner hier tevens, dat Gerrit Hendriksz. Stuijver (overgrootvader van Ermke St. getr. met Hillebr. den Otter) burgem. v. Haarlem, een rijk en kunstlievend man was, zoo als blijkt uit de lijst zijner verzameling schilderstukken, waaronder van v. Schoorl, Luc. v. Leiden, Maarten v. Heemskerk enz., die door de Spanjaarden in 1573 werd weggevoerd (zie de aant. achter Capelle, Beleg v. Haarlem.)

Claes Wouterz. den Otter v. Purmerend, in 1470 door Eduard IV van Engeland tot ridder geslagen × Maria Pieterse Weijns.

Hun zoon Jan † vóór zijn vader, × Rengemoer Jansd. v. Monnikendam.

Zij hebben drie kinderen: 1 Hillebrant (A.), 2 Margriet, 3 Floris, burgem. te Amsterdam in 1505, × Alit Jansd. Beth. Deze hebben zes kinderen: 1 Grietje † ongeh.; 2 Ermken × Hillebr. Jans, die vier zoons hebben; 3 jonge Grietge × mr. Jan Teding, schepen te Amsterdam 1521, raad 1535; 4 Haesgen, begijn; 5 Catrijn, begijn; 6 Maria × Willem Hermans Rodenburg.

A. Hillebrant, schep. te Amsterdam 1504, burgem. 1521, 30, weesm. 1512, 39, × Grietge Dirksd. Boelens. Zij hebben zes kinderen: 1 Dirk (B); 2 mr. Claes, priester, sticht de Otterskapel; 3 Pieter × Aeff Gerrit Arijsd. Zij hebben twee kinderen: 1 Aechtge × Willem Adr. Suijderhoeff; 2 Hillebrant × Hillegonde Dirksd.,

daarna in 1594 Lijsbeth Willems Block, geb. 1561; 4 Catrijn × Frans v. Campen, hunne kleinkinderen nemen den naam van den Otter aan; 5 Grietje × Claes Dirksz. v. Leijden; 6 jonge Grietje × Cornelis Gerbr. Ruijsch, hebben 2 kinderen.

B. Dirk, burgem. 1545, 74, weesm. 1567, 78, × Trijn Gerrit Aris v. Hoorn, burgem. v. Amsterdam. Zij hebben vier kinderen: 1 Floris (C); 2 Grietge † 1580, × Pieter Jacobsz. Schaep † 1574 op Croesbeek; 3 Aegte × Gerbr. Pietersz. Ruijsch, die drie kinderen hebben; 4 Claes × Aeltje Jans Hangsie, zij hebben drie kinderen; 1 Claes † ongeh.; 2 Marijtge × Jochem Dirkx, hebben vier kinderen; 3 Aegte × Cornel. Pietersz. Kan, hebben vier kinderen.

C. Floris, geb. 1530 † 1590, schep. 1562, 77, uitgezet 1587, × Lucia Olfferts Fuijck, geb. 1544 † 1594; zij hebben zeven kinderen: 1 Olffert, geb. 1562 † 1615 × 1599 Aeltgen v. Swieten (dochter van Claes, schepen te Leiden 1553) geb. 1565, zond. kind.; 2 Hillebrant (D); 3 Catharina † ongeh.; 4 Sijtge † ongeh.; 5 Claes, geb. 1574 † 1598 × Cornelia Stuijvers, geb. 1573. Zij hebben vier kinderen (F); 6 Baertgen, geb. 1572 × 1592 Jan Gerritsz. Stuijver, geb. te Haarlem 1572; 7 Magdalena × N. v. Swieten.

D. Hillebrandt, test. 1639 † 5 jan. 1643, heer v. Vrijenes, ambachtsheer v. Sluijpwijck, Oud en Nieuw Gravencoop en Vromade, woonde op Quarebbe bij Utrecht × te Haarlem 6 sept. 1592 Ermke Stuijvers † te Amst. 1616; zij timmerden 9 huisjes achter de Brouwersgracht en hadden zes kinderen: 1 Floris † ongeh.; 2 Hillebrant op Ypenburg zond. kind.; 3 Magdalena (E); 4 Catharina † ongeh.; 5 Elisabeth † ongeh.; 6 Lucia geb. 1602 × 1629 Jan Deijman Lambertsz. geb. 1601. Zij hebben eene dochter, Emerentia Deijman × 1663 Gerbrand Ornia, geb. 1627 † 1692, wed^r^. eerst v. Maria Bicker v. Swieten, daarna van Ermer. van Zell.

E. Magdalena vr. van Ravensberg, geb. 1598 † 1637 × mr. Jacob v. Zell heer v. Sluijpwijck † te Amst. 1654. Hunne dochter Emerentia v. Zell, geb. 1634 † 1722 × 1673 Gerbrand Ornia. Deze hadden drie kinderen: 1 Lucia Ermer. † vóór 1704 × Tiberius Pepin. van Emingha † 1733 kinderloos; 2 Maria Magdal. geb. 1657, barones in 1724, × 1674 Bern. Moens geb. 1640 † 1718. Zij hebben eenen zoon, Hendrik Moens, geb. 1675 × Luc. Erm.

Elis. Fr. Delph. van Burmania; 3 Cath. Ermer. † 1721, × Jacob Sprongh † vóór 1721.

F. Kinderen van Claes den Otter en Cornelia Stuijvers: 1 Floris × Anna Wijntgens Caspardsd. te Hoorn (hertr. Bucho v. Schroijestein); hun zoon Nicol. den Otter × Wilhelmina van Arckel. Deze hadden drie kinderen: Nicol. den Otter, page bij den keurvorst van Trier; Theresia den Otter × kapitein de Moor; Geertrui × een engelsch kapitein.

2. Gerard × Wijntje Cuijper te Weesp; zij hebben vier kinderen: Hillebr., Nicolaas, Elisabeth × Dirk v. Naerden, bij wien eene dochter Wenina v. N., Cornelia × Cornelis v. d. Hoock, bij wien een zoon en twee dochters.

3. Mr. Dirk den Otter × Wendela Cuijp, gen. Lap. v. Waveren te 's Gravenhage.

4. Magdalena × Rogier Ramsden.

G. A. SIX

Geslacht van Stuijver. Hendrik Stuijver Dirksz. in 1450 × N. Grebber; wapen eene lelie in den regter bovenhoek.

Hendr. Gerritsz. Stuijver, beleend met Ravensberg in 1583 bij doode van zijnen grootvader Gerrit Hendrikse, × Ermgart Opmeer, dochter van Dirk en Wijnanda Hollesloot. Hun zoon Gerrit, in 1591 heer v. Ravensb., † 1601 × Magdal. v. Ravensberg dochter van Gerrit. Zij hebben zes kinderen: 1 Hendrik × Magdal. Caspar; 2 Ermgard in 1601 vr. v. Ravensb., wapen zilv. zwaan met rooden bek en pooten op lazuur † 1616 × Hillebr. Florisz. den Otter heer v. Vrijenes in 1617 heer v. Ravensb.; 3 Lijsbet × Quirijn de Witte; 4 Claes × Ael v. Biesten; 5 Jan, geb. 1572 × Baertgen Florisd. den Otter; zij hebben 3 kinderen: Alida × Pieter Groen (hebben 2 zoons en 3 dochters); Elisabeth, geestelijke; en Cornelia × Hendr. Soutman (hebben een zoon Nicolaas, † jong); 6 Cornelia, geb. 1573 × Claes Florisz den Otter.

G. A. SIX.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

E. Laurillard, C. v. B. D., P., K. H. J. K., J. J. Nolthenius Jr., N., H., P. B., J. G. d. G. J. Jr.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *ƒ* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang.

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 23. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

6 Junij 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Uitgang in achter eigennamen. — Gele en roode aarde in grafheuvels . . 265.

Antwoorden.

Schotsch . . . . 265.

Afbeeldingen van den evangelist Johannes. — Familie Thierens. — Geslacht van Loenen. . . . . 266.

Geslacht Schuurbecque . . . . 267.

Geslacht van Adrichem . . . . 268.

Geslacht Pipenpoy. — Geslachten Borrendamme en Sonmans. — Geslachten Vos en Bake . . . . 269.

Geslacht Leijdekker-Leijendekker . . . . 270.

Aanteekeningen.

„Voorspel vertoond tot opening van de Schouwburg [te Amsterdam] in Sprokkelmaand 1678." . . . . 270.

Samuel Schasz, een Hagenaar (?) en de universiteit te Kiel 273

Huislook op de daken als voorbehoedmiddel tegen het onweder . . . . . 275.

Paskwil van 1654 . . . . 276.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

XXIV. **Geslacht van der Geer.** Wie kan het wapen mededeelen van de familie van der Geer, langen tijd te Moordrecht woonachtig; een van hen was in 't einde der vorige eeuw, baljuw te Middelharnis, overleed aldaar ongeveer 1770 en werd te Moordrecht begraven.

J. D. M.

XXV. **Predikanten bij de Herv. gem. te Bruinisse, eiland Duiveland.** Op eene geschrevene Naaml. van de pred. dezer gemeente, vond ik vermeld:

1. Remeus de Monier, ber. 1590, overl. 1605.
2. Jacob Baelde, ber. 1606, overleed 1617.
3. Benjamin Jorisse Rijswijck, ber. 1617, vertr. naar Rotterdam 1624.
4. Johannes van Heyst, ber. 1625, vertr. naar Brouwershaven 1630.
5. Pieter Maertensse de Saver, ber. 1631, overl. 1638.
6. Pieter Gribius, ber. 1638, vertr. naar Middelburg, Eng. gem. 1642.
7. Johannes Michaelse Haarlijnk, ber. 1642, overl. 1645.
8. Laurentius Piscator, ber. 1646, vertr. Ouwerk. a/d Amstel 1653.
9. Henricus Warendorp, ber. 1653, overl. 1675.

enz. enz.

Wie heeft de goedheid mij omtrent deze eerste 9 predikanten eenige meerdere bijzonderheden mede te deelen, en inzonderheid of de namen van n°. 5 en 7 wel goed zijn opgegeven? Hetgeen te Water, in zijne Reform. van Zeel., ten opzigte van de vestiging dezer gemeente meldt, is mij bekend.

Dat Adrianus Lodewijksz. de Herde in 1619 van Bruinisse naar Stad aan 't Haringvliet verroepen is en aldaar in 1622 overleed, volgens Soermans, Z. Holl. pred. bl. 124 en Boers, Beschr. vrn Overflakkee, bl. 300, blijkt in strijd te zijn met bovenstaande opgaaf, n°. 3.

Eindelijk wordt bij Lantsheer, Zelandia Illustrata, bl. 152, onder de verzameling van handteekeningen ook vermeld die van:

W. Brand te Duiveland, — welke naam mij onder de predikanten in Zeeland nog niet is voorgekomen.

Wie wil mij ook daaromtrent eenige ophelderingen geven.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

J. A. Snellebrand, H. M. C. van Oosterzee, van den Borch, J. van der Baan, M°.

VRAGEN.

Uitgang in achter eigennamen. In de Bücher van den Civiestand in Duitschland vindt men veelal den uitgang *in* gevolgd achter den eigennaam of van: bijv. *Lang* wordt als vrouwennaam *Langin*. Van waar dit gebruik? zijn daarvan ook bij ons voorbeelden?

PIK.

Gele en roode aarde in grafheuvels. Wat beteekent de gele en roode aarde, die in zoo vele noordsche grafheuvels, afgezonderd van de gewone aarde wordt gevonden?

D.

ANTWOORDEN.

Schotsch. (XXIV. bl. 207). Van Bosscha wordt de gissing meêgedeeld, dat de spreekwijze: *het is er schotsch toegegaan* ontstaan is uit het krachtige vechten der Schotten. Die spreekwijs heb ik nooit gehoord. Wel heb ik dikwijls den term hooren gebruiken: *scheef en schotsch*, of: *schuin en schotsch*. En dan heb ik altijd gedacht aan de schuin dooreengewerkte ruiten van de verschillende schotsche clans, — terwijl ik de verbinding van *schotsch* met *schuin* of *scheef* dan toeschreef aan de zucht naar *alliteratie*, die in de spreektaal zoo menigvuldig zich openbaart. Heb ik goed gedacht of niet?

E. LAURILLARD.

Afbeeldingen van de evangelist Johannes (XXIV. bl. 206). De slang van Aesculapius heb ik wel eens meer aangewend gezien ter verklaring van de bedoelde afbeelding. Men kan echter ook denken aan de oude legende, dat Johannes eens een beker vol gif uitdronk, zonder er letsel van te bekomen. En dan mag daarbij herinnerd worden, dat de heilige Norbert en de heilige Bernhard van Constanz, tot attribuut hebben een kelk met een spin er boven, omdat van beide verhaald wordt, dat er, toen zij den avondmaalswijn dronken, in den beker een giftige spin zat, die werd ingeslikt, maar hun toch niet schaadde.

E. LAURILLARD.

Familie Thierens. (Vgl. XVI, omsl. n°. 1 en 2; XVII, omsl. n°. 5, XXIII, bl. 270, XXIV, omsl. n°. 4 en 11, bl. 220). Abraham Thierens was pred. bij de Nederd. gemeente te Batavia, van 1648 tot 1650, vervolgens bij de gecombineerde gemeente van Haamstede en Burgh van 1655 tot aan zijn overl. in 1658. Eene fraaie zerk dekt zijn graf in de kerk van Haamstede. (Zie Buddingh, Naaml. der pred. in O. Indië, bl. 2, en Nieuwhof, Gedenkb. van Haamstede.)

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht van Loenen (XXIV, bl. 217). 1. Jacobus van Loenen, geb. te Groningen in 1759, werd eerst pred. te Zweeloo 16 junij 1782, vervolgens te Dalen 9 oct. 1784 en overl. ald. 14 febr. 1811, oud 51 jaar 8 md.

2. Zijn broeder, Johannes Bernhardus van Loenen, geb. te Groningen 18 maart 1739, werd eerst pred. te Borger 19 aug. 1764, vertr. naar Marssum I nov. 1767, Noordwolde c. a. 1777 de Joure 1793 en overl. ald. 21 april 1810.

Zonen van Jacobus, n°. 1., waren:

a. Winandus Isaäk v. L., geb. te Dalen, eerst pred. te Ruinerwold 3 junij 1810 en vervolgens te Anloo 11 oct. 1818, overlijdende ald. 13 junij 1850, oud ruim 63 jaar.

b. Lucas Lubbertus v. L., geb. te Dalen 1794, eerst pred. te Goingarijp c. a. 5 mei 1821 en te Beilen 4 oct. 1829, werd in 1866 emeritus. Zijn zoon Jacobus, theol. doct., cand. in Drenthe

1862, eerst pred. te Weidum 22 febr. 1863, en thans te Hardegarijp sedert 29 sept. 1867. (Zie, Romein, De Herv. Pred. van Drenthe, bl. 29, 38, 224, 262, 269 en 322, en Naamreg. der Herv. Pred. van 1872.)

Of de volgende mede tot die familie behoort, is mij niet gebleken:

Cornelius van Loenen, als prop. ber. tot pred. te Vuren en Dalem in april 1700, en te Koedijk 7 oct. 1703, alwaar hij overl. 12 oct. 1742. (Veeris en de Paauw, Kerkel. Alphab. van N. Holl., bl. 128 en H. de Jongh, Geldersch Synode, bl. 358).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Schuurbeque. (Vgl. XXII, bl. 209, 429, 556.) Het wapen van bovengenoemde familie kan ik niet mededeelen, doordien het in de manuscript genealogie niet wordt opgegeven. De fam. Schuurbeque komt uit het oude zierikseesche geslacht Oole, waarvan ons Smallegange den eersten noemt P. Ooles, in 1335 burgr. Leonard Oole huwde te Zieriksee in 1518 Cornelia Wittelle, dr. van Iman Wittele [1530 burgr. van Zierikzee] overl. in 1534 en Cornelia IJmans, overl. in 1524. Uit dit huwelijk werd geb. Iman Leonardz. Oole, die 1°. in 1584 huwde met Digna Rochus en 2°. in 1591 met Neeltje Corndr. de Waal, overl. 1641. Uit dit huwelijk werden 5 kinderen geboren.

I. Leendert, geb. 1592, is de eerste geweest die den naam van Schuurbeecq heeft aangenomen en dien van Oolese verlaten [1]), geh. met Vrouling Cooper dr. van Willem Cornz. en [2]) Neeltje Jacdr. Cocq. Van de 7 kinderen uit dit huw. meld ik alleen: Willem Leendertz. geb. 2 jan. 1631, doordien deze den naam Schuurbeque verliet en dien van Cooper aannam. De kleindr. van dezen Willem Leendertz. Cooper, Maria Cath. gen., huwde 26 april 1724 met Corn. Schuurbecque, kleinzoon van (IV) Cornelis. (Nav. XXII, bl. 557.)

---

[1]) Door al zijne broeders is die verandering gevolgd.

[2]) Willem Cornz. Cooper was zoon van Corn. Cornz. Cooper, kleinzoon van Corn. Cornz. Ouwe Cooper burg. van Zieriksee in 1570 — en van Vrouling Willems Symonse Cromstrien, dr. van . . . . . . , kleindochter van Willem Simon Maartense, heer van Stavenisse en Cromstrien, stamvader dier beide geslachten, die tot vrouw had NN., dr. van Corn. Eewouts van Duiveland.

II. Clara geh. met Pieter den Breen.
III. Jan geh. met NN.

1. Iman.	2. Leena, geh. met Nic. van IJsselstein, kleinzoon van Jacques den stamvader van 't zierikseesche geslacht.	3. Maria geh. met Job der Weduwen.

IV. Cornelis, geb. 1609, geh. nov. 1637 met Neeltje Adriaans.
V. Lieven, geh. met Johanna de Both, van Colijnsplaat.

In het register huwt Johan Boeije 22 maart 1746 met Anna (niet Jacoba) Schuurbeque, geb. 15 dec. 1725, dr. van Iman Cornz. S., burg., raad, thesaurier van Zieriksee en Helena van den Busse. Uit dit huw. werden geboren:

9 mei 1747, Jacomina, die dan zal gehuwd zijn met mr. Jan van Vrijberghe; en

23 oct. 1748, Iman Boeije, die dan de stamvader zal zijn der tegenwoordige familie Schuurbecque Boeije.

Voerde de oude fam. Oole een wapen? Naar alle waarschijnlijkheid zal dat van Schuurbeque daar niet veel van verschillen. Wil de heer L. v. IJsselsteijn nog meerdere inlichting, volgaarne wil ik ze hem verstrekken.

Axel. F. CALAND.

Geslacht van Adrichem. (XXIII, bl. 540.) De voorouders van bedoelden Adn. van Adrichem ken ik niet; uit mijne aanteekeningen zie ik, dat op 't laatst der vorige eeuw eene familie van Adrichem te 's Hertogenbosch woonde, waar dan misschien meer inlichtingen zullen te verkrijgen zijn.

Jan van IJsselsteijn, heer van Renesse en Moermont, rentm. van Zeeland beöosten Schelde, huwde: 1°. . . . .

2°. 25 maart 1784 te 's Hertogenbosch Margaretha Catharina van Adrichem, geb. 1762, overl. 24 jan. 1788, dr. van Hendrik Albert van Adrichem en Anna Maria Beusechem van der Linden.

Hendrik van Adrichem, geb. .. julij 1762, overl. 11 dec. 1841, president der regtbank te Zieriksee, huwde 1 mei 1801 Helena van IJsselsteijn, dr. van Gillis en Adriana Bal. Uit dit huwelijk twee zoons, Hendrik Albert, wiens zoon in Zieriksee woont en

Thomas Adriaan, op 22 jarigen leeftijd overleden, benevens drie dochters die te Zieriksee en te Middelburg gehuwd zijn.

Op eenen zegelring der familie van IJsselsteijn vond ik naast het wapen van die familie, een: »in blaauw een gouden slang", wat het wapen is eener familie van Adrichem, waarvan de bovengenoemde dan afstammelingen zullen zijn.

Axel. F. CALAND.

Geslacht Pipenpoij. (Vgl. XXIII, bl. 270, 461.) In 1412 woonde te Bergen op Zoom Katheline van Pipenpoye, die XX β lijftogt trok.

Axel. F. CALAND.

Geslachten Borrendamme en Sonmans. (Vgl. XV, bl. 377; XXIII, bl. 538; XXIV, bl. 32.) In mijne aanteekeningen vond ik van dat zierikseesche geslacht nog: Sara van Borrendamme, huwt Cornelis den Breen, weduwenaar van Anna van Axele.

Antonie den Breen. Suzanna Maarsen. — Adriana, geh. met Agaï Schenk.

Sara den Breen.
Job van Borrendamme.
Zonder kinderen.

Axel. F. CALAND.

Geslachten Vos en Bake. (vgl. XXIII, bl. 635) Op 't einde der vorige eeuw woonde eene familie Bake te Hulst, waarvan ik deze aanteekeningen heb:

Isabella Petronella Bake (van Hulst) huwt 24 mei 1789 te Bergen op Zoom, Charles Stewart, j. m. v. Sluis, luitenant.

Clasina Wilhelmina Abrahamina Bake (van Hulst) huwt 2 mei 1789 te Bergen op Zoom, Charles Henri Jean de Laet, van Maastricht, j. m. kapitein.

Martha Magd. Christina Joh., ged. Bergen op Zoom 29 maart 1789, geh. Martha Magd. de Dompierre de Joncquière, wed. de Laet.

Elizabeth Bake, j. d. v. Hulst, huwt 13 feb. 1798 Antonie Hendrik Verster j. m. van Oorschot.

Misschien waren zij dochters van Adriaan Bake, schepen van Hulst en Pieta. Christina Spiering.

Axel. F. CALAND.

Geslacht Leijdekker-Leijendekker. (Vgl. XXIII, bl. 268, 476, XXIV, bl. 8.) Ds. Nikolaas van Overveld, pred. te Filippine, was geh. met Izabella Anna Leijendekker, dr. van ds. en prof. te 's Hertogenbosch, d. i. van Johannes; of hij kinderen heeft nagelaten, weet ik niet.

Axel. F. CALAND.

Wapen van Braet. (XXIV, bl. 159.) Het wapen van de familie Braet heeft drie witte vogels (vermoedelijk duiven), twee en een, op blaauw veld.

In dit wapen stonden de wapens der heerlijkheden op kleine schildjes, naast elkander op het middenschild. Zevender, in gouden veld, twee zwarte hoekige dwarsbalken, Cabauw, drie zilveren sterren, twee en een, op groen veld.

J. D. M.

AANTEEKENINGEN.

»Voorspel vertoond tot opening van de Schouwburg [te Amsterdam] **in Sprokkelmaand 1678.**" Hoeveel nieuws in den laatsten tijd op het gebied der tooneelgeschiedenis aan het licht moge gebracht zijn, toch zijn de tot heden verschenen werken uit den aard der zaak voor aanvulling vatbaar. De geschiedenis der sluiting van den schouwburg in 1672 en der heropening in 1678 b. v. wordt door von Hellwald (wiens boek veel van zijne waarde verliest door de schier totale afwezigheid van bronnenopgave) in een paar regels, door Wijbrands veel uitvoeriger, maar toch niet volledig behandeld. Door genen der beide heeren wordt gewag gemaakt van bovengenoemd »voorspel", dat wegens den inhoud een korte vermelding toch voorzeker verdiende. Het spel is te vinden in de

gedichten van J. Pluimer [1]) uitg. bij de Erven A. Magnus 1692; een woord »aan den lezer gaat vooraf, waarin wordt medegedeeld dat »dit voorspel gepast is op het treurspel van Geeraard van »Velzen en 't kluchtspel van Waarenar met de Pot, omdat die »spelen voor de allereerste maal na de opening der Schouwburg »vertoond zijn." Een kort overzicht van het spel vinde hier een plaats: »Het tooneel verbeeld een zeer wellustig (!) landschap »omtrent de berg Parnassus"; DE FAAM, na medegedeeld te hebben waar zij zich bevindt, »bazuind en spreekt daar na:

»Men zal op hoop van vreede en onder nieuwe wetten
»Tot leerzaam tijdverdrijf de Schouwburg open zetten."

Na dit bazuinen komen KUPIDO, als Pekelharing (de hollandsche Pierrot) en MOMUS, als Kalchas gekleed, vol blijdschap op. Kupido zegt dat hij, toen hij het groote nieuws hoorde, juist gereed was

»Om *in een pakhuis* met de jonge maats te speelen
»Voor Pekelharing"

uit welke mededeeling schijnt te blijken dat de acteurs, even als gedurende de verbouwing van 1664, hunne voorstellingen niet hadden gestaakt. Momus die zich in het kleed van Kalchas heeft gestoken,

»Om weêr de waereld door te strijken in die schijn
»En 't volk te kwetsen met zijn overdekt fenijn,"

zoo als Kupido zegt, berispt dezen, wijl hij »de menschen doed »in dart'le lusten branden" en door zich dagelijks in »prooze-kluchten" te mengen de jeugd ontsticht en onteert. Kupido, die niet van standjes schijnt te houden, sust Momus met de woorden:

»Laat ons malkand'ren niet, maar laat ons and're raaken.
»Gij hebt veel opgegaard tot last van staat en kerk,
»En kunt......"
»Weêr ieder eens gebrek doen druipen in zijn oogen."

De beide »maats" worden gestoord door de Faam, die de komst van Minerva aankondigt en deze woorden doet hooren:

»Daer word een and're taal gevoerd van hooger hand:
»Men zal van nu voortaan u houden in den band."

---

[1]) Pluimer was 1679-81 regent, van 1681-87 huurder van den schouwburg, in 1688 werd hij, even als Bernagie, aangesteld tot directeur of adsistent. (Zie Wybrands bl. 230.)

Melpomene en thalia verschijnen en Kupido en Momus, die geen geloof slaan aan de woorden der Faam en zich vleien als van ouds op het tooneel te heerschen, worden door de Muzen in dienst genomen, echter onder voorbehoud van minerva's goedkeuring. Deze laatste verschijnt »schoon 't vuur des oorelogs (haar) »nacht en dag doet waaken" en houdt een speech, waaraan wij het volgende ontleenen:

»Dat dan de schouwburg nooit op godsdienst schempe of smaal,
»Noch zich bemoeije met geloof of kerkgeschillen,
»Of leer, of leeven van de leeraars te bedillen:
't Verwekt maar gramschap, en onlesschelijke haat:
»Zij konnen zelf hun twist vereenen. 't Is een kwaad
»Dat ongeneeslijk is, en nimmer goed te maaken
»Wanneer de Schouwburg zich bemoeid met zulke zaaken,
»Een oorzaak, dat men 't spel tot noch toe heeft veracht.
»Ten and'ren wil ik ook dat ieder een zich wacht
»Om de regeering, of regeerders aan te roeren:
»Of iets aanstootelijks op 't Schouwtooneel te voeren,
»Dat stad of staaten raakt. Daar boven wil ik niet
»Dat in het minste iets aan bezondere geschied,
»Dat spot of schimp geijkt . . . .
. . . .
»Weest gij liên raadslui. Reikt, die struikeld, eer de hand.
»Verlicht door redenen het onverstand der blinden."

Melpomene en Thalia, die zich nog beklagen over »'t haatelijk misbruik, begaan van tijd tot tijd" ten opzichte van »de toestel," beloven zich te zullen houden aan de vastgestelde bepalingen. Momus en Kupido, die bemerken dat de Faam gelijk heeft gehad, krijgen insgelijks hunne instructies. De eerste wordt uit het treurspel gebannen en mag in het blijspel niet »schempen of smaalen op het volk". Tot Kupido zegt Minerva:

»Bedwing uw geil gezigt, dat lokaas vol fenynen
»'t Geen korte vreugd verschaft en eindelooze pynen
. . . .
»Maar als gij liefde stookt, stook liefde die uit deugd
»Alleen haar oorsprong neemt. Myd alle vuile treeken.
»Van Proozekluchten wil ik nooit meer hooren spreeken."

Nadat Minerva nog eene »Anspielung" heeft gemaakt op de beide stukken van Hooft, die dien avond zullen worden vertoond en verder den wensch heeft geuit: »in 't kort hier weêr met *Vreede* te verschijnen" vaart zij ten hemel, »de Faam vliegt weg, de overigen gaan binnen." DE V. AZ.

Samuel Schasz, een Hagenaar (?) en de universiteit te Kiel. In het Zeitschrift der Gesellschaft für die Geschichte der Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg III. 1. (Kiel 1872) vindt men een uitgebreid (21 bl.) artikel, »Das Schassianum" van Rudolf Insinger. Vermits het eenen, ons tot hiertoe onbekenden Hollander gedeeltelijk betreft, zoo deelen wij den aanvang daarvan alhier mede. »In het jaar 1682 vernamen de hoogleeraren in Kiel, dat aan hunne universiteit door Samuel Schasz (voor omstreeks zeven jaren overleden) een aanzienlijk kapitaal was vermaakt.

De testator was een rijke Hollander. Als jongeling reeds veel belang stellende in geleerde studie, besloot hij door reizen in Italië en Frankrijk zijne ontwikkeling te voltooien. Op aanbeveling van den geleerden Gronovius werd hem, in het jaar 1669, Marquard Gude als reisbegeleider en onderwijzer toegevoegd. Schasz geheel toekomstig leven kreeg hierdoor eene vaste bestemming. [1]) Gude (geboren te Rendsburg den 1 februarij 1635) was zelf nog jong: hij had, nadat hij het hamburger gymnasium bezocht had, ter naauwernood zijne universiteits-studiën in Jena, Erfurt en Leipzig volbragt, toen hij, reeds vreezende dat hij zijne geleerde studiën vaarwel moest zeggen, deze plaats bij den jongen Schasz bekwam. Zij verschafte hem bij eene geheel vrije positie, een goed inkomen, het genot van eenen bediende te hebben en de gewenschte mogelijkheid, om de belangrijkste boekerijen van Europa voor de wetenschap te gebruiken. Eene innige vriendschap, die reeds na korten tijd de beide jonge mannen verbond, verhoogde voor beide nog het genot van een gemeenschappelijk, geheel aan de studie gewijd leven. De persoonlijkheid van Samuel Schasz zal zulks gemakkelijk gemaakt hebben. Hij schijnt een zachtzinnig, zich

---

[1]) Hierop heeft blijkbaar de brief van Gude aan Gronovius betrekking. Epistolae Gudii ed. Burman. Ultraj. 1697. 4^0 pag. 24.

gemakkelijk aan anderen aansluitend jongeling van aangenaam uiterlijk te zijn geweest. Hij genoot echter geene goede gezondheid, zoodat herhaaldelijk de vrees opkwam, dat hij de vruchten van zijne geleerde opvoeding niet zoude genieten. Gude moet voor hem een trouwe medelijdende verpleger geweest zijn: met hem bevriende geleerden betuigden hem althans in warme bewoordingen hunne deelneming, als de lichaamstoestand van den jongeling niet gunstig was. Hierdoor, gevoegd bij den aard der betrekkingen tot zijne eigene familie, moest Samuel Schasz er nog meer toe gebragt worden om zich vast aan Gude aan te sluiten. Met die familie toch had hij processen ter zake van zijn vermogen moeten voeren, waarbij hem wederom de vriend radend en helpend ter zijde stond. [1])

Op hunne reizen bezochten de beide jonge geleerden vele boekerijen om die voor hunne studiën te gebruiken. Een groote menigte handschriftelijk materiaal werd door hen bijeen verzameld. Ook gaf het vermogen van Schasz hem de middelen, om zich zelf eene boekerij aan te schaffen, waarvan men later zeide, dat geene andere private boekerij daarmede gelijk stond. [2]) Zij bood zeker eenigen troost aan, toen het dolende reizen eindelijk door de vrienden moest opgegeven worden. Evenwel zetten zij het zamenleven, eerst meest op een landgoed van Schasz, in de nabijheid van 's Gravenhage, later in Holstein voort, waar Gude (1671) vorstelijk raad en bibliothecaris te Gottorf werd. Schasz volgde hem in het »ongastvrij cimbrisch Noorden, en toefde hier nu, zoo als het schijnt onder toenemende krankte, steeds in Gudes huis. Reeds vroeg moet zich bij hem de gedachte ontwikkeld hebben, om den begaafden vriend en lange jaren onafscheidelijken levensgezel zijn geheele vermogen te vermaken. Dat hij met zijne bloedverwanten op eenen slechten voet stond, heeft zulk een besluit zeker gemak-

[1]) Vergelijk epist 11 en 26: al de andere berigten zijn ook aan deze briefwisseling ontleend. Zie p. 44, 45, 47, 48, 55 en vooral p. 72.

[2]) Wat er van die boekerij geworden is, blijkt uit Jöcher, I. 1355. die op het artikel Marquardus Gudius berigt, dat diens boekerij verstrooid werd, maar dat zijne handschriften meest in de weimarsche boekerij zijn gekomen. Als universeel erfgenaam kwam Schasz boekerij natuurlijk aan Gudius. Men zal dus in Weimar welligt nog iets over of van Schasz kunnen vinden.

kelijker gemaakt. Evenwel werd de zaak slechts kort vóór den dood van Schasz in orde gebragt; want het testament is eerst den 13 november 1675 te Gottorf gemaakt en dat schijnt slechts weinige dagen voor zijnen dood geschied te zijn.

Gude werd tot universeelen erfgenaam benoemd. Hij moest echter (misschien op eigen aanraden) althans één aanmerkelijk legaat aan de universiteit te Kiel uitkeeren, over hetwelk hem nogtans ook de beschikking werd gegeven. Zoo had Schasz zelf bepaald, die zijnen vriend ook tot executeur van het testament benoemd had.

Voor dat Gude nog iets in deze zaak gedaan had, werd op het aan de universiteit vermaakte kapitaal door de broeders van den overledenen beslag gelegd. De executeur moest een proces beginnen om dit los te maken. Daar hij echter tegen de kosten opzag, zweeg hij liever over de geheele zaak. En zoo kwam het, dat het consistorium der universiteit te Kiel (gelijk wij boven opmerkten) eerst zeven jaren na de vermaking kennis van het legaat bekwam.

Zoo lang als Gude leefde kon moeielijk van de zijde der universiteit iets geschieden om zich in het bezit van het legaat te stellen. De zaak werd anders, toen Gudius den 26 nov. 1689 was gestorven. Toen trok de regering zich de zaak aan en gaf aan het consistorium hiervan, den 30 jan. 1690, kennis. Een gevolg daarvan was, dat het nu eindelijk gelukte, een extract uit het testament te bekomen, dat woordelijk aldus luidde:

„Er legirt zum stetswährenden *Stipendio studiosorum optimarum litterarum* 10,000 fl. fur der Universiteit Kiel; doch soll der Herr Gude hierüber zeit seines Lebens die Inspection haben und dieses Stipendium *ad bonarum artium incrementum* breiter einrichten."

Nog volgden twee bepalingen, dat de som bestond »in zwei in dem Comptoir Haag stehenden Obligationen (van *f* 8000 en *f* 2000) en »nach Gude's Tode soll aber die Academie zu Kiel die Inspection haben. Kiels universiteit verkocht hare vordering (11 april 1696) aan dr. Hamelau voor 3000 gouden duitsche kroonen = $^3/_4$ der *f* 10,000. Nog heden werpt het legaat goede vruchten af.

J. D.
L.

Huislook op de daken, als voorbehoedmiddel tegen het onweder. In Friesland en elders vindt men, vooral op oude huizen met riet gedekt, dikwerf huislook geplant. Het is een heilzaam middel tot dooving van ringvuur; maar het werd oorspronkelijk, en welligt ook nu nog, niet met dat doel alleen gekweekt. Oorspronkelijk is de plant uit Zuidduitschland afkomstig, zoo als althans prof. Chr. Petersen in zijne interessante verhandeling der Donnerbesen (Kiel. 1862) S. 19 vermeldt. Men beschouwt deze plant als een behoedmiddel tegen het onweder. Kuhn in zijne Sagen aus Westphalen II § 281. S. 90, (door Petersen t. a. p. aangehaald) zegt, dat dit Semper vivum tectorum in de Wittgensteinsche en Siegensche streken, alsmede in Holstein, daarom op het dak geplant werd.

J. D.
L.

Paskwil van 1654. Het volgende paskwil vond ik onlangs onder eenige papieren, behoorende tot het jaar 1654.

WAT EENIGEN TIJT GELEDEN GEPLACT WERT (AAN HET) STADTSHUYS; TOT UTRECHT.

Ghy Repubblyck van Nederlant,
U macht die is in Cromwels hant,
Cromwel stelt u een Gouverneur,
Dat's Brederood, met groot getreur.
Obdam sal syn syn Lieutenant,
Nu moet Orangen wt het Lant.
Noch vier secrete Raedts syn daer,
Dat's Myl en valsen Wassenaer.
De twee die syn in Engelant,
Dat's Blaeck en Sir Hollant.

TOEYGENING.

Het sweert door Brederodens crop,
Om Obdams hals een kennip strop,
En een pistool voor Mylens kop,
En Wassenaer van galg, op stock of stop.

Altyt met sulcke scelmen.

LABORANTER.

PSALMEN VAN JAN PIETERS SWEELINCK.

PREMIE-UITLOVING VAN DUIZEND GULDEN.

Van Sweelincks 150 (eigenlijk 153) Psalmen Davids zijn drie uitgaven in ons land verschenen.

I. Pseaumus, trois Livres, Leyde, G. Basson, 1612—1614.

II. Premier Livre des Pseaumes de David. In 4°. Hiervan bezit de Maatschappij de Tenor-partij van het eerste boek, uitgegeven te Haarlem bij David van Horenbeeck, gedrukt door Harman Anthoine Kranepoel 1624. Langw. 4°.

III. Pseaumes nouvellement mis en musique à 4, 5, 6, 7 et 8 parties. Van deze uitgave heeft de Maatschappij de Tenorpartij van het 2e, 3e en 4e of laatste boek in eigendom. Het tweede en derde is uitgegeven bij Hendric Barentsen te Amsterdam 1613 en 14, en het vierde bij David van Horenbeeck te Haarlem 1621, terwijl het derde gedrukt is bij Jean de Tournes (te Lyon) en het vierde bij Harman Anthoine Kranepoel; op het tweede Boek is de naam des drukkers niet vermeld.

Behalve die Tenor-partij schijnt al het overige (onbegrijpelijker wijze) verloren te zijn. Althans onze nasporingen hier te lande. en in de voornaamste buitenlandsche Bibliotheken, bleven tot nog toe vruchteloos.

Ik loof dus van wege onze „Geschiedenis-Vereeniging" DUIZEND Gulden uit, voor een volledig Exemplaar van een der Nederlandsche Uitgaven van de Pseaumes; of TWEE HONDERD VIJFTIG Gulden voor elk compleet Stemboek daarvan, (met uitzondering van den Tenor, dien wij bezitten).

HEIJE.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang.

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 24 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

13 Junij 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Petrus Roscam. — Handleiding tot het maken van latijnsche en grieksche verzen. — J. Staats. — Willem Barends. — Geslacht de Witt te Amsterdam . . . . 277.

Antwoorden.

Ontbijten . . . . 278.

Aanteekeningen.

Geslachten Moens en Ornia . . . . 284.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Hayo Douwes orgelmaker. — Orgels en organisten te Dordrecht . . . . 286.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

Geslachten Ockhuysen, Hoogeveen. (XXIV. vr. IX.) Voor zoo verre ik uit oude notitiën heb kunnen nagaan, had Hendrik Ockhuysen twee zusters: Anthonia, getr. met Jan van Dorssen, en Willemina, getr. met Johannes Koekebakker; zoo mede twee broeders: Johannes, den 21e januarij 1704 of 1706 getr. met Clara Ockhuysen, en Matthias, den 20 november 1712 getr. met zijne volle nicht Sara Ockhuysen, uit welk huwelijk zijn geboren:

1°. Adriaan Ockhuysen, getrouwd met Alida Maria van Liesveld, dr. van .... van Liesveld en Catharina Martha d'Orville.

2°. Johanna Margaretha, getr. met: 1e Abraham van Limburg en 2e met Jan van Mekeren.

3°. Sara Maria, den 20 julij 1751 getr. met haren vollen neef, Adriaan Koekebakker, en

4°. Maria Wilhelmina, getr. met Johannes Wilhelmus van Hoven.

Ook had hij drie zonen, echter alle jong overleden: Adriaan, geb. 16 sept. 1709, overl. 14 october 1709. Adriaan, geb. 17 junij 1713, overl. 12 januarij 1714. Jacobus, geb. 2 febr. 1717, overl. mei 1718.

Mogt de heer van Bakkenes ten dezen meer inlichtingen verlangen, zoo zal ik die gaarne verstrekken, voor zoo verre ik daartoe althans in staat zal zijn.

Het wapen door Cornelis Hoogeveen gevoerd, was écartelé: 1. zilveren veld met staanden leeuw van sabel, rood getongd en geklaauwd.

2. veld van keel met drie gouden jagthorens, geplaatst 2 en 1.

3. veld van keel met drie vijfpuntige sterren van zilver, geplaatst 2 en 1.

4. zilveren veld met drie groene klaverbladen, eveneens geplaatst 2 en 1.

Arnhem. J. J. NOLTHENIUS JR.

Bax, Bacx. (Vgl. XXIV omsl. 16 bl. 2.) Indien hiermede de oude brabantsche adellijke familie van dien naam bedoeld wordt, die ik echter meen dat uitgestorven is, kan ik daaromtrent verscheidene authentieke feiten mededeelen. C. V. B. D.

VRAGEN.

Petrus Roscam. Wie kan van dezen regtsgeleerde, die in het laatst der vorige eeuw hoogleeraar te Harderwijk en te Utrecht is geweest, tijd en plaats van geboorte opgeven? De heeren Heringa en Bouman hebben er te vergeefs onderzoek naar gedaan. Zie Bouman, Geschied. van de voormalige Geldersche Hoogeschool, II, 347.

Handleiding tot het maken van latijnsche en grieksche verzen. In Engeland wordt, zoo als bekend is, heel veel gedaan op de scholen aan het maken van latijnsche en grieksche verzen. Heeft men daar te lande, behalve de bekende werken over metriek, er ook een speciaal school- of handboek voor?

K. H. J. K.

Ontbijten. Van waar het woord ontbijten, en wat beteekent het eigenlijk?

[Antwoord volgt op bl. 278.]

J. Staats. Eene zeer fraaie teekening naar eene schilderij van van Huisum, in mijn bezit, is door den teekenaar onderaan gemerkt: J. Staats 1771. Kan iemand inlichting geven, wie deze J. Staats was?

H.

Willem Barends. Zou een der medewerkers van den Navorscher te Amsterdam, in de doopboeken aldaar willen nasporen, of daarin omstreeks 1555—65 (welligt iets vroeger) de doop is vermeld van den zeevaarder Willem Barends en van zijne zuster (?) Angeniet Barends, — en of deze Angeniet aldaar wordt vermeld omstreeks 1580 (iets vroeger of later) als de moeder van Sara, Abigael, Jacob en Johanna? Ter zelfder tijd schijnt te Amsterdam een schilder Willem Barends geleefd te hebben.

P.

Geslacht de Witt te Amsterdam. Bij W. van Goudhoeven, Bijvoegsel op de Holl. Kronijk, bl. 209 komt voor mr. Jan de Witt, te

Amsterdam, en men voegt hem dan als huisvrouw toe Susanna Catharina Ros, dochter van Michiel Ros, drossaart van Purmerend.

Zoude iemand ook kunnen opgeven, wie de huisvrouw was van dezen Michiel Ros, en hoedanig beider geslachtwapen?

In welke familiebetrekking kan bovengenoemde mr. Jan de Witt gestaan hebben tot Jan Pieterszn. de Witt, van 1609 tot 1620 schepen en raad te Amsterdam.

—

Zoude men ook kunnen opgeven, wie de moeder was van Pieter Janszn. de Witt, heer van Rozenburg, en haar geslachtwapen?

Zijn vader wordt gezegd te zijn geweest Jan Pieterszn. de Witt, van 1609 tot 1620 raad en schepen van Amsterdam, zoon van Pieter Jansn. de Witt en Etgen Sybrands Buijk, en moet tweemalen gehuwd zijn geweest 1e. met Grietje Dominicus, overleden in 1582 en daarna met ......, dochter van Herman Myndertz.

N.

ANTWOORDEN.

Ontbijten. (XXIV, bl. 277) *Ontbijten* is zamengesteld uit *ont* en *bijten*. *Bijten* vinden wij en in het middennederlandsch en in de overige duitsche talen steeds in dezelfde beteekenis die het nu nog heeft.

Omtrent het voorvoegsel *ont* zal het hier voldoende zijn te herinneren, dat het aan de werkwoorden waarmede het zamengesteld wordt, dikwijls inchoative beteekenis geeft.

Zijn het intransitiva, dan geven zij het komen in eenen nieuwen toestand te kennen. *Ontbranden*, *ontdooien*, *ontglimmen*, *ontgloeien*, *ontkiemen*, *ontploffen*, *ontspruiten*, *ontvlammen*, *ontvonken*, *ontwaken* beteekenen beginnen te branden, te dooien, te glimmen, te gloeien, te kiemen, te ploffen, te spruiten, te vlammen, te vonken, te waken. *Ontslapen*, dat vroeger eene algemeenere beteekenis had, wordt nu alleen van het beginnen van den langen slaap, den slaap des doods, gezegd, en *ontspringen*, alleen van rivieren, die beginnen te springen, dat is uit den grond op te komen.

Ontstaan is beginnen te zijn *Zijn* en *staan* zijn verwante begrippen. Wij gebruiken nog *bestaan* in de beteekenis van *zijn*, het fransche *être* en het spaansche *estar* (zijn) beteekenen oorspronkelijk *staan*, en de Italianen gebruiken het deelwoord *stato* (gestaan) in de beteekenis van geweest.

Ontbreken is beginnen te breken. *Breken* gebruiken wij in deze beteekenis niet meer. Maar onze voorvaderen gebruikten het. Zoo zegt Willem v. Hildegaersberch, bl. 144 vs. 137,

Hi liet om horen wille maken
Wat dat daer brac in enigen zaken
In den clooster al omtrent.

wat daer brac is wat er ontbrak.

Onthutsen heeft de beteekenis van verschrikken, en *ontroeren* die van aangedaan worden. Maar eigenlijk geven zij het gevolg daarvan te kennen. Want *onthutsen* is beginnen te hutsen, te schudden, en *ontroeren* beginnen te roeren, te bewegen.

Zijn het transitive werkwoorden, dan geven zij het brengen in eenen nieuwen toestand te kennen. *Ontblooten* is eenen aanvang maken met *blooten*, ook een woord aan vroegere geslachten beter bekend dan aan ons, die het, meen ik, nog slechts bezigen in *vellen blooten*, de vellen van de wol ontdoen. — Iets *ontgelden* is beginnen iets te gelden, te betalen. — *Ontvangen* is even zoo beginnen te vangen: geld *vangen* zegt men in Noordholland nog. — Men *steekt* eene kaars of een stuk hout in de vlam om ze te doen branden: wie begint dat te doen, *ontsteekt* ze. — Om de beteekenis van *ontwerpen* wel te vatten, moeten wij denken aan onze zegswijze, iets op het papier werpen, voor iets haastig op het papier brengen. Onze ouders gebruikten ook het woord werpen in die beteekenis· maar zonder er het denkbeeld van haast aan te verbinden. Wij lezen Cassamus in 1286.

Die camere was in allen sinne
Wel gescreven van finen goude,
Ende van lasure menichfoude,
Daer in *geworpen* stonden jeesten,
Die ic therseggene en conde geleesten. [1])

---

[1]) Op deze verzen hoop ik de volgende week terug te komen.

De dichter spreekt daar van eene kamer waar, op de wanden, in goud en blaauw geschiedenissen geschilderd stonden. *Ontwerpen* is dus beginnen met iets op papier, doek of wat anders ook te brengen. Dat begin bestaat gewoonlijk in het teekenen der omtrekken en andere hoofdlijnen. Vandaar dat *ontwerpen* de beteekenis heeft van eene schets, een plan maken. — *Bieden* beteekent in het algemeen aanbieden, voorleggen, voorhouden. Iemand voorhouden wat men denkt of verlangt is hem dat te kennen geven, eene beteekenis die duidelijk uitkomt in de afgeleide woorden *bode* en *boodschap*, in *saluut bieden*, heil wenschen, groeten, (salutem dicere, zeiden de Romeinen), Minnenl. 2308.

Des morghens ghinc si heymelic uut
Ende *boot* den coninc groot *saluut;*

goeden dag bieden, goeden dag wenschen of zeggen, ald. II, 1315; *onschult bieden*, zijne onschuld te kennen geven, zich verontschuldigen, Gest. Rom. cap. 27, Mer hi en sal dan niet moghen wedersegghen of versaken of *onschult bieden.*

Is hij die zijn verlangen te kennen geeft, een man die magt heeft, dan is zijn woord een bevel. *Bieden* is dus ook bevelen, Hildegaersb. 8, 251,

Want tselve gebot, dat hi hem *biet*
Dat breken si ende houdens niet.

Dez. 153, 8. Ende wat hi *biet* dat moet gheschien.

Ontbieden is, bij gevolg, *te kennen geven*, — b. v. Ferguut vs. 847,

Een ridder hilt daer met mi sijn sceren;
Moet ic leven, het sal hem deren,
Ende segt, dat ict hem *ontbiede,*
Dat hijs sal hebben sine miede,

(d. i. zeg hem, dat ik hem laat weten dat hij er zijn loon voor ontvangen zal), — en *gebieden.* In onzen tijd is de beteekenis van *ontbieden* wat naauwer beperkt. Wij bezigen het alleen voor eene kennisgeving of een gebod om tot ons te komen, en sedert het die beteekenis van *tot ons doen komen* heeft gekregen, passen wij het niet enkel op personen, maar ook op levenlooze voorwerpen toe. — *Ontmoeten* is van het nu verouderde, maar bij Hooft en Bredero nog voorkomende *moeten*, te gemoet komen. — *Ontginnen* is van *ginnen*, dat in geene der duitsche talen, voor zoo verre wij die

kennen, meer zonder voorvoegsel gevonden wordt en welks beteekenis daarom niet met stellige zekerheid kan aangewezen worden. Ik vermoed, dat het die van open gaan, en vervolgens van aanvangen zal gehad hebben.

Ontbijten is dus beginnen te bijten en bij gevolg beginnen te eten. Want het woord wordt alleen van menschen gebezigd en de mensch gebruikt zijne tanden zelden tot iets anders dan tot eten. Maar terwijl in sommige der vermelde werkwoorden met *ont*, de kracht van dat voorvoegsel zeer duidelijk uitkomt — b. v. in *ontbranden*, *ontvlammen*, *ontwaken*, die het begin van eene werking te kennen geven en daardoor verschillen van *branden*, *vlammen*, *waken*, die een langer of korter voortduren van die werking te kennen geven — zijn er andere waarin dat het geval niet is. — Door begin en einde verstaan wij niet altijd juist de uiterste grenzen van eene zaak. Wij zeggen »A. woont aan het begin van het dorp," en zijn huis is eerst het zevende of achtste: »die woorden staan in het begin van het boek," en men moet ze daar op bladz. 10 of 12 zoeken: »men is begonnen aan het uitmalen van dien plas" en men is er reeds drie weken mede bezig geweest. Zoo geven ook de werkwoorden uit *ont* zamengesteld niet altijd naauwkeurig den aanvang te kennen, en vandaar dat, wanneer een werkwoord zonder *ont* eene werking te kennen geeft die gewoonlijk binnen korten tijd volbragt is, het onderscheid van beteekenis tusschen simplex en compositum doorgaans wegvalt. Op die wijze zijn *blooten* en *ontblooten*, *moeten* en *ontmoeten*, *bieden* en *ontbieden* woorden van dezelfde beteekenis geworden. Dat is vervolgens ook geschied met *breken* en *ontbreken*, *gelden* en *ontgelden*, *vangen* en *ontvangen*.

Ontbijten heeft in dat lot gedeeld. Bij onze oude schrijvers vinden wij het eenvoudig voor *eten*. Wij lezen b. v. Lekensp. I, 28, 62,

Hi *ontbeets* zelve cume een goet morseel.

(Hij at er zelve ter naauwer nood een goed stuk van.)

Wij gebruiken het woord *ontbijten* uitsluitend van onzen ochtendmaaltijd. Meenden onze voorvaderen er hetzelfde mede? Men zou dat misschien meenen, indien men het woord slechts kende uit het gedicht van Willem van Hildegaersberch, *Vanden avontmael* (bl. 199—203). In den droom, zegt hij daar, zag ik twee tafels; aan de eene zou des avonds feest gehouden worden, en wie daaraan

deel zouden nemen moesten tot aan den avond vasten, aan de andere kon men zich terstond te goed doen. Als hij nu van het eten aan die laatste tafel, derhalve van het eten des morgens spreekt, gebruikt hij altijd het woord *ontbiten*. Hij zegt b. v.:

Men sal thants *ontbiten* reiden
  Optie tafel ront daer by.

Daer moechdi allen tasten toe
  Met vryen wille sonder bedwanc,
Ende *ontbiten smorghens vroe*,
  Wye dattet beiden is te lanc.

Mar als *tontbiten* is ghedaen
  Soe sel u hongher groot becliven.

Maar verscheidene andere plaatsen doen zien, dat de dichter het woord in zoo beperkte beteekenis niet verstaan kan hebben. Hij zelf zegt bl. 172, vs. 100,

Elck beyaecht wel sijn *ontbiten*,
Die bidden can om Gode broot,

d. i. zelfs een bedelaar loopt zijnen kost wel op.

In Der Ystorien Bloemen wordt van Jacobus gezegd, vs. 3583,

Hine dranc noit citer no wijn
Ende noit en *ontbeet* die mont sijn
Vleesch,

Dat wil niet zeggen dat hij nooit met vleesch ontbeet, zoo als wij het zouden noemen, maar dat hij in het geheel geen vleesch at.

Selc es heremite ende en *ontbit*
Nemmermeer spise die wel smaect,

d.i. eet nooit iets lekkers, zegt Jan van Boendale, Teesteye, vs 2155.

Van Theophilus wordt in het gedicht van dien naam, vs. 1026, verhaald, dat hij drie dagen doorbragt,

Dat hi op hem selven niet en achte
Ende dat hine gheens goets *ontbeet*,

d. i. niets at. En in den Esopet, XL, vs. 5, roemt de vlieg,

Wer soe men I beeste spit
Ic ben dierste diere *onbit*.

d. i. die er van eet.

Zelfs weken onze ouden nog wel eens verder van de oorspron-

kelijke beteekenis van het woord af en gebruikten het in de beteekenis van drinken. Van Ferguut wordt vs. 2466 verhaald:

Hi reet den dach dore totter noene
Int foreest dwers ende lancs,
Dat hi en *onbeet aets no drancs.*

En bij Maerlant Sp. Hist. I, 7, 41, 30, zegt Petrus op den Pinksterdag,

Ghi heren, ghi man!
Ne waent niet dat wi dronken sijn,
Wine *ontbeten* noch heden *wijn.*

d. i. wij hebben heden nog geenen wijn gedronken.

Kiliaan vertaalt *ontbijten* door *jentare*, en het latijnsche *jentare* is, wat wij nu ontbijten heeten, den ochtendmaaltijd houden. Ook Hooft denkt aan het ochtendmaal als hij in zijnen 929en Brief schrijft: »Dezen morgen komt my mijn Hujsvrouw, met een verbaast en bestorven aanschijn, tot een bitter *ontbijt* brengen het deel, dat U. E. gelieft, by schrijven van gister, ons aan U. E. droefheit te gunnen." Maar dat men het toen toch nog niet altijd in eene zoo beperkte beteekenis nam, blijkt uit de woorden van denzelfden schrijver in zijnen Baeto (Ged. II, bl. 351),

Een worrem neemt tot sijn *ontbijt*
Het harte van een groot Tyran,

waar *ontbijt* maaltijd of spijs beteekent, even als bij Huygens Korenbl., I, bl. 153,

Dien hitsigen *ontbijt* en kan hy niet verswelgen,

waar wij voor *ontbijt* zeggen zouden, brok of beet.

Ontbijten heeft dus eerst de beteekenis gehad van *beginnen te eten*, later die van *eten*, *maaltijd houden*, nu heeft het die van *'s morgens eten.* Hoe komt dat?

Wij hebben gezien waarom verscheidene zamenstellingen met *ont* hare inchoative beteekenis verloren hebben. Daartoe behoort ook *ontbijten.* Van toen af beteekenden *ontbijten* en *eten* of *maaltijd houden*, *ontbijt* en *maal* of *maaltijd* hetzelfde. Maar echte synonyma kunnen niet lang leven. Heeft eene taal twee woorden die geheel hetzelfde uitdrukken, dan duurt het niet lang of het volk behoudt er één en werpt het andere als onnutten ballast over boord. Of

wel het wijzigt de beteekenis van het eene, soms van beide, en maakt ze zoo bruikbaar. Het laatste is geschied met *maaltijd* of *maal* en *ontbijt*. Het eerste heeft de beteekenis gekregen van eenen overvloedigen, het laatste van eenen eenvoudigen maaltijd. 's Middags is onze tafel het best voorzien: dat noemen wij dan ook nooit *ontbijt*, maar middagmaal of maaltijd. 's Avonds wordt bij velen wel zoo ruim niet opgedischt als 's middags, maar het is toch anders en beter dan 's morgens; vandaar dat de naam van *ontbijt* tot dien laatsten maaltijd, den eenvoudigsten van alle beperkt is geworden. Doch in de dorpen van Noordholland, waar, enkele feestdagen uitgezonderd, 's avonds niets anders op tafel komt dan brood, boter en kaas, even als 's morgens, spreekt men ook nog, en zeer juist, van het *avondontbijt*.

P. LEENDERTZ WZ.

AANTEEKENINGEN.

Geslachten Moens en Ornia.

De 8 kwartieren van Bern. Moens.

Henrij Moens (zoon v. Anthoni en Anna Govaerts) geb. 1527, † 1586.

× kind bij A.

Anna Snellinck, (d. v. Joost en Anna Verleijsen) † 1594.

Bernard di Bonanomi van Milaan, komt als hoofdman van 400 Italianen naar Brabant.

× kind bij B.

Johanna Schol, d. v. Cornelis en Cathar. Neefs.

Martin v. Papenbroeck, † 1613, sticht het Jacobs hospitaal te Antwerpen.

× kind bij C.

Marjanta Luijten, † 1606.

Jacob v. Bancken, z. v. Otto Geurts en Aleid Pancras.

× kind bij D.

Agatha Pancras Pietersd.

A. Hendrik Moens, geb. 1558, † 1625 te Antwerpen.

× kind bij E.

B. Constantia di Bonanomi, geb. 1570, † 1642.
C. Martijn Papenbroeck.
× kind bij F.
D. Elisabeth Bancken.
E. Bernard Moens, geb. 1605, † 1641.
× kind bij G.
F. Anna Papenbroeck.
G. Bernard Moens, geb. 1640, † 1718, × 1693 Maria Magdalena v. Ornia.

De 8 kwartieren van Maria Magd. v. Ornia.

Gerbrant Ornia, Gozewijnz. (zoon van Upcke, zoon van Sijvert, vertrekt naar Friesland in 1594.)
× kind bij H.
Titia Tritzum, dochter van Douwe, (zoon van Circk, burgem. v. Dokkum.)
Hendrik Houtloock, Hendriksz., test. te Amst. in 1588.
× kind bij I.
Isabella v. Roswinckel, dochter van Herman en Cath. Willems van Alkmaar.
Pieter v. Zell, zoon van Martin en Cath. Ysbrandts v. d. Hem.
× kind bij K.
Cathar. Heeremans, dochter van IJim Gijsbrechts N. Appelman.
Hillebrant den Otter.
× kind L.
Emke Stuijvers Gerritsd
H. Goswijn Ornia, † te Amst. 1656.
× kind bij M.
I. Cathar. Houtloock, geb. te Dokkum.
K. Jacob Zell † te Amst. 1654.
× kind bij N.
L. Magdal. den Otter, geb. 1598, † 1637.
M. Gerbrand Ornia, geb 1637, † 1692.
× kind bij O.
N. Ermerentia v. Zell, geb. 1634, † 1662.
O. Maria Magdal. v. Ornia, geb. 25 jan. 1637, × Bern. Moens.

G. A. SIX.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Hayo Douwes orgelmaker.

AD HAIONEM DOMINICUM.

Organopoeum.

Note mihi primis Haio saluebis ab annis,
Eia agedum quoniam Dominumque Deumque fatigas
Cernuus, arrectis iam nunc oratio quid sit
Auribus accipias, imaque in mente recondas.
Est ea colloquium summo cum principe mentis
Ardens, quo grates agimus, vel numinis iram
Tollimus, ac lassi morbis bona cuncta precamur.
Vnde patet sperni, quibus est fiducia nulla,
Vel trepido impuras protendunt pectore palmas.
Non sic orauit Moses, non Josua, nec Anna,
Non Dominus Christus, nec Elias aut Helisaeus,
Non David, Patriarcha Abraham, Simeon, Jacobus,
Isaacus, Domini mater, sanctique Prophetae.
Hos imitare viros summo feruore beatos,
Quandocumque preces fundis vel clausus in arcto
Conclaui, vel templa petens minitantia coelo.
Sic animae tandem fassae peccata remittet
Omnipotens genitor, rerum cui summa potestas.
Sit tibi spes Christus, ne te contagia laedant
Mundi, et stelliferi quo fias incola coeli.

Jo. Fungeri, Leovardiensis Frisii, Sylva Carminum, Antv. 1585, p. 141; Franek. 1607, p. 145.

Hayo Douwes zal dus een friesch orgelmaker zijn geweest, waarschijnlijk te Leeuwarden.

Assen. W. B. S. BOELES.

Orgels en organisten te Dordrecht. Ingevolge art. 50 der provinciale synode te Dordrecht 16—28 junij 1574, schafte men in die gemeente het gebruik der orgelen af. In 1579 kwam men echter aldaar hiervan terug, zoo als blijkt uit de Tres. rek. van dat jaar, waarin gemeld wordt, dat Cornelis Jansz. van Tongeren 12 £ over

1 jaar weddens ontving van de Organen ten Augustinen te blasen, en Gherrit van Grippe 9 £ van dat hy die Organen ten Augustinen gespeelt heeft. Dit orgel werd, volgens Tres. rek. 1589—1590, hernieuwd door zekeren orgelmaker, die 61 £ tot loon en reisgeld ontving, en op stads kosten, ten huize van de weduwe van Gerrardt van Grip, in Martio 1590, werd onthaald. Ook vindt men omstreeks dien tijd voor het eerst melding gemaakt van eenen orgelist der Groote Kerk te Dordrecht, Arie Servaes, die voor 1 jaar spelens in het vrouwenkoor, na de predicatie, 18 £ ontving. Nog in 1598 werd er alleen *voor* en *na* de predicatie gespeeld, en de orgelisten door den kerkeraad geboden, terstond na de predicatie met de psalmen te beginnen, en die 5 of 6 maal te achtervolgen, en zoo zy dan musicale stucxkens wilden spelen, mogten zy het doen, mits dat zy grave, stichtelyke stucxkens speelden en notetten en ligtvaardige achterwegen lieten." Tot in den aanvang der 17de eeuw hield men hiermede vol, maar sedert werd het achterwege gelaten, totdat in 1638 den burgemeester door den kerkenraad werd afgevraagd, »of hy oock niet stichtelyc ende oirbaerlyc en soude achten het ghebruyck der orgelen wederom te herstellen, ende onder het singen der psalmen te ghebruycken." (Schotel, Kerkel. Dordrecht, deel I, bl. 105—106.)

Het midden der 17de eeuw was voor de stad Dordrecht een gulden tijdperk. In de zang- en toonkunst hadden Theodorus Tegelbergh, Cornelia Blanckenburgh, »uytnemende in de Musyck," Anna van Blocklandt en Anna Roemers, toen hunne wedergade alleen in het magtige Amsterdam. De eerstgenoemde, Theod. Tegelbergh was de leermeester van Margaretha Godewyck, die zijne kunst zeer roemt. Ook maakte toen naam Fortunatus Riet: In de Tres. rek. 1630 lezen wij van hem »Fortunatus Riet, Mr. in Musyck, 50 £ tot eene vereeringe, dat hy aen de E. heeren met syne kinderen heeft doen hooren eene sonderlinge harmonie." (ald. dl. 1, bl. 337).

»Int jaer 1638, op den 25 jan. (volgens eene M.S. Beschr. v. Dordrecht) zynde Pauli Bekeeringe, heeft men begonnen, binnen Dordrecht, op den orgel te spelen, onder het zingen der psalmen, vóór en na de predicatie. In de Groote kerk speelde men sondachs smorgens, onder het zingen, en na den middag in de Augustyne, en voorts de gantsche week in d'avondpredicatie."

»Harman Harmansz. Coster in de Augustyne kerck, als voorsanger en voorleser in deselve kerck, trok 108 £; mr. Gerbrant Theunis, organist, ontving boven de 150 £, die hij van de kerk genoot, nog 250 £ van de stad, en Corns. Hulstman, over 1 jaar weddens, als blaser van orgelen in de Augustynen kerck, 30 £ en van orgelen in de Groote kerk 10 £, en Hendrik Hechtermans, voorleser en voorsanger in de Groote kerck, jaerlijks 80 £. Volgens Kerk. Acta, 24 jan. 1669, werd in den kerkenraad besloten, dat de organist, trekkende *f* 37,10 jaarlijks, behoort gebragt te worden ten laste van de kerck." (ald. dl. I, bl. 363).

»Het maecken van den orgel [in de Groote kerk te Dordrecht], ofte van de instrumenten met den gevolge en aankleve van dien is aen meester Nicolaes van Hage (van Antwerpen) aenbesteet geworden voor 9 duysent carolus guldens, met bedingh aen de d'eene syde, dat het voorsz. orgel binnen 2 jaren (1670—1672) compleet soude moeten werden opgelevert, en belofte aen d'andere sijde, dat den voorm. meester, gedurende de voorsz. tyt vrijdom van huyshuire soude genieten, ende dat hem oock een plaets soude werden aengewesen om syn instrument te prepareren. Ende is naderhandt besteedt gewerden het maecken van de gront van den orgel met de verdere onkosten daerover gevallen, voor eene somme van 366 carolus guldens. Het maecken van een kasse ende vorder werck tot het stellen van de voorsz. orgel voor eene somme van 19 hondert carolus guldens. Het gesnedene werck aen de voorsz orgel, voor 475 carolus guldens. Ende het maecken van de ysere tralyen om de pedestallen, voir 610 gelycke guldens. Monterende alle de voorsz. bestedinge te samen ter somme van twaelf duysent drie hondert een en vijftich guldens, — volgens Deductie ende vertoogh by mr. Jacob van Beveren. De eerste organist van het nieuwe orgel was Carel Jacobse Pellereyn, die met een bierboom begunstigd werd, sonder aen de stad de gestelde recognitie te betalen, mits het resterende werck aen het orgel te perfectioneren, — volgens Resol. van den Oudraad, 1 oct. 1678, (Schotel, ald. dl. II, bl. 167—169).

J. VAN DER BAAN.

LEES- SCHRIJF- EN DRUKFOUTEN.

dl. XXIV.	bl.	12	onderaan		staat:	W. C. ROGGE,	lees:	H. C. ROGGE.
»	»	» 36	reg.	6 v, o.	»	kan	»	ken
»	»	» 45	»	6 v. b.	»	belang	»	belang bij
»	»	» 129	»	14 v. o.	»	in	»	en
»	»	» 133	»	9, 7, 4 en 1 v.o,	»	Salewijn	»	Lalewijn.
»	»	» 178	»	17 v. b.	»	boeren	»	heeren.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:
FAMULUS, J. C. K., LABORANTER, v. K., v. VL.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang.

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 25. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER
tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

20 Junij 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Lex Phaath. — Bezitregt gestaafd door het zweren van eenen eed. — Jodenbelasting . . . . 289.

Kapittelgoederen te Boxtel . . . . 290.

Zonderlinge strafoefening. — St. Jans kruid. — Iö Vivat. — Spreekwijze. Door de wol geverwd . . . . 291.

Antwoorden.

Willem de Clercq. — In de bus blazen. — Een kalender en een huwelijksregister . . . . 292.

Cornelis Gentman Leijdekker. — Hoogeveen . . . . 293.

Aanteekeningen.

Tekstkritiek . . . . 294.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Orgelmakers en organisten . . . . 298.

Klokkenspel en orgels te Sneek . . . . 300.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

Laura Bridgman. (XXIII, vr. XIX; vgl. XXIV, omsl. n°. 15). In n°. 12, 1873 wordt gevraagd naar Laura Bridman, een blind en doofstom meisje. In den Tijd (J. L. van der Vliet, te 's Gravenhage) XI deel bl. 41, vindt men een stuk naar Charles Dickens, waarin een en ander wordt medegedeeld omtrent de bedoelde persoon, die daar Laura Bridgman genoemd wordt. Er is daar eene lithographie bijgevoegd, voorstellende het meisje, bezig met onderwijs te geven aan een' knaap, die eveneens blind en doofstom is.

Indien de vrager verlangt het ex. van den Tijd in te zien, ben ik bereid het ter leen te verstrekken.

J. A. SNELLEBRAND.

VRAGEN.

Lex Phaath. In 867 gaf koning Lodewijk II, de Duitscher, aan lieden bij de Bodenzee kwijtschelding van pacht, ut eis liceret habere plenam legem, quae vulgo dicitur *Phaath*, sicut ceteri Alamanni (Böhmer, Regesta Carolor. p. 84.) Wat behelsde die wet?

Bezitregt gestaafd door het zweren van eenen eed. In 873 stond dezelfde Lodewijk II aan het klooster St. Gallen toe om zijn *bezitregt door eedzwering te staven* en in 874 maakte Sigehard, abt van Fulda, van een gelijk regt gebruik, zelfs tegen Liuperd, aartsbisschop van Mainz en werd door eedzwering in het bezit van betwiste tienden gehandhaafd.

Zijn er in ons land ook kloosters geweest, die dit groote voorregt genoten en kon de keizer alleen of konden ook andere landheeren dit schenken?

G. A. SIX.

Jodenbelasting. Reinold van Gelder had, na zijne verheffing tot de waardigheid van hertog, van den keizer ook de jodenbelasting in zijn land gekregen; wegens dit jus fisci werden de Joden onder anderen in 1446 te Arnhem vrijgesteld van pandschatting, dewijl die alleen door vrije lieden kon toegestaan worden. (Nijhoff, Gedenkw. IV. 221.) Maar hoe kon dan Ruprecht, roomsch koning, in 1408 aan zijne zuster Anna, hertogin van Beieren en van Berg, voor haar leven den gouden offerpenning van de Joden in de landen van Gelder en Gulik schenken? (Zie Chmel, Regesta Ruperti, p. 153.) Of moet die offerpenning onderscheiden worden van de eigenlijke belasting en hadden de keizers zich den eersten voorbehouden bij het afstaan der laatste?

Het schijnt dat de keizers, vooral in het belang van de geregelde opbrengst dezer belasting, niet gaarne zagen, dat er onder

de Joden twist ontstond, wie hun hoogmeester zou zijn. Ruprecht beval hen in 1407, Israhel als hunnen hoogmeester te erkennen boven anderen die zich daartoe hadden opgeworpen; maar het blijkt toch, dat de Joden zelve, zoowel in Duitschland als elders, het regt hadden om hunne hoogmeesters te kiezen: want in 1027 werd de geleerde Samuel te Grenada door de Joden tot hun *naghid* of prins verkozen.

Veel zonderlinger schijnt het zeker, dat Habbous, koning van Grenada, dezen Samuel tot vizir en kanselier verkoos. Dat in eenen muzelmanschen staat zoo iets kon plaats hebben, was deels toe te schrijven aan het groot aantal van Joden die te Grenada woonden, waarom zij dan ook de jodenstad genoemd werd, maar ook, volgens prof. Dozij (Hist. des Musulm. IV. 29), dewijl er toen te Grenada onder de aldaar heerschende Berben geene bekwame en geletterde mannen werden aangetroffen, zoodat het geen wonder was, dat de in alle opzigten uitmuntende Samuel door Habbous tot zijn eerste staatsminister werd benoemd. Prof. Dozij zegt, dat het misschien het eenigste voorbeeld was, dat zoo iets in een muzelmanschen staat voorviel; maar uit Baride, Les Juifs en France en Italie et en Espagne, p. 99, zie ik, dat ook reeds vroeger, in de tiende eeuw, de rabbijn Chasdai als minister van den kalif Abderame voorkomt.

G. A. SIX.

Kapittelgoederen te Boxtel. Door eene resolutie der staten van 1650 moesten aan protestantsche jongelingen, studerende in de godgeleerdheid, uitkeeringen gedaan worden uit de kapittelgoederen van Boxtel.

In 1759 evenwel bestond het kapittel uit de volgende protestanten: mr. Martin, mr. van Assendelft, mr. v. Borselen enz. Hoe kwam het, dat deze heeren, die zeker geene theologanten waren, met die kanunniksplaatsen waren begunstigd? Schutjes zegt in zijne Geschied. van het bisd. v. 's Hertogenbosch, niet, aan wien de inkomsten dier kapittelgoederen na 1795 zijn gekomen. Heeft het domein ze toen aan zich getrokken?

G. A. SIX.

Zonderlinge strafoefening. In december 1705 kwam eene vrouw aandrijven op de schans St. Andries, stroomaf van Keulen, met handen en voeten gebonden op balkjes en haar hoofd op een plankje waaronder twee leege vaten om het zinken te beletten, bij zich hebbende de sententie waarbij zij door de magistraat van Keulen tot die straf was veroordeeld, omdat zij drie kinderen bij haar eigen vader had gehad en waarin gelast werd dat men deze persoon niet mogt aanhalen, maar wel voeden, zoo als de gouverneur van St. Andries ook deed. Te Dordt spoelde zij dood aan (Schutjes III. 82.)

Is deze zonderlinge en wreede straf meer in gebruik geweest of was zij eene bijzondere uitvinding van den keulschen magistraat voor dit exceptioneel geval?

G. A. SIX.

St. Jans kruid. Van Hall, in zijn Neerlands Plantenschat (Leeuwarden 1854, bl. 83) vermeldt, dat het St. Jans kruid, (een knollig huislook) door vele landlieden uit den grond genomen en met het worteleinde aan den zolder opgehangen wordt. Het blijft zijn voedsel uit de lucht trekken »*en begint met St. Jan te bloeijen.*" Is hiermede de vraag van Petersen (der Donnerbesen S. 20) beantwoord: »haben so viele Pflanzen den Namen von Johannis, weil sie um diese Zeit blühen, oder ist Johannis an die Stelle eines heidnischen Gottes getreten?"

J. D. / L.

Iö Vivat. Wie is de dichter en de componist van het lied Iö Vivat?

Spreekwijze. Door de wol geverwd. Moet dat niet wezen: »IN de wol," daar de wollen stoffen niet verschieten?

[Ik geloof dat de vrager gelijk heeft. In de verzamelingen die ik er op na kan zien, die van Sartorius en Tuinman, staat ook *in* de wol. De laatste zegt er van: »dit wordt toegepast op ymand die niet te veranderen is, gelijk 't geen in de wol geverwt, en uitde natuur is niet verschiet."]

ANTWOORDEN.

Willem de Clerq. (Vgl. XXIV, bl. 242). Ter beantwoording van de vraag n°. 12 diene, dat de verhandeling: »Korte geschiedenis van de Orde der Jezuiten, en onderzoek in hoeverre hun bestaan eenen voor- of nadeeligen invloed gehad heeft op godsdienst, menschengeluk en beschaving, gedrukt is in van Kampens Magazijn voor wetenschappen, kunsten en letteren, dl. IV, bl. 347; die Over den Cid als ideaal van den held der middeleeuwen, ald. dl. III, bl. 193; die Over de Grieken der nieuwere geschiedenis, ald. dl. I, bladz. 39.

In dezelfde verzameling, dl. I, bl. 408, staat van W. d. C. eene Herinnering aan Petersburg, en dl. III, bl. 157, een Dichtstuk aan John Bowring.

Haarlem. H. M. C. VAN OOSTERZEE.

In de bus blazen. (XXIV, bl. 85; vgl. bl. 193.) Daar de spreekwijze in de bus blazen zeer oud is, moet men zich herinneren, dat er in de meeste steden van ons land op de wallen of forten steeds bussen gereed lagen om in onvoorzienen nood dadelijk hulp te kunuen verschaffen. Wanneer men de afbeeldingen van zulk een toestand beschouwt, ziet men dat er een brandende lont aan het schiet- of lontgat wordt gehouden, de man blaast op de lont om het kruid vuur te doen vatten en de bus brandt los. Men vindt zulke voorstellingen op prenten door Jan van de Velde letterlijk afgebeeld. Wat moesten de inwoners anders doen dan maar flink in de bus te blazen, om de zaak, hoe dan ook, nog te redden. Zou dit feit in de zamenleving niet aanleiding hebben gegeven om van ieder die in dergelijke omstandigheden verkeert te zeggen: hij moet maar in de bus blazen?

U. C. KRAMM.

Een kalender en een huwelijksregister. (XXIV, bl. 145.) T. a. pl. doet X eene mededeeling omtrent een in zijn bezit zijnden ouden kalender en huwelijksregister en wenscht te weten, van waar die afkomstig zijn, (denkelijk van Doesburg.) Daar onder de daarin

opgenoemde namen ook die van mijne familie voorkomt, ben ik zoo vrij X te vragen, of daar ook meer van vermeld is. Volgens familiepapieren bevond zich onze familie in den gevraagden tijd, 1559, nog niet in Gelderland. Ik vind daar de eerste p. m. 1600, als gehuwd met Girard de Bergeries, volgens acte geteekend te Cleve 1647.

Ik moet dus onderstellen, dat het handschrift niet te Doesburg te huis behoort, maar van eene nabijgelegene gemeente of vroeger klooster afkomstig is; te meer daar onder de opgegevene namen niet voorkomt de familie (thans uitgestorven) mijner moeder, van Rouwenoort, welke sinds 1300 altijd in de onmiddellijke nabijheid van Doesburg heeft gewoond. Wel komen onder de namen vele geslachten voor, met deze familie geparenteerd en thans ook meestal uitgestorven, de geslachten de Gruijter † 1559, van Kessel, van Heerd, van Bremt, Mom, van de Cappel, van Enghuyzen, van Heukelom. Deze woonden echter, zoo verre bekend is, niet te Doesburg, maar in de nabijheid, onder Didam, Keppel, Wehl, enz.

De familie Baerken, als eigenaar in 1742 opgegeven, is eene zeer oude geldersche en was vroeger te Doesburg woonachtig; of zij daar nu nog woont weet ik niet.

R. mei 1874. VAN DER BORCH.

Cornelis Gentman Leydecker. (Vgl. XXIII, bl. 268, 476; XXIV, bl. 23, 88, 140.) Toen ik te huis de grafschriften had afgeschreven, ben ik met het boek naar de kerk gegaan om te verbeteren wat er te verbeteren was. Ik geloof dus niet, dat ik mij heb vergist in de jaartallen.

Den 12 sept. 1650 werden te Zieriksee als poorters ingeschreven: Marinus Leijdekker, van Tholen, met zijne kinderen, Huijbert 9, Melchior 6, Nikolaas 4 en Maria 1 jaar oud,

En huwde aldaar den 29 julij 1706, mr. François Leydekker, van St. Maartensdijk, met Jacoba Cornelia de Huijbert.

Axel. F. CALAND.

Hoogeveen. (Vgl. XXIV, bl. 26). Op eene tot 1400 opklimmende (tusschen 1730 en 1740 geschrevene) genealogie dezer familie,

uit welke de ambachtsheerlijkheid Hoogeveen op de van der Meers overging, (omstreeks 1680?) vind ik geen Cornelis Hoogeveen gehuwd met H. J. Sanderson.

C. V. B. D.

AANTEEKENINGEN.

TEKSTKRITIEK.

I.

Cassamus vs. 1290. Ik beloofde, bl. 279, op deze plaats terug te komen. Zij luidt:

Die camere was in allen sinne
Wel gescreven van finen goude
Ende van lasure menichfoude,
Daer in geworpen stonden jeesten,
Die ic therseggene en conde geleesten.

Geleestèn verklaart de uitgever door »ten uitvoer brengen" en die verklaring is goed. Derhalve verhaalt de dichter, dat de wanden der kamer blaauw en goudkleurig waren, waarin geschiedenissen geschilderd stonden, die ik, zegt hij, *niet zou kunnen ten uitvoer brengen na te vertellen.* Men ziet, die laatste regel is brabbeltaal: aan »herseggen conde" hebben wij genoeg; »geleesten" is het vijfde rad aan den wagen. Maar laten wij het den dichter niet wijten: want ik houd mij verzekerd, dat niet hij hier schuld heeft, maar een afschrijver, die eerst uit eene ligt vergeefelijke onachtzaamheid eene kleine fout heeft gemaakt, maar er later, wat minder te verschoonen is, om die kleine fout te bedekken, eene grootere aan heeft toegevoegd. Ik geloof dat de dichter geschreven heeft,

Daer in jeesten geworpen stonden,
Die ic niet herseggen en conde.

De afschrijver, aan vs. 1289 bezig zijnde, schreef, «Daer in geworpen stonden". Eerst toen dit op zijn perkament stond, bespeurde hij

dat hij het woord »jeesten" uitgelaten had. Hij zette dit woord nu aan het einde van het vers. Het stond daar goed, maar het rijmde niet met *conde* van het volgende vers. Dit moest nu eindigen met een woord op *eesten* en onze afschrijver wist er niets anders op, dan *herseggen conde* te veranderen in *therseggene conde geleesten.* Een slordig lezer zou het leelijke vers niet opmerken, een aandachtig lezer zou er misschien den dichter de schuld van geven. In ieder geval, de fout was hersteld zonder dat er doorhaling noodig was geweest, doorhaling, die de afschrijvers de leelijkste fout in een handschrift achtten en waartoe zij niet overgingen zoolang zij zich nog op eene andere wijze wisten te redden.

Laat ik, nu toch met dit onderwerp bezig zijnde, hier iets bijvoegen omtrent een paar andere plaatsen.

II.

Velthem I, cap. 12, vs. 1.

> Arabien was wout ende metel,
> Doen die kinder van Israel
> Daer in lagen.

Een benijdenswaardig man, die Isaac le Long, uitgever der kronijk van heer Lodewijk van Velthem! Geen woord, of hij weet het te verklaren. Zelfs voor het fraaie vers in boek I, cap. 34,

> Archer me en besciet geen plardecken,

waar de taalkenners van onzen tijd kop noch staart aan weten te vinden, staat hij niet; hij weet te zeggen wat het beteekent. Het woord *metel,* dat wij hier in vers 1 lezen, was hem zeker nooit voorgekomen. Maar het staat hier nevens *wout*: de dichter zegt later,

> Over die zee daer Moyses quam
> Eest nu al wout, als ict vernam;

derhalve, begreep le Long, kon het woord, dat hier van Arabië gezegd wordt, niet wel iets anders beteekenen dan wildernis, en onbeschroomd schrijft hij naast *wout ende metel,* »bosch en wildernisse". De heer Oudemans schijnt er een ander oog op te hebben: hij schijnt er een adjectivum in te zien. Althans hij schrijft in zijne Bijdrage, waar hij deze plaats aanhaalt: »*Metel,* woest, onbebouwd". Zoolang ik echter geene bewijzen heb voor het hetgene de genoemde heeren beweren, blijf ik gelooven, dat hetzij de afschrijver, hetzij

le Long hier eene fout gemaakt hebben, zoo als dikwijls door afschrijvers en uitgevers gemaakt is, dat zij namelijk *ni* voor *m* aangezien hebben, en dat heer Lodewijk geschreven heeft,

Arabien was wout ende *niet el*,

d. i. Arabië was woud en niets anders.

III.

Van vrouwen ende van minne, bl. 70. vs. 19.

Het is mei, en de dichter noemt hier op, wat verschillende menschen gaan doen nu die aangename tijd gekomen is,

Die maechden, die die cleyder gaen vuyken,
Gaen nu ten born met haren cruken;
Die vischers setten oec haren vuyken
In twater, daer die visch in duken;
Die pluumgravc wil sijn swaenkuken
Gaen corten, merken ende fnuken.

Vuyken, in het eerste dezer verzen, is, zegt de uitgever in het glossarium, »waarschijnlijk slaan, kloppen, stampen, zoo als men wel het linnen doet, dat men wil wasschen. Fuycken, bij Kil. pellere, trudere, quatere, pulsare". Het is waar, dat stampen in de waschtobbe heeft somtijds plaats, maar het is toch de gewone manier van wasschen niet, en vooral was het dit niet in vroegeren tijd. »De kleederen gaan stampen" voor de kleederen gaan wasschen, zoo als hier dan gezegd wordt, zou dus nog al een vreemde uitdrukking zijn. Voorts weet ik niet, of dit stampen in de waschkuip, wat nu wel eens geschiedt en misschien in vroegeren tijd ook wel geschiedde, ooit *fuiken* genoemd is. Eindelijk, wij hebben hier een aantal regels, die alle denzelfden rijmklank hebben. Reeds twee regels verder komt *vuyken* nog eens voor, wel in eene andere beteekenis; maar ik geloof toch, dat de dichter zoo iets niet gaarne zou gedaan hebben, indien het niet volstrekt noodig was. Ik houd het er dus voor dat er eene fout is. In het eerste vers heeft de dichter zonder twijfel geschreven *buyken*. Het is een woord, dat ook rijmt en dat — al zou *vuyken* hier kunnen staan, wat mogelijk is — des dichters meening duidelijker uitdrukt. Want *buycken* is, volgens Kiliaan, *lintea lixivio purgare sive lavare*, en het daarvan afgeleide *buyckster*, *lotrix*. De kleederen *buycken*, is dus de kleederen *wasschen*.

Als wij ons herinneren hoe weinig 𝔱 en 𝔯 in vorm verschillen, begrijpen wij dat een afschrijver de eene wel eens voor de andere aanzien kon.

IV.

Verwijs, *Bloemlezing*, dl. III, bl. 129, vs. 13.

Eenen groten racghinen cant
Es arde wel sijn gevouch,
Dien neimt hi in sijn hant
Als hi wil gaen ter plouch.

De dichter spreekt van den kerel, den dorper, den boer. »Eenen groten racghinen cant, zegt hij, voegt hem wel, is wel naar zijnen zin. Dien neemt hij in zijne hand als hij gaat ploegen". Maar wat neemt hij dan? *Kant*, zegt de uitgever in zijne woordenlijst, is *homp, korst* van brood, en bij *racghijn* geeft hij op, *met spinragen voorzien, verschimmeld;* maar deze laatste verklaring voldoet hem toch niet, hij zet er een vraagteeken achter. Met reden: want laten de kerels van dien tijd zoo woest en onbeschaafd zijn geweest als zij hier voorgesteld worden — ik voor mij vermoed, dat de dichter ze hier wat al te zwart maakt — dan geloof ik toch niet, dat zij met beschimmeld brood te vreden zullen geweest zijn. Wij weten dat zij die bijna niets eten dan roggenbrood en aardappelen, op *die* spijzen doorgaans keuriger zijn dan andere, die maar voor een gedeelte daarvan leven. Verder is *met spinrag voorzien,* wat de eerste beteekenis van het woord zou zijn, heel iets anders dan *beschimmeld.* Eindelijk de uitgang *ijn,* dien het adjectivum *racgijn* heeft, wijst ons aan dat het een stoffelijk adjectivum is. Het zou dus moeten beteekenen *uit spinrag bestaande*, *van spinrag gemaakt*, wat hier geenen goeden zin geeft.

De plaats is, zoo als wij die hier lezen, onverstaanbaar. Een afschrijver heeft daar de schuld van, die eene *o* of *u* voor eene *a* heeft aangezien. De dichter heeft geschreven *rocghinen* of misschien *rucghinen*, want de geslotene *o* en *u* wisselen dikwijls. *Roggijn* is een stoffelijk adjectivum, dat beteekent *wat uit rogge bestaat* of *van rogge gemaakt is,* en een *rocghinen cant* is dus een *korst roggenbrood.*

Wij vinden diezelfde uitdrukking in een rijmpjen in het Belg.

Museum, II, bl. 315, waarin de Brabanters als matig en wakker geroemd en als zoodanig tegen de overige Nederlanders over gesteld worden. Van de Hollanders b. v. wordt daar gezegd:

Groote platteelen,
Lecker morseelen
Ende vrouch ande banck:
Dat zijn de drijnckebuucken van Hollant.

Van de Brabanters:

Een groen raepkin,
Een vuurt scaepkin,
Ende den *rogghenen cant:*
Dat zijn de pruesschaerts van Brabant.

P. LEENDERTZ WZ.

VEREENIGING VOOR NOORD NEDERLANDSE MUZIEKGESCHIEDENIS.

Orgelmakers en organisten. Inwijding kerkorgel te Sommelsdijk 8 dec, 1775, vervaardigd door Jacobus Robbers, orgelmaker te Rotterdam, geëxamineerd door P. A. van Hagen, organist in de Groote kerk te Rotterdam, J. M. Heinricks, organist in de Groote kerk te Goes, en Jan Robbers, organist in de Fransche kerk te Rotterdam, — bespeeld door P. J. de Zager, organist te Sommelsdijk. (Boekz. januarij 1776).

Jacob Potholt was organist in de Oude kerk te Amsterdam, gaf uit bij Joh. Wessing Willemsz. te Amsterdam, bij inteek. à *ƒ* 7 en buiten inteek. à *ƒ* 8,50, De voizen der 150 Psalmen en Lofz., geschikt naar den nieuwsten zangtrant, met prae- en interludiums en met becijferde Bassen, op nieuw zamengesteld en gecomponeerd voor het orgel, klavier en andere speel-instrumenten. (Boekz. febr. 1776, bl. 196).

Het nieuwe orgel in de Augustijnenkerk te Dordrecht is vervaardigd door H. H. Hess, orgelm. te Gouda. (Boekz. febr. 1776).

J. Z. Triemer wordt vermeld, als hebbende de Psalmberijming

van N. Tate en N. Brady, met de nevensgevoegde Lofzangen van J. Stennet, J. Watts, S. Browne en J. Mason, in muziek gebragt en in druk verschenen, met octrooi, te Amsterdam. De oudere engelsche psalmberijming, berijmd door Thomas Sternhold, John Hopkins en anderen, was op muziek gebragt door John Playford te Londen. (Boekz. febr. 1776).

Inwijding kerkorgel te Axel 27 febr. 1776, geëxamineerd door J. C. Heinrichs, organist der Gr. kerk te Goes. (Boekz. mei 1776).

Inwijding kerkorgel te Damwoude 26 januarij 1777, vervaardigd door Heins, orgelmaker te Groningen. (Boekz. maart 1777).

Peesch, organist te Zoelen, vermeld Boekz. sept. 1777.

Inwijding kerkorgel in de St. Jans kerk te Maastricht 5 nov. 1780, vervaardigd door Lambert Houtappel en Joseph Bienvegniet en comp. aldaar. (Boekz. nov. 1780).

Inwijding kerkorgel te Apeldoorn 13 aug. 1780, vervaardigd door J. Schelling, orgelmaker en organist in de Luth. kerk te Deventer. (Boekz. aug. sept. en oct. 1780).

Inwijding kerkorgel te Berlikum, in Friesl., 16 julij 1780, vervaardigd door Johannes Mittenreyther, orgelmaker te Leiden, en geëxamineerd door Jan Feddema, organist te Harlingen. (Boekz. aug. 1870.)

Inwijding kerkorgel te Leiderdorp, 15 julij 1781, vervaardigd door Joh. Mettereither te Leiden. (Boekz. julij 1781).

Inwijding kerkorgel te Bolsward, 28 junij 1781, vervaardigd door A. A. Heinz, orgelm. te Gouda, geëxamineerd door de organisten Johannes Tammen te Groningen, en Jan Feddema te Harlingen. Een gedicht van Jan A. Bakker, op muziek gebragt door C. E. Graaf, werd toen uitgevoerd. (Boekz. aug. 1781).

Inwijding kerkorgel te Midwolder Hamrik, 11 nov. 1787, vervaardigd door Wentijn, orgelmaker te Embden, geëxamineerd en bespeeld door J. H. Tammen, klokkenist en organist te Groningen. (Boekz. maart 1788).

Inwijding kerkorgel te Bergum in Friesland, 26 oct. 1788, vervaardigd door Lambertus van Dam te Leeuwarden, bespeeld door mr. Nicolaas Arnoldi Knock, en geëxamineerd door dezen en H. B. Idzerda, organist te Groningen. (Boekz. nov. 1788).

Inwijding kerkorgel te Hilversum, 30 julij 1788, vervaardigd

door Abraham Meere, orgelmaker te Utrecht, geëxamineerd door F. Nieuwenhuizen, organist en klokkenist te Utrecht, en A. Munnikhuizen, organist der Luth. Oude kerk te Amsterdam. (Boekz. sept. 1788).

Beunis was organist te Oudenbosch in 1789. (Boekz. julij 1789).

Inwijding kerkorgel te Wieuwerd in Friesland, 30 junij 1788, geëxamineerd en bespeeld door N. A. Knock, grietman over Stellingwerf-Oosteinde, en G. de Vries, organist en klokkenist te Leeuwarden, vervaardigd door Rudolf Knol, geboortig van Norden in Oostfriesland. (Boekz. julij 1788).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Organisten, orgelmakers. In 1662 had te Oldenzaal eene reparatie aan het orgel in de St. Plechelmi kerk plaats, welke ruim *f* 1000 kostte. Als orgelmaker vond ik Jan Smidt genoemd.

Op 16 nov. 1759 wordt, daar de stadsorganist Hendr. Sano overleden was, Mich. Heernleijn tot organist der St. Plech. kerk aangesteld op een tractement van *f* 200 per jaar.

J. I. VAN DOORNINCK.

Klokkenspel en orgel te Sneek. Het klokkenspel in het torentje op de Martini kerk te Sneek, zeer uitvoerig beschreven door E. Napjus, Historisch Chronyk of Beschr. van Oud en Nieuw Sneek, Sneek 1772, bl. 121, is gegoten door J. Burghart, te Enkhuizen, onder het opzigt van J. Brunier, beroemd organist en klokkenist mede aldaar, in 1771, en opgenomen door S. de Vries, organist en klokkenist te Leeuwarden en mr. Coppenhuisen, musicus aldaar.

In dezelfde kerk is in 1710 en 1711 een fraai orgel gemaakt door Arp Snitger, mede t. a. p. uitvoerig beschreven, welk orgel gevisiteerd is door de deskundigen Petrus Havinga en Johan Etzen, beroemde organisten te Groningen. Napjus, bl. 122, 123.

Assen. W. B. S. BOELES.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

A. C. S. v. S., A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN, ANDANTE, H. C. VAN BAKKENES.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang.

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N⁰. 26. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

27 Junij 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Trippenhuis te Amsterdam. — Schrikkeljaar. — Niezen. — Vertaling van Dante door Hacke van Mynden. — Hollandsch-Latijnsch-Chineesch woordenboek enz. van 1628. . . . . 301.
Spreekwijze: Geen kwartier geven. — Kakographie. — Plaatsing der telwoorden in den zin . . . . 302.
Woorden met het achtervoegsel baar. — Geslacht Kinschot. — Een kalender en een huwelijksregister — Onbekend wapen gevraagd. — Huis Holland. 304.

Antwoorden.

Stalbroeders. — Afbeelding van St. Augustinus . . . . 305.
Kleindochter van Lodewijk den vromen. . . . . 306.

Aanteekeningen.

Geslachten van Bueren, Oudheusden, Bruheze, Spierinck . . . . 306.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Van Dijk en Teniers. . . . . 311.

AANVRAGEN VAN BOEKEN ENZ.

Begrafenispenning van Cornelia van Nieuwenhoven. Een lid der familie wenschte gaarne in het bezit te komen van den begrafenispenning van Cornelia van Nieuwenhoven, vermeld in den Navorscher, deel XVI, bl. 260 (2e kolom), onder berusting van E. A. P. — Zoodra de eigenaar bekend zal zijn, wenscht de belanghebbende den bedoelden penning tegen eene billijke vergoeding over te nemen. Men wordt verzocht zich hiertoe tot den boekhandelaar van Tusschenbroek te Wageningen te wenden.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

XXVI. **Predikanten te Ouwerkerk enz.** Gaarne ontving ik eene beknopte aanwijzing van de eerste predikanten bij de volgende hervormde gemeenten in Zeeland:

Ouwerkerk, tot a°. 1724; Oosterland, tot a°. 1742; Nieuwerkerk, tot a°. 1771; Renesse en Noordwelle, tot a°. 1718; Serooskerke in Schouwen, tot a°. 1816; Scherpenisse, tot a°. 1819; Stavenisse, tot a°. 1796; St. Annaland, tot a°. 1699, en St. Maartensdijk, tot a°. 1727.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

XXVII. **Eenige familieportretten.** Waarschijnlijk te Arnhem, 's Gravenhage of Amsterdam, is voor verscheidene jaren op eenen maandag verkoeht de boedel van den stads-secretaris van der Haer, waaronder vier portretten:

1°. Josina Pijll, overleden 1601, echtgenoot vnn Gaspar van Kinschot.

2°. Onbekend. (Beide in één koop.)

3°. Maria van Kinschot, dochter van bovenvermelden, gehuwd met Jan van der Haer.

4°. Onbekend: doch waarschijnlijk Jan van der Haer. (Beide in één koop.)

Kan iemand mij iets meer hiervan melden, vooral door wie die portretten gekocht en waar zij gebleven zijn? V. K.

VRAGEN.

Trippenhuis te Amsterdam. De naam Trippenhuis, van waar komt die? Is het een huis geweest van zekeren heer Trip?

[Het is genoemd naar de eigenaars en bewoners, de familie Trip. Eene geslachtlijst dier familie vindt men bij Kok Woordenboek o. h. w.]

Schrikkeljaar. Van waar het bijgeloof, dat de huwbare meisjes, gedurende een schrikkeljaar uit vrijen mogen gaan, dat in sommige streken van Gelderland en misschien ook elders heerscht?

J. C. K.

Niezen. Vanwaar het »proficiat" zeggen, of »God zegene u," of het hoed of pet afnemen voor iemand, als men hem ziet niezen?

[Omdat het niezen voor een kwaad voorteeken gehouden werd. Doch waarom hield men het daarvoor?]

Vertaling van Dante door Hacke van Mynden. Hoeveel exemplaren zijn er gedrukt van Dantes Comedia Divina, door Hacke van Mynden bewerkt?

Hollandsch-latijnsch-chineesch woordenboek enz. 1628. De predikant Justus Heurnius schrijft den 2 nov. 1628 van Batavia aan de vergadering van de 17en (O. I. C.) te Amsterdam:

»Wy hebben door behulp van een Sinees die Latyn verstaet, een Dictionaire gemaeckt in 't welcke de *Duitsche* ende *Latijnsche* woorden vooraen staen ende daernevens de *Sinesche characteren* met de uytdruckinge haerder eygenschappen. Soo hebben wy mede het *Gelove*, de *X Geboden* ende *'t Gebedt des Heeren,* met een *Cort begrijp der Christelycke Religie* in Sinees laeten stellen. Hier heb-

ben wy sorg voor gedragen want selden dusdanige Sinesen voorkomen; ende het is een werk dat den nacomelingen soo den Sinesen handel — als wy verhopen — open gaet, grotelicx te passe comen sal."

Zijn de bovengenoemde stukken ooit door den druk bekend geworden? LABORANTER.

Spreekwijze: Geen kwartier geven. De spreekwijze *geen kwartier geven*, beteekent niemand sparen; van waar is zij?

[Het kwartier van den soldaat is de plaats, waar hij gedurende eenen zekeren tijd zijn verblijf houdt. Heeft nu een krijgsman zich in den slag overgegeven, dan laat men hem niet vrij; maar of men geeft hem kwartier, d. i. men geeft hem eene plaats waar hij als gevangene zijn verblijf moet houden, dus men laat hem leven; of men geeft hem geen kwartier, met andere woorden, men slaat hem dood.]

Kakographie. De uitdrukkingen »dit weegt *tegen* dat op," »iemand *aan* iets te herinneren" en »ik heb er niets *op* tegen" zijn tegenwoordig zoo algemeen, dat men bijna zou meenen dat het zoo behoorde. Wat te doen om daarin verandering te weeg te brengen? Of behoeft dat niet?

[Mag ik den vrager doen opmerken, dat de uitdrukking, *iemand aan iets herinneren*, eenen zeer bekwamen verdediger gevonden heeft in dr. A. de Jager. Tot nu toe heeft hij mij evenwel niet kunnen overtuigen. In de eerstvolgende aflevering van zijn Woordenboek der frequentativa zal het woord *inneren* en bijgevolg ook *herinneren* waarschijnlijk aan de beurt komen. Misschien dat het mij aanleiding geeft, het onderwerp in den Navorscher nog eens ter sprake te brengen.]

Plaatsing der telwoorden in den zin. Ik zie en hoor dikwijls met prijzenswaardige keurigheid: »de eerste drie verzen" etc., niet: »de drie eerste," omdat er maar één het eerste kan zijn. Doch als er nu vijf zijn? Dan is, mijns bedunkens, »de eerste drie" evenmin juist, daar er geen »tweede drie" aanwezig zijn. Is er een taal-

regel, die aanwijst, welken weg veilig te kiezen? Mij dunkt, in het Fransch geldt dan ook hetzelfde bezwaar, en toch vernam ik nimmer: »Les premiers trois" of iets dergelijks. Wie geeft mij licht? FAMULUS.

[De zwarigheid waar Famulus van gewaagt, bestaat, geloof ik, niet. Wij denken aan een gedicht, dat uit vijf verzen bestaat. Spreek ik nu van de eerste verzen, dan meen ik niet, dat het gedicht twee of meer verzen heeft, die alle het eerste zijn. Dit is iets onmogelijks en niemand zal ook mijne woorden zoo opvatten. Ik meen het eerste en een of meer volgende verzen. Maar hoeveel? Om dit te kennen te geven zeg ik, de *eerste drie verzen.* In dezen zin is *drie* bepaling van *de eerste.* Ik spreek van de eerste verzen en deze zijn hier drie in getal. Ik mag dus zoo spreken, al zijn de overblijvende verzen minder dan drie.

Maar ik kan in dit geval ook zeggen *de drie eerste verzen.* Ik spreek dan van drie verzen van het gedicht. Van welke? van die drie, die te zamen genomen de eerste verzen uitmaken. Niemand zal mij misverstaan als ik zoo spreek en bovendien in een aantal andere gevallen spreken wij zoo. Wij spreken b. v. van de *eerste jaren van ons leven,* en wij meenen dan het eerste, tweede en misschien nog meer jaren, van *onze oudste kinderen,* al zijn het geene twee- of drielingen, *de naaste dorpen,* al ligt het eene een half uur verder van ons af dan het andere, *de hoogste boomen in het bosch,* al steekt ook de eene eenige voeten boven den anderen uit. En even goed als wij zeggen, *de drie grootste soldaten van het regiment, de twee vetste varkens uit het hok, de twee bovenste zolders van het pakhuis,* ofschoon die soldaten in grootte, die varkens in gewigt verschillen en de eene van deze zolders boven den anderen is, mogen wij ook zeggen *de drie eerste verzen van het gedicht,* enz.

Er zijn evenwel gevallen, waarin het niet onverschillig is, welk van beide woorden men vooraan plaatst. In eene straat b. v. aan beide zijden bebouwd, kunnen twee huizen staan die beide *het eerste huis* zijn, het eene aan de regter- het andere aan de linkerzijde. Daar zijn de *eerste twee huizen* het eerste tweetal, het eerste huis en dat wat daarop volgt, maar de *twee eerste huizen,* het eerste huis aan de eene zijde en het eerste huis aan de andere.]

Woorden met het achtervoegsel baar. Waarom schrijft men: (on)feilbaar en strijdbaar? De achtervoeging *baar* geeft anders altoos iets lijdelijks te kennen, maar bij feilen kan toch niemand of niets het voorwerp der rede zijn; 't is een onzijdig werkwoord. »Een onstrijdbare *strijd*" zou overdragtelijk nog kunnen. Ik kan geen ander voorbeeld meer vinden, en verneem gaarne hoe dat *baar* hier heengedwaald is. FAMULUS.

Geslacht Kinschot. (Vgl. XXIV, blz. 165.) Gaspar van Kinschot, raad en rentmeester generaal van de grafelijkheids domeinen in Noordholland, geboren 7 januarij 1679, obiit 4 october 1726 zonder kinderen na te laten, was de zoon van Anthony Gunter en Alida Pauw: hij was gehuwd met Catherina Amelia Abbema, overleden 8 febr. 1771 te Utrecht.

Is aan Laboranter bekend, waar de genoemde familieportretten zijn gebleven, en welke personen ze in 't bijzonder voorstelden? Waar is de lijst opgemaakt? Ik weet niet in welke plaats Gaspar v. K. overleden is. V. K.

Een kalender en een huwelijksregister. (Vgl. XXIV, bl. 146.) Zou de bezitter van dit hs. wel de goedheid willen hebben, mij meê te deelen wat daarin omtrent de geslachten van Rossum, van Kessel, van Waldenburch en Vrijthof is aangeteekend?

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Onbekend wapen gevraagd. Op een portret komt het navolgende wapen voor. Gedeeld: 1 herdeeld, *a.* zwart met een zilveren bril, *b.* goud met een rood ankerkruis, waarop een zilveren dekschild; 2 gekw.: 1 en 4 kw. zilver met drie zwarte loopende leeuwen boven elkander; 2 en 3 kw. rood met een gouden struisvogel; dekschild over de kwartieren, gekw.; 1 en 4 kw. rood met eene zilveren lelie; 2 en 3 kw. rood met eene zilveren zwaan. Het portret is geschilderd door Molenaer a°. 1633. Wie kent dit wapen?

ANDANTE.

Huis Holland. In de Lijst van de voornaamste vorsten en regenten uit de oude, middel en nieuwe geschiedenis enz., in 1866 uitge-

geven door den heer Rogge, werd als gemalin van Arnoud, graaf van Holland, opgegeven Luitgaard, dochter van den griekschen keizer Romanus. In de 2de uitgave (1869) dier lijst wordt echter genoemde Luitgaard eene dochter genoemd van Siegfried, graaf van Luxemburg. Zoowel het eene als het andere treft men bij vroegere schrijvers aan, om welke reden, met het oog op de in de 2de uitgave van de aangehaalde lijst gebragte verandering, gevraagd wordt, of men thans zekerheid heeft, dat genoemde Luitgaard eene dochter van den graaf v. Luxemburg is geweest?

B.

ANTWOORDEN.

Stalbroeders. (XXIV, bl. 49.) Mathaeus zegt in zijne Analecta, I, 677, dat deze zoo genoemd werden omdat zij krijgskamaraden waren, die als het ware tot denzelfden stal behoorde, of, zoo als de Romeinen zeiden, contubernales, tentkamaraden.

Hertog Arnold nam het eerst in 1458 stalbroeders in dienst; deze waren in oorlogstijden als goede strijders zeer gezocht; maar bij het sluiten van vrede trachtte men zich van hen te ontdoen, dewijl zij dan het platte land afstroopten. Zoo gaf de rigter van Arnhem in 1459 bevel om de stalbroeders overal op te vangen, maar daarentegen in 1467 nam de heer van Egmond 52 stalbroeders aan om den stadswal van Arnhem te bewaken. Onder deze schijnen aanzienlijke inlanders behoord te hebben, want Hendrik van Doirnick, raad en schepen van Arnhem, komt onder anderen als stalbroeder voor. (Nijhoff, Gedenkw. IV, 310, noot.)

Afbeelding van St. Augustinus. (XXIV, bl. 148.) Kort nadat ik mijne vraag hieromtrent deed, kreeg ik inzage van het belangrijke en kostbare werk van Weigels, Anfange der Druckerkunst, waarin ik las, dat Petrus de Natalibus in zijne Catalogus sanctorum, uitgegeven in 1493, de eerste was die verhaalde, dat Christus als een kind aan Augustinus verscheen en hem onder het oog bragt, dat het even onmogelijk was, het geheim van de Drieëenigheid in

een boek te vervatten, zoo als Augustinus beproefd had, als de zee in eene kom over te gieten. G. A. SIX.

Kleindochter van Lodewijk den Vromen. (XXIV, bl. 148.) In Böhmers Regesta Carolorum komen twee dochters van Lodewijk den Duitscher voor: Hildegard, die in 853 abdis van St. Felix en Regula te Zurich werd, en Berta, die in 857 het klooster te Swarzach in levenslang bezit kreeg en ook nog in 869 vermeld wordt. Zoude eene dezer het helsche vuur verdiend hebben?

AANTEEKENINGEN.

Geslachten van Bueren, Oudheusden, Bruheze, Spierinck (XXIII, bl. 75 enz). Ik heb den raad van M° (XXIII, bl. 414) opgevolgd en met vriendelijke toestemming van den heer mr. H. A. Piepers de genealogische handschriften van v. Spaen bij den raad van adel geraadpleegd. Daaruit deel ik hier het volgende, mij tot nu toe onbekende, mede, omtrent de geslachten van v. Bueren, Oudheusden, Spiering en Bruheze.

Arnt v. Bueren te Bueren in 1460 x Machteld de Haese van Gennep Hermansd., schout in de Nederbetuwe. Hun zoon,

Joost, verdedigt in 1517, als kastelein van Medemblik, het slot tegen de Gelderschen; schout van Culemburg in 1538; maarschalk van het Sticht in 1530, x Anna Culemburg, docht. v. Hubert en N. v. Turnhout. Hun zoon:

Hubert x Jacoba v. Riemsdijk, Johansd. Hun zoon,

Johan x 1 Elisab. de Cock v. Opijnen; (hare zuster Aleid x Hendr. v. Bueren); 2 Elisab. de Coninck; 3 Johanna v. Avesaet. Hij heeft bij zijne tweede vrouw 7 kinderen:

Hubert, in 1649 als medeerfgen. v. Jacob Hove v. Zijl, heer v. Amelisweerd, sterft kinderloos.

Hieronymus.

Frederik x N. Rovalesca, docht. v. Gaspard en Johanna v. Valkendael.

Balthasar, volgt bij *A*.

Jacob, kanun. v. St. Pieter in 1615.

Elisabeth, geestelijke.

Johanna × 1628 Jacob v. Zijl, heer v. Amelisweerd. Zij † kinderl.

Johan v. B. had bij zijne 3de vrouw eene dochter Johanna × Johan de Cock v. Opijnen.

A. Balthasar v. B. was verloofd aan Jacoba Parijs v. Zuydoort, maar zij stierf vóór het huwelijk en maakte Zuidoort aan Balthasar. Hij trouwde toen Beatrix de Wael v. Vronestein, bij wie hij had:

Frederik Ignatius v. B. (voor een deel erfgenaam van Maria v. Winsen v. Hoencoop in 1669 weduwe v. Hendr. Pieck); × Charl. Jul. de Huijter; hij † 1706. Hunne kinderen waren:

Balthasar v. B., geb. 1687 † 1710, na zijns vaders dood heer v Amelisweerd.

Johan Freder. v. B., geb. 1694 † 1743; na zijns broeders dood heer v. Amelisw., dat hij aan Jacob v. Deelen verkoopt.

Petronella Johanna v. B. × Valerius Vitus v. Cammingha.

Jan v. Oudheusden (had eenen broeder Godschalck, die in 1497 nog leefde) × N. v. Oversteeg, bij wie 2 kinders: † 1497.

1. Johan 1498 heer v. Alblasserdam, × 1505 Maria Beuckelaers, docht. v. Thomas en N. Bessoije vr. v. Alblasserdam; kinderen bij *A*.

2. Cornelia v. O. H., × Eduard Numan, audientier v. aartshertog Philip.

A. 1. Godschalk, heer v. Alblasserdam en O. H. in 1533, × Ida of Maria Hijver.

2. Mr. Johan, † 1527.

3. Jan, beleend 1527 † 1542, × Margar. Steenwegh, kind. bij *B*.

4. Anna × 1513 Johan de Bije, † 1558.

5. Maria × 1513 Godefr. de Jeger, bij wien eene docht. Maria × Walth. Draeck.

B. 1. Wouter, beleend met Oudh. 1548, × Cornelia Spierinck, kinderen bij *C*.

2. Claes, bel. 1568, † 1576, × N. v. Eick v. Blaeshem (bij wie 2 zoons: Rogier bel. 1576, 1598 † 1623, en Jan, bel. 1598 † 1619).

3. Jan × Lucia v. d. Berge (bij wie 3 kindr.: Jan, Margar. × Pieter Adriaansz., bel. 1598, en Johanna).

4. Floris × Sophia Buis (bij wie 4 kindr.: 1. Jan, bel. 1598, wiens zoon Nicolaas bel. werd in 1658 en wiens kleinz. Jan bij zijns vaders dood in 1622, 26 jaren oud was; 2. Margar. bel met Alblasserd. in 1643 na doode van haar zuster Magd. en broed. Jan; zij † 1658; 3. Magdalena; 4. Maria).

5. Anna × Arnout Coebel, ontvanger generaal v. Holland in 1541 † 1569; zij is vr. v. Alblass. in 1564 en heeft eenen zoon Nicolaas die † 1585.

6 Maria × Sebastiaan v. Warendorp. Zij is wed. in 1598.

C. Jan, bel. 1593.

Gerhard, bel. 1625, † 1641, kind bij *D.*

Godschalck.

D. Maria bel. met Alblass. in 1644, × Pieter de Huijter.

Iwan v. Oudh. heeft 2 zoons:

1. Hack, koopt land te Aelborg in 1538. 2. Johan, commandeur v. Doesburg † 1541.

Anthonij v. Oudh., beleend bij overgifte v. Aert Ywijnsz. Spiering 1441.

|

Hendrik, bel. bij dood zijns vaders 1478.

|

Mr. Jan, bel. bij dood zijns vaders 1508.

|

Hendrik, beleend 1528, × Anna Falquiers; [1]) hare moeder was eene Spiering; zij erft van haren oom, Frans Spiering v. Aelborg in 1577, wordt bel. in 1577, bij dood haars zoons Steven en sterft 1592. Zij hadden 4 kinders.

1. Jan, bel. 1557 bij dood zijns vaders.
2. Steven, bel. bij dood zijns broeders Jan in 1573.
3. Hendr. † 1787.
4. Catharina, × Anth. Berswordt; hij † 1612; zij 1616, begraven te Eindhoven.

---

[1]) Hendrik v. Gent Willemsz. kreeg in 1541, na den dood van Jean Faulquier heer tot Commenailles, het erfkamerlingschap v. Gelre. Was deze een broeder van Anna Falq.?

Jan v. Bruheze, drost en kastelein v. Gorkum, tr. Roberta de Bevere, (zij hertr. Mathijs v. d. Poorten). Volgens v. Leeuwen, Bat. Ill., was hij kinderloos, maar hij schijnt toch eenen zoon gehad te hebben, Anthonie v. Bruh., drost van Gorkum 1539, die in 1552 deze kwartieren voerde: Bruheze, Noorden (zilv. leeuw op rood), Erpen (fasce et 3 pals), Boele; Bevere, Veen (3 leeuwen), Monnix, Spiering.

N. v. Bruh. tr. N. v. Gemert (zw. met 3 zilv. pompebladeren); hun zoon Hendr v. Br. tr. Agnes de Beckere, docht. v. Hendr. en Agnes v. Berlaert.

N. v. Bruh., tr. N. Carabeels (echiqueté d'arg. & de gu.), volgens andren N. Fijck (blaauw met 3 pompebladen v. zilv.). Hun zoon Cornelis v. Br., heer v. 's Gravenmoer in 1479, † 1503, tr. Hildegonda v. Heerman v. Oestgeest, docht. v. Gerrit en Elisab. Spruijt v. Kriekenbeek. Hunne kinderen zijn:

1. Jan v. Bruh., domheer te Utrecht.

2. Margriet, (tr. Jan deHuijter). Hunne kwartieren zijn: Bruheze, v. Gent (zilveren rad op blaauw); Heerman, Spruijt v. Kriekenbeek.

3. Hendr. v. Br., heer v. 's Gravenmoer in 1503, † 1539; zijne kinderen zijn: Agatha, vr. v. 's Gravenmoer, † 1536, tr. Nicol. v. Assendelf 1555, (hun zoon Nicol. bel. 1663).

4 Anthonie v. Bruh., bel. in 1503 en 1505.

5 Otto v. Br, schout v. ter Heijde, tr. Maria v. Diemen 1509, testeert 1530; zij is docht. v. Johan en N. v. Selbach en is dood in 1534. Hun zoon, Frans v. Br. testeert 1535, tr. Elisab. v. d. Vorst, dr. v. Jan v. d. V., heer van Loonbeek en Johanna v. Thielt 1532. Hun zoon, Johan v. Br., geb. in 1527, na zijne grootmoeder met goederen in Altena beleend in 1540, † in 1600 als aartsbisschop v. Utrecht. (Was Engelbert v. Bruheze, kanunnik ter Dom v. Utrecht 1572, zijn broeder?) Zijn broeder jhr. Robert v. Br., bij transport v. Joost v. d. Vorst, heer v. Vroonhove, met goederen in Altena beleend in 1610, is dood in 1618; kinderen: 1. Johan, bel. te Altena 1618, tr. Innes de Ruijte; 2 Willem, schout v. Antwerpen in 1618; Johanna, tr. Gijsbrecht Daniels v. Zutfen. De kinderen van Johan, zijnde Lodewijk, Louize, Wilhelmina en Maria, gaan naar Lissabon en trouwen daar Portugezen in 1653.

In dezen tijd leefden Pieter v. Br., getr. met Isabella de Haze, Michiel v. Br., burgem. v. Veere 1621—32, en Sophia v. Br. die in 1653 eene beurs te Leuven stichtte (zie Schuttjes, Gesch. v. h. bisdom 's Hertogenbosch).

Arnold v. Raveschot kreeg de heerl. van de Vijf hoeven na overl. en making v. Agatha v. Br. in 1634, zijne nicht, die daar aan gekomen was bij het overl. van haren vader, Anthonie (zie de leenreg. op 's rijks archief.

Hetgeen ik in den Navorscher, dl. XXXIII, bl. 39, mededeelde omtrent Johan v. Oudheusden v. Est en Donck, die zijne onwaardige zoons onterfde ten behoeve zijner dochter, zag ik bevestigd door de volgende opgaven van v. Spaen: Nicol. v. O. H. heer v. Donck, trouwde Ida de Rovere Hendriksd. Zij hadden eenen zoon, Johan, h. v. Est en Donck na zijns vaders dood in 1644, mondig in 1662, † 1710; tr. Anna Cathar. Tengnagel, Alexandersd. en Geertruids v. Boetzelaer in 1681; zij hadden 3 kinderen:

1. Nicolaas Alexander erft van zijne zuster en verkoopt de veerstad van Zoelen in 1717, × Cath. de Heem.

2. Johan erft van zijne zuster.

3. Geertr. Maria × Arent Carel v. Hammerstein, beleend met de veerstad v. Zoelen in 1710, † 1717.

Van Spaen zegt, dat het bijna onmogelijk is, eene geregelde geslachtlijst v. Spiering uit de door hem verzamelde oorkonden en leenregisters op te maken. Dit is zeker de reden, waarom hij soms verschilt van de geneal. v. Spiering v. Aelborg, welke ik uit de leenreg. heb getracht op te stellen en in den Nav. XXIII, bl. 415 heb uitgegeven. Van Spaen geeft het volgende op: Jan Oogen had een zoon Jan 1382—84, × Heijnien (?), getocht 1384, en eene dochter Geertruid, × Dirk v. Wijck Arntsz. 1429. Verders Jan Sp. v. Aelb. 1381, bel. ten behoeve zijns zoons in 1390, † 1405, × Aleid in 1392. Hun zoon Jan bel. 1426, † 1429, × 1413 Agnes. — Claes Sp. bel. te Aelb. 1388, drost te Heusden, koopt 1393, verk. 1396, † 1399. Zijn broeder Jan Ooge, bel. tot 1413, × Lijsb. v. Wijck Hugosd. Hun zoon Hugo, bel. te Heesbeen, × Aleid Sp. Arensd. 1431—36.

Hieruit zou dus blijken, dat Claes † 1399 van mijne lijst niet een broeder, maar een zoon v. Jan zou zijn, en dat Jan Sp. Jansz. op Creijenveldt niet tot eerste vrouw zou gehad hebben Aleid, maar dat deze getr. zou geweest zijn met zijnen vader Jan. Van Spaen geeft eene genealog. van een mij geheel onbekenden tak van Spiering, die met aanzienlijke hollandsche geslachten verwant was en die ik daarom hier mededeel. Wolter v. Heusden. v. Spier. † 1216 × Anna v. d. Leck Hendriksd. Hun zoon N. Spier. † 1236 × Margr. v. Arkel Arnoldsd. Hnn zoon Ant. Sp., ridder in 1269, × Magdal. v. Gennep Johansd. Hun zoon Frans † 1287, × N. Dikbier Johans gr. v. Megen dochter. Hun zoon Nicolaas voegt zijn moeders wapen bij het zijne, is aan het hof v. kon. Willem gr. v. Holl., † 1316, × Elisab. van Egmond Gerhardsd. Hun zoon Floris † 1347, × 1. Maria de Floijen Johansd. 2. Elisab. v. d. Dussen Arnoldsd. Bij de eerste vr. heeft hij Nicolaas, Adriaan († 1370, × Margar. v. Heemskerk), Arnold, Sophia, Anna. Ook geeft v. Spaen op een Johan Sp. × 1. Cathar. van Waalwijck, 2. Adriana v. Wijden; kinderen: 1. Nicol. (× 1407 Elisab. v. Becht), 2. Maria, 3. Cathar.; verders nog eenen Claes Sp., schepen v. Zuilichem 1464, kind: Anthonij Sp. † 1502, × 1. Anna v. Flodorp 2. Margar. v. Erp Johansd.

G. A. SIX.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Van Dijk en Teniers. Op de blz. der »Toevoegingen en Verbeteringen" van het onlangs verschenen tweede Jaarboek onzer vereeniging, leest men onderaan: Van Dijk, Troisième recueil d'ariettes arrangés pour le sixtre. Buiten dit recueil bezit ik nog het eerste, tweede en vierde. De titels zijn: Premier recueil d'Ariettes avec accompagnement, Menuets, Marches, Allemandes, etc. Arrangés pour le Sixtre, ou Guitarre Angloise. Dedié à Monsienr Archibald Hope, par Mr. David Leon. van Dijk, Maitre de Musique pour la Vocale et la Guitarre d' Amsterdam. Prix ƒ3—10. A Amsterdam, chez L'Editeur sur le Heeren Gracht entre le Warmoes Gracht et la Drie Konings straat et chés J. Mol Marchand Libraire et

d'Estampes dans le Raamsteeg. Pre. Mol Graveur de Musique. Breed 4°., 30 blz. zonder jaartal. De zangstukjes zijn uit het laatst der voorgaande eeuw.

Het tweede recueil is insgelijks aan Hope opgedragen, maar te koop Chés Pierre den Hengst, Libraire dans le Kalverstraat. Prix *f* 3—10, zelfde formaat, 29 blz.

Troisième recueil d'Ariettes, Arrangés pour le Sixtre ou Guitarre Angloise, dedié a Monsieur Jean François Cellier, Docteur en Droit etc. Par Mr. D. L. van Dijk, A Amsterdam, chez l'Editeur D. L. van Dijk, sur le Reguliersgracht, entre le Heere et Keysersgracht. Prix *f* 3—10, zelfde formaat, 29 blz.

Quatrième Recueil. D'Ariettes, Menuets, Marche, Allemandes etc. aranges pour le Sixtre ou Guitarre Angloise. Dedie à Monsieur *** Par M. D. L. van Dyk. a Amsterdam Chez Arend Fokke, Libraire sur le Marché aux Fleurs. Prix *f* 3—10, 33 blz.

Zou de oorzaak der opdragt dezer vierde verzameling aan mijnheer drie sterretjes ook hierin gelegen zijn, dat er zich in het recueil een paar gezangen: Le Frelintin tin en La guitarre Angloise bevinden, die niet door zeer kiesche bewoordingen uitblinken, en zoo wat het gehalte zijn, als:

Het was een maecht in vruechden ryck,
Si wilde leren bonghen;

en

De vedele es van so zoeter aert;

die onder de ns. XXXVIII en CXXI in de Oude Vlaemsche liederen te vinden zijn.

In de naamlijst van toonkunstenaars staat achter Teniers: (werken onbekend.)

Ik kan de navolgende vermelden:

1°. 3 concerten voor viool. Amsterdam by Hummel.
2°. 3 Airs français, varies pour violon avec accomp. de Basse. La Haye, Hummel.
3°. Trois Sonates pour l'Alto Obligato avec accomp. d'alto. Hamburg. Böhme.
4°. Ouverture, Jean de Paris, arrangée pour deux violons.

J. C. BOERS.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

Van Campen en Bloemendaal. (XXIV, Vr. XXI).

Jacob van Campen werd prop. cl. Haarlem, 19 mei 1761.

Ber. tot pred. te Kedichem 18 sept. 1761, stond hij aldaar van 7 maart 1762 tot 14 aug. 1763.

Ber. te Oudewater 20 mei 1763, stond aldaar van 28 aug. 1763 tot 6 nov. 1774.

Ber. te Rhenen 17 sept. 1774, stond aldaar van 20 nov. 1774— ?

Hij was een zoon van Michael Johan van Campen, pred. te Ouwerkerk in Duivel. 1729, te Molenaarsgraaf 1734 en te Oostzaan 1740 tot zijn emerit. 1765, overl. te Haarlem 3 sept. 1781, oud 77 jaar en ruim 5 maanden; eerst getrouwd geweest met Johanna van Gennep, overl. 1742 en 2e met Agatha Elikink, overl. 14 januarij 1781, nalatende uit zijn eerste huwelijk, behalve zijn zoou Jacob, pred. te Rhenen, eene dochter Maria Jacoba, toen getr. met Simon Jongewaard jr., schout en secretaris der banne Westzanen. (Zie Boekz. mei en sept. 1761, maart 1762, mei, aug. en sept. 1763, oct. 1774, jan. en febr. 1775, en sept. 1781, alsmede Brans, Kerkel. register der Z. Holl. predikanten.)

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

J. Froment. (XXIV, vr. XVI.) Jacques Froment, st. dec. 1691. (zoon van Isaac en van Maria Stuart), tr. Dorothea Druijvesteijn, (dochter van Jacob en van Wilhelmina Coymans). Hun huwelijk, zoo ver bekend is, zonder kinderen. Uit mijne ms. genealogiën Druijvesteyn en Coymans.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

A. C. Loffelt, G. A. Six, Stella Duce, W. A. van der Wall Bake, J. J. van Doorninck, Cornelius Lixa, W. J. A. W. Boers, A. J. C. Cremer.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *ƒ* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang.

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg.
N°. 27.

Nieuwe Serie
7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

4 Julij 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen.

Lange maanden. — Anna Roemers Visscher en de dordrechtsche dichterschool. . . . . 313.

Leonardus Gouwerack, een utrechtsch liederdichter. — Huis Savoye-Carignan. 314.

Geslacht van Nieuwenhoven. — Geslacht Chassé. — Geslacht Boon v. Ostade. — Geslacht Grommé. . . . . 315.

Antwoorden.

Gardes d' honneur . . . . 315.

Graven, markgraven, baronnen . . . . 316.

Spotverzen op Bentley. — Lied. Ach mein lieber Augustin. — Woorden met het achtervoegsel baar. 317.

Spreekwijze: garen uithalen. . . . . 322.

Schotsch. — Geslacht v. Beverwaerde. — Geslacht Meurs. — Geslacht v. Everdingen . . . . 323.

Wapen van het geslacht Dedel . . . . 324.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

Geslacht de Hertog. (XXIV, vr. V; vgl. omsl. n°. 12, 16, 20). Anna de Hertog tr. Jan de Gruijter, heer van Dirksland, † 1602, zoon van Filips en Pieternella de Monte. N. de Hertog, heer v. Osmale, tr. Catharina v. Roon, † te Breda 1614, dochter van Gerrit en van Catharina v. d. Does, (kinderloos). Anna de Hertog v. Osmale, tr. Willem van Treslong, zoon van Casper en van Lucretia de la Sale. Jan de Hertog Willemsz, heer. v. Valkenburg, stadhouder vau het prinsdom Oranje ten tijde van de prinsen Maurits en Frederik Hendrik, kocht in 1615 de heerlijkheid Valkenburg van den prins van Ligne. Jan de Hertog (1660) stadhouder vau het kwartier Oosterwijk, tr. Hester v. Sypestein Adriaansd.

H. C. VAN BAKKENES.

Jean Bernard. (XXIV, vr. XIV). Jan B. (zoon van Daniel en van Maria Richard) geb. te Amsterdam a°. 1635, tr. 1 aug. 1662 Baltina Coijmans, geb. 22 aug. 1642. Hieruit 4 kinderen, Catharina Jacoba B., st. 13 maart 1715, tr. 1698 Gilles van Hemert, geb. 11 julij 1650, st. 20 oct. 1702, bewindhebber van de O.-I. compagnie, zoon van Joachim en van Susanna van Hertsbeke. Gilles van Hemert was weduwnaar (1) van Susanua van Os en (2) van Agneta Sautijn. Uit zijn huwelijk met C. J. B. werd o. a. geboren Baltina van H., tr. 30 sept. 1727 mr. Jean Bernard, schepen van Amsterdam, (zoon van mr. Daniel Jan en van Maria Six); hij stierf 5 febr. 1736, nalatende twee dochters. Het wapen van Jan Bernard was: rood met een staanden zilveren degen, gevest van goud, aan de beide zijden van den degen een zesp: gouden ster. Dekkleeden: goud en rood. Helm: zilver, van goud geboord en getralied. Bourlet: goud en rood Helmteeken: een natuurlijke wildeman, houdende op zijn regter schouder een knods.

Het wapen van het hier bedoelde geslacht van Hemert, is zoo als bij Rietstap voorkomt, doch alleen het 1 en 4 kwartier.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN,

VRAGEN.

Lange maanden. Toen Villers in 1592 voor Rouaan lag om die stad voor Hendrik IV te helpen innemen, vroeg hij aan de Staten van Utrecht, ter wier repartitie zijn krijgsvolk stond, om niet in lange maanden van 48 dagen, maar liever, even als de hollandsche vendels, in korte maanden betaald te worden. Wat waren die lange maanden? G. A. SIX.

[De *lange* maanden waren, zoo als in de vraag gezegd wordt, maanden van 48 dagen. De *korte* daarentegen, volgens welke in Holland de soldij betaald werd, van 42 dagen of zes weken. Zulke maanden, zoo als men ze rekende bij het betalen der soldij aan het heer, heette daarom ook wel *heeremaanden*. (Zie Nav. VI, bl. 109, 317). In andere gevallen nam men de maand wel eens korter dan gewoonlijk. Te Amsterdam b v. werd eene halve eeuw geleden — misschien is het nog wel zoo — bij het verhuren van pakhuizen of pakhuiszolders de maand gerekend op vier weken. Had dus voor den soldaat het jaar acht à negen maanden, voor den eigenaar van pakhuizen had het er dertien.]

Anna Roemers Visscher en de dordrechtsche dichterschool. Verscheidene betrouwbare bronnen deelen mede, dat deze dichteres zich na haar huwelijk met den heer Dominicus Booth van Wezel te Dordrecht vestigde. Van Lennep komt in het zesde deel van Vondel terug op een in het tweede deel uitgesproken bewering, en bewijst uit goede bronnen, dat Anna na haar huwelijk in den Wieringerwaard woonde. Op welke gronden berust de andere algemeen aangenomen meening; toch niet alleen op de omstandigheid, dat er Van Wesels te Dordrecht woonden?

In een onuitgegeven dichterlijk dagboek van Margaretha Godewyck, de dordrechtsche dichteres, komen een paar verjaardichtjes voor op Maria van Wesel. Dat 'deze eene dochter van Anna

Roemers was, is niet waarschijnlijk: immers de geschiedenis weet slechts van twee zoons van Anna. Daarbij spreekt Margaretha elders, nl. in een albumvers voor het »stamboek" van »Sr. J. P. M." van een »Roemers kind", dat in de buurt van Amsterdam woonde:

En wout ghij u vernoegen,
Soo most ghij u gaen voegen,
Al na de Amstel stroomen;
Daer woont een Roemers kint,
Van Pallas seer bemint,
Uwt Clio voort ghekomen.

Dit stukje werd waarschijnlijk in 1643 a 1644 geschreven.

A. C. LOFFELT.

Leonardus Gouwerack, een utrechtsch liederdichter. Nergens vind ik iets vermeld van dien dichter, noch van zijn 12° oblong liederboekje, getiteld: *Erato; omhelst van verscheyde Minne-Deuntjens, Sangh-rympjens ende Nieu-quelige Veersjens. Op geoffert aen de Utrechtsche Nimphjens. Utrecht, gedruckt by Lambert Roeck, Boeckdrucker inde Lange-Nieustraet,* 1646. 12° oblong, 257 blz. met portret en prentjes. Het portret stelt voor het gelauwerde hoofd van den dichter, omgeven door een lauwerkrans. Daarbuiten staat: »anno 1646, Etatis sue 22 Leonardus Gouwerack." Tegenover den titel een gedicht op de stad Utrecht. Na de opdracht »Aen de Utrechtsche soete Juffrouwen" volgen eenige lofverzen op den dichter, hem toegezongen door utrechtsche dames: Goudina van Woerdt, Joffr. A. M., Margrieta Elisabeth van W. Ook bezingen de heeren Pet. Pesser van Velsen, J. Leyendecker, Symon de Vries, Johannis Blicyn, Gysbertus Benningh en G. D. Visscher, (Gestadigh in hoop) zijn roem. Gaarne zou ik iets omtrent den dichter en zijn werk vernemen. Berust het boekje in eene of andere openbare of bijzondere bibliotheek? In geen der catalogi van bekende verzamelingen van liederboekjes vind ik het vermeld.

A. C. LOFFELT.

Huis Savoye-Carignan. In de beide uitgaven van de bl. 304 aangehaalde Lijst van vorsten en regenten enz., wordt Karel Albert V,

koning van Sardinië 1831—1839, een zoon genoemd van koning Victor Emanuel I. Dewijl aan de juistheid dezer opgave wordt getwijfeld, vraagt men, of genoemde Karel Albert, met wien het huis Savoye-Carignan op den troon kwam, niet een achterkleinzoon was van Victor Amadeus, † 1741, kleinzoon van Thomas van Savoye, stamvader van de linie Savoye-Carignan? B.

Geslacht van Nieuwenhoven. Wie waren de ouders en voorouders van Cornelia van Nieuwenhoven, ontslapen tot Leyden den 18 november 1669? Zie begrafenispenning, beschreven in Nav. VI, bl. 260.

Geslacht Chassé. David Hendrik baron Chassé, in leven generaal der infanterie, commandant van de citadel van Antwerpen.

Wie waren zijne ouders en voorouders?

Geslacht Boon van Ostade. Wie waren de ouders van Jacob Boon v. Ostade, burgemeester van Gouda in de 2e helft der vorige eeuw? Welke wapens werden door hen gevoerd? S.

Geslacht Grommé. Gaarne zoude men opgave ontvangen van het wapen, gevoerd door het geslacht Grommé. S.

ANTWOORDEN.

Gardes d' honneur. (Vgl. XXII, bl. 117; XXIII, bl. 59.) Het »Dagblad van 't departement der monden van de Maas" d.d. Vrijdag 18 junij 1813, bevat 96 namen van de gardes d' honneur uit dat departement.

Den 18 junij 1863 is door nu wijlen den heer M. A. F. H. Hoffman, lid der Tweede Kamer, aan de toen nog in leven zijnde gardes uit *genoemd* departement een diner aangeboden, waaraan ruim een twintigtal deelnam, terwijl een gelijk getal, nog in leven, afwezig was. Ter herinnering aan die bijeenkomst is eenigen tijd

later een zilveren penning gezonden door nu wijlen den heer Hoogendijk van Dompselaer, overleden te Tiel 1873 (of 1874). Op de eene zijde van die medaille staat het nederl. wapen, op de andere zijde de namen der toen nog in leven zijnde gardes uit genoemd departement, met opgave wie op die bijeenkomst tegenwoordig waren.

De voornaamste bijzonderheden schijnen verzameld te zijn door voornoemden heer Hoffman, wiens eenige dochter gehuwd is met den baron van Wassenaer Catwijck. Voorts zijn vele bijzonderheden (aanteekeningen enz.) verzameld door den heer Suermondt te Utrecht.

Een exemplaar van voornoemd dagblad en van den penning berusten met eenige meerdere bijzonderheden bij den heer A. van Driel, burgemeester te Puttershoek. Voorts bezat de heer D. W. L. van Mierop, overleden te Rotterdam 22 februarij 1872, een exemplaar van dat dagblad, waarop steeds door hem de namen der overledenen werden aangeteekend. Ik vermoed, dat dit exemplaar nog wel door zijne zoons zal bewaard zijn.

In Zeeland behoorde tot de gardes d' honneur wijlen mr. Becius, wiens eenige dochter is de weduwe van Teylingen.

In Drenthe behoorde tot de gardes d' honneur jhr. P. van der Wijck van de Klenke (thans wonende te Zwolle) die in dienst was voor zijnen broeder nu wijlen jhr. mr. Hendrik van der Wijck.

De gardes d' honneur waren niet alleen uit Nederland, maar ook uit andere landen. Uit Oostenrijk was, o. a. als garde de tegenwoordige paus Pius.

Graven, markgraven, baronnen. (XXIV, bl. 241). Zeker duiden deze namen verschillende rangen of althans betrekkingen aan. Een *baron* ('t middeneeuwsche *baro*) staat gelijk met het duitsche *Freiherr*, onafhankelijk *heer*. *Graaf*, oorspronkelijk een betrekking, werd later een adellijke titel met grondeigendom verbonden; *markgraaf* was de naam van den *graaf*, in een of ander *mark-* of grensdistrict werkzaam. In Italië namen echter de graven die eigenaars en heeren van hun graafschap werden, sedert de 11e eeuw reeds algemeen den naam *markgraaf* ('t fr. marquis) aan, om zich van de kerkelijke *leengraven* te onderscheiden. V. VL.

Spotverzen op Bentley. (XXIV, bl. 171). Onlangs zag ik in het fraaie werk, The Gallery of portraits, London 1833, eene levensbeschrijving met afbeelding van Bentley, waarin opgegeven wordt, dat niettegenstaande hij Horatius zeer besnoeide (even als later onze Peerlkamp ook deed) zijne editie zeer veel goeds bevatte. Verder wordt vermeld, dat »in his private character he was what Johnson likes a good hater; there was much arrogance and no little obstinacy in his comportation, but he had many high and amiable qualities." Hij schreef een stuk om zich te verdedigen tegen de beschuldiging van slechte administratie van zijn collegie; nadat deze zaak jaren lang hangende was gebleven, werd hij eindelijk geheel vrij gesproken. G. A. SIX.

Lied. Ach mein lieber Augustin. (vgl. XXIII, bl. 296). Mij is door een musicus verzekerd, dat de componist van dit lied zou zijn C. Claudiusz, schoonvader van Karl Wilhelm, den componist van »Die Wacht am Rhein", die 26 aug. 1873 in het thuringsche stadje Smalkalden overleden is.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Woorden met het achtervoegsel baar. (XXIV, bl. 303). De vraag van Famulus betreft alleen die woorden, waarin *baar* achter den stam van een werkwoord gevoegd is. Ik zal mij dus, zoo veel mogelijk, daartoe bepalen. Er bestaat over dit achtervoegsel en de woorden daarmede verwant eene uitvoerige en degelijke verhandeling van te Winkel, die de vrager zeker met belangstelling zal lezen. Zij wordt gevonden in de Jagers Archief, dl. II bl. 137—168. Ik zou dus kunnen volstaan hem daarheen te verwijzen, indien te Winkels betoog mij in allen deele voldeed. Doch dat is het geval niet en juist vooral ten opzigte van de woorden waar Famulus naar vraagt, ben ik het niet met hem eens.

Bilderdijk dacht er heel anders over. Hij zegt o. a. in zijne Aanmerkingen op Huydecopers Proeve, bl. 156, »De uitgang *baar* is zoo wel van active als passive kracht, en daar is geen grond, als wij twee of meer uitdrukkingen voor een zelfde denkbeeld hebben, één van die te verwerpen, als ware zij te veel. Dit verarmen van de taal heeft te veel plaats gevonden en 't is tijd, het

te stuiten. *Eetbaar* is niets anders dan *het eten* dragende, d. i. er onderhevig aan zijnde. Zoo is *vergangbaar*, het *vergaan* onderhevig zijnde; want *gang* is niet anders dan het *gaan*. Even zoo is ook *verwelkbaar*, het *verwelk* (d. i. de verwelking) onderhevig zijnde." Wij weten, dat Bilderdijk ook niet schroomde, allerlei woorden op *baar* van verba afgeleid, in active zoo wel als in passive beteekenis te bezigen. Hij is daarin eenigen tijd lang nog al nagevolgd. Nu geloof ik, is men vrij algemeen overtuigd, dat hij in dit opzigt geene navolging verdient. Zijn gevoelen is ook niet houdbaar. Eerst in betrekkelijk laten tijd vinden wij adjectiva op *baar* van transitiva afgeleid met active beteekenis. Het zou ook zeer vreemd en aan de verstaanbaarheid van onze taal niet bevorderlijk zijn, indien een geheele reeks van woorden twee zulke geheel uit elkander loopende beteekenissen had, indien b. v. een *beweegbaar* rad een rad kon beteekenen dat bewogen kan worden, of een dat iets anders in beweging kan brengen, of indien eene *eetbare* koe niet alleen eene koe was, malsch en vet die een smakelijk vleesch zal opleveren, maar ook eene koe die goeden eetlust heeft.

Lulofs dacht er zoo niet over. »Men niet", zegt hij, Gronden der nederl. woordafleidkunde, bl. 117, »dat achter een werkwoord, zoo als *eetbaar*, *hoorbaar* van *ik eet*, *ik hoor*, *baar* meer een lijdend of passief begrip, soms ook met een moeten, zoo als in *strafbaar*, gepaard, aanduidt. Zelden komt het deswege achter onzijdige werkwoorden (verba neutra) voor, wijl deze geen passief hebben. Slechts *vloeibaar* en een enkel soortgelijk woord maken hierop eene uitzondering, zoo zelfs *vloei* hier niet voor eene veranderde uitspraak van *vloed*, en dus niet voor het werkwoord *ik vloei*, maar voor het substantief *vloed* te houden zij, zoodat *vloeibaar* door *vloedbaar* moet uitgelegd worden." Dat enkele andere woord echter noemt hij niet.

Te Winkel leidt het achtervoegsel *baar* van het oude *beren* af en kent aan dit werkwoord zesderlei beteekenis toe. Nadat hij er vier van heeft opgenoemd zegt hij: »De volgende beteekenis van *baren*, die van het *dragen van moeielijkheden en bezwaren, het lijden van eenen van buiten komenden invloed*, heeft ook het compositum *geberen*, dat ik slechts eenmaal aangetroffen heb, namelijk in het

gedicht V. d. Lev. o. Her. vers 3122; aldaar zegt de verstokte moordenaar tot Jezus:

»Du *gebeers* al, oft ware dijn wille"

Gij *verdraagt* alles, als of het uw wil ware"

Maar vooral openbaart deze beteekenis zich in het bijvoegelijke naamwoord *baar*, dat, achter den stam van transitieve werkwoorden gevoegd, *de mogelijkheid van te lijden* uitdrukt. Zoo noemt men *eetbaar*, *hoorbaar*, hetgeen *gegeten*, *gehoord* kan worden, 'hetgeen geschikt is om de werking van *eten* en *hooren te beren*, *te dragen*. Deze woorden geven derhalve de geschiktheid om iets te doen, (het *dragen* namelijk), te kennen."

Al komt het mij voor, dat te Winkel de door hem aangehaalde plaats niet goed verklaard heeft — want *geberen* beteekent daar, meen ik, zich aanstellen, zich houden, zich gedragen — *beren* had de door hem opgegevene beteekenis, zoo niet in onze taal, dan in oude duitsche talen en dit zou hier voldoende zijn, indien wij voor het overige met des schrijvers betoog vrede konden hebben. Maar ook onder de andere vijf beteekenissen van *beren*, die hij opgeeft, vindt hij er geene, die toelaat het woord *baar* achter den stam van intransitiva te voegen. Toch is hij wel genoodzaakt eene enkele uitzondering toe te geven. »De werkwoorden achter wier stam *baar* gevoegd wordt," zegt hij, »zijn in den regel alle transitief, omdat het bijv. naamw. te kennen geeft, dat de persoon of het ding, waarvan het geprediceerd wordt, eene werking verduren kan, die door iets anders op hem wordt uitgeoefend. Doch *lijden* wordt, inzonderheid in de noordelijke gewesten van ons land, ook wel gebruikt om toelaten in het algemeen, ook van iets, dat ons niet direct treft, uit te drukken. Men zal daar b. v. tot een kind zeggen: »gij moogt dat niet doen, uw vader wil het niet *lijden*." Ten gevolge eener zoodanige uitbreiding van beteekenis is het woord *reisbaar*, van weg en weder gesproken, onberispelijk; *reisbaar weder* en een *reisbare weg* zijn weder en een weg, die het reizen toelaten. (Huydecoper, Proeve, III. 273). De werking van reizen wordt dan natuurlijk niet verricht door het ding, waaraan de reisbaarheid toegeschreven wordt, maar door iets, dat van den weg en het weder verschillend is. Om deze reden kan ik vrede hebben met Bilderdijks *blijfbare haven*,

d. i. eene haven, die het *blijven toelaat*. Onverklaarbaar zijn daarentegen *verdorbaar, onverwelkbaar* en soortgelijke, vermits hier noch het veroorzaken, noch het toelaten, noch het verduren eener werking aangeduid wordt. Deze en dergelijke woorden zijn daarom ontegenzeggelijk af te keuren."

Mij dunkt, menig lezer, die taalgevoel heeft, zal bij het lezen dezer woorden zijne brilleglazen afvegen en nog eens zien of te Winkel inderdaad zegt, dat eene haven die het blijven toelaat, eene *blijfbare* haven mag genoemd worden. Is het zoo, dan verbiedt ons niets van eene *zitbare* stoel, eene *baadbare* beek, een *speelbaar* schoolplein, een *wandelbaar* bosch enz. enz. te spreken. Zijn wij hierdoor wakker gemaakt, dan zien wij dat *reisbaar*, het andere woord waar hier over gesproken wordt, maar half verklaard is. Want te Winkel spreekt hier wel van *reisbaar weder* en eenen *reisbaren weg*, maar niet van eenen *reisbaren man*. Waarschijnlijk zweeg hij van de laatste uitdrukking omdat hij haar afkeurde, even als Huydecoper, dien hij er bij aanhaalt; maar hij had toch niet moeten vergeten, dat zij niet alleen bij Vondel en zijne tijdgenooten voorkomt, maar ook in Friesland tot de volkstaal behoort en daarin zeker niet uit de schrijftaal is overgenomen.

Wat te Winkel van het spoor heeft gebragt, is, naar mijn gevoelen, dit, dat hij verzuimd heeft zich behoorlijk rekenschap te geven van den aard van dit *baar*, en zijne geschiedenis na te sporen.

Hij noemt het t. l. a. pl. een bijv. naamwoord. Dit kan het niet zijn. Het wordt gevoegd achter zelfst. naamwoorden, bijv. naamwoorden, en stammen van werkwoorden. Maar in *schijnbaar*, *vruchtbaar* enz. staat, volgens te Winkels verklaring, het eerste der woorden tot *baar* in de betrekking van den accusativus. Alle dergelijke woorden evenwel, voor zoo verre zij niet te verklaren zijn door *als*, b. v. *grasgroen*, *kurkdroog*, moeten verklaard worden door den genitivus, den dativus, of eene praepositie. *Eerwaardig* en *doodschuldig* zijn der eere waardig en des doods schuldig, *vriendhoud* (nu veelal verbasterd tot *vriendhoudend*) en *godegelijk*, den vriende houd en Gode gelijk, *reisvaardig* vaardig ter reize, *slaapdronken* en *schaamrood* dronken door slaap en rood door schame (wij zeggen nu schaamte), *gastvrij* en *longziek* vrij, (edel, mild) ten opzigte van gasten en ziek wat de longen betreft. Doch

woorden van deze soort die door den accusativus verklaard moeten worden, ken ik niet. — Van *eigenlijke* zamenstelling van bijv. naamw. met bijv. naamw. ken ik in onze taal geen enkel voorbeeld. — De zamenstellingen van werkwoorden met bijv. naamwoorden zijn niet zeer vele in getal, en ook onder deze is er geene, die de verklaring door eenen accusativus toelaat.

De stam van een werkwoord kan *baar* evenmin zijn. Wel hebben wij in zamenstelling stammen van werkwoorden achter *zelfst.* naamwoorden, b. v. in *ooievaar*, *helleveeg*, maar achter *bijv.* naamwoorden ken ik ze niet en achter *stammen van werkwoorden* zijn zij onmogelijk.

Voor een zelfstandig naamwoord wordt *baar*, zoo ver ik weet, door niemand gehouden.

Wat is het dan? De geschiedenis der taal moet ons hier licht geven. Als wij de woorden op *baar* overzien, die in het Oudhoogduitsch, voor zoo verre wij dat kennen, voorkomen (Graff Sprachsch. III. 128) dan merken wij op:

1°. Dat in al die woorden, behalve in *offanbari*, *frambari* en *suntarbari* (*openbaar, voorbaar* en *zonderbaar*), woorden die wij hier voorbij kunnen gaan, *baar* steeds gevoegd wordt achter een zelfst. naamwoord. Zij kunnen althans alle ongedwongen op deze wijze worden verklaard.

2°. Sommige van die woorden gaan uit op *bâr*, andere op *bârig*.

Ik meen daaruit te mogen opmaken:

1°. Dat *baar* in het eerst wel achter zelfst. naamwoorden, maar niet achter stammen van werkwoorden gevoegd werd.

2°. Dat *bârig* de oudste vorm van het achtervoegsel is geweest. Het heeft nog lang stand gehouden. Bij onze oude schrijvers vinden wij dien ouderen vorm nog nu en dan, b. v. Gesta Rom. cap. 177, »Ende den *onvruchtbarigen* boom dede hy weder vruchten brengen", en zelfs Kiliaan geeft nog *wichtbaerig* = ponderosus op. Ik houd dezen vorm voor den oudsten, omdat wij hem nevens *baar* in den oudsten tijd vinden, en hij eene goede verklaring toelaat, terwijl *baar* onverklaarbaar is. De woorden op *barig* behooren dan tot die welke afgeleid zijn niet van een zamengesteld woord, maar van twee bij elkander behoorende, het eene door het andere bepaalde woorden. Even als b. v. als *waterdrager* en *linnenwever* af-

leidingen zijn van *water dragen* en *linnen weven*, zoo zijn *schijnbarig* en *vruchtbarig* dit van *schijn baren* en *vrucht baren*. De lange a, die het achtervoegsel in het Oudhoogd. heeft, bewijst dat wij hier niet aan het sterke werkw. *beren*, maar aan het zwakke, daarvan afgeleide *baren*, met lange a, te denken hebben. De beteekenis is duidelijk: *baren* is dragen (vgl. *baar*, met lange a, werktuig om te dragen): *schijnbaar* is dus wat schijn draagt, schijn heeft, *vruchtbaar* wat vrucht draagt, vrucht kan geven enz.

Dit *barig*, wij hebben het gezien, werd reeds vroeg afgekort tot *baar*. Hebben in eenen tijd toen alle schrijvers Latijn kenden, deze er het voorbeeld van gegeven, om zoo doende het achtervoegsel aan het latijnsche -fer en -ger, die geheel dezelfde beteekenis hebben, meer gelijk te maken? Of behaagden die woordvormen aan het volk niet? Opmerking verdient het, dat de woorden van deze soort, die wij nog bij Kiliaan vinden, of buiten gebruik geraakt zijn, als *bondbrekig*, *eedbrekig*, *dingvluchtig*, *landruimig*, of door andere, voor een deel minder goede woordvormen vervangen zijn, als *dagschuwig*, *menschenschuwig*, *huishoudig*, *veelzeggig*, *kwaadsprekig*, waarvoor men nu *dagschuw*, *menschenschuw*, *huishoudelijk*, *veelzeggend*, *kwaadsprekend* zegt.

(*Wordt vervolgd.*) P. LEENDERTZ WZ.

Spreekwijze: garen uithalen. (XVIII, bl. 113; herh. XXIV, Omsl. n°. 19). Naar 't mij voorkomt, hebben de samenstellers van het Woordenboek bij hun bilderdijkiaansche verklaring dezer uitdrukking, alleen Bilderdijk zelf en zijn gedachteloozen naschrijver Harrebomée gevolgd. Anders zouden zij, die zoo kwistig met hun aanhalingen zijn, zeer zeker een plaats hebben weten aan te halen, waar die voorkwam. Buitendien is het geheel volgens den stelregel van den hoofdredacteur, die, bij gelegenheid der steenplaatsing in Den Haag, met ronde woorden verklaard heeft, dat er in al de uit de lucht gegrepen, averechtsche woordverklaringen van Bilderdijk een schat van wijsheid stak. Zeer zeker zijn ze intusschen nu verplicht, bij de eerste gelegenheid de beste, den grond voor hun beweren aan te geven. De zoo eenvoudige en alles ophelderende verklaring van Hoofts woorden door Leendertz laat niets te wenschen over, en stelt Bilderdijks misvatting in 't volle licht. V. VL.

Schotsch. (XXIV, bl. 165). Zou de door Bosscha aangehaalde spreekwijs niet een verwarring met *spaansch* zijn? Het ziet er *spaansch* uit, is althans een vrij gebruikelijke uitdrukking. Laurillard heeft, dunkt mij, in elk geval volkomen gelijk, wat zijne opvatting en verklaring betreft. V. VL.

Geslacht van Beverwaerde. (Vgl. XXIV, bl. 86, 159 en 175). Dit geslacht voerde: zilver met een halven rooden leeuw gekroond van goud. Na het huwelijk van Lucas met B. met Elisabeth van Persijn hebben zij dit wapen gecombineerd gevoerd met dat van Persijn.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Meurs. (Vgl. XXIV, bl. 208). Jan Meurs is geboren te Groningen, — volgens Romein, Herv. pred. in Drenthe, bl. 203.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht v. Everdingen. (XXIV, bl. 253). Wrecht (Hubrecht) v. Everdingen en diens zoon Wrecht bleven in 1285 aan Floris V, graaf v. Holland enz., borg voor het goed gedrag van Willem v. Amstel, proost v. St Jan te Utrecht, van Gijsbrecht en van Arnoud v. Amstel. Graaf Floris V. en de bisschop van Utrecht waren in 1287 borgen voor Wrecht v. E. en diens zoon Hubrecht. In het verdrag tusschen Floris, graaf v. Holland enz. en Jan bisschop van Utrecht 1294, was Hubrecht v. E., ridder, een der borgen van graaf Floris. Den 12 oct. 1304 verdronken in de Lek bij Beusichem Jan en Wessel v. E.. Hubrecht v. E. droeg aan Hubrecht Schenk, heer v. Culemborg, de heerlijkheid Zijderveld op. De opdragtbrief is gezegeld door hem en zijnen broeder Diderik Splinter v. E. in 1332. Giselbert v. E., domdeken te Utrecht 1330, proost v. Elst 1337, † 28 mei 134.. Behalve de vermelde leden van het geslacht v. Everdingen, hetwelk voerde geschuinbalkt van goud en sabel van zeven stukken, heb ik nog de volgende personen van dien naam vermeld gevonden, van wier verwantschap met het opgenoemde geslacht mij echter niets is gebleken, tw: Cornelis Louszn. v. E., geb. te Utrecht, kapitein van de Watergeuzen; Jan v. E., secretaris van de stad Alkmaar; Cesar

v. E., zoon des vorigen, geb. te Alkmaar 1606, † 1679, schilder; Allard v. E., broeder des vorigen, geb. te Alkmaar, † 1675, schilder, nalatende drie zonen, alle schilders en Jan v. E. broeder des vorigen, procureur, welke laatste de schilderkunst slechts tot uitspanning beoefende.

H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht van Everdingen. Mogt de heer A. A. Vorsterman van Oijen of iemand anders genegen zijn het geslachtregister enz., van v. Everdingen over te nemen, dan zijn daarvoor inlichtingen te bekomen bij den ondergeteekenden, wiens adres bij de redactie van dit tijdschrift bekend is.

LABORANTER.

Wapen van het geslacht Dedel. (XXIV, bl. 255). Den inzender van het antwoord op mijne vraag betreffende het wapen van mr. Joost Dedel dankzeggende, acht ik het, met het oog op zijne opmerking, dat door hem nooit verschillende wapens van dat geslacht zijn aangetroffen, niet ondienstig hem mede te deelen, dat S. v. Leeuwen (Bat. Ill. p. 1025 en 1026) behalve van het opgegevene wapen met de drie leliën, nog van een ander door leden van het geslacht Dedel gevoerd wapen, met drie weerhaken, melding maakt, welk laatstvermelde wapen zou zijn gevoerd door Jan Dedel Tijmanszn. en diens nakomelingen. Genoemde Jan Dedel Tijmanszn., overgrootvader in mannelijke linie van paus Adriaan VI, was een broeder van Lambert Dedel Tijmanszn., die, even als zijn vader, drie leliën voerende, volgens den aangehaalden schrijver p. 1188, de stamvader was van den te 's Gravenhage gewoond hebbenden tak van zijn geslacht.

B.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

P. J. Cosijn, E. Laurillard, J. d. M., Mo., J. Bouman.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar..

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang.

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 28. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

11 Julij 1874.

INHOUD.

Vragen. blz.

Nederlandsch krijgswezen. — Geschiedenis der Zwitsers in nederlandschen dienst. — Archief van het leenhof van Brabant. — Roode vaan. — Joh. Anspach. . . . . 325.

Van Eussen. — Dubbelzinnige uitdrukking. . . . . 326.

I wil pledge your grace up the dutch. — Eigenamen beginnende of eindigende met wijn. . . . . 327.

Stekel . . . . 329.

Wapen van het geslacht Hunthum. — Geslacht Methorst. — Geslacht Ockhuysen. — Graaf van Zevenaer: baron van Huyssen. . . . . 330.

Mercator. . . . . 331.

Antwoorden.

Marie Moders of Stedman: „The German Princess." . . . . 331.

Joan Froissart. — Droge boom. . . . . 334.

Aanteekeningen.

Hockeling. — Geslacht Spiering en Oudheusden. — Woorden in de Meierij van den Bosch in gebruik . . . . 335.

Men wordt verzocht, bijdragen of brieven den Navorscher betreffende of aan den uitgever of, nog liever, regtstreeks aan mij te doen toekomen.

Medemblik. P. LEENDERTZ WZ.

AANVRAGEN VAN BOEKEN ENZ.

Voor de genealogie van vele nu nederlandsche familiën is zeer belangrijk de »Reformationsgeschichte der Lände Julich, Berg, Cleve, Meurs, Mark, Westfalen, und der Städte Aachen, Cöln und Dortmund, von J. A. Recklinghausen. (Elberfeld, 1813). — Ik bezit daarvan het eerste en tweede deel; kan ik het derde koopen of voor eenigen tijd te leen krijgen?

Arnhem. A. J. C. KREMER.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

XXVI. **Van den Bergh.** Behoort Govaert van den Bergh, (vermeld Nav. XXIV, bl. 193) tot het geslacht v. d. B. uit 's Gravenhage, waarvan Willem v. d. B., notaris, gehuwd met Johanna Kool, en diens zoon Jan, thans nog notaris te 's Gravenhage?

XXVII. **Geslacht van Diepenbroeck.** Weet iemand in den Navorscher mij op te geven, den datum der geboorte van Catharina van Diepenbroeck, in 1728 met Jacob Hoofman gehuwd, benevens den dag van hare echtvereeniging en de plaats waar, benevens den datum van haar overlijden? En, zoo mogelijk, den naam en voornaam harer moeder, waar en wanneer deze geboren, getrouwd en gestorven is, en de voornamen van haren vader en datum van diens geboorte en overlijden? Het wapen van Diepenbroeck is: twee gekruiste degens met gouden gevest.

XXVIII. **Pliester.** Wie waren de ouders en grootouders van Jan Hendrik Pliester, burgemeester van Wisch (Gelderland), gestorven in 1824, en van zijne vrouw Johanna Noy?

CORNELIUS LIXA.

VRAGEN.

Nederlandsch krijgswezen. Merkwaardig is de reden, waarom prins Maurits, toen Mendoza Bommel belegerde, mede weigerde dien veldheer slag te leveren, namelijk dat het grootste deel zijner troepen uit Nederlanders bestond en dus eene nederlaag droefheid en rouw in vele huisgezinnen brengen zoude. Wie kan eene lijst opgeven der regimenten, toen onder zijn bevel?

Mij dunkt dit feit, bij van Meteren geboekt, is merkwaardig: vooral omdat door velen beweerd wordt, dat de Nederlanders weinig soldaten geleverd hebben in den spaanschen oorlog, maar meest door hulp van vreemden den vijand hebben weêrstaan.

CORNELIUS LIXA.

Geschiedenis der Zwitsers in nederlandschen dienst. Zoude iemand in staat zijn eene lijst te geven der zwitsersche regimenten in nederlandschen dienst, sedert het begin der statenregering tot op de afdanking der laatste onder koning Willem I?

CORNELIUS LIXA.

Archief van het leenhof van Brabant. Het leenhof van Brabant resideerde na den munsterschen vrede te 's Gravenhage. Waar is het archief van dat leenhof gebleven? Het moet belangrijke bescheiden bevatten betreffende de geschiedenis van Noordbrabant.

A. J. C. KREMER.

Roode vaan. Ik herinner mij, ergens gelezen te hebben, dat de Friezen eene »heilige vaan" hadden, die rood van kleur was en te Staveren bewaard werd. Is er soms ook eene legende aan die vlag verbonden? Waar is zij gebleven? Weet iemand er meer van?

A. J. C. KREMER.

Joh. Anspach. In het bezit zijnde van een portretje, niet onverdienstelijk in het jaar 1804 geschilderd door Joh. Anspach,

wensch ik te weten, of er levensbijzonderheden van dien schilder bekend zijn.

M^r. J. I. VAN DOORNINCK.

[»Hoewel een Duitscher van geboorte, heeft hij echter zijnen meesten tijd in de Nederlanden doorgebragt, en van stad tot stad zich tijdelijk gevestigd tot het vervaardigen van portretten, in crayon of pastel, die goed gelijkend en zeer gewild waren in die dagen, toen deze kunst zeer schaarsch en, over het algemeen, op geen hoog standpunt geplaatst was." Kramm, Levens en Werken der holl. en vl. kunstschilders, enz., bl. 19.]

Van Eussen. Is deze schilder een onzer groote meesters? Ik heb een bloemstuk van hem gezien, dat zeer schoon was. Waar kan men bijzonderheden aangaande van Eussen vinden?

CORNELIUS LIXA.

Dubbelzinnige uitdrukking. Als ik zeg: »Verscheidene lieden gaven bijdragen, de rijken niet het minst", ligt er dan niet tweeërlei zin in het laatste lid, *of* der rijken mildheid, *of* hunne karigheid te kennen gevende?

Op iets dergelijks stuit men menigmaal, vooral in de dagbladen. Moet er ook door bijvoeging eener *e* onderscheid gemaakt worden, of is andere woordvoeging een vereischte?

FAMULUS.

[Famulus vergist zich hier. Er is in de door hem opgegevene uitdrukking geene dubbelzinnigheid. Ik zie althans niet, dat zij op meer dan ééne wijze kan verklaard worden. Wanneer bij een bijv. naamwoord een bepalend lidwoord gevoegd wordt, heeft het zwakke declinatie. Bijgevolg kan *minst* hier geen bijv. naamwoord zijn. Het is een bijwoord. Wel schijnt het daarvoor staande lidwoord dit tegen te spreken. Maar dit is toch slechts schijn. De bijwoorden, die den vorm en de kracht van den superlativus hebben, hadden oudtijds geen lidwoord bij zich. Men zeide b. v., die langst eet langst leeft, wie eerst komt eerst maalt. Later heeft men er veeltijds een lidwoord aan toegevoegd. Nu doet men het

doorgaans en zegt b. v. hij schreeuwt het hardst, hij loopt het snelst, hij komt het eerst. Maar dit lidwoord is een voorvoegsel zonder eenige beteekenis. Misschien hebben wij het aan het Fransch te danken. *Niet het minst* kan dus geene bepaling zijn van het zelfst. naamw. *bijdragen*, omdat het een bijwoord is. Het kan ook geene bepaling zijn van *gaven*: dit zou mogelijk zijn, indien er stond *het mildst*, *het karigst*, of iets dergelijks; maar *het minst* zou bij *gaven* alleen kunnen beteekenen *de minste malen*, en het is duidelijk, dat hieraan niet gedacht wordt.

Niet het minst moet dus, er blijft niets anders over, eene bepaling zijn van den geheelen zin en *vooral*, *inzonderheid* beteekenen. Bijvoeging van eene *e*, zoo als Famulus voorstelt, zou niet alleen de beteekenis veranderen, maar zou ook den zin bederven, want dan zouden wij inderdaad eene dubbelzinnige uitdrukking bekomen. Zeggen wij: *verscheidene lieden gaven bijdragen, de rijke niet het minste*, dan kan het bijwoord *niet* eene bepaling zijn van het bijv. naamw. *het minste*, maar het kan ook bepaling zijn van het werkwoord *gaven*. Wij weten dan niet, of onze berigtgever zeggen wil: *wat de rijke gaven was niet het minste*, zij gaven meer dan de meeste of dan alle andere, of *de rijke gaven niet*, *zij gaven zelfs het minste niet*. Zulke zinnen zijn slecht, omdat zij niet voldoen aan het eerste vereischte van eenen goeden zin, namelijk duidelijkheid. Om verstaanbaar te zijn, zouden wij ons anders moeten uitdrukken, en b. v. in het eene geval zeggen: *verscheidene lieden gaven bijdragen en de rijke niet de kleinste;* in het andere geval: *verscheidene lieden gaven bijdragen, maar de rijke niet het allerminste.*]

I wil pledge your grace up the Dutch, lees ik in The Tempest ed. John Dryden. Londen, 1710, scene II (?). Wat beteekent dat: »iemand op zijn hollandsch huldigen?" 't Wordt blijkbaar ironice gezegd.

CORNELIUS LIXA.

Eigennamen beginnende of eindigende met wijn. Welligt zal dit lijstje aangevuld kunnen worden. Voorheen werd aan den wijnbouw ook in ons land gedaan. Vandaar welligt dat vele eigen-

namen ontleend zijn aan wijn. (Zie Publications de la société d' histoire et d' archeologie du Limbourg. t. III (1866) p. 380. Over den wijnbouw in Nederlandsch en Belgisch Limburg gedurende vroegere eeuwen.)

de Wijn.	Wijnschenk.
Wijnand.	Wijnstok.
Wijnandts.	Wijnstoks.
Wijnants.	Wijnstroom.
Wijnberg.	Wijnsouw.
Wijnbergen.	Wijnrok.
Wijnbrands.	Wijnveld.
Wijndels.	Wijnveldt.
Wijndorp.	Wijnvelt.
Wijngaerden.	Wijntjens.
Wijngaard.	Alewijn.
Wijngaerts.	Dellewijn.
Wijnen.	Dillewijn.
Wijnhoven.	Everwijn.
Wijnkoop.	Halewijn.
Wijnman.	Salewijn.
Wijnmalen.	Sollewijn.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

[Het is mogelijk, dat deze lijst voor uitbreiding vatbaar is. Maar aan de andere zijde is het zeker, dat, zal zij iets bewijzen voor den vroegeren wijnbouw in ons vaderland, zij aanmerkelijk zal moeten worden ingekort.

In de eerste plaats is de vraag, zijn er ook hoog- of nederduitsche namen onder? Gedurende de laatste eeuwen hebben zich vele Duitschers in ons land neêrgezet, en in den tijd, toen men op de spelling van den naam niet veel acht gaf, hebben de namen van sommige hunner eenen nederlandschen vorm aangenomen.

Voorts zijn er onder de gemelde namen waarin werkelijk het woord *wijn* voorkomt, sommige die even goed kunnen ontstaan zijn in eene streek, waar men geenen wijn bouwde. *Wijnschenk*, b. v. — indien dit inderdaad een naam van nederlandschen oorsprong is, waaraan ik twijfel — beteekent den man, die *wijn*

schenkt, den herbergier, en zulke vindt men overal. *Wijnman* is de man die zich met wijn bezig houdt: dit kan de wijnbouwer, maar ook de wijnkooper zijn. *Wijnkoop* is misschien oorspronkelijk een spotnaam. Den wijnkoop noemt men in Noordholland, misschien ook elders, het gelag, dat na eene publieke verkooping ten koste der koopers gehouden wordt — een oud misbruik, dat al lang behoorde opgeruimd te zijn, en dat de reeds zeer zware kosten der verkooping nog zwaarder maakt. Misschien is de naam *Wijnkoop* het eerst door iemand gedragen, die zich bij gelegenheid of naar aanleiding van zulk eene partij wat vreemd had gedragen. *Wijnrok* zal wel tot dezelfde soort van namen behooren.

Er is meer dan eene plaats is ons land, die Wijngaarden heet. Vandaar, geloof ik, dat de familienamen Wijngaarden en van Wijngaarden afkomstig zijn.

Eindelijk zijn er onder de opgegevene namen eenige, waarin het woord *wijn* (vinum) niet voorkomt. In de laatste lettergreep van *Alewijn*, *Halewijn* en *Everwijn* is de *ij* ontstaat uit korte *i:* het is eigenlijk *win*, en *win* aan het einde van deze en andere dergelijke namen zal wel het oudhoogd. *wine*, angels. *vine*, oudnoordsch *vinr*, d. i. vriend, zijn. Tot diezelfde soort van namen behooren waarschijnlijk ook *Dellewijn*, *Dillewijn*, *Salewijn en Sollewijn*. In *Wijnand* behoort de *n* tot het tweede deel der zamenstelling; hetzelfde *nand*, dat wij ook in *Ferdinand* vinden. Van *Wijnand* is *Wijn* verkorting en *Wijntje* verkleining en van deze woorden zijn *Wijnen* en *Wijntjens* genitiven.]

Stekel. In het Gotisch beteekent *stikls*, waaraan ndl. *stekel* beantwoordt, »beker." De verklaring, die Fick in Kuhn's Zeitschrift, 20, 361 er van geeft, komt me tamelijk gezocht voor. Ik vermoed, dat *stikls* eigenlijk niets anders dan *horen* en dus in de tweede plaats *drinkhoren* beteekent, als zijnde een afleidsel van *stikan*, ndl. *steken*, dat in onze oude taal, evenals nog in de dialecten ook »stooten" beduidt: »de koe steekt" voor »stoot" wordt nog algemeen gebruikt. *Stikls* is dus in den grond niets anders dan »werktuig om te steken," dus ook om te stooten. Mijne verklaring kan natuurlijk dan eerst voldoende zekerheid hebben, wanneer we het woord *stekel* in den zin van *horen* kunnen aanwijzen.

Is het soms aan iemand in dien zin bekend? Het zou me niet verwonderen, als het nog in die beteekenis in een of ander dialect voortleefde.

P. J. COSIJN.

Wapen van het geslacht Hunthum. Kan ook iemand opgeven welk wapen gevoerd werd door Cornelia Hunthum Pietersdr., den 21 nov. 1656 gehuwd met Adriaan v. Loon Nicolaaszn.?

B.

Geslacht Methorst. Kan de inzender der opgave van het wapen van het geslacht Methorst (XXIV, bl. 256) ook genealogische opgaven verstrekken aangaande A. Methorst, dochter van.... en echtgenoot van Pieter v. Lockhorst, 1710?

S.

Geslacht Ockhuysen. Zoo het den inzender der vraag, betreffende Jacob Ockhuysen of Ochuysen, bekend mogt zijn, of en dan hoedanig deze J. O. in familiebetrekking stond tot Hendrik Ockhuysen, zoon van Adriaan Ockhuysen en Johanna Klok, geb. 26 nov. 1679 en 16 julij 1705 getrouwd met Maria Bodisco, dr. van Jacobus Bodisco en Maria Reijerson, zoude ik gaarne daarvan eenige mededeeling ontvangen.

Arnhem. J. J. NOLTHENIUS, JR.

Graaf van Zevenaer: baron van Huyssen. Is iemand ook iets bekend van eenen graaf van Zevenaer en eenen baron van Huyssen, titularissen door koning Lodewijk in der tijd benoemd, naar men mij verzekerde, zonder evenwel te kunnen opgeven, wie door den »lammen koning" graaf van Zevenaer of baron van Huyssen gemaakt is.

Zoo ik mij niet zeer vergis, was de vader van den thans nog levenden heer mr. G. Groen van Prinsterer, 's konings lijfarts en droeg den titel van *ridder*; had hij dien titel wegens de orde van van de unie of was dat een adellijke titel? Op lijsten, gemaakt gedurende de regering van den koning van Holland, vind ik nu en dan namen van personen, die later als *baron* voorkomen, ver-

meld, met het praedicaat *ridder*. Wie weet omtrent 't eene of andere iets op te helderen?

A. J. C. KREMER.

Mercator. Welk wapen voerde de cosmograaf Gerard Mercator, geb. 5 maart 1512 te Rupelmonde, gest. te Duisburg 2 dec. 1594?

Hij was gehuwd in 1536 te Leuven met Barbara Schelleken. Ik meen, dat het wapen van Schelleken voorkomt in Henne et Wouters, Histoire de la ville de Bruxelles. Kan mij dit iemand opgeven?

Mercator heette eigenlijk Kremer. Hij had de volgende kinderen.

Arnold, geb. te Leuven.

Bartholemaeus studeerde in de theologie te Heidelberg, stierf 1568.

Rumold, uitgever te Duisburg, stierf na 1600.

Emerentia, gehuwd met Molanus (van der Mijle.)

Katharina en

Dorothea.

Zijn er afstammelingen bekend van Arnold? Waarschijnlijk was hij predikant ergens in Westfalen.

CORNELIUS LIXA.

ANTWOORDEN.

Mary Moders of Stedman, »The German Princess.'' (XXIV, bl. 206.) Gaarne zal ik den heer Six mededeelen, wat ik van deze zeventiendeëeuwsche *Becky Sharp* geboekt vind en wat ik mij van haar herinner.

Op 29 mei 1663 en 7 juni teekent Pepys in zijn beroemde *Diary* op: »Went to see the German Princess,'' en »after church (went) to Sir W. Batten's; where my Lady Batten enveighed mightily against the German Princesse, and I as high in the defence of her wit and spirit, and glad that she is cleared at the Sessions.'' Eindelijk vinden wij op 15 april 1664: »To the Duke's house, and there saw *The German Princesse* acted, by the woman herself; but never was anything so well done in earnest, worse performed in jest upon the the stage.'' Om uit deze drie aanteekeningen de

geschiedenis van Mary Moders op te maken, zou minder doenlijk zijn, dan uit een enkel botje van een voorwereldlijk dier tot de kennis van 't geheele monster te geraken. Gelukkig dat Chambers in zijn *Book of Days* meer aangaande deze befaamde bedriegster heeft medegedeeld, die in haar tijd, even als in onze dagen Orton, alias Tichborne, hare bewonderaars en aanhangers had en als om strijd door vriend en vijand werd bezongen, bespot en »afgekonterfeit." Mary Moders was de dochter van een vioolspeler te Canterbury. Na eenigen tijd als kamenier op het vaste land gereisd te hebben, en een vernisje van vreemde talen te hebben opgedaan, besloot ze in Londen hare talenten aan de markt te brengen. Zij nam haar intrek in *The Exchange Tavern*, waar een mr. King logementhouder was. Zijn vrouw deelde ze in 't geheim mede, dat ze Henriëtta Maria de Wolway was, eenige dochter en erfgenaam van John de Wolway, Earl of Roscia, in Colonia, Duitschland, en dat ze van huis gevlugt was, omdat ze niet met een ouden graaf wilde huwen. Mogten mr. en mrs. King eerst al eenigen twijfel koesteren, die werd geheel weggenomen door een brief aan hen van den rentmeester des graven, waarin hij hun dank zei voor de vriendelijkheid jegens zijn jonge meesteres. Mrs. King had een broêr, en deze werd bij gelegenhad aan de voorname logé voorgesteld, als een jong edelman. John Carleton, advokaat aan de Middle Temple, speelde zijn rol uitstekend, overlaadde haar met geschenken en betuigde eindelijk het slagtoffer te zijn van belangelooze liefde. Op Paaschdag stelde hij haar voor het orgel in de Sint Pauls kerk te gaan hooren, dat dien dag een koor van prachtige stemmen zou begeleiden. Op weg haalde hij haar over hem naar de Sint Bartholemeüs kerk te vergezellen, waar de geestelijke gereed stond en zij Mrs. Carleton zou worden. Het huwelijk had plaats. Groote vreugde onder de familie King en Carleton. Het gelukkige paar ging een dag of wat te Barnet doorbrengen, om daarna in behoorlijken vorm over te huwen. Den eersten tijd ging alles uitmuntend, al vond de advokaat zijn gades begrippen van zuinigheid en huishoudelijkheid meer geschikt voor een princes, dan voor de vrouw van een »jonger broêr." Toen de Carletons nog maar geene voordeelen zagen opdoemen, namen ze eenige vrienden in den arm, die een enquête instelden. Niet lang daaana

ontving de oude heer Carleton een brief uit Dover, waaruit bleek, dat zijn schoondochter een sluwe bedriegster was, die in genoemde stad reeds twee echtgenooten had en voor bigamie had te regt gestaan. Daar bij het regtsgeding slechts één der echtgenooten was opgekomen, was zij aan den kerker ontkomen. De verontwaardiging der familie was groot, toen zij bemerkten, dat ze zelf in den kuil waren gevallen, dien ze voor een ander hadden gegraven. Carleton senior, aan het hoofd eener bende mannelijke en vrouwelijke familieleden marcheerde naar Durham Yard, de woonplaats der jonge echtelieden. Naauwelijks binnengelaten, vielen zij op de princes aan, ontnamen haar al de valsche ringen, paarlen, braceletten, en zelfs haar kleedingstukken, en lieten haar zoo naakt als moeder Eva, »ere the invention of the apron", achter. Ofschoon krachtig hare identiteit met het meisje van Dover loochenende, werd zij voor den magistraat gebragt en op het Gatehouse, Westminster geïnstalleerd. Zes weken lang hield zij dagelijks haar levée en verbaasde de voorname nieuwsgierigen met haar geest en gevatheid. Toen iemand haar complimenteerde met haar beschaving en goede opvoeding, antwoordde zij: »Die heb ik achtergelaten bij mijne betrekkingen, want die hebben ze van noode;" en toen een heer opmerkte, dat trouwen en hangen door 't noodlot beschikt werd, antwoordde zij: »Zoo heb ik mijn huwelijk aan 't noodlot te danken; wie weet of gij nog niet gehangen wordt." Haar proces, te vinden in *The Great Tryal and Arraignment of the late Distressed Lady, otherwise called the late German Princess*, noemt haar Mary Moders, en de aanklagt luidt: het huwen van John Carleton, terwijl zij reeds twee mannen had, Ford en Stedman. Zij gedroeg zich dapper voor de balie en betooverde met haar handig gebruik van den waaier regters en auditorium, steeds gebroken Engelsch sprekende. Zij hield vol, dat ze Duitsche van geboorte was, naar Engeland was gekomen om haar positie te verbeteren, en, indien er al bedrog had plaats gehad, dit geheel aan de zijde van haren echtgenoot kwam. Zij werd tot groote vreugde van alle beschaafden in den lande vrijgesproken, daar de voornaamste bewijzen van hare schuld, de twee mannen, niet op kwamen dagen. Een dichter bewierookte haar geest, haar onschuld en haar schoonheid in *An Encomiastick Poem.* De heer Carleton nam haar echter

niet meer als vrouw aan, en riep haar in zijn *Ultima Vale* een laatst vaarwel toe. In april 1664 verscheen zij in den schouwburg van Duke op de planken als *The German Princess* in het stuk van dien naam. Het is zeker opmerkelijk, dat zij de rol, in de werkelijkheid zoo uitstekend gespeeld, op het tooneel niet zoo goed vervulde (zie Pepys hierboven), eene bijzonderheid, die voor den tooneelkundige niet zonder waarde is. Deze loopbaan werd even spoedig verlaten, en kort daarop maakte het geregt op nieuw kennis met Mary Carleton als diefegge. Zij wordt schuldig bevonden en veroordeeld tot transportatie naar Jamaïca. Op schip ontdekt zij een aanslag tegen 't leven van den kapitein, en wordt tot belooning te Port Royal aan land gezet. In Engeland teruggekeerd begon zij het oude leventje. Schuldig bevonden aan een diefstal van 600 pond sterling aan horloges, wordt zij ten laatsten tot de galg veroordeeld. Den 22 januarij 1672—73 onderging zij haar straf op Tyburn; te gelijk met vijf jonge mannen, met hun zessen naauwelijks het jarental 120 uitmakende. Zij zelf was 37 jaren oud. Haar vrienden begroeven haar op het St. Martins kerkhof. In Luttrell's *Collection of Eulogies and Elegies* is een *Elegie on the Famous and Renowned Lady, Madame Mary Carleton*, te vinden, eindigende met:

Her Epitaph.

Here lieth one was hurried hence,
To make the world a recompense
For actions wrought by wit and lust,
Whose closet now is in the dust.
Then let her sleep, for she hath wit,
Will give disturbers hit for hit.

Dordrecht. A. C. LOFFELT.

Jean Froissart. (XXIV, bl. 66). Onder de letters Ad. V. N. A. heeft Adolphus Venator of de Jager vertalingen in het licht gegeven, waaronder ik ook het werk van Froissart rangschik.

J. I. V. DOORNINCK.

Droge boom. (XXIV, bl. 169; vgl. bl. 254). Toen ik de benaming van dorren boom voor het kruis van Christus besprak, gaf ik

mijne meening te kennen, dat dit eerder levensboom zou hebben moeten genoemd worden. In het werk van Weigel Anf. der buchdr. II, 336, is eene afbeelding van het kruis in de gedaante van eenen boom, welks ver uitgespreide takken met bloemen en bladen beladen zijn, zoodat men in de middeleeuwen er ook het denkbeeld van levensboom aan schijnt gehecht te hebben.

G. A. SIX.

AANTEEKENINGEN.

Hockeling = **vrouw.** (XXIV bl. 91 en 261). De op laatstgemelde plaats geuite gissing van J. D. / L. wordt door de personen weêrsproken op welke Huygens en and. het woord toepassen; dat waren toch geen *Backfischen* maar getrouwde vrouwen. *Hokken* heeft hier eenvoudig de beteekenis van *huizen*, gelijk ook Betje Wolff, toen zij met ds. Wolff ging trouwen aan een harer vrienden schreef, dat zij met een oud man in de Beemster ging *hokken*. Een *hokkeling* wordt bij Huygens dan ook van een vrouw gebezigd, die met een ander *huist* of *hokt* d. i. als huisvrouw gepaard is, met klankspeling natuurlijk — gelijk hij daar van hield — op het vee, met dien naam aangeduid.

V. VL.

Geslacht Spiering en Oudheusden. (Vgl. XXIII, bl. 38, 41, 102, 103, 264, 267, 412, 415, 416; XXIV, bl. 114). Petronella Spiering, vrouw van Baloij en Keut, te 's Hertogenbosch begraven, dochter van N.? en van N.? van Eijck. Zij tr. Herberen van Oijen, heer van Balgoy, a° 1479, die reeds in 1489 overleden was, zoon van Willem van O. en van jvr. N. van Welderen. (Zie v. Spaen, Inleiding tot de Historie van Gelderland, van Hasselt, Geld. maandw. I, Thane, Cöln. geslechter, Burman, Jaarboeken.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Woorden in de Meierij van den Bosch in gebruik. (Vgl. A. R. I; XI, bl. 20). Niet instemmen kan ik met de door H. M. C. v. O. gemaakte opmerkingen.

Beusselke is wel degelijk: »een zeer klein boschje," 't zij een gebonden bundel rijs of stroo, 't zij eene te velde staande vereeniging van opgaand geboomte en struikgewas. In de laatste beteekenis vond ik het zelfs op eenen notarieelen inventaris van vast goed.

Hort, hortje is peellandsch; in de Kempen zegt men *lutske.* (De door mij opgegevene woorden zijn peellandsch).

Krommenerm. — De afleiding van dit woord geeft H. M. C. v. O. juist. De beteekenis echter is *kraamgeschenk.* Men zegt: wà hadde veur en krommenerm gekregen? Als men b.v. den pastoor een geschenk brengt, zegt niemand dat men met den krommenerm gaat.

Labeuren is het land bearbeiden. — Dit woord wordt van geenen anderen zwaren arbeid gebruikt; alleen deze beteekenis van het latijnsche woord *laborare* schijnt stand gehouden te hebben. Zoo ook in het Fransch. *Labourer* bet. ploegen en *laboureur,* landman. *Labourer* als verbe neutre is alleen als marineterm in gebruik in den zin van moeite hebben, b.v. om tegen den stroom op te geraken.

Mik is brood van bloem van meel.

Schort, vrouwen*rok.* Vrouwen*zak* is of eene schrijffeil of eene drukfout. Ook elders is dit woord in gebruik.

Aangaande de *opmerking* heb ik dit aan te merken. Men zegt in Peelland wel zeer zeker van eene koe, dat »hij veel melk geeft" en het bezitt. voornw. gebruikt men *altijd* mannelijk, bv. »de koe zijn hoorn." Men regelt zich verder in de meeste gevallen naar het geslacht van het woord en niet naar dat van den persoon. Vandaar het onzijdige lidwoord en voornaamwoord na deminutiva of waar deze gedacht worden, als: »het (kind — meisje — of d. gl.) is een hel spinneke."

A. J. C. KREMER.

ONZE BRIEVENBUS.

A. L. T. A. Wij herhalen ons verzoek om uw adres: er ligt bij ons een brief voor u.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:
J., E. A. P., de V. Az., dr. C. E. DANIËLS.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang.

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 29. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

18 Julij 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen.

Kessel. . . . . 337.
Assuerus Salinga. . . . . 338.

Antwoorden.

Hazen-aas. — St. Jans kruid . . . . 339.
Paardenschoeisel. — Wapen gevraagd. — Wapen van M. A. de Ruiter. — Infirmitates St. Cornelii et St. Quirini. . . . . 340.
De uitgaande manifesten der O. I. Comp. — Staart als bijnaam van den Engelschman. . . . . 341.
Kapittelgoederen te Boxtel. . . . . 344.
Afbeeldingen van spreekwoorden . . . . 345.
Hocus, pocus, pas! . . . . 346.

Aanteekeningen.

Kornuten. . . . . 347.

AANVRAGEN VAN BOEKEN ENZ.

Het Banketwerk van goede gedachten, spreuken en spreekwoorden van mr. Johan de Brune, 2 deelen. is uitgegeven in 1660 te Middelburg bij Jaques Fierens. Ik bezit daarvan alleen het eerste deel. Te vergeefs heb ik gehoopt ook het tweede deel in eigendom te verkrijgen.

Wie helpt mij aan het tweede deel van bovengenoemd Banketwerk?

de Beemster. J. BOUMAN.

VRAGEN.

Kessel. Zie hier wat ik vond van het geslacht Kessel.

1082. Hendrik graaf van Kessel, sterft 1114.

1144. Walther gr. v. K., bij Fahne geheeten zu Broich (Grevenbroek.) voogd van St. Pantaleon.

1144—1174. Walther gr. v. K.

1172. Hendrik gr. v. K.

1197—1218. Hendrik gr. v. K.

1240—1254. Willem gr. v. Kessel, is dood 1262.

1271. Walraaf van Kessel, h. v. Kranendonk enz. was geh. met Catharina, dochter van Hilger van de Stessen van Wickerath en Grevenbroek. Hunne dochter Hedwig huwt Willem III van Hornes, die stierf 1262.

1288. Willem van Kessel sneuvelt bij Woeringen. — Hij was gehuwd met Machteld van Geffen. Van dezen stamt de adellijke familie van Kessel. Wapen: »d'argent à cinq losenges de gueulles posées en croix."

Eene zuster van Willem, die stierf 1262, was gehuwd aan Gerhard van Limburg, heer van Wassenberg en hare kinderen, A. Hendrik van Kessel, stierf 17 oct. 1279, zegelt 1274 met eenen gekroonden leeuw. B. Walraaf gr. van Kessel, heer van Kranendonk en Grevenbroek, leeft nog 1271, van wien Hendrik van Kessel, die Kessel verkoopt aan graaf Reinoud van Gelre. Zekere Matheus van Kessel, ridder, wordt door graaf Reinoud met Kessel beleend: misschien was deze een zoon of neef van Hendrik.

Van Spaen acht den eersten graaf van Kessel eenen zoon van Gerard I van Gelre en denzelfden als die voorkomt onder den naam van Hendrik graaf van Kriekenbeek in 1104.

Hoewel het gewaagd is tegen van Spaen op te komen, onderstel ik afkomst uit paltsgraaf Ezo of diens broeder Hendrik.

Henricus graaf van Casle, was kerkvoogd van St. Pantaleon te Keulen. Hij ontvangt als zoodanig eene gift van Irmgard van

Zutfen en bevestigt die tusschen 1082 en 1121 (zie v. Spaen, II. 114, Bondam en Sloet.)

St. Panteleon was gesticht door Herman, aartsbisschop van Keulen 1035—1056, zoon van paltsgraaf Ezo (Ehrenfried). De eerste advocaten van gestichten werden in den regel genomen uit de naaste bloedverwanten van den stichter.

Verder vermoed ik, dat de eerst bekende heeren van Heeze en Leende, graven van Kessel waren, want ik vind 1135 Walther de Heeze et Cuno frater ejus, 1172 Herbert de Heeze, 1194 Hendrik de Heeze.

In 1203 is Willem II v. Hornes, geh. met Margaretha van Mompelgaard, heer van Heeze?

Of geraakte Heeze in 't bezit der Hornes door het huwelijk van Hedwig, dochter van Walraaf van Kessel en Catharina van de Stessen?

A. J. C. KREMER.

Assuerus Salinga. Clarissimus Vir Dominus Assuerus Salinga Frisius, Jurisconsultus celeberrimus, Illustriss. Princ. ac Dom. Dn. LUDOVICI, Ducis Wirt. & Tecc. Com. Montisbel. Consiliarius, moritur Mindelhemii, in Commissione Ducali, Anno 1590. Mens. Aug. die 12. Hoc tumulo quiescenti & generalem mortuorum Resurrectionem expectanti, Hæredes mœsti hoc monumentum condiderunt.

Psal. 116.

Non moriar, sed vivam & narrabo opera Domini.

Eva Weszlin, Schorndorfensis, Clariss. Viri Dn. Salingæ, Jur. Cons. celeberr. &c. Conjux honestissima, moritur An. Chr. Salv. Nostri 1591. XIX. April. Stutgardiæ.

Nostra autem conversatio in Cœlis est, unde etiam Salvatorem Expectamus, Dominum nostrum Jesum Christum, reformabit Corpus humilitatis, &c.

Dit grafschrift treft men aan in Christoph Schorers Memmingischer Gottes-Acker, Ulm 1664, Seite 44.

Is er meer van hem bekend?

M°.

ANTWOORDEN.

Hazen-aas. (XI, bl. 35). Onze speelkaarten met de bekende vier »kleuren", waren in vroegeren tijd niet de eenige die men gebruikte. Voor bijzondere spelen had men bijzondere kaarten. (Elders, in Spanje b.v., wordt nog kaart gespeeld met spellen, waarin bij ons te lande onbekende »kleuren" voorkomen.) Langzamerhand schijnen of die spellen naar de thans in gebruik zijnde kaarten veranderd, of wel geheel vergeten te zijn. Tot een der nog niet vergetene mag het door den heer J. H. van Lennep beschrevene gediend hebben. Nog nl. laat men vaak door *harten-aas* beslissen wie iets winnen of verliezen zal. Dit kan ligtelijk aanleiding gegeven hebben tot het maken van kaarten, waarop *harten-aas* door eenen *haas* werd vervangen. Het opschrift: Aver mi drinkt men wijn, enz. en het bijgevoegde versje duiden, dunkt me, duidelijk op een s. v. v. kroeg-calembourg. Viel de *aas*, dan werd deze *overluid* door het drinken van eene flesch, even alsof er een *haas* gevallen was. — De geestigheid schijnt echter geen blijvenden indruk gemaakt te hebben en heeft de *hazen* niet in het spel kunnen houden; zij waren er ook door *valsche aanblazingen* ingebragt.

A. J. C. KREMER.

St. Jans kruid. (XXIV, bl. 291). In betrekking tot de vraag van Petersen, aangehaald door $\frac{J. D.}{L.}$, kan welligt het volgende van dienst zijn. Dat in de St.- Jans-gebruiken en -overleveringen ten deele het Heidendom speelt, wordt aangetoond door Grimm (Deutsche Myth. 582.) Intusschen hebben christelijke legenden zich daar doorheen gewonden. De *Johannesbroodboom* heet aldus, omdat uit den vroeger onvruchtbaren boom plotseling eetbare spruiten schoten, om Johannes, in de woestijn, te voeden. De *Johannisbeeren* (aalbessen) zijn zoo genoemd, omdat ze aan een doornstruik gingen groeien, waaraan de Dooper zich gekwetst had, en die alzoo met zijn bloed was bevochtigd. Zoo is de glimworm *Johanniswürmchen* genaamd, omdat, toen Johannes eens zulk een diertje, opdat het niet vertrapt zou worden, op een bloem had gezet, het

beestje bij zijne aanraking 't vermogen ontving, om licht te doen uitstralen. — Overigens is 't niet onbelangrijk, te vermelden, dat men in de datums van St. Jan en van Jezus, (24 junij en 25 dec.) een terugslag wil vinden op het woord des Doopers: »Hij moet wassen, maar ik minder worden." (Joh. III: 30). Immers omstreeks den St. Jans-dag beginnen de dagen te korten, en omstreeks den Christusdag neemt het lengen der dagen een aanvang.

E. LAURILLARD.

Paardenschoeisel. (Vgl. XXIV, bl. 2). Dergelijk schoeisel zag ik gebruiken in de Peel te Asten op de boekweitvelden; men gaf echter aan houten schoenen de voorkeur. CORNELIUS LIXA.

Wapen gevraagd. (Vgl. XXIV, bl. 40). Was dat wapen te Hontenisse misschien ook dat van eenen kolonel der Zwitsers, nl. Hirzel?

CORNELIUS LIXA.

Wapen van M. A. de Ruiter. Misschien kan vergelijking van de Ruiters wapen met dat van le Huiter of le Huiter d' Argenteau tot iets omtrent de afkomst van de Ruiters moeder voeren, zoo de Ruiter wezenlijk naar zijne moeders geslachtnaam genoemd werd. — Sommige leden van 't geslacht le Huiter werden genoemd de Ruiter. Ook was onder Karel V bevelhebber der nederlandsche schepen op 's keizers togt tegen de barbarijsche roovers, zekere admiraal Frans de Ruiter. — Zoude de Ruiter wel van geringe afkomst geweest zijn? — Dat hij als jongen in een lijnbaan gewerkt heeft, bewijs *wel* dat zijne ouders (of moeder) arm of verarmd waren, maar niet dat hij van lage afkomst was. Al wat men van de Ruiter leest, getuigt te veel van zeer fijne beschaving, dan dat men onderstellen kan, dat zijne ouders lieden waren uit de geringste klasse. CORNELIUS LIXA.

Infirmitates St. Cornelii et St. Quirini. (XXIV, bl. 117). Nadat ik mijne vraag ingezonden had, las ik bij Schutjes, Gesch. van het bisdom 's Hertogenbosch, I, 358, dat bij Luik een klooster van den berg Cornelius (Mont Cornillon) lag, aan hetwelk de verpleging der melaatschen was opgedragen. Zou melaatschheid

ook soms de bedoelde ziekte geweest zijn? Eene levensbeschrijving van St. Quirinus heb ik niet kunnen vinden, zelfs niet in de laatste uitgaaf van de Biographie universelle. Alleen zag ik uit het werk van Weigel Anf. der Druckerk., dat de reliquiën van St. Quirinus in 754 in een crypt van het klooster Tegernsee bijgezet zijn en in 1473 aldaar teruggevonden werden. Mijne vraag is daarmede nog niet beantwoord, maar deze aanteekening kan misschien dienen om haar te helpen oplossen.

G. A. SIX.

De uitgaande manifesten der O. I. Comp. (Vgl. A. R. I; XI, bl. 79). Wat *Cenecijn* is weet ik niet. De beide andere met? geteekende woorden geloof ik te zijn:

Petoten (waarschijnlijk petont-sé): veldspaath, — steenen van welke het chineesche porcelein gemaakt wordt.

Spinellen zijn bleek roode robijnen.

A. J. C. KREMER.

Staart als bijnaam van den Engelschman. (Vgl. A. R. I. II; XXIII, bl. 201). Naar de beteekenis van dezen scheldnaam en de geschiedenis van het woord werd tot heden vergeefs gevraagd, want de antwoorden er op ingekomen berustten hoofdzakelijk op gissingen. Alleen maakte de heer *-ll* (XV. 302) terecht opmerkzaam op de hooge oudheid van het woord en den latijnschen term *caudati*. In de twaalfde en zelfs nog in de zestiende eeuw bestond het volksbegrip, dat, wanneer de ruwe en onbeschaafde eilandbewoners van Groot Brittannië hun woeste gronden verlieten, en als het ware tijdelijk het dierenrijk vaarwel zeiden, om zich onder de menschen te mengen, zij gedoemd waren hun staart met zich te voeren. Grieken, Sicilianen en Franschen, 't gepeupel, soldaten, ridders, vorsten, geschiedschrijvers en dichters begroetten de Engelschen met den naam *Caudati*, staartdragers; en deze kreet weerklonk oudtijds in de straten, op de muren van belegerde steden, aan de hoven, op het slagveld, in het klooster en werd zelfs in het studeervertrek gebruikt. Toen in 1191 Richard I door de straten van Messina reed, werden hij en zijn volgelingen, op weg naar het Heilige land, door eenige Grieken en Sicilianen nage-

schreeuwd met het woord *Caudati.* Het schijnt, dat den Engelschen in 't bijzonder die naam gegeven werd, want toen zij in 1296 Dunbar belegerden en zij door een schotsch leger werden aangevallen, vertoonden de verheugde en overmoedige belegerden zich op de muren, deden hun vlaggen en banieren wapperen, en riepen den Engelschen toe: »Now ye English dogs, we will slay you and cut off your tails!"

De Fransche dichter Eustache Deschamps, bijgenaamd Morel, de vriend van Chaucer, zinspeelt in een zijner *rondeaux* op den bijnaam, uit bitterheid en wraak daartoe opgewekt door der Engelschen krachtbetoon bij Crecy en Poitiers:

Certes plus fors sont les Anglès
Que les Françoiz communément.
. . . .
Car deux tonneaux portent adés
Et une queue proprement.

Die »deux tonneaux" is een zinspeling op de drinktalenten waarom de Engelschen reeds toen berucht waren. In een ballade van denzelfden ouden franschen dichter vindt men nog:

Ce sont deux tonneaulx de despin,
C'est voir, et la queue de lèz.
. . . .
Franche dogue, dist un Anglois,
Vous ne faictes que boire vin.
Si faisons bien, dist le François;
Mais vous buvez le lunequin,
Roux estes comme pel de mastin,
Wuillequot, de moy apprenez,
Quand vous yrez par chemin,
Levez vostre queue levez.

Ducange was niet in staat den bijnaam *Caudati* te verklaren, en bekende zijn onwetendheid. Misschien, meende hij, droegen de Engelschen bijzonder puntige schoenen *caudas calceorum*, of hadden zij den scheldnaam aan hun lafhartigheid te danken, *coüards, codardi.*

Het spreekt van zelf, dat deze verklaring veel te gezocht is,

want van schoenen of lafaards staarten te maken moge voor een etymoloog uitvoerbaar zijn, voor 't gezond verstand van 't volk zeker niet. In de onbeschaafdheid, de dierlijkheid van den middeleeuwschen rooden Engelschman, die

Roux est comme pel de mastin,

moet men de verklaring zoeken. »Bulldog", »John Bull" zijn nu nog geijkte termen. Maar bij welke gelegenheid hebben de Engelschen 't zoo bont gemaakt, dat zij gedoemd werden 't kenmerk van hun dierlijkheid met zich te dragen?

Bij Polydorus Vergilius, geschiedschrijver ten tijde van Hendrik VIII, vindt men, volgens de engelsche bronnen, de eerste verklaring der legende. Toen de aartsbisschop Thomas à Becket door de stad Strood trok, op weg naar Canterbury, sneden de inwoners den staart van zijn paard af; dit geschiedde kort voor den moord van à Becket. De bisschop deed de schuldigen in den ban, en het geschiedde, dat al hun afstammelingen met staarten geboren werden, even als de redelooze dieren. Die afstammelingen waren echter langzamerhand uitgestorven, zoodat ten tijde van Polydorus Vergilius reeds geen specimens meer werden aangetroffen. Dit verhaal vond Polydorus waarschijnlijk in een der oude kloosterkronijken, die hij bij 't zamenstellen van zijn werk gebruikte. Hoe ontstond echter de legende? Matthew Paris, die in 1259 stierf, verhaalt, dat op Kerstdag van 1170, vijf dagen vóór à Beckets moord, die bisschop in de kathedraalkerk den banvloek uitsprak over Robert de Broc, die den staart had afgesneden van het paard dat 's bisschops spijzen droeg. Van de daaropvolgende straf meldt Matthew Paris niets. Er bestaat geen redelijke grond, om deze misdaad en de excommunicatie in twijfel te trekken. Matthew Paris was een monnik der St. Albans abdy, en deze kloosterlingen waren bijzonder goed ingelicht omtrent alles wat het leven en den dood van Thomas à Becket betreft. Er is ook niets vreemds in het verhaal. De engelsche verklaarders willen, dat de Roomschen in het verhaal later aanleiding vonden, om den Hervormden in Engeland een blaam aan te wrijven.

Er is nog een tweede verhaal, dat in een der werken van Geoffry of Monmouth [1]) die in de twaalfde eeuw schreef, moet voorkomen.

[1]) Chronicle of the Kings of Britain 1811. Rev. Peter Roberts Ed.

Toen St. Augustinus, bisschop van Canterbury, koning Ethelbert en zijn leger bekeerd had, ging hij naar Riu, waarschijnlijk Rou (Rouchester), dat tegenover Strood ligt. Terwijl hij preekte, naaiden de inwoners beestenstaarten aan zijn kerkelijk kleed en bespotten hem; toen bad hij, dat een ieder, die in deze stad geboren werd een staart zou dragen, en het geschiedde alzoo. Dat de legende in Kent en hoogstwaarschijnlijk in het stadje Strood haar oorsprong had, mogen wij dus veilig aannemen. De bewoners van die streken zijn de overlevering nog niet vergeten, en zelfs over geheel Engeland ontmoet men lieden, die den mannen van Kent kortswijlend verwijten, dat ze met een staart geboren worden. In de engelsche letteren ontmoet men nu en dan een toespeling op de legende. De dichter Andrew Marvel, de vriend van Cromwell en Milton, schreef b. v.:

For Becket's sake, Kent always shall have tails.

Zelfs Peter Pindar (Dr. John Wolcot) schreef nog in de laatste jaren der vorige eeuw:

A curse prevails,
The babes of Strode are born with horses' tails.

Juist omdat de legende op kerkelijk of godsdienstig gebied thuis behoort, zal zij zoo spoedig en zoo algemeen verspreid zijn geworden. (Saturday Review, Dictionary of Phrase and Fable, etc.).

Dordrecht. A. C. LOFFELT.

Kapittelgoederen te Boxtel. (XXIV, bl. 290.) T. a. pl. zag ik eene vraag van den heer G. A. Six, betrekkelijk het kapittel van Boxtel en meer bijzonder over de omstandigheid dat meesters in de regten kanunniken daarvan waren. Over dat kapittel kan ik regtsstreeks niets mededeelen, omdat het bestaan van dat kapittel mij tot heden geheel onbekend was; maar bij analogie met vroegere utrechtsche toestanden zou het mij misschien kunnen gelukken, daarover eenig licht te verspreiden. In Utrecht bestonden vijf kapittelen, die van den Dom, van Oud Munster of St. Salvador, van St. Pieter, van St. Marie en van St. Jan. Natuurlijk bestonden die oorspronkelijk uit geestelijken, die den titel van deken, proost en kanunnik droegen; doch kort nadat Utrecht onder het gezag van prins Willem I kwam, werd daarin verandering ge-

bragt en kwamen er protestantsche kanunniken. Zij werden aangesteld door de verschillende leden van de staten 's lands van Utrecht, zoodat ook de stad Utrecht verscheidene kanunniksplaatsen of prebenden te vergeven had. Meestal werden die vergeven aan betrekkingen of vrienden van regeringspersonen, dikwijls zelfs aan kinderen, onder gehoudenheid der ouders om aan die kinderen eene zoodanige opvoeding te geven, dat men hetzij in jure hetzij in theologia diensten van hen zoude kunnen verwachten. De titularis moest aan de stad eene zekere som uitkeeren. Deze kapittelen waren bezwaard met eene vaste uitkeering voor predikanten en scholen. Deze kapittelen hadden grooten invloed; zij benoemden het eerste lid van de staten 's lands van Utrecht, dat der geëligeerden. Een van die geëligeerden was voorzitter van de Staten; die qualiteit werd in 1636 bij de stichting der utrechtsche hoogeschool bekleed door zekeren dr. Jacob van Asch van Wijk, deken van het kapittel van St. Pieter; terwijl de vader van den vorigen burgemeester van Utrecht jonkhr. mr. H. M. A. J. van Asch van Wijk, de heer M. A. van Asch van Wijck deken van het kapittel van St. Salvador of Oud Munster was. Bij besluit van Z. M. den koning Willem I werd bepaald, dat die kapittelen zouden uitsterven. De laatste van die kanunniken waren de heeren Blijdenstein en Both Hendriksen, ongeveer in het jaar 1854 overleden. Of de goederen van die kapittelen aan het domein zijn gekomen weet ik niet: wel, dat de archiven dier kapittelen gevoegd zijn bij het provinciaal archief. Indien dit aan den heer Six eenig licht mogt geven, zal het mij veel genoegen doen.

W. A. VAN DEN WALL BAKE.

Afbeeldingen van spreekwoorden (XVII, bl. 78; herh. XXIV omsl. n°. 18). Er is een paar malen in den Navorscher gevraagd, welke spreekwoorden afgebeeld zijn op eene schilderij van het stadsmuseum te Haarlem. Ik herinner mij niet die aldaar gezien te hebben, maar ik zag eene dergelijke bij den baron v. Heemstra te 's Gravenhage, waarop een groot aantal (ook minder kiesche) spreekwoorden zijn voorgesteld, zoodat zij er letterlijk van wemelt en men een geruimen tijd noodig heeft ze alle te ontcijferen. Ik vernam dat op Zorgvliet bij Scheveningen, be-

woond door den baron d'Yvoij, eene soortgelijke schilderij is, zoodat zij niet zeldzaam schijnen en een paar eeuwen geleden zeker gezocht waren.

G. A. SIX.

[Een paar jaren geleden heb ik die schilderij te Haarlem gezien. Ook daar zijn een zeer groot aantal spreekwoorden op voorgesteld. Zij is dus waarschijnlijk in dezelfde manier als de door den heer Six vermelde.]

Hocus, pocus, pas! (Vgl. A. R. I.). De geheele formule is: »Hocus, pocus, inspiratis, die niet ziet is blind, die van de kunst is beschaamt zijn meester niet." Ook heb ik achter het woord »inspiratis", in plaats van de hollandsche woorden, wel andere voor mij onverklaarbare klanken gehoord, die ik niet onthouden heb, maar ik vermoed dat zij in »'t Latijn," zoo als de ouderwetsche goochelaren, die deze taal gebruikten, zeiden, 't zelfde beteekenden als wat ik in 't Hollandsch opschreef. Het geheel is een verzoek, dat, zoo iemand tegenwoordig was die de toeren kon uitleggen, deze den goochelaar niet zoude beschamen door die uitlegging te geven. Hocus, pocus, inspiratis beteekent misschien »Hoc est jocus inspiratis," dit is voor de ingewijden slechts eene gaauwigheid.

CORNELIUS LIXA.

[Er is over die woorden in het eerste deel van den Navorscher reeds meermalen gesproken. Ik kan evenwel Cornelius Lixa niet aanraden dat na te lezen; hij zal er niet veel wijzer door worden. Ik geloof niet, dat de door hem gegevene verklaring de juiste is. Ik heb uit de woorden waarmede de goochelaars hunne werkzaamheden begonnen iets anders verstaan, namelijk *hocus pocus est paratus*. Ook Bilderdijk had ze zoo verstaan en hij geeft er ergens (ik ben vergeten waar) eene verklaring van, die mij wel aannemelijk voorkomt. Hij houdt ze voor eene verbastering van *jocus poci est paratus*, d. i. het spel van den zak is gereed. Het is bekend, dat in vroegeren tijd, toen de goochelkunst nog wat eenvoudiger was, de goochelaar niet, als nu, met doozen, kistjens,

bekers enz. enz. werkte, maar voornamelijk met eenen zak of tasch. Zoo lezen wij b. v. in 1562 van eenen man die met eenen *koekelsack* speelde (Nav. XXI, bl. 357).]

AANTEEKENINGEN.

Kornuten. »Dat zijn twee *kornuten*" hoort men in Friesland dikwijls zeggen, om twee vrienden, gezellen, inseparabelen aan te duiden. A. Sach in eene mededeeling »Zur Geschichte der Knuds gilde in Schleswig" [1]) zegt, dat aldaar de herinnering aan de *Kanutes* of *Knud*gildebroeders alleen nog in den volksmond leeft in het gezegde: »*dat sünt em par geswarne kanuten*, dat is: getrouwe genooten, makkers.

Koning en hertog Knud stierf in 1069 en zijne heiligverklaring geschiedde juist honderd jaren later. Volgens Sach bestond er reeds een Koning-Knuds-gild te Odensee in 1100 [2]) en in Scanor werd in 1256 een gilde ter eere van den hertog Knud gevestigd [3]). In Sleeswijk schijnt het in plaats van »de hogeste gildelaghe" in de 13de eeuw te zijn gekomen. Sedert 1405 verneemt men er aldaar niets meer van, maar twee zegels, fraai in het Zeitschrift (Kiel 1873) afgebeeld zijn nog op het stads archief van Sleeswijk bewaard. Beide zijn van de *confratres Sancti Kanuti.* In eene kantteekening op een protocol van de 15de eeuw uit Sleeswijk leest men: »*de Kanutes gildebrodere heft neen wiff.*" Daaruit wordt ons duidelijk, hoe de *Kanuti fratres* des te meer of zoo zeer aan elkander gehecht waren. Hoogst opmerkelijk is de vermelding bij eenen arabischen schrijver uit de dertiende eeuw, genaamd Zacharias Ben Muhamed te vinden, aldus luidende [4]) »Sleeswijk is eene zeer groote stad op den rand van den Oceaan; men vindt daar vele bewoners met goed water en ook eenige Christenen. De inwoners eten visch *en plegen hunne vrouwen te verstooten.*" Sach merkt op,

[1]) In het Zeitschrift der Gesellschaft für die Geschichte der Herzogthümer Schleswig Holstein und Lauenburg. Kiel 1873 III S. 410—415.

[2]) Volgens eene oorkonde met zegel afgebeeld in Westph. Monumenta III 359.

[3]) Pontop. Annales Eccles. II. 347.

[4]) Provinziale Berichte 1818, VII. p. 625 en Kieler Blätter, 1819. I p. 177.

dat de zonderlinge gewoonte der vooral door het Knud gild vertegenwoordigde kooplieden aldaar om ongehuwd te zijn, de met hen handel drijvende vreemde natiën zeer in het oog moest vallen. Hij zegt, dat zij, als ongehuwd, volgens eene bepaling van de Jutsche Low vrij over hun kapitaal konden beschikken [1]).

J. D.
L.

[Dat eene spreekwijze in Denemarken ontstaan naar Nederland is overgebragt en daar algemeen in gebruik gekomen, is niet onmogelijk. Maar ik heb om eene andere reden bezwaar tegen de voorgestelde afleiding. Is het zoo als J. D./L. meent, dan hebben de Hollanders (want ook zij spreken van *kornuiten*) en de Friezen in het woord nog al verandering gebragt. Onder anderen zou er eene *r* ingevoegd zijn. Doch dit zou juist het omgekeerde zijn van hetgeen wij anders in het Friesch zien. Daar wordt, waar achter de *r* eene *n* volgt, die *r* dikwijls weggelaten en men hoort, in plaats daarvan, iets dat naar eene toonlooze *e* gelijkt. Dit heeft niet alleen plaats waar *r* en *n* in dezelfde lettergreep voorkomen, b. v. in de plaatsnamen *Wa'ns*, *Ha'ns* (Warns, Harlingen), of waar de lettergreep die met *r* sluit den klemtoon heeft, als in *ba'nen* (barnen, branden) *tje'ne* (karn); maar ook waar de klemtoon valt op de volgende, verdwijnt soms de *r*, zoo als in de eigennamen *K'nelis*, *F'nand* (Kornelis, Fernand).

Ik geloof, dat wij den oorsprong van dit woord *kornuit* in ons vaderland moeten zoeken. Ik houd het voor verbasterd van *keurnoot.* Dit woord is eene zamenstelling uit *keur* (van kiezen) en *noot* (genoot). Ik vind het als benaming van hen die in Twenthe met den schout of drost regt spraken. Zij waren dus in dit opzigt de gezellen van den schout of drost. Geen wonder dus, dat het woord, verbasterd tot *kornuit,* in de beteekenis van gezel, makker, kameraad, in gebruik is gekomen.

Waarschijnlijk zal een onzer medewerkers, met het oude overijselsche regt bekend, ons wel naauwkeuriger inlichtingen omtrent de keurnooten kunnen en willen geven.]

---

[1]) Sach zegt, dat hij tot hetzelfde resultaat in dezen komt als Nitzsch in zijn opstel, Soest, Lubeck und Schleswig. Waar is dit te vinden?

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

L, Proes, G. P. Roos, A. A. Vorsterman van Oijen, Mo., Fred. Muller, Jo. de Vries Jzn., E. C. Groeneveld.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang.

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 30. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

25 Julij 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen.

Geschilderde portretten van Vondel . . . . 349.
Karwei, karrewei, karwey . . . . 350.
Woorden met ont zamengesteld . . . . 351.

Antwoorden.

Uitgang in achter eigennamen . . . . 352.
Drie wapens gevraagd. — Geslacht Moojen. — Baudart Apophthegmata enz. 353.
Niezen. — Trekwerker. — Kraam . . . . 354.
Geslacht Chassé . . . . 355.
Geslacht Grommée . . . . 356.

Aanteekeningen.

Spreuk: Eenheid in het noodige, vrijheid in het twijfelachtige, in alles de liefde. 356.
Kunstwagens . . . . 357.
Duitsch spotvers op den terugtogt der Franschen uit Rusland . . . . . 358.
Opschriften op schoorsteenen . . . . 360.

AANVRAGEN VAN BOEKEN ENZ.

Wie staat mij ter inzage af of wijst mij den weg om te vinden: de *Haagsche Courant* van 18 *maart* 1768, waarin eene advertentie van *Sutherland* over *kinderpok-inenting?*

Amsterdam. Dr. C. E. DANIËLS.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

Predikanten bij de Herv. gemeente te Bruinisse. (XXIV vr. XXV.) In de Naamlijst van de Rotterdamsche predikanten, uitgegeven door van Harderwijk, wordt van Benjamin Rijswijk vermeld:

»Deze werd te Rotterdam beroepen van Oost-Duiveland in 1625, vertrok naar Buren 1635, overleed aldaar in 1637."

E. A. P.

VRAGEN.

Geschilderde portretten van Vondel. Vondels gelaatstrekken zijn door verschillende meesters op het doek of paneel gebracht. Van slechts twee dezer stukken is mij bekend, waar ze zich op het oogenblik bevinden. Wie deelt dit van de overige mede? Van Lennep en Brandt vermelden de volgende portretten:

1e. door Joachim Sandrart 1640 (v. L. IV 7.) m. i. waarschijnlijk eene kleine schilderij, in den trant van Hoofts portret door denzelfden op het Rijksmuseum te Amsterdam. Vgl. echter Volks Alm. v. Ned. Kath. 1874, bl. 235 vlg.

2e. door Filips de Koningh.
a. 1651 (v. L. VI 109.)
b. 1656 (v. L. VII 13.)
c. 1662 (v. L. IX 629.) Dit stuk werd door Vondel aan zijne nicht Agnes Block geschonken, in 1701 behoorde het nog aan haar; anderhalve eeuw later mogt mr. J. v. Lennep zich in het bezit van dit portret verheugen.

Volgens Brandt (bl. 114) heeft F. de Koningh den dichter »uit liefde zijner poezy wel zes of zeven maal" geschilderd of geteekend. In het kabinet van den heer Jacob de Vos Jz. berusten twee der *teekeningen.*

3e. door Govert Flinck 1655 (v. L. VI 629.)

4e. door Karel van Mander, kleinzoon van den beroemden schrijver en historieschilder (v. L. VII 602). Dit portret werd geschilderd gedurende Vondels verblijf in Denemarken 1657. Is het aldaar gebleven?

5e. door J. Lievensz. [1]).

[1]) In den Spectator van 11 april 1874 werd aangetoond dat Lievensz niet stierf in 1663, zoo als men algemeen scheen te meenen, maar na 1664; ik kan er bijvoegen dat hij nog leefde in 1672. (Zie S. van Leeuwen, Korte beschrijving der stadt Leyden 1672, bl. 190)

a. borstbeeld, berustende op het Rijksmuseum te Amsterdam no. 201. Dit stuk werd voor *f* 275, op de verkooping der schilderijen van Jeronimo de Bosch, aangekocht.

b. kniestuk, met rol in de hand, te vinden in het gebouw voor hooger onderwijs te Amst.. Ofschoon dit stuk gemerkt is J. L. 1660 wordt het door vele kunstkenners voor eene copy gehouden. Het maakte echter een deel uit van de beroemde verzameling van Gerard van Papenbroeck.

6e. door A. van Ostade. Ook deze zou Vondels portret geschilderd hebben (vgl. v. L. XII 146.)

In Vondels leven door Brandt lezen we (bl. 108): »De Jesuiten 't Antwerpen, door den roem van des dichters naam aangelokt, verzochten, eenige jaren geleden (d. i. omstreeks 1680), zijn schilderij, en plaatsten die in hun klooster onder de beeltenissen van de vermaardtste mannen dezer eeuwe." Welk is het hier bedoelde portret? Is het nog in Antwerpen te vinden?

DE V. AZ.

Karwei, karrewei, karwey. Deze woorden hebben eene verschillende beteekenis. Er wordt door aangeduid een klein aromatisch zaad, gelijk aan anijszaad: het woord is afkomstig van het fransche *carvi.* Maar het beteekent ook het ingewand van geslagte dieren. Eindelijk duidt het aan een werk, dat spoedig verrigt wordt door ambachtslieden. De vraag is dus, van waar die heterogene beteekenissen, en moeten zij door eene verschillende spelling aangewezen worden?

E. A. P.

[Karwei = verpligte arbeid, arbeid waar men geen loon voor ontvangt, moeielijke, lastige arbeid. Van het fransche *corvée.*

Karwei = hart, lever, long en milt van geslagte beesten. Van het ital. *corata,* fransch *corée.*

Karwij = eene soort van zaad. Van grieksch *κάρος,* lat. *careum,* ital. *caro,* fr. *carvi.*

De eerste woorden moeten, omdat zij ontstaan zijn uit fransche

op *ée* uitgaande met *ei*, het laatste, omdat het ontstaan is uit een fransch woord op *i*, met *ij* geschreven worden.]

Woorden met ont zamengesteld. (XXIV, bl. 278 v. v.). Na het lezen van de belangrijke aanteekening t. a. p. vond ik in mijne aanteekeningen het volgende over het woord *ontledigen*. »Het komt in de Staten overzetting viermaal voor, namelijk 2 Kon. 5 vs. 3, 6, 7, 11, in den zin van wegnemen, bevrijden. Van Marnix heeft het in dien zin gebezigd in zijne psalmberijming, Ps. 32 vs. 2. In de Statuten van landsregten van den lande van Westvriesland, uitgegeven in het midden der 16de eeuw en herdrukt te Leeuwarden in 1772, leest men: »de man is de misdaad ontledigd" dat is, hij is vrijgesproken.

Ten aanzien van het woord *ontgelden* verschil ik van hetgeen t. a. p. gezegd wordt: »iets *ontgelden* is beginnen iets te gelden, te betalen." Mijns inziens gebruikt men dit woord van iemand, die in een of ander opzigt de dupe wordt, het kind van de rekening is, de gevolgen draagt van hetgeen hij met anderen gemeen had.

Maar nu heeft men ook het woord *ontwee*. Men vindt het Ps. 46 vs. 10 *die de spiesen* ontwee *slaat*. Wat beteekent hier *ontwee?* Is het: in tweeën slaat, zoodat het eigenlijk twee woorden zouden zijn; *in twee?* In de Psalmberijming van Datheen Ps. 124 vs. 4 leest men:

't Strik is ontwee, het welk ons omving gemeyn
Wy zyn vry.

Hier wordt dus gesproken van een verbroken strik, en dus ontwee gebruikt als of het was *in twee*. Het zal mij aangenaam zijn, door den eenen of anderen taalkundigen in het licht te zien gesteld, of het een tweesyllabig woord is: in twee — of wat ontwee eigenlijk beteekent. E. A. P.

[Ik geloof niet, dat er ten aanzien van *ontgelden* verschil bestaat tusschen E. A. P. en mij. Ik heb gezegd dat *ontgelden* beteekent *beginnen te betalen;* maar ik heb ook gezegd, blz. 281, dat waar het werkwoord zonder *ont* eene werking te kennen geeft die gewoonlijk in korten tijd afloopt, het onderscheid tusschen

simplex en compositum doorgaans wegvalt. Onder de woorden waarbij dit plaats heeft heb ik ook *ontgelden* genoemd. Dit werkwoord beteekent nu meestal *betalen*, *boeten*, *het gelag betalen*, *het kind van de rekening zijn* enz.

Ontwee. Ik kan volstaan met den vrager mede te deelen wat Clignett daarvan zegt. Bijdr. bl. 123. »*Ontwee* is eigenlijk *aan twee*, en niet *in twee*, zoo als Kiliaan meent, gelijk zeer juist is opgemerkt door den hooggel. Ypey Taalk. Aanmerk. bl. 6ˊ. Het is buiten bedenking, dat dit *ontwee* oulings niet bepaaldelijk genomen werd voor iets in twee stukken te breken; maar, dat integendeel de beteekenis meer algemeen geweest is en zich tot alle breuken uitstrekte, en alzoo gebruikt werd voor alles, wat van zijne vorige volkomenheid beroofd, vernield of vernietigd werd. Zoo vinde ik *ontwee* zeer wel verklaard door v. d. Schueren Theuth. I. D. in H. *Ontwee of to stucken Houuen*, dissecare." Clignett voegt er eenige voorbeelden bij, o. a. dit uit het Lev. v. S. Franc. Hs. f. 128 d., Ende hi heelde een nyewe wyde plateel die in veel stucken ontwee gevallen was.]

ANTWOORDEN.

Uitgang in achter eigennamen. (XXIV, bl. 265). Het gebruik van dezen uitgang achter eigennamen is eenvoudig de toepassing van hetzelfde beginsel, dat van *koning, vorst, man, God*, enz. om het vrouwelijk geslacht aan te duiden *koningin, vorstin, mannin, Godin*, enz. maakt. Deze hoogduitsche gewoonte is echter, zoo ver ons bekend is, hier te lande nooit in gebruik geweest; evenmin als men hier van een *professorin, doctorin* en derg., gelijk in Duitschland, hoort spreken. V. VL.

[Die uitgang is zeker het eerst toegevoegd aan beroepsnamen. Om b. v. eenen Heinrich, die herbergier was, van andere van dien naam, die in dezelfde stad of hetzelfde dorp woonden, te onderscheiden, noemde men hem Heinrich Wirth. Vandaar gaf men aan zijne vrouw den naam van Bertha Wirthinn. Toen vele dier

beroepsnamen familienamen geworden waren, bleef men bij die gewoonte en handelde later even zoo ten opzigte van familienamen die eenen anderen oorsprong hadden.]

Drie wapens gevraagd. (XXIV, bl. 18). Het wapen geschilderd op porcelein, waar t. a. pl. naar gevraagd wordt, is dat van de familie Callenfels hier te lande. Het wapen van Stein Kallenfelz is volgens Rietstap geheel anders.

STELLA DUCE.

Geslacht Moojen. (XXIII bl. 44; XXIV, bl. 24, 71.) Jacobus M. werd als propenent beroepen tot pred. te Mastenbroek in 1728 en stierf aldaar 2 nov. 1765. Zijne vrouw Lucia van Eijbergen overleefde hem. J. J. V. DOORNINCK.

Baudart, Apophthegmata enz. (XXIII, bl. 604; XXIV, bl. 41). Achter de elfde uitgave 1665, in mijn bezit, is gevoegd het tweede deel, 10e druk. Dit tweede deel vangt aan met de opdragt aan den heer Graaf van Limpurgh, enz. enz. en is gedagteekend 24 febr. 1616. Daarin zegt de schrijver, dat hij het 1e deel »voor ettelycke jaren gedediceert heeft Mijn Heeren der Ridderschap en Steden dezes graafschaps Zutphen." Volgens Glasius werd Baudart in 1604 predikant te Zutfen, nadat hij achtereenvolgens conrector te Sneek en predikant te Kampen en te Lisse geweest was. Hij stierf 1640, nadat hij, volgens de Encyclopedie van Winkler Prins, zes uitgaven van zijne Apophthegmata had beleefd. Volgens de opdragt was hij bij de eerste uitgave van het 1e deel allerwaarschijnlijkst reeds predikant te Zutfen: deze 1e uitgave moet dus van 1604 of later dagteekenen. Als men het »nu ettelycke jaren" in aanmerking neemt, zal de 1e uitgave welligt van omstreeks 1610 dagteekenen.

J. A. SNELLEBRAND.

[T. l. a. pl. is vermeld dat de eerste uitgave van 1605 is.]

Niezen. (XXIV, bl. 301). Is het waar, dat *niezen* voor een kwaad voorteeken gehouden wordt? Ik geloof het tegendeel. En

in dit geloof versterkte mij Nieuwenhuis' Woordenboek, waarin ik vind, in voce: »De gewoonte, aan iemand, die niest, geluk te wenschen, is zoo oud, dat Aristoteles haren oorsprong reeds niet meer wist op te geven. Waarschijnlijk is deze gewoonte ontstaan bij gelegenheid van het heerschen eener ziekte, waarbij het niezen het teeken was van aanvangend herstel. Ook bij offeranden beschouwde men het niezen als een gunstig teeken." Hiermede is tevens de gestelde vraag beantwoord, maar niet zeer bevredigend. Want het antwoord is: wij weten het niet. — Overigens mag, ter zake van het niezen als aanvang van eene gunstige wending, ook verwezen worden naar het verhaal II Kon. IV, — met name vs. 35.

E. LAURILLARD.

Niezen. In vroegere tijden hield men het niezen voor zeer gevaarlijk; er konden gevaarlijke bloedvloeiingen uit voortkomen, en daarom wenschte men dat het wel bekomen mogt. Dit vind ik aangeteekend uit eene, door de Maatschappij tot nut van het algemeen uitgegevene Verhandeling van H. Lemke over waarzeggerijen enz. bl. 15, 16. E. A: P.

Trekwerker. (XXIV, bl. 174). Een *trekwerker* is iemand die *trekwerk* maakt, en *trekwerk* is, volgens Lambert ten Kate Aenl. II. bl. 459, textoria duobus fabricata, alterutro stagmina filorum sursum trahente. Wie geeft mij daar eene vertaling en verklaring van? Ik kan die niet geven, omdat ik met *stagmina* geenen weg weet. Nergens kan ik dat woord vinden. Ik vermoed dat het eene fout is. Maar wat moet er dan staan? Intusschen blijkt dit althans uit de eerste woorden, dat *trekwerk* eene soort van weefsel was, waar twee personen te gelijk aan werkten.

P. LEENDERTZ WZ.

Kraam. (Vgl. XX, bl. 375; XXI, bl. 49, 371; XXII, bl. 39, 204, 636; XXIV, bl. 7, 289). Een zeer duidelijk bewijs dat *kraam* het ledekant beteekent, waarin de moeder den eersten tijd na de bevalling ligt, vind ik in de Oudste stadsrechten van Zwolle, uitg. door dr. G. J. Dozy. Onder die keuren, waarschijnlijk uit de 14e

eeuw, vinden wij er eenige, die dienen moesten om perk te stellen aan de gedurig toenemende weelde bij bruiloften en andere gelegenheden. Daartoe behooren, o. a. de volgende:

(bl. 105). Item als ene vrouwe to kerken gheet, soe moeten [1]) wal met hoer ghaen to kerken ende in den huys eten twelef vrouwen ende niet meer ende soe moeten [1]) die vrouwen wal op ene tijt elc oer ghelt verdrinken *voer den krame*, ende quemen se daer vaker to van den [2]) *voer den kraem*, soe moet [3]) men hem wal drinken gheven ende so en zoelen si daer anders ghene cost meer doen voer ofte na, ten were dat die vrouwe also ziec waere, dat ze oerre vrende behovede in noeden, die mosten daer wal bliven eten sonder arghelist.

(bl. 106.) Item so en zal nyemant van onsen burgheren die manhoeft [4]) is *voer krame* ghaen eten noch voer noch na *om des krames willen*, wie dat dede die verloer teghen die stad [5]) een pont, mer ene vrouwe of man die vader of kint of broeder hebben die moeten in den huys wal eten *daer die craem is* alst hem ghadet [6]) sonder broeke [7]).

Eten voor de kraam is eten voor het ledekant waar de kraamvrouw op ligt of gelegen heeft, dus met andere woorden in de kraamkamer. P. LEENDERTZ WZ.

Geslacht Chassé. (Vgl. XXIV, bl. 315.) Zekerlijk is den vrager onbekend het werk van W. J. del Campo, genaamd Camp, Het leven en de krijgsbedrijven van David Hendrik, baron Chassé, 's Hertogenbosch, 1849. Daarin vindt men op bl. 3, dat hij te Tiel den 18en maart 1765 geboren werd uit Karel Jan Chassé en Maria Johanna Helena Schull. Zijne voorouders behoorden tot eene adellijke familie in Frankrijk, doch waren ten gevolge van de hervorming naar ons land geweken. Zijn vader was kapitein bij het regiment van Munster, en een zijner voorvaderen Chassé, baron van Plimore, behoorde tot het gevolg van den aartshertog Albertus en sneuvelde in den slag van Nieuwpoort 2 julij 1600. A. J. van der Aa zegt in zijn Biographisch Woordenboek, dat hij

[1]) Mogen. [2]) Lees: to vanden, d. i. te bezoeken. [3]) Mag. [4]) Man. [5]) Zou aan de stad moeten betalen. [6]) Als het goeddunkt. [7]) Zonder misdoen en bijgevolg zonder boete schuldig te zijn.

ook voorkomt als *van Chassé;* echter blijkt mij uit stukken door hem geteekend en in mijn bezit, dat hij alleen teekende *Chassé*. Voorts vind ik in de genealogie Schull, dat zijne moeder geboren werd te Tiel den 3 januarij 1729 en den 22 februarij 1757 huwde met Karel Johan Chassé. Zij was de dochter van Pieter Schull, geb. te Tiel 22 oct. 1693, aldaar overleden, en van Johanna Cornelia van Eck. (Zie mijn Annuaire de la Noblesse et des familles patriciennes des Pays-Bas, 1871, bl. 130, genealogie van Eck).

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Grommée. (Vgl. XXIV, bl. 315). Rietstap geeft het wapen van de belgische familie Grommée aldus: doorsneden: a. zilver met eenen zwarten halven arend, b. goud met eenen rooden regten schuinbalk, vergezeld van zes groene of blaauwe koeken, zoomswijze geplaatst.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

AANTEEKENINGEN.

Spreuk: Eenheid in het noodige, vrijheid in het twijfelachtige, in alles de liefde. Mij herinnerende, ergens eens gelezen te hebben, dat men gaarne zou weten, aan wien men dit gezegde te danken heeft, vind ik daartoe eene aanwijzing in de Boekz. van julij 1780, alwaar berigt wordt, »dat de Synode van Friesland den 23 Mei van dit jaar geopend werd door ds. Cornelius Blom, pred. te Leeuwarden, met eene redevoering over het uitmuntend zeggen van den beroemden Godgeleerde Hermannus Witsius, weleer de lust van Leeuwarden's gemeente, en een sieraad van de Friesche, Stichtsche en Hollandsche hoogescholen: *In necessariis unitas, in minus necessariis libertas, in omnibus charitas,* — hetgeen op eene verstandige wijze werd uitgebreid." bladz. 96.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

[Het berigt uit de Boekzaal, hier door de heer van der Baan medegedeeld, is opmerkelijk, omdat het bewijst, hoe hetgeen alge-

meen bekend was, somtijds na betrekkelijk korten tijd weder vergeten wordt. Niet alleen Blom, maar zeker vele andere theologen in zijnen tijd wisten, dat deze spreuk van Witsius was. Het werd bij gelegenheid van zijne redevoering daarover vermeld in de Boekzaal, die in dien tijd iedereen las. En — wij hebben gezien dat, omstreeks 30 jaren geleden, die spreuk eerst aan Augustinus en ik weet niet wien al meer werd toegekend, totdat men eindelijk, nadat er vrij wat over geschreven was, weer bij Witsius te regt kwam.]

Eenheid in het noodige. Carl Glaser deelt, op p. 62 zijner Beiträge zur Geschichte der Stadt Grünberg im Groszherzogthum Hessen [afgedrukt in het Archiv für hess. Gesch., Erste Supplementband, Darmst. 1846], het volgende mede:

Eine alte in Oel gemalte Abbildung ihres Wappens bewahrt die Stadt auf dem Rathhaus, mit der characteristischen Unterschrift:

Hatten wir alle ein Glauben,
Gott und gemeinen Nutz vor Augen,
Auch guten Fried und recht Gericht,
Ein Ehlen, Maas und Gewicht,
Einerley Müntz und gut geld,
So stund es wol in aller Welt. M°.

Kunstwagens. 1447. Am Montag nach dem Newen Jahrs-Tag, gieng ein rechter Wagen zu dem Kalchsthor herein bisz an den Marckt vnd wider hinausz ohne Rosz vnd Ochsen, vnd war verdeckt, doch sasz der Meister der ihn gemacht hat darinnen, vnd regirte ihn. Christoph Schorer, Memminger Chronick, Ulm 1660, S. 12.

De afbeelding en beschrijving van een »Carriage without Horses," vindt men in de Curiosities for the Ingenious, Lond. 1821, p. 33: One of the first inventions of this sort, was a carriage by M. Richard, a ph sician of Rochelle, exhibited at Paris in the last century. It is moved by the footman behind it, and the forewheels, which act as a rudder, are guided by the person who sits in the carriage. Between the hind-wheels is placed a box, in which is concealed the machinery, etc. M°.

Duitsch spotvers op den terugtogt der Franschen uit Rusland. Ik vond het volgende duitsche spotvers onder oude familiepapieren.

FRAGE.

Was sind das fur bescheidene Krieger,
Die jezt so still vorüber ziehn?

Ey sind das jene böse Gäste,
Die uns im Sommer so gequält?

Wo bleibt denn jener stolze Kaiser
Mit seiner ganzen Kriegesmacht?

Wo mag bedeckt mit Lorbeerkränzen
Des Kaysers heilge schaar wohl seyn?

Muss den mit Sattel auf den Rucken
Die Cavallerie zu Fusse gehn?

Was wird den nun aus ihre Reise
Nach Indien, wie der Kayser sprach?

Wo ist die Menge der Kanonen,
So schön wie wir sie nie gesehn?

Nun sagt, wenn alles auch verlohren,
Wo er die stolzen Garden lies?

Wo mögen sie die Adler haben
Bey ihrer schweren Ruckzug Schmach?

Het is waarschijnlijk ontleend aan een duitsch tijdschrift van 1813 of 1814.

ANTWORT.

Das sind die stolzen Weltbesieger,
Die nunmehr vor den Russen fliehn.

Es sind nur ihre Ueberreste,
Die weislich Flucht statt Tod gewählt.

En ging nach Haus, den er war heiser
Weil er zu früh so stark gelacht.

Ach, zu bescheiden um zu glänzen,
Hullt sie in Weiberrock sich ein.

Die Pferden sollten sich nicht drucken:
Drum lies man sie in Rusland stehn.

Sie folgen ihres Kaysers Reise,
Doch laufen sie nur hinten nach.

Sie wolten unsre Wege schonen
Und liessen sie in Wilna stehn.

Die Naden sind ja allen erfroren,
Sie holen Salbe aus Paris.

Die Adler wurden selbst zu Raben
Und ziehn nun ihren Kayser nach.

R.

Opschriften op schoorsteenen. Aan den Teersdijk tusschen Grave en Nijmegen stond, aan den schoorsteen in de gelagkamer der herberg, de vraag: »Wie weet of het waar is?" Niemand wist uit te leggen waarom die woorden daar stonden. 't Schijnt dat men dergelijke raadsels meer op schoorsteenen schreef. Zoo vindt men op het kasteel te Helmond in eene der zalen op den schoorsteen:

O	QUARE	QUIA	DEO
BE	BIS	BIA	OSA.

De beteekenis was onbekend. Mijn vader vond haar, door te lezen »o *super*be quare *super*bis quia *super*bia Deo *super*osa."

In eene andere zaal van hetzelfde kasteel staat voor den schoorsteen een wapenbord met de twee en dertig kwartieren van eenen hertog van Croy-Aerschot (als ik 't wel heb) en in iederen hoek van dat bord eene groote vergulde S, waaruit ik lees: Solo Sancto Sanctum Sit.

Zeer zeker vindt men hier te lande nog wel hier of daar dergelijke *schoorsteenopschriften* of is de herinnering er aan nog wel bewaard. Ik meen, dat zij dagteekenen uit de eerste helft der XVIde eeuw. Zou het niet mogelijk zijn nog aanwezige of in geheugenis levende schoorsteenopschriften in dit werk aan de vergetelheid te ontrukken?

A. J. C. KREMER.

ONZE BRIEVENBUS.

E. A. P. Het vroeger door u verzondene is niet ontvangen. -- De vrager naar *philippine* zie dl. III bl. 303.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

J. A., H. M. Kesteloo, J. P. Rössing, B. D., Backer van Leuven, J. D. Wagner, Folpmers, J. van der Baan, J. C K.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang.

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N⁰. 31. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

1 Augustus 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen.

Louis Bouquet. — Muzijknoten. — Kasteel Westhoven. . . . . 361.
Geslacht van Schuijler. — Hendrik van Oosten. . . . . 362.

Antwoorden.

Korte beschrijvinge van Parijs. . . . . 362.
Eerste predikant te Colijnsplaat. — Geslacht Brouwer . . . . 363.

Aanteekeningen.

Een groote sleutel. . . . . 369.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

XXIX. **Margaretha Hooft.** Wanneer is Margaretha Hooft, die in Amsterdam den 28en jan. 1744 met Wilhem Willink huwde en dochter was van Jan Hooft en Anna Rave, geboren en gestorven? Zij is in 1763 overleden maar de dag is mij onbekend.

VRAGEN.

Louis Bouquet. Wie kan mij inlichtingen geven omtrent een zekeren Louis Bouquet, Zwitser van geboorte, kolonel in nederlandschen dienst 1753—1760, die met zijn gezin in ons land woonachtig is geweest.

FRED. MULLER.

Muzijknoten. Anno Domini 1034. was in Ytalien die groote meester in de Musike, Gwido. Hy vant yerst die maniere van singhen in de hant, als *Gamut, Are*, *Bemy;* alsoe men die kinderen in der scholen noch leert.

Item. Guotho die Bisscop van Ludick, was in Consten ende in de Musicke vermaert. Hy dede daer noch veel meer toe. Wout. v. Heyst, d'Boek der Tyden in 't corte, door Is. le Long, Amst. 1753, bl. 211.

Wat is dat voor eene manier van zingen?

Kasteel Westhoven. In de Zeeuwsche oudheden door J. Ermerins 5e stuk blz. 149, vindt men: »Aan wien dit leen (Westhoven) naar het overlijden des Heeren van Villiers vervallen of verkogt is, kan men niet zeeker bepaalen, maar wel dat van A°. 1598 tot 1607 als eigenaar vermeld word Mr. Pieter van der Baerse. Dit is zeker, dat gemelde Heer Baerse A°. 1607 niet slegts als eigenaar, maar als bewoonder van Westhoven voorkomt." In eene noot wordt gezegd: »Mr. Pieter van der Baerse, Secretaris van Middelburg, was getrouwd met jufvrouw Maria Lozeleur (waarschijnlijk erfdogter van bovengemelden Heer van Villiers)."

Nu vindt men in de notulen der Staten van Zeeland van 18 mei 1610: »Juffr. Anna van Brigandeaux, wed. Vilers verzoekt, dat het huis en de landen van Westhoven, in de eerste koopbrieven gementionneerd, niet subject zijn het plakkaat van 22 julij 1604 op het stuk van de leenen. Naar de Rekenkamer."

Treedt deze weduwe Viliers in 1610 als eigenares op, hoe is dit dan overeen te brengen met hetgeen Ermerins mededeelt?

Domburg. H. M. KESTELOO.

Geslacht van Schuijler. Omtrent 1650 vestigde zich een lid van dat geslacht, Philip Pieterszn. van Schuijler genaamd, uit de Nederlanden in Noordamerika en stichtte daar met andere emigranten Nieuw Amsterdam, tegenwoordig New York. Aldaar is dit geslacht zeer aanzienlijk geworden. Hun wapen vindt men bij Rietstap. Wie heeft de goedheid mij de genealogie dezer familie van voor dien tijd, meê te deelen? Elke aanvulling, hoe gering ook schijnende, zal welkom zijn aan

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Hendrik van Oosten. Wie waren de ouders van Hendrik van Oosten, den schrijver van: »De Nederlandschen hof beplant met bloemen, ooft en Orangeryen, enz." te Rotterdam bij Herm. Kentlink a°. 1749, reeds toen vijfde druk? Het schijnt dat hij een kundig bloemist en entenier te Leiden was.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

ANTWOORDEN.

Korte beschrijvinge van Parijs. (XXIV, blz. 229.) Indien de daar veronderstelde dichter mr. A. van Overbeke, dezelfde is, als de fransche schoolmeester en bekende kunstschrijver van dien naam, is het twijfelachtig of deze veronderstelling juist is. De kunstschrijver A. v. O. toch was reeds in 1609 schoolmeester te Domburg en zou dus in 1666, toen gezegd boekje geschreven is, misschien 80 of meer jaren oud geweest zijn.

[De vrager dacht aan eenen anderen A. van Overbeke, die in 1666 te Amsterdam woonde en in 1668 vandaar naar de Oost verhuisde.]

Eerste predikant te Colijnsplaat. (XXII, blz. 600; XXIV, blz. 252). Dezer dagen vond ik in het begrafenisboek dier gemeente, dat den 18 januarij 1625 overleed »Eduwaert Adryany Boom, eerste predikant, geboren in Ingelandt." Hiermede is dus volkomen bewezen, dat Booms (in genoemd boek staat Boom) en niet Coutreels de eerste predikant was.

Domburg. H. M. KESTELOO.

Geslacht Brouwer. (Vgl. XXIV; bl. 5). In de Beschrijving van Dordrecht, door Matthys Balen, vindt men, blz. 1258, 1259, 1272, het volgende, door mij uit andere schrijvers aangevuld:

Arend Brouwer, zoon van Blasius Arendsz. [1]), schepen 1573, 74, 77, veertig 1574, te Dordrecht, en van Maria van Wesel, gez. van den Honert [2]), trouwt Maria Gryph, bij welke hij de volgende kinderen verwekte:

Br. Blasius Brouwer, minrebroeder van den Observanten, en

Arendina Brouwer, gest. 1615, trouwt Frank of Frans van der Duyn [3]). — Jonckr. François v. d. Duyn heeft het huys te Donk in den Rhiederwaard, hem aangekomen door zijn huwelijk met Arnoudina Brouwer, 't welk in 1575 door de Spanjaarden afgebrand was, in den jare 1616 weder opgebouwd. Oudenhoven, Beschr. v. Zuyt-Holl., Dordr. 1654, bl. 252; vgl. v. d. Eyck, Corte Beschr. v. Z.-H., Dordr. 1628, bl. 66, v. Leeuwen, Bat. ill. bl. 1215. Kinderen:

Arend v. d. Duyn.

Anna v. d. Duyn.

Willem v. d. Duyn, trouwt Deliana Gryph van Valkesteyn. — Hij was in Oudenhovens tijd dijkgraaf van Oud- en Nieuw-Rhie-

---

[1]) Een Arend Brouwer was, 1550—1556, voogd, meester of vader, van het klooster der Augustijnen te Dordrecht. Balen, bl 132.

[2]) Dochter van Rochus en Maria van Toll, en zuster van Thomas v. W., „die na een stuk Lands zich liet noemen van den Honert," en wiens nakomelingen te vinden zijn bij Balen, in het Nobil. d. Pays-Bas, p. 689, en in het Suppl. aux Troph. de Brab. t. 2, p. 203—206. Zie ook van dit geslacht: Het leven en sterven van Tako Hajo v. d. Honert, prof. te Leiden, door zijn zoon Joan v. d. H.

[3]) Frans Verduyn was lid der broederschap van St. Antonius te Dordrecht, omstreeks 1400 door den prior van het Augustijner klooster, Claes Oe gesticht. Oudh. v, Zuidholl. bl. 63, Schotel, Het klooster enz. der Augustijnen te Dor .r., bl. 69.

derwaard en Oost-Ysselmonde, en bewoonde het huis te Donk. Die schrijver noemt hem: »een Heer van groote kennisse ende vriendelycken ommegangh." t. a. pl. bl. 252, 253. — Willem van der Duyn kwam in de Confrerye van S. Pieter of der Romeinen te Dordrecht, 166. . Balen, in de Byvoegingen, achter den Bladwyzer.

Jan die Brouwer, Michielszoon, was tresorier 1455, 56, 73, schepen en veertig 1456, mr. Jan Brouwer, heeren Janszoon, raad 1487, 88, veertig 1478, te Dordrecht. Meer personen van dien naam komen onder de schepenen, raden, secretarissen, weesmeesteren, dier stad voor, o. a. Jan Brouwer, Arendszoon, schepen 1575—1596, weesmr. 1595, 96, gecommitteerde raad ter admiraliteit tot Rotterdam 1597, enz., en Johan Brouwer, schepen 1610 en 1611, toen hij stierf, 31 october. Balen, bl. 292—331, 346, 358, 361, 381, 391, 410; zie ook bl. 177, 929, 932, 933, 1063, 1096, 1126, 1173, waar huwelijksverbindtenissen met Beaumont, de Jonge, enz., voorkomen.

Het geslacht Grijp, Grijph, Gryp, Gryph, waaruit de moeder van Arendina of Arnoudina Brouwer gesproten was, is vermoedelijk hetzelfde met dat, 't welk in de XVde eeuw te Groningen in aanzien en in het Westerkwartier der Ommelanden gegoed was, en waarvan wijlen de groninger archivarius mr. H. O. Feith, in zijne verhandeling over de Karspellasten van Grijpskerk, Gron. 1840, bl. 3 en Bijlage I, bl. 85 volgg., dus gewaagt:

»De kerk te Grijpskerk is, volgens een opschrift boven de kerkdeur aldaar [1]), gefundeerd door zekeren Nikolaas Gryp, doch het is onzeker, in welk jaar. Waarschijnlijk niet lang vóór het verschijnen van de pauslijke Bul van 7 aug. 1561, als waarin de naam Grijpskerk het eerst voorkomt.

Nikolaas Grijp schijnt uit een oud en deftig groninger geslacht gesproten te zijn. In de Brouwers-gilderol [2]) vindt men, onder

---

[1]) Westendorp, Eerste Leerrede in de nieuwe kerk te Sebaldeburen, den 22 nov. 1807, Gron. 1809, bl. 173.

[2]) Deze Gilderol is bij mij in hs. aanwezig en, 't geen de heer Feith verzuimd heeft te vermelden, afgedrukt in de werken van het Gen. Pro Excol. Jure Patrio, III. d. 2de st., Gron. 1791, bl. 179 volgg. — Johan Gryp liet zich in 1436 in het brouwersboek aanteekenen.

de gildebroeders van 1424 uit Utinghe Cluft, den naam van Clawes (Claes, Nikolaas) Grijp en zijnen zoon Junghe Clawes Grijp, zijnde eerstgemelde in 1440 en 1441, en in 1449 tot en met 1457, lid geweest van de Hoofdmannen-Kamer, en laatstgenoemde met dit aanzienlijk ambt bekleed geweest in de jaren 1442, 1443, 1444, 1447 en 1448; zie de *Fasti Consulares Reip. Groning.* van Emmius. Aan het slot van een voor mij liggend, in september 1638 vervaardigd, afschrift van *dat dijckrecht van die Rugewaert* van 1476, op *sinte joannis decollationis*, staat: »want wij gemeene aruen geen zegell en bruken, so hebben wij gebeden den Ersamen Sebastianum, prouest toe Kuismer, Mennc Broersma, Ile Aijkema, Harcke Hillema, ende Johan Grijp desen breeff ouer ons tbezegelen." Uit welke woorden de betrekking zoo wel van den kusemer proobst tot deze streek, als die van het geslacht van Grijp kan worden opgemaakt, gelijk mede dat het laatstgemelde geslacht toen onder de aanzienlijkste behoorde. In de Klaauwboeken van Westerdeel-Langewold komt de familie Grijp nog in 1642 voor.

In stukken op het groninger archief wordt nog melding gemaakt van Fosse Grijps, 1454, Johan en Herman Grijp, gebroeders, 1477, Johan Grijp, overrigter van Groningen, 1480, Alijt Ghrijpes, 1487, Geertruid Grijpes, 1493, Jan Grijp, 1532, Johan Grijp, 1569 [1]. — Denkelijk zullen tot dit geslacht ook behoord hebben: Andries Grijph [2], grietman van Utingeradeel 1550, en diens zoon Ofke, grietman als voren, bij afstand van zijn vader, 1575, in 1580 als voortvlugtig ingedaagd en in hetzelfde jaar in den slag op de Hardenberger heide gesneuveld, nalatende een zoon, Erasmus, verwekt bij Iets Pieters. Van Sminia, Nieuwe Naaml. van Grietm. bl. 328, 329; vgl. Stamb. v. d. Frieschen adel, in Foppinga, uit welk geslacht Andries zijne vrouw nam.

Willem Gryp Florisz., komt in 1485 als veertig, in 1490 en 99

---

[1]) „Johan Gryp, Lubbert Gryps basterts soene, een onredelijck quaet schalck en moeytemaecker," speelde in 1527, bij een oproer te Groningen, zijne rol. S. Beninga Chron. bij Brouërius v. Nidek Anal. I. bl. 403, 405. Vgl Schotanus 19e boek v. d Friesche Hist. bl. 636.

[2]) Zijn naam wordt onderscheiden geschreven, zoo als Grijp, Grijph, Grijf, Grieff, Griff. (aant. bij v. S.)

als schepen, in 1498 en 1500—1504 als burgemr. der stad Delft voor; Claas Gryp als weesmeester in 1500 en 1501; volgens de Beschr. van Delft, bij Boitet, bl. 81, 116—118. [Dat mr. Willem Gryp, die, bl. 479, in 1566 onder de »Toezienders der Groote Schoole" genoemd wordt, dezelfde was met mr. Willem Criep of Cryp, secretaris en pensionaris van Delft, 1562, 1563, daarna raad in 't hof van Holland en te Mechelen, in 1610 als cancelier van Gelderland te Roermond overleden; ook als latijnsch dichter vermeld (Gouthoeven, bl. 224, 106, 108, v. Leeuwen, Bat. ill. bl. 1472, 1476, Scheltema, Staatk. Nederl., I, bl. 266); is wel waarschijnlijk. — François Criep, substitut-griffier bij 't hof van Holland 1591, werd griffier den 8 nov. 1622 (v. Leeuwen, t. a. p. bl. 1478), en, bij Geertruid Boot, vader van Geertruid Crijp, de vrouw van Heyman v. Blyenburg, heer van Dortsmonde, commandeur van Engelen, gest. 1645, volgens v. Leeuwen, t. a. p. bl. 872, 878; Balen, bl. 992, die hem, bl. 1001, Francoys Criex noemt; v. Beverwyck, bl. 89, waar hij François Grijp heet; Kok, Woordb. dl. 7, bl. 753; denz., Gesl.- en Wapenb., in Blyenburg 10de gen. (Geertruyt Krip) en Boot 13de gen.; Luïscius, Wdbk., in Boot.]

Petronella Hallincg (Jans dochter bij Erkenraad Carré en kleindr. van Aart, schepen te Dordrecht 1542, gest. 1548, en van Maria Oem, gest. 1585), trouwde Johan Grijph, Rochusz, heer tot Malssen, gest. 22 aug. 1615, en liet na:

Erkenraad G., geestelijke joffr. te Mechelen.

Rochus G., als priester te Keulen gestorven.

Anna en Elisab. G., ongetrouwd gest.

Pieter Grijph van Valkenstein, ridder [1], tr. 1°. 19 jan. 1649 Wilhelmina Oem, gest. 3 febr. 1655 te Mechelen, wed. van Johan François v. Slingelandt, secretaris van den grooten raad te Me-

---

[1] Balen teekent hierbij aan: „Heer Pieter Grijph: 1676 Ridder van S. Iakob, etc." Volgens het Nobiliaire des Pays-Bas, II. part. p. 487, Pierre Gryph fut honoré de la dignité de Chevalier par Lettres de l'an 1676. In de stamlijst van Wyngaerden (Oem van), bij Kok, heet hij: Petrus Grijph van Valkestein, schepen en thesaurier te Mechelen; onder den magistraat van welke stad, in het Suppl. aux Troph. de Brab. t. 2, p. 349—351, voorkomt: Pierre Gryps, ook Gryph, Ecuier, schepen 1659, 60, 64—68, tresorier 1675, en Pierre Gryph, Chlr. Sr. de Bisca, burgemr. 1680.

chelen, gest. 25 nov. 1647, z. k.; 2°. de wed. van Chrétien van Laethem, burgemr. van Mechelen (als het laatste mansoir van zijn geslacht in 1671 oud 83 jaren overleden), Catharina Egels. Liet bij de eerste vrouw kinderen na. Balen, bl. 1075, 1180, Kok, Woordb., dl. 33, bl. 212, Suite du Suppl. au Nobil. d. Pays-Bas, t. 1, p. 99.

Johan Oem, gest. 29 aug. 1630, zoon van Johan en van Eleonora v. Slingelandt en kleinzoon van Herman, schepen te Dordrecht, en van Wilhelmina v. Alblas, tr. 1 mei 1609 Kornelia Grijph, gest. 18 maart 1657, wier moeder Anna van den Eynde. Beider dochter Eleonora Maria Oem, ligt, bij hare drie echtgenooten, in de Minderbroeders kerk te Mechelen, met volgende kwartieren, begraven:

Oem. Gryph [1]). Slingelant. van den Enden.
Alblas. van den Berch [2]). de Clerck. Clootwyck.

uit welke kwartieren m. b. volgende afstamming blijkt:

Gryph v. d. Berch v. d. Eynde Clootwyck
Gryph v. d. Eynde
Kornelia Gryph.

Vgl. Balen, bl. 1179, v. Beverwyck, bl. 335, Kok, dl. 33 bl. 210, 211, Nobil. d. Pays-Bas, p. 351, Le nouv. vrai Suppl. audit Nobil., Gand 1861, p. 151, 152, Suite du Suppl. t. I, p. 38, Troph. de Brab. Suppl. t. 1, p. 480, t. 2, p. 81, Théatre sacré de Brab. t. 1, p. 68, pl. n°. 2, Besch. d. stad Mechelen, Bruss. 1770, dl. 2.

Valckesteyn, tusschen Roon ende Portugael, is een sterck slot, eertijds doen bouwen by den heere van Putten. Hier af hebben die van Valckesteyn in den Hage haren toenaam. Is gekoft by Joos Grijph, daer nae genoemt van Valckesteyn, gelijck oock sijn

[1]) Het kwartierschild van Gryph vertoont in blaauw een gouden grijp of griffioen, de staart tusschen de achterpooten doorgeslagen, welk wapen ook voorkomt op de half-bedekte grafzerk van Steven Hoerenkens (Horenken), gedeput. der lantschap Drent, gest. 16 octob. 1623, in de kerk te Eelde (Drenthe), onder de kwartieren: Hoerenckens, ter Borch, Ulger, Gryp, alle groninger geslachten.

[2]) Rietstap noemt dit een vlaamsch geslacht. Opmerkelijk is het, dat het wapen overeenkomt met dat van Kerstant van Bergen, die in 1411 hoog-bailliuw en opperdykgraaf van Delfland was, volgens de wapenkaart, te Amst., bij Is. Tirion, in 1756 uitgekomen.

nakomelingen. v. Beverwyck bl. 63. Vgl. Gouthoeven (hij schreef vóór 1620 en stierf in 1628), bl. 78, 200: Heer Boudewijn van Roon, Cancelier van den hove van Ghelder t'Aernhem, gest. 1581, besadt het huys te Valckestein in Poortegael by Roon, nu toebehoorende Ioos Grijph-van-Valckestein, van Dordrecht. Vgl. v. Leeuwen, bl. 1074.

Joos Grijph komt in 1594 te Dordrecht onder de Luyden van Achten voor (bij v. Beverwyck bl. 357), Judocus Gryp van Valkesteyn onder de leden der Broederschap van St. Antonius aldaar (Oudh. en gest. v. Zuidh. bl. 62, Schotel, t. a. p. bl. 69); terwijl van der Eyck, in zijne Corte beschryv. van Zuyt-Holl., Dordr. 1628, op bl. 60 aanteekent: »De Sandelingh (of Adriaen Pietersz Ambacht, in den Zwijndrechtschen Waard, dus genoemd naar een der vroegere ambachtsheeren, Adriaen Pietersz Sandelin of Sandelijn) wert te leene gehouden van 't huys van de Lecke, ende is tegenwoordigh ambachtsheer daer van Ioost Grijph van Valckesteyn, als man ende voocht van joffrouw Agnes Barthouts van de Sandelingh, outste dochter van wijlen Damas Barthouts, in sijn leven ambachtsheer van 't selve Ambacht." Vgl. Oudenhoven t. a. p. bl. 235. [NB. Damas Barthouts, ook Damas Barthout Woutersz en Damas, heeren Woutersz, genoemd, was schepen te Dordrecht in 1571 en een van de glippers in 1572. Zijne vrouw was Machteld Oem, gest. 1625; zijn broeder, Arend Woutersz, dijkgraaf van Dubbeldam, getrouwd met Machteld Halling, van wien de Barthouts of Gouthouvens te Dordrecht afstammen. Balen, bl. 322, 922, 934, 1063, 1074, 1179, v. Beverwyck, bl. 22, 222, 323, 335. Verkeerdelijk schreven Smallegange (Holl. wapenk.) en Ferwerda onder, Rietstap (Armorial général) boven het wapen van dit geslacht den naam: »B a e r t o n s." — Wouter van Gouthoeven, hierboven meermaals aangehaald (zie Rietstap op dien naam), voerde gevierendeeld, en in een hartschild, zoo het schijnt, den eenhoorn van de Mijl of wel van van der Mijl (alias van of van de Velde [1]),

[1]) Dat Arent heeren Cornelisz., ambachtsheer van de Mijl, Dubbeldam, enz., burgemeester van Dordrecht, die van Philips II, in dec. 1570, brieven van adeldom bekwam, uit het geslacht van of van de Velde gesproten was, beweert van Leeuwen, t. a. p. bl. 1129. Het is echter tot heden, zoo ik meen, nog onbewezen gelaten, of hij uit dit geslacht (met den eenhoorn in 't wapen), dan wel uit dat van Uiter

als men zien kan op den titel van de, door hem met »Byvoeghsels" vermeerderde, nieuwe uitgaaf der Divisie-Chronijk, tot Dordrecht gedruckt by Peeter Verhaghen, 1620, in folio. Herman Oem noemt hem in zijne Annales Eccles. ms.: Gualterus ab Aurea villa (Oudh. v. Zuidholl. bl. 54), zeker naar de later aan zijn geslacht gekomene Goudene hoeve in Riederwaard, die in de 13de eeuw een leen van den huize van Voorn was (v. d. Bergh, Regist. v. oork., bl. 84).]

Een ander geslacht Gryph, volgens Rietstap in Vlaanderen te huis behoorende, voerde: de gueules, au chevron d'or, chargé de trois doloires de sable et accompagné de trois étoiles d'argent (vgl. Le nouv. vrai suppl. au Nob. des Pays-Bas, Gand 1861, p. 163). Men zie voorts zijn Armorial général, op Griffon, Greiff, Griffa, Griffen, Griffi, Griffin, welker wapenschilden alle den grijp of griffioen vertoonen, en, voor geslachten van dien naam, v. Hellbach, Adels-Lexicon, op Greif en Greiff.

In een stuk van 19 junij 1576, bij van de Wall, Handv. van Dordr. VIe afd. bl. 1392, wordt Rochus Grijp als »muntmeester vande Con. Majts. munte binnen die stede van Dordrecht" vermeld.

M^{o}.

AANTEEKENINGEN.

Een groote sleutel. In eene aanteekening (XXIV, bl. 260) wordt door $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ eene aan hem gedane mededeeling vermeld, volgens welke de Israeliten hunne huizen met zulke groote sleutels verzekerden, dat men ze op den schouder droeg; en tot opheldering daarvan wordt aangehaald Jesaja 22: 15—25, alwaar (vs. 22) te

Mijle of Van der Mijle (volgens Balen, bl. 1141, in zilver een gaand of stappend zwart hert, met gouden gewei en klaauwen, voerende) afkomstig was, en gewaagd, zulks met dr. Schotel, enkel op gezag van „een — welligt later — op perkament geschrevene genealogie" (zie Schotel, Dordrecht: het geslacht van der Myle, Dordr. 1858, bl. 7, 8), aan te nemen. Niet voor 1540 schijnt Arent Cornelisz. den naam van Van der Mijle aangenomen te hebben, naar de heerlijkheid van dien naam, welke zijne vrouw, Cornelia van Alblas, hem ten huwelijk bragt. Zie v. d. Wall, Handv. van Dordr., bl. 1321 volgg.

lezen staat, dat »*God den sleutel van David* — de tekst luidt: *van Davids huis — op den schouder van Eljakim zou leggen*," ten teeken van het gezag en de waardigheid, die aan dezen zouden worden opgedragen. Ik geloof, dat de opvatting dezer plaats op misverstand berust, en dat men daaruit, ten gevolge van dit misverstand, veeleer het verondersteld bestaan van zoo groote sleutels heeft afgeleid, dan dat de taal van den profeet als een bewijs voor de waarheid van bovengenoemde mededeeling zou kunnen gelden.

Uit de H. Schrift zelve is omtrent den vorm en de grootte der oude israelitische sleutels niets op te maken. Slechts eenmaal wordt in den ganschen Bijbel van een sleutel, in de eigenlijke beteekenis des woords, gesproken, namelijk Rigteren 3: 25, waar de hovelingen van Eglon, den koning der Moabiten, gezegd worden »den sleutel van diens slaapkamer genomen en het vertrek geopend te hebben, in hetwelk zij hunnen heer dood ter aarde vonden liggen." Wij moeten derhalve de noodige inlichting op dit punt elders zoeken. Nu schrijft Rosenmuller (*Scholia in Jesajae vaticinia, in compendium redacta*, pag. 350) wel: »Observandum est, veterum claves ita fuisse formatas, ut *epomidi* adjunctae, sive per balteum ornatioris artificii ab humeris penderent, fere ad eundem modum, ut gladii apud veteres;" doch behalve dat de woorden *veterum claves* eene te algemeene beteekenis bezitten, om daaruit te kunnen afleiden, dat het bepaaldelijk bij de oude Israeliten alzoo zal geweest zijn, is ook het dragen van een sleutel aan een kunstig gewerkten bandelier geheel iets anders, dan het gewone gebruik, waarop in de gedane mededeeling gedoeld wordt bij het openen en sluiten eener woning. Bij Jesaja is bepaaldelijk sprake van het *leggen op den schouder*. Een sleutel nu van zóódanige grootte en zwaarte, dat hij niet in de hand of aan den gordel, maar als een geweer, of als een juk, op den schouder moest gedragen worden, zou voorzeker wel een boven mate lastig, onhebbelijk en ondoelmatig voorwerp geweest zijn: vooral, wanneer men bedenkt, dat de oostersche sleutels niet van metaal, maar van hout waren. Wien kon het immer in den zin komen, om zulk een ongeschikt en onhandelbaar werktuig, dat dagelijks te pas kwam, te vervaardigen? Ligt het dus reeds in den aard der zaak, dat de aanhaling van Jes. 22: 22 hier niet opgaat, zoo treffen

wij ook elders berigten aan, die de geüite meening volkomen wederspreken. Rauwolf verhaalt (Reisen, 1 Th. S. 98) dat »de torens en huizen der Oosterlingen meestal gesloten worden met houten grendels, die van binnen hol zijn, en dat zij, om deze te openen, houten sleutels hebben van ruim een handbreed lengte en een duim dikte." Thevenot (Reizen, bl. 243) stemt hiermede overeen, en zegt, dat »al de sloten en sleutels der Egyptenaren van hout zijn, zonder dat men er, zelfs aan de stadspoorten, een van ijzer ziet. De sleutels zelve zijn klein van maaksel." En Harmer (Waarnem. over het Oosten dl. 1, bl. 222) meent dat de sleutels der oude Hebreën niet anders waren. Op grond van deze getuigenissen, kan derhalve van sleutels, die op den schouder gedragen werden, geen sprake zijn.

Wat nu de verklaring der aangevoerde plaats uit Jesaja betreft, het woord *sleutel* heeft hier geene andere, dan eene symbolische beteekenis. Men moet alleen op het overdragtelijke der benaming hechten. Dit blijkt duidelijk genoeg, deels uit de bijgevoegde omschrijving: *den sleutel van Davids huis*, d. i. het bestuur, uit Davids geslacht afkomstig, en anderdeels uit die plaatsen des N. T. waar *sleutelen van het koningrijk der hemelen* of *van het dooden-rijk*, een *sleutel der kennis* en een *sleutel des afgronds* vermeld worden. (Matth. 16: 19; Luk. 11: 52; Openb. 1: 18; 20: 1.) Wie van het metaphorisch gebruik tot iets eigenlijks en stoffelijks overgaat of daaruit eenig gevolg wil trekken, laat den profeet iets zeggen wat geenszins in zijne woorden ligt en ook door hem niet bedoeld werd. De *sleutel* is derhalve hier niets anders dan de verbloemde uitdrukking der *magtsbevoegdheid*, die aan Sebna, den onwaardigen hofmeester, ontnomen en op Eljakim overgedragen zou worden, op gelijke wijs, als de *rok* en de *gordel* in vs. 21. Deze manier van spreken is immers in de H. Schrift zeer gebruikelijk. Hoe dikwerf gewaagt Paulus in zijne brieven van het *kruis*, om daarmede den dood van Christus, of den hoofdinhoud der Evangelieprediking, of het teeken der verzoening van de menschen met God en met elkander aan te duiden (1 Cor. 1:17, 18; Gal. 6: 12; Eph. 2: 16.) Van God wordt (Jes. 40: 12) getuigd dat Hij van de hemelen met een span de maat genomen en de bergen in eene weegschaal gewogen heeft; en dit is eene

aanschouwelijke voorstelling zijner onbegrensde magt, doch waaruit geenszins volgt, dat de hemelen ooit *gemeten* en de bergen *gewogen* zijn of immer kunnen worden. Ook wij zijn aan zulke overdragtelijke uitdrukkingen gewoon. Wanneer ik van Absalon zeg, dat »hij tegen zijnen vader opstond, om dezen van den troon te stooten," dan gevoelt ieder, dat ik bedoel: »Absalon wilde, terwijl zijn vader koning was, zelf over Israël regeren;" doch niemand zal aan *opstaan* en *stooten* denken in een letterlijken zin. Of, wanneer ik tot iemand spreek: »Gij moet uwen vriend een hart onder den riem steken," dan is het weder aan geene misvatting onderhevig, dat ik meen: »Gij moet uwen vriend bemoedigen en tot krachtig handelen opwekken;" doch het zou al vrij onnoozel zijn, daaruit het gevolg af te leiden, dat er in den eigenlijken zin aan eenig menschenkind een *hart onder den riem gestoken* zou kunnen worden. Geheel gelijk is hieraan het *leggen of dragen van een sleutel op den schouder*. De metaphora staat op zich zelven, zonder consequentie.

Tot bevestiging van het geschrevene wil ik ten slotte nog mededeelen wat van der Palm (*Jesajas vertaald en opgehelderd*, deel II, bl. 47, 48) aanvoert tegen het misbegrip van Lowth: »Dat de sleutel hier niet het teeken is der waardigheid van eenen kamerheer, gelijk aan onze europeesche hoven, maar het dichterlijk zinnebeeld van gezag en vermogen, blijkt uit het vervolg: *'t geen hij opent* enz. en uit het gebruik, dat van deze spreekwijs in de Schriften des Nieuwen Testaments gemaakt wordt; daarenboven draagt men een sleutel niet op zijn schouder; maar men zegt wel, den last der heerschappij op den schouder te dragen. Het blijkt dan hieruit, dat met de ambten van opperhofmeester en slotvoogd ook verbonden was de waardigheid van eersten staatsdienaar of grootvisir, met eene bijkans onbegrensde magt in het regelen der staats- en burgerlijke aangelegenheden."

Leeuwarden. L. PROES.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

J. D.

L., H. C. VAN BAKKENES, A. C. DE GRAAF, M°., J. W. v. H.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang.

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 32. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

8 Augustus 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen.

Rellstabs raadsel. — Duitsch spreekwoord. — Johannes Ederwaert of Eduardi. 373.
Bijenkorf. — Geslacht van Bemmel, Trouillard enz. — Geslacht Weitzen. — Geslacht Clomp. — Geslacht Hoog. . . . . 374.
Wapen gevraagd . . . . 375.

Antwoorden.

Geslacht van Wijlick en Roeters . . . . 375.
Geslacht Boon van Ostade. — Geslacht van Adrichem. — Geslacht Fremeaux. 377.
Familie Plockross . . . . 378.
Drie pillen het wapen der Medici te Florence enz. . . . . 379.
Graaf van Zevenaer, baron van Huyssen. . . . . 381.
Geslacht van Someren . . . . 382.

Aanteekeningen.

Opschriften op kerkklokken . . . . 383.
Tabakrooken. — Geslacht Moens en Ornia. . . . . 384.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

Geslacht Eschauzier. (XXIV, vr. XVIII, Omslag n°. 30.) Louise de Joncourt, née le 20 fevrier 1749, † le 16 fevrier 1833 a Paris, épousa Samuel Eschauzier, né le 12 juillet 1740, † le 20 nov. 1794.

I. *Hollande.* Marie Eschauzier, née le 7 oct. 1771, † le 4 mars 1840, épousa le 15 sept. 1796 à Copenhague François le Chevalier, né le 12 fevr. 1770, † le 31 aout 1827.

Enfants.

1°. Jacob, né le 19 oct. 1797, † le .. fevr. 1802.

2°. Louise, née le 3 juillet 1799 à Copenhague, épousa le 11 mai 1826 à Amsterdam Edouard Petit-Pierre, né a Neuchatel le 1 nov. 1800, † a Dordrecht le 4 fevr. 1827. Leur fille Henriette Marie née le 22 fevr. 1827.

3°. Charles, epousa le 1 dec. 1825 Jeanne-Dorothée de la Fontaine Schluiter, née le 17 oct. 1801, † le 22 avril 1842; épousa en 2 noces le 25 janv. 1845 Anne vve Rauwenhoff, née le 22 juin 1798.

4°. Anette Hélène née le 25 juillet 1802, † le 5 dec. 1827.

5°. Rodolphe, né le 19 oct. 1804, épousa le 8 aout 1834 Sophia Hutschler, née le 15 dec. 1808.

6°. Fanny, née le 5 sept. 1827.

II. *Suisse.* Jeannette Eschauzier, née le 23 sept. 1773, † le 21 avril 1840, épousa le 30 oct. 1796 à Copenhague Marc. Nic. Puerari, né le 19 nov. 1766, † le 11 juin 1845.

Enfants.

1°. Jeannette, née le 16 aout 1799.

2°. Emilie, née le 6 mai 1801.

3°. Fréderic, né le 30 juin 1802, épousa le 14 nov. 1832 Adèle Mirabaud née le 12 juin 1814. Enfants. a. Julie, née le 21 nov. 1833, epousa le 14 mai 1856 Alexandre Eugene de Morsier, né le 5 avril 1826. aa. Adèle-Auguste, née le 10 juin 1857, bb. Henri, né le 15 aout 1859. b. Emma, née le 8 mai 1836, épousa le 16 juillet 1856 Charles-Eugene Risler, né le 5 nov. 1828. aa. Helene Adèle nêe le 30 nov. 1857, bb. Edmond Eugene, né le 4 fevr. 1859. c. Eugene né le 1 sept. 1840.

VRAGEN.

Rellstabs raadsel. A. Moritz in zijn Tagebuch der Reisen in Norwegen, in den Jahren 1847 und 1851, Stettin 1853, § 346, gewaagt van een vlakken steen met runenschrift te Fladdahlen, afgebeeld aldaar t. a. p., maar niet ontcijferd. Is de ontcijfering ook elders te vinden? Morits laat de ontcijfering over aan die geleerden, die Rellstabs raadsel zoo geestig oplosten. Dat raadsel luidde: *pax inter minas populorum levi regis fraude.* Was de oplossing in den trant van die der latijnsche inscripties der Fliegende Blätter en van het bekende *diti se ense creet?* Zoo ja, welke?

J. D.
L.

Duitsch spreekwoord. »*In Gütersloh macht die Luft unfrei.*" Daarmede wilde men zeggen: gij moet wat offeren om u uit de verlegenheid te redden, vermits ieder *Hörige* (lijfeigene, onder*hoorige*) in Gütersloh »in einer *Echte* oder *Sode* war." Bij zijn sterven kwam men met het opofferen van het beste kleed vrij; deed men zulks niet dan verviel de geheele nalatenschap van den *Hörigen* aan zijnen heer. Wat beteekenen de woorden *Echte* oder *Sode*, te vinden in *Daheim*, 1874 N°. 16, S. 242.

J. D.
L.

Johannes Ederwaert of Eduardi. Johannes Ederwaert, die van 1634—1640, als conrector aan de lat. school te Goes bekend staat (zie Nehalennia, Jaarboekje voor 1849, bl. 91—92, en dr. Piccardt Voorl. over de geschiedenis van Goes, bl. 174), werd 25 mei 1644 tot pred. te Oosterland beroepen en verwisselde in 1651 die standplaats met Domburg, waar hij in 1663 overleed. (Zie Kesteloo, Wandel. door Domburg, bl. 97). Kan ook iemand mij aanwijzing doen, waar hij zich van 1640—1644 opgehouden, en waar hij bevorens gestudeerd heeft?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Bijenkorf. In Z. C. von Uffenbachs Reisen II. p. 415, leze ik, — vrij vertaald, — dat Uffenbach, den 18den mei 1710, te Amsterdam den heer Hofman in zijnen tuin in de Plantagie bezocht. In dien tuin zag hij een' bijzonderen bijenkorf, die op het einde van eene groote rij boomen stond, namelijk een houten levens groot standbeeld van de godin Flora. In den rug van dat beeld, zag men een deurtje van glas, dat men niet slechts kon openen, om de honigraten uit te nemen, maar waardoor men ook de nijvere beestjes kon zien werken. De openingen door welke ze zich naar buiten konden begeven, waren aangebragt in de oogen, ooren, mond en de beide borsten. Onder het beeld las men:

»Door Flora's bloem, het bijtje leeft,
»Dat ons den zoeten honig geeft."

Bestaat hier of daar deze merkwaardige bijenkorf nog? Of heeft de oude slooper, de tijd, dien ook al tot stof doen vergaan?

J. C. K.

Geslacht v. Bemmel, Trouillard, enz. Dr. Abraham van Bemmel, schrijver van de Kroniek van Amersfoort, geb.... †...., tr.... NN. Hunne dochter N. van Bemmel, geb...., †...., tr.... Gerhard Abraham Trouillard, geb...., †...., zoon van.... Kan ook iemand de boven ontbrekende namen, datums enz. opgeven, en de door boven bedoelde personen gevoerde wapens beschrijven? B.

Geslacht Weitsen. Welk wapen voerde mr. Quintyn Weitsen, heer van Brandwijk, raad in den hove van Holland, † 1505, echtgenoot van Jacomina de Huybert Lievensdr? B.

Geslacht Clomp. Welk wapen voerde Barend Clomp, echtgenoot van Aafje Witsen, dochter van Jacob Witsen Hendrikszn. en Alida Gerbrands, vermeld 1580?

S.

Geslacht Hoog. Kan iemand ook genealogische opgaven verstrekken betreffende de ouders van Thomas Hoog, pred. te Rotterdam, geb. 25 mei 1763, † 24 nov. 1820?

S.

Wapen gevraagd. Welk geslacht voerde het volgende wapen: gedeeld, 1o van goud met een halven adelaar van sabel, 2o van... met een korenschoof van....?

S.

ANTWOORDEN.

Geslacht van Wijlick en Roeters. (XXIV. blz. 209). S. vraagt, wie de ouders waren van Salomon van Wijlick en van diens echtgenoot Christina Roeters, de laatste overleden te Amsterdam in 1696, en welke wapens door die personen gevoerd werden. Hoezeer ik hierop het rechtstreeksch antwoord moet schuldig blijven, kan ik, naar aanleiding dezer vraag, wel iets omtrent de familie Roeters te Amsterdam, thans sedert het laatst der vorige eeuw uitgestorven, mededeelen. De naam wordt nog gevoerd door de familie Roeters van Lennep, van genoemd geslacht afstammende, aan welke ik door aanhuwelijking verwant ben. Het wapen van Roeters bestaat uit drie gekroonde stokvisschen, soms vereenigd met drie vogels, en een gouden leeuw, zijnde het wapen van De Vogel en van Lennep, doopsgezinden, aan het geslacht Roeters vermaagschapt geweest, alsmede met dat van De Neufville. Het Doopsgezinde Oude Vrouwen Huis te Amsterdam, Kerkstraat bij de Reguliersgracht, dankt zijne stichting aan den dusgenaamden gouden De Vogel, van wien ook nog het zoogenaamde Fonds van De Vogel bij de Vereenigde Doopsgezinde Gemeente afkomstig is. Bekend is het voorts, dat het Roeters-eiland, eene voormalige gracht te Amsterdam, en eene buurt, die dezen naam nog draagt, afkomstig is van een lid van het geslacht, den naam Roeters voerende, waar de pakhuizen zich bevonden van dien koopman, handelende onder anderen in trijp, fluweel en zijden stoffen in de Warmoesstraat. Ook had men vroeger te Amsterdam het Roeters-hofje.

In 1760 kwam de amsterdamsche koopman Jacob Roeters met goed gevolg op, in de zaak der lijfrenten, tegen het gewest Groningen. Zie het uitvoerig verhaal daarvan bij Wagenaar. Vad. Gesch. dl. 23 blz. 138.

In den Kathol. Volksalmanak v. 1865 blz. 142 komt veel voor,

in een opstel van J. A. Alberdingk Thijm, over de kooplieden, winkeliers, mennonieten der 17de eeuw, zoo als de van Lennepen, Roetersen en Leeuwen: volgens Domselaar (1665) III. 257: »Gerrit Jacobs Roeters, 22 aug. 1658, winkelier in den Niezel (te Amsterdam) is van Wesel. Abraham Roeters, van Emmerik (waar ook de van Lennepen van daan zijn) wordende een zij-handelaer genoemd; woont ook in de Warmoesstraat (14 mt. 1664)." Jean van Lennep, zij-winckelier op 't Rockin (8 nov. 1663) Jacob en Aernout, 19 mt. 1682, kooplieden in de Warmoesstraat enz.

Op eenen plattegrond van Stalpaert, aanwijzing der Vaandels 1672, door N. van der Heijden, komt voor: Hendrick Roeters, Luijt. Colonel van 't Oranjevaandel te Amsterdam.

Over Abraham Roeters zie men het Boek der Opschriften van Mr. J. van Lennep en J. ter Gouw blz. 321, alwaar men leest:

»Beter, althans eenvoudiger, is het opschrift, dat Vondels zoon in de kunst, Antonides, voor den wijnhof van *Abraham Roeters* te Muiderberg vervaardigde. 't Was namelijk, in dien tijd, toen de Fransche tuinkunst, die door Lenôtre zulk een hoogen trap van roem had bereikt, overal ingevoerd was, ook mode geworden op Hollandsche buitenplaatsen, de Fransche wijnhoven na te bootsen:

»Wien 't lust de teelt te zien van mijne wijngaardranken
In rijen geschakeert en staende in hun geleên,
Klop aan. 't Staet yder vrij den wijnhof in te treên.
Ook heeft hij voor 't vermaek den planter maar te danken:
Geen vrucht te snoepen noch schoffeeren telg of plant,
Doch d'armbos wacht een gift van zijne milde hant."

Clara Roeters geb. 1 maart 1682 wordt in den Navorscher vermeld van 1864 blz 85.

Jacob Roeters was in de vorige eeuw heer van Trompenburg, een buitengoed te 's Graveland. Bij Emnes-binnen had men de Roeterslaan, voerende naar de buitenplaats Drakesteijn, thans gesloopt, waar grootje van Drakesteijn haar verblijf had.

Door de pest, de zwarte dood genaamd, kwamen 10 leden van het geslacht Roeters om en het schijnt daardoor te zijn uitgestorven.

In Thesauriers kamer te Amsterdam ziet men ook nog het Wapen van Roeters op eene schilderij afgebeeld en men kan bij Wagenaar, Beschr. v. Amsterdam de regeeringslijsten naslaan, waaruit

blijkt, dat verscheidene leden van het geslacht Roeters aanzienlijke stedelijke ambten hebben bekleed.

Ziedaar eenige verspreide aanteekeningen omtrent dit geslacht, die wellicht tot een nauwkeuriger historisch onderzoek zullen kunnen leiden.

Amsterdam. Jo. DE VRIES JZN.

Geslacht Boon van Ostade. (Vgl. XXIV, bl. 315.) Het wapen van Boon van Ostade is, gekwartierd: 1 en 4 kwartier, rood met drie zilveren boonen, gepl. 2 en 1, staande; 2 en 3 kw., goud met drie zwarte klaverbladen, gepl. 2 en 1. De belangstellende vrager kan in het werk van Q. de Flines, getiteld »Généalogie de la famille de Flines établie à Tournai," etc. verdere inlichtingen vinden.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van Adrichem. (Vgl. XXIII, bl. 540; XXIV, bl. 268.) De onderstelling van den heer F. Caland is volkomen juist, daar dit geslacht voert: blaauw, waarop een staande gouden slang. (Zie Naamlijst en wapenkaart der leden van de regering, enz. te 's Hertogenbosch, door R. A. van Zuijlen, plaat XVI.) Dit geslacht heeft ook te Delft in de regeering gezeten, en daaromtrent kan ik het navolgende meedeelen. Nicolaas van Adrichem geb. te Delft 1 aug. 1538, st. aldaar 26 febr. 1607, schepen, raad en burgemeester te Delft, tr. in 1560 Maria Meerman, geb. 4 sept. 1542, st. te Delft; hieruit o. a. een dochter Bartha van A., geb. te Delft 6 dec. 1575, st. aldaar 12 aug. 1601, na getrouwd te zijn geweest met Pieter van der Hoeff. Thomas van A. geb. te 's Gravenhage, huwde met Margaretha Schouten, waaruit o. a. mr. Hendrik Albert van A., tr. Anna Maria Beusechem van der Linden, dr. van mr. Hendrik en van Elisabeth Hester van Wingerden. Uit dit huwelijk o. a. ook nog Elisabeth Hester van A. die in 1e huwelijk zich verbond met mr. Jan Gijsbert Thierry de Bye en in 2e huwelijk met Jacob Kien. Gemakshalve heb ik de overige, mij bekende, datums hier maar weggelaten.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Fremeaux. (Vgl. XXIV, bl. 134.) Als aanvulling op het gevraagde kan dienen, dat Isaac F., zn. van Isaac en Geertruid

Johanna La Clé, huwde met M. S. Kops, dr. van Philip Kops en van N. Barnaart. Ook dien ik te verwijzen naar dl. XXIV, bl. 123: aldaar vindt men in mijne genealogie van Dorp meer datums. Hoe is het familiewapen van de Fremeaux?

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Familie Plockross. (Vgl. XXII, bl. 209; XXIII, bl. 164.) In zijn betoog: *Over het voormalig regt: de non evocando, in Drenthe en Groningen*, afgedrukt in de Bijdr. tot de gesch. en oudhk. van de prov. Groningen, Xde dl., zegt dr. G. Acker Stratingh, op blz. 257, 258, o. a.:

»Wat ten slotte Groningen en het Goregt of de oude Groninger heerlijkheid betreft, heb ik nog het volgende nopens ons onderwerpelijk regt te berigten. Tot dit regt behoort vooreerst het pleidooi in 1300 en 't volgende jaar gevoerd, tusschen zekeren Johannes Plucrose, monnik in het klooster te Aduard, eenerzijds, en zijn bloedverwant Mense Plucrose, een wereldlijk persoon, en eenige geestelijke zusters of begijnen anderzijds, over de testamentaire beschikking van den vader des eersten, ook Johannes Plucrose geheeten, van 1284, waarbij deze zijn steenen huis aan het Minderbroeder kerkhof te Groningen met andere goederen vermaakt had aan zijne vrouw Sywe en dochter Geertruid, om te dienen tot een begijnengesticht, naar haar vervolgens ook vr. Sywenconvent geheeten." Hoe het verder met deze zaak afliep, deelt de schrijver voorts mede, met verwijzing naar stukken, daartoe betrekkelijk, op het groninger archief en bij Driessen, Monumenta Groningana. — Het »Testament van Joh. Pluckerose, betreffende de stichting van Vrouw Sijwen convent, 1284," wordt, met eene vertaling, medegedeeld in bov. aangeh. Bijdr., dl. X, bl. 230—235. De goederen van gezegd convent zijn, tegen het einde van de zestiende eeuw, in Menolda convent ingelijfd.

In de *Fasti consulares* of lijst der Groninger burgemeesters, bij Emmius, Rer. Fris. Hist., komen als zoodanig voor: Henricus Pluckerose in 1306 en 1309 [1]) en Tidericus Pluckeros in 1323;

[1]) Zeker dezelfde „Hendrik Plukroze, burger van Groningen," die den stichtingsbrief van het klooster of convent der Jakobijnen of Dominikanen aldaar, van 1308, daags voor S. Prisca, maagd, mede bezegelde, volgens de Hist. Episc. Foed. Belgii, T. II, Hist. Episc. Gron., p. 74, en de Oudh. en gest. van Gron., bl. 57.

terwijl in een brief van 5 febr. 1346, bij Driessen t. a. p., nog gewag wordt gemaakt van een Henricus Pluckerose.

M°.

Drie pillen het wapen der Medici te Florence, enz. (Vgl. XXII, bl. 429. La famille de Médicis des ducs de Florence d'aujourd'hui vient peut-être de quelque riche médecin, car elle porte cinq pilules en ses armes. (*Sorberiana*, 1691.)

On lit dans le *Scaligerana:* »C'est folie de dire que cette maison, parce qu'elle porte des pilules en ses armes, vienne de médecins. Ce ne sont pas des pilules qu'ils ont en leurs armoiries, ce sont des boules qu'on appelle *pales*. Ils ne sont point venus de médecins; ce mot de *Médicis* signifie autant que *Vassan* ou *Burden;* encore que *Burden* signifie quelque chose." (Medegedeeld door Alph. Chassant in zijn *Nobiliana. Curiosités nobil. et héral.*, Par. 1858, p. 52.)

Catherine de Médicis royne de France, estoit fille unique et héritière de Laurent de Medicis duc d'Vrbin, et de Magdelaine de la Tour comtesse d'Auvergne et de l'Auraguets (Lauraguais).

Elle portoit pour armoiries celles de son mary, partie des siennes qui estoient au 1. et quatriesme de Medicis, qui est d'or à cinq tourteaux de gueulles, et un en chef, qui est d'azur à trois fleurs de lys d'or, autrement appellé tourteau de France, duquel le roy Louys XI. honora Pierre de Medicis, l'an mil quatre cens soixante-cinq. Au deuxiesme et troisiesme contrescartellé, au premier et quatriesme d'azur à la tour d'argent massonnée de sable, sommée d'une fleur de lys au pied nourry d'or, l'escu semé de fleurs de lys d'or, qui est de la Tour, au deuxiesme et troisiesme d'or au gonfanon de gueulles, frangé de synople, qui est d'Auvergne, sur le tout d'or à trois tourteaux de gueulles qui est de Bologne, de toutes lesquelles maisons cette royne estoit héritière. Les chroniques de la maison de Medicis portent, que les cinq tourteaux furent pris pour armoiries par ceux de cette maison, en représentation des cinq boulles de la massuë d'un géant, tué par Evrard de Medicis, chevalier suivant la cour de Charlemagne [1].) (I. Le La-

[1]) Ook door Alex. Dumas medegedeeld, in *Les Médicis*, met de slotwoorden: „Voilà pour la fable", en omstandiger door Alph Chassant, *Nobiliana*, p. 51.

boureur, *Les tombeaux des personnes illustres*, Par. 1679, p. 36).

La maison de Medicis porte pour armes d'or à cinq tourteaux de gueules, surmonté en chef d'un tourteau d'azur à trois fleurs de lys d'or, grâce accordée à Pierre II. par Lonis XII. (sic) roy de France. Panuin [1]) dit, que ces tourteaux sont des balons, par lesquels ceux de cette famille qui les ont choisis, ont voulu donner à entendre tous les reuers de la fortune que leur maison a ressenty durant les mouuemens populaires de la Republique de Florence. (F. Anselme, *Le palais d' honneur*, Par. 1664, p. 48.) — Les tourteaux sont pièces rondes composées des cinq couleurs, lesquels ont quelque rapport à la guerre, en ce qu'ils représentent le pain de munition, sans lequel une armée ne peut subsister. (I. b. p. 18.)

La Casa di Medici Toscana porta d'oro, con cinque balle rosse, e vna sesta superiore azurra, carica di tre gigli d'oro (Joh. Christof Wagenseil, *Der Adriatische Löw*, etc., Altdorf 1704, S. 112.)

La Famiglia Veneta di Medici porta diviso d'oro e d'azurro, con vna stella e sei palle, toccante a tanti raggi della medesima, de colori opposti. Das Venetianische Geschlecht Medici (welches 1653 den Adel erkaufft) führet getheilet von Gold und Blau, mit einem Stern, und 6 so viel dessen Stralen berührenden Ballen, von wiedrigen Farben. (Ibid.)

In het Armorial du Rouergue (précédé d'un traité du blason)[2]) komt, onder de familiën van dat gewest, ook voor:

Medicis [3].) — D'or, à cinq tourteaux de gueules, posés 2,2,1, et par concession royale: Ces tourteaux surmontés d'un autre tourteau d'azur chargé de trois fleurs-de-lis d'or. — Les tourteaux sont de même forme que les besants; mais toujours de couleur ou de fourrure. Tourteau vient du latin *torta*, qui signifiait anciennement un gâteau ou pain propre aux sacrifices. Mais il semble

---

[1]) Zeker Onufrio Panvino, van wiens gedrukte en ongedrukte werken Teissier, *Elog. d. homm. sav.*, verslag geeft.

[2]) Afgedrukt in de Mém. d. l. soc. d. lettr. scienc. et arts de l'Aveyron, t. VI, 1846—1847, Rodez 1847.

[3]) Voir dans Gaujal (Etudes histor. sur le Rouergue) le récit de la découverte d'un tombeau; découverte d'après laquelle il paraîtrait que les Médicis sont originaires du Rouergue.

plus probable que le tourteau est une imitation du besant, et qu'il tire, comme lui, son origine des Croisades. (Ibid.)

Terwijl Rietstap, in zijn Handb. d. Wapenk., bl. 136, 137, na op het verschil tusschen de kogels of bollen (*kugeln*) en de bezanten en koeken (*tourteaux*) [1]), gewezen te hebben, het wapen der Medicis aldus beschrijft: in een gouden veld vijf roode bollen, geplaatst 2,2 en 1, waarboven een blaauwe koek beladen met drie gouden leliën, 2 en 1, maakt hij echter in zijn Armorial général, bij de beschrijving van hetzelfde wapen, geen onderscheid tusschen deze figuren en noemt ze daar alle *tourteaux*.

Het is opmerkelijk, dat sommige wapens der Medicis geen *tourteau de France*, maar een zilveren bezant met een rood kruis vertoonen, als men afgebeeld vindt in *Serie de'Senatori Fiorentini*, 1722, p. 60.

M°.

Graaf van Zevenaer; baron van Huyssen (XXIV, bl. 330). Tot antwoord op de vraag, door den heer A. J. C. Kremer gedaan, moge dienen, dat het woord ridder, na de instelling van de orde der Unie wel als adellijk praedicaat werd gebezigd. Zoo leest men, in een officiëel rapport over den staat der zeemagt tegen het einde van 1808 uitgebragt en te vinden op het Rijks-Archief, van den »Ridder en Kolonel ter Zee H. Hofmeyer, thans kommanderende op de Wadden." Iets dergelijks was vroeger gebeurd met Hooft en Cats, en is, zoo ik mij niet bedrieg, ook in de eerste jaren na de instelling der beide nederlandsche orden wel beproefd.

Wat den grafelijken titel betreft, deze werd door koning Lode-

---

[1]) *Brötchen*, *kleine Kuchen*, noemt ze Bernd in zijn door Masch, te Leipzig bij T. O. Weigel, in 1856, uitgegeven *Handb. d. Wappenw.* Seite 55. Zie ook Siebenkees *Erläut. üb. Gatterers Abrisz der Heraldik*, Nürb. 1789, § 71: Kugeln, Ballen, Bällein, *tourteaux*, orbes, disci, globuli, pilae, tufae, Pfennige, Münzen, *besans*, nummi, Byzantini. Die goldenen Pfennige nennen einige Eyerdotter. Harsdörfer (Von d. Herolds-Kunst u. d. Wapen. In: Frauenzimmer Gespräch-Spiele, — volgens Bernd, Schriftenk. d. gesammt. Wappenw. I, 301: die erste deutsche Lehrschrift — Nürnb. 1641—49, Th. 3, S. 143 ff,), nennt sie Pillen, und die mit Silber tingirten, Bälle, und die mit Farbe tingirten, Kugeln.

wijk, nadat hij, tijdens zijn verblijf te Parijs, op verlangen des keizers, zijne maarschalken had afgeschaft, bij wijze van vergoeding geschonken. Verhuell werd graaf van Sevenaar, schoon de tijdsbepaling in zijn leven (II bl. 155) gegeven, met deze bewering niet strookt. In mei 1810, na 's konings terugkeer, werd Kinsbergen graaf van Doggersbank en de Winter graaf (niet baron) van Heussen. Hij maakte den 29sten mei bekend, dat hij voortaan, op last van den koning, alleen »graaf van Heussen" zou teekenen, gelijk hij 's anderen daags begon, en blijkens een aantal brieven in het Rijks-Archief voorhanden, nagenoeg drie maanden volhield.

Nieuwediep. B. D.

Geslacht van Someren. (Vgl. XXIV bl. 4). Zeer zeker bestond een geslacht van Someren in Noordbrabant.

Folcoldus van Bern en Bessela van Someren stichtten de abdij van Bern in Noordbrabant 1134.

Broeder Reymer van Someren was bij de electie te Bern in 1545. Hij was toen voor omtrent 27 jaren geprofest.

Toen was ook aldaar broeder Joris Kessel van Zomeren, priester. Hij was voor omtrent 12 jaren in 't convent geprofest.

Te Zomeren waren verscheidene adellijke huizen. Ik meen dat ze zijn de Edelenburg, de Donk, Vladraken, huis ter Heide, de Wolfsnest en Slieven.

Op welk huis de van Somerens woonden, weet ik niet; misschien was er ook een huis Someren of Zomeren (Zu- of tsoe-meiren). Op den Edelenburg woonde 't laatst een de Berlo die 't aan een bastaard liet. Van de Donk ken ik Jan van de Donk en Moedel van de Donk in 1360. — Laatste bezitter van de Donk was mijn grootvader A. Kremer, die hem liet afbreken; 't was toen eene ruïne die niets belangrijks opleverde.

Van het huis Vladraken of Vladraeken, in de wandeling Vlerken geheeten, zal wel de familie Vladraken afstammen, wier wapen ik wel zou willen kennen.

Van de Wolfsnest ken ik eene legende. Daarin heet de heer Idolet. Of het een verzonnen naam of een voornaam is, weet ik niet.

Te Zomeren was de familie van Kessel waarschijnlijk de aanzienlijkste of magtigste. Dat zij tegelijk met de van Somerens

aanwezig waren, blijkt uit de door mij aangehaalde electie te Bern. — Te Zomeren heet het koor der groote kerk, nu ingerigt tot kerk voor de Hervormden, het Kessels-koor en ik zag daar op eenen steen het wapen der Kessels, zijnde van onderen schuin geruit en daarboven een wassende leeuw, met een leeuw tot helmteeken. Ik onderstel, dat deze Kessels afstamden van de graven van Kessel. (Zie van Spaen Inleiding II bl. 114 en Fahne).

A. J. C. KREMER.

AANTEEKENINGEN.

Opschriften op kerkklokken. De Kronijk van Medemblik geeft op het jaar 1549 eene vertaling van het opschrift op de groote torenklok dier stad (blz. 14). Als makers worden daar genoemd F. en P. Comonius. De Vereeniging voor Muziekgeschiedenis heeft wel gedaan dezen naam niet op hare lijst te plaatsen. Het was toch in de beroemde fabriek van *Hemony*, dat deze klok — niet in 1549, maar eene eeuw later — werd gegoten.

Het opschrift luidt:

Extensis urbis Medemlecae moenys civiumq̃ accrescente frequentia ex decreto magistratus F. et P. Hemony Zutphaniae anno domini MDCXLIX in hanc formam me redegunt (sic).

De klok is dus gegoten uit het metaal van eene, die vroeger ter zelfder plaatse gehangen had.

Op de kleinere klok staat:

Laudate dominum cymbalis bene sonantibus F. et P. Hemony me fec. Zutphaniae 1649.

Het opschrift op de kleinste en oudste is:

Sunte Pieter is min naem
Tot Godes dienst ben ick bequaem
Den levendigen roep ick
Den dooden overluide ick

Anno 1636 Everardus Splinter me fecit Enchusae.

Onder dit opschrift een rand met ruiters, herten, leeuwen en andere figuren op de jagt betrekking hebbende. Aan beide zijden eene afbeelding van Petrus.

De klokken hebben een goed geluid en geven te zamen eenen zuiveren drieklank.

P. LEENDERTZ WZ.

Tabakrooken. Wanneer en door wie is het tabakrooken uitgevonden? In de fraaie uitgave van de: Duizend en een nacht arabische vertellingen, Utrecht bij C. van der Post Jr. 1848 in 3 dln. fol. komen hier en daar platen voor, waarin men sommige beelden uit turksche pijpen ziet rooken! Is dit geen anachronismus?

J. C. K.

Tabakrooken. Wenn dem Franzosen Jacob Cortier im Jahre 1534 das Tobakrauchen am Lorenzflusze sehr wunderbar vorgekommen ist, so ist es den Bewohnern der Marschländer an der Elbe bei dem Einfall der Schweden unter Torstensohn nicht besser ergangen. Man glaubte, die Schweden waren vom Teuffel besessen, und spieen Feuer bei lebendigem Leibe. Jezt raucht in eben diesen Gegenden nicht allein das männliche, sondern auch das weibliche Geschlecht Tobak. (Deutsches museum, April 1785, S 376.)

M°.

Geslacht Moens en Ornia. (Vgl. XXIV, bl. 284.) De heer G. A. Six heeft mij een grooten dienst bewezen door de 8 kw. op te noemen van Bernard M. en de 8 kw. van zijne vrouw Maria Magdalena Ornia, daar het in schrift aanvult 't geen ik geteekend bezit, n. l. (keurig bewerkt op perkament) de genoemde kwartieren en daarbij de wapens geteekend en eigenhandig vervaardigd door Henry, graaf de Moens, hun zoon, te Brussel den 19 junij 1696. Mogt de heer Six er belang in stellen de wapens te kennen, dan zal ik ze opgeven voor zoo ver als die afgewerkt zijn, daar er een paar niet geheel af zijn. Omtrent dit geslacht kan men nog inlichtingen vinden bij C. Butkens, Trophées du Brabant, suppl. t. I. p. 446, 456 en 463, voorts in Le Nobiliare des Pays-Bas t. I. p. 106 en II p. 702. Ook bezit ik eene zeer breedvoerige genealogie van dit geslacht in handschrift.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

4°. Alfred né le 12 juin 1804.

III. *France.* Henriette Eschauzier, née le 8 aout 1775, épousa le 19 mars 1799, Willem D'allens, né le 22 fevrier 1757, † le 28 aout 1800.

Enfant.

Henri Stephan D'allens, nè à Berkendal 23 juillet 1800, épousa le 23 mai 1833 Jenny Philippe, née à Nantes le 24 juillet 1806. Enfants. Henri Louis, né le 26 fevrier 1824, † le 12 aout 1838. Gustave Louis, né le 7 janv. 1836. Albert Paul, né le 6 mars 1838. Leon Louis, né le 26 mai 1839, † le 2 fevrier 1842. Ernest Jean, né le 31 mai 1842. Marie Mathilde née le 13 mai 1846.

IV. *Espagne.* Jacob Samuel Eschauzier, né le 17 oct 1781, † le 22 novbr. 1828, épousa le 28 novbr. 1811 Marie Ferry, née le 6 decbr. 1789, † le 15 avril 1850.

Enfants.

1°. Louis né le 18 decbr. 1812.

2°. Maria Antonia, née le 25 janv, 1815, † le 17 avril 1831.

3°. Edouard, né le 8 oct. 1816.

4°. Charlotte, née le 12 janv. 1818, † le 27 janv. 1819.

5°. Henri né le 20 sept. 1819, † le 30 sept. 1843.

6°. William, né le 22 sept. 1821.

7°. Marie Louise née le 14 sept. 1823, épousa le 13 juillet 1854 Henry Viale, né le 22 juin 1821. a. Guillaume né le 4 decbr. 1855, † le 5 juillet 1857.

8°. Franck, né le 28 fevr. 1825, épousa le 26 avril 1854 Rosario Bagetto, né le 16 oct. 1829. a. Henri né le 20 janv. 1855. b. Guillaume, né le 7 janv. 1857. c. Edouard, né le 28 decbr. 1858.

9°. Henriette née le . . mai 1827 †, le 30 sept. 1828.

V. Elisabeth Eschauzier, née le 20 novbr. 1785.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

Z., T., MARIUS, J. VAN DER BAAN.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *ƒ* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg.
N°. 33.

Nieuwe Serie
7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

15 Augustus 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen:

Oosterspoor, Rijnspoor. — Aanslag op het leven van prins Willem I. . . 385.

Brand van den amsterdamschen schouwburg, op maandag 11 mei 1772 . . 386.

Schrijfkunst, — Buffeltje. — Spreekwijze: Geeft hem ruimte. — Mijn vader is geen Bremer — De Kikkerbilsluis . . . . 387.

Klimaatschieter, enz. . . . . 388.

Antwoorden:

Gele en roode aarde in grafheuvels . . . . 388.

AANVRAGEN VAN BOEKEN, ENZ.

Genealogie Pieck. In den 20sten jaarg. bl. 212 maakt Th. melding van eene, in zijn bezit zijnde, ms. genealogie Pieck. Zeer zoude de heer Th. mij verpligten, door mij die eenigen tijd ter inzage te geven.

Arnhem. J. D. WAGNER.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

Predikanten te Ouwerkerk, enz. (XXIV, vr. XXVI). Matthijs van den Broeke, 1ste pred. te St. Annaland 1586—; Erasmus de Wever, 1ste pred. te St. Maartensdijk 1567—, door den hertog van Alva verbannen; Adriaan Sebastiaanse, 1ste pred. te Nieuwerkerk (destijds gecombineerd met Ouwerkerk) 1584—; Bartholomeus van Essen, pred. te Goeree 1744—50, te Nieuwerkerk 1750; Daniël Hendriksen, 1ste pred. te Oosterland; Johan à Kerkhoven, pred. te Oosterland —1670, te Sommelsdijk 1670—1680 †; Jacobus Baselius Jacobszn., pred. te Ouwerkerk 1591— (vóór zijn tijd waren Ouwerkerk en Nieuwerkerk gecombineerd), later pred. te Breda; Carolus van den Broek, 1ste pred. te Renesse en Noordwelle 1587, te Scherpenisse —1599, te Ooltgensplaat en den Bommel 1599—1600; Arnoldus Arnoldi Hovius, pred. te Oostvoorn 1587, te Middelharnis 1587—92, te Renesse 1592—; Melchior Leydekker, pred. te Renesse en Noordwelle 1678, daarna hoogleeraar te Utrecht, † 6 jan. 1721 Kornelis Gutteling, pred. te Scherpenisse 1805, te Ooltgensplaat en den Bommel 1805—16, te Zuidland 1816; Lucas Spiering, 1ste pred. te Serooskerke (Schouwen) 1611—14, te Brouwershaven 1614—; Jacobus Schelvisvanger, pred. te Ouddorp 1748—56, Serooskerke (Schouwen) 1756—; David Arondeaulx, 1e pred. te Stavenisse 1616—1638 †.

H. C. VAN BAKKENES.

VRAGEN.

Oosterspoor, Rijnspoor. In den Nieuwen Atlas van Nederland en zijne overzeesche bezittingen, ontworpen en geteekend door P. H. Witkamp, Arnhem, J. Voltelen, 1873, vind ik, dat de Oosterspoor *langs* het Naarder meer gaat, *tusschen* Naarden en Bussum door, en ten *zuiden* van Amersfoord aankomt. De lijn Hilversum-Utrecht gaat ten *oosten* voorbij Lang-Nieuwkoop.

Ook vind ik op de kaart van Gelderland, Weesp aan de Zuiderzee, maar dat is eene fout, die ik volstrekt niet aan den heer Witkamp toeschrijf. Maar op de Kaart van den Oosterspoorweg door het Gooiland en Omstreken, uitgegeven te Amsterdam bij Scheltema & Holkema, vind ik geheel iets anders.

Op genoemde kaart gaat de Oosterspoor door het Naarder meer, laat de plaatsen Naarden en Bussum *regts* van zich liggen en vereenigt zich te Amersfoord met den Centraal-spoor. De lijn Hilversum-Utrecht gaat ten *westen* voorbij Maartensdijk. De lijn Breukelen-Harmelen gaat ten *westen* voorbij Lang-Nieuwkoop.

Welke is nu de juiste aanwijzing? Voor mij is dit van zeer veel belang en ook voor degene, die zich op een examen in de aardrijkskunde voorbereiden. Eene kleinigheid kan hen dikwijls niet doen slagen. Of de heer Witkamp, of de vervaardiger van de andere kaart heeft zich vergist. Van den heer Witkamp komt mij zulks hoogst onwaarschijnlijk voor. Aangenaam zal het mij zijn hierop een voldoend antwoord te erlangen.

A. C. DE GRAAF.

Aanslag op het leven van prins Willem I. (XXIV, bl. 174.) Met het zoeken naar James Hamilton Bothwellaugh, vond ik in »Historie van het Stadhouderschap der Heeren Princen van Orange, enz., door Joan Barneth," bladz. 97:

»Hoe vol vreugde *Antwerpen* te deser dagen was, sy wierd haast gestoort, als op den 18 Maart deses jaars, een Spanjaart *Jan*

Jaurengui, 23 jaren oud, uitgelokt door den hogen prys in den *Banbrief* tegen den *Prins*, een Pistool op hem loste, lopende de kogel onder syn regter oor, door den halsader, aan de linker wang weer uitgaande, naa eenige tanden in synen mond gebroken te hebben. Miraculeuslyk byna hier van genesen synde, liep dit jaar niet ten einde, of een *tweede* samenswering en toeleg, op 's *Princen* leven en dat van den *Hertog* tegelijk, wierd ontdekt en naar verdienste gestraft."

Welke personen waren in deze *tweede* zamenzwering betrokken en hoe is zij ontdekt geworden?

A. C. DE GRAAF.

[Wat hier genoemd wordt de tweede toeleg op 's prinsen leven is die van Nicolaas Salseda of Salsedo en een paar andere deugnieten. Zie Wagenaar, dl. VII, bl. 458 een verv.].

Brand van den amsterdamschen schouwburg op maandag 11 mei 1772. (XXIV, Omsl. n°. 12, 17 en bl. 245). Ik lees in den »Zedenzang aan de menschenliefde, by het verbranden des Amsteldamschen Schouwburgs, op den XIden van Bloeimaand, MDCCLXXII, door Elizabeth Wolff, Geb. Bekker":

»Menschlievenheid! altoos tot 's naastens hulp gereed,
De braave Rauws, laat in uw eed'len dienst zyn leven!
Daar hy, nog andermaal, in 't brandend Schouwburg treedt.
'T is groot, o braave Rauws, 't is groot, als gy, te sneeven."

In een ander stukje, genoemd »Aanmerkingen op den Zedenzang aan de Menschenliefde, enz., door een Vrouw," vind ik bladz. 10 en 11: »Verheft onze Dichteres den heldenmoed van den braven Rauws. Het zou my hartelyk leed doen, wanneer ik denzelven eenigzins dagt te verdonkeren: neen! deze man heeft overeenkomstig met zyne verpligting gehandeld, en is in de betrachting derzelve omgekomen. Dit is goed. Doch, myns bedunkens, (hoewel het verre van my zy, zulks te stellen,) kon dit nog wel niet anders, dan stoffelyk goed zyn. Maar hier moet ik, zoo lang ik geen reden heb, om dit te denken, menschlievend zyn, en oordeelen een oordeel naar liefde. Nogtans is dit dan, hoe groot eene zaak ook, egter nog niets grooters, dan het geen ieder waar Chris-

ten doen moet, en doet. Immers, die allen zyn verpligt, en doen het ook dadelyk, door Christus, welke hun kracht geeft, te stryden tegen alle uit- en inwendige vyanden, en zoo, strydende, te verwinnen, en, stervende, te zegepralen," enz.

Nu doe ik deze vraag, welke betrekking vervulde Rauws aan den schouwburg, waardoor hij zijn leven waagde, of heeft hij dat uit menschlievendheid gedaan?

A. C. DE GRAAF.

Schrijfkunst. Welke zijn de voornaamste werken over de schrijfkunst, welke titels dragen zij en waar en bij wien zijn zij uitgegeven?

A. C. DE GRAAF.

Buffeltje. In een stuk van den jare 1781 wordt gesproken van »carsaaijen tot buffeltjes en schansloopers." Een buffeltje schijnt dus een kleedingstuk te zijn. Maar welk? Eene soort van jas?

Spreekwijze: Geeft hem ruimte. In Zuidholland komt deze spreekwijze vele malen voor; zij is schering en inslag in den mond des volks.

Is dit ook elders het geval, en wat beteekent dit gezegde? Het wordt gebruikt van lieden, die overdadig of onzedelijk leven. In afkeurenden zin over hun gedrag sprekende, zegt men: Geeft hun ruimte! zonder daar iets bij te voegen. Is de conjectuur te gewaagd, dat het gezegde alzoo moet aangevuld worden: Geeft hun ruimte van tijd; m. a. w.: wacht maar op de toekomst, dan zult gij zien, dat zij te gronde gaan? In de manier, waarop dit gezegde uitgesproken wordt, schijnt echter nog eene andere gedachte te liggen.

J. W. V. H.

Mijn vader is geen Bremer. Wanneer iemand ons het werk uit de handen wil nemen, zegt men dikwijls: Mijn vader is geen Bremer. Vanwaar die uitdrukking?

A. C. DE GRAAF.

De Kikkerbilsluis. In den Amstelodamiana van J. ter Gouw, bladz. 195, vind ik het volgende: »De eerste (de Kikkerbilsluis) is de sluis aan de Kalkmarkt, en waarschijnlijk was die naam van

de houtkooperij ontleend, want »kikkerbil" is (volgens de mededeeling van een deskundige) de benaming van een stuk hout bij den scheepsbouw in gebruik," enz. Mij is geen stuk hout bekend, dat den naam van *kikkerbil* draagt. Men kan het gezegde echter tweeledig opvatten. Het hout, voordat het bewerkt is, draagt den naam van balk, krommer, knie. Zijn nu b. v. de krommers zeer zwaar van afmeting, dan worden zij tot platen gezaagd, en uit die platen worden wrangen of buikstukken, oplangers, hekstutten, enz. vervaardigd. Zoolang de knie niet bewerkt is, blijft het eene knie; maar naar de plaats, waar zij in den scheepsbouw aangewend wordt, draagt zij den naam van dekband, broek, knoop, enz.

Nu is het onmogelijk, om b. v. van de knieën dekbanden, broeken, enz. te laten vervaardigen, aangezien de vorm van elk schip verschilt en bij gevolg ook die der houten. Wanneer men echter den naam der sluis aan dien van de houtkooperij ontleent, dan kan ik het rijmen, anders niet.

Waarom die houtkooperij de »Kikkerbil" heette, blijft nog de vraag; maar dit doet minder tot de zaak.

A. C. DE GRAAF.

Klimaatschieter, enz. Van waar de uitdrukking *klimaatschieter*, voor iemand, die, uit Indië teruggekomen, zijnen tijd in (zalig) niets doen doorbrengt, zich zelven en andere vervelend?

Opiumschuiver, waarom niet *rooker?* De opium toch wordt uit kleine pijpjes gerookt.

Koppensneller zegt men voor het onthoofden met éénen slag van den klewang, zoo als de Alfoeren op Celebes deden, vóórdat zij Christenen werden. Dat *sneller* komt toch niet van *snellen,* iets gaauw doen? Men zegt wel: *ik snel daar heen,* maar *snellen,* voor iets vlug doen, is immers geen gebruikelijk woord?

ANTWOORDEN.

Gele en roode aarde in grafheuvels. (XXIV, bl. 265). Op deze vraag kan het volgende tot antwoord dienen, dat ik gevonden heb

in Forhandlinger i videnskabs-selskabet i Christiania aar 1864 12te Febr. Almindeligt Mode Hr. Holmboe om guul og röd Jord i Gravhöie, d. i. over gele en roode aarde in de grafheuvels door d. Hr. Holmboe.

Bij het lezen van beschrijvingen omtrent het openen van heidensche grafheuvels in Skandinavië, stuit men dikwerf op de bijzonderheid, dat er of in de urnen of in de grafkamers buiten de urnen, en ook als laag in die heuvelen wordt gevonden gele of roode aarde, zand of asch, waarbij soms de verklaring wordt gevoegd, dat de aanwezigheid van genoemde bestanddeelen niet toevallig kan zijn, maar dat die daar met een bepaald doel moeten zijn heengevoerd Welk doel daarmede is beoogd, daaromtrent heb ik nergens eenige verklaring gevonden, zelfs geene onderstelling.

Onder het lezen van velerlei geschriften, de aziatische volken betreffende, die deels van denzelfden stam zijn als de Skandinaviërs, deels van eenen anderen stam, maar op wie de skandinavische verwanten in Azië in een godsdienstig opzigt eenen merkelijken invloed gehad hebben, ben ik overtuigd geworden, dat de gele en roode kleur reeds in oude tijden, en voor een groot gedeelte ook nu nog in Azië, bijzonder onder de Buddhisten dezelfde rol hebben gespeeld en nog spelen, als in het noorden van Europa in de dagen van het heidendom.

Ik zal eerst deze stelling trachten te bewijzen door talrijke citaten uit bekende geschriften, en daaraan de resultaten toevoegen, die ik geloof, dat men daaruit kan afleiden, tot toelichting van de noordsche graven. Dat ik in de volgende aanhalingen grafheuvels heb vermeld, die geacht worden tot eene zoo hooge oudheid te behooren, dat zij ouder zijn dan de noordsche volksverhuizing, is niet, omdat ik het voor uitgemaakt beschouw, dat zij tot een later tijdperk behooren, maar omdat zij misschien tot een zoodanig zouden kunnen gerekend worden, of in het tegenovergestelde geval er op wijzen, dat het gebruik, hetwelk hier wordt beschreven in het noorden is ingevoerd reeds voor de verhuizing der Noormannen. Ik heb daartoe mede een paar graven in Rusland vermeld, als in het midden tusschen Azië en Skandinavië gelegen, daar ik het voor uitgemaakt beschouw, dat een aanmerkelijk deel

van de streek tusschen de Oostzee en de Kaspische zee door het noordsche volk werd bewoond, vele eeuwen, nadat Skandinavië was ingenomen door de voorouders van de tegenwoordige bewoners. De monumenten, die grond geven voor deze onderzoekingen, zijn de volgende.

1. Noordsche grafheuvels.

De zoogenaamde Röddinge-Konges grafheuvel op Möen bevat skeletten en steenen gereedschappen, maar geenerlei metaalstukken. Daarin werd ook eene urn gevonden, waarin niets anders dan geel zand was. Antiq. Annales II, p. 238. Op het eiland Fuur in Limfjorden werd bij de opening van eenen grafheuvel een steenen os en 6 urnen gevonden, waarvan 5 in eenen kring waren geplaatst om eene groote, in het midden gevuld met roodachtige aarde. Nord. Tidssk. II, p. 269.

In de parochie Rörvig Ods Herred (Seeland) werden in eenen heuvel in eene grafkamer gevonden eenige geheel verteerde beenderen en eene roode asch, die er uitzag als ijzerroest. Nord. tidssk. III, p. 308.

In de nabijheid van Fiskerleiet Stillinge in Schonen werd in een grafheuvel eene grafkamer gevonden, inhoudende eene omtrent 8 duim dikke laag zand, van boven rood, van onderen wit. In het zand lag een skelet en een bruinsteen, niets anders. De beschrijver, Bruzelius, rekent het graf tot de bronsperiode te behooren. Ant. Tidsskr. f. 1855—57, p. 78.

In den hof Glimminges grund, in de nabijheid van de stad Hobyes graendse, werd een grafheuvel geopend, die van boven bestond uit zand, gemengd met steen, maar verder naar beneden uit roodachtig zand. Onder twee steenen vond men in eene urn, die eene zwarte vette massa inhield, houtskool, benevens eenige zeer kleine beenstukjes. De urn was vervaardigd uit geelachtig leem. Ook deze werd gerekend tot de bronsperiode te behooren, ib. f. 74.

In den hof Garder in Ullensagers Praestegæjld Agershuus-ambt, was op eenen heuvel, die, door de natuur scheen gevormd, en uit blaauwachtig graauw, met leem vermengd zand bestond, eene grafhoogte 2—3 ellen hoog opgeworpen, van zeer fijn geel leemzand, waarvan ik, (zegt prof. Lundt, die den heuvel onderzocht), even-

wel in den omtrek geen spoor ontdekken kon, en dat derhalve moet worden aangenomen van eene andere plaats van verre te zijn aangebragt met het bepaalde voornemen om daarmede eene grafhoogte te maken. Hierin vond men wapenen en andere voorwerpen van ijzer. Urda I, p. 289.

In den hof Kroo, liggende op het eiland Ostre Bukken Stavanger-ambt, werden in eene zeer groote uit zware steenen zamengestelde grafhoogte, digt onder den bovensten grond, drie steenen gevonden, waarvan 2 ronde van 2 en 2½ ellen diameter en een vierkante, 3½ el lang en 1¾ el breed. Onder den laatsten werd eene zoo groote menigte roodachtige en zandige aarde aangetroffen, als nergens anders in de heuvels. Maar er werden geene oudheden gevonden. Urda III, p. 96.

Hij Hafsloe Praestegaard werden voor ongeveer dertig jaren in eene grafhoogte 3 urnen met asch gevonden, in twee waarvan roodachtige, in de derde witte. Bergens adresavis for 1836 n° 39.

In den hof Ostreim in Etne Praestegjæld Söndhordland Bergensstift werd een grafheuvel geopend, waarin gevonden werden 21 vlakke steenzerken ieder van 4 kwadraatellen, welke ieder eene grafkamer bedekten, maar waarin niets anders dan roodachtig zand werd gevonden. Slechts in eene enkele werd een eikenhouten urn, omgeven van een koperen band en een koperen haak, gevonden, benevens een gladde gouden ring. Die urn met den ring was in eene laag aan de oostelijke zijde geplaatst, waarin alleen geen rood zand werd gevonden. Urda III, p. 100.

Omtrent een' anderen grafheuvel, die in de nabijheid van laatstgenoemden lag, wordt aangemerkt, dat er in die grafkamer niets anders werd gevonden dan roodachtig zand, van geheel andere kleur dan de overige aarde. Op Örkenöerne heeft de archaeoloog Petrie eene menigte grafheuvels onderzocht, en merkte omtrent den aard derzelve aan, daar zij bolvormig en zonder grafkisten zijn, »dat in sommige gevallen, bijzonder in enkele van de groote grafheuvels, de gebrande beenderen afzonderlijk in eene lichtgele leemlaag werden gevonden, en het overige gedeelte van de hoogte bestond uit eene donkere leemsoort, behalve steenen.

In Oud-Lithauen en Lithausch Rusland wordt eene menigte grafheuvels aangetroffen gelijkende op de skandinavische, en waarin

skeletten en urnen van leem worden gevonden, in ieder een skelet en eene urn. Deze urnen verschillen slechts weinig in vorm en grootte en zijn van eene geelachtige leemsoort. Ib. p. 168.

In de nabijheid van de landstad Werkhognas in het gouvernement Moskwa worden vele grafheuvels gevonden die worden beschreven als op de skandinavische gelijkende in vorm en inhoud, en die men daarom acht dat van eene oudere skandinavische bevolking in dat oord afkomstig zijn. Van eenen derzelve wordt gezegd: »men bemerkte, dat die uit twee lagen bestond, de eene uit eene graauwachtige aardsoort, en de andere uit geel zand en leem. In den heuvel lagen twee skeletten het eene met eene menigte versierselen van brons, en het andere verder op zonder versierselen. Wapenen werden niet gevonden. Mem. de la soc. d'archeol. et de numismat. de St. Petersbourg, vol. III, p. 198.

Omtrent andere grafheuvels aldaar wordt aangemerkt: het bovenste gedeelte bestaat uit zand, het middelste uit zand, gemengd met geelachtig leem, en het onderste uit donkergeel leem en graauwachtige aarde. Een skelet met verschillende versierselen, maar zonder wapenen, lag midden in de hoogte. Ib. p. 203—4.

In de parochie Longside in het graafschap Aberdeen (Schotland) worden nog heden eene menigte grafheuvels en rotsketels (cairns) gezien, waarin eene vierkante ruimte van ruwen steen wordt gevonden, 18 duim tot 2 voeten groot, inhoudende asch of roode aarde. Archaeol. Scotica, p. 96—97.

II. Buddhistische grafmonumenten in Azië.

De Engelschman C. Masson onderzocht in het jaar 1834 eene menigte grafmonumenten in Afghanistan, en heeft daaromtrent een uitvoerig berigt gegeven, hetwelk gedrukt is in Wilsons Ariana antiqua. Hieruit wordt het volgende medegedeeld.

In een tope (monument op de reliquiën van een afgestorvene opgerigt) bij Nandara werd het binnenste van eene graf-
ant. p. 83.
kamer bedekt gevonden met sindur of roode loodasch. Ariana

In een tope bij Hidda werd in eene grafkamer, in vereeniging met eenige kleinooden, een deel klompen van sindur of roode

loodasch, of van eene dergelijke verwstof gevonden. Ib. p. 106.

In een tope bij Kota Daman werd de binnenste oppervlakte van den steen der grafkamer overtrokken gevonden met roode loodasch. Ib. p. 117.

In een tope bij Kotpur werd in eene grafkamer gevonden eene zilveren doos, eene vette roode vloeistof inhoudende. Ib. p. 64.

In een tope bij Gerdara werd in eene grafkamer eene zilveren doos gevonden, die eene kleinere van zuiver goud bevatte. In de gouden doos was eene roodbruine zelfstandigheid, waarschijnlijk zalf, enz. De binnenste zijden en de grond der grafkamer waren met bladgoud belegd, en het plafond was als een schaakbord versierd met ruiten, onder anderen van bladgoud en lazuur. Ib. p. 87.

De heer M. merkt hierbij aan, aangaande de zamenstelling van het grafmonument, dat er onder den heuvel, met tusschenruimte van 1, 1 1/2 of 2 voeten, eene dunne laag was aangebragt van gekneusd *leisschiefer* (slates), geel zand, roodachtige met oker vermengde aarde of wit cement, als duidelijke scheidslijnen tusschen de verschillende lagen steen en aarde. Ib. p. 56.

Als voorbeelden van andere met godsdienstbegrippen in verband staande aanwending van dezelfde kleuren kunnen aangevoerd worden als volgt.

In de graftempels op Ceilon zijn de wanden en het dak in den regel versierd met schilderwerk, waarin de geele kleur het meest voorkomt (the yellow much predominates. Forbus, Eleven years in Ceylon II. p. 371.) Buddha's beelden zijn in den regel verguld en de buddhistische geestelijke dragt is geel: en daar hun getal in verhouding tot dat van het volk aanmerkelijk is, zegt men dikwerf in berigten betreffende de uitbreiding van de buddhistische leer, dat hoogten en dalen straalden van geel. De opperste buddhistische geestelijke draagt gedeeltelijk roode kleederen. In Cunningham's Ladak ziet men gekleurde afbeeldingen van de geestelijken in Thibet. Dat de dragt van den oppersten geestelijke rood is, vloeit waarschijnlijk voort uit de overlevering, dat de gevierde Buddha, wiens wetten altijd gelden onder de Buddhisten, in het rood was gekleed. De chinesche pelgrim Hiouen-thsang (7e eeuw) berigt namelijk, dat hij in een klooster onder andere

reliquiën Buddha's Sanghati (een kleed) van eene glinsterend roode kleur had gezien (d'un rouge éclatant). Hist. de la vie Hiouenthsang p. 70. Dezelfde pelgrim verhaalt ook, dat de koning van Kapiça hem eene geheele geestelijke kleeding van roode atlas vereerde (un costume complet de religieux en satin rouge).

De missionaris Jordanus, die in het begin van de 14e eeuw zich in Tartarije ophield, zegt van de hooge geestelijken: Pontifices majores idolorum portant cappas rubeas et capellos rubeos ad modum cardinalium nostrorum". Als de Hindus eene urn met gebrande beenderen van eenen afgestorvenen begraven, leggen zij op den bodem van het graf kuçagras (poa cynosuroides) dat gebruikt wordt bij verschillende godsdienstige ceremoniën, en daarop een stuk geel kleed: eindelijk daarop de urn. Prinsep, Ind. Antiq. I, p. 155, Zeitschr. d. Deuts. morgenl. gesellsch. B. IX, p. 34. Bij een sterfgeval plegen de buddh. Kalmuken en Mongolen in sommige gevallen eene kruik met gele aarde gevuld te plaatsen, waarin eenige pijlen worden gestoken. Pallas Samml. II, p. 268. Op hunne godentafel, die rood geverwd is, leggen zij een geel kleed. Ib. p. 154. Tooverformulieren schrijven of trekken zij gaarne op geel doek van zijde, katoen of papier, ib. p. 245, en amuletten naaien zij liefst in een geelen zijden doek.

Als een sterfgeval plaats heeft onder Rambae Garrak (planeet Saturnus), is voorgeschreven dat eene pijl omwikkeld met gele zijde zal geplaatst worden tegen het noorden en dat iemand in geel gekleed met gele aarde tegen het noorden zal werpen, ib. p. 267. Met opzigt tot een sterfgeval onder de 28 hemelteekenen wordt voorgeschreven het teekenen van verschillende dierenkoppen op hout of op een schouderblad van een schaap. De kleur wordt slechts in drie gevallen opgegeven, en in deze alle wordt de teekening voorgeschreven van een gelen slangen- of adderkop. Toen er een lama stierf, zegt Pallas, ontdeed men hem van zijne gewone kleeding en deed hem zijne gele lama-kleeding aan: ook zette men hem zijne geelgelakte vijfhoekige kroon op het hoofd. Gedurende de processie, waarmede het lijk naar den brandstapel werd gebragt, was de opperste lama in een rooden rok gekleed met een breeden gelen gordel om het lijf, en al de geestelijken die er deel aan namen droegen eene roode en gele roede op de

schouders. Een bakschi (leeraar), geheel in het rood gekleed [1]), droeg een afgodsbeeld achter de baar. Ib. p. 300.

Onder de buddh. Burjacter in oostelijk Siberië verschaffen de lamaas zich een aanmerkelijk inkomen door middel van gewijde gordels van roode zijde of katoenen stof [2]) als voorbehoedmiddel tegen ziekte of tot aanbrenging van geluk.

Zoekt men nu door vergelijking van de aangevoerde feiten het leidende denkbeeld tot de keuze der kleuren op te sporen, dan moet men daarin wel een streven zien, om het heilige, het gewijde te symbolizeeren -- hetzelfde streven hetwelk getracht heeft zich uit te drukken in het omringen van de beelden der heiligen met eene glorie. Het roode vuur met zijne gele vlam is bij velerlei volken voor heilig gehouden en heeft aan de symboliek zijne kleuren geleend om die aan te brengen waar zij niet door de natuur konden worden aangebragt. Ik heb op een andere plaats [3]) voorbeelden aangevoerd van het vinden van lampen in verscheidene afghanistische grafmonumenten, ten deele met sporen van na de plaatsing in de grafkamer te hebben gebrand. Ik moet hierbij voegen, dat in geen van de bovengenoemde monumenten waarin roode substantie voorkwam, lampen gevonden werden. Men komt daardoor op de gedachte, dat er met den tijd eene rangorde is ingevoerd met opzigt tot het aanbrengen van lampen, roode loodoxyde of overblijfsels van beide deelen, b. v. dat men de meest beroemde reliquiën der heiligen met lampen heeft begraven; met loodoxyde de mindere heiligen; terwijl andere zonder zoodanige eereteekenen werden begraven. Dit schijnt overeen te komen met de menigte topen die in Afghanistan zijn onderzocht, waarin men geen lampen en loodoxyde in eene en dezelfde grafkamer

---

[1]) Bij Mongolen en Kalmuken wordt niet slechts de roode en gele kleur als heilig aangezien, maar ook de witte, blaauwe en groene, Pallas l.c. p. 159, maar de 3 laatstgenoemde worden op verre na niet zoo menigvuldig aangewend als deze twee. Ook in den merkwaardigen grafheuvel in den hof Veien te Ringerige worden dezelfde 5 kleuren gevonden in eene fijnbewerkte parel van glasmosaik. Ann. f. n. Oldk. 1836—37, p. 147.

[2]) Voor den zijden of katoenen gordel (maar die moet altijd rood zijn) betaalt men 5, 10 en 15 roebels. Arch. fur wissenschaft. kunde von Rusland, 20 B. p. 69.

[3]) Vid Selsk. Forhandl. 1862, p. 87.

heeft gevonden; en de waarschijnlijkheid wordt eenigermate versterkt door de beschrijving der oprigting van de groote Dagoba Mahathupa (groote hoogte) op Ceylon over een schouderblad van Buddha. Hier wordt uitdrukkelijk gezegd, dat er in de grafkamer rijen van lampen zijn aangebragt. Daarentegen heeft men noch lampen noch eenige roode substantie in de oudste indische topen in Centraal Indië gevonden, niettegenstaande verscheidene urnen opschriften droegen, die aanduidden dat zij reliquien van beroemde heiligen inhielden. Dit schijnt dus toen nog niet in gebruik te zijn geweest. Gelijk nu in de grafkamers waarin lampen waren gezet, de reliquien werden omgeven door eenen werkelijken lichtglans die volgens de gedachte van de onwetende menigte door bleef schijnen nadat de atmosphaerische lucht was afgesloten; evenzeer konden de vergulde of roodgeverwde wanden in andere grafkamers de glorie afbeelden die den afgestorvenen was toegedacht, en het gele of roode zand, aarde of asch, als de skeletten of gebrande beenderen omgevende in de noordsche graven gevonden, kan eene gelijke beteekenis hebben gehad. Ook de urnen van geel leem kunnen hebben gediend tot hetzelfde oogmerk. Zelfs waar men in de gele of roode massa geen spoor heeft gevonden van eenig overblijfsel van den afgestorvenen was er evenwel een of ander beenstuk voorhanden. Het is namelijk waarschijnlijk, dat men in het Noorden, gelijk in Azië zich tevreden stelde met het bewaren van zulk een onbeduidend overblijfsel van den dooden. In de bovengenoemde grafheuvel bij Hobije lagen b. v. in de urn slechts enkele kleine stukken been.

Ik waag het nu, met het oog op het boven aangevoerde, de hypothese te stellen, dat de gele en roode aarde, asch of zand, die wordt aangetroffen in noordsche grafheuvels (naardien de overige aarde van eene daarvan verschillende soort is) moet worden beschouwd als een symbolisch teeken, aanduidende dat de heuvel de overblijfselen bedekt, of is opgerigt tot gedachtenis van eene naar den geest zeer hoog begaafde persoonlijkheid.

Leiden. E. C. GROENEVELD.

Op mijne beide vragen van bijzonder belang (XXV, XXVI) mogt ik regtstreeks gewenschte antwoorden ontvangen. Den geëerden zender zij daarvoor bijzondere dank toegebragt.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN, AEM. W. WYBRANDS, LABORANTER, C. KRAMM, L. PROES.

LEES-, SCHRIJF- EN DRUKFOUTEN.

In het XXIIIe deel:

Bl. 11, laatste reg. *staat:* ten oosten, *lees:* ten westen.

In het XXIVe deel:

Bl. 127,	laatste reg.	*staat*:	protiven,	*lees*:	productiven.
» 318,	reg. 20 v. b.,	»	niet,	»	ziet.
» »	» 3 v. o.,	»	*baren*,	»	*beren*.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nº. 34. Nieuwe Serie 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

22 Augustus 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen.

Omgekeerde barensteel. — Klijn Hiddink. . . . . 397.

Antwoorden.

Een kalender en een huwelijksregister. . . . . 397.

Geslacht- en wapenkundigen. . . . . 399.

Aanteekeningen.

Draaikooi, steendragen, schandsteenen, de houten huik. . . . . 400.

VRAGEN.

Omgekeerde barensteel. Is in de heraldiek ook eene figuur bekend, voorstellende een onderst boven gekeerde lambel of barensteel, en wat is c. q. van zulk eene figuur de beteekenis?

Klijn Hiddink. Er heeft eene familie van dien naam bestaan. Zij is oorspronkelijk uit Gelderland of Overijssel en de overlevering zegt, dat ze haren geslachtnaam ontleende aan een landgoed of hoeve, klein Hiddink geheeten, hetgeen mij niet onwaarschijnlijk voorkomt, omdat er in die streken vele goederen zijn, wier naam op *ink* uitgaat en aldaar, zoowel als elders, gelijknamige geslachten gevonden worden.

Kan een der medewerkers aan dit tijdschrift mij mededeelen: 1°. de beteekenis van dien uitgang *ink* en de etymologie van het woord Hiddink. 2°. de ligging van dit goed. 3°. zoo mogelijk eenige bouwstoffen voor de geschiedenis van het goed zoowel als van het geslacht?

Z.

[*Ink* in plaatsnamen, vooral in Overijssel, beteekent de hoeve, het landgoed van zekeren persoon. *Hiddink* is dus het erf of het landgoed van *Hidde*. *Hidde* komt, in Friesland inzonderheid, als voornaam nog dikwijls voor.]

ANTWOORDEN.

Een kalender en een huwelijksregister. (XXIV, bl. 145; vgl. bl. 292 en 304). Aan de heeren van der Borch en van Oijen deel ik hieronder mede, wat omtrent de door hen opgegevene namen in het huwelijksregister voorkomt. Betreffende ieder huwelijk is de geheele aanteekening letterlijk overgenomen. De namen van

Rouwenoort, van Enghuyzen en van Heukelom komen aldaar niet voor; Enghuyzen echter meermalen in de door mij t. a. p. opgegevene lijst en in den kalender, zoo als ik daar heb medegedeeld. Behalve de opgenoemde is nog op de lijst vermeld: Griete Baerkijns, en bevat de voortzetting van de lijst op papier, die ongeveer gelijktijdig met het huwelijksregister schijnt geschreven te zijn, o. a. de volgende namen: Bernt Gruyter (ook Grutter), Jan Gruyter, Geryt Gruyter cum uxore, Jan Gruyter cum uxore, Roeloff Mom, Simon Baerkens, Derick Gruyter, Aelberth Gruyter en Goessen van Rouwenoerth. De laatste naam is evenwel met verscheidene andere doorgehaald.

Matrimonio conjungendi.

Post oct. Epiph. An°. 61.

Derick Gruyter
Alystus Schrauen } cop. in Zutph.

Hermen Baerken
Aeltken van Yperen } cop.

Post Penthec.

Aernt Wemmers
Jennyke Baerkens } copul.

A festo Pasche (A°. etc. 66).

Cornelis van Heerd
Joff. Lutgert Kloeck } cop.

A festo Pontiani A°. 67.

cop. Jan Janzen ende Jenneke Vrythoeffs.

A festo Pasche A°. 67.

Henrick Boenen
Ghiel van Kessel } cop.

A°. domini 1568 A festo Epiph.

{ Lennert Jacobss vander Borch
Appollonia Laurenss. cop. sunt.

A festo Pa.

Reijner Lambertz
Anna van Bremt cop. sunt.

A fest. Penthe. (A°. etc. 69).

Henrick Vrythof
Frerick Massinck } cop. sunt.

Harmen Baerkens
Gerritgen van Lenip } cop. sunt (....?)

A°. 73 A f. Pentecost.

sunt Arnt Baerckens
Elizabeth te Heickynck literas test.

sunt { Alerth Mom
J. Judith Grutterss } cop.

A festo Pentecostes A°. 1575.

sunt Bartolt Jansen
Hendersken Frythoffs cop.

sunt Peter van Puelyc
Jennyken Frythofs cop.

A festo Pasche A°. 1576.

co. Aleff Peters
Heesken Baerken } sunt

A festo Pentecostes A°. 1576.

sunt Wolter Vaegts
Jennyken Baerckens cop.

A festo Michaelis A°. 1577.

sunt Baltasar van Rossum
Joff. Margaryth van Boecholth cop.

A festo Epiphanie A°. 1578.

sunt Wemer van Waldenbarch
Joff. Alyt van Wy cop.

A festo Assumpt. Mar. (a°. 1585).

sunt Gerrit van der Capell
Margarita Scaeps copul.

Ik beveel mij aan voor de verdere mededeeling van opmerkingen, die tot de beantwoording van de gestelde vraag kunnen leiden.

X.

Geslacht- en wapenkundigen (XX, bl. 584). De 16 kwartieren van Franciscus Dominicus van den Velde dict Honselaer, geb. 1627, gest. 26 dec. 1687, vader van Steven Johan v. d. V. dict H., geb. 1 febr. 1676, zijn in mijn bezit. In de volgorde, waarin de kwartieren op de bovenste rij van de kaart voorkomen, zijn zij de navolgende:

van den Velde dict Honselaer en van Lathem,
van Orten en van Erp van Middegal,
v. Welle en Pels,
v. Hamme en v. Beeck,
Mutzaerts en v. Tilburg,
Hessels en Hoppenbrouwer,
van der Wiel en v. Bethmer,
v. Grave en v. Rijssingen.

Arnhem. J. D. WAGNER.

AANTEEKENINGEN.

Draaikooi, steendragen, schandsteenen, de houten huik. (Vgl. A. R. II; XXI, bl. 481; XXII, bl 433, 497; XXXIII, bl. 1, 485; XXIV, bl. 99, 209.) J. E. Schlager's Wiener Skizzen aus dem Mittelalter, Neue Folge, Zweiter Baud, bevatten het volgende:

Das Bockhstain [1]) (Bachstein-) tragen.

Als eine der ältesten Ehrenstrafen, bloss für das weibliche Geschlecht bestimmt, erscheint das Backsteintragen noch im 15. Jahrhunderte in Wien.

Nach Dreyer's *Strafen des Alterthums*, Seite 115, kommt statt des oben genannten Bachsteines der Name *Schandstein*, *Lasterstein*, *Klapperstein* in mehreren deutschen Städten vor.

Es war eine schwere Steinlast, welche in der Regel von der, eines öffentlichen Ärgernisses Überführten, in Begleitung des Schergen, durch die Strassen der Stadt, bis zum Ende des Burgfriedes, den ihr dann oft wieder zu betreten untersagt wurde, getragen werden musste, wobei Letzterer gewöhnlich das von den Vorübergehenden für sie gespendete Almosen sammelte.

Beispiele hievon finden sich noch im Wiener Stadtprotocolle:

---

[1]) Dieser Name möchte vom Aufpacken der Bürde, Steinlast sich herschreiben.

1473. *von ainer Frawen die den pachstein getragen hat dem Scherigen.* . . . . 24 dr.

1485. *von ainer Frawen die den pockhstein tragen hat, wann* (da) *dhain* (kein) *Hennger* (Scherge) *da gewesen, vnd ir die Stat verspotten* [1]. . . . . 4 dr.

Das anschaulichste Bild von einer solchen Execution möchte das Dortmunder Stadtrecht geben; Weiber die sich balgten, oder auf der Strasse mit »verkornen" (schamlosen) Worten sich schalten, wurden auf folgende Art bestraft; nämlich: zuerst musste die Eine zwei, mittelst Ketten aneinander befestigte Steine, im Gewichte von 100 Pfunden um den Hals hängend durch die Länge der Stadt von einem Thore zum anderen tragen, und dann die Zweite und zwar jedesmal in Begleitung der Gegnerin, welche sie mit der Eisenspitze eines Stockes an dem bloss mit einem Hemde bekleideten Oberleibe anzutreiben hatte. [Men zie hierover het Stadtrecht von Dortmund bij Fahne, Dortmund, III. Th. S. 24.]

In Nürnberg wurde nach Müllner's Annalen diese Strafe wegen Mangels an Wirkung im Jahre 1574 aufgehoben [2].

Die Aufschreibungen des 16. Jahrhunderts in den Wiener Stadtprotocollen sind zu lückenhaft, um die Epoche der Umstaltung und Verbannung des Bachsteines oder pocksteines näher nachweisen zu können; in den Vorschreibungen des siebzehnten ist er aber spurlos verschwunden, und das Sperren in den Narrenkotter am Hohenmarkt [3], dann später der ganze und halbe

[1]) Moet hier staan: *verpotten, verbotten?*

[2]) Z. v. Malblanc Geschichte der Halsgerichtsordnung Carls V. Nürnb. 1783, Seite 34

[3]) Z. v. Wiener Skizzen, 1 Bd. S. 247. Die Vorschreibung des Stadtprotokolls vom Jahre 1611, über die „Freyuetl vnd jungen leichtfertigen Prekhin" Maria Waldurgl, im Narrenköderl am hohen Markt. De schrijver zegt o. a.: von dem alten deutschen Worte narren (einen zum Besten haben, verspotten), rührt die Benennung Narrenkotter oder Narrenköderl und Narrenhaus her. Sie waren nichts anderes als Menschenkäfige mit Gittern von Eisen oder Holz, bestimmt, das darin versperrte Individuum dem Spotte des Pöbels preiszugeben (zu narren). Die späteste Erwähnung eines Narrenkotters in österreichischen Städten geschicht in *Wienerisch-Neustadt* (Böhm, Chronik v. W. Neustadt, II, 123), wo in den Stadtbüchern eingetragen steht, dass im Jahre 1714 der Narrenkotter abgebrochen wurde. Es ist sonderbar, dass man diese Narrenhäuser bisher nur in deutschen Städten gefunden hat, als ob bloss unter den Deutschen diese Ehrenstrafe von Wirkung zur Erhaltung

Schilling am Pranger oder der gehaimbe Schilling in der Rekstube oder an der Rekleiter im Amtshause in der Himmelpfortgasse dafür substituirt.

Dat deze straf ook den mannen opgelegd werd, bleek uit eene aant. op het Stadb. v. Gron. (zie hierv. Nav. XXIII, bl. 487), en vindt bevestiging bij Koning, Gesch. aant. betr. de lijfstr. regtsoef. te Amst., voorn. in de 16de eeuw, bl. 38, en in Dreyers b. a. werk (door de aanteekenaren op dit Stadboek niet aangehaald), § 21. S. 120—121, waar hij zegt: Mit dem Ausgang des XVI. Jahrhunderts ist diese Strafart hieselbst, wie an den mehresten Orten in Abgang gekommen, und wenn gleich die Rostocker Fakultät noch im Jahr 1604 darauf erkannt, und sie im Stadtrecht von Razzeburg i. J. 1588 beibehalten worden [1]), so habe ich doch nach dem Jahr 1586 keine Beispiele in unsern Lübeckischen Strafprotokollen mehr davon angetroffen. Nur sehe ich doch daraus, dasz man auch die Mannspersonen bisweilen damit bestrafet habe [2]). Es ist also billig, dasz ich dem Probst Frank, welchem ich darin widersprochen, Gerechtigkeit wiederfahren lasse [3]). Beyläufig mögte

---

der Zucht gewesen sey. Die letzte Erwähnung des Narrenkotterl, wenn gleich nicht mehr in dieser Bestimmung, geschieht in den Stadtakten gelegenheitlich im Jahre 1637. Bey dem im Jahre 1710 erbauten sogenannten Brunnhause kommt dieser Nahme nicht mehr vor, und wird wahrscheinlich die nach den Wiener Zeitungen vom achtzehnten Jahrhundert auf dem hohen Markt bestandene sogenannte *Schandsäule* oder *der Setzstein* am Neuenmarkt seine Bestimmung übernommen haben. Op de Viechmarkt te Breslau werd in 1575 ook het zoogenaamde „Narrengatter, ein riesenhaftes Vogelbauer," opgerigt.

Bald nach der preuszichen Besitznahme wurde auch jene spaszhafte Einrichtung eines ehrbaren Rathes abgeschafft; das Narrengatter schien die Moralität des Gassenpöbels nicht zu erhöhen. Jul. Krebs, t. a. t. h. p., S. 18.

[1]) Manzel Ius crim. Mecklenburg. S. 45.

[2]) Liber confessator. Lub. ad a. 1579. von einem Kerl, welcher, eine ehrliche Frau diffamiret hatte: „Hierinne is he vor das Gericht, alda ohne de Schand-Steene, na vorgaende Ordel und Recht, um den Halsz gehangen, womit he driwerbe in dem Markede gehöret, und darup uth de Stadt verwiset worden." Nach dem Querfurter Statuten in Hrn. Schotts Samml. II. 159, läszt man ach die Gartendiebe die Schandsteine tragen. Auch Beispiele von einem alten zum Steintragen condemnirten Möchaberis, wobei zweene Kanoniker einige erbauliche Gedanken sich einander mitgetheilet hatten, in Joh. Wolfs Lection. memorab. T. I. S. 429.

[3]) Zeker in zijn werkje: De lithophoria etc., hieronder te vermelden. David Frank citeert hij S. 68 als schrijver van: Alt-und Neu-Mecklenburg.

ich noch berühren, dasz diese Lithophorie mit jener Steintragungsstrafe, da man au einigen Orten bey kleinen Verbrechen den Schuldigen auferleget, zum Bauen oder zur Reparation öffentlicher Gebäude Steine zu tragen, gar keine Verbindung habe, und dasz der ehemalige Utrechter Professor Troz [1]) sich die Mühe ersparen können, die eine aus der andern zu erklären.

Nog merkt Dreyer, over deze straf sprekende, t. z. p., S. 115—117, aan: Die beschimpfende Strafe der Tragung der Schandsteine, Klappersteine, war eigentlich für unzüchtige Weibespersonen, Verläumderinnen, und Haderkazzen, auch wol für Ehebrecherinnen bestimmt. Ich habe davon vor vielen Jahren in einer besondern kleinen Schrift gehandelt [2]), welche noch hie und da einiger Zusäzze und Erläuterungen bedürfen mögte. Sie war fast aller Orten in Teutschland [3]) und in Norden [4]) gebräuchlich, und man hat sie auch in Frankreich angetroffen. Das in dem Lübeckischen Niedergerichte aufbehaltene Colier, welches den Verbrecherinnen um damit am Pranger zu paradiren, und darauf eine Promenade um den Markt zu machen [5]), mit einer Kette an beiden Seiten

[1]) Christian Henz. Troz (Trotz) de iure agrario Belgü foederati II. 287. — Over deze *Steenboeten* zie Willems, Onderz. n. d. oorspr. d. plaetsel. nam. te Antw., bl. 192—194, die verwijst naar het 2de dl. der Nieuwe Bydr. Leyden 1766, bl. 59 en volgg. Zie nog Smits en Schotel, Besch. v. Dord. II. 65 volgg. Koning, Lijffstr. regtsoef. te Amst. bl. 47.

[2]) De Lithophoria. Kilonii 1752, 4. Der Hr. Rath Jugler in Lüneburg, hat davon einen neuen Abdruck zu Leipzig 1773, in 8 veranstaltet.

[3]) Statut. v. Speier in Lehmanns Speier. Chron. L, IV. C. 16. S. 284. Iura Gustroviensia a 1270. in v. Behr Rer. Mecklenb. l. 3. c. I. § 10. Manzels iur. crim. Mecklenb. sect. 3. § 10. Anderson Hamb. Privatr. II. 323. Pufend. Obs. iur. univ. IV 218. Lincken de iudiciis reipubl. Norimbo. c. 4, § 14

[4]) S. Ekenbergers regul. iuris Cimbr. in v. Westphalen Mon. IV. 1889. Ancher Danske Lov-Historie II. 402. Cypraeus in commentar. ad c. 47 iuris Slesv. in gedachten Hrn. Anchers farragine iur. antiq. Dan. municip. Loccenius Antiq. Sveo-goth. II. 24. Ol. Rudbek Atlant. c 24. § 4. S. 649. Sonst ist die Strafe des Steintragens in König Christian V. neuen Dän. Gesetzbuch L. VI c. 21. § 7. nicht aufgehoben; ich vernehme indessen, dasz dieselbe doch jetzt fast gar nicht mehr appliciret werde.

[5]) An andern Orten von einem Kirchspiel in das andre, portabunt lapides concatenatos de una *paroecia* in aliam. Nach den Statuten v. d. J. 1288, 1289 in Calmets preuves de l'hist. de Lorraine I. 6. Sanders Brab. Sacra 79. Kinschot Beschr. v. Oudewater 530.

des Halses oder vor der Brust und auf den Rücken angeleget ward, macht 2 L ℔ 8 ℔, und ein anderes 2 L ℔ 2 ℔ am Gewichte aus. Nach dem Dortmunder und Halberstädter Statut v. Jahr 1348 soll es einen Centner wägen [1]), und so hoch hat auch Herr Jugler das Gewicht der Schandsteine geschäzzet, welche in Lüneburg an dem Ort des Halzgerichts aufgehängt sind.

Meer bijzonderheden over deze en vele andere straffen, vindt men in Jacob Döpler's Theat. poenar. etc., oder Schauplatz derer Leibes und Lebens-Straffen, Sondershausen 1693, in 4°, o. a. cap. 18: Vom Lasterstein, Spannung in die Futter-Wanne, und Anthuung der Geigen [2]): In etlichen Herrschafftlichen Mühlen siehet man auch dergleichen Lastersteine, deren theils als ein Mannskopf gebildet, theils auch als ein Esels-oder Hasenkopf aussehen, und mit eisernen Ketten und Halsbanden gefasset sind, welche denenjenigen angehenckt werden, so in den Mühlen etwas an Mehl, Maltz oder Kleyen gestohlen und entwendet haben. — Hij haalt daarbij tal van schrijvers aan en spreekt cap. 14: Von den gemeinen Straffen bey Hoffe als Führung in die Küche, Küchen — Schilling, Anhangung der Jungfer [3]), auch Abstraffung mit den Spanischen Mantel [4]), eisernen Kappen und dergleichen.

---

[1]) Dortmunder Stadrecht in Dreyers Nebenstunden. (Fahne zegt t. a. p. Dreyers Abschrift, ist mit dem Original verglichen, so voll Fehler, dasz sie unbrauchbar genannt werden darf). Arbitria consulum de Halberstadt in theatro sedentium Art. X. mst.

[2]) Over deze straf vindt men twee merkwaardige voorbeelden in Siebenkees Materialen III. 54, 55.

[3]) Ein Bret, drauf eine Jungfer gemahlet ist, und dem Verbrecher an dem Hals gehenckt wird. Van een moordtuig, die eiserne Jungfer genaamd, spreekt Siebenkees t. a. p. II. 753; terwijl op de „Folterkammer" van het raadhuis te Regensburg nog aanwezig is een foltertuig, der Beichtstuhl oder Iungfrauenschoos (Julie v. Zerzog, Gesch d. Rathh. zu Regensb., R. 1858, S. 14).

[4]) Gemeine Diener werden mit den Spanischen Mantel, welches ein höltzern Gefäs, fast in der Form einer Butten, und oben ein Loch drinn ist, dadurch der Kopff gesteckt wird, beleget, und musz der, so es verbrochen, eine 2 und mehr Stunden damit in Schloszplatz herum gehen, und darf sich nicht niedersetzen, bisz er das Verbrechen gebüsset. — Von der Gefängnisztonne, daraus vermuthlich hernach der Spanische Mantel entstanden ist, schreef Joh. Carl Conr. Oelrichs in Diplom. Beitr. z. Erl. d. alten teut. Rechte u. Ger., insbes. d. Pommersch. (volgens zijn

Wanneer eenige vrouwen in den Lande van Voirne mit scheldende woerden gekeven hebben, ende dat betuicht worde, ten minsten mit twee vrouwen, die sullen den steen dragen, oft twee ponden swartten daer voir betalen. Keuren, Stat. en Ord. v. d. Lande v. Voorn van 1519, bij Alkemade en v. d. Schelling, Beschr. v. d. Briel en Voorn, 2de dl., bl. 151.

Nach einer Sammlung der Statuten, Gebräuche und Gewohnheiten in der St. Baireuth v. 1677, war für die bösen Buben und andere böse Leute, welche das Gras auf denen Wiesen sowohl als Kraut und Rüben auf dem Felde dann die Gartenfrüchte, nicht weniger Hüner, Gänse und Enter stehlen, und darüber betreten würden, das Narren - Häuslein bei dem untern Thor, dann für die bösen Weiber der Stein auf dem Rathhaus bestimmt. Taschenb. f. Freunde de vaterl. Gesch., Bair. 1823, S. 59.

Einer Dirne, die einer andern übel nachgeredet, wurden — es war im J. 1573 — zugleich Schandflaschen um den Hals gehängt, was eine solche Seltenheit war, das Hannemann hinzusetzt: »in 100 Jahren nicht gehört." Anderwärts, namentlich in der Mark Brandenburg, wurden in ähnlichen Fällen den Verwiesenen schwere Steine um den Hals gehängt [1]). Gerhard Hannemann's Stralsunder Memorialbuch van 1553—1587. Eine Vorlesung von D. Ernst Zober. (Aus den Baltischen Studien (VII, 2) besonders abgedruckt.) o. O. 1841, S. 17.

Nachr. von seinen eigenen meist zum Druck fertigen mss. Fkf. a. O. 1785. S. 14).

De zoogenaamde „Spanische Esel, ein aufrecht stehendes oben scharf elliptisch zugespitztes und ausgezacktes Brett, circa 6 Schuh hoch und 1½ Zoll dick, worauf der Delinquent entkleidet rittlings, gesetzt, und seine Füsse mit Steinen — henkerwitzig Sporen genannt — beschwert wurden", bevindt zich nog te Regensburg op de voorschr. „Folterkammer", in gezelschap van „der gespickte Haase, die schlimme Liesel, der Leuchter" en andere foltertuigen. (Julie v. Zerzog t. a. p.). — Julius Krebs, in zijne Wanderungen durch Breslau, Bresl. 1836, S. 15, van de „Staupsäule vor dem Rathhause" gewagende, zegt aldaar: Dicht neben der Staupsäule stand vor der preuszischen Zeit ein hölzerner Esel mit schneidigen Rücken, auf welchem die Stadtsoldaten zur Strafe reiten muszten.

[1]) Man vergl. K. F. Klöden: Erläut. einiger Abschnitte d. alten Berl. Stadb., St. I. (1838. 8.) S. 7. Ueberhaupt gewähren S 6—12 dieser lehrreichen Schrift eine interessante Vergleichung der Criminaljustiz zwischen dem alten Berlin und dem alten Stralsund.

1574 ist d. 23 Aug. eines Steinmezen Weib von Gostenhof zum erstenmahl (nämlich als Weibsperson) mit Ruthen ausgehauen worden, weil die Hurerey und Dieberey unter den Weibsbildern so überhand genommen, dasz die Strafen des Lastersteins, Prangers etc. nicht mehr helfen wollen. Gesch. u. Alterth. d. Nürnb. peinl. Rechts in Siebenkees Materialen zur Nürnb. Gesch. III. Bd. S. 282.

Anno 1648, den 27 Dec., sind die steinern Flaschen vor das Rathhausz oben gehencket worden, welche zur Straffe tragen sollen die Weiber, wenn sie sich mit einander zancken und hadern. Christ. Heckel, Histor. Beschr. d. Stadt Bischoffswerda, Dresd. 1713, S. 35.

Anno 1616 den 11 April wurde eine lügenhafte betrügerische Magd, Margaretha Kennerin, vor dem Rathhausz an den Pranger gestellt, nachmals der laster Stein Ihr vornen an den Halsz gehengt, welchen sie ausz dem Rathaus, da ein Schütz vorhergegangen, vnnd platz gemacht, nachdem der Löw [1]) mit seiner pauckhen darauff er nur mit einem Schlegel tapffer geschlagen, sie aber zwischen 2 Stadtknechten mit dem Stein am Halsz hinten nach, vor vnser frawenn Cappel hinab, vor die langen Kräme hinumb, den fisch vnnd Herrn Markh hinnauff bisz wider vnter das Rathhausz tragen, vnnd wegenn ihrer Betrugs solche offentliche Schande auszstehen müszen, Ist auch darauff vonn 2 Stadt Knechtenn mit der Farb durch die Stadt zum Frawen thor hinauszgeführt, vnnd ihr die Stadt vnnd Landt vff 10 Meil Weges hind an die Zeit ihrers Leben versagt wordtenn, Miscellaneen aus einer gleichzeitigen Nürnb. Chron. a. d. Anfang d. XVII Jahrh. in Siebenkees Materialen zur Nürnb. Gesch. III. Bd. S. 383.

Anno 1622 Jar, Freytag den 26 Juni, Hat Ein Erbar Rath mitten vf dem Marck alhie einen Hohen hultzen Pranger mit einem breiden Runden fusztritt, vnd zweyen halszeiszen eingraben, vnd vfrichten lassen, die Jenigen Manns vnd weibs Personen, welche sich murrisch vnd vngehorsam erzaigen, das flaisch, Eyer, Saltz, schmaltz, Zimmesz, weck, Auch grüne gartenfrüchte, Rube, Salat,

---

[1]) Büttel, Henkersknecht, als ik vind bij Roth, Gesch. d. Nürnb. Handels, IV. 214, 225, 244, 246.

Peterle, Zwiffel, Köl, Kraut den Leuten versagen, oder nicht nach dem Satz vnd Tax geben, Auch das Kvpfferne gelt nit nemen wurden oder wolten, vnd angeben wurden, daran zu stellen, vnd darzu in die halszeisen zu schliessen [1]). Siebenkees Materialen III. Bd. S. 26.

Van de Bäckerkorb geeft Schlager eene afbeelding en zegt t. a. p. 1 Bd. S. 255 ff., na vooraf op Tschudius Schweizer Chronik (waar eene beschrijving van die Schnelle op 't jaar 1282 gegeven wordt) gewezen te hebben:

Dieses Bäckerschupfen zeigt sich in spätern Zeiten unter dem Nahmen Schwemmung, Springen durch den Korb, Schnellen, Dummeln im Water, Cuecking Stovl, auch in andern Städten und Ländern, als in Engeland, Mühlhausen, Belgien, Basel, Frankfurt, Augsburg, Gröningen und in Sachsen (Dreyer, Straf. d. Mittelalt., S. 122); nur findet sich in Wien keine Spur, dass ausser Bäckern und Brodbeschauern ein anderes Individuum mit dieser Strafe belegt wurde. Dahingegen sie in andern Orten auch für Gotteslästerer, Betrüger, schmähsüchtige Weiber, öffentliche Dirnen, falsche Spieler und Gartendiebe bestimmt war (Dreyer a. a. O., und Hüllmanns Städtewesen, IV. Theil); nur dass nirgends andere *Gewerbsleute* so bestraft wurden, wodurch es scheint, dass die Bäcker überhaupt geringer als andere geschätzt wurden, so wie sie z. B. ausdrücklich von der Aufnahme zur Kanuts-Gilde im Mamó in Danemark ausgeschlossen waren (Wilda, Gildew. d. Mittelalt., S. 117)

Was nun die Art und den Ort des Bäkkerschupfens in Wien betrifft, so ist beydes wohl noch in letzterer Zeit in dem Gedächtnisse mehrerer gegenwärtiger Zeitgenossen.

Die Bäcker wurden in einen geschlossenen Korb gesetzt, welcher an dem Ende eines, in Form, einer einfachen Schaukel angebrachten langen Balkens hing, und so in die Donau getaucht.

Bisz zum Jahre 1624 bestand die Bäkerschupfen auf dem neuen Markt. Im Jahre 1773 kommt noch die Bäckerschupfe in der

[1]) Dieser hölzerne Bauernpranger ist 1693 den 12 Sept. auf dem grünen Markt wieder aufgerichtet worden, nachdem er 36 Jahre nicht daselbst gestanden. Im J. 1704, den 9 Sept. wurde er wegen der Ankunft des Röm. Königs Joseph I, wieder weggenommen, ohne jemahls gebraucht worden zu seyn.

Rossau vor. Sie war die letzte und einzige bis zur gänzlichen Aufhebung dieser Strafart.

Anno 1573 sind 2 Weiber wie auch ein Wende wegen Feld Diebstahls im Korb in Goldbacher Teich gesetzt worden, allwo sie sich loszschneiden müssen, da sie denn zu ihrer Beschimpffung ins Wasser, doch nicht zu tieff, gefallen. Die Säule ist nur vor kurtzer Zeit eingangen. Chr. Heckel t. a. p. S. 282. Andere voorbeelden bij Döpler t. a. p. cap. 19.

Jan van Maerle, wegens bedelarij gecondemneerd *te staene op de Kaepe daernair te hanghen in de mande ende te vallen in 't water* (d. i. hier: in de *haven*) *en bovendien gebannen.* — Actum 11 maart 1511. Uit het 1ste Ruig Register der stad Middelburg, fol. 228 verso, medegedeeld door mr. S. de Wind, Bijz. u. d. Gesch. v. h. Strafr. i. d. Nederl., bl. 62.

De tonnen, die te voren boven de oude Vierschaar [de Vierschaar van Zuidholland werd te Dordrecht gespannen] waren opgehangen en die aan de eene zijde geen en aan de andere zijde een bodem hadden, waarin ronde openingen waren, zouden hebben moeten dienen, om de turftonsters, die eene valsche meting van den turf verrigt hadden, mede rond te leiden. Het is zeer mogelijk, dat zij ook daartoe bestemd waren, maar deze soort van *houten huyken* (zoo als zij genaamd werden) dienden ook elders tot straf van hen, die losbandig vloekten en verwenschingen deden, of voor mannen die hunne vrouwen mishandelden. Smits en Schotel t. a. p. bl. 69.

M°.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

J. van der Baan, J. A., Jan Braet van Uberfeldt, v. d. Borch, A. C. de Graaf, J. C. K., H. Buringh Boekhoudt, Cornelius Lixa, A. J. C. Kremer.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg.
N°. 35.

Nieuwe Serie
7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

29 Augustus 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen.

Cabinet van A. Colvius te Dordrecht 1660. — Geadresseerd . . . . . 409.

Antwoorden.

Nijmeegsche Handboekjes. — Wapen van Meurs . . . . 410.

Geslacht Braet. — Geslacht de Witt te Amsterdam. — Wapens met leliën. 411.

Aanteekeningen.

Klokkenspelen, uurwerken . . . . 414.

Orgels en orgelmakers. — Al regende het oude wijven . . . . 415.

Woorden in de meierij van den Bosch in gebruik . . . . 416.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

't Wapenbord des componisten van „der Fluyten Lusthof". . . . . . . 418.

Zangwijzen van volksliederen uit het laatst der 18e eeuw. . . . . . . 419.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

Geslacht Diepenbroeck. (XXIV vr. XXVII.) Den vrager zij meegedeeld, dat C. v. D. den 1 augustus 1723 zich in den echt verbond met Jacob van Eyckelenberch gen. Hooffman. Omtrent dit geslacht zie men Nav. Algem. Reg. I. Bovendien kan ik berigten, dat waarschijnlijk inlichtingen te verkrijgen zijn bij jhr. P. N. Quarles van Ufford te Zutfen, wiens overgrootouders zij waren.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

VRAGEN.

Cabinet van A. Colvius te Dordrecht 1660. Waaruit bestond dit cabinet, waarover deze dordrechtsche predikant aan de Witt schrijft onder dagteekening van den 14 october 1660?

Monsieur, mon tres-honoré cousin.

Il y a quelque temps que Sr. Kalthof partit d'icy pour prendre son domicile à Londres, et en partant il a prins quant à lui le catalogue ou inventaire de mon petit cabinet, m'asseurant que le Roy seroit curieux de le voir et desireux de le posseder, comme cognoissant son humeur et ses inclinations. Ces grands n'ont jamais trop, veu qu'ils n'ont jamais assez. Et quant à moi j'apperçois par l'aage et l'experience qu'avec le temps nous changeons nos desirs. Nec quod habet numerat, tantum quod non habet, optat. Et puis que j'espere de voir bien-tost le cabinet de Dieu ou je verray l'archetype, je n'estime pas tant ces minces copies. Mon fils d'autre part n'ayant point de fortes inclinations pour ces raritez, je m'en pourroy defaire à un prix raisonnable, que je remettray à vostre discretion et à celle de Mr. de Zulichem, qui l'a veu iterativement. L'on m'a dit qui Messeigneurs les Estats feront quelque present au Roy de la grande Bretagne, s'ils trouvent à propos d'adiouster ce mien petit cabinet de surcroist, il sera peut (être) aggreable pour sa varieté, que je n'ai encore nulle part trouvée. Je me remets entierement à cequ'on fera et en jugera etc.

LABORANTER.

Geadresseerd. Dezer dagen van het postkantoor eene kennisgeving ontvangende, dat er een aangeteekende brief voor mij was aangekomen, viel mijne aandacht bij vernieuwing op het gebruik, hetwelk van het woord *geadresseerd* gemaakt wordt. Dit woord heeft nu eenmaal in onze moedertaal het burgerregt verkregen, en wanneer wij van een brief zeggen, dat hij aan N. te A. geadresseerd is, weet ieder, dat het opschrift den naam van N. be-

vat, die, te A. wonende, regt heeft om hem te ontvangen en te openen. Doch in bovengenoemde kennisgeving wordt het woord *geadresseerd* ook van den persoon zelven gebezigd, aan wien de brief is gerigt; want wij lezen er in, dat »aangeteekende brieven worden afgegeven aan den geadresseerde in persoon," en, dat »de geadresseerde een ander tot de ontvangst magtigen kan;" terwijl er ook van »den naam, het beroep, de woonplaats en de handteekening van den geadresseerde" gesproken wordt. Dit alles is nu wel in overeenstemming met de postwet, die den 1 jan. 1871 in werking trad, (art. 8 en 14) maar is het ook met juiste en duidelijke taalregelen bestaanbaar? Gaat het aan, hetzelfde deelwoord in lijdenden vorm te bezigen subjectief en objectief, beide, van den brief en van den briefontvanger? Zijn er meer voorbeelden van dergelijk tweeledig taalgebruik? Kramers noemt in zijnen Algemeenen Kunstwoordentolk (groote uitgaaf, 1863, bl. 20) den briefontvanger *adressaat*, fr. met lat. uitgang; doch het woord *adressaat* is mij nooit voorgekomen en zeker niet algemeen in zwang. Indien men zich van den naam *briefontvanger* niet bedienen wil, wat zal men er dan voor in de plaats stellen om alleen den brief het regt te gunnen *geadresseerd* te heeten? — Dertig jaren geleden gaf mr. J. van Lennep eene »Proeve van verduitsching der Nederlandsche Grondwet" uit; wij zijn echter met onze wetten en staatsstukken, wat taal en stijl betreft, nog geenszins waar wij wezen moeten.

Leeuwarden. L. PROES.

ANTWOORDEN.

Nijmeegsche handboekjes. (XX, bl. 237 en 608). Ik bezit een Nijmeegsch handboekje voor het jaar 1765, gedrukt te Nijmegen bij A. van Goor.

Arnhem. J. D. WAGNER.

Wapen van Meurs. (XXIII, bl. 110). Het geslacht der graven van Meurs droeg zijnen naam naar het voormalige slot met stad

aan den Nederrijn. Zij voerden oorspronkelijk in goud eene fasce van sabel en nadat zij Sarwerden verkregen hadden, gequarteleerd, 1 en 4 Meurs, 2 en 3 Sarwerden, zijnde in sabel een zilveren adelaar; helmt. van het volle wapen, een gouden hondekop met een halsband van sabel.

Arnhem. J. D. WAGNER.

Geslacht Braet. (XXIV, bl. 244). Door J. de M. is t. a. p. medegedeeld, dat Jan Braet, heer van Zevender enz., een broeder was van Pieter Braet, gouverneur van Suriname. Dewijl ik echter onder de gouverneurs dier kolonie niemand van dien naam heb aangetroffen, zou het mij aangenaam zijn te vernemen, gedurende welke jaren genoemde Pieter B. gouverneur van Suriname is geweest. S.

Geslacht de Witt te Amsterdam. (XXIV, bl. 277 enz.) Susanna Catharina Ros, echtgenoot van mr. Jan de Witt Pieterszn. te Amsterdam, was eene dochter van Michiel Ros, drost van Purmerende, † 1602, en van Anna van Treslong, † 1595. De ouders van Anna v. T. waren Hugo, zoon van Lodewijk en van Anna van Assendelft Albertsdr., en Catharina van Egmond van Kenenburg, dochter van Bartholomeus en van Anna van Almonde Jacobsdr., welke laatste weduwe was van Jacob van Matenesse. De geslachten Treslong, Assendelft en Almonde voerden de volgende wapens: Treslong, van keel met twee beurtelings gekanteelde faassen van zilver, gebroken in den hoek met het wapen van Blois of Chatillon, zijnde van keel met drie palen van vair en een schildhoofd van goud; Assendelft: gekwart.; 1 en 4 van keel met een loopend paard van zilver (Assendelft), 3 en 4 van keel met een kruis van zilver, vergezeld van drie meerlen in elk kanton, gepl. 2 en 1 (Haarlem); en Almonde: van goud met drie St. Andreas of bourgondische kruisen van keel. H. C. VAN BAKKENES.

Wapens met leliën. (XXIV, bl. 243). Le calyfe Barkauk fonda, en 1149, (au Caire) la mosquée qui porte son nom; elle se trouve encore dans un état de conservation parfait. Elle est bâtie en pierres de taille et surmontée de dômes, dont les ornements, tant à l'extérieur qu'à l'intérieur, sont travaillés avec beaucoup de

recherche et de goût. Cet edifice, tout-à-fait de style ogival, semble avoir été bâti d'un seul jet: il offre, par l'accord qui règne dans sa disposition et dans sa décoration, un bel exemple de la seconde époque de l'architecture arabe, où l'art et la science ont établi une espèce de système et de goût particulier à ce peuple [1]. M. Coste observe qu'en général ces ornements sont composés de feuilles, qui affectent toujours les diverses combinaisons de la forme qu'on donne à la *fleur de lis du blason*, qui est celle du lotus des anciens Egyptiens. Cette remarque, dit-il, n'est peut-être pas sans intérêt pour ceux qui cherchent l'origine de la fleur de lis, qui ne parut point sur les armes de France avant les Croisades.

(A. V. L., de l'existence de l'Ogive dans les monuments des temps les plus reculés, in den Messager de Belgique, 1839, p. 191—192).

Robert Guaguin [2] et Iean Naucler ont donné pour armes à nos premiers rois predecesseurs de Clouis, de gueules à trois crapaux d'argent. Et Paul Æmile les a blazonné d'argent à trois diadêmes de gueules. Et Monsieur du Tillet dit que la fable (qui raconte que l'escu des trois fleurs de Lys enuoyé au roy Clouis en l'abbaye de Ioyenual de l'ordre de Premontré) fut inuentée du temps du roy Charles VI. Les blazonneurs de l'escu des armoiries de France, au dire de Fauchet (en ses recherches, liu. 6), voulans montrer que les premiers François estoient sortis des Sicambres habitans des marets de Frise vers le Païs d'Hollande, donnèrent à nos rois la fleur de Pauilée, qui est un petit lys jaune qui croist dans les marets de ce païs, en champ d'azur; qui ressemble à l'eau, laquelle estant reposée prend la couleur du Ciel. L'an 1381, le roy Charles VI. reduisit l'escu des lys sans nombre à trois [3], pour symbole de le sainte Trinité. (F. Anselme, Le palais de l'honneur, Par. 1664, p. 38).

Ni par sa forme, ni par sa couleur, la fleur-de-lis qu'on voit dans l'ancien écu de France ne ressemble à la fleur-de-lis que nous cultivons dans nos jardins; tandis que jaune comme nos fleur-de-lis, et présentant la même figure, la fleur de la plante

[1] V. Coste, Monuments du Caire, pl. 10, 11, 12, 13, et 14.

[2] Ces opinions sont refutées.

[3] Volgens anderen Charles V. Vgl. de la Roque, Traité singulier du blason, p. 146. 152—167, 198, Rietstap, Handb. d. wapenk., bl. 219—222.

qu'on nomme flambe ou iris semble avoir fourni le modèle de la fleur que les rois de France adoptèrent dans leurs armoiries. La flambe croît en abondance depuis bien des siècles sur les bords de la Lys, rivière du département du Nord et de la Belgique, qui se jette dans l'Escaut à Gand, et aux environs de laquelle les Francs habitèrent long-tems avant de passer dans la Gaule proprement dite. La fleur de cette plante est trop belle pour n'avoir pas été remarquée de nos premiers rois, qui, la trouvant autour de leur, habitation, et ayant à choisir une image symbolique, qu'on appela depuis armoiries, durent se déterminer pour cette fleur. Elle a des pétales qui sont droites et réunies par la pointe supérieure, d'autres qui sont rabattues de droite et de gauche, ce qui présente la figure de la fleur-de-lis des armes de France, dont la partie du milieu qui s'élève au-dessus des autres, n'a point de modèle dans le lis. A l'époque reculée dont je parle, la flambe ne portait sans doute d'autre nom sur les bords de la Lys que celui même du lieu dont elle semblait être une production particulière, par l'abondance avec laquelle elle y croissait. Sa fleur aura été appelée d'abord la fleur de la Lys, par une abréviation dont on trouve bien d'autres exemples. Il est à remarquer qu'on n'a jamais dit absolument fleur de tulipe, fleur d'œillet, fleur de muguet etc.; par quelle exception aurait-on dit fleur de lis? [1]) (Messager de Belgique, t. I, 1833, p. 371, article: *La fleur-de-lis*, extrait des Archiv. hist. et littér. du nord de la France et du midi de la Belg. t. II. prem. livr. p. 94. Imprim. à Valenc., 1832.)

Louis VII, dit le Jeune, prit le premier des Fleurdelis par allusion à son nom de Loys, comme on l'écrivoit alors: on a dit dans ce temps-là, Fleur de Loys, puis Fleur de Louis, ensuite Fleur de Lys, Fleurdelis.

L'écu de ce prince étoit *semé de Fleurdelis*; on assure qu'il les prit, quand il se croisa avec les grands de son roïaume, pour la Terre Sainte, en 1147.

On commença de *semer de Fleurdelis* tous les ornemens qui devoient servir au sacre de Philippe-Auguste, vers l'an 1180.

---

[1]) Cette opinion a déjà été émise par un auteur flamand, dans un ouvrage sur e droit féodal, publié à Gand au XVIIme siècle.

(G. d. L. T*** (Gastelier de la Tour), Ecuyer, Dictionn. hérald., Par. 1774, p. 194).

Fleur ne Lis. Fleur imaginaire, dans laquelle on a cru reconnaître tantôt des abeilles mal figurées, tantôt des fleurs de lotus, ou bien encore le fer de l' *angon,* espèce de javelot dont se servaient les Francs. Ne serait-il pas plus naturel de chercher l'origine de cette figure dans la fleur du lis, dont deux pétales sont recourbées en dehors, et que les peintres et les graveurs, par des modifications successives, ont amenée à la forme de la fleur de lis héraldique? (Explication de quelques termes du blason, bij Ch. de Tourtoulon, Notes p. s. à un Nobil. de Montpellier, Montp. 1856. p. 207).

Bernd verwijst in zijne Allgemeine Schriftenkunde der gesammten Wappenwissenschaft, Bonn 1830, I, 187 -192, op tal van werken over de wapenlelie. »A work on the fleur de lys lately, 1837, appeared in France by M. Key in two vols. 8 vo." (Montagu, Guide to the study of heraldry.

M°.

AANTEEKENINGEN.

Klokkenspelen, uurwerken. (Vgl. A. R. I en II; XXII, bl. 236, 390; XXIII, bl. 238). 1573. Im Julio wurde bey S. Martin das newe Vhrwerck, welches M. Jacob Rock gemachet, auffgerichtet. vnd eine new Häuszlein herausz gebawet vor die Schlag-Glock, vnd mit Kupffer bedeckt; die Vhr kostete hundert vnd fünffzig Gulden. Christoph Schorer, Memminger Chronick.

Over »Die Kunstuhr am Thurme des altstädter Rathhauses in Prag," schreef P. I. F. Chodovsky, Prag 1866. 8 Seiten 8.

L'Opinion Nationale, Journal du soir, mardi 13 janv. 1863, deelt, onder de »Faits divers," mede:

A onze heures, hier matin, un camion à trois chevaux était arrêté devant la tour Saint- Germain- l'Auxerrois et devant la colonnade du Louvre. Sur ce camion se trouvaient seize petites

cloches, inégales en grosseur, et portant chacune buriné près de la suspension le nom d'une des notes de l'octave. Ces cloches ont été descendues et déposées dans la cour du presbytère, derrière la tour. Elles sortent de la fonderie de M. Hildebrand, fondeur de cloches d'églises, et vont former le carillon musical de l'horloge qu'on est en train de placer dans la tour. M°.

Orgels en orgelmakers. (Vgl. A. R. II; XXIII, bl. 245, 449, 564). 1598. In diesem Jahr war die Orgel zu S. Martin, wie sie noch stehet, angefangen zu bawen, vnd in folgenden Jahr geendet; solle mit allem auff die 5000 fl. gekostet haben. Christoph Schorer, Memminger Chronick.

1599. Den 21 November kam Leo Haszler, ein vortrefflicher Musicus, Componist vnd Fuggerischer Organist zu Augspurg, auff begehren eines Ehrs. Raths hieher vnd beschlug den 22 November die newe Orgel vnd befande sie gut [1]. Ibid.

1654. In diesem Jahr starb Aron Rüeck Orgelmacher, welcher hieige Orgel in S. Martins Kirchen machen helffen. War 81 Jahr alt, lebte in der Ehe 53 Jahr und erzeugte 16 Kinder. Ibid.

De abt Thiesson schreef: Notice sur l'orgue d'Avallon, construi, par M. Paul Chazelle, pour l'église Saint-Pierre-Saint-Lazaret contenant l'exposé de tous les progrès de la facture d'orgue jusqu'à ce jour. In 8°. 1856. Paris, Plancy, *Sociéte de Saint-Victor*. Otto Lorenz, Cat. gén. d. l. libr. franç.

M°.

Al regende het oude wijven. Deze spreekwijze kent bijna ieder een. Ik geloof dat het *oude wijven* er in, eene verbastering is van het engelsche *whole waves* = geheele golven — en 't gezegde door matrozen of zeevolk in onze taal op den klank af is overgebragt. A. J. C. KREMER.

---

[1] Es hat Herr Jacob Fugger der Reiche, so An 1525 gestorben, bey besagter S. Annæ Kirch [te Augsburg] die herrlich und köstliche Capellen, sammt dem gantzen Chor, vnd künstlichen Werck der Orgel daselbsten, so vber die hundert vnd sechtzig tausend Gülden gestanden, von Grund aufferbawen, auch die Fuggerische Begräbnus dorthin richten lassen, da er selbsten begraben ligt. (Mart Zeiller, Oerterbeschr. d. Schwabenl., S. 215).

[Ik geloof het niet: want *oude wijven* noemt ons volk, ons zeevolk inzonderheid, niet alle golven, maar golven met koppen van wit schuim. De oorsprong der benaming ligt voor de hand. De witte koppen doen aan grijze haren denken. Of met *oude wijven* in de spreekwijze door den heer K. vermeld, oorspronkelijk golven gemeend zijn, daaraan twijfel ik. Ik geloof eerder, dat men er mede wil zeggen, al regende het niet waterdruppels, die zacht op ons neerkomen, maar zware voorwerpen, die op ons neervallende, ons kwetsen of kneuzen zouden.Even als men, om dat uit te drukken, zegt, *al regende het baksteenen*, zegt men, geloof ik, *al regende het oude wijven* of *al regende het oude wijven met hellebaarden*]

Woorden in de meierij van den Bosch in gebruik. (X, blz. 346).

Aarden = gewennen: »kun-de hier aarden?" — ook zegt men »den aard krijgen" in dezelfde beteekenis.

Begost = begonnen.

Bezing = bes.

Boteren = karnen.

Buurten = een buurpraatje maken.

Dijk = tusschen slooten gegravene heiweg.

Dokteren = onder geneeskundige behandeling zijn — ook: geneeskundig behandelen.

Foetelen = valsch spelen.

Gesteken = gestoken.

Haammaker = paardentuig-maker.

Herieën = zeker herdersspel spelen, dat in Gelderland (graafschap Zutfen) *mottekoelen* genaamd wordt.

Heiten = beveelen: »heit ik et ou?" beveel ik het u? — »had ik et ou geheten?" enz.

Hieten = zich noemen: »Ik hiet Nol."

Hoer = bal bij het herieën.

Hoetelen = ruilen, — wordt ook gebruikt van een marktspel dat om koek gespeeld wordt. Het is eene soort van loterij, waarbij *hoetelzak* en *hoetelkaart* te pas komen.

Hut = in de heide alleen staande woning — niet een gering verblijf, maar soms zelfs eene aanzienlijke boerderij. Tusschen twee door heide van elkander gescheidene dorpen, ligt gewoonlijk hal-

verwege of op de grens eene hut, waarin herberg gehouden wordt. (Eene eigenlijke hut heet of »eene tent" of »een huske").

Kappen = het jongen krijgen van eene zog (varken).

Konkelen = de opbrengst van heimelijk verkochte producten versnoepen: een *konkel* is eene vrouw die dit doet.

Krets = schurft.

Kroessel = kruisbes.

Koeheert = koeherder.

Lawijt = lawaai, getier, leven.

Laar = boomgaard van eiken of beuken in een gehucht of dorp. (Dit woord komt vaak als plaatsnaam voor; als gemeen z.n. in het onzijdig).

Meesteren = onder heelkundige behandeling zijn, — ook: heelkundig behandelen.

Natte vuut (voeten) *hebben* = dronken zijn: »hij hâ natte vuut".

Oidelijk = heimelijk, verborgen, geheim.

Opstrijen = tegenspreken.

Paddernaks = naakt, vederloos.

Pannevogel = vlinder.

Peg = marktprijs van producten van het land, — »de peg wordt te Eindhoven gesteken" — »de peg steekt op of steekt af".

Pottasie = groenten.

Raaimaker = rademaker, karradmaker = wagenmaker.

Rababbel = babbelaar, suikerkussentje.

Schuurhert = deel, dorschvloer.

Scheel = deksel.

Scheper = schaapherder.

Schooien, schooier = bedelen, bedelaar.

Smeerkanis = vuil mensch.

Stand = boterkarn.

Stechelen = onder het spelen twisten.

Stekkeren = sprokkelen.

Toog = houten wal waarop een gewelf gemetseld wordt — eene boogzoldering.

Turen = vee in de weide aan een paal (*tuurpaal*), die met den *tuurhamer* in den grond geslagen is, laten grazen. De *tuurstok* verbindt den poot van het dier aan den paal.

Ummenie = immers niet?

Varen = met eene kar rijden.

Verzielsgat = kleine opening ter zijde van den schoorsteen, waarin gewoonlijk zwavelstokken of lucifers geplaatst worden.

Veurk = schaapherdersschop.

Wammessen en *trizakken* = slaan, afkloppen.

Waterlaat = treksloot.

Zeeg = tam, mak.

Zinken, laten zinken = begraven.

CORNELIUS LIXA.

VEREENIGING VOOR NOORDNEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

't Wapenbord des componisten van »der Fluyten Lusthof."

Alligt erinnert men zich, dat onze aandacht op jonker Jan van Eyk, componist van »der Fluyten Lusthof", in 1646 te Utrecht uitgegeven, 't eerst gevestigd werd door een vraag van den heer Frederik Muller, »of deze Jan niet een afstammeling zou kunnen zijn van Simon van der Eyken (SIMON A QUERCU)?" — en tevens, dat deze vraag (Nav. XXI, blz. 609/10) door den heer Boers (Nav. XXII blz. 78/9) in ontkennenden zin beantwoord werd.

Sints zijn wij niet veel meer van jonker Jan van Eyk te weten gekomen, dan dat er ook in 1664, te Amsterdam, een uitgaaf van zijn Lusthof is verschenen (die wij in onze bibliotheek bezitten).

Iets meer licht is thans opgegaan door een vondst van den heer A. H. Büchler DDz. in een wapenboek, dat voor 't overige niets betrekkelijk muziek behelst.

Hij schonk mij namelijk de door hem gevondene afbeelding van de grafzerk van den jonker, en erkentelijk beschrijf ik die als volgt:

Schild: van zilver met 3 geknotte palen van sabel;
Helmwrong en helmdekken: van zilver en sabel;
Helmteeken: eene vlugt, regts van zilver, links van sabel.

Kwartieren:

Regts: 1. als boven;
2. Doorsneden van keel en zilver, met 3 molenijzers, 2, 1, van 't omgekeerde;
3. Van keel met 3 palen van vair, en het schildhoofd van goud, beladen met een lelie van sabel;
4. Van sabel, met 3 molenijzers van zilver, 2, 1.

Links: 1. Van sabel met 3 klokken van goud, 2, 1;
2. Van goud, met 3 meerlen van sabel, 2, 1;
3. Van goud met een gekanteelden en tegengekanteelden balk van sabel, vergezeld van 3 bijen, 2, 1, van 't zelfde;
4. Van goud, met een ploeg van sabel.

Onder het wapenschild staat in een gebogen vierkant:

Wel Ed: Geb: Jr. Jan Jacob van Eyk, in zijn Leven wijt beroemde en hoog geagte Mucisijn, Directeur van alle de Klokwerken en de Horologien op den Dom en de Stad Utrecht, Gestorven 26 Martij 1657.

en daar onder dit gedicht:

Van Eijk van 't braaff geslagt der Baxen Leijt hieronder
God nam 't hem in 't Oog maar gaff 't hem weer in 't Oor
In mond en vingeren en scherpheijd van gehoor
In fluijt en klokkenspel een aller Eeuwen wonder.

Het is dus buiten twijfel, dat de componist van »der Fluyten Lusthof" van adelijk geslacht, en dat hij, helaas, blind was; doch tevens dat hij »een wijd beroemd en hooggeacht Musicijn" is geweest.

Ik verzoek alzoo in 't belang onzer Muziekgeschiedenis aan elk die nadere berigten kan geven omtrent jonker Jan, (en gelijk nu blijkt) Jacob van Eyk ze mij mede te deelen; en verzoek meer bepaald, onze utrechtsche historievrienden om (vermoedelijk in de Domkerk) naauwlettend rond te zien, of de grafzerk van onzen componist nog aanwezig is, en of wapenbord en opschriften leesbaar zijn. HEIJE.

Zangwijzen van volksliederen uit het laatst der 18e eeuw. (Vgl. Nav. XXI, blz. 453 en Nav. XXII, blz. 256; of Bouwsteenen 2de Jaarboek, blz. 214).

In 1871 vroeg H. of van de door hem opgegevene liedjes geschrevene of gedrukte zangwijzen bestaan? De heer Leendertz wees in 1872 eenige dier zangwijzen aan. Thans ben ik in staat door eene meedeeling van mijn vriend A. H. Büchler DDz. nog enkele daaraan toe te voegen: Hij schrijft mij:

Onder de liedjes op blz. 214 Bouwsteenen genoemd, zijn de volgende,

Chère Annette, reçois l'hommage
C'est la fille à Simonette
Lubin pour me prevenir
Annette à l'age de quinze ans
Ce n'est que dans la retraite
Monseigneur voyez mes larmes

genomen uit het volgende stuk:

Annette et Lubin, Comedie en un acte en vers par Mr. Favart, mêlée d' Ariettes et Vaudevilles dont les accompagnements sont de Mr. Blaise.

De orkestpartituur is in mijn bezit: mogt men dus verlangen die zangwijzen te bezitten, dan ben ik bereid die af te schrijven.

Ik heb nog partituren van andere oude fransche opera's, maar ik vond daarin nog geen zangwijzen die tot grondslag hebben gediend van liedjes in onze taal overgegaan; alleen vind ik in „Le Delire" van H. Berton, een koor dat aanvangt met de woorden: „C'est la fête de not'Village;" misschien dat dit dezelfde is als het op bladz, 214 genoemde: „C'est la fête du village."

Bij 't betuigen van mijn dank aan den heer Büchler, doe ik alzoo den heer H., (1871) opmerken, dat aan een regtstreeksch verzoek om een afschrift, door den heer B. zeker gaarne zal worden voldaan, en blijf ik wijders mij aanbevelen voor verdere mededeelingen omtrent volksliederen, ook uit vroegeren tijd.

HEIJE.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

B. T. W. VON BRUCKEN FOCK, S. E. NYKERK, H. M. C. VAN OOSTERZEE, F. CALAND, B. VAN MEURS.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 36. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

5 September 1874.

INHOUD.

Blz.

Antwoorden.

Spreekwijze: door de wol geverwd. — Wapen van het geslacht Hunthum. — Geslacht Grommée . . . . 421.

Aanteekeningen.

Schuttersgilden voorheen en thans. Reglementen van het gilde van St. Sebastiaan te Rosendaal (N.-Brab.). . . . . 422.

VEREENIGING VOOR NOORDNEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Mathijs de Casteleyn. . . . . 431.

Hemony (Pieter). . . . . 432.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

XXX. **Henricus van Heinsbergen en Johannes de Prince.** Volgens te Water, Reform. van Zeeland, bl. 241, 242 en 319, overeenkomstig andere bronnen, is Henricus van Heinsbergen van 1577—1580 pred. geweest te Haamstede en Burgh, en toen naar St. Maartensdijk vertrokken, waar hij in 1597 nog stond, toen hij van wege de classis van Tholen en Bergen-op-Zoon verscheen op de provinciale synode, 15—18 april in dat jaar te Goes gehouden. Volgens te Water, bl. 308 en 318, en voorts dezelfde bronnen, is Johannes de Prince den 8 januarij 1590 van St. Maartensdijk naar Waarde in Z. Bevel, verroepen, en vervolgens in 1597 naar Tholen. Hoe is zulks, ten opzigte van St. Martensdijk, overeen te brengen?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

ANTWOORDEN.

Spreekwijze: door de wol geverwd (XXIV, bl. 291). Tegen de verandering van *door* tot *in* heb ik bedenking. Vooreerst hoorde ik altijd zeggen *door*. Ten anderen, als de conjectuur juist was, zou het spreekwoord eerder moeten zijn: *hij is geverwde wol.* Ik geloof, dat hier met *wol* moet worden verstaan de ruigte, die boven op de stof of het kleed zit, en dat dan *door de wol geverfd* beteekent: niet maar op de oppervlakte gekleurd, maar door de wol heen, tot op den draad toe, van de verw doortrokken.

E. LAURILLARD.

Wapen van het geslacht Hunthum (XXIV, bl. 330). Het wapen van Cornelia Hunthum is: in goud een roode dwarsbalk.

BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht Grommée (vgl. XXIV, bl. 315 en 356). Omtrent deze familie vind ik aangeteekend:

Gilles Gilleszn. G., gehuwd met Agatha Joostdr. van Lodensteijn. Wonnen o. a.

1° Elizabeth G., die den 14 jan. 1702 regentes werd der charitaten te Delft: zij was alstoen weduwe Dirk Raats. Zij stierf 4 nov. 1704.

2° Gilles G.

3° Abraham G., trouwt Catharina van der Waijen. Zij wonnen o. a:

a Catharina Anna G., gehuwd met den delfschen burgemeester dr. W. van Blommesteyn.

b Diederick Abraham G., gehuwd met Geertruid de Villers.

c N. Grommée. Zij hield den 17 nov. 1765 te Delft ten doop haren neef Diederik Leendert van Blommesteyn en was toen reeds weduwe van Leendert de Meijjer.

4° Agatha G., st. ten huize van haren neef van Blommesteyn te Delft den 21 april 1747.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

AANTEEKENINGEN.

Schuttersgilden voorheen en thans. Reglementen van het gilde van St. Sebastiaan te Rozendaal (N.-Brab.).

Wij Christiaan de Brouwere en Adriaan van der Eijck, schepenen tot Roosendaal, kennen met dezen brieve, dat voor ons gekomen zijn Quirijn Pietersen als koning van de schutterije des handboogs en van den gulde van St. Sebastiaan tot Roosendaal.

Pieter Adriaanse Van Heekhuijsen als hoofdman, Cornelis Jansse Panis, Hendrik Jacobse Mandemaker, Pieter Dirk Lonken, als overmans; Cornelis Pauwelsen, Willem Klaassen Cramere, Klaas Willem Klaassen als dekens, en nog zekere gezwooren gezellen, en de meeste menigte van de voorschreve gulde, representerende het geheele gulde voorschreven.

En hebben met gemeene eendracht en consent gewillecoord en geconsenteerd over hun zelve, willecooren en consenteren mits dezen al zulke pointen en articulen die hier naar volgen, van welke poincten sommige geëxtraheerd zijn uyt eenen schepenen brief van Roosendaal, daar schepenen over waren Lenaerd Marcelissen ende Jan Stevensen, van der dato 1470 drij dagen in Junio, met zekere articulen daar bij geconsenteerd, die desen gulde meest van noode waren, en daar de meeste gebreken in gevonden waren, en nog meerder zouden indien daar geen behoorelijke cautie mits dezen gedaan en ware.

In den eersten en zal niemand in dese voorschreve schutterije of gulde ontfangen worden, ten zij met consent van koning, hoofdman, overmans, dekens, ende met de meeste menigte van de schutters of guldebroeders voorschreven en denzelven die in dezen gulde alzoo outfangen en geadmiteerd zal worden, dien zal men oplesen, of laten lezen deze tegenwoordige ordonnantie omme die getrouwelijk en onverbrekelijk te onderhouden, en te volvoeren in alle hare poincten en leden, en dan den eed doen zoo dat behoord.

En zal niemand uit de voorschreven gulde of schutterije, mogen scheyden ten zij hij heeft geweest koning of deken, en hetzelve geweest zijnde zal dengenen die uyt den voorschreven gulde scheyden zal, gehouden zijn, te betalen voor de opschoten en reke-

ning, thien stuyvers eens; met den onkost van den verschenen jare, tot de naaste rekening toe.

En zal men in dezen gulde niet langer staat houden op de gemeene schutterskost, dan deze navolgende dagen, te weten:

des Maandags, Dijngsdags, en 's Woensdag, Pinxterdagen, op des H. Sacrament dag en des anderen dags, op en naar St. Jan Baptist dag (mids zomers) ten waar dat elk gezel kost wilde doen of teeren op zijn eygen borse, en op deze voorschreve dagen zal men geen bier tappen, ten zij de hoogmisse ense (?) alle gedaan zijn uytgenomen eenen dag van der gezellens opschot te weten des Maandags in de Pinxterdagen en alsdan zal een ieder schutter gehouden zijn te komen onder den standaard met eenen cuesbaren boog en bouten, en gaan dan in ordonnantie met hunnen koning tot onder den vogel en van daar niet scheyden (ten dede noodzakelijk) voor dat den vogel zal afgeschoten zijn, en dan wederom gaan met hunnen koning zoo het behoort.

Zoo wie voortaan den vogel zal afgeschoten hebben die zal beschonken worden van de gemeene schutters met een kruyk wijn te weten thien potten, en eene tonne bier, des zal hij gehouden zijn 't span te verbeteren met thien stuijvers eens.

Op St. Sebastiaans dag zal men alle jaren houden een gemeene gulde en kost, met de gemeene guldebroeders en elk zal zijn omgeld betalen gelijk men in andere guldens betaalt, des zoo zullen de dekens gehouden zijn in te leggen een tonne Bier in de herberg daar den standdaard zal uytgesteken worden, en daar zal elken schutter gehouden zijn te komen des agtermiddags en betalen daar eenen gulden of twintig strs. daar, in mindernis van zijn jaargeld en mondkost, en de rest in de octave van Pinxtren na rekening.

Wat breuken van nu voortaan vervallen zullen, die zullen de dekens gehouden zijn op te brengen ende rekenen, en voor ontvangst in te brengen of zij die ontvangen hebben of niet, te weten elken deken in zijn jaar.

Of er eenige versterfenissen of bruyloften in deze voorschreve schutterij en gilde gebeurden of gevielen, of dat er eenig schutter of guldebroeder kwam tot aflijvigheid, zoo zal een ijder schutter gehouden zijn mede te gaan in ordonnantie om de voorschreve

gezel alle eer aan te doen, naar ouder costumes, en den boog van den aflijvigen zal altijd besterven op de voorschreve schutterij en gulde, of men zal daarvoor gehouden zijn te betalen thien stuyvers eens, zonder nogtans een tonne bier, die den aflijvigen den gemeenen gezellen plagt te laten, en in deze thien stuyvers niet begrepen zijn.

En zal hem niemaud weygerig of onwillig maken, die verkosen zal worden tot hoofdman of deken of die men zal kiesen om deze of andere goede ordonnantie te onderhouden en te doen onderhouden.

En zal men niemand in deze schutterije admitteren, toelaten of ontfangen, die in andere schutterij nog gezworen schutter is.

Of 't gebeurde dat in deze voorschreve schutterije of gulde, iemand rebel of onsedig was, dien zal men ontzeggen en bevelen met 's heeren knegt uyt de voorschreve schutters en guldebroeders gezelschap te blijven, nogtans zal desen gehouden zijn te betalen den onkost van het voorschreven jaar tot de naaste rekening toe.

En zal een iegelijk schutter gehouden zijn, ten alderminsten ter maand eens ter doelen te komen met zijnen boog en geschut, om broederlijke liefde en goede ordonnantie te onderhouden, te weten van Paasschen tot Bamis inclues.

Of 't gebeurde dat iemand uyt deze gulde of schutterije zijns medebroeders boog aan stukken schoot of mishandelde, dat zal altijd staan tot zeggen en uytspraak van koning, hoofdman en ouwermans tot kaveling van zijn medebroeders, en wat voors: koning, hoofdman en ouwermans daarvan zeggen en uytspreken, zal dengenen wiens boog gebroken of mishandeld is, mede tevrede moeten zijn.

Zullen de dekens als zij hunne rekening gedaan zullen hebben, gehouden zijn hunnen eed te doen, dat zij 't gemeen gezelschap wel en getrouwelijk hebben gediend, opdat de meeste menigte van de voors. schutters of guldebroeders begeert.

Voorts is geordonneerd zoo wat zaken nu voortaan den koning, hoofdman, ouwermans van de voors. gulde met de dekens ordonneren en sluyten, gehouden zijn in weerde of dezelve hier van woord tot woord gespecificeerd stonden, zonder tegenzeggen te doen of te doen doen in eeniger manieren.

Op H. Sacraments dag, of St. Jans dag zal elk schutter of guldebroeder gehouden zijn te komen onder den standaard in der gemeene gezellen herberg en gaan alzoo met hunnen koning in ordonnantie in den ommegang of processie, te weten op H. Sacraments dag met zijn tabbaard, en op St. Jans dag elk met een keusbaren boog zoo dat behoort.

Zoo wanneer op deze voors. twee dagen of op eenige ander dagen als de gemeene gezellen ten offer gaan, zal een ieder schutter of guldebroeder gehouden zijn mede ten offer te gaan, en of het gebeurde dat hem eenige schutter of schutters, guldebroer of guldebroeders misdroegen of breukten in eene van deze voors. articulen gelijk voors. staat, die zal men calangieren, te weten: zal elk schutter of guldebroeder d' een d' ander mogen calangieren en die dan gecalangierd zal worden, zal verbeuren 't elken reyse zoo dikwijls het gebeuren zal een pond wasch of vier stuyvers voor en in gebreke van betaling, dien zal men terstond mogen afpanden met 's heeren knegt op heerlijke en reale executie, en of er iemand ware die zijne calange niet en betaalde zonder eenig recht op hem te plegen, die zal verbeuren eenen Carolus gulden of twintig stuyvers, waarvan d' eene helligt geimploieerd zal worden tot 's Heeren behoef en d' andere helligt tot der gemeener schutters behoef, en denzelven gulde afpanden in manieren hierboven vermeld, maar nogtans begeren en willen de gemeene schutters en guldebroeders dat alle hunne statuten en ordonnantien voor dato dezes gemaakt zullen onderhouden worden en effect sorteren deze niet tegenstaande aan welke statuten en ordonnantien dezen tegenwoordigen hem refereert, te weten aan den brief voors. en aan de minute den voors. schutters gegeven en verleend bij Hendrik grave van Nassauw hoger memorie en aan alle andere de voors. schutters en guldebroeders statuten en ordonnantien zonder daar tegen te doen of te doen doen in eeniger manieren.

En hierin heeft Laurens van Lijkerken schout van Roosendaal als overhoofdman zijn consent gedragen met de gemeene gezellen eendragtelijk zonder arglist.

in oirconde des briefs bezegeld met ons zegelen in 't jaar ons Heeren 1550, op den 27 dag van May. Op de plique stond Oucht

A. Weunen, en was bezegeld met twee zegelen uythangende met dobbelde steerten in groen wasch.

NOTIFICATIE.

Den hoofdman van den gilde St. Sebastiaan voornoemt, rijpelijk overwogen hebbende, het overtreden van den eed, door de leden, welken zij bij den aanvang als lid in genoemden gild hebbe gedaan.

Heeft goed gevonden met genoegen van de geheele directie, nogmaals kragtens onder het oog te brengen, dat Elk en een iegelijk welken zal durven bestaan om vuilen of onkuisen praat of diskoersen te verhalen telkens zal verbeuren eene boete van tien stuyvers.

En daar van ouds bij onze voorvaderen, ja zelf bij het ruwe militair, het godslasteren een afschuw is, en op hooge lijfstraf verboden is, zoo vond den genoemden hoofdman zich grootelijks verpligt, alle de leden bijzonder te vermanen hun hiervoor te wagten en wie zal durven. bestaan zijne vermaning over het hoofd te zien, en te vloeken zal ieder keer verbeuren eene gelijke boete van tien stuyvers Hollandsch courant.

Het wordt aan alle de leden wel expresselijk, op last van hunnen eed aan het gild gedaan, opgelegt zoodra zij eenen van hunne medegildebroeders hooren vloeken of godslasteren of ontugten praat verhalen, hem wie hij zij, dadelijk te calangeren, om alzoo een onversprekelijk order in haar honorabel broederschap te houden.

Aldus gedaan te Rosendaal
den 20 Jannarij 1818. (Get.) F. Burnhouf.
hoofdman.

NIEUW REGLEMENT.

Tot handhaving van orde en nakoming der bestaande wet of reglement van het gild van St. Sebastiaan te Rosendaal, worden door de regerende en verdere leden van gemeld gild vastgesteld de navolgende bepalingen.

Artikel Een. Niemand zal tot lid van het gild worden aangenomen, dan met consent van hoofdman, ouderlieden, koning en

van het meerendeel of wel beter gezegd, met meerderheid van stemmen in het algemeen van alle de gildebroeders te zamen; en zulks met betaling van de waarde eener ton bier (zes gulden) onder aflegging van den gewonen eed om getrouw en onverbrekelijk te onderhouden alle de punten betrekkelijk de tegenwoordige of nader vast te stellen reglementen en bepalingen.

Ook zal niemand tot gildebroeder kunnen worden aangenomen, die een ergerlijk gedrag heeft of die tot een onteerend vonnis door den regter tot eenige straf zal zijn verwezen, namentlijk wanneer dit zijn mogt wegens stelen of gewelddadigheden.

Artikel twee. Niemand zal uyt voorschreve gild mogen uitgaan of zijn afscheid daarvan nemen, voor en aleer hij zal geweest zijn koning of deken en dit geweest zijnde zal hij er uit kunnen met te betalen vijftig cents, benevens zijne verschuldigde boeten van de laatste rekening en contributiegelden.

Zij die hun afscheid uit het gild nemen of daaruit worden ontslagen, hebben geen aanspraak op iets, dat aan het gild toebehoort.

Met opzigt tot diengenen die zich aan de bestaande bepalingen mogt onttrekken of in gebreke blijven van de betaling der boeten en contributiegelden (zonder daartoe uitstel bekomen te 'hebben) zal niettegenstaande hij geen koning of deken geweest is, door meerderheid van stemmen kunnen worden ontslagen.

Artikel drie. De contributie zal bedragen twee cents per week voor iederen gildebroeder, te betalen aan den penningmeester van het gild, die door de regerende leden zal zijn benoemd.

De vrouwen der gildebroeders van genoemd gild, zullen wekelijks betalen een cent, mede te betalen aan den penningmeester, welk geld door de vrouwen bij gelegenheid der teerdagen onderling kan worden verteerd, en wanneer eene vrouw van eenen nieuw aangenomen gildebroeder, hierbij tevens aangenomen zijnde, zal deze betalen een gulden vijftig cents, eens, - welk geld mede door de vrouwen te zamen zal kunnen worden verteerd.

Artikel vier. De teerdagen zullen zijn, namentlijk met St. Sebastiaan of twintigsten Januarij en den dag daaraanvolgende en met Pinksteren van ieder jaar en wel telkens een, twee of drie dagen, naarmate dit door de regering zal worden goedgevonden en de kas zulks zal toelaten.

Bij het vergaderen met opgemelde gelegenheden zullen de gildebroeders alle verpligt zijn, zich ordelijk onder elkander te gedragen en daarbij moeten zorg dragen, dat niemand aanleiding geeft tot wanorde, ongeregeldheden en twist, zullende diegene die geacht kan worden zich daaromtrent te buiten te gaan, worden geboet met vijftig cents, zoo ook degene die zich aan vloeken of andere zedebedervende uitdrukkingen zal schuldig maken, zal voor dezelfde boete worden geboet, waartoe de regerende ledenen ook de overige gildebroeders geregtigd en verpligt zullen zijn, wanneer zij dit hooren. En zal ieder die iets vermeent te moeten zeggen in opzigt van het eene of andere het gild betreffende, dit bescheiden en bedaard behooren aan te toonen en geenzins met verheffing van stem of bedreigende wijze van redenering: die dit zal te buiten gaan, zal insgelijks verbeuren de bij dit artikel bepaalde boete.

Degene die bij gelegenheid van het teeren met St. Sebastiaan of Pinksteren en andere plegtige gelegenheden van begrafenissen of anderzins, nalatig mogten blijven de mis bij te wonen, die alsdan ter zielen lafenis der overledene gildebroeders zal gedaan worden, zullen verbeuren vijftig cents, met uitzondering van wettige redenen van verschoon, hetwelk zijn zal ziekte en hetgeen tot iemands affaire zonder uitstel zou kunnen worden gevorderd. Ook de vrouwen zullen verpligt zijn de missen bij te wonen die ter zielen lafenis der overledene gildezusters zullen worden gedaan, op boete van tien cents.

Tot dit opzigt zal men de mis moeten bijwonen die tot dat einde zal worden gedaan en geenzins met eene andere terzelfde intentie te hooren.

Bij gelegenheid van het teeren met voormelde dagen, zal door de regerende leden worden bepaald hoeveel bier men zal opleggen en wat men bij die gelegenheid meerder zoude verkiezen te gebruiken, welk een en ander aan de overige gildebroeders zal worden voorgesteld en in stemming gebragt. Buiten en behalve deze teerdagen zullen alle de gildebroeders, om het even of zij schutters zijn of niet, verpligt zijn bij de schutteroefeningen te verschijnen, om de veertien dagen Zondags, tusschen Paschen en Bamis incluus, op eene boete van tien cents, en zal bij die oefeningen niemand worden toegelaten mede te schieten, dan met ge-

meen overleg, en zal men zich daarbij op dezelfde wijze te gedragen hebben, als voorschreven, op verbeurte van gelijke boete.

Op de teerdagen en bij het rotschieten zal door den rotmeester of ander daartoe te benoemen persoon, moeten worden getapt en ingeschonken en zal dit door niemand mogen worden gedaan zonder verlof van den rotmeester te hebben bekomen, op eene boete van een kan bier ($12^1/_2$ ct.) ook is het aan allen verboden, iemand buiten het gild behoorende, van het gildebier te laten drinken, op verbeurte van dertig cents.

Buiten de voormelde gevallen, als met plegtige gelegenheden met het gild ter optrekking uitgenoodigd wordende, of met te leggen comparitien vergadert zijnde, zal men zich behooren te gedragen als voormeld, en op gelijke boete als voorschreven is.

Voorts zullen alle gildebroeders zonder onderscheid behooren mede te werken, dat eensgezindheid en broederlijke verdraagzaamheid onder hen gevonden wordt en dat dit een en ander gegrond moge zijn op godsdienstige beginselen, daar toch zeker de gilden van den heiligen ridder St. Sebastiaan alleen ten doel hebben, goede en godvruchtige werken, en na den dood van ieder waardig gildebroeder deelachtig te worden van de goede werken die ter eere van dien grooten heiligen gedaan worden.

Artikel Vijf. Ingeval iemand der gildebroeders onverhoopt zich mogt schuldig maken aan wangedrag of andere ongeregeldheden die een onteerend vonnis ten gevolge hebben, zal de zoodanige vervallen worden verklaard van lid van het gild te zijn, ook zal degene die mogt trachten het gild te benadeelen, mede uit hetzelve als vervallen worden beschouwd, even als degene die zijne verschuldigde contributie of boeten niet mogt voldoen (zonder daartoe uitstel te hebben bekomen) vervallen wordt beschouwd en ontsiagen.

Artikel Zes. Met betrekking tot Artikel Een om als gildebroeder te worden aangenomen, zal voortaan niemand worden toegelaten, dan zij die schutters zijn of zich daarin willen oefenen, terwijl bij overlijden of uitgaan van het Gild, boog en pijl in het eerste geval aan het gild zal verblijven, en in het laatste geval vijftig cents zal moeten worden betaald, ditate verstaan met bijbetaling van coutributie en verschuldigde boeten; ook zullen de erfgenamen

van eenen overledenen gildebroeder boog en pijl kunnen terugvorderen mits betalende vijftig cents.

Artikel Zeven. Ten aanzien der regerende leden, deze zullen bestaan uit hoofdman, ouderlieden, koning en dekens (regerende en jonge dekens). De hoofdman wordt gekozen uit de gildebroeders, zonder in aanmerking te nemen den tijd van inkomen in het gild. De ouderlieden zullen zijn de drie oudste leden van het gild. De koning wordt met Pinkster en om de drie jaren, door het schieten, op de gebruikelijke wijze benoemd en de dekenschap verwisselt zich met ieder jaar als naar gewoonte; niemand zal de functiën, hiervoor genoemd, hem opgelegd wordende te aanvaarden, mogen van de hand wijzen, maar verpligt zijn deze aan te nemen en naar behooren volgens zijnen eed waar te nemen en de voordeelen van het gild als een waardig gildebroeder betrachten.

Artikel Acht. Wanneer een gildebroeder komt te overlijden, zal deze door de gildebroeders worden gedragen, waarbij alle zullen moeten tegenwoordig zijn, op de gebruikelijke wijze.

Het oud bestaande reglement blijft in zijne volle kracht en waarde en wordt dit daarbij gevoegd tot opheldering en verbetering, en opdat dit te allen tijde effect sorteren zoude en niemand onwetendheid zou kunnen voorwenden, wordt deze door alle de gildebroeders na voorlezing geteekend.

Rosendaal, den 15 Januarij 1854.

NADERE BEPALING.

De ondergeteekende, hoofdman van het gild van St. Sebastiaan te Rosendaal, in aanmerking nemende de misbruiken die in voorschreven gild voorvallen, wordt bepaald en vastgesteld, dat zij die zich voortaan bij het teeren of andere gelegenheden onzedelijk zullen gedragen of omhelzingen doen met vrouwen van den een of anderen gildebroeder, zullen geacht worden zich schuldig te maken aan wangedrag en desverkiezende van den ondergeteekenden en de ouderlieden, uit het gild kunnen worden verwijderd.

Met goedkeuring van de medeondergeteekende ouderlieden wordt het vorenstaande vastgesteld.

Rosendaal, den 20 mei 1862.

NOG NADERE BEPALING.

Aangezien tusschen den afloop en het begin der rotdagen of schietoefeningen, geene vastgestelde dagen voor vergaderingen bestaan en het algemeen belang van het gild zulks echter vordert, zoo wordt door dezen bepaald, dat voortaan, te rekenen van heden, iederen eersten Zondag der maand des avonds om vijf ure, op eene boete van tien cents, tusschen bovengemelden tijd, eene algemeene vergadering zal worden gehouden waarbij de voorkomende belangen van het gild zullen kunnen worden behandeld, en gelegenheid zal bestaan tot betaling van contributie, enz.

Rosendaal, den 7 december 1862.

VEREENIGING VOOR NOORDNEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Matthijs de Casteleyn, (Vgl. Nav. XXII, blz. 361 of Bouwsteenen II, blz. 103.) is een zeer gekend vlaamsch rederijker, geboren te Oudenaarde in 1488, aldaar overleden in 1550. (J. F. J. Heremans, Nederlandsche Dichterhalle, II blz. 545; F. A. Snellaert, Schets eener Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde, 4e uitg. 1866, blz. 88; Jonckbloet, Beknopte geschiedenis 1872, blz. 123).

Zijne »Const van Rhetorike enz. bij wilent heer Mathijs der Castelein, Priester, ende excellent Poëte moderne," werd na zijn dood eerst uitgegeven te Gent in 1555 bij Jan Cauweel, en beleefde in dezelfde stad nog 3 uitgaven in 1571 bij de Ww. van Gheeraert van Salenson, in 1573 bij Gislein Manilius, zonder jaartal bij Jan van Saleuson. (F. van der Haeghen, Bibliographie Gantoise, I, 135, 197, 359, VI, 20), en werd later te Rotterdam herdrukt, in 1612 bij Felix van Sambix en in 1616 bij Jan van Waesberghe (F. v. d. Haeghen, zelfde werk, VI, 20 en I, 135).

Zijne Diversche liedekens werden te Gent in 1573 met de voysen uitgegeven, waarover de drukker Ghilein Manilius de volgende verklaring geeft.

»Den Drucker tot den goetwilleghen Zangher saluyt.

Lustighen zangher die ghenouchte schept int zinghen / hier hebdy Casteleyns Liedekins met de voysen oft wysen daer by ghevought / die ick met groote moeyte / cost ende aerbeyt / deur langhe ende veel zouckens vercreghen hebbe van zommighe liefhebbers binnen ende buijten Audenaerde / ende daer naer op musijck noten ghestelt / opdat / die de voysen niet en weten te beter moghen daer aen gheraken." (F. v. d. Haeghen, zelfde werk, VI, 25).

Heeft nu Mathijs de Casteleyn zelf die voysen gecomponeerd, of heeft hij, gelijk het meestal gebeurde, zijne liedekens gedicht op *bestaande voysen?* De aangehaalde titel van de rotterdamsche uitgave van 1616 zou het eerste doen vermoeden, doch schijnt mij, bij gebrek aan stellige bewijzen, niet afdoende.

Gent. J. VUIJLSTEKE.

Hemony. (Pieter) (z. Bouwsteenen II, blz. 24). Nopens de werkzaamheid van den klokkengieter Pieter Hemony van Zutfen (niet van Amsterdam [1]) te Gent in de jaren 1658—1661, waar hij een groot getal klokken goot niet alleen voor het Belfort, maar ook voor kerken en kloosters, bevat het werk *Juste Bellet, chroniqueur Gantois au XVIIe siècle par Edm. de Busscher, archiviste, Gand,* 1873, blz. 103—109, volledige inlichtingen. Op blz. 43, in de notes, wordt aan het door mr. Pieter Hemony gegoten klokkenspel van het Belfort, hetwelk op blz. 89 nog vermeld staat als een der *seven nieuwe wonderen van Ghendt,* groote lof gegeven, en blijkt het dat hij poorter van Gent werd:

»Den 16 april 1661 is ten boecke van de poorterije gheannoteert »als poorter Mr. Pieter Hemony, clockghieter van style, gheboren »te Leuecourt, in Lorainen, omme te ghenieten ende jouisseren der »privilegiën ghelyck alle andere poorters." (Getrokken uit het *Poorters-boeck).*

Gent. J. VUIJLSTEKE.

[1]) Het schijnt den geachten inzender van dit berigt niet bekend te zijn, dat de gebroeders Hemony, eerst te Zutfen, later te Amsterdam hunne gieterij hebben gehad. S.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

J. de Montignij, E. Laurillard, J. Anspach, J. H. Geerke, P. van Wijk Jr., R. R., A. A. Molhuysen.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. N°. 37.

Nieuwe Serie 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

12 September 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen.

Locke in Nederland. — Baron de Loë. — Bouffonidor. — Marron. — J. Haverkamp . . . . 433.
Antoni en Gijsbrecht de Vos. — Geslacht van Lockhorst. — Geslacht van Wesel. — Geslacht Ockhuijsen . . . . 434.

Antwoorden.

Van Eussen. — Archief van het leenhof van Brabant . . . . 435.
Geslacht Westendorp. . . . . 436.

Aanteekeningen.

Holderdebolder . . . . 442.
Olifanten in Europa. . . . . 443.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

XXXI. **Anna van der Meer.** Gaarne zoude men vernemen, met wien is gehuwd geweest: Anna of Johanna van der Meer, dochter van Jan en van Annetje van Ginck, gedoopt in de Oude kerk te Delft 27 febr. 1680 en Anna .... van der Meer, dochter van Pieter en van Maria van Groenewegen, gedoopt in de Nieuwe kerk te Delft 24 oct. 1680.

P. B.

VRAGEN.

Locke in Nederland. Wat is er bekend van L's verblijf in Nederland, en wat zijn de bronnen?

[Aangaande het verblijf van Locke te Utrecht vindt men iets Nav. XIII, bl. 269, 340; XIV, bl. 9.]

Bouffonidor. Wat is er van dezen schrijver van le Proces des trois Rois 1780, bekend? Is hij ook de auteur van l'Appel au Pape?

Baron de Loë. Wie was baron de Loë, die in 1789 te Munster bij Ph. Henri Perrenon uitgaf Recherches sur la vraie cause de nos troubles et sur le moyen de les faire tourner au bonheur de la patrie en nog in 't zelfde jaar daarop een supplement deed volgen?

Marron. In het vorige jaar verschenen te Parijs de Mémoires de Ch. Paul de Kock, waarin over zijn vader J. C. de Kock, den bekenden patriot, inzonderheid over diens dood en de redding zijner weduwe door Fouquier-Tinville belangrijke mededeelingen voorkomen. Daarin wordt ook gunstig melding gemaakt van le pasteur protestant Marron, die tot 1833, het jaar van zijn overlijden, jaarlijks bij Paul de Kock kwam om geld voor zijn armen te vragen. Wie kan over dezen ook bekenden patriot meer bijzonderheden mededeelen? Hoe kwam hij in Holland? en waar bleef hij na zijn vertrek? Werd hij toen dadelijk pasteur te Parijs?

J. Haverkamp. Wie was J. H., de schrijver van de Historie van het leven, de ziekte, dood en begravinge van Z. D. H. Willem IV enz., waarvan de tweede druk verscheen in 1788? Zijn boek bevat, behalve officieele stukken, allerlei details, die doen vermoeden, dat hij door personen uit de prinselijke omgeving inlichtingen heeft ontvangen. Wanneer verscheen de eerste uitgave?

Antonie en Gijsbrecht de Vos. Te Sas van Gent gebruikt men bij het avondmaal drie zilveren schotels en dito kan. In den rand der schotels staat gegraveerd: »vrijwillige gift van een kan en drij schotels tot gebruijck van des Heeren heijligh nachtmael gemaeckt aen de kerck van Zas van Gendt, door de Heer Antoni de Vos, oudschepen en ouderlingh deser steede den 24 Sept. 1726". — In de borden staat het wapen: *ec:* 1 et 4 échiqueté d'or et d'arg., 2 et 3 un renard accroupi au champ d'argent. *C* le renard de l'éçu. En den 7 mei 1728 erfde de kerkenraad van Filippine van heer kap. Gijsbrecht de Vos eene som van 50 gulden voor de armen. — De kerk dier gemeente had in 1719 een groote en twee kleine zilveren schotels geërfd van den commandeur Pieter de Bels, voorzien van zijnen naam en wapens als heer van Coppendamme en Bohnem, benevens eene som van 100 £ vl. of 600 gulden aan geld.

Wie weet mij iets van die heeren de Vos mede te deelen.

St. Gilles-Waes. F. CALAND.

Geslacht van Lockhorst. Wie waren de kinderen van Huijbert v. L. en Maria Verboom? Wiens zoon was Pieter v. L., gehuwd met Maria van der Bijl, en wie waren hunne kinderen? Zijn ook nakomelingen bekend van Jan en Pieter v. L. (broeders?), van Huijbert v. L, gehuwd met Catharina Rees, en van Adam v. L., heer van Zuilen, en van diens broeder Cornelis v. L., heer v. Lier, zonen van Cornelis en Geertrui Spoor? Was Adam gehuwd met Swana v. Ledenberg en Cornelis met Catharina Hardebol? Wiens zoon was Jacob v. L., † febr. 1385, gehuwd met Machteld van Drakenburg? Wie was de stamvader van de sedert de 2e helft der 15e eeuw te Leiden verblijf gehouden hebbende linie van het geslacht v. L.?

S.

Geslacht v. Wesel. Wie waren de ouders en grootouders van Anthonij van Wesel of Wezele, † 1757, advocaat fiscaal v. d. hove v. Holland?

S.

Geslacht Ockhuijsen. In de lijst van bekende huwelijkspenningen in de 18e en 19e eeuw geslagen door bijzondere personen, verstrekt

door C. G. B. (Nav. VI, bl. 73), wordt o. a. melding gemaakt van eenen penning, geslagen ter gelegenheid van de 25jarige echtvereeniging (14 sept. 1768) van Adriaan Ockhuysen en Alida Maria van Liesvelt. Indien iemand genealogische opgaven betreffende genoemde personen en hunne descendenten en vooral de beschrijving van de hoogstwaarschijnlijk op de bedoelde penningen voorkomende wapens der familiën Ockhuysen en Liesvelt kon verstrekken, zou hij mij zeer verpligten.

H. C. VAN BAKKENES.

ANTWOORDEN.

Van Eussen (XXIV, bl. 326). Men vraagt: is deze schilder een onzer groote meesters? Ik heb dien naam nooit vermeld gevonden en kan daarom vooralsnog geen bepaald antwoord geven. Maar misschien zal ik toch de zaak kunnen ophelderen. Bestaan er niet vele verbakken namen, die na grondig onderzoek door mij zijn opgelost? Daaronder zal deze van Eussen naar mijn oordeel ook wel behooren. Bepaald wordt daar door vrager gezegd, dat hij eene schilderij, »een bloemstuk van van Eussen gezien heeft, dat zeer schoon was". Dit neemt, dunkt mij, allen twijfel weg. Dit werk moet tot eene groote school behooren en kan dus niet ligt van een onbekenden zijn. Staat de naam van van Eussen er duidelijk op, wel nu, dan heeft de eene of andere reizende belgische of fransche kunstkooper daardoor de markt der schilderijen van de De Heems en andere tot den prijs der steeds in waarde stijgende bloemstukken van van Huijsem trachten op te voeren. Door welk middel, was hem hetzelfde: de koopers zagen dikwijls alleen naar den naam en zoo werd het een zeer voordeelige handel. Als men zich kan herinneren, dat eene halve eeuw geleden een kunstenaar in België met een stroom van kunstkoopers in aanraking kwam, en gehoord heeft hoe de namen der kunstenaars daar werden uitgesproken, zal men zich niet verwonderen dat de letter H door velen vergeten werd, en dat *van Eussen* gezegd werd om *van Huijsem* aan te duiden. Want de litteratuur der kunst werd

eerst later bij hen bekend en eerst later dus ook lette men er op om de spelling der namen wat naauwkeuriger in acht te nemen. De naam op het bloemstuk zal door een verdooper der kunst, op den klank af, na wegneming van den oorspronkelijken naam, op het stuk zijn gesteld. — Het zal mij zeer aangenaam zijn, te vernemen dat mijne opheldering in dit geval niet van toepassing is. Maar er is reden om niet te ligtgeloovig te zijn, als ons de naam des vervaardigers van eene schilderij wordt genoemd. Velen zijn ook in dit opzigt wantrouwend: het blijkt duidelijk hieruit, dat bekende stukken, die onheugelijke tijden van het eene voorname kabinet naar het andere zijn overgegaan, door de liefhebbers met schatten betaald zijn: want omtrent deze stukken twijfelen zij niet, omdat zij nooit in handen van kunstkoopers hebben berust. In gansch Europa hoort men thans de hevigste twisten over de echtheid of onechtheid van schilderijen, in den loop der tijden verdoopt of door kopijen verdubbeld.

U. C. KRAMM.

Archief van het leenhof van Brabant (XXIV, bl. 326). Den heer A. J. C. Kremer zij berigt, dat kortelings geleden in de couranten is meêgedeeld, dat de archiven en registers van resolutiën van den voormaligen raad en leenhove van Brabant, tot dus verre te Breda in de bovenlocalen van de arrondissements regtbank berustende, zullen overgebragt worden naar het provinciaal archief te 's Hertogenbosch.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Westendorp. (Vgl. XX. bl. 313) »De tijd en plaats der geboorte van Westendorp — zegt mr. H. O. Feith, in de inleiding tot het *Dagboek of aanteekeningen van Dr. Georgius Westendorp*, 1566-1578 — zijn niet bekend. Het eerste berigt over hem is van het jaar 1564, toen hij, zoo als hij zelf verhaalt in eenen brief van den 19den febr. 1577 aan burgemeesteren en raad gezonden uit zijne gevangenis in het stadswijnhuis te Groningen, »in deser »stadt gehylicht synde, hem stedes (sonder jactantie tho schryven) »als een from Catholyck rechtsgeleerder," heeft gedragen. Uit een vonnis te Groningen gewezen, den 15 april 1564, ziet men, dat

hij was gehuwd met Euerth Grevinghe [1]). In evengenoemden brief geeft hij verder te kennen, dat hij tot de komst van Alba te Groningen, in »syn priuaet studeren ende leuen" was gebleven, doch toen was begonnen de belangen der stad, die van haren advocaat [2]) was beroofd, eerst te verdedigen voor den hertog, en daarna in 1569, de »sittende raedt ende officieren," die door den commissaris Charles Quarré »in persone" waren »beschuldiget," welke »heren ende vrunden ontschult schriftelicken en mondt»licken soe wel hier als jnden houe van Brussel dermaten" door hem waren »verdediget, dat der calumniatoren ende stads mis»gunneren voernemen opgenomen ende die beschuldichden defensie »voer guet angenommen iss gewest." Deze goede diensten aan de stad en hare regering bewezen, zullen dan ook wel de aanleiding zijn geweest tot zijne benoeming van Syndikus der stad, welke betrekking, den 12 sept. 1569 hem voor den tijd van drie jaren opgedragen, naderhand nog voor een gelijk tijdperk verlengd werd.

»Als ijverig spaansch- en koningsgezinde was hij zeer gezien bij den hertog van Alba, die ook niet aarzelde hem, in 1572 te Brussel zijnde, eene zending naar den vorst van Gulik, Kleef en Berg toe te vertrouwen. De diensten door hem in deze zending bewezen werden beloond door eenen gouden halsketting, welken hij den 17 november van den hertog van Gulik ontving, en door een dergelijk geschenk, waarmede Alba hem den 23 dierzelfde maand begiftigde.

»Volgens zijn eigen gevoelen had hij de stad gedurende zijne betrekking van Syndicus ten hove, »naeder bedroeffder tyden ge-

---

[1]) Bladz. 557 van het *Stads-Ordelboek*, in het archief van Gron. — Denkelijk uit het geslacht van dien naam, ook Grevinck geheeten, vermoedelijk niet uit Groningerland herkomstig, maar daar reeds in oorkonden van 1474 vermeld, 't welk zijn zetel te Leermens had en in 1797 uitstierf, volgens mr. H. O. Feith (vader van bovengen.) Gron. beklemregt, I, 332. 't Wapen geven Ferwerda en Rietstap, — 't Was bij gelegenheid der bevestiging van Luert Grevinghe tot pastoor te Bedum, 26 julij 1547, dat Bartholt Entens, vader van den Watergeus, door Ewsums knecht werd doodgeslagen. Gron. Volksalm. 1846, bl. 219. — Edsard Grevinck kwam met den door Leicester gezonden drost in julij 1586 te Harderwijk. Schrassert, Beschr. v. Harderw., 2de dr. I, 68.

[2]) Feith noemt hem niet. Zeker Hessel Aysma, stads syndicus?

»legentheit altyt jn meerder aduanchement ende profyten als an-»deren nabuirlanden ende steden [1])" gebragt. Tot aan den 10 sept. 1575 bleef hij als syndicus voor de stad Groningen werkzaam. Op dien dag werd hij ontslagen, en ontving den 16 der zelfde maand, tegen zijnen wil en dank, zoo als hij aanteekende, eene benoeming tot raadsheer in het Hof van Friesland.

»Hij aanvaardde dezen post, volgens zijn dagboek, den 4 febr. 1576, na alvorens op dien dag den eed in handen van den president te hebben afgelegd [2]). Eervol was de onderscheiding, hem door deze aanstelling te beurt gevallen, te eervoller, omdat hij, zoo als Viglius aan Joachim Hopper, den 29 maart 1576 schreef, aan Idzardus Zickinga was opgevolgd en daarbij boven vele Friezen, die om dien post hadden gevraagd, was voorgetrokken, »et »multis nostratibus locum eum petentibus praelatus [3])."

»Met het begin van 1578 houden de aanteekeningen in het dagregister op, en men treft Westendorp ook niet meer in eenige openbare handeling aan. In het archief is nog een brief van hem, van den 15 sept. 1581, in welken hij zich noemt raadsheer en rentmeester generaal van Friesland. Nog later berigt van hem vindt men in een exemplaar van de *Naamrol der Raden van het Hof van Friesland* [4]), met wit papier doorschoten, in welke door den raadsheer Eduard Marius van Burmania het volgende bij zijnen naam werd aangeteekend, »Con. Maj. tho Hispaniē Raedt en Rentm̄r A°. 1587 te Groningen onder de Kalende broders." In de rol der kalendebroeders van Groningen, in het archief aanwezig, wordt de naam van Westendorp echter niet gevonden. Ook

---

[1]) Brief van 19 febr. 1577 in het archief.

[2]) In het *Commissiebouck* van het hof van Friesland, loopende van 1550 tot 1799, waarin al de aanstellingen der raadsheeren, grietslieden en andere ambtenaren geregistreerd zijn, vindt men ook de aanstelling van Westendorp, gedateerd den 15den sept. 1575, en daarachter vermeld, dat hij den eed voor den president Igram van Achelen heeft afgelegd op den 6den febr. 1576. — In de *Quaclappen* of *Quaetclappers*, civiele rollen of registers van het hof, in welke de presente raden in margine dagelijks werden aangeteekend, komt Westendorp niet verder voor dan in 't voorjaar van 1577. Later vindt men zijnen naam niet.

[3]) Hoynck v. Papendr. I, p. II, blz. 862.

[4]) In het bezit van den heer J. van Leeuwen (sedert overleden, in wiens nagelatene verzameling ik het niet terugvind), van wien ook de aant. hierbov. n°. 2.

moet men het zeer betwijfelen, of hij destijds nog wel in die stad zijn verblijf hield. Zijn huis toch, gelegen aan de westzijde (sic) van de St. Martini-toren, nabij het oude regthuis (sic) en door hem, blijkens eene in het archief berustende verzegeling, in 1567 bewoond, was reeds voor eenige jaren, in het najaar van 1577, bij de stedelijke regering in gebruik, die het toen bezigde tot eene gevangenis der Ommelander heeren. Later werd »hoer gefengniszen huisz off Westendorps huisz etlichen tyt van jaren [1])" verhuurd. Ook uit hetgeen Abel Eppens in zijn manuscript kronijk, blz. 918, bij het jaar 1587 heeft gevoegd, blijkt het duidelijk, dat Westendorp in dat jaar zijne woning te Leeuwarden had gevestigd, »vnd »ys nochtans in Westerlant graaf Willum byn Lewerden myt »moert vnd brandt angesocht dorch Verdugo, D. Westendorp, »Camminga vnd den olden Westphreschen President."

»Zijn de latere lotgevallen van Westendorp niet bekend, die van zijn openbaar leven zijn daarentegen vrij naauwkeurig in het nu volgende dagboek aangeteekend." Tot zoo ver de heer Feith, in den Vrijen Fries. N. S., dl. I, Leeuw. 1854, bl. 41 volgg.

Of latere nasporingen omtrent hem, zijn geslacht en zijne nakomelingen, een gunstig resultaat gehad hebben, is mij onbekend. Alleen blijkt nog uit het register van het archief van Groningen, 1ste vervolg, bl. 136, n°. 64, dat daar een brief aanwezig is van 25 febr. 1594, »waarbij Francois de Verdugo uit het leger voor Coevorden verzoekt, aan burgemrn. en raad van Groningen, hem in het geheim te willen opgeven de sterkte der krijgsmagt van den vijand in de Ommelanden, alsmede de door den raadsheer Westendorp te Groningen verzochte paspoorten voor zijne bloedverwanten in Campen en Vollenhove te onderzoeken en daarin naar goeddunken te handelen."

Zijn grafschrift, in de kerk der groote Karmelieten te Brussel, den heer Feith onbekend gebleven, vindt men in Le grand théatre sacré de Brabant, t. I, pag. 258:

---

[1]) Rengers v. t. Post Werken, dl. II, bl. 143. Zie mede bl. 67, 69, 71, 76, 69 en 116, en (door Feith overgeslagen) 295, waar de ligging van dit huis nader aangeduid wordt: „Westendorps huis tegent koer van S. Martenskercke."

Tegitur hoc saxo Corpus Nobilis Domini D. GEORGII a WESTENDORP Consiliarii Reg. Maj. Receptorisque generalis totius Frisiæ dum viveret. Obiit Ao. 1608. die 3. Julii.

In meergemeld archief is nog een brief van burgem. en raad van Schuttorpe, van 11 jan. 1569, aan burgemn. en raad van Groningen, dat Arendt ten Kohlenberch erfgenaam is van de te Groningen gestorvene Hille Varwers, van den *Westendorpe.*

Vermoedelijk was Georgius Westendorp (ook: van Westendorp, blijkens de onderteekening van zijne brieven) een van die talrijke vreemdelingen, die, even als de Ubbena's en anderen [1]), om de eene of andere reden hun land verlieten, zich te Groningen kwamen vestigen, en daar, veelal door vermaagschapping met aanzienlijke geslachten, in 't bestuur en aan rijkdom geraakten.

Van 1655 tot 1684 komt in de Ostfriesische Geschichte van Wiarda, 5 B. S. 111 ff., 6 B. S. 106 ff., en in Funcks Ostfriesische oder Auricher Chronick, 6 Th. S. 200, 276, 293, 7 Th. S. 52, 201, 238, de »landschaftliche Secretair" Hummo Westendorf voor [2]), wiens afstammelingen of naastverwanten ongetwijfeld de hieronder volgende zijn.

Folkmer Beninga, zu Grimersum, Dornum und Arrel Häuptling, des ostfries. Hofgerichts Hofrichter, gebohren 1670 den 22 Febr., starb 1717 den 13. Sept. Gemahlin 1695 Beatrix Wilhelmina Zoete (de) Lake (Laeke) von Villers, wijl. Jr. Philip Freijherr von Zevender und Anna van der Duus (Does) von Noortwijck Tochter, gebohren 1670 den 17 Maii, starb 1718 den 27 Jan. zu Grimersum, alt. 48. Davon

Anna Eva Beninga, geb. 1696 den 16 Jun., verheir. 1718 an

---

1) „Als Popco Everardus des Everardi van Embden soen, Jochum Ubbens, des Willum Ubbens drostes van Embden um die religioens saken als papist na Gron. vertogen, uth Larrelt geboren (vgl. Harkenroht, Oostfr. Oorspr., 285), we oek Frerick Moijsteens uth Embden. Item Derck Robers, Egbert Upkens (of Upkena) bij Lier enes koesteren soen, nu secretarien, radt und borgemesteren, hoeffmannen gemaket." Abel Eppens ms. kronijk, in afschrift door v. Halsema, bl. 1095, op 't jaar 1588, van de „nije Ineomelingen regenten" sprekende.

2) Henric. Westendorph komt nog vroeger voor, bij Tjaden, Gel. Ostfrl. 2 B. S. 237, die ook, 3 B. S. 47, F. Westendorph vermeldt.

Habbo Baron von Westendorph zu Uttum, starb 1737 den 15 dec. [1]).

Hummo Folkmer, Baron von Westendorph, gent. Beninga, geb. 1719 den 11 Julii, starb 1736 den 2 Febr. auf der Universit. Halle in Sachsen. C.A.R.I.P.

Utenia of Urenia, geb. 1720 den 6 Jun., st. 1724.

Philip Henrich, geb. 1721 den 7 Jul., st. bald. (Ms. genealogie van Beninga, uit J. D. H. Möhlmann's verzameling (catal. no. 7649), in mei 1865 te Emden geveild.)

Voor mij liggen: Urtheil über das Westendorpsche Fideicommisz, mit widerlegenden Anmerkungen von Habbo Johan Leonhard Bluhm, als Erben des Freiherrn Habbo von Westendorph. Aurich, 1814, en: Ueber den Einflusz des Französischen Rechts auf Fidei-Commisse in Deutschland, mit besonderer Rücksicht auf den Bluhmschen Rechtsstreit über das von Westendorpsche Fidei-Commisz in Ostfriesland, entworfen von H. Leisemühl. Braunschw. 1830. Laatstgenoemde schrijver verwijst nog § 2. naar een geschriftje van den Oberamtmann Bluhm te Pewsum, 't welk onder den titel: Species facti et deductio juris ex fidei-commisso et pacto familiae des Oberamtmann's Bluhm etc., te Emden (Wittwe Hyner und Sohn, 1830) als manuscript gedrukt werd, en zegt daar o. a : »Im Jahr 1737 verstarb der Freiherr von Westendorph zu Uttum (in Ostfriesland) mit Hinterlassung eines Testamentes, in welchem er einem Verwandten und Freunde, dem Rath Bluhm (Vater des Klägers) sein gesammtes Vermögen vermachte, jedoch hinsichtlich desselben ein Fidei-Commisz zum Besten

---

[1]) Funck schrijft t. a p. 8 Th. S. 79—80: „Nunmehro in diesem Herbstmonat (1717) gesegnete auch das zeitliche Herr Folpmar von Beninga, Herr zu Grimersum, Dornum und Arrel, Hofrichter bey dem Hochfürstl. Ostfries. Hofgericht. Und eben mit ihm starb aus der Nahme und Stamm von Beninga, der sonsten von vielen hundert Jahren her in Ostfriesland bekant und im Ruhm gewesen. Von seiner Gemahlin Fr. Beatrix Wilhelmina Soete von Villers, Fr. zu Sevender (die ihm einige Monate hernach gefolget, neml. den 26 Januar 1718), hat er 4 Fräuleins hinterlassen. Die älteste hievon, Anna Eva, ist 1718 den 13. Nov. an Herrn Habbo von Westendorp verehliget worden." — De „Freifrau Eva von Westendorph" bewoonde in 1727 den Beningaburg te Grimersum. Wiarda l. c. 7, 346; zie ook Tjaden l. c. 3, 172.

der Bluhmschen Familie anordnete, mit Aussetzung vieler ansehnlichen Legate. Das ganze Testament des von Westendorph findet sich in der Bluhmschen Schrift als Anlage."

Van wien hij den titel van baron verkreeg, bleek mij niet, evenmin, welk wapen door hem en door dr. Georgius Westendorp gevoerd werd.

M°.

AANTEEKENINGEN.

Holderdebolder, beteekent in chaotische verwarring. Deze uitdrukking komt overeen met het *tohu-wa-bohu* in Genesis. Van waar komt die uitdrukking in onze taal en wat is hare eigenlijke beteekenis?

Zoodra die vraag bij mij oprees, was zij ook beantwoord. Duidelijk is het, dat men hier heeft te doen met Holder en Balder, met Holder en Balder der noordsche mythologie, met den god van den nacht en van den dag. De blinde Holder, die door 't verraad van Loke, zijnen broeder den schoonen Balder, doodde, is de voorstelling van den nacht, gelijk Balder die is van den dag.

Er is nog meer wat aan beide goden denken doet, in onze taal overgebleven. Nog spreken wij van »in het *holle* van den nacht" en van »in het *volle* van den dag", alsof wij ons het etmaal als een hollen halfkogel voorstelden, van welken nu eens de holle en dan de volle kant naar ons was toegekeerd, of wel ons de wereld denken als eene schijf, die nu eens naar boven vol gaat staan en dan weder inzakt, waardoor natuurlijk hun die op het midden wonen de gelegenheid benomen wordt over den rand te zien. Volgens die voorstelling sluit zich de aarde des avonds gelijk de kelk van eene bloem en gaat ze des morgens weer open.

Waarlijk een zeer poëtisch beeld, eene vinding die men niet verwachten zou bij een volk, dat ons in den regel zoo ruw wordt voorgesteld, als barbaren die in hunne *draken* langs de kusten stroopten en overal moord en verwoesting bragten waar zij kwamen.

Ook in een paar plaats-namen is de herinnering aan Holder en Bolder bewaard, nl. op Ameland, waar men nog heden ten dage aantreft het westelijke *Hollum* en het oostelijke liggende *Ballum*. Men beweert ook dat Egmond a/Zee vroeger Hallum zou geheten hebben. Egmond-binnen heette toen misschien Ballum, ten zij Bakkum vroeger Ballum geheten heeft. Waarschijnlijk waren op die plaatsen heiligdommen, aan den dienst van beide broeders gewijd.

A. J. C. KREMER.

[De verklaring door den heer Kremer gegeven is vernuftig en heeft wel eenigen schijn van waarheid. Maar ik geloof toch dat zij te ver gezocht is. De beteekenis van *holderdebolder* is ook, meen ik, eene andere dan door hem wordt opgegeven. Men zegt, hij of het viel *holderdebolder* van de trappen, en wil daarmede te kennen geven, dat de persoon of het voorwerp waar men van spreekt niet van de trappen *gleed,* maar er af *tuimelde.* En »dat gaat daar *holderdebolder* over den zolder," zegt men van iets, dat met groote snelheid en groot gedruisch zich over den zolder beweegt. *Holderdebolder* komt dus in beteekenis vrij wel overeen met *hals over kop* en in oorsprong verschilt het, meen ik, daar ook niet veel van. Ik houd het voor *hol over bol.* Het wordt eigenlijk van holle voorwerpen, b. v. eenen hoed, eenen emmer en derg. gezegd. Vallen die voorwerpen, dan keeren zij gedurig om en het holle valt over het bolle heen.]

Olifanten in Europa. (Vgl. XXIII. bl. 587.) 1483. Es war ein Edelmann hier mit einem Elephanten, wer ihn sehen wolte, muszte einen Kreutzer geben. War vor keiner in diesen Landen gesehen. Er wurde gezeiget in Hansz Besserers Stadel bey S. Antoni Capell [1]). Christoph Schorer, Memminger Chronick.

1629. Den 7. Julij bracht man einen Elephanten hieher, war im Schulerhoff gewiesen, ein Person gab ein Batzen. Ibid.

Schlager vermeldt in zijne Beiträge zur mittelalterl. Topographie des Grabenplatzes in Wien und der in denselben einmünden-

---

[1]) De Besserers zaten te Ulm en te Memmingen in het patriciaat.

den Strassen (Wiener Skizzen aus dem Mittelalter, N. F., II. Bd. S. 358—359):

»Das Haus zur Krone," an der östlichen Schmalseite des Grabenplatzes, den letzteren überschauend, liegt fast in einer Linie mit der Einmündung der Dorotheergasse. Noch heut zu Tage zeigt es sich, dem Anfange des 16 Jahrhunderts entstammend, in seiner alterthümlichen Gestalt mit zwei hohen Giebeldächern. Es war damals »zum schwarzen Elephanten" benannt, von dem lebensgrossen Frescogemälde des ersten von Max II. bei seiner Rückkehr aus Spanien im Jahre 1552, unter ungeheurem Aufsehen nach Wien gebrachten Elephanten [1]), welches sich (zeuge der Abbildungen der Huldigungsfeier 1705, dann bei Delsenbach und Pfeffel-Kleiner) auf der dem Stockimeisenplatze entlang laufenden Seite des Hauses, gegen die Ecke hin mit folgender Beischrift befand:

Sincera pictura Elephantis
Quem Serenissimus Rex
Maximilianus
primo Viennae spectandum
exhibuit
Mense April Anno MDLII.

M°.

---

[1]) *Attulit secum (Maxtmilianus)* Elephantem Viennae nec dum visum heisst es, nach einer gleichzeitigen Aufzeichnung im Consp. hist. Univ. Vienn. II 186. Wie gross der Enthusiasmus über die Erscheinung dieses Elephanten war, beweiset, dass man sogar von ihm sang:

— — — *qui te, dictu mirabile, visum*
Succiduis pedibus, ceu quoddam numen, adorat (!!)

Der, als Symbol der Indolenz sprichwörtlich gewordene, und in diesem Sinne auch in Hatners Predigen exemplifizirte „Elephant vom Graben" verschwand erst im letzten Decennium des vorigen Jahrhundertes.

ONZE BRIEVENBUS.

MARIUS. Omtrent de spectatoiiale geschriften der 18e eeuw zal het werk van J. Hartog over dat onderwerp u de verlangde inlichtingen kunnen geven. Over het versjen, zoo als men verhaalde, in de Nieuwe kerk te Amsterdam gevonden, kunt gij o. a. nazien Nav. XI, bl. 199, 260; XII, bl. 134.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

d. G. J., G. A. SIX, LABORANTER, H. B. MARTINI VAN GEFFEN, H. M. C. v. O., VON BRUCKEN FOCK.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 38. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

19 September 1874.

INHOUD.

Vragen. Blz.

Onthouding als protest. — Orlamünde. — Wapen van Blarickhorst, enz. . 445.

G. van Hardenbroek, enz. . . . . 446.

Antwoorden.

Aardbevingen in Nederland . . . . 446.

Claas Jansz. Vooght. geometra. — Graaf van Zevenaar. — Willem de Clercq. — Geslacht Moojen. . . . . 447.

Aanteekeningen.

Kakographie. . . . . 449.

Spelfouten, als bron van inkomsten. . . . . 450.

Von Ledebur: Ledeboer — Waardeering der ledematen van den mensch, wanneer ze in den oorlog worden verminkt . . . . 451.

Eenheid In het noodige, vrijheid in het twijfelachtige, in alles de liefde . . 452.

Geslacht van Kessel. . . . . 453.

VEREENIGING VOOR NOORDNEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Instrumentmakers. . . . . 454.

Bijvoegsel tot de lijst van nederlandsche toonkunstenaars, enz. . . . . . 455.

Organisten . . . . 456.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

XXXII. **Geslachten Rotgers en Olislager.** In een manuscript, behelzende de kwartierstaten van leden der familie van Holthe, komt o. a. voor:

Mainardus Rotgers = Wendela Olislager, wier dochter Adriana R. huwt Wilhelmus Pele, heer toe Have. Hunne dochter, Eva P., erfdochter toe Have, huwt Gerardus van Holthe, heer toe-Have, burgemr. van Elburg 1542—1545, ambtsjonker van Doornspijk in 1584.

Als aanmerking is er bij gevoegd: »Rotgers en Olislager in Gelderland; van de Olislagers is er een burgemeesterlijke familie binnen Maastricht."

Kan iemand mij ook eenige bijzonderheden aangaande deze twee familiën mededeelen?

R. R.

XXXIII. **Geslacht van Houck.** Kan iemand mij ook eenige genealogische en heraldieke bijzonderheden mededeelen omtrent de familie va Hou ck, waartoe behoorde Adriana v. H. geb. te Schiedam 28 oct. 1633, overl. te Leiden 26 junij 1687 en gehuwd te Schiedam 9 jan. 1656 aan Pieter van Hoogmade, zoon van Balthasar Gerrits en Hendrikje Harmensdr. van Santen, geb. te Leiden 26 nov. 1633, overl. te Leiden 15 febr. 1687?

R. R.

VRAGEN.

Onthouding als protest. In den onlangs uit het Engelsch vertaalden roman »Tegen Stroom" vind ik verhaald, dat in 't begin dezer eeuw vele duizendtallen van menschen zich van suiker onthielden als protest tegen de slavernij. Voor de meeste »afschaffers" van onzen tijd is hunne onthouding ook niet anders dan een protest tegen het drankmisbruik. Zijn er meer voorbeelden van zulke protest-onthoudingen?

V. W.

Orlamünde. Een reisgids, onlangs door mij gebruikt, vermeldt, dat Carlstadt (Andreas Bodenstein) een toevlugt vond te Orlamünde, dat aldaar Luther eene vruchtelooze poging deed om den woelzieken man tot bedaardheid te brengen, dat bij die gelegenheid de razende straatwijven van Orlamünde Luther in een mestput drongen, en dat deze daarbij eene verwensching tegen haar uitte, ten gevolge waarvan sedert dien tijd de vrouwen in Orlamünde »sich eins absonderlichen Schmuckes an ihren Hälsen zu erfreuen haben." Wat wordt hiermeê bedoeld?

E. LAURILLARD.

Wapen van Blarickhorst, enz. Door de zorg van heeren kerkvoogden werd onlangs een grafsteen, die vroeger op het koor lag, in eenen der muren onzer groote kerk geplaatst. Op dezen steen zijn de wapens van onderscheidene oude geslachten afgebeiteld. Men heeft getracht deze wapens zoodanig op te maken, als zij volgens de daaromtrent aanwezige bescheiden moeten geschilderd worden. Door raadpleging van oude wapenboeken is dit met sommige gelukt; van de overige kon men niet ontdekken, welke kleuren, behooren aangewend te worden. Dit is het geval met de wapens der familiën *Blarickhorst*, *Wijngerden* (sic), *Beerwi* (sic), *Alkemade*, *Hessen*, *Duivenvoorde* en *Swieten*, die op den steen voor-

komen. Wie kan de vereischte kleuren opgeven? Met de mededeeling hiervan zal hij den ondergeteekenden verpligten.

Vollenhoven. A. A. A. MOLHUYSEN.

G. van Hardenbroek, enz. In het jaar 1608 is jkhr. Gijsbert van Hardenbroek, maarschalk van Abkoude en Eemland, en 1 febr. 1781 mr. Constantijn Gerard Nobel in de kerk te Rijswijk (gemeente Maurik) met grafzerken enz. begraven. Op 10 april 1644 legde jkhr. Victor van Asperen den eersten steen van de kerk te Ravenswaai (bij Rijswijk, gem. Maurik). Wat kan men mij mededeelen aangaan de levensbijzonderheden, familiebetrekkingen, enz. van genoemde drie personen?

Eck en Wiel. J. ANSPACH.

ANTWOORDEN.

Aardbevingen in Nederland. (XXIV, bl. 5, 67, 162, 219). In »Spiegel der Gedenckweerdighste Gheschiedenissen onses tijds" door Mr. L. van Santen, vind ik in het »1. Hooft-stuck, Van d'Aerdt-bevingen" vermeld: 1610. Omtrent dees tydt is in Vrieslandt by Sneek, in 't Dorp Gou, het aerdryck in 't groene veldt daer de beesten op ginghen, ingevallen, of wegh gesoncken, soo diep dat se met een kap-raven of spar gheen grondt konden bekomden, het welcke goed water op gaf, als een bron of put, welck gat sy met hout bedeckten, en daer aerdt op deden, en wierde toen gelyck 't ander veldt wederom heel groen bewossen.

En in de »Algemeene Kerkelijke en wereldlijke Geschiedenissen door Geerlof Suikers en Isaak Verburg" vindt men vermeld:

1692. »Kort na het eindigen van die Ter Goesche onlusten wierdt overal door geheel Hollandt eene aardbevinge gevoeld, zijnde eene zake, die aldaar zeer selden gebeurd is, hoewel geen voorbeelden ontbreken, en die daar door zelf te aanmerkelijker is. De beweging duurde evenwel niet lang, en de schade was alzo niet veel van belang. Men zag het huisraad hier en daar bewegen,

eu hoorde te Amsterdam het speelwerk der klokken aan de Oude en aan de Zuider-kerk eenige malen kleppen. De schepen, die in het Y lagen, wierden zo sterk bewogen, als of zy met een zwaren windt in zee waren geweest." Dit had plaats den 18 sept.

A. C. DE GRAAF.

Claas Jansz. Vooght, geometra (XXIV, bl. 173). Behalve genoemde werken, heb ik hier voor mij liggen: Reeckening van Kansen." Het is slechts 8 bladz. groot.

Ook heeft men nog van hem: Quadrans Astronomicus et Geometricus ofte Een grondige Onderwysingh aangaande 't maaksel en 't veelvuldigh gebruijk des Vierde ronds (Quadrantis).

A. C. DE GRAAF.

Graaf van Zevenaar. (XXIV, bl. 330, 381). Als ik mij wel herinner, dan is in der tijd door koning Lodewijk tot graaf van Zevenaar benoemd de later bekende admiraal Verhuel. Zijn wapen heeft hij veranderd en gequarteleerd met dat zijner moeder, van Rouwenoort. Zijne tante bewoonde destijds het kasteel te Zevenaar, thans eigendom der familie v. Nispen. Van daar waarschijnlijk de onderscheiding.

Verhuel had eenen zoon, die jong overleed, en zijne titels zijn niet overgegaan op de familie hier te lande, maar op eenen aangenomen zoon in Frankrijk; of deze nog bestaat weet ik niet.

Rotterdam. V. D. BORCH.

Willem de Clercq. Op vraag 7 kan ik antwoorden, dat de Clercq voor dat hij secretaris der Handelmaatschappij werd, makelaar was.

Op vraag 9, dat er van hem een portret is, gegraveerd door Filippus Velijn en gedrukt door J. Immerzeel Jr. Het komt voor in den Muzen-Almanak van 1830. Verder is het ook uitgekomen in plaat, gegraveerd door H. W. Couwenberg in folio. (Zie v. d. Aa).

H. BURINGH BOEKHOUDT.

Geslacht Moojen (XXIII, bl. 44; XXIV, bl. 24, 71, 353). Jacobus Mooy of Moojen, gewezen r. priester te Bunschoten en Barneveld, werd in 1581 tot eersten pred. te Barneveld en Bun-

schoten aangesteld. (de Jongh, Naaml. pred. Geld. Syn., bl. 273; v. Rheenen en Voet, Naaml. pred. Utrecht, bl. 66).

Cornelius Mooy of Moojen, als prop. ber. te Calansoog, 1687, em. 1734 en overl. te Alkmaar 6 januarij 1743 in zijn 81ste jaar. (Veeris en de Paauw, Kerkel. alphab. van N. Holl,, bl. 140).

Jacobus Moojen, zoon van Jan, burgem. te Harderwijk, en van Jacoba van der Beek, geb. of ged. te Harderwijk 25 dec. 1703, werd in 1727 prop. cl. Amsterdam, ber. te Mastenbroek 19 junij 1728, bevest. 19 sept. door ds. Petrus van Heimenberg, pred. te Kamperveen, met Jes. 30 : 20, intr. 26 dito. Getr. te Harderwijk 1729 met Lucia van Eybergen, dochter van Gerhardus en van Maria Ravensbergh. Hij overl. als pred. aldaar den 30 oct. 1765, en niet 2 nov., zoo als in Nav. XXIV, bl. 353 is opgegeven. (Boekz. junij 1728, id. nov. 1765, en A. Moonen, Naamketen pred. Overijssel, bl. 48.)

Zijne zonen waren:

a. Johannes Gerardus, werd prop. cl. Kampen 20 mei 1755, en was pred. te Hippolytushoef en Westerland op Wieringen van 13 aug. 1758 — 11 aug. 1765. Ber. te Nieuwe Niedorp 4 julij en bev. 18 aug. 1765, stond hij ald. tot zijn overl. in 1811. Hij vierde 22 aug. 1790 te Nieuwe Niedorp zijn 25jarig verblijf met Ps. 116 : 12 -14. (Boekz. mei 1755, aug. 1758, julij en aug. 1765, aug. 1790).

b. Henricus, werd prop. cl. Kampen in april 1764. Tot pred. te Kwadijk bevestigd 20 januarij 1765 door zijn broeder Johannes Gerardus en waarbij ook de vader, Jacobus, tegenwoordig was, stond hij ald. tot zijn overl. in 1808. (Boekz. mei 1764 en januarij 1765).

Jan of Johan Moojen, academiedrukker en tevens burgem. te Harderwijk, die een broeder was van Jacobus, pred. te Mastenbroek, — is reeds vermeld in Nav. XXIV, bl. 24 en 71. Diens zonen waren:

a. Andreas Moojen, als prop. ber. 26 Maart en bev. 21 junij 1772 tot adj. pred. te Oldebroek, waar hij sinds 20 mei 1774 gewoon pred. was. Hij gedacht aldaar 21 junij 1818 zijnen 46jarigen dienst, met Jes. 45 : 24*b*, overleed er, na bijna 49jarigen dienst, den 17den mei 1821, ruim 76 jaren oud, eene wed. nala-

tende, met welke hij 45 jaar getrouwd was, benevens eenen zoon en vier dochters. De rouwpredicatie geschiedde aldaar den 20 dito door A. van Eerde, predikant te Oosterwolde, met 1 Tim. 3 : 7--8. (Boekz. dec. 1774, sept. 1818 en junij 1821).

b. Jacobus Moojen, werd prop. bij de cl. Amersfoort 15 maart 1775, ber. te Aalburg en Heesbeen 21 aug. en bev. 2 dec. 1775 door zijnen broeder Andreas. Verroepen naar Barendrecht, trad hij 28 mei 1786 aldaar in dienst. Hij vierde 3 dec. 1820 zijnen 45jarigen dienst, met 1 Tim. 1 : 12, den 4 dec. 1825 zijnen 50jarigen dienst, den 7den dec. 1828 zijnen 53jarigen dienst, met 1 Cor. 1 : 31*b*, en overleed te Barendrecht 1 mei 1830, oud 80 jaar, na ruim 54 jaar pred. geweest te zijn. De lijkpredicatie werd 16 dito aldaar gedaan door ds. Ch. G. Montijn, pred. te IJsselmonde. (Boekz. maart, sept., nov. en dec. 1775, dec. 1820, dec. 1828 en junij 1830).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

AANTEEKENINGEN.

Kakographie.

Gene is bezig de gebreken zijner verouderde woning in beteren toestand te brengen.

De wild bewogen golven van den Oceaan worden getemd als olie over hen wordt uitgegoten.

Wel was verreweg het grootste deel der Christenen van heidenschen oorsprong, maar *van huis uit* was de gemeente joodsch.

Zoodat het gezamenlijk aantal vaten *minstens* 40000 bedraagt.

Het is zelfs niet *eenmaal* noodig dat hij hoore spreken, en de geluiden der hem onbekende taal opvange, om te leeren wat die klanken van 's menschen inwendig leven verkondigen.

De oudste *besefmatige* erkenning van eene oppermagt, zoo als de Manitoe der roode amerikaansche bevolking is, mag nog ter naauwernood geloof aan een Opperwezen genoemd worden.

Wildebrandt *gaf zich te kennen* als ambtenaar bij de criminele politie.

Hij was nog *niet* een en dertig jaren oud.

Tegen het einde van het jaar — onderhield men *zich* veel over wonderlijke voorteekenen van dreigende rampen.

Wachten wij ons *van* den Ziener van Patmos naar de mate te beoordeelen, waarin de gebeurtenissen gelijk hebben gegeven aan zijne voorspelling.

Wel missen zij en wij, die nu lezers zijn geworden, den bezielenden indruk van J's persoon; maar tegenover dat gemis staat het niet te versmaden voordeel, dat wij bedaarder blijven. *Nuchterheid* is toch een eerste vereischte, zullen wij billijk en *onbevangen* oordeelen.

Men had aanschouwd de levenlooze orthodoxie en het bekrompen geworden piëtisme.

Zij deden gelden de rechten van 't verstand.

Verwisseling heeft *niet* plaats, tenzij men uit eigen vrijen wil met een ander overeenkomt om te ruilen.

Meer en meer bleef veld winnen hier te lande de afgoderij met den geest des tijds.

»Primus inter pares" gerekend kunnen worden, zal hij niet altijd.

De legenden aan de gebeorte van Jezus vastgeknoopt wekken onzen wrevel en onzen *onwil* op, indien men van ons eischt dat wij ze voor historische feiten zullen houden.

Spelfouten, als bron van inkomsten. »On dit que le gouvernement de la Russie fait payer une amende à celui qui fait des fautes d'orthographie sur les enseignes," zoo vermeldt Buddingh in zijne weinig bekende »Voyage en Danemarck etc." Aangewezen als eene bron van inkomsten voor Amsterdam en andere gemeenten. Zeker beoogde het russische governement hiermede het tegengäan van het verkeerd lezen *op straat*, van hetgeen men goed geleerd heeft *in de school.* En inderdaad bevordert het dagelijks onwillekeurig lezen van die verkeerde spellingen het verkeerd schrijven van de op deze wijze in het hoofd geprente woorden.

J. D.
L.

Von Ledebur: Ledeboer. In een verhaal, getiteld: »Der Drossart von Zeyst (Daheim 1874 n°. 17) wordt medegedeeld, dat de von Ledeburs aan de graven von Ravensberg verwant zijn en hetzelfde wapen voeren. Een graaf von Ravensberg sprak tot zijnen jongsten zoon: *Lede Du de Buren*, dat is, »Leid, bestuur gij de boeren," waarover hij hem tot eenen drost aanstelde. — Maar hierbij wordt opgemerkt, dat hetzelfde wapen te voeren geen afdoend bewijs voor denzelfden oorsprong of stam is en dat in de oudste oorkonden »*Leydebur*" wordt gelezen.

J. D.
L.

[Er bestaan meer afleidingen van familienamen van denzelfden aard. Men denke b. v. aan de *breede roeden* van Brederode en het *id ter sum* van Ittersum.]

Waardeering der ledematen van den mensch, wanneer ze in den oorlog werden verminkt. P. van Aitzema verhaalt in zijn Saken van Staat en Oorlogh V fol. 423, dat bij de toebereidselen tot den oorlog in 1665 vele bepalingen werden gemaakt, en onder anderen door de gecommitteerden van de admiraliteit van Amsterdam, »ook geadviseerd, wat onderhoud soude behooren toegevoegt te worden tot soulagement van het oorlochs volck ter zee, dat in 's lands dienst soude komen *verminckt* te worden, souden van advys zyn, dat het voors. onderhout soude kunnen werden gereguleert als volght:

Voor het verlies van	beyde de oogen	1500 gulden.
» » » »	een oog	350 »
» » » »	beyde de armen	1500 »
» » » »	de rechter arm	450 »
» » » »	de lincker arm	350 »
» » » »	beyde de handen	1200 »
» » » »	de rechterhand	350 »
» » » »	de linkerhand	300 »
» » » »	beyde de beenen	700 »
» » » »	een been	350 »
» » » »	beyde de voeten	450 »
» » » »	een voet	200 »

Aengaende de minderinge, mincken en onderhout van de geene die haer selven overmits de voorsz. mincken niet en konden generen, soude konnen werden gepersisteerd bij publicatie daervan gedaen den *ses en twintigsten* September *sestien hondert drie en sestig.*

C. KRAMM.

[De waarde der genoemde leden van het lichaam schijnt meer dan eene eeuw lang dezelfde gebleven te zijn. Wij lezen in het Vervolg op Wagenaar dl. II bl. 92, dat in 1781 de Algemeene Staten bekend maakten »dat allen, die in 's lands dienst te water zodanig verminkt wierden, dat zij onbekwaam waren, om zich zelven 't noodige tot hun bestaan te bezorgen, voor zo verre zij bij uitkoop begeerden te gemoet gekomen te worden, zouden genieten, naar mate van hunne verminktheden, de volgende gelden. (Volgt dezelfde prijscourant die door den heer Kramm is medegedeeld).

En voor mindere verminktheden aan de opgemelde lichaamsdeelen, beneden de gemelde sommen, naar bescheidenheid der Admiraliteit, waar onder zulk een verminkte behoorde. — Of dat aan allen die zodanig verminkt werden, dat zij buiten staat waren om iets tot hun eigen onderhoud te verschaffen, één zilveren ducaton ter weeke. hun leven lang, zou toegevoegd worden."]

Eenheid in het noodige, vrijheid in het twijfelachtige, in alles de liefde. (XXIV, bl. 356). Deze spreuk is niet afkomstig van Witsius. Toen de leeuwarder predikant Blom in 1780 de synodale redevoering hield en het genoemde gezegde aan Witsius, als auteur, toeschreef, verkeerde hij in eene vrij algemeene dwaling, omdat Witsius, een man der liefde en des vredes, zich krachtig door die woorden aangetrokken voelde en ze, te midden van de voetiaansche en coccejaansche twisten, luide uitsprak. Doch anderen hadden ze reeds vroeger, als het symbolum van een onbekenden, aangehaald. Prof. des Amorie van der Hoeven verklaarde in eene voorlezing bij de jaarlijksche vereeniging der Remonstrantsche broederschap, op den 1 junij 1847, dat zijne pogingen om den waren auteur te ontdekken vruchteloos geweest waren; en dit bewoog den göttinger hoogleeraar Lücke, die, bij zijn bezoek in

Nederland, een exemplaar dier voorlezing van van der Hoeven ten geschenke ontving, eene opzettelijke nasporing naar de eerste afkomst te ondernemen. Hij heeft daaraan meer tijd en moeite besteed, dan de zaak misschien waard is, en de slotsom van zijnen arbeid kenbaar gemaakt in een geschrift, hetwelk ten jare 1850 in onze taal werd uitgegeven onder den titel: »Onderzoek naar den vermoedelijken ouderdom, den oorspronkelijken vervaardiger, den juisten vorm en den waren zin der kerkelijke vredeleus: *In necessariis unitas*, enz. door Dr. Fr. Lücke. Volgens hem is die oorspronkelijke auteur Rupertus Meldenius, in wiens geschrift Parenesis votiva pro pace Ecclesiae ad Theologos Augustinae Confessionis de volgende uitdrukking voorkomt: *Si nos servaremus in necessariis unitatem, in non necessariis libertatem, in utrisque caritatem, optimo certe loco essent res nostrae.* Wie nu deze Rupertus Meldenius, die reeds in 1772 door den amsterdamschen predikant W. Pfeiffers (Geloofsvastigheid van een waar Christen, dl. 2, bl. 764) als auteur der spreuk werd opgegeven, geweest zij, heeft Lücke niet kunnen vinden. Hoogstwaarschijnlijk is het een pseudonym. De tijd der vervaardiging van de Parcenesis votiva wordt door den hoogleeraar gezocht in 1621—1625. Ik vermoed, dat Witsius, die van 1668 tot 1675 predikant te Leeuwarden was, door de lezing van dit geschrift, welks vredelievende strekking geheel in zijnen smaak viel, met de bedoelde uitdrukking is bekend geworden en haar toen als zijne zinspreuk overgenomen heeft, hetwelk ten gevolge had, dat hij in het algemeen gevoelen het vaderschap daarvan bekwam.

Leeuwarden. L. PROES.

Geslacht van Kessel. (vgl. XXIV, bl. 338. Den inzender van de aanteekeningen omtrent dit geslacht moet ik meêdeelen, dat in een werk van P. N. de Kessel de Terbrugge, getiteld: »Lion d'or du Luxembourg" eene zeer breedvoerige genealogie van de verschillende takken van dit geslacht voorkomt. Voorts vindt men in Le complément au Nobiliaire des Pays-Bas et du comté de Bourgogne, door L. baron de Herckenrode, op bl. 344 ook de genealogie, echter niet zoo breedvoerig als de eerstgenoemde. Niettemin is het van belang, 't geen in Nederland verspreid is omtrent

dit geslacht aan te teekenen, daar wij juist hieromtrent nog niet genoeg ingelicht zijn.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

VEREENIGING VOOR NOORDNEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Instrumentmakers. In de *Bouwsteenen* Jaargang 1869—72 vond ik op blz. 69 dit artikel, waarin ik als oud-instrumentmaker en bekend kenner van oude instrumenten eenig belang stel. Daar in dit artikel vele leemten voorkomen, vul ik die voor zoo verre mijne kennis strekt, hieronder aan.

Behalve de in Bouwsteenen I vermelde zijn uit de 17e eeuw bekend.

Zeijden. (*Willem van der*)

Spijker. (*Jacobus*)

De instrumenten van deze zijn, even als die van de reeds genoemde Pieter Rombouts en Hendrik Jacobs, alle naar Amati bewerkt en de nog bestaande meerendeels met etiquette Amati voorzien: ze worden in het buitenland gezocht.

Lefebre, eigen model, lak: geel. Behalve violen zijn er vele alten, violoncellen en contrabassen door hem gemaakt.

Lanoij, schoonzoon van den voorgaanden; mooie italiaansche imitatie.

Lechleitner, te Leiden, meerendeels imitatie Stradivaris, uitmuntend en werden wel voor echt verkocht.

Cuijpers, te 's Gravenhage; van dezen naam zijn vier instrumentmakers bekend, en wel:

1. de oude genaamd, heeft zeer goede instrumenten geleverd.

Die van 2. en 3, neven, zijn minder, daar zij te zwaar zijn gebouwd, waardoor de trilling te min is.

Die van 4. te Amsterdam, uitmuntend van bewerking en toon, model Stradivaris, mooie lak.

Selis, te Groningen, eigen model.

Zou de reeds vermelde, (Bouwsteenen I, blz 69), Jan Bremeister niet Bouwmeister moeten zijn?

J. ROUMEN.

Bijvoegsels tot de lijst van nederlandsche toonkunstenaars enz.

Bakker. (J. J.) Van hem is mij bekend: De Psalmen en de lofzangen op twee stemmen gestelt, met bovenzang en bas. — Amst. 1677 12°.

Burgerhuis. (Jan) Deze klg. komt reeds in 1596 voor, als hebbende in dat jaar een klokje voor het klokkenspel in den Abdijtoren van Middelburg gegoten.

Burgerhuis. (Joh.) Komt reeds in 1638 als klokgieter te Middelburg voor.

Fastré. (Joseph) Is niet te Gent, maar te 's Gravenhage overleden. Verg. Grégoir, Essai etc.

Jeune. (C. le) Volgens mijne aanteekeningen was de schiedamsche uitgaaf van de Psalmen, van 1565 8°. [1])

Leeuw. (Corn. de) Van dezen vond ik de volgende muziekwerken vermeld:

1. De Psalmen Davids op sangnooten gebracht. — 's Grav. 1656. 12°.
2. Uijtbreiding enz. door D. Camphuizen. Uitgegeven zoowel te Middelburg als te Vlissingen in 1674. 12°.
3. 150 Psalmen en Lofz. met Cathechismus, door J. Clerckius. — Amst. 1664. 12°.
4. De 150 Psalmen enz. van Dathenus. — Amst. 1671. 12°. Ook Gorinchem 1671. 12°. en Leiden 1691. 32°.

Natorp. (B. C. L.) bl. 45. Behoort niet in de lijst van nederlandsche schrijvers. Hij is nooit in Nederland gevestigd geweest.

---

1) Indien dit juist is, zou het weder eene andere uitgave zijn. H.

Zie Schilling's Un. Lex. der Tonk. in Voce. Maar zijn Lehrbuch der Singe-kunst is door A. Meiners en H. M. Reidsma in het Hollandsch vertaald en in 1818 te Sneek uitgegeven.

Spangenberg. (F.) bl. 263. Volgens Grégoir Essai, in Voce, zou deze in 1 48 te 's Gravenhage overleden zijn.

Vredeman. (Jacob) bl. 66. Heeft ook Starters Frieschen Lusthof in muziek gebracht. Uitgeg. te Amst. bij G. van Ravestein 1621 in 4° oblong. Zal dus wel eenige jaren vóór 1600 geboren zijn.

Middelburg. G. A. FOKKER.

Organisten.

Dirk Luymes was in 1774 organist te Elst, bij Nijmegen, (Boekzaal nov. 1774, bl. 646).

Pieter van Neck, gewezen organist te Goes, nu te Enkhuizen, ondertr. te Enkhuizen 14 maart 1655 met Geertje Cornelis, van Enkhuizen, getrouwd te Kloetinge, op attestatie uit Goes van 5 april 1655. (Trouwboek te Goes).

Maljaart van Oost was a°. 1650 procureur, organist en klokspeler te St. Maartensdijk, eil. Tholen. (Zie Nehalennia, jaarboekje voor 1850, bl. 247).

Albertus de Veij was ten jare 1764 organist in de Groote of St. Jacobs kerk te Vlissingen. (Winkelman, Geschiedk. Plaatsbeschr. v. Vlissingen, bl. 51.)

J. W. Zwarthoff, klokkenist en organist te Hoorn. v. Iperen, Kerk. hist. van het Psalmgezang dl. II bl. 443.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

L. Proes, E. A. P., H. C. Rogge, C.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. — Nieuwe Serie
N°. 39. — 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

26 September 1874.

INHOUD.

Vragen. Blz.

Boeken in de perzische taal voor den hoogleeraar Golius te Leiden. — Van der Hoop . . . . 457.

Geslacht van der Hagen. — Geslacht Pauw . . . . 458.

Clans in Friesland. — Gemeensman, raad en schepen te Nijmegen. — A. Snaphaan. — Vraag naar een wapen. . . . . 459.

Antwoorden.

Kapittelgoederen te Boxtel. — Brand van den amsterdamschen schouwburg 11 mei 1772 . . . . 460.

Trekwerker. — Kraam, in de kraam liggen . . . . 461.

Hocus pocus pas! . . . . 463.

Mijn vader is geen Bremer. — Omgekeerde barensteel. — Gesl. de Beaufort. 464.

Getal XIIII op het wapen van Kapelle. — Gesl. Criep of Crijp . . . . 465.

Geslachten Roeters en van Wijlick . . . . 466.

Geslacht Ockhuijsen of Ochuijsen . . . . 467.

Aanteekeningen.

Woorden in de meierij van den Bosch in gebruik. . . . . 468.

AANVRAGEN VAN BOEKEN ENZ.

Sardi venales. Satyra Menippea. Deze satire van den leidschen hoogleeraar P. Cunaeus, waarvan verschillende latijnsche uitgaven bestaan, moet ook vertaald zijn in het hollandsch, onder den titel: *Gekken te koop*, en in het fransch, onder den titel: *La réforme dans la republique des lettres.* Mogt iemand in het bezit zijn van deze vertalingen, die ik vruchteloos heb gezocht, hij zou mij een dienst bewijzen met ze mij voor enkele dagen af te staan.

Leiden, 12 Sept. H. C. ROGGE.

VRAGEN.

Boeken in de perzische taal voor den hoogleeraar Golius te Leiden. In de notulen en het brievenboek van den raad van Indiën, Joan Cunaeus, ambassadeur aan den shah in 1651 en 1652, lezen wij in eenen brief aan de bewindhebbers, van 3 julij 1652 uit Chiras, het volgende:

»Ter ordre van Syn Edt. d' Heer Gouverneur Generael hebbe ten versoecke van de. Professor Golius eenige curieuse Persiaensche boeken gekocht, welcke na Batavia medenemende UEd. over dien wech sullen worden toegesonden. De pryse derselve syn seer ongelyck, als d' Heer Golius by syne overgesonden memorie wel voorgeeft, als desselfs tael oncundich zynde, als mede desselfs waerdye. Hebbe 7 stux door een gerenommeerde Mollah ofte Schriftgeleerde doen incoopen, welcke voor dezelve betaelt heeft 445 Meimordy off 178 guldens; de selve syn tracteerende na den eysch van d' Heer Golius, van d' Historien der Persen, van hare Sophy, als mede van de Usbeecken en Turcomannen.

Verhoope deselve Syn Ed. behagen, ende den prys derselve Syn Ed. wel sal laten gevallen. Historien van desen tyt te laten formeren is niet wel doenelyck, ende niemant wil sich met gelt daertoe laten gebruycken, insonderheyt soodanich als Syn Ed. oordeelt men voor 't blat behoort te betalen; sulcx voor dees tyt niet verder syn genegenheyd kan voldaen worden."

Wat is er van deze boeken geworden?

LABORANTER.

Van der Hoop. De raadpensionaris van de Spiegel noemt, in zijne nagelatene Staatk. geschriften, uitgegeven door prof. Vreede, bl. 17, van der Hoop, fiscaal in het collegie ter admiraliteit te Amsterdam, een brouillon, die bij den prins afgedaan had, en zegt, dat Kinsbergen bewezen had dat hij een beuling was. Deze weinig vleiende benamingen schijnt van der Hoop wel verdiend te hebben

daar ik mij herinner dat de in 1852 overledene vice admiraal jhr. A. C. Twent ook niet met hem overweg kon, toen van der Hoop na 1815 minister van marine was geworden; maar van de Spiegel zegt verder, dat toen er eene expeditie te doen was, van der Hoop zeide dat er geen volk was, en dat dit de schuld van van der Hoop was, omdat hij de slaapbazen getracteerd had, die daarom dien winter geen volk hadden doen overkomen. Nu wenschte ik wel te weten, welk belang van der Hoop er bij kon hebben, om dat volk niet te doen overkomen. Wilde hij daardoor aan het land de kosten van onderhoud besparen of verdenkt van de Spiegel hem van eigenbaat?

G. A. SIX.

Geslacht van der Hagen. In de antieke kamer, onlangs te 's Gravenhage geëxponeerd en nu door prins Frederik aangekocht, zag ik op vensterruiten tweemaal het wapen van van der Hagen geschilderd, even zoo als het door Rietstap in zijn Armor. genér. wordt opgegeven; parti: au 1 d'or à l'arbre doublem. étagé de sin. terrassé du même; au 2 de sa. au lion d'arg., arm., lamp., et cour. d'or. Onder het eene wapen stond Dr. v. d. Hagen 1603, onder het andere v. d. Hagen, burgem. v. *Cleef* 1603, zoo als ik las, maar de eigenaar zeide mij dat er *Delft* stond. Op de regeringslijsten van Delft anno 1603 is geen v. d. Hagen te vinden, ook niet op de vorige of latere jaren. Waar was die v. d. Hagen dan in 1603 burgemeester? Heb ik toch goed gelezen te Cleef, hoewel Rietstap zegt dat v. d. Hagen een nederlandsch geslacht is?

G. A. SIX.

Geslacht Pauw. In de genealogische handschriften van van Spaan staat, dat Steven van Zuilen v. d. Haer *Emma Pauw* schaakte en haar uithuwelijkte aan Lambert Snooij, hofmeester van den graaf van Egmond in 1551.

Wie waren de ouders van deze Emma Pauw, die in een ander handschrift wordt genoemd, diet de Derthuizen? Bovengenoemde Steven v. Zuilen was getrouwd met Henriette des Barres, weduwe van Philip de Bije; hunne erfdochter Margreta werd door haren rentmeester van Bruheze ontvoerd. G. A. SIX.

Clans in Friesland. Grote (Histor. of Greece III, 74 en volg.) handelende over de *genè* in Attica, zegt dat deze ten deele kunstmatig zamengestelde familievereenigingen te vergelijken zijn met de schotsche clans, waarbij het hoofdgeslacht eene cliëntele van minder magtige familiën onder zich had, en ook met »the ancient legally constituted families in Friesland and Ditmarsch". Hebben er inderdaad aldus zamengestelde familievereenigingen in Friesland aan deze zijde van den Dollard bestaan?

G. A. SIX.

Gemeensman, raad en schepen te Nijmegen. Aan diegene voornamelijk, die met de geschiedenis der magistratuur van Nijmegen bekend zijn, (inzonderheid gedurende het tijdsverloop van 1740 tot 1800) vraag ik: 1° welke vereischten moest men destijds bezitten om als gemeensman, 2° welke vereischten om als raad, en 3° welke vereischten om als schepen van Nijmegen in aanmerking te kunnen komen, en als zoodanig gekozen te kunnen worden?

Zulks wenschte ik gaarne te vernemen, voornamelijk wat aangaat de twee laatstvermelde bedieningen.

Amsterdam. DE G. J.

A. Snaphaan. Men verlangt eenige biographische en kunsthistorische gegevens aangaande Abraham Snaphaan, die de vorstin Henriette Catharine, geb. prinses v. Oranje, naar Dessau volgde, en van wien zich eenige goede schilderijen te Wörlitz bevinden. Hij was geboren te Leiden 2 november 1651 en stierf te Dessau 1 september 1691.

Dessau. VON BRUCKEN-FOCK.

[Eene schilderij van hem in het Museum te Berlijn vermeldt Kramm o. h. w.]

Vraag naar een wapen. Men vraagt genealogische mededeelingen omtrent de familie, die als wapen voerde twee over elkander liggende latijnsche kruizen van goud en daaronder eenen ossenkop van zilver, met gouden horens, op een veld van azuur.

De genealogie eener familie de Jongh in België, die het omschreven wapen voert met de spreuk: »Cruce et labore", is bekend.

ANTWOORDEN.

Kapittelgoederen te Boxtel (XXIV, bl. 290, 344). Het kapittel van St. Pieter te Boxtel was na de hervorming blijven voortleven in kanunniken, de nieuwe leer toegedaan, die, als van ouds, door den graaf van Hoorne, als heer of baron van Boxtel, benoemd werden en de inkomsten hunner prebenden, als van ouds, genoten.

De kerkelijke functiën hunner voorgangers hadden met de verandering opgehouden; de uitkeering aan studenten in de godgeleerdheid door het kapittel te doen, was als het ware in de plaats daarvan getreden.

In 1759 bestond het kapittel uit de heeren, door den heer pastoor L. H. C. Schutjes in zijne Geschiedenis opgegeven, magistraatspersonen, hooge ambtenaren en zoo ik meen ook een kolonel der cavalerie.

Het kapittel is bij de inlijving van ons vaderland bij het fransche rijk door Napoleon vernietigd en de goederen aan het domein gebragt.

De laatste kanunnik, omstreeks 1854 overleden en die als zoodanig nog eene, hoewel geringe, jaarlijksche uitkeering genoten heeft, was jhr. mr. Jakob van Beresteijn op 't kasteel Maurik te Vught.

De tienden zijn bij schikking aan 't domein gebleven, toen de oude kapittelkerk van St. Pieter, omstreeks 1820, aan de r. k. gemeente van Boxtel werd terug gegeven: deze zag van hare aanspraak op de tienden af, tegen eene uitkeering in geld tot opbouw der kerk, hetwelk mij door den heer F. A. de Wijs, destijds deken en pastoor te Boxtel, in alle bijzonderheden vroeger is medegedeeld geworden.

H. B. MARTINI VAN GEFFEN.

Brand van den amsterdamschen schouwburg 11 mei 1772 (XXIV, bl. 386). Cornelis Rauws vervulde geene andere betrekking aan den schouwburg, dan in zóóver, als hij stedelijk architekt en

algemeene opzigter der openbare gebouwen en werken te Amsterdam was. Het lag dus in den aard der zaak, dat hij zich, na het uitbreken van den brand, op de plaats des onheils bevond. Rauws, benevens de tooneelmeester Brinkman, de machinist Teffers en de spuitgast Gerrit Kuik ontzagen zich niet, om anderen te redden, zich in den brandenden schouwburg te begeven; doch die opoffering kostte hun het leven. De drie eerstgenoemde bevonden zich nog een oogenblik vóór dat het gebouw instortte, op het tooneel; de laatste waagde zich op een dak te ver naar voren en viel van boven neder. Zie C. N. Wybrands, Het Amsterdamsche Tooneel van 1617—1772, bl. 210. De lof- en lijkdichten, die ter eere van Rauws uitgegeven en ten deele door het liefdeloos oordeel van zekeren pruldichter Mohr uitgelokt werden, vindt men vermeld in het onlangs verschenen geschrift van J. H. Rössing, Geschiedenis der stichting en feestelijke opening van den Schouwburg op het Leidsche Plein te Amsterdam; Aant. 6, bl. 80 en 81.

Leeuwarden. L. PROES.

Trekwerker. (XXIV, bl. 174, 354.) In de Chronyk van Medemblik, bl. 59, lees ik het volgende. »1595. Dient niet verswegen, dat binnen Alkmaar een persoon genaamt Pasquier Lammertijn, heeft gevonden een konste om in 't linnen te weven, door *trekwerk,* alderhande beelden, historien, veltslagen, ja alles wat iemand begeert, 't welk nooit te vooren is gezien of gevonden, voor welke konste hy van de heeren Staten Generaal octroi gekregen heeft, voor ettelyke jaren."

Trekwerkers zijn dus zij, die linnen weven met figuren er in, wevers van damastlinnen. P. LEENDERTZ WZ.

Kraam, in de kraam liggen. (vgl. XX, bl. 375; XXI, bl. 49, 371; XXII, bl. 39, 204, 636; XXIV, bl. 7, 289, 354.) »Item gegeven Aleyt Symons te Buren voir IIII ellen linnendoecs dar myns alden Heren craem boven syn bed mede gemaeckt waert, elk elle V oirt str. ende gegeven van desen IIII ellen doecs swart te verwen, 1½ st. facit VI½ st." Zoo lees ik bij van Hasselt, Geldersch Maandwerk, II bl. 304, als uittreksel uit de Rekening van Jorden v. d. Lawick rentm. 's lands van Buren, over 1469.

De »alde heer" was de te Buren toen gevangene hertog Arnold

van Gelre. Kraam is alzoo *hier* behang van 't ledekant. — Dat het geen gordijn voor eene bedstede was, blijkt uit het woord »boven syn bed." — De kraam, waarin de oude hertog te Buren lag, was *zwart*. Dit brengt mij tot het vermoeden, dat om deze te maken ook diende, wat ik zes posten later op dezelfde rekening vind:

»Item gegeven om swart gaern ten Bosch, dar myns alden Heren gardijn mede gheneyt wairt, 1 str. ende gegeven an II pont gardynringen aen denselven gardyn, V st. facit VI st."

Hier wordt gesproken van gardijn. Was 't gardijn dan alligt een deel van de kraam? Ik meen, dit *kraam* mag wel 't zelfde beteekenen als *tent* en verwant zijn of afstammen van het woord *krammen*, vasthechten, in elkander zetten, opslaan, zoo als *tent*, *tentorium* van het lat. woord *tendere*, spannen. — Om de ledekanten had men zeer zeker niet algemeen behangels of *kramen*, wel om die van aanzienlijke personen, oude lieden en zieken. In de kraam liggen kan dus in het begin beteekend hebben, »ziek zijn"; — later ging die term alleen in zwang voor barende vrouwen, die vervolgens oneigenlijk uitsluitend *kraamvrouwen* werden genoemd: want eene *kraamvrouw* is ook eene vrouw uit eene kraam op eene markt, eene *kraamster*. Nog gekker is het, dat men er toe kwam het woord *kramen* te gaan gebruiken voor *baren*, en wel een bewijs dat men den oorsprong van het woord vergeten was. *Kraamheer*, *kraamschut*, *kraamstoel*, *kraamkind* volgden natuurlijk, terwijl *kraamkamer* alligt van ouder dagteekening is. Hoe meer weelde bij dergelijke gelegenheden werd ingevoerd, hoe meer afleidingen er gemaakt werden van het woord *kraam*, van 't welk de oude beteekenis door deze aanteekening van van Lawick en de zorgvuldigheid van Arnhems ijverigen navorscher is bewaard gebleven.

Uit van Hasselts aanteekeningen blijkt, dat het behang om het vorstelijk ledekant twaalf en een halven stuiver gekost heeft, het linnendoek er toe gebruikt koste zeven en een halve cent de el!

Dat doek scheen door ringen te hangen aan eene ijzeren roede, houten staaf of misschien aan eene lijn, die echter weder aan iets anders moet bevestigd geweest zijn, b.v. aan eenen hemel, die, zoo als op de oudste schilderijen en platen voorkomt, op stijlen stond. Jammer is het, dat de rekening ons daaromtrent niets leert.

Waarschijnlijk waren het vier stijlen, die onderling door dwarshouten verbonden waren; maar of de *kraam* boven digt of open was, valt niet te bepalen. A. J. C. KREMER.

Hocus pocus pas! (vgl. A. R. I; XXIV, bl. 346). Hoewel 't weinig tot de zaak afdoet en men, voor men de geheele formule kent, wel niet met zekerheid zal kunnen uitmaken *hoe* 't eigenlijk zijn moet, houd ik vooreerst nog vast aan mijne opinie. Misschien is de eene of andere lezer van den Navorscher wel in 't bezit van een oud »tooverboek", waarin de oplossing te vinden is.

Het goochelen werd vroeger niet alleen verrigt door goochelaars van beroep. 't Was eene kunst, door welke sommige personen zich in gezelschap aangenaam wisten te maken. Gemeenlijk hadden die heeren een of meer »tooverboeken" en zeker eene »goocheltasch;" maar die tasch diende nergens anders voor, dan om er de voorwerpen in te bewaren waarmede ze goochelden. Wanneer zoo 'n heer ergens 's avonds goochelen wilde, liet hij zijne tasch daar aan huis brengen.

Ik herinner mij nog, hoe onze dorpsaesculaap, die als chirurgijn in het fransche leger gediend had, zijne tasch bij mijne ouders aan huis stuurde, als hij bij ons dineerde, om des avonds 't gezelschap te verbazen door zijne goochelkunsten.

De oude man is reeds lang ter ziele en waar zijne tasch en zijne boeken gebleven zijn, weet ik niet. Toen was het goochelen reeds in verval, en werd aan tasch nog goochelboeken veel waarde gehecht; 't boek mag wel verscheurd en de voorwerpen uit de tasch met deze van de rij der bestaande zaken verdwenen zijn. Toen ter tijd was ik nog te jong om veel acht te geven op wat de doctor, voor hij begon te goochelen, vertelde, maar steeds ving hij aan: hocus, pocus, inspiratis of iets dergelijks; wij kinderen letten natuurlijk meer op de kunstjes dan op de woorden, die hij er bij gebruikte, al hadden wij de vaste overtuiging, dat het niet goed lukken zou, indien hij zijn bezweringsformulier niet vooraf had uitgesproken.

Ik twijfel niet, of hier of daar zal nog wel een toovertasch bestaan. Wenschelijk ware het, dat, als er een gevonden wordt, die in een of ander museum aan den ondergang werd onttrokken, zelfs al is ze niet meer compleet. CORNELIUS LIXA.

[Het door Cornelius Lixa medegedeelde behoort tot vrij laten tijd. Doch bij den man die in 1562 *met* den koekelsack speelde, diende die zak toch zeker om mede te goochelen, niet om de voorwerpen in te bergen, waar dit mede geschiedde.]

Mijn vader is geen Bremer. (afl. 15 aug.) Deze uitdrukking is onjuist. 't Moet zijn: »*Mijn vader is geen breeuwer.*"

De naden der schepen worden gevuld (gebreeuwd) met uitgeplozen touw, dat »*werk*" genoemd wordt. Een »breeuwer" geeft dus voortdurend »werk" uit de handen.

Grave. J. H. GEERKE.

[Dezelfde en een paar andere verklaringen zijn reeds gegeven of vermeld Nav. IV, bl. 252. Ofschoon ik deze de beste daarvan acht, voldoet zij mij toch niet. Want 1°. de spreekwijze luidt: mijn vader is geen Bremer, ik laat mij het werk niet uit de handen nemen; een breeuwer echter doet het werk uit de hand weg wanneer hij er de naden van het schip mee stopt, doch *laat* het zich niet uit de handen *nemen*. 2°. *Bremer* vindt men reeds bij Winschoten, den oudsten bij wien Harrebomée het spreekwoord aantrof.]

Omgekeerde barensteel. (XXIV, bl. 397). De lambel of barensteel komt op zich zelven als heraldieke figuur voor. Zoo voert b.v. het geslacht Overstolts zilver met drie groene barenstelen, het geslacht Quatermart, goud met drie zwarte barenstelen: van Overstolts genaamd van Efferen voert rood met drie barenstelen, de bovenste zilver, de twee onderste goud; van Overstolts gen. Lieskirchen voert goud met drie blaauwe barenstelen, alle van drie hangers en geplaatst en fasce. Ik twijfel niet of er zullen wel voorbeelden zijn, dat de lambel omgekeerd als heraldieke figuur voorkomt. Voorbeelden zij mij daar echter niet van bekend.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht de Beaufort. (vgl. XXI, bl. 589). Sedert ik de vraag naar bovengemeld geslacht deed, heeft de heer burgem. van Hontenisse, baron Collot d' Escury, mij in de gelegenheid gesteld het wapen te bezien. De familie de Beaufort, in de XVIII eeuw in Zeeland wonende, voerde het wapen der adellijke familie, (Handboek

der wapenkunde door J. B. Rietstap) »in blaauw een gekanteelde zilveren burgt" — doch zonder spreuk. Ik herhaal mijne vraag naar genealogische berigten, vooral in verband met het medegedeelde opschrift van den grafsteen te Bergen op Zoom.

St. Gilles-Waes. F. CALAND.

Getal XIIII op het wapen van Kapelle. (vgl. A. R. II.) De Geschiedenis van Wetteren door J. Broeckaert doorlezende, zag ik op de titelplaat, dat het wapen dier gemeente ook het getal XIIII draagt, denkelijk, zegt schrijver, doordien in de XVIe eeuw de heerlijkheid aan Max. Vilain verpand werd, waaruit te besluiten is, dat in de XVIe eeuw die familie het naamcijfer XIIII reeds in haar wapen voerde. Over dit getal XIIII wordt verder het volgende gezegd: de verschillende opgaven over den oorsprong van dat getal (de meeste reeds in den Nav. opgenomen) schijnen nogtans alle louter verdichtselen te zijn, immers het is onlangs bewezen, dat het cijfer XIIII over meer dan 420 jaren achter het familiehandteeken geplaetst werd. Dit bewijs is gevonden door den kundigen geschiedvorscher M. van Damme-Bernier, van Eecloo, bij het zorgvuldig nalezen der stadsrekeningen in het rijksarchief te Brussel.

In den Eecloonaer van 17 jan. 1858 zegt die geleerde het volgende: »Jaerlijks werden er grafelijke kommissarissen naer Eecloo gezonden om aldaer de rekeningen te aenhooren en goed te keuren. 3 april 1437 na Paschen, bevonden zich te dier stede, de ridder-kamerheer Adriaen Vilain, de raedsheer Joos van Steelandt en 's Graven sekretaris Johan Wielant. Zij sloten die rekening met kloek en duidelijk handteeken, waaronder het eerste, dat van Adriaen Vilain XIIII bijzonder leesbaer uitschijnt. Het cijfer XIIII is er met zoo veel zorg aengestipt, dat zelfs geen enkel puntje op de vier I's ontbreekt. De echtheid van dit cijfer is dus niet te betwijfelen, zoo veel te min daer de onderteekenaers hunne goedkeuring bevestigen met de woorden: »temoings nos saings manuels.""

St. Gilles-Waes. F. CALAND.

Geslacht Criep of Crijp (XXIV, bl. 364). Francois Criep, griffier bij het hof van Holland (vgl. bl. 366), schijnt naar het door hem

gevoerde wapen, zijnde: van goud met een band van keel beladen met drie vogels van zilver, niet behoord te hebben tot een der t. a. p. vermelde geslachten Grijp. H. C. VAN BAKKENES.

Geslachten Roeters en van Wijlick (XXIV, bl. 209, 375). Als aanvulling op het medegedeelde t. l. a. pl. kan, hoewel daarmede de gedane vraag niet wordt beantwoord, nog het volgende dienen. Jacob Roeters, begraven te Haarlem in de St. Jans kerk 21 aug. 1716, had een broeder Otto genaamd, wiens zoon George, gehuwd met Susanna van Meeckeren † januarij 1768, den 5 sept. 1710 beleend werd met de hofstad Drakenburg in Eemland, welke hij door koop had verkregen na het overlijden van Nicolaas van Gent, oudsten zoon van den luit. admiraal Willem Joseph baron van Gent. Langen tijd bleef Drakenburg niet in het bezit van de familie Roeters, want in 1768, het jaar waarin Susanna van Meeckeren bovengenoemd, naar ik meen als weduwe, overleed, werd jhr. Pieter baron van Rheede van Oudshoorn tot Nederhorst met de hofstede beleend. Eene dochter van genoemden George R. en Susanna v. M., Ursula genaamd, geb. 15 mei 1696, † 16 sept. 1729 en den 21sten d. a. v. in de kapel in de Kalverstraat te Amsterdam begraven, huwde met Abraham van Wijlick, fabrikant van zijden stoffen enz. te Amsterdam, geb. 12 januarij 1696, † 26 aug. 1763 en den 1 sept. d. a. v. in de Noorder kerk te Amsterdam begraven, zoon van Salomon v. W. (vgl. XXIV, bl. 209), geb. te Emmerik 29 october 1670, † te Amsterdam 9 sept. 1711 en den 15^{den} d. a. v. in de kapel in de Kalverstraat begraven en van Christina Roeters geb. 12 mei 1670, † 12 april 1696, mede in meergemelde kapel begraven. Genoemde Abraham v. W. huwde 2° 13 mei 1737 Johanna Spruyt, zijne nicht, den 14 januarij 1751 in de Noorder kerk te Amsterdam begraven.

Eenige kinderen uit het huwelijk van Abraham en Ursula gesproten, hebben den naam Roeters van Wijlick gevoerd.

Abraham v. W., burgemeester en raad van Edam, † 26 febr. 1771, was hoogstwaarschijnlijk een zoon van beide laatstgenoemde.

Nog heb ik vermeld gevonden Pieter Roeters, domproost te Utrecht, aangesteld 19 nov. 1726 en den 4 dec. d. a. v. in het bezit van de proosdij gesteld.

Mogt iemand in de gelegenheid zijn meer genealogische opgaven betreffende de bovenvermelde geslachten te verstrekken, zoo houd ik mij beleefd voor mededeeling aanbevolen.

H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht Ockhuijsen of Ochuijsen (XXIV, bl. 230). Jakob Okhuijsen, tijd van geboorte onbekend, is eerst gehuwd met Anna Verhoeff, van wie niets bekend, was pachter der gemeene lands middelen te Leiden, waar zijn huis in 1748 door het volk geplunderd werd: hij vlugtte naar Moordrecht, waar hij 21 october 1745 (aangifte) gehuwd was met Beatrix van der Geer, geboren te Moordrecht 27 september 1716, overleden aldaar den 24 mei 1801, dochter van Nicolaas van der Geer en Neeltje Boon. Hij overleed te Moordrecht 22 november 1777.

Uit dit huwelijk vier kinderen:

1° Nicolaas Jan Okhuijsen, geboren Leiden? 1747, overleden te Moordrecht zondag den 4 maart 1832, oud 85 jaar, was representant in de nationale vergadering, huwde te Moordrecht in april 1769 met Wilhelmina Zijdrechtop, geboren te Moordrecht den 20 februarij 1746, overleden aldaar den 18 nov....., dochter van Cornelis Zijdrechtop en Catharina Verhoek. Uit dit huwelijk drie kinderen. Hertrouwde ongeveer 1804 met Margaretha de Kedts Houtman, weduwe met kinderen van den heer van Eijck te Gouda. Uit dit huwlijk éene dochter.

2° Willem Okhuijsen, geboren te Moordrecht den 28 januarij 1749, overleden aldaar den 26 november 1800, huwde te Moordrecht den 24 september 1780 met Cornelia van der Geer. Uit dit huwlijk éene dochter, gehuwd met J. H. Pellicaan.

3° Aletta Okhuijsen, geboren te Moordrecht 1751, overleden te Haastrecht den 23 junij 1836, oud 85 jaar. Huwde te Moordrecht met Hendrik Reitz, med. doctor te Dordrecht, waarvan geene kinderen. Hertrouwde te Haastrecht den 1 julij 1812 met Adrianus Dupper, geboren te Haastrecht 2 september 1787, overleden 22 aug. 1863, zoon van Dirk Dupper en Adriana Kooijman. Uit dit huwelijk ook geene kinderen.

4° Dammes Okhuijsen, geboren te Moordrecht, ongehuwd overleden in Oostindië.

Het wapen van Okhuijsen is: in zilver een ossenkop met rood schildhoofd, beladen met drie kroonen, 2 en 1.

De inzender houdt zich aanbevolen, indien gevonden wordt wie de ouders waren van Jacob Bisdom.

's Gravenhage. J. DE MONTIGNY.

AANTEEKENINGEN.

Woorden in de meierij van den Bosch in gebruik (XXIV, bl. 416). 't Zij mij vergund eenige onjuistheden in het t. a. pl. voorkomende lijstje op te geven.

Buurten is niet in 't algemeen: een buurpraatje maken, maar: zich daartoe opzettelijk met anderen in aanraking stellen. Buren, op stoep staande en bij die gelegenheid een praatje makende, »buurten" daarom nog niet; het kouten draagt alleen dan dien naam, wanneer men er zich opzettelijk toe vereenigt, hetzij op straat, hetzij in huis.

Dijk is niet alleen een heiweg, maar ook een niet bestrate landweg tusschen landerijen of bosschen.

Foetelen, lees *foeselen.*

Kappen, lees *kabben;* jonge varkentjes heeten *kabben.*

Kroessel wordt uitgesproken *knoesel.*

Laar is een min gebruikelijk woord. Zoo ook

Oidelijk.

Peg. Het »steken der peg" was: het bepalen der broodzetttng.

Turen moet zijn: *tuiëren.*

Zinken staat niet gelijk met: begraven, of, zoo als men van het ter aarde bestellen van een lijk zegt: graven (begraven is het afgraven van een stuk heide ter ontginning). Een lijk wordt »gegraven", indien het op den gewonen tijd des dags met eenen lijkstoet naar het kerkhof gebragt en in het graf geplaatst wordt. Het wordt *gezonken*, indien het zonder eenige staatsie, b. v. bij avond of nacht, alleen met de allernoodzakelijkste kerkelijke diensten, wegens besmettelijke ziekte of derg., in de groeve wordt nedergelaten.

H. H. M. C. V. O.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

J. VAN DER BAAN.

LEES-, SCHRIJF-, EN DRUKFOUTEN.

Bl. 201 reg. 12 v. o. *staat:* de landmeester, *leest:* den landmeter.

» 409 » 8 » » on fera enz. » en ferez et en jugerez comme à mon grand et perpetuel bien-faicteur etc.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg.
N°. 40.

Nieuwe Serie
7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

3 October 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen.

Woorden uitgaande op baar. . . . . 469.

Antwoorden.

Niezen . . . . , ... 469.
Geslacht Hoog. 476

Aanteekeningen.

Vaartuigen voor 1650. — Zijde. — Uitvinding der globen. . . . . . 480.

VRAGEN.

Woorden uitgaande op baar. Hoe behoort men te schrijven, *zing*baar of *zang*baar, om aan te duiden, dat een lied gemakkelijk gezongen kan worden?

J. W. V. H.

ANTWOORDEN.

Niezen. (XXIV, bl. 391, 353). De heer B. van Meurs gaf een antwoord op deze vraag in de Studiën op godsdienstig, wetenschappelijk en letterkundig gebied, 1874, n⁰. II. Met toestemming van den schrijver nemen wij daaruit het volgende over.

BESTUUR.

Reeds vóór eeuwen hebben de twee grootste navorschers der oudheid, een wijsgeer en een natuurkundige, dezelfde belangrijke vraag te berde gebragt: *Cur sternumentis salutamus?* Waarom groeten wij bij het niezen? vraagt Plinius Secundus [1]). Maar hij is ons het antwoord schuldig gebleven. — Bijna 400 jaren vóór Plinius had Aristoteles zich reeds afgevraagd, waarom wij iemand die niest zooveel eerbied bewijzen [2]). Ook hij waagt het niet die kwestie uit te maken en geeft slechts een paar weifelende vragen tot antwoord. Ongeveer 2000 jaren na Aristoteles bragt de Jezuïet Famianus Strada, de bekende geschiedschrijver van *De bello Belgico*, dezelfde vraag nogmaals op het tapijt: *Cur sternuentes salutentur?* Waarom worden de niezers gegroet? [3]) En ofschoon deze eene

---

1) Historia naturalis: lib. XXVIII, cap. V.
2) Opera omn: tom. IV. Problematum Sect. XXXIII cap. 7—11.
3) Eloquentia bipartita: lib. III, praelectio IV.

beantwoording geeft breedvoeriger dan die van zijne twee voorgangers uit de classieke oudheid, brengt hij ons echter niet tot de gewenschte zekerheid.

Men ziet hieruit dat de vraag in den *Navorscher* juist niet tot de »hautes nouveautés" behoort; toch is zij in dat tijdschrift volstrekt niet misplaatst, aangezien het oud-vaderlijk gebruik om den niezer een kompliment te maken, en vooral het oud-christelijk gebruik om hem een »God zegene u!" toe te wenschen, meer en meer gerangschikt wordt onder de klasse van verouderde spreekwijzen en uitgestorven geslachten. Zou Erasmus nog wel veel aandachtige en gehoorzame leerlingen vinden, indien hij in onze dagen de volgende les in de wellevendheid herhaalde? — »Als »gij geniesd hebt, maak dan een kruisteeken op uw mond, neem »uw hoed af en groet op uw beurt degenen die u gegroet »hebben of hadden moeten groeten — maak uw excuus of betuig »uwen dank. Een ander bij 't niezen te groeten, geeft gods»dienstzin te kennen" [1]).

Uit deze plaats van Erasmus merken wij op, dat het vóór drie eeuwen tevens gebruikelijk was op den mond het kruisteeken te maken als men geniesd had. Vanwaar dit gebruik afkomstig is zullen wij later zien. Van het ontstaan der bede »God zegene u!" wordt gewoonlijk de volgende verklaring gegeven:

Omtrent het jaar 590, in het begin der regeering van paus Gregorius den Groote, woedde er te Rome en in vele streken van Italië eene verderfelijke pest die duizenden aantastte. Wanneer de ongelukkigen geeuwden of niesden, was het een zeker teeken dat hun dood binnen weinige oogenblikken volgde. Sedert dien tijd is het gebruik ontstaan, dat men bij 't geeuwen het kruisteeken op den mond maakt en aan een ieder die niest Gods hulp of zegen toewenscht. — Als hoofdbron dezer verklaring citeert men gewoonlijk Carolus Sigonius [2]) die geleefd heeft in de 16e eeuw. Doch men vindt dezelfde verklaring reeds in de 13e eeuw bij Durand bijgenaamd *Speculator* [3]). Paulus Diaconus echter een

---

[1]) Opera omnia; tom. I. De civilitate morum puerilium pag. 1034.
[2]) De regno Italiae: lib. I, 20.
[3]) Rationale divinorum officiorum: lib. IV. cap XII.

geschiedschrijver uit de 8e eeuw gewaagt wel van de bovengemelde pestziekte, maar zegt geen woord van het niezen, dat den dood vooraf ging [1]).

Arend Fokke Simonsz. heeft ook die klok hooren luiden, maar weet niet juist waar de klepel hangt: »Men wil, dat [het uitspre»ken van dien zegenwensch] een zeer oud gebruik zoude zijn, en »afkomstig van de Atheners, in wier stad eens de pest woedde, »in welker hoogste *crisis* het niezen voor een teeken van genezing, »herstel en gelukkigen keer der ziekte gehouden werd" [2]). Het eenige goede, dat uit deze woorden kan worden getrokken is, dat het mij een overgang verschaft tot de bewijsvoering, dat het niet alleen bij de Atheners, maar ook bij de Romeinen en andere oude volken gebruikelijk was, elkaar bij het niezen te groeten.

Beginnen wij met de Romeinen. Pater Strada haalt twee anecdoten aan, welke hij gevonden heeft bij Appuleius, die in de tweede eeuw onzer jaartelling en bij Petronius, die waarschijnlijk veel vroeger geleefd heeft. Appuleius verhaalt, dat een echtgenoot eens hoorde niezen, en meenende dat zijne vrouw zulks deed, groette hij haar met de gebruikelijke woorden; doch toen dit niezen zich herhaalde, keek hij rond en kwam tot de ervaring, dat hij zijn kompliment aan een ander gemaakt had [3]). — Petronius meldt dat een zekere slaaf Gyton, die zich uit vrees voor zijn meester Eumolpus heimelijk onder een rustbed had verscholen, zoo geweldig niesde, dat het rustbed er van schudde, waarop Eumolpus in plaats van te straffen, Gyton beleefdelijk geluk wenschte [4]).

Plinius maakt de opmerking, dat het zeer passend is den naam uit te spreken van den persoon die niest. Verder verhaalt hij hoe keizer Tiberius wilde, dat men hem, al zat hij ook in een rijtuig, de gebruikelijke groeten bij 't niezen zou aanbieden [5]).

---

[1]) De gestis Longobardorum: lib. III, cap. XXIV; lib. IV, cap. IV. In Bibliotheca veterum Patrum etc. tom. VIII. — St. Gregorii Magni vita, cap. X—XII. In Migne S. Gr. M. opera tom. I.

[2]) Ironisch Comisch enz. Woordenboek. Art. *Niezen.*

[3]) Metamorphoseon: lib. IX... „solito sermone salutem ei fuerat imprecatus."

[4]) Satyricon: cap. 98.... „salvere Gytona jubet."

[5]) Historia naturalis: lib. XXVIII, cap. 5.

Dat bij de Grieken deze gewoonte algemeen heerschend geweest is, blijkt alreeds uit de boven aangehaalde vraag van Aristoteles. Ook was men bij hen gewoon onder het niezen de hulp des hemels in te roepen. Ammianus steekt in een zijner puntdichten den draak met zekeren Proclus, wiens gelaat een zoo groote gevel versierde, dat hij niezende onmogelijk kon uitroepen *Ζεῦ σῶσον* Jupiter help me! om de eenvoudige reden, dat de man zijn eigen niezen onmogelijk hooren kon, zoover stond zijn neus van zijn oorschelp af [1]). Vele beoefenaars der classieke oudheid hebben zich vermaakt met dit epigram in latijnsche verzen over te zetten, onder anderen Hugo de Groot, Strada en Thomas Morus. Ten onzent heeft mr. Kleijn een wat hij noemt »gebrekkige verduitsching van die snakerij" geleverd [2]):

De goede Proclus poogt vergeefs zijn neus te vegen;
  Daar zelfs de grootste greep dien klomp niet vatten kan.
Hij niest, doch — 't neusgat is zoo ver, zoo afgelegen
  Van ieder oor — hij hoort er niets ter wereld van.

De verduitsching is daarom vooral *gebrekkig*, wijl niet is teruggegeven de aardigheid van het niet uitroepen: *Jupiter help me!* Beter bevalt mij de navolging van Constantijn Huygens die het epigram van Ammianus aldus weergeeft [3]):

Quirijns neus is zoo langh, en zoo ver van zijn' ooren,
Dat, als hij zelver niest, hij 't zelver niet kan hooren.

Aristoteles zegt, dat het niezen gehouden werd voor een bij uitstek heilige en vereerenswaardige daad [4]). Het is dus geen wonder, dat men een niezer niet alleen eerbiedig groette en heil toewenschte, maar zelfs een kniebuiging voor hem maakte, vooral wanneer die natuurlijke daad gepleegd werd door een vorstelijken neus. Als de keizer van Monomatopa — zoo verhaalt ons Pater Strada — in een niesbui geraakte, dan wierpen zich alle hovelin-

---

[1]) Anthologia Graeca cum versione latina Hugonis Grotii. Ed. H. de Bosch: lib. II, tit. XIII, Epigr. XI.

[2]) Verhandeling over het Epigram. Mnemosyne II, blz. 46.

[3]) Korenbloemen: boeck XXIV N. 169.

[4]) De historia animalium: lib. I cap. 11.

gen ter aarde en riepen den vorst hun *proficiat!* en *wel bekome het u!* zoo luide toe, dat men buiten het paleis al aanstonds begreep wat er gaande was; alsdan vloog het nieuws van die gewichtige gebeurtenis van huis tot huis, van stad tot stad, en binnen weinig tijds weergalmde heel het rijk van heil- en zegenwenschen voor den niezenden keizer.

Een nog vreemdsoortiger niezing-vereering las ik bij Collin de Plancy:

Wanneer koning Sennaar niesde, keerden zijne hovelingen hem den rug toe, en se donnant de la main une claque sur la fesse droite [1]).

Sabbathier verzekert dat de Spanjaarden een dergelijke vereering hebben gevonden bij de volken der nieuwe wereld. Toen de Kacike van Guachoia in tegenwoordigheid van Soto geniesd had, bogen de Indianen van zijn gevolg zich aanstonds voor hem neder, strekten hunne armen wijd uit en baden de zon, dat zij hem beschermen en verlichten zou [2]).

Buxtorf zegt, dat bij de Joden de gebruikelijke wensch was: *hajim tobhim* een goed leven! het zij uw leven voordeelig! [3]) Volgens anderen zeiden zij, als iemand niesde: *asuthá* heil! of *repuáh* geneesmiddel! tot uw gezondheid!

Als wij den ouden Rabbijnen de vraag van den *Navorscher* konden stellen, dan zouden zij daarop antwoorden, dat er in 't begin der wereld eene ziekte geweest is, welke *ascerá* geneemd werd, die eerst de kinderen en vervolgens de volwassenen aantastte, en waarin zij al niezende stikten. Het niezen was de zekere voorbode van den dood. Eerst onder Jacob verdwenen de laatste sporen van die ziekte; maar het gebruik, om elkaar bij 't niezen de bovengemelde wenschen toe te spreken, bleef bestaan.

Stellen wij diezelfde vraag aan de Romeinen, dan wachten wij te vergeefs op een antwoord; aan de Grieken, dan zal Athenaeus ons zeggen, dat het bewijst, hoe eerbiedwaardig en heilig des menschen hoofd gehouden werd [4]). Dit had reeds lang vóór hem

---

[1]) Dictionnaire Infernale. Art. *Eternument.*

[2]) Dictionnaire pour l'intelligence des auteurs classiques tom VI, Art. *Eternument.*

[3]) Lexicon Hebr. et Chald.

[4]) Deipnosophistae: lib. VI, cap. 11.

Aristoteles geleerd, toen hij zijn probleem aldus vragend beantwoordde: Begroeten, vereeren wij het niezen, omdat het zijn oorsprong neemt in het hoofd, het heiligste der ledematen? Of wel omdat het een teeken is, dat ons hoofd welvarend is? Immers daarom ook wekken wij bij een stervende het niezen op — kan hij niet meer niezen, dan is er ook volstrekt geen hoop meer op zijn behoud."

Een andere reden, waarom men er zulk een heiligen eerbied voor had, is — volgens Aristoteles — omdat men in het niezen een goed of kwaad voorteeken zag: een goed als de niezing in den voormiddag, een kwaad als zij in den namiddag plaats had. Te vergeefs echter zoekt men in de schriften der ouden naar een voorbeeld, waaruit blijkt dat het niezen naar gelang van dien tijd gunstig of ongunstig werd opgenomen. Wel vinden wij menigmaal, dat het inderdaad als voorteeken werd aangezien.

Homerus, bij wien men — gelijk Plutarchus in zijn Leven van Lycurgus getuigt — de belangrijkste bijzonderheden aangaande de zeden en gebruiken der ouden vinden kan, verhaalt, dat toen Penelope, zich beklagende over degenen die haar het hof maakten, uitgeroepen had: »Mocht Ulysses wederkeeren, hij zou hunne gewelddadigheden wel weten te bestraffen!" eensklaps Telemachus hevig niesde, waarop Penelope glimlachend tot Eumaeus zeide: »Hoort gij wel, dat mijn zoon op mijne woorden geniesd heeft? Alzoo zal dan niemand het lot van den dood kunnen ontgaan!" [1])

In Xenophon lezen wij, dat toen deze veldheer tot het leger het woord voerde, een soldaat plotseling niesde, ten gevolge waarvan alle soldaten in een opgewonden godsdienstige stemming geraakten. Xenophon maakte hier dadelijk gebruik van en vervolgde: »Mannen, daar ons op 't zelfde oogenblik, dat wij over ons behoud spraken, een teeken van Jupiter *den Behouder* verschenen is, ben ik van oordeel, dat wij eene gelofte moeten doen dat wij aan dezen God een dankoffer voor ons behoud zullen opdragen, zoodra wij in een ons bevriend land zijn aangekomen!" [2])

Plutarchus vermeldt, dat toen Themistocles vóór den slag van

---

[1]) Odyssea: lib. 17, v. 541.

[2]) Anabasis: lib. III, cap. 2. N. 2.

Salamis bezig was met het verrichten eener plechtige offerande, de waarzegger Euphrantides hem als een gunstig voorteeken boodschapte, dat iemand aan den rechterkant geniesd had.

Dezelfde schrijver deelt ons mede, dat zelfs Socrates, de grootste aller wijsgeeren van Griekenland, het niezen ter rechter- of ter linkerzijde als een goed of kwaad voorteeken opnam, en wel zóó, dat hij geen werk dorst ondernemen, indien hij iemand hoorde niezen aan den linker kant; ja in de voortzetting of onderbreking van zijn arbeid regelde hij zich naar zijn eigen niezen [1])

Ook de Romeinen, bij wie volgens het getuigenis van Cicero [2]) en Plinius [3]) het niezen onder de auguria geteld werd, beschouwden het als een goed voorteeken, wanneer het aan den rechterkant geschiedde.

De kerkvader Augustinus rekent onder de bijgeloovige gebruiken der heidenen ook dit: als iemand opstond en onder het aantrekken van zijn schoeisel niesde, ging hij weer dadelijk naar bed [4]). Want dit was een voorteeken, dat die dag voor hem niet goed zou afloopen. Hoe lang hij dan nog wel te bedde bleef, alvorens een tweede proef te nemen, is niet bekend; maar naar alle waarschijnlijkheid zullen de liefhebbers van lang slapen niet zelden bij 't opstaan geniesd hebben.

De bijgeloovigheden van het niezen waren bij de heidenen in de eerste eeuwen der kerk nog zoo algemeen in zwang, dat men het noodzakelijk achtte de tot het Christendom bekeerden ernstig te waarschuwen tegen die »ijdele en belachelijke ondernemingen." Voorbeelden hiervan vinden wij onder anderen in de werken van den H. Augustinus [5]). Ja nog in het jaar 743 achtte zich het Concilium Liptinense verplicht, de waarneming van het niezen te stellen op de lijst der superstitiën [6]).

Erasmus heeft ons gemeld, dat het in zijnen tijd gebruikelijk was na het niezen een kruisteeken op den mond te maken. Bin-

---

[1]) Vita Themistoclis: cap. XIII. — De genio Socratis: cap. XI.
[2]) De divinatione: lib. II, cap. 41.
[3]) Historia naturalis: lib. II, cap. 5.
[4]) De doctrina Christiana: lib. II, cap, XX, § 31.
[5]) Opera omnia. Migne tom. V, pag. 2269; tom. VI, pag. 1172.
[6]) J. Hartzheim. Concilia Germaniae, tom. I.

terim verzekert, dat dit gebruik in 't begin dezer eeuw in Duitschland nog plaats had, en beweert, dat de christenen dit altoos gedaan hebben om aan het niezen het bijgeloof, dat de heidenen er aan hechtten, te ontnemen [1]. Hetzelfde beweert pater Strada wat den zegenwensch na het niezen betreft; hij is — zegt Strada — van de heidenen tot de christenen overgegaan met dit verschil, dat gene dien wensch uitspraken ter oorzake van het bijgeloof, deze echter uit naastenliefde en beleefdheid.

De voornaamste kwestie echter zal wel immer onoplosbaar blijven: vanwaar namelijk dit gebruik ontstaan is niet alleen bij de Grieken en Romeinen, maar zelfs bij die volken, welke met hen niet in aanraking geweest zijn? Heeft het gebruik een godsdienstige, een zedelijke of een physische oorzaak, en welke?

Geslacht Hoog. (vgl. XXIV, bl. 374). De stamvader van de nederlandsche familie Hoog was Thomas Hoog, geboren te Larbert, graafschap Sterling, in Schotland. Hij werd in 1673 A. L. M. en in 1678 predikant onder de vervolging alhier, zoodat hij, eenige jaren op gevaar zijns levens het evangelie verkondigd hebbende, de wijk nam naar Nederland. Aldra werd hij nu, den 7den oct. 1686 benoemd tot rector der lat. school te Goes, en vertrok van daar in 1689, als ber. tot pred. bij de Engelsche gemeente te Delft. In 1694 nam hij de betrekking aan van pred. bij de Schotsche gemeente te Veere, van waar hij iu 1699 naar de Schotsche gem. te Rotterdam verroepen werd. In 1701 beroepen tot theol. professor te Oud-Aberdeen, sloeg hij zulks om de oorlogsomstandigheden af. Hij overleed in zijne betrekking als pred. te Rotterdam den 6den januarij 1723, in zijn 68ste jaar.

Gedurende zijn rectoraat te Goes werd hij 25 april in ondertr. opgenomen en trouwde hij 21 mei 1687 aldaar als jongman, met Johanna van Strijen, geboortig van Goes, wed. van ds. Jacobus Broedelet, als pred. te Baarland den 8sten dec. 1623 overleden, met wien zij, als jonge dochter, den 23sten sept. 1682 te Goes getrouwd was.

[1] Denkwürdigkeiten der Christ-Katholischen Kirche. Band 2, Theil 2, pag. 509.

Uit dit huwelijk zijn geboren: Marinus (A), Johannes (B) en Cornelis (C).

(A) Marinus, geb. te Delft 8 april 1690, werd prop. bij de cl. Schieland 22 febr. 1712, pred. te Schore c. a. 16 oct, 1712, te Herkinge 14 oct. 1714, te Molenaarsgraaf 19 julij 1716, te Papendrecht 14 mei 1724, te Spijkenisse 26 nov. 1730 en te Schoonhoven 13 julij 1738; aldaar emeritus 19 mei 1762 en overl. te dier plaatse 21 januarij 1766, kinderen nalatende.

(B) Johannes, werd pred. te Hoogvliet 1721, te Brouwershaven 1728; aldaar emeritus 1737, overl. hij te St. Laurens 10 mei 1761, oud 64 jaar, nalatende 3 zoons. Uit zijn 1ste huwelijk, met Hubertina van der Vliet: Thomas Jacobus (*a*), en uit zijn 2de huwelijk, met Adriana Aalst: Johannes Wilhelmus (*b*) en Hendrik Cornelis (*c*).

(C) Cornelis, werd prop. bij de cl. Leiden 26 junij 1725, pred. te Benthuizen 8 dec. 1726 en te Ooltgensplaat 1732; aldaar overl. 1739, oud 38 jaar.

(*a*) Thomas Jacobus, geb. te Hoogvliet 1 mei 1727, werd prop. cl. Utrecht, pred. te 's Heerenhoek 5 mei 1752, te St. Laurens, c. a. 7 mei 1758, te Brouwershaven 13 mei 1764 en te Vlissingen 28 junij 1772, waar hij overleed 12 dec. 1806, uit zijn huwelijk met Anna Catharina van Vrieswijk, 1 maart 1758 gesloten, destijds wed. van ds. Johannes Kuypers, in leven pred. te Heinkenszand, slechts 1 dochter nalatende, Martha Johanna Hoog, toen gehuwd met J. Noordhoek te Vlissingen.

(*b*) Johannes Wilhelmus, geb. te Brouwershaven 1734, werd prop. cl. Utrecht, pred. te Ritthem 24 oct. 1762, te Oud Vossemeer 25 nov. 1764, te Eindhoven c. a. 1 januarij 1772, te Almkerk c. a. 6 nov. 1774, te Axel 4 mei 1777, te Ritthem 14 junij 1795 en te Wolfaartsdijk 26 mei 1799; aldaar em. 18 dec. 1808, en overl. te Middelburg 27 febr. 1823, oud 88 jaar en ruim 6 maanden. Terwijl hij te Ritthem stond, huwde hij met zijne nicht Martha Hoog, die na een huwelijksvereeniging van 46½ jaar in den ouderdom van 77½ jaar, den 13den mei 1809 te Middelburg overleed, eene ongehuwde dochter, Adriana Jacoba, nalatende. Uit dit huwelijk werd te Oud Vossemeer, behalve een zoon, Johannes Thomas (den 19den junij 1765 geboren, doch

vroegtijdig gestorven), ook nog, den 19den mei 1769, een zoon geboren, Willem Christoffel, die pred. werd te Rockanje 11 sept. 1791 en te Domburg 6 aug. 1797, waar hij overleed 23 dec. 1802, gehuwd zijnde met Magdalena Geertruida Alting.

(c) Hendrik Cornelis, geb. te Brouwershaven, werd prop. cl. Schieland 24 junij 1766, pred. te Wijdenes 17 mei 1767, te Werkendam 5 junij 1770 en te Purmerende 20 junij 1773, waar hij overl. is den.. ..?

Het is mij niet gebleken, of Thomas, in de vraag vermeld, tot de afstammelingen van Marinus (A) of Cornelis (C) behoorde, maar wel, dat Johannes Wilhelmus (*b*) hem bepaaldelijk zijnen neef noemde. Deze Thomas Hoog werd geboren te Rotterdam, 25 mei 1763, waar zijn vader, Johannes, schepen was. Hij werd pred. te Katwijk aan den Rijn 1787, te Amersfoord 25 mei 1788, te Leeuwarden 26 junij 1791 en te Rotterdam 28 oct. 1792, waar hij den 28sten nov. 1829 overleden is, en *niet*, zoo als in de vraag staat, 24 nov. 1820. Hij was gehuwd met Johanna Scheltus. Zijn zoon, Isaäk Marius Jacob, geb. 1798, werd cand. Z. Holland in mei 1823, pred. te Graft 7 sept. 1823, te Krimpen aan de Lek 1825 en te Barneveld 1828, waar hij in 1868 emeritus werd. Diens zonen zijn:

1. Gerard Adriaan Hoog, werd cand. in Gelderland 1849, pred. te Nieuwland 10 nov. 1850, te Dirksland 1854, te Bolsward 1858 en te Haarlem 1862.

2. Thomas Hoog, geb. 1829 te Barneveld, werd cand. in N. Brabant 1853, pred. te Hoogvliet, 7 januarij 1855, benoemd als pred. in Neerl. O. Indië 13 april en bevestigd te 's Gravenhage 6 julij 1864; pred. te Pamakassan 1865, te Banda 1866, te Makassar 1868, benoemd voor Buitenzorg (Batavia) en met verlof naar Nederland 1869, eervol ontsl. en gepens. 1871, pred. te Diemen sedert 14 januarij 1872.

3. Marinus Hoog, werd cand in N. Brabant, 1856, pred. te Beest 26 april 1857, te Breda 1863 en te Schiedam 10 nov. 1867.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht Hoog. Niet de rotterdamsche predikant Th. Hoog overleed 24 nov. 1820, maar wel zijne echtgenoot Johanna Ja-

coba Scheltus van Amersfoort, geb. 16 julij 1766, met welke hij 2 dec. 1788 in het huwelijk trad. Door de welwillende mededeeling van hunnen nog levenden zoon Izaäk Marinus Jacob Hoog, rustend predikant alhier woonachtig, kan ik aangaande dat geslacht nog iets meer geven.

De oorspronkelijke naam der familie is Hogg, haar vaderland Schotland. Thomas (of Alexander) Hogg was een der voornaamste bevorderaars der reformatie in Schotland, hij bekleedde het predikambt te Aberdeen. Zijn zoon Alexander (of Thomas) Hogg was predikant in het noorden van Schotland. Diens zoon Thomas Hogg was predikant te Lieth en gehuwd met eene kleindochter van den ridder Hary Logan van Lochstheeng. Een zoon en naamgenoot van dezen, wiens geboortetijd onbekend is, maar die den 24sten dec. 1692 overleed, was predikant te Lasker en gehuwd met Majory Murray, dochter van Philip Walter Murray van Philiphong. Een jongere broeder van hem was John Hogg, die eerst predikant was te South Lieth, in 1662, doch later bij de Schotsche gemeente te Rotterdam, waarhij omstreeks 1690 overleed. 's Mans portret hangt nog in het consistorie der Schotsche kerk.

Van den anderen broeder, Thomas, was die Thomas een zoon, welke de stamvader werd van het geslacht hier te lande; hij was het ook, die den naam Hoog aannam. Geboren te Lasker 4 aug. 1655, promoveerde hij in de philosophie 1678. Na in of omstreeks 1686 rector geworden te zijn van de latijnsche school te Goes, werd hij predikant bij de Engelsche gemeente, eerst te Delft, daarna te Veere, en in 1699 bij de Schotsche te Rotterdam, waar hij in 1723 overleed. In 1702 wees hij eene beroeping tot hoogleeraar te Aberdeen af. Den 21sten mei 1687 trad hij in het huwelijk met Johanna van Strijen, wed. Broedelet, geb. aldaar 12 april 1663, overleden te Rotterdam 31 maart 1710. Zijn zoon Marinus Hoog, geb. te Delft 1690, huwde 23 oct. 1715 met Maria Catharina Weijlinck, geb. [te Schiedam 1682, overl. te Schoonhoven 22 dec. 1842. Den 27sten mei 1682 hertrouwde hij met Barbara van Hoogwerff, geb. te Brielle 25 aug. 1689, overl. te Schoonhoven 2 jan. 1770.

Uit het eerste huwelijk werd geboren Johannes Hoog te Papendrecht 1725; deze was de vader van den rotterdamschen predi-

kanl Thomas Hoog; hij bekleedde het ambt van schepen te Rotterdam 1760—1793 en overleed aldaar in 1795.

Haarlem. H. M. C. VAN OOSTERZEE.

AANTEEKENINGEN.

Vaartuigen voor 1650 (vgl. A. R. II).

In de rekening van Bergen op Zoom van den jare 1558 leest men: »de turfdragers zullen hebben voor tlossen van

een *cromstevenschip*	44 st.
een *dremmelaer*	38 »
een *hauswager*	34 »

twee *pleiten* gerekend voor een *cromsteven.*"

En in die van 1604:

»bet. Lamb. Michiel c. s. scheepstimmerluiden ter cause zy alhier in harinckhof hebben gemaekt een *nieuwe drummelaer*, welcke hier noyt en is gedaen, voor een foye vergunt vj car. gulden."

F. CALAND.

Zijde. Nog in 1682 dacht J. Six van Chandelier te Amsterdam, dat zijde aan de boomen groeide.

» . . . . dat in *Taprobane* de Syde ook aen de bomen wast, welk, trouwens voor so veel het wassen belangt, wel zeker is, want ik voor desen wel 2 off 3 hulsen, waer de natuurlijke Syde noch in was, veele jaren heb bewaert gehad".

Zoo lees ik bij van Hasselt »Geldersch Maandwerk" I, bl. 328.

A. J. C. KREMER.

Uitvinding der globen. Bij van Hasselt, Geldersch Maandwerk I, 465., zegt Aernold Floris van Langelaer, dat hij en zijn vader Jacob Floris van Langelaer de eerste zijn geweest, die de »globos tot directie van de Seevaart hebben geinventeert". — Verder dat hij van vaders en moeders wege uit Arnhem afkomstig is — anno 1580. Maar 40 jaren vroeger had Mercator reeds eenen globe gemaakt voor Granvelle en daaraan had hij het te danken dat hij uit de handen van het h. officie geraakte.

A. J. C. KREMER.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

JO. DE VRIES JZN., J. C. K., LABORANTER, VAN DER BORCH, v. T., A., M. A. PERK.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. N°. 41. Nieuwe Serie 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

10 October 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen.

Luchtreizen . . . . 481.

Antwoorden.

G. van Hardenbroek enz. — Israel . . . . , ... 481.

Aanteekeningen.

Constantijn Huijgens. Puntdichten uit het Hoogduitsch vertaald . . . . . 482.
Opschriften op schoorsteenen. . . . . 491.
Tabak rooken . . . . 492.

Ruiling van portretten. Indien er soms onder de lezers van den Navorscher verzamelaars zijn van portretten van nederlandsche mannen en vrouwen, of van vreemdelingen die tot ons vaderland in de eene of andere betrekking staan, zoo doe ik hun het voorstel om de namen dier portretten op te geven, waarvan zich een of meer doubletten in hunne verzameling bevinden, ten einde elkander daarmede te kunnen gerijven.

Honneur aux Dames! 1) Johanna Cornelia Wattier, Eerste actrice van den Amsterd. Schouwburg. Door T. J. Pfeiffer etc. proefdruk. 4°. 2) Hetzelfde portret. Naar G. J. Hodges, door W. van Senus in 8°. Twee exemplaren. 3) Hetzelfde, in 't karakter van Agrippina. 4°. 4) Andries Snoek. Naar H. W. Caspari, door W. van Senus, gr. 8°. proefdruk. 5) Hetzelfde in 't karakter van Sylla, zond. nm. 6) J. J. Viotta, componist en muzikant door A. J. Ehnle 4°. 6) Hetzelfde, door v. A. J. Ehnle, Lith. v. P. Blommers, 2 exempl. gr. 4°. 7) W. Hutschenruijter. Lith. v. A. J. Ehnle. gr. 4°. — Indien mijn voorstel behaagt, kan ik nog vele andere opgeven. Bij de redactie van den Navorscher is mijn naam en woonplaats bekend. J. C. K.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

XXXIV. **Geslachten Van Bethmeer en Van Boxtel.** Mij zijn bekend: Simon van Bethmeer, gehuwd met Isabella van de Water, dochter van Everard en van Josina van der Cammen; en hunne dochter Josina van Bethmeer, gehuwd met Arnoud van Boxtel, wier dochter Isabella, geboren te 's Hertogenbosch 2 maart 1643, getrouwd was met Antonius van Kesel.

Kan mij iemand opgeven: 1) het wapen der familie v. Bethmeer en 2). Wie de ouders waren van Arnoud van Boxtel?

C.

VRAGEN.

Luchtreizen. Bij Collot d'Escury, Hollands roem enz., dl. III. aant. bl. 6, wordt Lana Terzi, een geleerde Italiaan, die in de XVIIe eeuw bloeide, vermeld, die »gehouden wordt voor den eigenlijken uitvinder der luchtreizen." Wat is daarvan bekend? Hoe werden die luchtreizen gedaan? Met eenen bol, zoodat Montgolfier daarvan niet de eigenlijke uitvinder zou zijn? Of op andere wijze?

ANTWOORDEN.

G. van Hardenbroek, enz. (Vgl. XXIV, bl. 446). De hoog edel geb. heer Gijsbrecht van Hardenbroek, sedert nov. 1652 gouverneur van Hulst en onderhoorige forten, overl. in die betrekking den 18 oct. 1658. Zie Smallegange, Chr. v. Zeel. bl. 765 en Lansberghe, Beschr. der stad Hulst, bl. 337. Hiermede kan vergeleken worden het vroeger door mij medegedeelde, aangaande de gouverneurs van Hulst, in Navorscher XVI, bl. 108—113 en de aldaar vermelde meening, dat de majoor van Hardenbroek, die een roemrijk aandeel had aan den gevaarvollen aanval op Naarden en aan de verovering van die vesting op de Franschen, 6—11 sept. 1673, (zie Bosscha, Nederl. heldend. te lande, II, 146) zijn zoon geweest is.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Israel. (Vgl. XVIII, bl. 201 en 277) Dat Israel een soort van bier is, blijkt ook uit het genoteerde bij Smallegange, Chron. van Zeeland, waar op bl. 608 als biersoorten vermeld worden: Pharao, Israel en Moselaar. Die soort zal dan ook wel bedoeld zijn in de aanteekening (1), bl. 146, van het werkje: De berenning van

Aardenburg in 1672, door G. A. Vorsterman van Oijen, waar gesproken wordt van Iseret (Uitzet ?).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN..

AANTEEKENINGEN.

CONSTANTIJN HUIJGENS. PUNTDICHTEN UIT HET HOOGDUITSCH VERTAALD.

Het XVe boek der Korenbloemen van Huygens (uitg. 1672) bevat, zoo als de titel vermeldt, »Sneldicht, Uyt Hoogduytsch Ondicht." In de Voorspraeck zegt hij daaromtrent:

Aen 't kleedsel van de kind'ren
ebb ick mijn' hand geschent: hoe veel haer dat kan hind'ren
Aen 't ingeboren schoon, weet ick van allen best;
Ick, diese glad en gaef gehaelt heb uyt haer nest.
Ghy doet my niet als recht, indien ghy 't rein wilt scheiden
Van 't onrein, en dan strijckt dit vonnis tusschen beiden;
Dit heeft de plack verdient, en dat den hoogsten lof,
Dit heeft den Haesekop gedaen, en dat de Moff.

Er zullen er vermoedelijk wel onder de tijdgenooten geweest zijn, die aan deze oproeping gehoor gaven, zijne verzen vergeleken met het »Hoogduytsch ondicht" waaruit zij genomen waren, en oordeelden in hoe verre de vertaler zijne taak goed volbragt had. Doch dat oordeel is ons onbekend gebleven. Wel weten wij, hoe er in onze eeuw over het sneldicht van Huygens geoordeeld is; doch bij dit oordeel, al is het ook dat van mannen van kunde en smaak, kunnen wij ons niet neerleggen. Want zij hebben alles over éene kam geschoren, zij hebben geen onderscheid gemaakt tusschen oorspronkelijke en vertaalde puntdichten. Tot de laatste soort behooren vele. Niet alleen zijn er, onder de vijftien boeken sneldicht, twee, waarbij de dichter aangeteekend heeft, dat hetgene zij bevattten uit engelsch, spaansch en hoogduitsch ondicht vertaald is, maar ook in de overige boeken zijn verscheidene vertaalde puntdichten, al wordt dat gewoonlijk niet aangewezen.

Er was misschien onder onze landgenooten, twee jaren geleden, geen enkele, die wist waar Huygens voor de puntdichten van zijn vijftiende boek ten markt was geweest. Voor een deel is ons dat nu bekend. Toen de belangrijke handschriften van Huygens uit de bibliotheek, vroeger van het Kon. Instituut, nu van de Kon. Akademie van wetenschappen, waar zij eene halve eeuw begraven waren geweest, werden te voorschijn gehaald en onderzocht, bleek het, dat de dichter bij verscheidene puntdichten den naam van Zingräff had gesteld. Men wist nu, dat men deze in de Teutsche Apophthegmata van dien schrijver te zoeken had.

Ik heb het geluk gehad een exemplaar magtig te worden der vertaling van dit werkjen. De titel is: Duytsche Apophthegmata, of kloeck-uyt-gesprokene Wysheydt. Bestaende in Sin- Pit- Punt- en Spot-Redenen, van Pausen, Bisschoppen, Keysers, Koningen, Vorsten, Heeren, Edelen, Geleerden, etc. Vol leersame Spreucken, aerdige Hof-redenen, gedenckweerdige Spotterye, deftige Gelijckenissen, geestige Antwoorden, etc. Door Julius Wilhelm Zincgreven Der Rechten Doctor. Met eenige Spreucken vermeerdert door Johannes Leonhard Weidner. Amst. Joh. v. Ravestein 1669. kl. 8°.

Ik heb den geheelen, vrij langen, titel afgeschreven, omdat die — wat niet alle titels doen — den inhoud van het boek zeer duidelijk te kennen geeft. De Hollanders der 17e eeuw hadden veel met dergelijke boeken op. Van Jan de Brunes Jok en ernst bestaan verscheidene uitgaven, van de Apophthegmata Christiana van Baudart ten minsten tien. Geen wonder dat ook de verzameling van Zincgreven hier de aandacht van vele trok. Vooral aan Huygens moest zij welkom zijn. Hij, wien boven alles aantrok wat kort, krachtig, zinrijk, geestig was, moet dat boek gelezen en herlezen hebben. En daarbij kon hij het niet laten blijven. Wij weten, dat hij gaarne eene geestige gedachte, die hem inviel of die hij hoorde uitspreken, in rijm bragt en begrijpen dus dat hij eene verzameling, die hem zooveel stof daartoe bood, niet ongebrulkt kon laten. Van de 258 puntdichten, die in het vijftiende boek der Korenbloemen voorkomen onder den titel, Sneldicht uyt Hooghduytsch Ondicht, is dan ook ruim de helft uit Zincgrevens boek vertaald.

Hoe heeft hij dat gedaan? Heeft hij *de plack* of heeft hij *lof* verdiend?

Ik geloof, dat eene vergelijking met het oorspronkelijke ons regt geeft er een zeer gunstig oordeel over uit te spreken. Het is waar, niet al deze vertalingen zijn even gelukkig uitgevallen. Laat ik beginnen met op dat minder goede te wijzen. Is het altijd af te keuren, dat men onnoodige woorden gebruikt, in een puntdicht is het dit inzonderheid. Het moet kort en krachtig zijn: geen enkel woord moet men er in bezigen, dat zonder schade gemist kan worden. Maar daarom is het ook zoo hoogst moeielijk, een geestig gezegde of anecdote in proza, tot een puntdicht om te werken. Rijm en versmaat maken het hier den dichter zeer lastig. Huygens heeft het ondervonden. Meermalen hebben zij hem genoodzaakt iets bij te voegen en hij is daar niet altijd even gelukkig in geweest. »Als hij [Lodewijk XII] hoorde" zegt Zincgreven, bl. 507, »dat eenige jonckers geweldigh op haren adel pochten en haer verhooghmoedighden, alhoewel sy anders weynigh hert en dapperheydt hadden, seyde hy lacchende: wat behoeft hier veel pocchens en snorckens? Eenen degen voor alle dese thien jonckeren was alleen genoeg." Huygens vertaalt dit aldus (n° 256).

Wat dunckt u, wijse lie'n van Adel, van die pronckers,
Met all' die linten, en dat onnutt stael op zy?
Sy siender fell uyt: maer, stond het gesagh aen my;
Een degen waer genoegh voor seven sulcke jonckers.

In dit puntdicht, dat wij voor het overige zeer wel geslaagd mogen heeten, zijn de woorden »stond het gesagh aen my" overtollig.

In n°. 233,

Onthoudt uw' Boden niets, ten halven noch ten heelen:
Soo veel ghy haer besteelt, leert ghys' haer' Meester stelen,

hindert de laatste helft van het eerste vers minder, omdat er inderdaad iets in gezegd wordt wat ter zake dient, al kon het ook gemist worden. Maar die bijvoeging en het stroeve tweede vers maken toch, dat de berijming ons minder bevalt dan het proza (bl. 482), »Wie aen sijn Huys-gesin, Maeghden of Knechten, een Dief werdt, aan die werden sy wederom tot Dieven."

Er zijn er meer onder deze puntdichten, waarin blijkbaar het

rijm onzen dichter tot veranderingen bewogen heeft, die geene verbeteringen zijn. Zoo b. v. n°. 111,

Ick vraeghd' een van mijn' Neven,
Hoe maeckt ghy 't met uw leven?
Als een Prins, sei de Vent;
'k Hebb kost en dranck genoegh, en schulden sonder end.

Bij Zincgreven bl. 170 staat »hoe hij leefde." Dit is en eenvoudiger en beter Hollandsch dan »hoe maeckt ghy 't met uw leven," en het antwoord past er ook beter bij.

In eenen dagh, sei Hans, was hy van Côln gereden
Op Schaetsen in den Haegh: Sijn knecht viel in sijn' reden,
En sei, in eenen dagh, mijn' Heeren, dat is waer;
Maer ghy moet weten, 't was de langhste dagh van 't Jaer.

Zoo verhaalt Huygens (n°. 195). Maar hij laat hier, al weer door het rijm er toe verleid, den knecht iets doen wat hem niet betaamt, namelijk zijnen heer in de reden vallen. Bij Zincgreven had hij dit niet gevonden: daar (bl. 469) *spreekt de knecht zijnen heer voor en zegt* wat wij hier in de twee laatste verzen lezen.

Eenen enkelen keer schijnt het, dat onze dichter wat vlugtig heeft gewerkt en daardoor iets vergeten, wat niet verzwegen had moeten worden. Hij zegt n°. 73,

Jan hoorde, 't was verboden
Geld, goed, of eetbaer' waer, gebraden of gesoden,
Te nemen voor geschenck;
En sei genuchelick: wel siet toch eens, ick denck
't Volck neemt my oock all voor een' Raedsheer; want mijn leven
En werdt my niet gegeven.

Hij had hier in de eerste regels moeten zeggen dat het *den raadsheeren* verboden was iets aan te nemen, zoo als hij bij Zincgreven (bl. 224) vond. Door het weglaten daarvan, wordt het puntdicht minder duidelijk.

Hij verhaalt (n°. 3),

Een Jode die wat salven kost,
Die 't stelen wel ten heelen,

En 't meesteren ten halven kost,
Nam Jan-buer aen te heelen:
Gedurende de meester-tijd
Raeckt Jan all vast sijn Ruyntje quijt,
All kan hy 't niet doen blijcken,
Door 's Meesters snoo practijcken:
't Is van den Jode wel bedacht
Hy heeft Jan op de been gebracht.

Niet alleen wordt bij Zincgreven (bl. 136) gezegd, dat de Jood »ondertusschen het peerdt van den siecken stal", wat Huygens niet duidelijk genoeg uitdrukt, want zijne woorden kunnen ook anders opgevat worden; maar daar heeft bovendien de patient »een quaedt been," waardoor de woordspeling nog beter uitkomt.

Er valt meer aan te merken op n°. 157,

Phlip socht een' Knecht en had niet t' eten:
Wie heeft oyt sulck een' bloed geweten?
Ick seide, een knecht, Phlip, zijt ghy geck,
In dese sware diere tijden?
Ja, seid hy, 'k hebber een' gebreck
Die my gebreck magh helpen lijden.

Vergelijken wij hiermede wat wij bij Zincgreven bl. 435 lezen: »Van eenen, die een yegelijck schuldigh was, en daer-en-boven nu niet meer ten besten had, en evenwel noch een Lackey achter hem liet gaen, sprack hy aldus: Even als of desen mensch niet alleen honger lijden konde; soo moet hy noch een ander hebben, die hem helpt honger lijden". Het gezegde is van J. L. Weidner, den vervolger van Zincgrevens boek, die gul genoeg is ook zijne eigene geestigheden den lezer mede te deelen. Huygens heeft hier, hetgeen hij vond, veranderd en door die verandering geheel bedorven. Want dat iemand die vroeger in weelde leefde, later, wanneer hij weinig meer heeft of zelfs onder nul is, nog eenen grooten staat blijft voeren, is iets wat men niet zelden ziet. Maar eenen knecht te *zoeken*, wanneer men zelf broods gebrek heeft, is het werk van eenen krankzinnigen.

Volkomen duidelijk is wat Zincgreven ons bl. 507 mededeelt.

»Petrarcha seyde menighmael, dat' er geen verdrietiger, onhoflijcker noch ongeschickter als een geleerde nar was; want den soodanigen had sijn geleertheydt tot instrumenten (of werck-tuygen) waer door hy sijn dwase sotheydt of sotte meeningen verdedighde en beweerde." Huygens geeft dit op deze wijze weer (n°. 254):

Dirck heeft veel letteren in 't hoofd, maar noch meer muysen
Bevind ick in dat hoofd die letteren te pluysen;
En door die letteren geraeckt dat hoofd in 't warr:
Geen grooter ongemack als een geleerde Narr.

Dit is duister, en verward bovendien: want het zijn niet de letteren, maar de muysen [1]), die het hoofd in de war maken.

Niet gelukkig heeft Huygens ook het volgende weergegeven (Zincg. bl. 212). »Als eener den Scholam Salernitanam seer prees, handelende van de bewaringh en onderhoudingh der gesondheydt, soo seyde hy (dr Livius Finck): den besten regel der gesondheydt was dese, die den hooghsten medecijn-meester selfs uytgesproken had: In 't sweet uws aenschijns sult ghy u broodt eeten." Hij maakt daarvan n°. 77,

Wat light Aptekery ons ingewand en quelt?
Veel beter Recipe dan 't schepsel kan versinnen
Is by den oppersten Geneser vast gestelt;
In 't sweet uws aengesichts sult ghy uw Brood gewinnen.

Dr. Finck prijst met reden arbeid aan als het beste middel om de gezondheid te bewaren, maar uit de eerste regel bij Huygens zou men opmaken, dat hij den arbeid voor het beste middel hield om ziekten te genezen.

Weidner deelt onder zijne geestige gezegden ook dit mede (bl. 439). »Als een oudt man van 71 jaren sich verhouwelijckte aen een maeghdeken van 17 jaren, seyde hy: hier heeft een verkeerde 17 sich aen een rechte 17 getrouwt." De aardigheid is niet van de fijnste; maar zij valt geheel in het water bij Huygens, die haar dus weergeeft (n°. 147):

---

[1]) Hij denkt hier aan de spreekwijze, muizennesten in het hoofd hebben.

Jan een en seventigh, en Neeltje seventhien?
Dat 's een schoon Houwelick om lacchend' aen te sien.
Maar 71 is 17 van achter:
Die 't soo las, maeckte Neel haer ongeluck veel sachter.

Ik ben begonnen met het minder goede in deze vertalingen van Huygens aan te wijzen. Dit is betrekkelijk weinig. Hier en daar zeker had hij beter kunnen vertalen. Maar wij moeten niet vergeten, dat het werk dat hij op zich nam niet gemakkelijk was en vooral niet, dat tegen het minder goede veel meer overstaat, dat lof verdient.

Zincgreven en zijn vervolger geven ons in hun boek eene verzameling van geestige gezegden. Nu en dan zijn ze van eenen ongenoemden edelman of boer of soldaat, maar meestal van meer of minder bekende historische personen. Het zijn dus voor een groot deel historische anecdoten. Dergelijke anecdoten in rijm gebragt, vinden wij bij verscheidene onzer dichters onder de puntdichten opgenomen. Wij vinden b. v. de volgende bij Langendijk.

Als Oxfort stond te recht voor 't Engelsch Parlement,
Om 't vonnis van zyn dood of leven aan te hooren,
Sprak hy met moed aldus: myn leven is verloren,
Zo 'k schuldig word verklaard; doch werde ik vry gekend,
'k Zal lachen dat ik barst. Dus moet hy 't leven derven,
Door handen van den beul, of door het lachen sterven.

Langendijk had dit verhaaltjen in beteren vorm kunnen geven. Wie de man was, die, toen hij voor zijne regters stond, zoo sprak, is voor zijne lezers van weinig belang. Op het geestige gezegde alleen komt het aan. Dit wordt er niet meer of minder geestig om, hetzij Oxford hetzij een ander het laat hooren. Maar bovendien, de dichter heeft voldoende reden om te onderstellen, dat vele zijner lezers niet weten wie die Oxford is. Dit hindert hen eenigermate en zij zullen daarom het puntdicht met minder genoegen lezen, dan zij doen zouden indien die naam niet genoemd was. Huygens zag de zaak beter in. Hij bedacht, dat hij niet historische anecdoten schreef maar epigrammen. Aan de namen van al die »pausen, bisschoppen, keysers, koningen, vorsten, heeren, edelen,

geleerden etc," die Zincgreven en Weidner laten spreken, hadden de lezers van zijn Sneldicht niets. De meeste waren hun zelfs onbekend. De schrijvers der Apophthegmata hadden gelijk, dat zij die namen noemden. Zij gaven historische anecdoten, en waar zij onderstelden dat de personen, wier geestige gezegden zij mede-deelden, onbekend waren aan de lezers, voegden zij er eenige verklaring bij. Maar dat kan een puntdichtschrijver niet. Huygens begreep dit. Waar geen naam behoeft genoemd te worden, waar het gezegde op zich zelf kan staan zonder dat de spreker vermeld wordt, geeft hij dat gezegde zonder meer. Is het volstrekt noodig dat de spreker genoemd wordt, ook dan kwelt hij zijne lezers niet met al die vreemde namen; maar het is Jan of Dirk, Teun of Tijs die het zegt. Hij verandert de groote of geleerde heeren in mannen uit het volk. Johan Geiler van Kaisersberg wordt Jan, Luther wordt Klaas, keizer Frederik III wordt Andries. Zoo trekt hij die mannen, die ver van zijne lezers af staan, in hunnen kring. Wat op verren afstand van hen gebeurd is, laat hij in hunne nabijheid, voor hunne oogen gebeuren, en nu stellen zij er dubbel belang in. »Als hij [Eobanus Hessus, een poeët] van eenige bestraft wierd, vermits hy soo geerne wijn dronck, soo soude hy haer alsoo geantwoordt hebben: ghy seght veel van mijn wijn drincken, maer ghy swijght van mijn grooten dorst." Zoo verhaalt Zincgreven (bl. 172). Maar Huygens zegt (n°. 110),

> Klaes Janszoon Poyer klaeght, 't zijn redenen die stincken,
> Daer mé sijn goede naem gestadigh werdt bemorst:
> Elck een klapt van sijn drincken,
> Maer niemant van sijn' dorst.

Uitmuntend vertaald. Die Eobanus Hessus, wie zijner lezers die hem kent? Een van de twintig misschien. Maar Klaes Jansz. Poyer is deze of gene bekende dronkaard: bij het lezen staat er ieder terstond een voor den geest. Zij zien hem voor zich, zij hooren het hem zeggen.

Laat ik nog een paar voorbeelden hierbij voegen, die bewijzen hoe Huygens hetgeen hij bij Zincgreven vond verbeterde, door het duidelijker, aanschouwelijker voor te stellen. Bij Zincgreven lezen wij bl. 226: »Eenen vraeghden aen een visscher tot H., wat hy

nemen wilde (verstaende hoe veel geldts) om hem te water in 't naeste dorp te voeren? waarop hy antwoorde: een schuytje." Huygens zegt (n°. 117),

Ick vraeghden op het Veer aen twee dry loose Boeren,
Wat dat hy nemen sou diem' over Maes sou voeren?
Siet wat een vragen, seid een guyt,
Wat soud hy nemen als een' schuyt?

Het onbekende H. is hier door een veer aan de Maas vervangen en de gebeurtenis dus naar eene bekende plaats overgebragt.

Iets dergelijks vinden wij in n° 42,

Dirck sagh van sijn' twee Broers een' tot de Galgh verwesen,
Een' uyt de Leidsche Kaegh verdroncken in de Meer:
En sprack verheugelick, dit 's een goed Broer-jaer; Heer,
Of 't naeste Jaer soo goed een Suster-jaer wou wesen!

Het is eene flaauwe aardigheid, maar Huygens heeft haar toch vrij wat levendiger verteld dan Zincgreven (bl. 335), »Twee gebroeders beyde op een jaer verdroncken zijnde, seyde den derden broeder: Dit is een goedt broeder-jaer geweest, God geeft dat het volgende jaer soo goeden suster-jaer wesen moet." De lezer hoort niet eenvoudig van een paar personen die verdronken zijn, maar hij ziet den eenen aan de galg wapperen en den anderen, terwijl hij met de leidsche schuit reist, in de Haarlemer meer over boord vallen.

»Eenen klaeghden," zoo luidt eene andere anecdote bij Zincgreven (bl. 337), »dat de kleer-maker hem sijn kleedt van achter veel langer als van vooren gemaeckt had. Den kleer-maker beval hem te bucken, en doe waren sy gelijck; waer op hy aldus uyt voer: Daer siet ghy nu, dat ick u het kleedt tot arbeydt, en niet om mede uyt lanterfanten of ten dans te gaen, gemaeckt heb." Vergelijken wij daarmede Huygens (n°. 26).

Mijn Snijder hadd mijn' Meid haer keursje mis gesne'en;
't Hingh achter veel te langh, en voor ter halver been.
De Snijder sei, 't was wel, in 't bocken sou sy 't mercken;
Dan hingh het voor gelijck, en 't was haer nutter soo,

Dan of het beter waer; sy hadd een' keurs van noo,
Niet om te wandelen, maer om staend' in te wercken.

Bij Zincgreven zijn het »eenen," een zeker iemand, en een zekere snijder, die in het verhaal voorkomen: bij Huygens *zijn* snijder en *zijne* meid, dus weder bepaalde en eenigzins bekende personen.

(*Het slot in het volgende nommer.*) P. LEENDERTZ WZ.

Opschriften op schoorsteenen. (XXIV, bl. 360). In de gelagkamer der herberg te Schuddebeurs, tusschen Zieriksee en Noordgouwe, stond, gedurende eene reeks van jaren, aan den schoorsteen in sierlijke letters, mede de vraag: »Wie weet of 't waar is?" Bij de restauratie van dit gebouw is het, naar ik meen, verdwenen.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

[Een opschrift, dat wel past in gelagkamers, plaatsen waar veel klaphout verschoten wordt.]

Opschriften op schoorsteenen. Als gedeeltelijk antwoord op de vraag van den heer A. J. C. Kremer strekke, dat in het kasteel te Echteld (bij Tiel) een prachtige schoorsteenluifel wordt aangetroffen, voorzien van uit hout gesneden alleenstaande beeldjes, met de onderschriften: Prudentia, Fides, Justitia, Charitas, Patientia, Spes, Temperantia. Aan de eene zijde van dien luifel staat 1271 ingesneden, zijnde hoogstwaarschijnlijk het jaar der stichting van het kasteel; aan de andere zijde leest men 1771, vermoedelijk het jaar der restauratie van dien schoorsteen. Midden voor dien luifel ziet men in verheven snijwerk het wapen van het adellijk geslacht van Wijhe van Echteld afgebeeld, bestaande in een schild van zilver (entrecoupé et émaillé), beladen met eenen rooden, klimmenden, getongden leeuw, gekroond van goud; aan weerszijden vier blaauwe staafjes of turven, met den uitkomenden leeuw als helmteeken. Op den schoorsteenrand staan de voorletters der namen van de successive eigenaren en bewoners, links en rechts promiscue ingesneden met het jaartal van hun overlijden er onder, achter of boven. De namen, in orde gerangschikt en behoorlijk aangevuld, luiden aldus:

Jorde van Wijhe † 1300.
Johan van Wijhe † 1349.

Johan van Wijhe † 1371.
Otto van Wijhe † 1399.
Otto van Wijhe † 1438.
Jorde van Wijhe † 1468.
Otto van Wijhe † 1520.
Jasper van Wijhe † 1568.
Otto van Wijhe † 1616.
Reinoud van Wijhe † 1649.
Otto van Wijhe † 1732.
Christiaan Reinoud van Wijhe † 1749.
Willem van Wassenaar † 1783.
Willem Frederik Hendrik van Wassenaar † 1799.
W. E. J. van Balveren † 1865.
nosce te ipsum.
C. W. J. E. van Balveren.

Ook wijst men den bezoeker in eenen der menigvuldige kluiskelders een sterk gemetseld, afgeschoten vertrek, nog steeds bekend onder den naam van »het hok van Jan van Welie", die daar den hongerdood moet hebben ondergaan. Meer weet men er echter niet van te zeggen en de volkstraditie zwijgt er verder geheel van. Zoo iemand omtrent diens persoon, leeftijd, lotgevallen enz. iets naders mogt weten, hij hebbe de goedheid zulks òf door dit tijdschrift of schriftelijk mede te deelen aan

Eck en Wiel. J. ANSPACH.

Tabak rooken (XXIV, bl. 384). De gewoonte van rooken is eerst onder de regering van Achmed I in 1605 in Konstantinopel in gebruik geraakt, zegt Ch. White; nu rookt men er buitensporig. Vijftien pijpen per dag is niets buitengewoons; in groote huizen gebruikt men meer dan 3 en 4 pond. De rijken rooken slechts het bovenste van de pijp, haimak (room) geheeten. — Abdul Medschid duldde niet dat in zijne tegenwoordigheid gerookt werd. Verscheidene sultans beproefden het rooken te verbieden. Murad IV verbood het rooken, koffijdrinken en opiumschuiven op doodstraf; evenwel kon hij aan die *hadat* geen einde maken.

A. J. C. KREMER.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

A. C. Snouckaert van Schauburg, J. d. M., *.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 42. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

17 October 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen.

Zeekaarten, teekeningen en schilderijen . . . . 493.

Antwoorden.

Paul Henri Marron . . . . 494.

Roode vlag met zwaardhoudenden arm. — Lex Phaath. — Het geslacht Braet . . . . 496.

Aanteekeningen.

Constantijn Huygens. Puntdichten uit het Hoogduitsch vertaald . . . . . 498.

AANVRAGEN VAN BOEKWERKEN.

Anker der zielen. Zoo iemand in het bezit mocht zijn van dit boekje, in 1611 door den predikant Ellardus van Mehen te Harderwijk uitgegeven, zou hij mij zeer verplichten met het mij voor enkele dagen af te staan.

Leiden. H. C. ROGGE.

VRAGEN.

Zeekaarten, teekeningen en schilderijen. Toen het archief van den levantschen handel in het begin van het jaar 1828, in het Rijks Archief werd overgebragt, bevond zich daarbij een »Inventaris van »Documenten en zaken, behoord hebbende aan de Directie van den »Levantschen handel 1810 met Kantteekeningen van 1812 en 1814."

Op bl. 36 van dien inventaris vindt men aan het hoofd, wat wij boven deze vraag plaatsten, en daar deze zeekaarten, teekeningen en schilderijen niet bij het Rijks Archief zijn ingekomen, wenschten wij gaarne ingelicht te worden, waar het hier onder volgende te vinden is:

Kaart der kust van Tschesme, alwaar de turksche vloot in den vorigen oorlog door de Russische regering aangetast en verbrand is geworden.

Kaart van de Krim door Kinsbergen; op n° 23.

Een portefeuille met de zeekaarten van alle de spaansche havens en eilanden in de Middellandsche Zee, benevens twee delen van beschrijving derzelve. Op kosten des koning op genomen en uitgevoerd. Zijnde een present door den consul Lobé in den jare 1788, aan de Directeur gedaan. — Aan den Intendant Generaal.

Een groote kaart der kusten van de Middellandsche Zee en den Archipel. — Op n° 71.

Een kaart der zee van Marmora.

Een idem van de Kaspische Zee.

Een oude kaart der stad en wateren van Venetien.

Grondris en profil van het oude verbrande paleys van Ambassade te Constantinopolen. Idem van het tegenwoordige (7 stuks teekeningen). — Op n° 23.

Zeegevegt voor Livorno tusschen de Nederlandsche en Engelsche vlooten onder het bestier van den Commandeur Jan van Galen en Sir Appleton op den 14 Maart 1653. — In het kabinet van den Intendant Generaal.

Gezigt van het Canaal van Constantinopolen en het Serail, genomen uit het Paleys van Ambassade. — Idem.

Twee gezigten van Eylanden in de Zee van Marmora. — Een idem — een op n° 23.

Audientie van den Ambassadeur Kalkoen bij den Grooten Heer, tot overlevering zijner Credentialen. — Op n° 23.

Gezigt der stad Smirna en receptie van den Consul de Hochepied in den Divan te Smirna, en het ontvangen van ververschingen ter gelegenheid van het vertoonen van zijn Consulair patent. — Op n° 23.

Nader gezigt der Stad en Haven van Smirna. — Op n° 23.

De sultan te paard rijdende naar de Mosqué. — Op n° 23.

Vertooning van de Stad Aleppo en het Beirams feest — Op n° 23.

32 Schilderijen, voorstellende de Kleedingen der Sultans, Ministers en Amptenaren der Porte, als ook die van de bewooners der eylanden van den Archipel; met het gedrukte onderrigt in een lijstje bevat. — 31 in een kast op n° 23, 2 los aldaar.

Drie Borden der Naamlijsten van den Successive Directeuren en Secretarissen. — Pakhuis.

Het is toch niet wel aan te nemen, dat deze over het algemeen zoo belangrijke verzameling geheel zou zijn verdwenen. Mogt dit geschrijf onder de oogen van een der leden van de Kunst-commissie of der correspondenten komen, zoo wenschten wij hem ernstig op het hart te drukken daaromtrent nasporingen te willen in het werk stellen, opdat zoo ze mogten worden gevonden, de kaarten bij de verzameling in het Rijks Archief en de schilderijen in onze musea eene plaats bekomen.

LABORANTER.

ANTWOORDEN.

Paul Henri Marron (XXIV, bl. 433). Naar aanleiding van de vraag om eenige inlichtingen omtrent dezen parijschen predikant, met wien de vader van Paul de Kock op vriendschappelijken voet verkeerde, kan ik het volgende mededeelen.

Den 12 april 1754 te Leiden geboren, werd hij reeds vroeg bestemd voor den dienst der waalsche kerk. In 1770 ontving hij een vaceerende studentenbeurs en begon hij zijn theologische studiën aan de hoogeschool zijner vaderstad. In 1775 werd hij op de synode te Brielle tot proponent bevorderd, en een jaar later te Dordrecht beroepen zijnde, legde hij in 1776 op de synode te Delft het peremptoir examen af. Zes jaren lang bekleedde hij in Hollands oudste stad de evangeliebediening totdat hij in 1782 tot gezantschapsprediker bij de legatie van H.H. H.H. M.M. de Staten Generaal te Parijs werd benoemd. Men weet dat de vogelvrij verklaarde protestantsche gemeente van Parijs in de kapel der nederlandsche ambassade een veilig toevluchtsoord meer dan een eeuw lang vond. Daar werden de registers van geboorte, overlijden enz. gehouden, die nog bestaan en tot 1713 opklimmen. Met de fransche revolutie brak er een betere tijd aan. Maar reeds in de jaren die die gebeurtenis onmiddellijk vooraf gingen, maakte men gebruik van de milden geest die vaardig was geworden over gansch Frankrijk, om de dood gewaande gemeente uit haar graf te doen verrijzen. Rabaut S. Etienne (die in 1789 tot president der constituante benoemd werd,) de zoon van den beroemden pasteur du désert Paul Rabaut, Lafayette en anderen bij wie Marron zich aansloot, wisten in 1787 de erkenning der Protestanten te verkrijgen. Marron legde zijn betrekking van gezantschapsprediker neêr en werd de eerste predikant der Hervormde gemeente in Frankrijks hoofdstad. Vijftig jaren lang oefende hij zijn dienstwerk te Parijs uit. In 1793, in de dagen van het schrikbewind, werd hij gevangen genomen, doch onder borgstelling van den kerkenraad ontslagen. Bij de instelling der dekaden, nam hij geheel vrijwillig een vermeerdering van werkzaamheden op zich, door niet alleen op dien officieelen feestdag, maar ook op den zondag een godsdienstoefening te leiden. Op nieuw gevangen genomen en op het punt van 't schavot te beklimmen, had hij aan den 9den thermidor zijn behoud te danken. Verhinderd zijn dienstwerk weder op te vatten, vond hij zijn levensonderhoud als beëedigd translateur voor de holl. taal bij het ministerie van marine.

In 1802 werd door den eersten consul de toestand der protestantsche gemeente te Parijs geregeld en Marron in zijn post her-

steld. Den Hervormden werden toen 3 kerken en 3 predikanten toegestaan. Marron werd president van het consistorie. In 1830 vroeg hij een hulpprediker. Twee jaren later, na eenen 50jarigen evangeliedienst, stierf hij (31 julij 1832).

Amsterdam. M. A. PERK.

Roode vlag met zwaardhoudenden arm (XXIV, bl. 37, 218). De vlag van Polen was mij bekend; maar hoe komt deze op onze oostindische en andere schepen?

LABORANTER.

Lex Phaath (XXIV, bl. 289). Graff Sprachsch. III, 325, die dezelfde plaats aanhaalt, geeft er nog eene uit hetzelfde stuk, »ut securi essent de illo, censu quem illorum antecessores persolverunt, et illorum legem, quae vulgo dicitur *phaath*, plenam habuisse sicut ceteri alamanni". Uit een paar andere plaatsen aldaar geciteerd, »charles phaath = lex Caroli" en »er lerte uns die phahte," wat wel beteekenen zal, hij leerde ons de wet, zou men opmaken dat *phaath* een woord was bij de Alemannen in gebruik in de beteekenis van *wet*. Nog eene plaats haalt Graff aan, waar het woord voorkomt, namelijk: »zele du zesamine die tiuristen under in, ire namen sulen chunt sin, die sin in ire geslahte an der vorderisten phahte." Zij is uit eene berijmde vertaling van de boeken van Mozes en ik meen er Num. I. 2—4 in te herkennen. De laatste woorden staan dan voor principes tribuum ac domorum in cognationibus suis, en de beteekenis zal zijn »die in hun geslacht met de aanzienlijkste in verwantschap staan". Graff vraagt of *phaath* het latijnsche *pactum* is. Als wij zien, in welke beteekenis het voorkomt in de verschillende door hem bij gebragte plaatsen, dan kunnen wij daarop, meen ik, met gerustheid ja antwoorden.

P. LEENDERTZ WZ.

Het geslacht Braet (XXIV, bl. 244, 411). Het geslacht Braet moet volgens overlevering uit Vlaardingen afkomstig zijn. Met zekerheid weet men, dat aldaar omtrent het midden der 18e eeuw een Jacobus Braet notaris was.

Voorts heb ik van die familie de volgende personen kunnen opsporen.

1. Jacobus Braet, geb. 6 junij 1682, overl. 2 dec, 1745.

2. Pieter Braet, geb. 22 mei 1706, overl. 8 oct. 1734.

3. Johanna Braet, geb. 28 febr. 1708, overl. onbekend, gehuwd met prof. Bartholomeus Hermanus de Moor, geb. 1712, overl. 1789, te Gouda. Uit dit huwelijk geene kinderen.

4. Nicolaas Braet, geb. 7 sept. 1710, overl. .... 1744.

5. Jacobus Braet, geb. 3 sept. 1712, overl. 29 nov. 1775.

6. Catharina Johanna Braet, geb. 17 maart 1719, overl. .... 1780; gehuwd met Isaäc Tromer. Uit dit huwelijk bekend 2 kinderen.

7. Jan Braet, geb. 22 maart 1722, overl. .... 1802, gehuwd met Poulina Maria Scheltus, geb. 18 januarij 1733, overl. 1798. Uit dit huwelijk zes kinderen.

8 Agatha Braet, geb. 9 febr. 1724, schijnt jong overleden.

9. Adrianus Braet, geb. 3 sept. 1728, overlijden onbekend.

10. Maria Braet, geb. 8 mei 1729, overl. 11 aug. 1780, gehuwd met mr. Isaäc Scheltus van Leusden. Uit dit huwelijk 4 kinderen.

11. Pieter Braet, geboorte en overlijden onbekend, gouverneur van Suriname, gehuwd met Sara Jacoba Becker, geb. 1741, overl. 1803. Deze Sara Jacoba Becker, wed. van Pieter Braet, is hertrouwd met boven vermelden mr. Isaäc Scheltus van Leusden.

Kinderen van Jacobus Braet (zie 5) 1712—1775, gehuwd met N.N.
Johanna Braet, geb. 20 nov. 1740, overlijden onbekend.

Kinderen van Catharina Johanna Braet (zie 6) en Isaäc Tromer, bekend 2 kinderen:

.... Tromer, gehuwd met ds. Vogelsanck. Uit dit huwelijk 4 kinderen.

Johanna Tromer, geb. 20 julij 1751, overl. te Heusden omtrent 1825.

Jan Braet en Poulina Maria Scheltus (zie 7) hadden 6 kinderen:

a. Johanna Braet, geb. .... 1755, overl. 1819, eerst gehuwd met den majoor Robbert Scott. Uit dit huwelijk 2 kinderen, beide overleden; hertrouwd met .... Liotard. Geen kinderen.

b. Cornelia Braet, geb. 1757 overl. 1822, gehuwd met dr. Frederik Augustinus Hondorff Block. Uit dit huwelijk zes kinderen, alle overleden.

c. Mr. Otto Braet, geb. 1760, overl. 1816, gehuwd met Wilhelmina Copius Peereboom. Uit dit huwelijk geene kinderen.

d. Jacoba Braet, geb. 1761, overl. 1838, geh. met mr. Martinus Copius Peereboom. Uit dit huwelijk drie kinderen, alle overleden.

e. Bartholomea Hermana Braet, geb. 1763, gehuwd met mr. Carel Frederik Brand. Uit dit huwelijk drie kinderen, overleden.

f. Maria de Moor Braet, geb. 28 dec. 1778, overl. 20 sept. 1852, gehuwd met Adam Rudolph Carel von Überfeldt, geb. 1778, overl. 1832. Uit dit huwelijk 2 kinderen, Maria Charlotte en Jan Braet, nog in leven.

Kinderen van Maria Braet, geb. 1728, overl. 1780, gehuwd met mr. Isaäc Scheltus, geb. 1739, overl. 1800 (zie 10). Uit dit huwelijk 4 kinderen.

a. Otto Scheltus, geb. 1764, overl. 1837, gehuwd met Sophia Geertruida van Coeverden. Uit dit huwelijk 12 kinderen.

b. Johanna Jacoba Scheltus, geb. 1769, overl. 1788, gehuwd met Thomas Hoog, geb. 1763. Uit dit huwelijk 2 kinderen.

c. Cornelia Scheltus, geb. 1767, overl. 1837, ongehuwd.

d. Jacoba Johanna Scheltus, geb. 1769, overl. 1806, ongehuwd.

Amsterdam. JAN BRAET VAN ÜBERFELDT.

AANTEEKENINGEN.

CONSTANTIJN HUIJGENS. PUNTDICHTEN UIT HET HOOGDUITSCH VERTAALD.

(*Vervolg van bl.* 491.)

Huygens, zeide ik, begreep het onderscheid dat er is tusschen anecdote en puntdicht. Een ander bewijs daarvan vinden wij hierin. In menige anecdote, door Zincgreven vermeld, spreken twee personen, de eene vraagt en de andere antwoordt, of op het gezegde van den eersten spreker maakt de tweede eene aanmerking. Die dialoogvorm past gewoonlijk niet voor het epigram:

vaak wordt het dichtjen er te lang door of wordt de aandacht van den lezer te veel verdeeld. Huygens zag dit in en meermalen geeft hij daarom, wat bij Zincgreven dialoog is, in anderen en beteren vorm. Zoo b. v. in n°. 30:

Ghy kont niet in de Kerck geraken,
Men drinckt' er niemant toe; Jan hebt ghy dat geseit?
Wat wilt ghy in den Hemel maken?
Men doet 'er geen bescheid.

Zincgreven heeft daarvoor (bl. 310): »Seker duytsch soldaet seggende: Wat soude ick in de kerck doen? daer drinckt niemandt den anderen toe. Wierdt van hem [J. L. Weidner] aldus bejegent: Wat soud ghy dan in den hemel doen? Daer doet men niemandt bescheyd."

Nog beter is hij geslaagd in het in rijm brengen van het volgende verhaal (Zincg. bl. 311). »Als hy [dr. Lodewyck Hornec] tot Florencen met eenige Italianen spraeck hield, en deselve onder anderen voortbraghten, dat haer de Duytsche en Tramontaners veel te eenvoudigh waren, en sy die bedriegen konden, soo als sy wilden; soo seyde hy daer op: Soodanige konsten konde de duyvel oock wel, maer hy en wierdt niet saligh daer door." Hooren wij nu Huygens (n°. 33).

Klaes roemt, hy my bedriegen kan
En dienstigh zijn of schaeligh:
De Duyvel kan daer oock wat van,
't En maeckt hem toch niet saligh.

Niemand zal hier den dichter den lof weigeren, dat hij eene langwijlige anecdote tot een kort en krachtig epigram heeft omgewerkt, al wordt het ontsierd door dat ongelukkige woord »schaeligh."

Ik kan niet nalaten er nog één voorbeeld bij te voegen. »Seecker priester," zoo verhaalt Zincgreven (bl. 338), »na d' invoeringe des pausdoms in Duytschland, vraeghden een boeren dochtertjen, of den mensch de geboden Godts wel houden konde? Het dochtertjen neen geantwoordt hebbende, seyde hy: Ja, als men wil, kan men die wel onderhouden. Hoe, hernam het dochtertjen, woudt ghy thien geboden Godts houden, daer doch Adam, selfs in den standt

der onnooselheydt, maer een eenigh gebodt niet houden konde?"
Huygens vertelt hetzelfde aldus (n°. 44):

Boer Jan sprack, Thien geboden,
Gemanne, 't is wat grof:
Daer wasser ien eboden,
En 't lieper slordigh of:
Gedenckje niet van Adam,
En hoe hy an sen scha quam,
Hy wist gien raed om ien,
Hoe klare wy 't met thien?

Bij Zincgreven spreekt eerst de priester, dan het dochtertjen, dan weer de priester, eindelijk nog eens het dochtertjen. Bij Huygens is boer Jan de eenige spreker. Jammer dat wij hier in vs. 3 en 4 lezen,

Daer wasser ien eboden
En 't lieper slordigh of,

en in het voorlaatste vers nog eens,

Hy wist gien raed om ien.

Zoodanige herhaling is in een puntdicht een wezenlijk gebrek.

Een puntdicht is dikwijls eene berijmde spreuk, eene waarheid, kort, geestig, puntig uitgedrukt. Zoo b. v. n°. 232, (ook overgenomen uit Zincgreven bl. 482)

Veel' lange tongen van klappeyen over hoop
En maken 't Vlass niet dier, noch 't Lijnnewaed goe koop.

Maar dikwijls ook is het een geestig woord, naar aanleiding van zekere omstandigheid of gebeurtenis uitgesproken. Die omstandigheid of gebeurtenis moet dan vooraf vermeld worden. Doch dit behoort te geschieden zonder onnoodigen omhaal. Huygens heeft getoond, dat hij goed begreep wat ook in dit opzigt in een epigram geëischt wordt. Waar hij bij Zincgreven zulk eene breedvoerige voorstelling van gebeurtenissen of omstandigheden ontmoet, bekort hij die aanmerkelijk. Laat ik ook hiervan een paar voorbeelden geven. Op bl. 41 verhaalt Zincgreven het volgende. »Een burger van Zurich (als dese stadt in twist met graef Rudolph stondt)

genaemt Muller, een seer sterck ruyter, deedt hem veel leeds, werpende menighte van sijn volck ter neder op de wegen. Eenmael betrapten graef Rudolph met sijn ruyteren hem alleen in 't veldt, welcken siende, dat hy haer niet ontrijden kon, soo steegh hy haestelijck van sijn peerdt af, streeck sijn broeck neer, en buckte ter aerden, even als of hy sijn gevoegh wilde doen. Graef Rudolph sprongh hem gantsch begeerigh toe. Muller bidt hem, indien hy een rechtschapen ridder was, dat hy hem verschoonen sou, tot dat hy sijn broeck weer op gebonden hadt. Graef Rudolph beloefden sulcks te doen, waer op Muller aldus uytvoer: soo bindtse dan (by) Sint Felten op, ick altijdt niet."

In plaats van dit lange verhaal geeft Huygens een veel korter puntdicht (n°. 50).

Jan sat en huckten op sijn' hielen,
Daer hem dry stroopers overvielen:
Maer, Mannen, seid' hy, gunt my tijd,
Soo ghy rechtschapen Karels zijt,
Dat ick mijn' Broeck weer op magh trecken.
Sy seiden, Ja: Wel, seid' hy, gecken,
Wacht ghy dat, daer ghy staet en siet?
Nu doen ick 't in dry dagen niet.

Hoe veel regels heeft Zincgreven hier noodig eer het gesprek begint! Huigens daarentegen doet het met twee regels af. Maar nog in een ander opzigt heeft onze dichter hier verbetering aangebragt. Het was een looze vond van Muller, wij stemmen dat den hoogduitschen verzamelaar toe; maar, voegen wij er bij, het was toch vrij onhebbelijk, zich met opzet in zulk eene positie aan graaf Rudolf te vertoonen. In een beschaafd man zou dat niet opgekomen zijn. Maar dat Jan, die, in zulk eene positie zijnde, door roovers overvallen werd, zich op deze wijze redde, vinden wij aardig en wij hebben er vrede mee.

Vrij wat korter is eene andere anecdote bij Zincgreven bl. 465. »Seecker heer had een dienaer, welcke hy eenige schoone kristalijne glasen te spoelen gaf, waer van hy 'er een brack. Als hy nu naderhandt in de kamer quam, vraeghde hem den heer, hoe hy dat gemaeckt had? Den dienaer liet de andere oock vallen, seg-

gende: heer, soo heb ick het gemaeckt, waer over by de gasten dapper gelacchen wierdt." Toch zag Huygens, dat hier nog te veel gezegd werd: bij welke gelegenheid het eerste glas werd gebroken, en wanneer de heer zijnen knecht daarover sprak, was den lezer geheel onverschillig. Hij verhaalt daarom (n°. 192),

> Myn Jongen brackm' een fijn Gelas:
> Ick vraeghd' hoe 't by gekomen was?
> Soo, seid' hy, Heer, als om te mallen,
> En heeft 'er noch een laten vallen.

Nog een laat de knecht er vallen en niet *de andere:* ook dit is eene verandering, die den naam van verbetering dragen mag.

Wij kunnen verwachten, dat Huygens, die niet alleen wist dat kortheid in een epigram vereischt wordt, maar die er buitendien prijs op stelde zich kort er krachtig uit te drukken, aan hetgeen hij in het Hoogduitsch vond zelden iets toegevoegd zal hebben. Hij heeft het ook maar zelden gedaan. Een voorbeeld er van vinden wij in n° 21.

> Laet geen niew Prediker sich vleyen met den loop
> Van veel' niewsgierige toehoorders over hoop:
> Niew is een ondiep moy: die soo veel niet en weten
> En hebben op de Pruym het blaeuwe niet doorsien:
> 'k En sagh noyt sondaghs kleed dat in een' weeck of thien
> Geen werckendaghs en wierd, en voor een vodd' versleten.

Zincgreven heeft hier slechts (bl. 161): Van de jonge predikanten, die sich seer beroemde[n] over den grooten toeloop van haer toehoorders, seyde hij [Johan Geiler van Kaisersberg]: Daer is noyt hooghtijds kleedt geweest, dat niet met 'er tijdt een dagelijcks kleedt geworden is." In een epigram als dit, waarin niet een aardig voorval of snedig gezegde medegedeeld, maar eene waarheid uitgesproken wordt, kan soms iets ingevoegd worden zonder dat het er door lijdt: het kan er zelfs bij winnen, en dit laatste is, dunkt mij, hier het geval.

Tot eene kleine bijvoeging dwong den dichter somtijds de maat of het rijm. Is hem dat niet altijd even goed gelukt, zoo als wij reeds gezien hebben, meestal toch is hij daar wel in geslaagd. Zoo in n°. 216:

Tijs was een Schilder, en is een Doctor geworden,
En sei sijn' Vrienden, die daer somtijds over morden,
De fauten die ick deed' als Schilder sagh elck een,
Nu stopp icks' onder d'aerd, en soo en siet m'er geen'.

Niemand die deze aardigheid niet bij Zincgreven bl. 473 gelezen heeft, zal vermoeden, dat bij hem van de woorden »die daer somtijds over morden" niets te vinden is.

Op bl. 224 wordt daar vermeld, dat Antonius Tucher »wierdt gevraeght van Keyser Ferdinand den I hoe sy [de Neurenbergers] soo een groote menighte burgers soo vreedelijk regeeren en in tucht houden konnen? Waer op hy geantwoordt heeft: Met goede woorden, en herde straffen." Huygens wilde dat gezegde kort en zakelijk weergeven; maar dan was er geene stof genoeg voor twee regels. Hij moet hier dus iets bijvoegen en hij doet het op uitstekende wijze: den vorst in plaats van het bestuur der stad stellende, zegt hij (n°. 71),

Een Vorst moet bijten en niet baffen;
Goe' woorden geven, en scherp straffen.

Dat Huygens zich niet bij verandering in den vorm bepaalde, maar ook het gezegde of het verhaal dat hij bij Zincgreven vond veranderde, waar hij meende dat dit noodig was, heeft n°. 50 ons reeds doen zien. Laat ik er nog een paar voorbeelden bijvoegen. Iemand »vergeleeck de gierigheydt by een esel, die met geldt beladen is, en distelen eet." Zoo lezen wij in het boek van Zincgreven (bl. 262). Huygens maakt er dit van (n°. 183):

Den Ezel is gelijck de vrecke menschen-haetter,
Die van sijn' schatten geen genieter weet te zijn;
De beest gaet overlast met Spijs en Brood en Wijn,
En eet maer distelen, en drinckt niet meer als water.

De tegenstelling is bij hem juister. Het brood en de wijn die het beest draagt, zouden hem misschien beter smaken dan zijn gewone kost. Maar geld heeft voor eenen ezel niet de allerminste waarde, hij weet er niets mee aan te vangen en hij heeft daarom gelijk indien hij distelen en water boven dukaten verkiest.

No. 82 bij Huygens is eene omwerking van de volgende ver-

telling bij Zincgreven (bl. 229.) »Als Philips, marckgraef van Croya, hertogh van Aerschot, met een heer van Brecht van Antwerpen ergens gingh wandelen, en alderley kortswijl met hem dreef, onder anderen seggende: Ick ben blijde, dat oock een nar in dit geselschap is; soo heeft den anderen hem seer aerdigh daer op geantwoordt: Hoe vrolijck sou u genade dan zijn, indien deselve wist, dat harer twee hier waren?" — Dat een paar edellieden elkander voor nar uitmaakten gaf in het midden der 16e eeuw nog zoo veel aanstoot niet, maar eene eeuw later, toen onze dichter zijn sneldicht schreef, dacht men er reeds anders over, men vond het ongepast, gemeen. Daarom zegt hij:

Als Klaes te voorschijn komt, lacht Jan all wat hy magh,
Om dat hy soo een' geck siet komen in 't gelagh.
Wat sou sijn lacchen ree zijn,
Als Jan wist datter twee zijn!

Hier is niets onbetamelijks: er word zelfs niet gescholden. Alleen de belachelijke verwaandheid van Jan wordt ten toon gesteld.

Deze puntdichten van Huygens verliezen er niet bij. als men ze vergelijkt met het proza dat er hem stof toe geleverd heeft. Integendeel, die vergelijking doet ze ons eerst in hunne volle waarde kennen. Zij bewijst, dat hij begreep wat in eenen epigrammatist gevorderd wordt en in staat was daaraan te voldoen, en dat hem met volle regt onder de uitstekende in dat vak eene plaats wordt toegekend.

P. LEENDERTZ. WZ.

ONZE BRIEVENBUS.

Den inzender eener onlangs ontvangene vraag herinneren wij, dat geene artikelen geplaatst worden, zoo niet de naam des schrijvers bij het bestuur bekend is.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

J. D., L. J. SURINGAR, N., *, J. G. de G. J. Jr.

L.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 43. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

24 October 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen.

Photographie. — Herfst. — Oogst . . . . 505.
Beleefdheidsvormen . . . . 506.

Antwoorden.

Marron . . . . 506.

Aanteekeningen.

Eene pad door eene spin gedood . . . . 507.
Zonderlinge drukfouten . . . . 508.

VEREENIGING VOOR NOORDNEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Het St. Caecilia concert te Arnhem . . . . 508.

AANVRAGEN VAN BOEKWERKEN.

Wie zou mij eens ter inzage willen afstaan: Konst en Letterb. 1838, dl. I, en Hand. der Jaarl. Verg. van de Maatsch. van Letterk. te Leiden, 1838, voor de aldaar medegedeelde berigten over S. Dassevael?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

VRAGEN.

Photographie = voortbrengsel der photographie. Toen de telegraphie in zwang kwam had men geen ander woord, om de voortbrengselen dier uitvinding te benoemen dan »telegraphisch berigt" of »telegraphische dépèche." Dat was te lang: men zocht dus naar eene kortere uitdrukking. Niemand kwam op de gedachte, aan zulk een berigt den onzinnigen naam »telegraphie" te geven en de oude, lange benaming duurde voort, totdat het thans algemeen gebruikte woord »telegram" was gevonden. Hoe komt het nu, dat dezelfde menschen, die te regt niet hooren wilden van het woord »telegraphie", dat in deze beteekenis bepaald onzinnig is, er geen bezwaar in vinden de voortbrengselen der photographie leuk weg photographiën te noemen. Indien daar, zoo als ik meen, geen grond voor is, hoe komt het dan, dat men het voortdurend, niet alleen door onkundige, niet alleen hier te lande, maar door wetenschappelijke menschen in geheel Europa, zonder schroom ziet gebruiken? Als het woord »photogram" beter is, hoe komt het dan, dat het niet, even goed als het woord »telegram", in gebruik is, dat men het bijna nooit in eenig boek vindt (op dit oogenblik nog geeft de maatschappij »Arti et Amicitiae" een »catalogus van photographiën" uit) en dat men, het in gesprek gebruikende, den schijn van pedanterie niet kan ontgaan?

Herfst = oogst. In de october-aflevering van het tijdschrift »Nederland" komt eene vertaling voor van Schillers Theilung der Erde, en daarin de twee volgende regels:

»Wat nu?" spreekt Zeus, »'t Is alles weg gegeven!
»De herfst, de markt, de jacht is niet meer mijn!"

Het is duidelijk dat het woord »herfst" hier gebezigd wordt in de beteekenis van »oogst" en wel naar het oorspronkelijke »Herbst" door Schiller gebruikt. In het Engelsch is »harvest" het gewone

woord in deze beteekenis; maar kan ook in het Hollandsch de oogst met eenigen grond »herfst" genoemd worden?

Beleefdheidsvormen. Sedert eenige weken heeft het bekende parijsche weekblad l'Illustration eene rubriek voor zijne lezers geopend, waarin vragen worden gesteld, tot wier beantwoording het publiek wordt uitgenoodigd; eenigzins in den geest van den Navorscher. Voorloopig is deze rubriek slechts aan één onderwerp gewijd: *de la politesse et de quelques usages mondains*, en de eerste vraag, naar aanleiding van welke ik eene andere aan de lezers van den Navorscher wilde doen, is deze: »Waarom biedt men dames zijn linkerarm aan?" Op die vraag zijn een aantal antwoorden ingekomen, die bijna eenparig tot dezelfde conclusie komen: »De linkerzijde is de zijde van het hart en van den degen. De regterarm moet vrij blijven om den rotting vast te houden, te groeten, eene hindernis op zij te zetten enz."

Hiermede is de gestelde vraag misschien genoegzaam opgelost; maar in Amsterdam (misschien ook elders) bestaat in dit opzigt een ander gebruik. In den regel wordt daar de regterarm aangeboden; den linkerarm biedt men alleen zijne echtgenoot aan. Dit wordt bij velen zóó ernstig opgenomen, dat in de bruidskoets de bruid bij het heenrijden aan de regterzijde plaats neemt, maar bij het terugrijden — nadat het huwelijk gesloten is — aan de linkerzijde. Kan daarvoor ook eene reden worden aangegeven?

ANTWOORDEN.

Marron. (XXIV, bl. 433). De vraag naar bijzonderheden over hem, hoe hij in Holland kwam en waar hij bleef na zijn vertrek, en of hij toen dadelijk pasteur te Parijs werd, — men kan dit alles breeder beantwoord vinden in A. J. van der Aa, Biogr. Woordenb. der Nederl. dl. XII, 1e stuk, in 1869 uitgegeven, waar van blz. 287 tot en met 292 over Paul Henri Marron gehandeld wordt. Waar een zoo toegankelijke bron bestaat, schijnt het ant-

woorden op de vraag hier bijkans overtollig. Wij herinneren alleen, dat aldaar niet 1833 als het jaar van zijn overlijden wordt opgegeven, maar de 31ste van hooimaand 1832. — Hij werd den 20sten april 1754 te Leiden geboren van afstammelingen, herkomstig uit Frankrijk, ten tijde der algemeene vlucht naar Holland vertrokken; bezocht de hoogeschool zijner geboortestad; werd predikant bij de Waalsche gemeente te Dordrecht, in 1782 hulpprediker van den Nederlandschen gezant te Parijs, in 1788 leeraar bij de Parijsche kerk; stond in betrekking met Mirabeau, werd in juni 1794 gevangen gezet, doch in juli ontslagen. In 1802 voorzitter van het consistorie, ontving hij van Napoleon zelven het kruis van het Legioen van Eer. Hij legde zich bijzonder toe op het vervaardigen van Latijnsche verzen, gelijk zijn vriend Hoeufft, die hulde bracht aan zijne nagedachtenis, evenals zijn vriend en ambtgenoot Athanase Coquerel eene lijkrede op hem uitsprak. Op het kerkhof Père la Chaise is een eenvoudig gedenkteeken met Fransch en Nederduitsch opschrift aan hem toegewijd. Marron was vriend van mijn vader en zond hem een Latijnsch vers, na de uitgave van zijn werk Hugo de Groot en Maria van Reigersbergen in 1827.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

AANTEEKENINGEN.

Eene pad door eene spin gedood (XX blz. 592; XXI blz. 219, 477, 592; XXIII blz. 544). Dat spinnen somtijds met padden vechten en deze dooden was reeds voor eeuwen bekend. Maerlant zegt, der Naturen Bloeme 7e b., vs. 326 en verv., van de pad,

Experimentator doet verstaen,
Dat si groet venijn heeft inne.
Si vecht tieghen die spinne,
Ende en can haer niet verweren.
Die spinne steect, dat moet haer deren.
So wort si gram ende wille haer wreken,
Ende swellet van torne dat si moet breken.

Zonderlinge drukfouten. (Alg. Reg. I en II; XXII, bl. 63, 160, 354, 403; XXIII, bl. 194; XXIV, bl. 216.)

*** Bij **G. B. van Goor Zonen**, te Gouda, is verschenen

Een geweer voor den Weerbaarheidsbond.

Beschrijving van

HET ACHTERLAATGEWEER,

naar het laatst uitgevonden stelsel van den Heer G. ZELLER, door een Oud-Soldaat. Met een uitslaande plaat.

PRIJS 60 CENTS.

(Haarl. Cour. v. 31 Jan. 1872.)

*

VEREENIGING VOOR NOORDNEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Het St. Caecilia concert te Arnhem.

Voor eenigen tijd zond ons de heer mr. J. W. Staats Everts (oud-bestuurder), een afdruk van, uit officiele bescheiden verzamelde, geschiedkundige aanteekeningen betreffende deze muziekvereeniging, welke in 1591 opgerigt, zich in een bijna driehonderdjarig bestaan mag verheugen. Daar deze arbeid, behalve aan de leden, welligt aan weinigen bekend zal zijn, laat ik, zonder de waarde van het geheel in het minst te willen verkleinen, hier, als uittreksel, eenige bijzonderheden volgen, welke mij voor de muziekgeschiedenis van ons land het belangrijkst voorkwamen.

Allereerst dan eenige aanhalingen uit de kroniek:

1591, 22 nov. werd het St. Caecilia Concert door eenige muziekliefhebbers, die zich daartoe in een huisselijken kring vereenigden, te dezer stede opgerigt.

1676. Van dit jaar dagteekent de oudste aanwezige rekening, bedragende in ontvang *ƒ* 52-19 en in uitgaaf *ƒ* 10-17, welke de praetor P i e t e r van de W a l l aflegde.

1677, 3 julij werd een nieuwe praetor gekozen, waartoe »om

het verval van het collegie genomineerd en geëligeerd is mej. Helena Coets, om alleen te zijn tot een ornament des collegie, zijnde in HaarEd. magt en dispositie gesteld te eligeren een propraetor, die de onera (lasten) zal hebben waar te nemen; en is als zoodanig verkozen dr. Jacob Coets."

1679, 17 april betaalde men aan een Italiaanschen bassist *f* 2-10.

1680, betaalde men voor «een bosken snaren voor de viool *f* 0-3."

1681, 7 sept. is juffrouw Merkus »tot eene weerdige collegeante bij de samentlijke Heeren praetor en collega's van het collegie verkoren en aangenomen."

1685, 21 aug. werd mejufvrouw Maria Ham tot praetrice verkozen en bedroegen de ontvangsten *f* 63 bij *f* 62 uitgaaf.

1686, 10 aug. verkoos men de dames Helena Coets en Maria Ham tot assessoren.

1686, kreeg een liefhebber van de harp *f* 2 toelage.

1687, betaalde men voor het tweemaal stellen van de clavecimbel *f* 0-10.

1741, 22 nov. had de viering van het 150jarig bestaan met grooten luister plaats.

Het notulenboek vermeldt aangaande dit feest:

»Bijeenkomst ten 4 ure op de muziekkamer [1]), sierlijk geïllumineerd met een groot getal waskaarsen; ten 5 ure zijn gevolgd de heer rigter, de heeren van den magistraat met hunne secretarissen, de huismeester van het gasthuis, de rentmeesters van de stad en het gasthuis, enz. Eerst speelde men het concert van Caecilia van sign[r]. Heinsius, daarna fraaije muziek van Corelli, Tessarini, Vivaldi, Valentini, Baustetter en andere aangename Turksche en boeren concerten, tot $8^1/_2$ ure, met veel vermaak.

Voor de tafel eindigde de muziek met het concert van Caecilia gecomponeerd en aan het collegie opgedragen door Valentini Fücks. Om 9 ure lange tafel van 45 borden met een deftig souper, waaraan de heeren van den magistraat in het midden plaats namen, enz. Men zat tot 12 ure aan tafel en het gansche gezelschap dronk den hensbeker van Caecilia.

---

[1]) Men vergaderde van 1677 tot 1808 in den Reventer van het St.-Catherinae-Gasthuis.

Daarna hoorde men nog drie concerten en scheidde het gezelschap in den morgenstond."

1742, 30 nov. kregen de twee muziekmeesters Fiertman en Slothauber voor het adsisteren op de wekelijksche vereenigingen ieder drie dukaten in het jaar, welk bedrag later tot twee pistolen verhoogd werd.

1743, 5 april werden voor *f* 8 aangekocht de concerten, gecomponeerd door Croes.

1745, 5 nov. werd besloten eene lijst of catalogus van de muziekstukken op te maken. In dit jaar telde het collegie 15 leden en in het volgende 16.

1747, 27 febr. gaf de vermaarde Carlo Tessarini tegen *f* 1 entrée een druk bezocht publiek concert op de collegiekamer, die hij gratis met vuur en licht verkreeg. Hij werd geadsisteerd door de meesters der stad en sommige muziekanten van de alhier in garnizoen liggende Hessische regimenten.

Voor deze publieke concerten, waarop de leden vrijen toegang hadden, werd destijds eene vergunning van het collegie vereischt, waarmede de concertgever aangaande de entrée in overleg had te treden.

1751, 5 jan. gaven de muziekant Gräff [1]) en zijn broeder een druk bezocht publiek concert tegen *f* 1 entrée.

1752, 23 maart kregen twee vreemde muziekanten elk tot vereering of reispenning *f* 6 uit de collegiekas.

1754, 29 julij was er een publiek concert van Blandi, excellerende op de violoncel, en Boumesser op de Basson.

1754, 20 nov. gaf Ant. Groneman een publiek concert.

1755, 12 febr. was er een publiek concert van Signora Krüner, zang en violin; en op 17 febr. van Signor Ridder, op dwarsfluit en cither.

1755, 21 febr. verbood de magistraat vreemde artisten om zonder vergunning van Caecilia een publiek concert te geven.

1756, speelden: 22 febr. de muziekant Van der Meulen uit Leiden; 22 mei, Mejufvr. Barbary en 17 aug. Albert Groneman op het concert.

---

[1]) Hun naam was Graf, doch zij schreven meestentijds Graaf, althans de oudste broeder C. E. — Het is ook mogelijk dat er fouten zijn in andere namen, doch zij zijn hier vermeld, zoo als zij in de oude stukken voorkomen.

1757 waren er publieke concerten: 9 maart van Lijsbet Smelink, oud 7 jaren, op de viool; 2 en 6 mei van Mad. Mellini, ad ƒ 1.50 entrée, met vele toehoorders.

1757, 16 dec. bepaalde de magistraat bij de aanstelling van organisten, dat deze het collegie met alle volvaardigheid in het musiceren behulpzaam moesten zijn.

1758 gaven publieke concerten: 30 jan. de muziekant Stamniti; 5 en 6 junij mad. Barbeizy; 15 aug. het dochtertje van den heer Smelink uit Hessen, op de viool; en 27 nov. Antonie Groneman met zijn broeder Coenraad.

1759, 30 nov. gaf de heer Groneman een publiek concert tegen ƒ 1.25 entrée.

1760, 8 oct. werd, in tegenwoordigheid van de daartoe uitgenoodigde leden van Caecilia met hunne dames, het nieuwe orgel in de Luthersche kerk ingewijd.

1761 waren er publieke concerten: 27 maart van Signr. Tessarini; 16 april van Sr. Gosellus en in november van de Vlaamsche opera Neids.

1762, 26 febr. liet de muziekant Preijsing, hofmusicus van den vorst van Saxen-Hilburghausen, zich op verscheidene instrumenten, o. a. op een tot hiertoe onbekend instrument, genaamd het Engelschhoorn, hooren, waarvoor het collegie hem twee dukaten schonk.

1763 gaven publieke concerten: 4 maart jufvr. Neyts en 17 dec. Guerini (entrée ƒ 1.50).

1763, 17 dec. benoemde men na het overlijden van den schilder ten Haege als zoodanig [1]) den organist Schubler, en werd besloten den muziekant Fiertman te beschenken met een nieuw kleed, in rok, broek en kamizool bestaande.

1764, 20 en 23 jan. gaf de muziekant Esser tegen ƒ 1.50 entrée, tot zeer groot genoegen der presente heeren en dames, een fraai fluitconcert met den mond, waarin hij zich zelven met de viool heeft geaccompagneerd.

1764 schonk men den muziekant Fiertman vijf dukaten.

1766 waren er publieke concerten: 13 jan. van den organist Glaser; enz.

---

[1]) Namelijk als wapenschilder.

1766 kocht men twee waldhoorns en een bas aan.

1767 werd de verdienstelijke muziekant Fiertman voor rekening van het collegie begraven, dat daarvoor *f* 54 betaalde.

1768 werden er publieke concerten gegeven: 18 jan. door Stegger op de Viola baru [1]); 2 febr. door Sig^r^. Hatasch, violist, Sig^ra^. Hatasch, zangeres, en Preysing; 28 maart Croner, violist, en Rummelsperger, hoboist; 12 dec. Dietz en 19 dec. Sig^r^. Fabri.

1771 waren er publieke concerten, onder anderen: 18 aug. van F. Schwindel en 28 dec. van Sign^r^. C. G. Tübel, [2]) op de harp, welke laatste tevens vier symphoniën zijner compositie aan het concert ten geschenke gaf.

1774 waren er publieke concerten: 19 feb. van J. C. Rack_man en J. A. Heuster, violoncellist en violist; 24 maart van Joseph Gants, violoncel; 19 nov. van Noëlli, op de pantalon; 24 nov. van Rackman en vrouw, violoncel en zang; 19 dec. van Graff, kapelmeester van Z. D. H., violist.

1775 gaven publieke concerten: 21 jan. Joseph Gants en broeder, bas en viool; 30 maart en 14 april Rouppé, kamermusicus van H. M. de Koningin-douairière van Zweden en Noorwegen, met zoons van 11 en 7 jaren, bas; Mad^lle^. Raison, zang; 24 oct. Boutmy.

1780, 1 nov. was er publiek concert van J. T. Neijts en 25 nov. van Fodor en zoon.

1781 gaven publieke concerten: 25 jan. de Jong, fluit; 3 febr. Meinart, fluit; 24 febr. Hauf, kapelmeester bij het regiment van Saxen-Gotha, met zes muziekanten hier in garnizoen; 26 oct. de organist Loos.

1789 gaf 24 aug. een publiek concert, Bindernagel en vier zoons.

1789 was het getal leden zeer gering, zoodat men op middelen ter voorkoming van verval bedacht was.

1791, 29 nov. werd het 200-jarig bestaan, blijkens het notulenboek, zeer luisterrijk op de volgende wijze in den Reventer van het St. Catharinae gasthuis, met de leden van den Magistraat,

---

[1]) Is dit instrument bekend of is het een schrijffout?

[2]) Deze schijnt zich in ons land gevestigd te hebben. Waar woonde hij?

den richter, de presidenten van Hof, Rekenkamer en Gedeputeerde Staten dezes kwartiers, als gasten, gevierd. De magistraat verzamelde zich ten 6 ure op het stadhnis en kwam een half uur later, vergezeld van de Secretarissen, in het Collegie, waar hij door den praetor en verdere leden van het ministerie op de voorzaal van het gasthuis gerecipieerd werd. Men musiceerde tot 8½ à 9 ure, alle vrolijke muziek, naar de blijde omstandigheden van den dag geschikt, waarvan het programma luidde:

Ouverture Henry IV.
Symphonie Concertante van Davaux.
Een trio van Heinsius voor den zang.
Het oude concert van Caecilia.
Een Jagtstuk van Hoffmeister.
Een quartetto van Pleijel.
Duet voor den zang of aria van het jubilé.
Een concert van de compositie van den Heer Loos, organist der St. Janskerk.
Terwijl na het souper, omstreeks 12 ure, nog geëxecuteerd werden:
Een symphonie van Schwindel en een concert met twee rommelpotten, primo en secundo.

De feestvierenden, ten getale van 44, plaatsten zich omstreeks 9 ure in de met lampions verlichte zaal, aan een deftig soupers. De heer richter van Arnhem en Veluwenzoom zat aan het hooger einde, enz. Het feest duurde tot vijf ure in den morgenstond. Als een bijzondere omstandigheid wordt vermeld dat een der aanwezigen, Mr. C. van Eck, insgelijks als lid en secretaris aan het jubilé van 1741 deelgenomen had.

1793, herriep men de oude bepaling dat ieder lid op zijne beurt als kapelmeester zoude fungeren.

1795, 2 febr. braken de Fransche militairen de muziekkasten in stuk, waaruit zij vervolgens de muziekstukken weghaalden. Door activiteit echter van den vader van het gasthuis werden toen nog zoo veel mogelijk enkele muziekstukken enz. gered. Er was echter veel vernield en het klavier van het collegie in stukken geslagen en verbrand.

1795, 27 nov. had in deze eeuw de laatste bijeenkomst plaats.

1804, 6 dec. kwamen acht overgebleven leden van het concert, die hunne bijeenkomsten sedert 1795 in stilte in een huis op den Grooten Oord hadden voortgezet, bijeen, met het doel om de vereeniging weder te doen herleven.

1805, 3 jan. kreeg het concert zijn oude bestaan in den Reventer terug.

1806, 4 jan. gaven een publiek concert de muzikanten J. G. Henke, bas, en Böhmer, en 17 feb. G. Pootman.

1807, mei, speelde Varini op een nieuw door hem uitgevonden instrument »Fer Harmonique."

1809, 7 nov. werd een vaste orchestmeester, Schwartz, op jaarlijksche toelage van *f* 100 aangesteld.

1815, 24 febr. kreeg de jonge artist Heijnemeijer van Kampen, als douceur, voor het spelen op de viool *f* 10--10.

1816, 9 febr. speelde de artist S. Greive op het dames concert voor *f* 15 op de viool.

1816. Werd de heer Marx op *f* 100 aangesteld als orchestmeester.

Verder blijkt uit verschillende aanteekeningen dat de leden van het concert, vooral vóór deze eeuw, bij het offeren aan de Muzen, ook Bachus niet vergaten, en in het bijzonder de jaarlijksche gedenkdag van Caecilia veelal luisterrijk gevierd werd.

Uit de opgave van oude muziek aan het collegie behoorende of behoord hebbende teeken ik het volgende aan, van nederlandsche of in Nederland geleefd hebbende componisten:

1667. Roselyns oogjens Pannekoek[1]; De kushemel van Scholl.
1705. Muziek van Albicastro.
1742. Muziekstukje getiteld: »Gelegenheijtje om de musicale »overtollige humeuren in te lossen."
1743. Concerten van Croes.
1744. Concerten van Locatelli, op. 4.
1753. Symphonie van Mahant.
1754. Symphoniën van St. Lapis.
1755. Kleine stukken van Heinsius met drie zangstemmen.
1756. Zes Symphoniën van Graff.

[1]) Deze aanteekening is niet zeer duidelijk; is Pannekoek hier de componist? Die naam is echter van elders niet bekend.

1765. Trio's van Zappa.
1766. Symphoniën van Schwindel.
1771. Vier compositiën voor Harp van C. G. Tübel (alias Sebutini).
1773. Symphoniën van Kreusser, op. 7.
1778. Schwindel, 3 Symphoniën, op. 9.
1785. Verouderde muziekwerken, die dit jaar geseponeerd werden: onder anderen van Boustetter, Santo Lapis, Albicastro. Geminiani en Locatelli.

In het archief berusten twee wapenboeken bevattende het eene 77 en het andere 53 zeer fraai met goud, zilver en kleuren geteekende wapens van de leden. Wat daarin voorkomt van bepaald als toonkunstenaars aangeduide personen, moge nu volgen.

Wapen van Dirk Scholl, organist te Arnhem.

In blaauw drie zilveren schollen, 2 en 1. Aanziende helm met blaauw-zilveren wrong. Helmteeken: eene schol van het schild. Dekkleeden: blaauw en zllver.

»Is liefde dronckenschap soo ben ick selde nuchter."

Wapen van Georgius Berff, organist te Deventer.

In goud drie zwarte beerenkoppen. Aanziende helm. Helmteeken: een uitkomende beerenkop van het schild. Dekkleeden: goud en zwart.

Wapen van Louis des Milleville, organist te Arnhem, 1675.

Het schild bevat een stad met torens en gracht, onder bewolkte lucht, alles in natuurlijke kleur.

Aanziende helm met zilver-rooden wrong. Helmteeken: eene kerk met toren in natuurlijke kleur. Dekkleeden: boven aan den helm zilver en blaauw, beneden rood en goud.

Wapen van Pieter Brouwer, organist, 1699.

In zilver twee schuingekruiste zwaarden met gouden gevest, de punten naar boven, vergezeld van drie groene klaverbladen. Aanziende helm met zilver-groenen wrong. Helmteeken: een klaverblad van het schild. Dekkleeden: zilver en groen.

Wapen van Willem des Milleville, organist.

Hetzelfde als van Louis, zie boven.

Wapen van A. E. Veldcamp, organist te Arnhem, 1703.

In zilver, op een grasgrond, een wilgenboom, aan beide zijden

van den boom een wroetend varken, alles van natuurlijke kleur. Aanziende helm met groen-zilveren wrong. Helmteeken: de boom van het schild. Dekkleeden: zilver en groen.

Wapen van Louis des Milleville, organist te Arnhem, 1721. Zie hierboven: Louis des Milleville (misschien vader en zoon).

Wapen van Bernardus Breunissen, organist van de St. Jans kerk te Arnhem.

In rood drie groene klaverbladen. Aanziende helm met rood-groene wrong. Helmteeken: een klaverblad van het schild. Dekkleeden: rood en groen.

Wapen van Er. Heinsius, organist.

In zilver een links schuins geplaatst (en barre) zwart anker met rood dwarshout. Aanziende helm. Helmteeken: het anker van het schild regtop gesteld. Dekkleeden: zilver en rood.

Wapen van C. Slothauer [1]), organist.

Het schild bevat eene kleine kerk op een grasgrond, aan beide zijden een boom, alles, even als de lucht, van natuurlijke kleur. Aanziende helm met rood-zilveren wrong. Helmteeken: een rood-zilveren vlugt. Dekkleeden: zilver en rood.

Ik eindig met een woord van dank aan den heer Staats Everts voor de diensten die hij door zijne onderzoekingen aan de nederlandsche muziekgeschiedenis heeft bewezen, en houd mij aanbevolen bij allen die iets naders weten mede te deelen omtrent de navolgende, vermoedelijk alle nederlandsche of althans in Nederland geleefd hebbende, toonkunstenaars die ik tot dusverre nog nergens als zoodadig vermeld vond: Valentini Fücks; Fiertman; Slothauber of Slothauer[2]); Croes; Antonie en Coenraad Groneman; Ridder; van der Meulen; Smelink en zijn dochtertje Lijsbet; Schubler; Esser; J. C. Rackmann; J. A. Heuster; Joseph Gants en broeder; de Jong; Pootman; Schwartz; Heijnemeijer; S. Greive en Georgius Berff.

HEIJE.

[1]) In de kroniek en de naamlijst, zie boven, staat Slothauber en Schlothauber; welke is de juiste spelling? Het is waarschijnlijk dezelfde als C. Slothouwer, vermeld Bouwsteenen II. blz. 262.

[2]) Kan dit zijn Jan Croes vermeld, Bouwsteenen I. blz. 12?

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

H. C. ROGGE, J. D./L., J. J. VAN HEESWIJK, C. M. H. PULL, *, BERT VAN DUSSEN MUILKERK, FRED. MULLER, N., O., JOHAN WINKLER, — N, — X, ABR. HESSELINK, B. v. M., J. C. K.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 44. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

31 October 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen.

Puntdichten door Huygens vertaald. — Lied. — Het adellijke geslacht Van Lennep . . . . 517.
Wapen boven eene schilderij . . . . 518.

Antwoorden.

Locke in Nederland. . . . . 58.
Adel van het koningrijk Holland . . . . 519.
Papieren nagelaten door Gustaaf III, koning van Zweden 1792. — Geschilderde portretten van Vondel . . . . 522.
Schrijfkunst . . . . 523.
Niezen. — Wapen van M. A. de Ruiter . . . . 524.
Roode vaan — Geslacht Boon van Ostade. . . . . 525.
Geslachten Borrendamme en Sonmans. — A. Arondeaux. — Wapen Grommé. 526.

Aanteekeningen.

Langwijligheid in regtszaken . . . . 527.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

XXXV. **Hendrik Ockhuijsen.** Zoude iemand mij ook kunnen opgeven, 1° of Hendrik Ockhuijsen, gehuwd geweest met Machteld Dolmans, die als weduwe den 11 december 1715 overleed, en Johannes Ockhuijsen, den 21 januarij 1704 of 1706 te Loenen gehuwd met Clara Ockhuijsen, descendenten hebben nagelaten?

2° Of Jacob Ockhuijsen (XXIV, bl. 230 en 467) ook een zoon van laatstgenoemden kan geweest zijn? en

3° of het wapen van Ockhuijsen, beschreven XXIV, bl. 467, ook gevoerd werd door Adriaan Ockhuijsen Mathiaszn, gehuwd met Alida Maria van Liesvelt (vergel. XXIV, bl. 434) en door Maria Margaretha Ockhuijsen, gehuwd geweest met Pieter de Marees, grootmoeder van moederszijde van mr. Hendrik Nicolaas Tonis, lid van de staten van Holland en van den raad der stad Amsterdam, overleden maart 1821 en gehuwd geweest met T. E. Kramer?

Arnhem. N.

ANTWOORDEN OP VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

De Hertogh (XXIV, vr. V, vgl. omslag, n° 12, 16, 20, 27). Mr. J. L De Hertogh, De Hertog of De Hartog (de naam komt op deze drie verschillende wijzen geschreven in het Register der Renovatiën van den Indivisen Magistraat voor) was 1740—42 schepen, 1742—44 gezworen raad, 1744—46 andermaal schepen, en 1746—49 andermaal gezworen raad van de brabantsche zijde te Maastricht.

Bij de wetsvernieuwing van 1749 en vervolgens komt zijn naam niet meer voor. Tot de maastrichtsche regeeringsgeslachten behoorde de familie D. H. niet; vermoedelijk was mr. J. L. D. H. dus een uit de noordelijke provinciën afkomstig landsambtenaar bij de domeinen of eenige andere administratie, die gedurende zijn verblijf te Maastricht, gelijk wel meer geschiedde, in de regeering gekozen is.

Maastricht. Dr. L. J. SURINGAR.

VRAGEN.

Puntdichten door Huygens vertaald. Wie weet mij te zeggen, vanwaar Huygens de puntdichten uit hoogduitsch ondicht heeft, die bij Zincgreven niet gevonden worden, en uit welke boeken hij de puntdichten uit engelsch en fransch ondicht (XIVe boek der Korenbloemen) heeft vertaald?

P. LEENDERTZ WZ.

Lied.

De bisschop van Munster
Met honderdduizend man,
De staten van Jeruzalem
En al weer van voren af aan!

zoo luidt het bekende liedje. Ik meen het eens te hebben hooren zingen: de *straten* van Jerusalem. Indien dit zoo is, dan is er eenige beteekenis of zamenhang in het liedje, *Al weer van voren af aan!* met dien magtigen bisschop van Munster, die het ons in de 17e eeuw, herhaaldelijk, zoo lastig maakte. Even lastig zijn de *straten* van het heuvelachtige Jerusalem: het is berg op, berg af: *al weer van voren af aan!* Is het zoo?

J. D.
L.

Het adellijke geslacht van Lennep. Volgens d'Ablaing van Giessenburgs Ridderschap van Veluwe, bl. 9, was Gerberich van Lennep — de echtgenoot van Arend toe Boecop tot Harsseloe — eene dochter van *Johan* van Lennep en .... van Hyrdt. Een onder mij (in afschrift) berustend notariëel uittreksel van het Stamboek, toebehoord hebbende aan jhr. Warnar van Lennep, in leven domheer van St. Mariën te Utrecht, noemt onmiddellijk vóor deze Gerberich of Gerbrechte, *Alphert* van Lennep, anno 1486, als gehuwd met Catharina van Hierde. Hoe dit verschil van voornamen te verklaren?

Op bl. 167 van het aangehaalde werk betwijfelt de genoemde

geslachtkundige, of Johan van Lennep van Biljoen, zoon van Karel en Cunera van Lawick, wel tweemaal getrouwd is geweest 1° met Bernharda van Meeckeren en 2° met Bernharda Straetman. »Is deze — schrijft hij — niet bovengenoemde en dochter van .... van Meeckeren tot Havixhorst bij Catharina Straetman?" Eene ms. geslachtlijst bij mij spreekt van eenen hr. van Lennep, geh. met .... Straatman, wier moeder was Nukum. Wie geeft hier licht?

*

Wapen boven eene schilderij. Boven een zeer oud, welligt wel tweehonderdjarig, schilderijtje, voorstellende eene familie, bestaande uit een heer, gekleed met een, waarschijnlijk purperen, toga, eene dame en twee kinderen, (een jongentje en een meisje) bevindt zich een wapen, waarschijnlijk het hunne. In tweeën gedeeld: links op een gouden veld een zwarte adelaar of arend, in den bek een lint vasthoudende, waaraan een schild van goud met een burgt van rood met twee zilveren torentjes; regts een veld van azuur met drie gouden schelpen, geplaatst 2 en 1, en in 't midden eene roos, mede van goud.

Kan iemand mij ook mededeelen aan welk geslacht dit wapen behoorde?

Arnhem. N.

ANTWOORDEN.

Locke in Nederland (XXIV, bl. 433). Er is gevraagd, wat er bekend is van zijn verblijf in Nederland, en welke de bronnen zijn. Tot antwoord kan strekken, dat Wagenaar, Vad. Hist. dl. XV, bl. 320, vermeldt, dat de koning van Groot Britanje, Jakob de II, in 1685 vorderde, dat de Staten der Vereenigde Gewesten een groot getal van gevlugte weêrspannelingen zouden doen vatten. »Onder dit getal," zegt hij, »waren ook de beroemde Joannes Locke, gewezen Geheimschrijver van den Graave van Shaftsbury, en verscheiden' andere Luiden van naame. De Staten gaven, om den Koning te believen, last tot het opzoeken dezer luiden. Doch dit

geschiede zoo traag, of zoo agteloos, dat 'er geenen gevonden werden." Er bestaat eene medaille op zijn overlijden in 1704 door Dassier, in Museum Mazzuchellianum tom. II, pag. 193 beschreven, waar ook van hem vermeld wordt, dat hij in Holland reisde en door vele aanzienlijken gezocht werd: »nunc Germaniam, nunc Galliam, nunc Hollandiam peragravit, Magnates saepe sequutus, quorum consuetudine familiariter utebatur, ut passim florebat Doctorum hominum amicitiis."

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

Adel van het koningrijk Holland (XXIV, bl. 330, 381 en 447). Tot toelichting en, voor zooveel noodig, verbetering van het dáár ter plaatse vermelde, veroorloof ik mij het navolgende aan te voeren. Vooraf zal ik doen opmerken dat de Adel destijds hier te lande is ingesteld bij de Wet, uitgevaardigd te 's Hertogenbosch den 22sten van Grasmaand 1809 niet door eenen »lammen Koning" (zoo als zeer aardig of liever, onaardig opgegeven wordt op bladz. 330 van dezen jaargang) maar door eenen Koning, die werkelijk het ongeluk had van eenigzins lam aan éénen arm te zijn, zóó, dat hij niet dan met veel moeite en inspanning zijnen naam teekenen kon, eenen Koning voor het overige, die het goed met ons land meende maar wel wat verkwistend en wispelturig was, en die ongetwijfeld meer voor hetzelve gedaan zou hebben indien de dwang van den Franschen dwingeland en huisselijke onaangenaamheden van tederen aard zulks niet tegengewerkt hadden [1]). Nog in den loop van datzelfde jaar werden door Zijne Majesteit twee ter materie dienende besluiten genomen; bij het eerste, gegeven te Amsterdam den 1en van Wijnmaand 1809 werden vastgesteld de *Statuten, betrekkelijk den Adel van het Koningrijk Holland*, naar aanleiding der boven aangehaalde Wet van den 22en van Grasmaand 1809 n° 5 op den Constitutionelen Adel in het Rijk, terwijl het tweede, gegeven almede te Amsterdam den 24en van Slagtmaand

---

[1]) Deze bijzonderheden zijn mij meer dan ééns medegedeeld door vele al vóór lang overledene doch zeer geloofwaardige tijdgenooten van koning Lodewijk, die destijds in onderscheidene aanzienlijke betrekkingen geplaatst en alzoo best in staat waren om daarover te oordeelen.

1809 n° 15, *bepalingen* inhield *wegens den rang van zitting van den Adel in de Collegiën*, naar aanleiding van het 29e Artikel der zoo even vermelde Statuten. Niet lang echter heeft deze Constitutioneele Adel bestaan; de groote dwingeland toch, die zijnen weerloozen Broeder reeds gedwongen had om de instelling der Maarschalken van Holland (door den Koning in het leven geroepen bij organiek decreet van den 7en van Wintermaand 1806 n° 1) te vernietigen, aan welk bevel Zijne Majesteit gevolg gaf bij besluit gegeven te Parijs den 4en van Sprokkelmaand 1810, gelastte Hem een paar weken later nu ook om den adel almede af te schaffen; aan dezen last voldeed Lodewijk natuurlijk onmiddellijk, bij besluit genomen insgelijks te Parijs den 18en van vóórs. maand, waarvan het eerste en voornaamste artikel luidt: »De Wet van den 22en van »Grasmaand 1809, waarbij een Constitutioneele Adel van het »Koningrijk Holland is ingesteld, wordt bij deze geheel vernietigd »en buiten effect gesteld, even als of dezelve nimmer bestaan »hadde." Treffend zijn de bewoordingen, waarin de Staatsraad Mr. S. E. Reuvens, van 's Konings wege belast zijnde om bij het Wetgevende Ligchaam het voorstel in te dienen tot intrekking van laatstgenoemde Wet, in de vergadering van Hunne Hoog Mogenden van Dingsdag den 13en van Sprokkelmaand 1810 Hoogstdeszelfs beweegredenen daartoe kortelijk ontwikkelde; ook zij versterken de door mij vóórop gezette getuigenis omtrent de onvermoeijelijke pogingen van den Monarch om, op allerlei wijzen en bij alle gelegenheden, het welzijn der Natie te bevorderen.

Wat nu den Adel zelven betreft, volgens Art. 9 der meer gemelde Wet van den 22en van Grasmaand 1809 was dezelve zamengesteld uit Edellieden; dit Artikel werd door het dááropvolgende aldus verduidelijkt: »Behalve den titel van *Edelman*, welke aan alle de »Edellieden gemeen en erfelijk is, zullen er titels van *Graaf* en »*Baron* zijn, die insgelijks erfelijk zullen wezen, zoo als hier onder »zal worden uitgedrukt." Voorts bepaalt het eerste gedeelte van Art. 12 het volgende: »De Edellieden, welke geenen anderen titel »hebben, zullen den naam van *Jonkheer* dragen." Deze bepaling werd uitgebreid door het 16e Artikel, luidende: »De mannelijke »afstammelingen van eenen *Edelman*, welke geenen anderen titel »voert hebben geene andere onderscheiding dan den naam van

»*Jonkheer*, dien zij in alle gevallen vóór hunnen geslachtsnaam »plaatsen." Wat aangaat de titulatuur zelve der Edellieden, dezelve was omschreven in het navolgende 34e Artikel der boven aangehaalde Statuten van den 1en van Wijnmaand 1809, in dezer voege: »De titel, door andere personen te geven aan eenen *Edel-»man* van het Koningrijk, zal zijn *Hoog Wel Geboren Jonkheer*, »aan eenen *Baron* die van *Hoog en Wel Geboren Heer*, en aan »eenen *Graaf* die van *Hoog Geboren Heer*."

Dit een en ander bewijst volledig, dat in het kortstondige Koningrijk Holland geene andere adellijke titels bestaan hebben dan die van Graaf en Baron, en alzoo die van *Ridder* nooit. Wel is waar wordt deze laatste titel of benaming gebezigd door of gegeven aan sommigen, maar uitsluitend door of aan de zóódanigen, die met de Orde der Unie begiftigd waren; de officiëele benoemingen enz. van dat tijdstip zijn dáár om zulks te bewijzen. En dit had plaats niet alleen ten opzigte der gewone Ridders dier Orde maar ook met die van ééne klasse hooger, als wanneer het heette: De *Kommandeur* die of die; betrof het de hoogste Klasse, dan luidde het: De *Ridder* die of die, *Grootkruis der Koninklijke Orde van de Unie*.

Wat nu betreft de, op de hierboven drie aangehaalde plaatsen, vermelde twee Graven, zij hebben werkelijk bestaan. In de maanden April—Junij 1810 toch, dus kort vóór Hoogstdeszelfs gedwongene abdikatie, beloonde de Koning een twaalftal uitstekende mannen voor hunne aan den Lande en aan Zijnen persoon bewezene diensten, en wel door eene verheffing tot *Graaf* en *Baron van het Koninkrijk*, waaraan verbonden waren majoraten; deze adellijke titels stonden natuurlijk in geen verband tot den vóórmaligen Constitutionelen Adel in het Rijk. De eerstvermelden waren vijf in getal, te weten: Jean Baptiste Du Monceau, Graaf van Bergerduin (ob. te Brussel 29 December 1821), *Carel Hendrik Ver Hüell, Graaf van Sevenaer* (ob. te Parijs 25 October 1845), *Jan Willem de Winter, Graaf van Huessen* [1]) (ob. te Parijs 2 Junij 1812), Jan Hendrik van Kinsbergen, Graaf van Doggersbank (ob. te Appeldoorn 22 Mei 1819), en Adriaan Pieter Twent van Raaphorst,

---

[1]) Hetzelfde als *Huissen* eigenlijk, bij Arnhem.

Graaf van Rosenburg (ob. op Raaphorst — het tegenwoordige huis de Paauw, onder Wassenaar, 6 Julij 1816); — de laatstvermelden daarentegen waren zeven in getal; zij zijn mij allen bekend en kunnen bovendien even als de opgenoemde vijf Graven, *ni fallor* in de *Koninklijke Courant* van dien tijd gelezen worden.

Of deze laatstgenoemde Adel al dan niet erfelijk geweest is, zou ik niet durven uitmaken; uit twee omstandigheden echter zou ik de erfelijkheid van denzelven wel willen afleiden, 1° dat de kinderlooze *Graaf van Rosenburg*, ruim ééne maand na zijne benoeming op den 18en van Bloeimaand 1810, zijnen neef Jacob Antonie Twent tot zijnen *opvolger* in dien titel benoemd heeft, en 2° dat de Koning in den hoogst vleijenden brief (op laatstvermelden datum) van kennisgeving zijner verheffing tot de Graaflijke waardigheid, aan den almede kinderloozen Admiraal *van Kinsbergen* ten slotte schrijft: »Die Uwer naaste bloedverwanten, dien gij het waardigste »zult oordeelen, zal, zoodra gij zulks begeert, tot Uwen *opvolger* »worden bestemd."

's Gravenhage. A. C. SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG.

Papieren nagelaten door Gustaaf III, koning van Zweden, 1792. In den Navorscher, XXIV, bl. 109, hebben wij gevraagd, of de geheime papieren van Gustaaf III, koning van Zweden, »die eerst in 1842 geopend mogten worden, ook door den druk bekend zijn geworden." Wij geven nu zelf het antwoord, daar wij in een catalogus vermeld vinden: E. G. Geyger, Des Königs Gustav des III nachgelassene Papiere. Uebersicht, Auszug und Vergleichung. 3 Theile, Hamburg 1843.

J. D.
L.

Geschilderde portretten van Vondel. (XXIV, bl. 349.) Mij zijn twee portretten van Vondel bekend, die in de opgave van uw berigtgever de V. Az. niet vermeld worden. Het eene — bij den heer J. H. van Lennep, te Zeist — een levensgroot borstbeeld in olieverf en op hout geschilderd, den dichter voorstellende op middelbaren leeftijd en, volgens de alleszins bevoegde getuigenis van den helaas! overleden portretschilder Schwartze, een voortreffelijk

uitgevoerd stuk, blijkbaar naar het leven genomen. Het is afkomstig uit den boedel van wijlen mevr. van de Poll Valckenier, en heeft een ovale lijst, in de gedaante van een lauwerkrans. Waarschijnlijk heeft het oorspronkelijk behoord aan een lid van een dier beide, dus door 't huwelijk verbonden familiën, tijdgenoot en vereerder des grooten mans. Te betreuren is het, dat de naam van den vervaardiger er niet op staat. Het andere — vroeger berust hebbende bij mr. D. J. van Lennep, en thans nog vermoedelijk bij zijn zoon, mr. W. W. v. L. te Amsterdam — in *pastel*, mede een levensgroot borstbeeld, stelt den dichter nog jonger voor. Ik vertrouw, dat de tegenwoordige eigenaars uw vrager gaarne de bezigtiging zullen vergunnen. Belangrijk ware het *alle* portretten van Vondel en andere in kunst en wetenschap uitgemunt hebbende nederlandsche mannen en vrouwen eens ten oon te stellen. Dat is een wenk voor het bestuur van Arti et Amicitiae, zeer goed aanstaande voorjaar uitvoerbaar!

*

Geschilderde portretten van Vondel. »De Jezuïten t' Antwerpen, door den roem van des Dichters naem aengelokt, verzochten, eenige jaaren geleden, zyn schildery, en plaatsten die in hun klooster onder de beeltenissen van de vermaardste mannen deezer eeuwe." Zoo verhaalt Brandt, Vondels leven, bl. 83. Vrage: is die schilderij daar nog, en, zoo ja, weet men dan ook te zeggen, wie de schilder is?

Schrijfkunst (vgl. XXIV, bl. 337). Bij mij zijn grootendeels in bezit, of staan overigens bekend, de volgende werken:

R. G. Rijkens, Practische handleiding voor de beoefening der schrijfkunst, vooral ten dienste van de onderwijzers der jeugd. Groningen, J. Oomkens, 1827.

P. J. Boonekamp, Handleiding tot de schrijfkunst, uitgegeven door de maatschappij: tot Nut van 't Algemeen, 1830.

M. Gouka, Handleiding bij het onderwijs in de schrijfkunst. Rotterdam, T. J. Wijnhoven Hendriksen, 1840.

De schrijfkunst voorgesteld in doelmatige grondbeginselen en bijzonder ingerigt voor het Nederl. schrift. Amsterdam, D. en Jb. da Cunha, 1839.

Jan Pas, Mathematische behandeling der schrijfkunst, 1773.

F. Magnée, Méthode raisonnée sur l'art d'écrire pour les écoles Belgiques.

Chandelet, ainé, Art d'apprendre à écrire. Bruxelles, L. Dumont, 1830.

Jean de la Chambre, Exemplaarboek, Haarl. 1649, 4to oblong.

D. Coornhert, Eenen nieuwen ABC of materiboeck, Antwerpen, W. Silvius, 1564, 4to oblong.

Casp. Nevius, Thesauriarium artis Scriptoriae. Colon. Agripp. 1549, 2 part. 4to oblong.

D. Roelands, 't Magazin oft Pachuys der Loffelyker Penneconst, 1616, fol. obl.

Am. Tavernier, Eenen gheestelycken ABC. Ghepr. Thantwerpen by Ameet Tavernier, Lettersteker, 4to oblong.

J. van de Velde, Spieghel der Schrijfconste, Amst. 1605, fol. obl.

Anthony Smyters, van Antwerpen, Schrijf-Constboeck, Amsterdam, 1613.

Ad. Rompelman, Proeven van schoonschrift, Almelo, 1712. fol.

Zie voorts mijne bijdrage over den zeeuwschen schrijfkunstenaar Petrus Nytthus, en hetgeen daarbij in de aanteekeningen is vermeld, in Cadsandria, Zeeuwsch Jaarboekje voor 1858, bl. 135—147. Schoondijke, A. J. Bronswijk, 1857.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Niezen. (XXIV, bl. 301, 353, 469.) Eene uitgebreide en geleerde verhandeling De sternutatione, van Schoock, wordt gevonden in de Admiranda rerum admirabilium encomia. Misschien staat daar nog wel iets in, wat nog niet in den Navorscher is vermeld. Indien een der lezers van dit tijdschrift het genoemde bundeltje bezit of onder zijn bereik heeft, zal hij mij genoegen doen met die verhandeling in te zien, en daaruit mede te deelen wat ter aanvulling van bovengenoemde antwoorden kan strekken.

[De heer Kramm herinnert ons het bekende gezegde »het gasthuis uit", tot hem die driemaal achtereen niest. Het niezen wordt dan beschouwd als een blijk dat de zieke hersteld is.]

Wapen van M. A. de Ruiter, (XXIV, bl. 340). In het diploma van

1 aug. 1660, waarbij koning Frederik III van Denemarken den vice-admiraal M. A. de Ruiter met zijne nakomelingen »aanneemt in d'aadelyke Ridderordre", (Brandt 3de druk bl. 215) wordt tevens gezegd »dat de Koning het *oude schild en geslachts waapen* zoodanig vergroot heeft, dat dezelve (M. A. de R. c. s.) voortaan een open vryen, en adelyken gekroonden helm moogen voeren, daar een gewapent man op staat, met zyne uitgestrekte rechter hand en uitgetoogen zwaerde dreigende te slaan. Ende op dat hun adeldom te klaerder mag blyken, hebben wy dit wapen en adelteeken, om by hen altyds gebruikt te worden, hun willen schenken, gelyk het hier boven is afgemaelt: te weten, een schild in vier deelen verdeelt, hebbende aan de rechter zyde, in 't bovenste vierendeel, een volharnast ruiter, met opgeheven arm en uitgetoogen zwaerde dreigende te slaen: in 't onderste vierendeel een kanon bleekgeel van kleur en daeronder drie geele kogels: boven aen de slinker zyde een wit kruis in een rood veld en daeronder een wit Admiraelschip in een hemelblaeuw veld".

Een couvert van een brief [1], geschreven uit Hoorn 3 maart 1672, heeft een afdruk in rood lak van een cachetje, overeen komende met bovenstaande beschrijving; alleen is het schild nog omgeven met eenen ordeband en rust op twee ankers.

Vrage: had M. A. de Ruiter vóór 1 aug. 1660 een ander wapenschild?

J. D.
L.

Roode vaan (XXIV, bl. 325). De roode heilige vaan der Friesen, noemt mr. L. Ph. C. van den Bergh, Nederl. Volksoverleveringen en Godenleer. (Utrecht 1836, bl. 31 en bl. 59).

J. D.
L.

Geslacht Boon van Ostade. (XXIV, bl. 315). De ouders van Jacob waren Gerrit Boon, geboren 1705, overleden 1761, schepen en

---

[1]) In zeer vast schrift luidt het adres aldus:

Mynheer

Mynheer Hendrik Huijgh(ens) regerende Borgemeester ende Raad int Ed: Mo: Collegie ter admiraliteyt tot Enckhuysen.

Port: S:

raad van Gouda in 1757, en Jacoba van Ostade, dochter van ds. Jacob van Ostade, en Gijsberta Lossius.

Het wapen van Boon, gevierendeeld: 1 en 4 drie zilveren boonen (2 en 1) op een rood veld; 2 en 3 drie groene klaverbladen op gouden veld. Helmteeken eene vlugt met klaverblad er tusschen.

Wapen van Ostade, doorsneden: bovenhelft twee witte duiven met kuif op blaauw veld naast elkander; beneden slijpsteen met bak au naturel op rood veld.

De inzender houdt zich wederkeerig aanbevolen voor inlichtingen omtrent de familie Boon.

's Gravenhage. J. DE MONTIGNIJ.

Geslachten Borrendamme en Sonmans. (Vgl. XV, bl. 377; XXIII, bl. 538; XXIV, bl. 32, 56, 163 en 269). Georgius van Borrendam, geboortig van Zieriksee, promoveerde den 28 april 1756 te Utrecht tot doctr. in de geneeskunde (Boekz. Junij 1756, bl. 783).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

A. Arondeaux. (Vgl. A. R. I en II). Justinus van Nassau was een natuurlijke zoon van prins Willem I, verwekt bij Eva Eliver, welke dame later in het huwelijk trad met A. Arondeaux, secretaris van Hulst. (Zie F. van Mieris. Beschr. van Leiden, dl. I).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Wapen Grommé (XXIV, bl. 315, 356, 421). Eene afbeelding van dit wapen (op perkament geteekend en onder mij berustende) komt met Rietstap overeen; de koeken zijn daarop afgebeeld van lazuur; verder diene nog tot verduidelijking van de beschrijving van het wapen (zie bl. 356), dat de zwarte arend *doorsneden* en niet *gedeeld* is; (hetgeen men ligt door »een halven arend" zoude verstaan). Verder staat op genoemde afbeelding onder het wapen aangeteekend: Catharina Anna *Diederiksdr.* Grommé, trouwt dr. Willem Hermanszn van Blommesteijn. Met de opgave op bl. 421, is »*Diederiksdr.*" *tegenstrijdig.*

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

AANTEEKENINGEN.

Langwijligheid in regtszaken, (vgl. XXIV, blz. 201). Als toevoeging tot hetgeen t. a. pl. door V. A. omtrent bovengenoemd onderwerp wordt medegedeeld, diene, dat reeds in de *Ordonnantie en Instructie van den Hoogen Raedt van Appel in Hollandt* d. d. 31 mei 1582, en wel in art: 127, was gestatueerd, dat »Advocaten gehouden zullen zijn te maeken korte schrifturen, sonder te gebruyken van herseggingen en reditiën of overvloedige en impertinente middelen, en sullen deselve geschriften onderteekenen, op poene van eenen Philippus gulden uit haer eygen te betalen voor de eerste reyse" enz.

In art: 30 van het »*Reglement tot bevorderinge van de expeditie van Justitie voor den Hoogen Raad van Holland* d. d. 7 junij 1658 werd dit art. 127 der instructie voornoemd nader omschreven en werd met name daarin verboden het gebruyken in schriftuuren van repetitiën en insertiën van Munimenten die men bij relatie tot dezelve aanwysen kan."

In eene speciale ordre van den H. R. d. d. 6 october 1674 werd gelast en geordonneerd, »dat alle Advocaaten in haare Schriftuijren hoedanigh die genoemt zouden mogen werden, alle soodanige insertiën, prolixiteiten en rediten sullen eviteeren, en bij yeder Proces hetwelk voor deesen Raade overgebraght, of andersints geinstrueert sal zijn, alleen sullen mogen inleeveren een Advertissement of Deductie niet excedeerende het getal van 300 Articulen van ordinaris, en behoorlycke grootte..... ten waare de saacke was bestaande in materie van Reeckeninge en Liquidatie, inhoudende veele en verscheyde disputable Posten, of yemandt een geruymen tijdt na het furnissement van de saacke, gewightige reedenen meende te hebben, omme nogh een kort Recuil of Memorie niet excederende 100 Articulen te voegen by de voorsz. sijne eerste Schriftuyre" enz.

Nadat bij ordre van den Hoogen Raad van 27 october 1682 was bepaald, dat de pleydoyen in sommige zaken (nl. dezulke die op *mondelinge pleidoyen* werden getermineerd) binnen zekeren tijd moesten worden beperkt, zoodat »de eysch, Antwoorde, Republycque, (sic) en Duplycque, sullen moeten werden gedaan en geabsolveert yeder in een half uijr," werd het noodzakelijk geacht de voornoemde ordonnantiën en instrnctiën nog nader te bekrachtigen en wel bij

Nader Ordre van den Hoogen Rade d. d. 13 januarij 1699, waarin evenwel de navolgende modificatie voorkwam »dat, by aldien de saeken voor den Rade Provinciael (Hof van Holland) niet ten genoegen mochten beschreven zijn, af rauwelyck voor desen Rade werden geinstrueert en de Advocaten oordeelende noodigh te zijn, dat de Schrifturen voor desen Raade, in plaats van 300 tot 500 articulen behoorden geextendeert te werden, syluiden hetselve in sulcken gevalle en anders niet, sullen vermogen te doen, doch soo wanneer de gemelde Schrifturen de voorsz. 500 articulen quamen te excederen, dat de Advocaten en Procureurs, noch voor het instellen, noch copieren van dien, noopende het voorsz. exces, tot lasten van haar Meesters niet sullen vermoogen te declareren, ten waare den Raadt, na voorgaande geobtineert consent, en examinatie van het Proces, bevindende de Articulen van de voorschreve Schrifturen boven de 500 articulen voor het recht van partijen dienstigh geweest te zijn, by schriftelycke resolutie hetselve quam te verklaren" enz.

De door V. A. medegedeelde resolutie van 25 januarij 1706 wordt in de Verzameling van Instructiën, waaruit de bovenstaande bepalingen door mij zijn geëxcerpeerd, niet gevonden; welligt dat de resolutie wèl als huishoudelijke maatregel vastgesteld, doch niet in den vorm van ordonnantie gepromulgeerd is geworden. Overigens sluit zij zich vrij goed bij de medegedeelde ordonnantiën aan, zoodat zij m. i. als eene resolutie van den *Hoogen Raad* zoude kunnen aangemerkt worden. Dat zij van het Hof van Holland (ook wel Provincialen *Raad* genoemd) afkomstig zoude zijn, is niet waarschijnlijk, vermits er een *Ordre en Reglement van den Hove van Holland* d. d. 10 november 1727 bestaat, waarin, blijkbaar voor het eerst, middelen worden aangewend om de excessen en het extenderen van de secrete schrifturen, van deductiën, advertissementen enz. tegen te gaan en zulks, niet door slechts een bepaald aantal artikelen toe te staan, maar door de schrifturen voortaan aan een accuraat examen te onderwerpen en de onnoodige artikelen verwerpende, te verklaren voor hoeveel artikelen de advocaten zullen mogen declareren enz.

Met dit Reglement voor oogen is het niet waarschijnlijk, dat reeds in 1706 door dienzelfden provincialen raad een resolutie als de door V. A. medegedeelde zoude genomen zijn.

D. V. T.

ONZE BRIEVENBUS.

J. M. F. Wanneer uw naam aan het bestuur bekend is, zal uw antwoord geplaatst worden. — FRED. MULLER. Wij hopen gelegenheid te vinden om aan uw verzoek te voldoen.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:
JOHAN WINKLER, C. KRAMM, J. ANSPACH.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 45. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

7 November 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen.

't Huis te Manpadt, bij Haarlem . . . . 529.

Antwoorden.

Geslacht de Beaufort . . . . 529.
Vraag naar een wapen . . . . 530.
Luchtreizen. — Een kalender en een huwelijksregister . . . . 531.

Aanteekeningen.

Een groningerlandsche zeeman bij de duitsche en oostenrijksche noordpool-onderzoekingsreizen 532
Ligpenning van David van Bourgondië. — Aankondiging van boeken. . . 534.

VRAGEN.

't Huis te Manpadt, bij Haarlem. Zoo als mij onlangs gebleken is, bestaan er teekeningen, dit huis voorstellende als een groot en zeer sterk kasteel, in de laatste helft der 17de eeuw. En toch — bevreemdend genoeg! — somde van Leeuwen, in het XIIde boek van zijne Batavia Illustrata, van den jare 1685, dit slot niet op onder de »Adelijke Huysen enz. in Kermerlant", en was de herinnering van dit gebouw een honderdtal jaren later zoo volkomen weggevaagd, dat men zich afvroeg, of mr. C. van Lennep wel het regt had het Huis te Manpadt, naar een oud titelplaatje, als *burgt* af te beelden? Vanwaar toch dit algemeen stilzwijgen over een statig kasteel met grachten en ophaalbruggen, torens en poorten, dat toch stellig eens door een onzer adellijke geslachten is gegrondvest, bezeten en bewoond geweest? *

ANTWOORDEN.

Geslacht de Beaufort (XXI, bl. 589; XXIV, bl. 464). De heer F. Caland herhaalt t. l. a. pl. een verzoek, om genealogische berigten omtrent dit geslacht.

Voor zoo veel noodig verwijs ik hem naar het Oud en Nieuw uit de Vaderlandsche Geschiedenis en Letterkunde, door P. Scheltema, in 1844 bij G. Portielje uitgegeven.

Op bl. 11 en volgende wordt aldaar eene aanteekening medegedeeld van de geboorte, het wedervaren, de kinderen en familie van den bekenden Lieven Ferdinand de Beaufort, den schrijver van het Leven van Willem den Eersten.

In de Bijlage wordt zijne genealogie van vaders- en moederszijde opgegeven. Daarop komen de beide erfgenamen van Cath. van den Broeke, wed. jhr. Bernard de Beauste niet voor, tenzij dat Bernard *Lucas* eene schrijffout is voor Bernard *Laurens*, en

de burgemeester van Hulst zijn broeder is; hun beider moeder heette Anna Colve en was eene dochter van Gijsbert Colve en Isabeau de Bernuy; zij stierf reeds den 5den april 1657. Het vermoeden van den heer Caland, dat de moeder van Benjamin en Bernard Laurens eene dochter van Catharina van den Broeke zoude geweest zijn, komt mij dus niet gegrond voor.

Het zal hem voorts niet onbekend zijn, dat het geslacht de Beaufort zeer verspreid was over Europa, waartoe de godsdienstoorlogen vooral hebben bijgedragen. Zie von Ledeboer, Preuss. Adelslexicon, I, bl. 40, von Hefner Stammbuch, I, bl. 82, en vooral den Indicateur Nobiliaire van v. Trigt en Nijhoff.

Uit het Handboek van Weleveld verneemt men verder, dat bij diploma van 1822 François Frederik Erdman de Beaufort in den nederlandschen adelstand is ingelijfd, op het keizerlijk rijksdiploma van 4 maart 1710.

BERG VAN DUSSEN MUILKERK.

Vraag naar een wapen. (XXIV, bl. 459). Van de bedoelde familie is mij het volgende bekend:

Johan de Jonge ontving 6 december 1597 eene vicarie te Delft. Zijn vader, Adriaen de Jonge Dircxz., nam toen die schenking te zijnen behoeve aan.

Mr. Dirck de Jonge, advocaat voor den hove van Holland, maakte testament 23 julij 1657. Zijn zoon,

Mr. Cornelis de Jonge, ontving 28 november 1620 de genoemde vicarie; hij was secretaris van Delfland, was getrouwd met Barbara van Wijnhuysen en stierf in 1679. Hunne kinderen waren:

Mr. Cornelis de Jonge, advocaat te 's Gravenhage;

Mr. Adriaen de Jonge, advocaat te Delft, die de genoemde vicarie 3 december 1679 ontving en in 1682 met het in de vraag beschreven wapen zegelde;

Nicolaes de Jonge;

Gerrit de Jonge;

Aelbert de Jonge;

Dorothea de Jonge, gehuwd met Maurits Beem te Delft.

Deze kinderen komen voor in acten van 1680, 1682, 1683 en 1684. Zij zijn, met de twee kinderen van Geertruyt de Jonge en

haren man Jan François Massis, erfgenamen geworden van hunnen oom, mr. Johan de Jonge, advocaat; den 19 februarij handelden zij als zoodanig.

Het bovenstaande is genomen uit authentieke acten.

Volgens Balen, Beschrijving van Dordrecht, bl. 1001, was mr. Dirck de Jonge, bovenvermeld, getrouwd met Geertruyt Boot, dochter van Jan en Josina Sandelijn, en had hij een broeder Johan de Jonge (getrouwd met Klara Boot, zuster van Geertruyt), wiens dochter, Dorothea Klara de Jonge, gehuwd was met Maximiliaen Boot. Deze Johan de Jonge kan die geweest zijn, die den 6 december 1597 voorkomt.

Een niet geheel ingevulde kwartierstaat van mr. Cornelis de Jonge, secretaris van Delfland, wijst als kwartieren aan, in de volgorde, waarin zij naast elkander geplaatst zijn,

van vaderszijde: De Jonge, van Leeuwen gezegd van Naerden, Molenaer de Vries, van Alblas, van Dam, van Seyst, de Jonge van Baertwyck en Coson (of Coton);

van moederszijde: Boot, van Diemen, van Leeuwen, de Swart, Sandelijn, Oem, van der Meer en van Barendrecht. —N.

Luchtreizen. (XXIV, bl. 481). De vraag aangaande luchtreizen is breedvoerig en zoo grondig mogelijk besproken en uitgemaakt in:

»De luchtballon. Eene voorlezing door B. van Meurs, voorafgegaan door een gedicht van Dr. Schaepman." Utrecht, J. L. Beijers, blz. 15—27.

Een kalender en een huwelijksregister (XXIX, bl. 145, 292, 304 en 397.) Aan X kan ik alleen nog mededeelen, dat onder mij berustende is een oud papier, klaarblijkelijk eigenhandig geschreven in oud hollandsch schrift, door Goosen of Goesen van Rouwenoort, welke naam hier ook misschien Rouwenoecht is geschreven. Hoewel deze naam in het bedoelde perkament is doorgehaald, kan het misschien iets helpen. Het schijnt van eene aanteekening van geboorte en overlijden te zijn, en luidt letterlijk als volgt:

Anno 1530.

In den jare onzes Heeren 1530 namentlijk op Saute(?) Vrijdag ben ik Goesen Rouwenoort geboren en zijn mijne peters geweest (onleesbaar).

Anno 1557.

Item in het jaar onzes Heeren 1557 stierf de deugdzame juffer Emgard van Hoekelom, weduwe van den zaligen Goosen van R., mijne zalige moeder den 15 dag van Augustus.

Anno 1559.

In het jaar onzes Heeren 1559 stierf de Ehrenfesten en vromen Jan Grutter mijn zalige zwager namentlijk op 28 februarij.

Anno 1575.

Item in het jaar onzes Heeren 1575 den letsten dag van April sterft de ehrenfesten en vromen Otto van Rouwenoort, ... heer(?) van Sandenbosch mijn zalige broeder.

Uit een en ander blijkt dat Jan Grutter een zwager was van Goesen van R., beide in het handschrift bedoeld, doch van zijne vrouw wordt geen melding gemaakt, hoewel uit andere papieren bekend is dat deze Helwich Grutter of Gruyter heette.

Genoemde Goosen van R. woonde op de havezate Ulenpas bij Keppel en ligt ook daar denkelijk in het familiegraf begraven; waar hij gehuwd is, wordt niet vermeld.

De 1568 gehuwde Lennert Jacobsz van der Borch en Appollonia Laurens, komen in het geheel niet in den stamboom onzer familie, welke tot de 13 eeuw naauwkeurig is bijgehouden, voor, en behooren dus zeker tot een ander geslacht. Ons geslacht heeft zich ook eerst later in Holland gevestigd en woonde toen in Westfalen.

Rotterdam. VAN DER BORCH.

AANTEEKENINGEN.

Een groningerlandsche zeeman bij de duitsche en oostenrijksche noordpool-onderzoekingsreizen. Dezer dagen hebben verschillende nederlandsche nieuwsbladen, en wel een dordrechtsch nieuwsblad, meen ik, 't eerst, de tijding vermeld, dat een nederlandsche zeeman, Heine Wals met name en te Delfsijl te huis behoorende, als matroos de oostenrijksche onderzoekingsreis naar den noordpool had mede gemaakt. Deze reis, onlangs volbracht onder 't bevel van Weyprecht en Payer, is voor de wetenschap van 't grootste belang

geweest; onder anderen heeft ze de ontdekking van een nieuw land benoorden Nowaja Semlja, dat de Oostenrijkers naar hun keizer Franz-Joseph-land hebben genoemd, ten gevolge gehad. De deelgenooten aan dezen hoogst belangrijken togt zijn dan ook in Duitschland en Oostenrijk met vreugde ontvangen, met roem en eere overladen. Dat een groningerlandsche matroos aan dezen roemvollen togt deel nam, mag wel opgemerkt en vermeld worden.

In het duitsche tijdschrift *Die Gartenlaube*, jaargang 1868, komt een opstel voor van dr. Otto Ule, getiteld *Die Arbeiter der ersten deutschen Nordpolexpedition.* Een plaat is daarbij, voorstellende de afbeeldingen van den scheepstimmerman en van zes van de beste (*bewährteste*) matrozen, die deze reis, namelijk die welke onder bevel van de kapiteins Koldewey en Hildebrandt in 1868 werd gedaan, mede maakten. Een van deze matrozen heet, volgens het onderschrift, Gerhard de Wall, en behoort te Delfsijl t' huis. De bevelhebber Koldewey geeft aan dezen de Wall en aan nog twee andere matrozen, Camp Wagener van Norden in Oostfriesland en Peter Iversen, den roem van uitmuntende matrozen, van »*kräftige, entschlossene Männer*" te zijn, »*die sich nicht fürchten würden, selbst dem Teufel in der Hölle einen Besuch ab zu statten.*"

Is de Delfsijler Gerhard de Wall van de reis van Koldewey de zelfde man als de Delfsijler Heine Wals van den tocht van Weyprecht? Ik denk van ja. Janmaat springt soms zoo wonderlijk met zijn naam om, en de zoogenoemde ronselaars of huurbazen (makelaars in scheepsvolk) te Amsterdam en Rotterdam, te Antwerpen, Bremen en Hamburg, waar Janmaat zich laat aanwerven, zijn ook dikwijls onnaauwkeurig in 't opschrijven der namen van 't scheepsvolk op de monsterrol. Gewoonlijk ook, wanneer zich twee matrozen met den zelfden voornaam op éen schip bevinden, doopt men een van beiden om, ten einde verwarring voor te komen. Zoo'n nieuwe of scheepsnaam behoudt Janmaat ook wel langer dan de reis duurt, of op volgende reizen, al naar 't valt. Zoo iets kan met Gerhard of Heine de Wall of Wals ook zijn voorgevallen.

In allen gevalle hebben wij hier met éen of met twee groningerlandsche matrozen te doen, die den ouden roem van het nederlandsche scheepsvolk handhaven. Jammer maar, dat ze hun heldenmoed moesten toonen in dienst van den vreemdeling, wijl

daartoe in Nederland, helaas! geen gelegenheid meer bestaat. Oud-Nederland! waar is ook in deze zaak uw roem? Waar zijn de dagen gebleven van Heemskerk en Barendsz? Waar het onderzoekingsreizen naar den noordpool geldt, hebben Engelschen en ook Zweden en Russen de Nederlanders al lange van de baan geknikkerd, en in den laatsten tijd laten vooral ook Duitschers en Oostenrijkers, zelfs in deze zaak, de Nederlanders verre achter zich.

JOHN CHURL.

Ligpenning van David van Bourgondië (1455—1496) **met omschrift: † ⁑ Verlanggen ⁑ dotmi ⁑ troen ⁑.** Deze hoogst zeldzame ligpenning is, in 1873—1874, aangekocht voor de muntverzameling van het Prov. Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. De boven vermelde woorden worden in het *Verslag* (bl. 90) *van het verhandelde ter algemeene vergadering* (30 junij 1874) van het zoo even genoemde genootschap verklaard te beteekenen: *ik verlang naar den troon*, d. i.: naar den *hemel*, »welke woorden zoo wel bij »die op de voorzijde" zoo lezen wij t. a. p. »als bij de levensom»standigheden van den Bisschop zeer wel passen."

Juist die verwijzing naar de woorden van de voorzijde van den ligpenning, geven ons aanleiding eene andere beteekenis te hechten aan het omschrift.

Wij lezen toch aldaar *in ⁚ domino ⁚ confido ⁚ David ⁚ Ik David vertrouw op God* en hiermede komt over een als wij het omschrift der keerzijde: † ⁚ *verlanggen ⁚ dotmi ⁚ troen ⁚* aldus in het nederlandsch van onzen tijd overbrengen:

Verlangen doet mij (ver)trouwen.

Met andere woorden, ik weet dat mijn verlangen vertrouwbaar is, d. i.: bevredigd zal worden. *Confido* en *troen* slaan dan op elkander als *grondtekst* en *vertaling.*

J. D.
L.

Aankondiging van boeken. Geraerdt Brandt, Het Leeven van P. C. Hooft en de Lijkreeden. Met inleiding en aanteekeningen door Dr. J. C. Matthes. Het Leeven van Hooft is, »een zeer verdienstelijk, ja een schoon boek. Het is geschreven in dat zuivere Nederlandsch

en in dien prachtigen, classieken stijl, dien Brandt zich eigen had gemaakt. Reeds om den vorm derhalve zou het, evenzeer als *Vondel's Leven,* eene wederuitgave verdienen" Dr. Matthes zegt dat met reden. Het Leeven van Hooft behoort tot het beste proza wat wij uit de 17e eeuw hebben. In duidelijkheid en naauwkeurigheid van stijl staat het, naar mijn oordeel, nog boven het Leven van Vondel, waarin de schrijver het zijnen lezers wel eens lastig maakt door menigte bij- en tusschenzinnen, die bovendien niet altijd op de regte plaats staan. Maar ook om den inhoud is dit boekjen van Brandt belangrijk. »Hij is de oudste, en tot heden ook de beste biograaf van den Drost," en valt er ook op zijn werk het eene en andere aan te merken, het is »lichter aanmerking op hem te maken, dan hem te verbeteren."

Twee gebreken vindt dr. Matthes in deze levensbeschrijving. Ik stem hem toe, dat het inderdaad gebreken zijn; maar ik moet toch doen opmerken, dat er wel iets tot verontschuldiging van den schrijver te zeggen valt.

Brandt bleef »te veel aan de oppervlakte hangen; hij vermeldt vele feiten en werken uit het leven van den Drost, maar brengt ze niet genoeg met zijn innerlijk leven in verband, hij verklaart ze niet genoeg uit Hooft's aanleg en karakter. Het eigenaardige van de persoonlijkheid, de deugden en gebreken der poëzie, de beteekenis van het proza des Drosts, het wordt alles niet, of niet genoeg in het licht gesteld. Zoo is de levensschets niet voltooid of liever, ze is, wat men noemt, te primitief: de trekken van het portret zijn er, ten minste[n] vele, maar zij zijn niet verbonden; uitdrukking en perspectief ontbreken; het beeld is ontworpen, maar niet afgewerkt, en niet genoeg de spiegel der ziel." Dit is het eerste. Het is volkomen waar; maar wij moeten niet vergeten, dat wij hier eene levensbeschrijving uit de 17e eeuw voor ons hebben. Een geregeld en ordelijk verhaal van het leven van den persoon, een verhaal van hetgeen hij gedaan en ondervonden had, veel meer verlangde de lezer niet, veel meer begreep de schrijver niet dat hij moest geven. Wat het karakter betreft der werken van hem wiens leven men beschreef, men prees ze als hoogdravend, krachtig, zoetvloeiend of geestig, en met die woorden of eene meer of minder uitvoerige omschrijving daarvan was het

doorgaans afgedaan. Den schrijver te beschouwen in zijnen tijd, in verband met vroegere en gelijktijdige schrijvers, ook daaraan werd weinig gedacht. Wel is waar, het Leven van Vondel, al is er dezelfde aanmerking op te maken, voldoet ons toch in dit opzigt beter. Doch daar is meer dan éene reden voor. Brandt had dezen dichter persoonlijk gekend: vooral in de laatste jaren van Vondels leven had hij hem dikwijls bezocht en veel met hem gesproken; Hooft had hij misschien een enkelen keer ontmoet, maar hij kende hem toch eigenlijk slechts uit zijne werken en uit mededeelingen van dezen en genen. Geen wonder dat hij ons van Vondel een veel levendiger en duidelijker beeld geeft dan van den Drost. Doch al had hij met beide even veel omgang gehad, nog zou het hem veel gemakkelijker gevallen zijn Vondel te schilderen, den man uit het volk, open en rond, die zich altijd vertoonde zoo als hij was, wien het hart op de tong lag, die nooit zweeg waar hij meende te moeten spreken, ja die niet zelden sprak waar het beter geweest was te zwijgen, dan Hooft, altijd bedaard en omzigtig, altijd deftig, en die daarom zoo gemakkelijk niet te kennen en te doorgronden was. Eindelijk, eene levensbeschrijving was in dien tijd meestal eene soort van lofreden: van het goede wat van den overledenen te zeggen viel werd niets verzwegen; het minder goede werd of niet vermeld of zoo veel mogelijk verschoond. Het is de vraag of Brandt er over gedacht heeft om anders te handelen; maar al had hij dit gedaan, indien hij iets minder gunstigs omtrent Hooft gemeld of aanmerkingen op zijne werken gemaakt had, zou het zeker door 's dichters nakomelingen, vooral door zijnen zoon niet goed opgenomen zijn. Aan dien zoon, zijnen vriend Aernout Hellemans Hooft, had Brandt voor zijn werk veel te danken; zonder twijfel heeft deze hem een aantal bijzonderheden uit het leven van den Drost medegedeeld en, dit weten wij zeker, hij heeft hem al wat er nog in handschrift over was ten gebruike verleend. Brandt zou — hiervan moge wij ons verzekerd houden — gemeend hebben, dat hij zich aan ondankbaarheid jegens zijnen vriend schuldig maakte, indien hij zich omtrent het leven of de werken van den Drost een ongunstig oordeel veroorloofde.

De tweede aanmerking van dr. Matthes is deze. »Van Hooft's

kleinere gedichten of mengeldichten, de zoogenaamde zangen, wordt niet veel gezegd, terwijl de groote werken, dramatische en proza-geschriften, tot tweemaal toe besproken worden. Van sommige geschriften, die ook wel vermeld en behandeld hadden mogen worden spreekt Brandt in het geheel niet." Met name worden genoemd, de tafelspelen en de Reden van de waerdicheit der Poesie. Dat Hoofts kleinere gedichten vermelding niet alleen, maar ook eene naauwkeurige beschouwing verdiend hadden, wie zal het niet toestemmen? Maar kan het ons toch eigenlijk wel verwonderen, dat Brandt er zoo weinig gewag van maakt? Hij prijst Hoofts poëzij met zeer algemeene woorden; waardoor zij zich onderscheidt, daarvan zegt hij niets. Noemt hij enkele kleinere gedichten, dan vermeldt hij niets of bijna niets, dan de gelegenheid waarbij zij vervaardigd werden. Wat zou hij dan van de zangen en sonnetten zeggen? Misschien wist hij van de meeste niet voor wie zij geschreven zijn: en indien hij het geweten heeft, zal hij het onvoegzaam geacht hebben, namen te noemen. Dr. Matthes noemt nog eenige stukken, waarvan, naar zijn oordeel, Brandt melding had moeten maken. Doch wij mogen wel eerst vragen, kon hij het doen, heeft hij ze alle gekend? Zij komen alle (Paris oordeel uitgezonderd) voor in het amsterdamsche handschrift der Poëzij. Maar dat handschrift, gebonden zoo als het nu is, heeft Brandt niet gezien: waarschijnlijk heeft de latere bezitter, Papenbroek, het laten binden. Dit althans is vrij zeker, dat in 1771, toen Brandt en Aernout Hooft de Gedichten uitgaven, en zeer waarschijnlijk ook nog in 1777 toen dit Leven van Hooft geschreven is, de laatstgenoemde nog niet alles bezat wat in dezen band verzameld is. Dit blijkt hieruit, dat Brandt nog slechts de latere omwerking van den brief uit Florence kende, terwijl de oudere tekst in dezen band gevonden wordt.

Van hetgeen nu zamengebonden is heeft het meeste aan Aernout Hooft toebehoord. Wij zien dat uit enkele woorden of letters, waarin wij zijne hand herkennen. Zoo schreef hij den titel van het gedicht Dankbaar genoegen daarboven, dien van de Rede van bewelkoming des Prinsen (in 1630) op den omslag. »Stuk van Medea" schreef hij achter op dat fragment. Op den omslag van den Schijnheiligh en van de Keuren voor de kamer I. L. B. staat

met zijne hand geschreven P. C. HÓÓFT. Maar bij de Reden vande waerdicheit der Poesie en de Gewonde Venus ontbreekt alle bewijs dat zij tot de verzameling van A. H. Hooft behoord hebben. Het is dus mogelijk dat zij, even als de Brief aan de kamer, langs eenen anderen weg in het bezit van Papenbroek gekomen zijn en dat Brandt ze dus niet gekend heeft. Wel is de jonge Hooft eigenaar geweest van het andere bruiloftspel, maar op den omslag hiervan schreef hij *dub.* Hij twijfelde dus of het wel tot de werken zijns vaders behoorde en dit verklaart ons het stilzwijgen van Brandt omtrent dit spel. Dat hij ook van de Mommerij zweeg, begrijpen wij: Hooft had deze niet waardig gekeurd, in de uitgave zijner Gedichten (1636) opgenomen te worden. Alleen Paris oordeel blijft dus over. Brandt kende het, want het staat in de uitgave van 1636. Misschien echter wist hij, evenmin als wij het weten, bij welke gelegenheid en in welken tijd het gedicht is, en is dit de reden of eene van de redenen waarom hij er geene melding van maakt.

Dr. Matthes heeft zijne uitgave van het Leeven van Hooft verrijkt met eene inleiding en aanteekeningen. Merkwaardig is daarin vooral hetgeen hij schrijft omtrent de verhouding tusschen Vondel en Brandt. Het geldt hier inzonderheid de vraag of van Lennep gelijk had, toen hij in dien twintigjarigen jongeling, die in voorreden voor het tweede deel van Vondels Poëzij, in het begin van 1647 uitgekomen, dezen zoo vinnig doorstreek, Geeraardt Brandt zag. Dr. Matthes bestrijdt die meening. Ik heb geene gelegenheid na te zien wat er door Verwijs voor, door Loeff en Penon tegen gezegd is: ik moet mij dus bepalen bij hetgene wij hier vinden. En dan dunkt mij dat de argumenten die hier bijgebragt zijn het wel eenigzins waarschijnlijk maken, dat wij aan een ander dan Brandt te denken hebben, doch niet meer. »Van Geeraard Brandt", zoo lezen wij in Vondels Leven, »sprak hij weleer, ten aanzien van de dichten zijner jeught, ende lijkrede op den Drost Hooft, met lof en gunst.... Doch de verscheidenheit van Godsdienst, en eenigh ander geschil, elders gemeldt, veroorzaakte sedert wat verwydering, vermindering van geneegenheit, en een langhduirigh zwygen, enz." Matthes wijst er op, dat de verwijdering *sedert*, dus niet voor, maar eerst na de Lijkreden (na 28 mei 1647) ontstaan is, en meent dat zij dus geen gevolg kan zijn van de gemelde

voorreden van januarij van hetzelfde jaar. Maar Brandt verhaalt ook (Vondels Leven bl. 55) dat de dichter wel gaarne den schrijver geweten had en daar vergeefs naar ried. »De heer Pieter de Groot, Hugoos zoon, was *lang* by hem verdacht: daarna hieldt hy 't ook op anderen, zonder den rechten man te konnen vinden." Dit *lang* is wel zeer onbepaald, maar ik geloof toch dat wij er veilig uit mogen opmaken, dat Vondel, vier maanden later, toen de Lijkreden uitgesproken werd, Pieter de Groot nog voor den schrijver der voorreden gehouden heeft, en nemen wij in aanmerking dat hij dezen *lang,* en daarna nog andere, wie weet hoe vele, er van verdacht hield, dan kunnen wij het niet onmogelijk achten, dat het vele jaren, misschien tot na 1654, geduurd heeft, er hij den regten man gevonden had.

De aanteekeningen aan den voet der bladzijden zijn vele, maar zij zijn noodig voor den lezer die het regte genot van Brandts boekjen hebben wil. Zij getuigen, dat de uitgever met Hooft, zijnen leeftijd en zijne werken naauwkeurig bekend en voor de taak die hij op zich nam goed berekend is. Omtrent ééne zaak op bl. 15 vermeld, moet ik hem te regt wijzen, vooral omdat ik het zelf ben die hem hier op den verkeerden weg geholpen heb. Anna Spiegel, Brechjes zuster is niet in 1607 of 8 gestorven, maar is later getrouwd geweest met Antoni Oetgens van Waveren. In zijn klaaglied betreurt Hooft niet haren, maar Brechjes dood.

De woorden die het noodig hadden, zijn verklaard en nevens andere die, al hebben zij geene verklaring noodig, toch opmerking verdienen, achteraan in eene woordenlijst opgenomen. Laat ik in het voorbijgaan opmerken dat *ravens* bl. 32 en het daarnevens genoemde *bakens* geene dubbel meervoud is, maar regelmatig meervoud van *raven* en *baken*, het eerste thans verouderd, het laatste nog in gebruik. Ook lezen wij bl. 36 »dat *buiten* en *binnen* oudtijds den genitief regeerden is bekend." Mij is echter wel bekend dat sommige grammatici dit beweren, maar ik heb er nooit bewijs van gevonden en geloof dat *buitenslands* en dergelijke woorden anders verklaard moeten worden. (Zie Nav. XII, bl. 246.)

Behalve Brandts Leeven van Hooft, vinden wij hier nog de Lijkreden op Hooft, door hem kort na des dichters overlijden in 1647 uitgesproken. Wij wisten uit het gedicht van Six van Chandelier,

dat het eene navolging is van de lijkreden op Ronsard, door du Perron. Die Oraison funèbre zelve echter was vrij onbekend. Van daar, dat men, Brandts lijkreden voor niet meer dan eene navolging daarvan houdende, deze verkeerd beoordeelde, en uit hetgene daar gezegd en niet gezegd werd, allerlei gevolgen trok. Dr. Matthes heeft ontdekt, dat het er voor het grootste deel eene bijna letterlijke vertaling van is, en hier de beide redenen naast elkander laten afdrukken. Het is een belangrijk toevoegsel tot zijn werk. Ons oordeel over Brandt is er minder gunstig door geworden, want wij zien dat hij zich eene onbeschaamde letterdieverij veroorloofd heeft, ons oordeel daarentegen over de Lijkreden minder ongunstig, nu wij weten, dat niet Brandt, maar du Perron schuld heeft aan den winderigen stijl van het stuk. Bovendien blijkt nu, dat de Lijkreden niets bewijst van al wat men vroeger meende dat er door bewezen werd.

In het vers van Six van Chandelier tot verdediging van Brandt, een mislukt pleidooi voor eene kwade zaak, hier aan het einde der Inleiding medegedeeld, lezen wij o. a.:

> Vaar voort vry op Torquaat te schellen (*schelden*):
> 't Is noodloos zich te weer te stellen,
> Gekroont van Baarles *baakelaar:*
> Ook Vondel prees den redenaar.

De uitgever wil daar lezen *beukelaar*. Maar ik geloof dat de lezing zuiver is. Een beukelaar, een schild, is geen geschikt voorwerp om eenen dichter mede te kroonen. Men kroont dezen met eenen lauwerkrans. Six van Chandelier wist dat ook wel. Maar het groen van dezen boom kan hij in zijn rijm niet gebruiken, en daarom grijpt hij wat verder en vergenoegt zich met de vrucht. Hij denkt er niet om, dat een krans van laurierloof evenmin door eenen van bakelaar (baccae lauri, laurierbessen) kan vervangen worden als een krans van eikenloof door eenen van eikels.

P. LEENDERTZ. WZ.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:
O. O., v. VL., J. H. GEERKE.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 46. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

14 November 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen.

Geschenk voor handschoenen . . . . 541.

Antwoorden.

Een kalender en een huwelijksregister. — Orlamünde . . . . 541.
Jan van Linteloo . . . . 542.
Spreekwoord. Als men gus zegt, meent men al de hoenders . . . . . . 543.

Aanteekeningen.

Olifanten in Europa . . . . 543.
Draaikooi, enz. . . . . 544.
Voorheen en thans. Werving van zeevolk in 1652 . . . . 545.
Ritse, ritsen, ritsinge. — Proeven van verkeerde uitdrukkingen . . . . . 546.
Spreekwoorden en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend . . . . 547.

VRAGEN.

Geschenk voor handschoenen. Het volgende vind ik in den Hollandschen Mercurius van 1650 op blz. 4 vermeld. »Ten behoeve van de Spaensche Nederlanden quamen een goede partye silveren platen tot Oostende uyt Hispangien, en nog vijftig duysent pistoletten voor den Aertshertoge Leopoldus *tot een paer Handschoenen;* hier over heeft men te Brussel van vreugde gedanst." Vindt men meer dergelijke giften, onder dien titel van vorsten aan vorsten gegeven, vermeld? Kan de onsmetbare ridderlijke handschoen hier als symbool worden beschouwd, dien men bij ridderlijk verschil elkander voor de voeten wierp om de zaak door godsoordeel te beslissen, ook hier in het spel zijn? Dan zou die gift alleen de beteekenis hebben van handhaving van de eer der ridderschap.

U. C. KRAMM.

ANTWOORDEN.

Een kalender en een huwelijksregister. (XXIV, bl. 145, 262, 304, 397, 524.) Bij het zoeken naar andere huwelijken dan de op bl. 397 medegedeelde, is het mij gebleken, dat aldaar in plaats van *sunt* moet gelezen worden *solverunt.* Het woord is afgekort geschreven *st* en kan dus beide beteekenen; maar het blijkt van elders, dat de pastors daarmede bedoeld hebben de betaling door partijen aan te teekenen.

X.

Orlamünde. (XXIV, bl. 445). Dit artikel lezende kwam mij dadelijk in het geheugen, dat Maarten Luther eene buitengewone groote wen aan den hals had. Ofschoon wij in alle afbeeldingen,

die in prent van hem voorkomen, een dikken hals ontdekken, die het bestaan van een wen doet vermoeden, is deze toch zooveel mogelijk weggelaten, zoodat Luther daarop als een zwaar gezet man voorkomt, en de wen als het ware door de kunst verdreven is. Nu ter zake. Ik heb jaren geleden twee stuks portretten, wederga's, van Luther en Calvijn, in ovaal, bij mij gehad om schoon te maken. Zij waren op doek en klaarblijkelijk zeer goede kopijen naar de origenelen, circa 3 bij 4 palmen breed en hoog. Hier zag men de wen in zijn natuurlijken toestand en met een gevoel van medelijden. Het is aan te nemen, dat Luther voor zich en de zijnen zich heeft willen doen zien zoo als hij was, al was het hem bekend dat zijn vriend Cranach en anderen begrepen, dat de wen niet zoo noodig was om Luther te kennen. Het is meer dan waarschijnlijk, dat deze twee portretten nog bij dezelfde familie te Utrecht berusten.

Het verhaal in den Reisgids zal streng genomen wel tot die legenden behooren, welke te allen tijde bij de twistende kerken zoo ruimschoots gevonden worden. Alleen rijst bij mij de vraag, of de bekende krop of wen, die bij de vrouwen in Thuringen wordt waargenomen, al of niet vóór de vermelde verwensching van Luther heeft bestaan?

Het zij verre dat ik de vraag beantwoord acht. Ik heb alleen vermeend het door mij aangevoerde feit tot inlichting te moeten mededeelen.

U. C. KRAMM.

Jan van Linteloo. (XXIV, bl. 174.) Al heeft bovengenoemde glasschilder in het Munstersche gewoond, hij kan toch zeer goed een geboren Nederlander zijn.

Op zijn naam afgaande, is de veronderstelling misschien niet al te gewaagd, dat Jan van Linteloo afkomstig zal zijn geweest uit de buurschap Linteloo (gemeente Aalten) en zich naderhand in het nabijgelegen stadje Bockholt (Boekholt) zal hebben gevestigd. In verband met bovengenoemde plaatsnamen geloof ik, dat de gissing of liever de opmerking van den heer G. A. Six zeer juist is en volstrekt niet aan het vlaamsche plaatsje Bouchout moet worden gedacht. Het is ook zeer goed mogelijk, dat in Boc-

holt nog van zijn werk te zien is, want men vindt daar, behalve een antiek stadhuis, eene schoone, groote kerk van ouden datum.

ABR. HESSELINK.

Spreekwoord. Als men gus zegt, meent men al de hoenders. (XXIV, bl. 157.) Dit spreekwoord is in het oostelijke gedeelte van Gelderland in gebruik, doch eenigzins anders.

Men zegt er namelijk »kuusch", in plaats van »gus".

Het komt hier in dezelfde beteekenis voor, als bij Tuinman, Ned. Spreekwoorden, dl. I, bl. 234. »Kuusch" is een uitroep, dien men bezigt om iets, vooral kippen en ander gevogelte, weg te jagen.

ABR. HESSELINK.

AANTEEKENINGEN.

Olifanten in Europa. (Vgl. XXIII, bl. 587). In het vlaamsche weekblad Rond den Heerd, 9den jaargang, n°. 46, staat het volgende vermeld:

»Den 3 October 1563 kwam te Brussel een levende oliphant van Antwerpen toe, 's morgens omtrent ten 11 ure en logierde in de Vier eemers in de Bergstrate. 's Anderendags, wezende den Maandag, wierd hij in 's konings hof geleid, en daar zat een Moorken op uit Indien, en de hertoginne van Parma kwam ten vensteren uit hem zien op de plaatse. Daar was een groote ketel rijst gereed gemaakt gelijk men in de bruiloften doet, houdende eene halve ame, dat is eene halve tonne nats. Die portie wierd door den oliphant uit geëten. Hij dronk ook wijn, trok met zijne snuite eenen hoveling zijnen rappier met verguld kruis uit de scheede, en gaf dezen aan zijnen meester, 't Moorken, dat over zijnen nekke zat. Van daar kwam hij op de markt en dronk uit de fonteine, greep al voorbijgaan alsan met zijne snuite acht rapen met hunne loovers van 't kraam eener groenselierige, wierp ze in zijnen muile en at ze op; de kalant ging dan voort naar de Waalsche plaatse tot den Wolzak, en zoo al door de Prooststrate naar de Steenpoorte en den Sint-Jans poel; nog wederom ter

Markt, en Andries »op de Waghe" tapte hem een groot bekken vol rooden wijn dat hij ten grooten deele uitdronk. Voorts ging hij door de Huvelstrate naar huis, en, komende voor de vrouwen die daar met radijzen zaten, nam hij er ook eene gildige portie van binnen, en ging de Bergstrate op, al knaspen, naar de Vier eemers. Heel de stad was te beene. 't Was eene leelijke beeste. Hij was gelijk de hoogte van een overdekten wagen, en hadde beenen gelijk of hij schippers boksens aangehad hadde, ronde voeten met korte klauwen, een groot bakhuis met twee lange tanden, en eene lange snuite, gerompeld als een ganzenstrote, daar hij wel mede eenen man in greep, en wierp hem 24 voeten verre van hem, en daar door dronk hij en nam daarin wel een vierendeel waters, het welke hij de menschen wel konde in hun aangezicht spuigen. Hij hadde twee lange ooren en breede, maar kleene oogen van sterk gezichte; de huid was zeer dikke en sterk, met zwart grijs haar als eene oude ratte, ende is zeer verstandig. Zoo hij iemand hoorde zeggen in de indiaansche tale dat het eene leelijke beeste was, hij zoude dat wreken.

De goede lieden van Brussel mieken het volgende jaarschrift of incarnacioen op den oliphant:

BrabantInI VIDerVnt eLephanteM.

De Brabanders hebben den oliphant gezien."

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Draaikooi enz. (Vgl. XXIV, bl. 400). Bij de belangrijke bijdragen door den heer M°. gegeven kan het volgende nog tot verdere aanvulling dienen. »Als men den 24 julius 1650 binnen Praag het Te Deum soude verheerlijcken met losbranding van geschut ende musquetten over d'ondertekeninghe van 't Hooft-reces des Duytschen vrede, soo heeft men de Borghers, studenten en gesellen daertoe in de wapenen doen komen, en gelast salvo te schieten. Doen wierden, mits tgroot getal hoeren uyt de legers in de stadt geweecken, 50 van deselve ingetrocken, ende alle weecken ses van hun gelast in keetenen te sluyten, om de straten der stadt schoon te maecken en de vuijlnissen wegh te voeren. Zie Hollandse Mercurius 1650. Haerlem P. Castelyn. 1650 bl. 38.

U. C. KRAMM.

Voorheen en thans. Werving van zeevolk in 1652. Uit de gespannen oorlogshouding in ons vaderland tegen Engeland blijkt, hoe toen de geest der bevolking gestemd was. Het was niet zoo zeer om voor geld zich ter beschikking te stellen, maar vooral om uit vaderlandsliefde de eens verworven vrijheid met alle magt te helpen behouden.

»In het begin deser maent (maart) begost men t' Amsterdam na 50 capitale schepen om te sien, om die ter zee tot veylingh der commercie te gebruiken; waertoe men van d'ervarenste voornaemste coopluyden tot directeurs heeft verkoozen, om sonder ijets daer voer te genieten uyt liefde desen dienst aen 't lant te doen, hare namen zijn:

Directeurs.

1. Jan Becker, oud schepen, 2. Jacob Teunisz van Stralen, 3. Gerrit Smit, 4 Tomas Broers, 5. Willem van Borselen, 6. Niclaes van de Capelle, 7. Hector Pietersz., 8. Tomas Swan, equipagemeester.

Onder equipagemeesters.

Jacob Zael en Dirch van Leek.

Dese naemen oock volck aan opt Westindisch Huys, alwaer den toeloop so groot is geweest, dat men de dienstnemers met geweld van deuren en vensters heeft moeten keeren; so dat de straet daeromtrent opgevolt van bootsvolck, qualyck om te gebruijken was. En dat in een tijt als de Groenlantsvaerders, Haringbeysen en andere schepen buyten 's landts waeren. In korte daghen was tvolck compleet. Over dese koos men ervaren Maets van geringe conditie tot capiteynen, omdat de onbedrevene te fatsoenlycker gedresseerd en t lant van hun beyden bequamer gedient soude kunnen worden." *Hollandsche Mercurius* 1652 bl. 17.

Deze vaderlandsche geestdrift duurde voort. Nog eene halve eeuw later openbaarde zij zich evenzeer, tot verwondering van velen. Immers over onzen oorlog met Frankrijk van 1687—1697 en vervolgens gedurende 1702—1713 vindt men aangeteekend, »dat Jacob en Johan Sautijn voor eigen rekening in zee gebragt hebben zes en dertig commissievaarders, gewapend met twaalf honderd en zes stukken, zoo metalen als ijzeren geschut, en bemand met acht duizend vijfhonderd twintig koppen, welke gedurende de gemelde oorlogen gedaan hebben meer dan vijfhonderd kruistogten, terwijl

de kosten hieraan besteed en uit hun eigen kas goed gedaan, bedragen hadden eene som van een en dertig millioenen een honderd en elf duizend gulden. De gemelde fregatten of commissievaarders voerden de gewone vlag van staat, alleen met dit onderscheid, dat zij ten teeken van bijzonderen eigendom en uitsluitinge van alle verdere reederijen, op den middenstreep beschilderd waren met het familiewapen der Sautijnen enz. Zie Kok, Vaderlandsch Woordenboek in voce Sautijn.

U. C. KRAMM.

Ritse, ritsen, ritsinge. In eene acte, verleden voor burgemeester en schepenen van Aardenburg, van 6 februarij 1609, trof ik het volgende aan: »dat was amsterdamsche ritsinghe ofte teekeninghe" nl. het merk op een botervat, door eene schippersvrouw vervalscht. Ik verstond het woord dadelijk: wij toch gebruiken meermalen r r r r i t s s s s! nabootsing eener beweging, *ritse* het werktuig om te ritsen en het werkwoord *ritsen*: bijgevolg is dat *ritsinge* ons niet vreemd, en toch merken wij geene vaten! Neen, maar boomen. Voor de publieke verkooping worden deze namelijk geteekend met nummers, soms in rood krijt, doch in den regel door middel van inkervingen. Insnijden met een gewoon mes, terwijl 't meestal vingerkoud is, zou slecht gaan. Men bezigt dus de *ritse*, een expres daarvoor vervaardigd instrument, eenigzins boor- of avegaarvormig en zeer scherp. Met eenen trek (vandaar het nabootsend rrritss) geeft men een schreefjen. Ritsen is dus met dat instrument teekenen en ons *teekeninghe* naast *ritsinghe* eene overtolligheid.

In hoever het *ritsig* = *hittig* er mede overeenkomt beslisse de Navorscher.

G. P. ROOS.

[*Ritsen* is hetzelfde als *rijten*, hetzij een nederlandsche bijvorm daarvan, hetzij uit het Hoogduitsch overgenomen. *Ridsig* of *ridsch* daarentegen (niet *ritsig*) is van *rijden.*]

Proeven van verkeerde uitdrukkingen. In den dagelijkschen omgang hoort men dikwijls zeggen: »ik hoop niet, dat ik u ongelegen kom." *Niet* wordt in deze en dergelijke gezegden verkeerd

geplaatst. Men moet zeggen: ik hoop, dat ik u niet ongelegen kom. Door de eerstgenoemde uitdrukking te bezigen, schijnt het, dat men zich verontschuldigen wil, alsof men zou gehoopt hebben, dat men ongelegen zou komen. — Verkeerd is het ook, als men op de eenvoudigste vragen, b. v.: »kent gij dien, of zijt gij naar buiten, naar de kerk, naar het concert geweest," antwoordt: ik vraag excuus; alsof men zich wil verontschuldigen over iets, dat niet betamelijk zou wezen. Nog dwazer is het, wanneer men zegt: verexcuseer mij, en dus de eerste syllabe van het hollandsche verontschuldigen, aan het fransche excuser voegt. — Zoo hoort men ook menigmaal zeggen: het is averechts verkeerd, zonder te begrijpen, dat averechts verkeerd beteekent, en dus men tweemaal hetzelfde zegt. — Bij gelukwenschen meent men zich al zeer beleefd uit te drukken, door te zeggen: mag ik u mijn compliment maken, en men laat het daarbij, zonder op de vraag een antwoord te wachten.

E. A. P.

Spreekwoorden en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend. Gen. VII. Roekelooze, ligtzinnige menschen, die nooit aan den ernst des levens of aan eene welligt van onheil zwangere toekomst denken, hebben tot leus: *après nous le déluge*, waarmede men wil te kennen geven: »het gevaar zal ons niet genaken, eerst nà ons verscheiden zullen de heillooze gevolgen van dit of dat stelsel, inrigting, staatsvorm, enz., enz., worden bespeurd en ondervonden." Vgl. Matth. 24: 38 met Jes. 22: 13*b*. (1 Cor. 15: 32). Gelukkig, dat deze uitdrukking niet in het Hollandsch, maar in het Fransch wordt gebezigd. Dit pleit vóór ons volk, en tegen den französischen Leichtsinn.

H. Frijlink zegt in zijne »Gevleugelde Woorden" (Amst., A. Frijlink, 1871), bl. 30, dat het gezegde gewoonlijk aan Lodewijk XV wordt in den mond gelegd, maar volgens het »Essai sur la marquise de Pompadour" in de Memoires van mad. Hausset (1824, pag. 19), aan madame de Pompadour moet worden toegeschreven. Hij houdt het echter voor een gemoderniseerd woord van een anoniem grieksch dichter, dat door Cicero (de Finibus III, 19, 64), door Seneca (De clementia II, 2, 2) en door Stobaeus (Ecl. II, 6,

7), wordt aangehaald. De plaats bij Cicero luidt aldus: »....illa vox inhumana et scelerata ducitur eorum, qui negant se recusare quominus (die wel gaarne zouden zien, dat) *ipsis mortuis, terrarum omnium deflagratio consequatur:* quod vulgari quodam versu Graeco pronuntiari solet." Bij Seneca, loc. cit. lezen wij: illud mecum considero, multas voces magnas sed detestabiles in vitam humanam pervenisse, celebresque vulgo ferri: ut illam: »oderint, dum metuant!" Cui Graecus versus similis est, qui *se mortuo terram misceri ignibus jubet:* et alia hujus notae." Ook meldt hij ons, dat Suetonius (Nero, c. 38) berigt, hoe het gezegde in zijn griekschen vorm: *na mijnen dood moge de geheele aarde in brand vliegen!* eens in Neroos tegenwoordigheid geopperd, door den keizer beantwoord werd met: »misschien reeds terwijl ik leef!" — waarop hij Rome in brand stak.

Dit is nu goed en wel; maar op die wijs kan men wel alles op alles toepassen en alles uit alles afleiden. Ook is een »wereldbrand" geen »déluge", en het grieksche vers beduidt: »na mij moge gebeuren wat wil;" terwijl le déluge op een bepaald feit schijnt te doelen, en de groote vloed van Gen. VII in Matth. 24: 38, 39, Luk. 17: 27, 2 Petr. 2: 5, 3: 6, volgens de fransche overzetting ook overal »déluge" heet. Zelfs al bestond er, behalve het straks genoemde, nog een ander aan bovenstaande citaten gelijkvormig gezegde, bij voorbeeld: *après nous (moi) l'incendie (du monde):* dan zou men nog aan een bijbelschen oorsprong moeten denken, wijl »wereldbrand" en »zondvloed", naauw vereenigd, 2 Petr. 3: 6, 7 voorkomen. Het is wel mogelijk, dat madame de Pompadour het eerst dit gezegde gebruikt heeft, maar dan moet zij toch bepaald aan Gen. 7 gedacht hebben. Wel kunnen wij welligt aan de roomsch-katholieke Pompadour, die daarenboven eene *Pompadour* was, niet zooveel schriftkennis toeschrijven, dat haar de bijbelplaatsen, hierop betrekkelijk, Gen. 7, Matth. 24: 37—39, 2 Petr. 2: 5, 3: 5, 6, in behoorlijk verband voor den geest stonden; maar, om niets anders te noemen, zij kende »le déluge" toch uit de »Histoire universelle." Wij hebben hier derhalve niet aan een gemoderniseerd oud woord te denken, ten minsten niet aan het bij Cicero, Seneca en Stobaeus voorkomende, dat bovendien eenen anderen zin heeft: want tusschen: »na onzen dood moge gebeuren wat

wil," en: »het onheil mag komen, als het maar na onzen dood komt" (après nous le déluge) is een groot onderscheid.

Maak geen mannetjes, zoo komen er geen wijfjes. Hieromtrent zegt Tuinman in zijne »Nederduitsche Spreekwoorden," I, 1: »dit zegt men om iemand van wangedrag en tegenstribbeling af te manen; die de oorzaken niet stelt, voorkomt de uitwerkingen; de vrouw is uit den man, als Adam er was, kwam ook Eva." — Nopens »wangedrag" heb ik het gezegde nooit hooren bezigen; wel van »tegenstribbeling." — Men zegt ook wel: *kom, maak nu maar geen mannetjes*, d. i. maak nu maar geen gekheid, of, bezig maar geen uitvlugten. Hiervan onderscheidt men: *hij zoekt mannetjes in de maan,* waaromtrent Sprenger van Eyk, »Vaderlandsche Spreekwoorden" handl., proev. ter verkl., bl. 28, zegt: »hij maakt bezwaren, die zoo min bestaan als mannetjes en andere figuren, welke men, door lang op de maan te turen, daarin eindelijk meent te ontdekken." — Eerder zou ik denken, dat bovengenoemd spreekwoord, door Tuinman op de geschiedenis van Adam en Eva toegepast, daarmede niets van doen heeft; doch, dat laatstgenoemd gezegde tot het eerste aanleiding heeft gegeven, in dezer voege: die mannetjes in de maan zoekt, formeert, schept, *maakt* ze als 't ware in zijne verbeelding, alhoewel ze denkbeeldige figuren zijn. Zoodat het oorspronkelijke gezegde luidde: *maak geen mannetjes* (in de maan), d. i. bezig geene dwaze uitvlugten, zoo als wij ook spreken van »*smoesjes maken,*" wanneer men het een of ander, waartoe men geen lust gevoelt, ontduiken wil. Het volk, de woorden letterlijk opvattende, en aan eigentlijke voortteeling (procreatie) denkende, voegde daar schertsend aan toe: »*zoo komen er geen wijfjes.*" — Over de verschillende legenden omtrent den man in de maan, waarvoor men zelfs eene bijbelsche herkomst in Num. 15: 32—36 heeft meenen te vinden, maar die ook welligt het best met den maandienst onzer heidensche voorouders in verband wordt gebragt, zie het Boek der Uithangteekens van mr. J. van Lennep en J. ter Gouw (1868) II, 18—20. Zie ook Nav. II, 206, III, 240, Bijbl. 1853 clxi, X, 273.

Farao, Egyptes koning had een verstokt hart en bleek gedurig onverzettelijk te wezen. En omdat een bok koppig, stijfhoofdig is, wordt een stijf, onverzettelijk mensch wel eens een *bok* genoemd. Ook zegt men het van een trotsch mensch, die niet spreken of groeten wil. »De stugge, domme, onbeleefde is een bok," zegt Heringa in zijne »Voorlezing over de verrijking onzer moedertaal met uitdrukkingen aan den Bijbel ontleend," voorkomende in het »Archief voor Nederlandsche taalkunde" van dr. A. de Jager, III, bl. 11.

Wordt Dan. 8: 5, 21 de koning van Griekenland, Alexander, met een *bok* vergeleken, en is Jes. 14: 9, Jer. 50: 8, Zach. 10: 3 van *bokken* of *bokken der aarde* sprake als leidslieden der volken, waarbij op den trotschen, fieren gang van den bok aan het hoofd der kudde wordt gezinspeeld; — desgelijks schrijft de volkstaal aan Farao, Egyptes koning *bokken* toe, en zegt men: *ik had het wel gedacht met Faraoos bokken*, d. i. het kwam mij wel voor, dat het slecht afloopen zou: want waar Faraoos bokken of onverzettelijkheden tusschen beide komen, daar loopt het nimmer goed af. Dit toont de geschiedenis der tien plagen van Egypte. Vgl.: *weg gaan we, Markus, met de bokken van Farao, zei dronken Joor, en hij reed, onder escorte van schout en dienders, naar het verbeterhuis*, welk gezegde Harrebomée in zijn Spreekwoordenboek aanhaalt.

Dewijl, volgens Exod. 34: 29 en 35 het vel van Mozes' aangezicht glinsterde, toen hij van den berg Sinai afkwam en de Vulgata dit ons vertaalt: »et ignorabat quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Dei," en: »qui videbant faciem egredientis Moysis esse cornutam": — zoo heeft men aan Mozes ook *hoornen* toegeschreven, en komt hij als een »gehoornde Mozes" nog wel in oude prentbijbels voor. Van hier: *hij ziet er uit als een gehoornde Mozes* = hij ziet er heel dwaas uit, of liever nog: hij ziet er heel wreed uit, maar is toch zoo kwaad niet als hij wel lijkt. Deze laatste verklaring schijnt mij, met het oog op Num. 12: 3, de juiste toe, omdat men ook zegt: *dat beduidt evenveel als de horens van Mozes* = dat beduidt niets. Hoe de Vulgata aan die vertaling komt, begrijp ik niet; want ook de Septuaginta heeft de gewone opvatting van »glinsteren" (*ὅτι δεδόξασται*). Of het moest wezen om aan Mozes door *horens* een zinnebeeld van magt en waardigheid toe te voegen, naar analogie van 1 Sam. 2: 1, enz.

Ook zegt men: *Mozes rijdt op een bokje* (Harreb., Spreekwoordenb., I, xx), wanneer de vrager bij het omberspel in drieën verliest. Het beduidt zooveel als: *hij schiet een bok,* want hij denkt te winnen, en hij verliest; — eveneens: *vriendelijke vriend, zei Mozes tegen zijne bokjes* (Harreb. II, 107), d. w. z. iemand vriend noemen, dien men eigenlijk volstrekt niet als zijn vriend beschouwt; gelijk wij ook wel in het dagelijksche leven »beste vriend!" zeggen tegen iemand, die ons geheel onverschillig is.

Zippora noemde haren echtgenoot, Mozes, bloedbruidegom ter besnijdenis, toen zij, ter redding van zijn door ziekte zwaar bedreigd leven, haren zoon besnijden moest. Zie Exod. 4: 24—26. Zou hieraan ontleend zijn het spreekwoord: *daar wordt een Jodenkind besneden,* in dezen zin: het is daar niet pluis in huis, daar dreigt onheil?! — Volgt men echter de vertaling van Van der Palm in vs. 26, aldus: »van toen af is de besnijdenis bloedbruiloft geheeten," en neemt men in aanmerking, dat volgens de joodsche meesters of den Talmud, in later tijd het jongsken op den dag der besnijdenis *bruidegom* geheeten werd, en dat de maaltijden, bij die gelegenheid aangerigt, een soort van bruiloften waren in het Oosten, — dan komt men gereedelijk en natuurlijk tot deze verklaring van bovengenoemd spreekwoord: *het is daar vetpot of goede sier.*

Mozes had ook maar één oog. Harrebomée geeft in zijn Spreekwoordenboek, II, III dit gezegde op. Het ziet, dunkt mij, op Mozes' misslag, Num. 20: 11, 12 vgl., Ps. 106: 32, in dezen zin: »Mozes, hoe voortreffelijk ook, had toch ook wel een misslag?" — Of beteekent het: Mozes, hoe klaar en helder hij anders ook uit zijne oogen kon zien, gebruikte toch wel eens maar één oog, waardoor hij zag; zoodat hij het ééne oog digt deed, om niet al te scherp te zien? Of doelt het op het deksel, dat hij op zijn aangezigt legde, van wege den glans des Heeren, die daarvan afstraalde, en den volke schrik aanjoeg, Exod. 34: 33 enz.? In elk geval beteekent, mijns bedunkens, de spreekwijs: troost u

maar, als gij niet al te scherp toegekeken, met één oog gezocht, een kleinen misslag begaan hebt; dat is er meerderen overkomen; ook Mozes had maar één oog, enz. enz."

Ik behoor tot de tamme Philistijnen, zegt iemand, die verklaart niet meer zoo vlug te wezen als vroeger. Vgl. den Navorscher, V, 348. Dit spreekwoord weet ik niet te huis te brengen. — Zou het op de vernedering van Simson zien, die van zijne energie beroofd was geworden volg. Rigt. 16: 28? Maar Simson was toch geen Philistijn!

Op zijn aangezigt vallen. Dit kan uit eerbiedige blijdschap geschieden, zoo als Levit. 9: 24; vgl. Gez. 135: 7; uit verootmoediging voor God, Num. 16: 22; uit ontzag voor Gods magt en majesteit, Num. 16: 45, Rigt. 13: 20, 1 Kon. 18: 39; enz.; maar ook uit schaamte, droefheid en verootmoediging voor menschen, zoo als 1 Sam. 25: 23. — Van dit gebaar van smeekelingen kan het spreekwoord herkomen: *zij is op haren mond gevallen*, d. i. zij kan geen woord uitbrengen, weet niets te zeggen; waar tegenover staat: *zij is niet op haar mondje gevallen* = zij kan en durft er goed voor uitkomen; waarmede het begrip van brutaliteit of onbescheidenheid is vermengd. Ik heb dit gezegde altijd nopens *vrouwen* hooren bezigen; en ook hiermede komt de gissing omtrent de herkomst goed overeen, omdat het smeeken meer aan den vrouwenaard eigen is, en ook dewijl ingetogenheid in het spreken inzonderheid der vrouw tot sieraad strekt en aanbevolen wordt.

(*Wordt vervolgd.*) J. ANSPACH.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

J. D. WAGNER, JOHAN WINKLER, BACKER VAN LEUVEN, AEM. W. WIJBRANDS, G. A. SIX, E. LAURILLARD.

LEES-, SCHRIJF- EN DRUKFOUTEN.

Bl. 115, r. 6 v. o.: De woorden »Keerzijde als Nav. XI, bl. 349, n°. 9, keerzijde" behooren bij het voorgaande. Voor »Het", waarmede de nieuwe regel beginnen moet, te plaatsen het nommer »8."

Ald. laatste regel aan het einde staat [1]). Dit behoort te staan niet daar, maar op de volgende bladz., achter *digna*, reg. 2 v. b.

Blz. 119, r. 3 v. b. staat: *Sub hoc tuta;* lees: *In hoc signo tuta.*
» 212, » 4 » » » Fresiano: » Trevisiano.
» 468, » 4 » » » Bisdom: » Ockhuysen.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. N°. 47.

Nieuwe Serie 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

21 November 1874.

INHOUD.

Blz.

Vragen.

Namen van huizen . . . . 553.

Antwoorden.

Trijn van Hamburg. — Herfst = oogst. . . . . 553.
Geslacht Braet. — Geslacht Hoog. — Beleefdheidsvormen . . . . 554.

Aanteekeningen.

Woorden in Gelderland, bijzonder in de zoogenoemde graafschap Zutfen in gebruik . . . . 555.
Bijgeloof. — Kornuten. — Kakographie . . . . 557.
Zonderlinge drukfouten. — Spreekwoorden en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend . . . . 558.

VRAGEN.

Namen van huizen. Men leest in het »Boek der Uithangteekens" van mr. J. van Lennep en J. ter Gouw, II, bl. 307: *'t Huis ten Halve* vindt men bij Veere, bij Vugt, bij Hoeven, enz. Wil 't zeggen, dat het maar voor de helft den bewoner toebehoorde? Dat het maar half was afgebouwd? Of dat het den eigenaar maar half voldeed, en hij 't nog eens zoo groot wenschte? Zegge 't wie 't kan! »Bij de drie vragen voeg ik deze vierde: Kan 't niet beduiden: 't Huis, dat op de helft van den afstand tusschen twee andere plaatsen staat?"

E. en W. J. A.

ANTWOORDEN.

Trijn van Hamburg. (Vgl. Alg. Reg. I). Over Trijn van Hamburg, zie Harrebomée, Spreekwoordenb., op Oor, II, bl. 148. In de Catalogus van rariteyten te Leiden (op de Anatomie) te zien gemaakt door Gerardus Blanken (Leiden 1699, bl. 8), komt onder n°. 26 voor: »'t Geraamte van een Vrouwspersoon, genaamt Trijn van Hamburg, wiens een oor aan de kaak stont." J. D. / L.

Herfst = oogst. (XXIV, bl. 505). *Herfst* voor *oogst* is niets dan een plomp germanisme, voor iemand die geen Duitsch of Engelsch kent geheel *onverstaanbaar*. Daarbij beteekent het eerste woord in 't Duitsch niet *oogst* in 't algemeen, waarvoor de Duitschers *Ernte* zeggen, maar *wijnoogst;* iets, dat bij ons natuurlijk niet voorkomt. De Engelschen, die voor ons *herfst* het fransch-latijnsche *autumu* bezigen, zouden daar even min *harvest* voor kunnen gebruiken, noch dit laatste woord voor 't Duitsche *herbst* kunnen aanwenden. De mij onbekende vertaler van den aangehaalden versregel heeft zich dus

eenvoudig aan eene grove taalfeil schuldig gemaakt, waardoor de ongenoemde vrager verkeerd deed, zich ook maar een ommezien van de wijs te laten helpen.

V. VL.

Geslacht Braet. (XXIV, bl. 244, 411, 496.) Bijzonderheden omtrent Pieter Braet zijn mij niet bekend; in een verjaringboekje werd hij met dien titel aangeduid, en kan misschien eene andere betrekking daar gehad hebben. Hij wordt daar ook gezegd gehuwd te zijn met Jacoba Becker, dochter van Jakob Becker en Sara Spiering, namen niet onbekend in Suriname.

J. D. M.

Geslacht Hoog. (XXIV, bl. 374, 476). Mededeelingen van de heeren dr. L. J. Suringar en J. van der Baan stellen ons in staat, den vrager nog het volgende mede te deelen.

De vader van Johannes Hoog, schepen te Rotterdam (zie bl. 478), is gestorven als predikant te Schoonhoven en was een zoon van dien Thomas Hogg of Hoog, die voor de vervolging uit Schotland naar Holland geweken is. Het moet dus Marinus geweest zijn, die bl. 477 vermeld wordt.

Anna Catharina van Vrieswijk is, als echtgenoot van ds. Thomas Jacobus Hoog, den 21sten nov. 1797 te Vlissingen overleden in den ouderdom van 69 jaren en 6 maanden (advertentie in de Middelb. courant van 23 nov. 1797).

BESTUUR.

Beleefdheidsvormen. (XXIV, bl. 506). De omwisseling der bruid van de regter- naar de linkerzijde ziet men ook bij het huwelijk in de kerk plaats vinden. Dit gebruik heeft vermoedelijk zijnen oorsprong in het veronderstelde feit, dat het meisje, die door haar verloofde werd aangebeden en dus alle eer ontving, dáárom aan de hooger hand mogt wandelen. Als getrouwde vrouw echter moet zij van die eer afstand doen en onderdanigheid betoonen aan haar heer en meester; daarom laat zij nu haar gemaal aan de regterzijde plaats nemen. 't Zoogenaamde »laten gaan aan de hoogerhand" is toch in ons land van vormen een bewijs van ach-

ting. Dit geeft vaak tot bespottelijke tooneelen aanleiding, wanneer twee zeer beleefde menschen elkander in dat geval niet willen toegeven.

Gaarne zou ik willen vernemen, of 't een vast gebruik is in Frankrijk, dames den linkerarm aan te bieden? De platen van het weekblad l'Illustration zondigen dan vaak tegen de werkelijkheid. Op bals ten minsten is dat onmogelijk. In Nederland biedt ieder beschaafd man, ook al draagt hij het huwelijksjuk, zoowel zijne echtgenoot als iedere andere dame steeds regterarm aan. 't Doet mij genoegen ten minsten daarin van de Franschen te verschillen.

Grave. J. H. GEERKE.

AANTEEKENINGEN.

Woorden in Gelderland, bijzonder in de zoogenoemde graafschap Zutfen gebruikelijk.

Aarden = Gewennen. Men zegt ook in diezelfde beteekenis: Hi hef hier geen schik.

Aek = Azijn (edik.)

Babbeleguugjes maken = Allerlei gekheden maken, door taal of gebaren.

Balg = Lijf. *Balgpiene* = buikpijn.

Balsturig = Nijdig, norsch. Ook zegt men: 't waer is balsturig.

Begôvinge = Vallende ziekte.

Betuuten = Bedriegen.

Biester = Zeer. 't Is biester mooi waer.

Beppe = Grootmoeder.

Bod sturen = Tijding of boodschap brengen.

Bunte = Zwart bonte koe.

Deur. »'t Leupt er bi hum deur."

Epsenpöetje = Hiel van een ham.

Fezekeutel = Windhoos.

Fitze = (Geen) Niets. 't Is geen fitze waerd.

Foetekoelen = En jongensspel.

Foetelen = Valsch spelen.

Foezel = Jenever.

Froesselen = Worstelen.

Geupsevol = Zoo veel als twee zamengevoegde open handen kunnen bevatten.

Gevaar = Rijtuig.

Grobbelegrabbe (Iets in de) gooien.

Harksel papier = Heel vel papier.

Hellig = Driftig.

Jeuseworst = Zure varkensworst.

Käekèlkonte = Babbelaarster.

Kiefte = Kieviet.

Kistentuug = Zon- of feestdaagsche kleeding.

Koesensleppern = Koppelaar.

Kolde = Koorts.

Kop = Hoofd. *Kopzaerte* = Hoofdpijn.

Kroes = Trotsch.

Lukes (Hi hölt zich) = Hij houdt zich alsof hij er niets van weet.

Manges = Nu en dan, soms.

Moetholle = Geheime plaats om iets te verbergen, inzonderheid ooft.

Naërig = Naarstig.

Naering. De man hef nog al naering = veel loop.

Onbesoesd = Onstuimig; ook zeer veel.

Oote of *Ootje* = Grootmoeder.

Pielënde = Eendvogel.

Pläeren = Hard op den grond vallen.

Poest in de voes is 'n korten zommer = 't Blazen in de vuist verwekt slechts eene kortstondige warmte.

Reppelen = Klimmen, klauteren.

Roet = Schurft.

Rooet = Onkruid. Van daar 't geldersche spreekwoord: Hi hef veulle rooet um de vöete, d. i.: hij maakt groote statie.

Schinke = Ham.

Stoethaspel = Iemand die niet goed voort kan.

Teutelen = Babbelen.

Voel = Slim, geslepen. Een voelen hond.

J. C. K.

Bijgeloof. (Vgl. XXIV, bl. 257). Wie begeerig is te weten wat er op de strook papier te lezen staat, die den titel draagt van: *Zekere en ware lengte van onze Lieve Heere Jesu Christi*, kan dat in zijn geheel vinden in de Stemmen voor Waarheid en Vrede van Augustus 1874 bl. 962 en verv. Er staat bij, dat dit fraaie stuk in Noordbrabant met kwistige hand wordt verspreid. Is dat zoo, dan is het wel een bewijs, hoe dom en bijgeloovig een deel van ons volk nog is, hoe gemakkelijk het zich door wie er lust toe heeft bij den neus laat nemen. O. O.

Kornuten. (XXIV, bl. 348.) De *r* in *kornuten* wordt zoo zacht uitgesproken, dat men die bijna niet hoort. *Knuten, konuten*, is eigenlijk het woord. J. D. / L.

[De *r*, waarvan het Friesch wel zeer weinig, maar toch iets vernomen wordt, en die men in het hollandsche *kornuit* duidelijk verneemt, maakt het, dunkt ons, waarschijnlijk, dat het woord in zijnen oorspronkelijken vorm eene *r* gehad heeft.]

Kakographie. L. W. van Merken bleef tot haar 46ste jaar ongehuwd en verbond zich toen *echtelijk* met Nicolaas van Winter.

De ruimte van het arbeidsveld was zoo gering en de oogst zoo schraal geworden, dat twee personen elkaar in den weg liepen en niet dulden konden.

Een uit de menigte der vermoorde Ommiaden, Abdalrahman, deze was zijn naam, ontkwam de slagting, door zich in een bosch te verbergen.

In huis werd de kleeding gesponnen, *geweefd* en vervaardigd.

Het gold eene *meer gelijkmatige en billijke* verdeeling der liefdegaven, waarbij de grieksche Joden over *terugzetting* klaagden.

Tegenover het getuigenis van den apostel zelven kan het gezag der Handelingen niet opwegen.

Vond toch het evangelie aanvankelijk zijne meeste aanhangers onder de lagere standen der maatschappij.

Iemand, die zoo diep in eene zamenspanning tegen het romeinsche gezag was *verwikkeld* geweest.

De wel in menig opzicht nog zwakke en gebrekkige, maar daarom

niet minder beslissende en voor alle volgende geslachten maatgevende poging.

De waarheid, dat alle zonde, ook al wordt zij vergeven, toch nog *afgeboet* worden moet.

In Mohammeds godsdienst zijn al de groote beginselen *vervlochten*, die sedert de schepping de menschenwereld hebben geleid.

Ieder wist, dat ons eene nieuwe formuleering dier leer grootelijks *nood deed.*

Ik zal den eed hernieuwen om te handhaven en te doen opvolgen de wetten van den staat.

Het *betrokken* koninglijk besluit is van 31 julij 1826.

Wanneer, gelijk het behoorde, jaarlijks openbare mededeeling plaats vond van het nog *voorradig* getal genommerden bevoegd tot plaatsing.

Zonderlinge drukfouten. In den *Standaard* voor Dingsdag, den 2den September 1873, wordt als middel tot voordeelig adverteeren aangekondigd het »*Consessioneel* Weekblad voor de Leden der Herv. Kerk." *

Spreekwoorden en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend. (Vervolg van bl. 552.) *Hij is zoo wijs als Salomo's kat, die van geleerdheid van de trappen viel, of de pooten brak.* Dit gezegde wordt afgewisseld met dat andere: *hij is zoo wijs als zeven dolle koeien.* In den Nav., IV, bl. 491, lezen wij, dat een oud duitsch dichter verhaalt, hoe Morolt Salomo's kat verschalkte, door muisjes te laten springen op het oogenblik, dat poes gedoken zat, en met eene kaars tusschen hare voorpooten Salomo lichtte. Wat dit is, schijnt minder duidelijk te zijn. Het spreekwoord wordt gebezigd »van een onnoozel mensch, terwijl het onverstand van Salomo's kat tegen zijne bekende wijsheid wordt overgesteld" (!) zegt Prudens van Duyse in het Belg. Museum van Willems, dl. V. — Maar nu, de herkomst? Zou de omstandigheid, dat in dit spreekwoord van eene *kat* melding wordt gemaakt, ook misschien haren oorsprong vinden in de *tooverkatten* der oudheid? Dewijl eene kat, sedert onheugelijke tijden, altoos het werktuig en het geliefde dier der heksen was, en de geesten gemeenlijk in de gestalte van eene kat geacht werden met de heksen om te gaan; eene bijgeloovigheid, welke uit het heidendom

stamt. Immers toen Typhon al de goden en godinnen dwong, zich in beesten te veranderen, — wat zeker gebeurd is, toen hij ten einde de nederlaag der Giganten te wreken, met rotssteenen den hemel bestormde en de goden naar Egypte dreef! — nam Hekaté, de beschermster der tooverkunst, de gedaante eener kat aan. O. a. komt in Shaksperes Macbeth, I, act., 1 sc., eene tooverkat voor, met name Grimalkin, terwijl Hekaté als heksenkoningin, III, act., 9 sc., ten tooneele wordt gevoerd. Welligt hebben de bespotters der »zwarte kunst" een spreekwoord gevormd: *hij is zoo wijs als eene* (toover)*kat*, in dezen zin: zijne wijsheid is even denkbeeldig als die, welke met het tooveren in verband staat; m. a. w. zijne wijsheid heeft niets te beduiden; 't is al te maal gekheid. En omdat Salomo voor de type van alle mogelijke wijsheid gold en al wat wijs was of voor wijs gehouden werd, met Salomo's naam in verbinding werd gebragt: kan men, vergetende, dat men in het gezegde bij *kat* eigenlijk aan eene *toover*kat had te denken, en alleen op het woord *wijs* hechtende, tot de spreekwijs gekomen zijn: *zoo wijs als Salomo's kat.* Vervolgens spon men het gezegde nader uit door het toevoegsel: *die van geleerdheid van de trappen viel*, enz. Want het volk houdt er van, aan eene spreekwijs iets toe te voegen, waardoor ze soms louter eene aardigheid wordt. Zie voorbeelden hieromtrent bijgebragt in den Navorscher, XXIII, bl. 257. Deze gissing komt mij daarom te aannemelijker voor, wijl in de kanonieke boeken nergens, in de apokryfe alleen Baruch 6: 22, *katten* vermeld worden; zie het art. *kat* in het Bijb. woordenboek voor het christelijk gezin. Schuilt achter *kat* in het spreekwoord oorspronkelijk eene *toover*kat, welker vermeende wijsheid met de echte wijsheid van Salomo werd in verbinding gebragt, dan past hierop goed de eigenlijke beteekenis van het gezegde; want vele letterkundigen verliezen, met Prudens van Duyse uit het oog, dat de spreekwijs niet zoozeer op *onverstand* of *onnoozelheid* doelt, als wel dienen moet *om iemands vermeende wijsheid aan de kaak te stellen* of *te bespotten.* Overigens kan men eenen en anderen wenk omtrent tooverkatten en heksen vinden in de hollandsche vertaling van Shaksperes tooneelspelen, te Amsteldam, by Albrecht Borchers, 1780, II dl., bl. 69, 134 en 135.

Men spreekt gewoonlijk van *Job op den mesthoop* (vgl. Job 2: 8). En toch, behalve dat het alleronwaarschijnlijkst is, dat de door melaatschheid — eene zeer onreine, aan ongedierte onderhevige ziekte — bezochte lijder juist eene plaats en positie zou hebben opgezocht, uitermate geschikt om die onreinheid en dat ongedierte te vermeerderen, zoo is hierin buitendien eene miskenning gelegen van de idée der Schrift, volgens welke men onder de oude bedeeling nederzat in de asch, ten teeken van droefheid, weedom en verootmoediging des harten (vgl. Esther 4: 3, Job 42: 6, Jer. 6: 26, 25: 34. Klaagl. 3: 16, Ezech. 27: 30, Jona 3: 6). Terwijl men het oorspronkelijke denkbeeld om rouw en verootmoediging daardoor uit te drukken, liet varen, is men van »asch" op »vuilnis" en zoo doende op »mest" gekomen. Men moest eigenlijk altijd spreken, gelijk ook dikwijls wordt gedaan, van *Job op zijn aschhoop*. — *Job op den mesthoop* prijkte vroeger wel óp uithangborden, waarvan men voorbeelden aantreft in het Boek der Uithangteekens van mr. J. van Lennep en J. ter Gouw, Amsterdam, 1868, II, bl. 56 en 57.

Koets of *beddekoets*, in plaats van bed*sponde* (gelijk de nieuwste bijbeluitgaven, Ps. 132: 3, in navolging van van der Palm bezigen; die van 1850 van het Bijbelgenootschap heeft nog het ouderwetsche woord) is een oud hollandsch woord, van het fransche *couche* afkomende; van hier, *koetsen* = zich nederleggen, *se coucher*. Wordt in den dichterlijken stijl gebezigd. Zoo spreken wij ook van: »mijne (onze) slaapkoets" of »legerkoets" (= slaap- of legerstede), vgl. Hoogl. 3: 9, Amos 3: 12, 6: 4, en zegt men wel tot kinderen: »kom, gaauw naar de *koets!*" (= *couche*), d. i. naar bed!" — waarbij dan wel, uit scherts, even alsof hier van eene werkelijke koets (= rijtuig) sprake was, gevoegd wordt het woord *coupé*, dat de voorste afdeeling van een rijtuig (bijv. de *coupé* eener diligence) aanduidt; aldus: »naar de koets-coupé!"

Zoo lang er leven is, is er hoop. Alhoewel Cicero, Epist. ad Attic. IX, 10, gezegd heeft: *aegroto, dum anima est, spes est*, laat zich dit spreekwoord, inzonderheid in dezen vorm, zeer goed afleiden uit

Pred. 9: 4: »voor dengenen, die vergezelschapt is (verkeert) met de levende, is er hoop" (Statenvertaling) — »wie is hiervan uitgezonderd?" (t. w. van het onvermijdelijke, allen treffende sterflot, vs. 3 aan het einde), »voor alle levenden is nog hoop" (van der Palm). Dit kleine verschil in de vertaling hangt af van den zin, dien men aan de woorden: כִּי אֲשֶׁר יְבֻחַר hecht. — Dit in den mond des volks, vooral in geval van ziekten en bij kranken dikwijls voorkomende gezegde is ook in Engeland reeds lang bekend geweest; zie »The sick man and the angel" van Gay, alwaar te lezen staat: »*While there is life there 's hope.*" Men heeft beweerd, (o. a. Frijlink, Gevl. Woorden, bl. 130, noot), dat het eene vrijere vertaling is van Theocritus, Idyll. IV, 42: *ἐλπίδες ἐν ζωοῖσιν, ἀνέλπιστοι δὲ θάνοντες*; doch dit kan onmogelijk waar zijn, want in het spreekwoord is sprake van »hoop op langer, een verlengd leven", terwijl Theocritus gewaagt van »hoop op een beter lot, op betere tijden *in* het leven", gelijk het voorgaande (vs. 41): *θαρσεῖν χρὴ τάχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον*, en het volgende (vs. 43), *ὁ Ζεὺς ἄλλοκα* (*ἄλλοτε*) *μὲν πέλει αἴθριος, ἄλλοκα δ' ὕει* (*de lucht is somtijds helder, en somtijds regent het*) ons kunnen leeren.

Hij is iemand van de linkerhand, zegt men, om aan te duiden, dat iemand alles *averechts verkeerd* doet. Zie Pred. X: 2. Met de regterhand wordt men in het Oosten gerekend, alles goed, met de linkerhand alles verkeerd te doen. Van hier: *hij is linksch* = niet handig, onbehendig. Wij zeggen ook: *hij is een man van twee linkerhanden*. Van der Palm vergelijkt d. t. p. het fransche *gauche* en *adroit*. Er wordt hier dus niet gezinspeeld op de ligging van het *hart* in het menschelijke ligchaam, alsof dat der wijzen *regts*, dat der dwazen *links* in de borst zou liggen. Vgl. de kantteekeningen op onze Statenoverzetting. Het hart ligt bij dwazen en wijzen beide in het midden van de borstholte, ietwat naar de linkerzijde gekeerd. Doet iemand iets met wijsheid (welke uit het hart voortkomt), dan schijnt het alsof hij zijn hart aan de regterzij heeft liggen, om zijne zaken wel te verrigten; doet iemand daarentegen zijne zaken kwalijk, dan is het alsof hem het hart links ligt. Nagenoeg op dezelfde wijze Hitzig ad h. l.: er

hat das Herz *auf dem rechten Flecke.* [Zoo zeggen ook wij van een regtschapen, braaf mensch: *het hart zit bij hem op de regte plaats*, hoewel het toch hij een booswicht op geene *andere* plaats zit]. Die Deutung des Bildes ist leicht. So brauchen auch wir *linkisch* für ungeschickt, weil die linke Hand die minder geübte und gewandte ist. — Uit *linksch* is wederom *slinksch* voortgekomen, dat *listig, bedriegelijk* beteekent, b. v. in: *hij gaat slinksche wegen, hij gebruikt slinksche streken.* Doch *linksch* en *slinksch* mogen wij niet met elkander verwarren, zoo als Tuinman doet in zijne »Nederduitsche spreekwoorden" I, 6, als hij het gezegde, uit Pred. 10: 2 af te leiden, dus opgeeft: *hij is een linker*, d. i. hij is een listige bedrieger. Neen, *hij is een linker*, wil zeggen: hij is een *onhandig* mensch. Waartegen overstaat: *hij is ook niet linksch* = niet onbehendig. Ook Calisch heeft in zijn »Woordenboek der Nederandsche taal" dit onderscheid tusschen *linksch* en *slinksch* niet in het oog gehouden. Wel zegt men: *hij is een slinkerd* = geslepen gast, listige broeder; en hieruit kan wel bij verbastering gesproten zijn: *hij is een linker*, in denzelfden zin; even als *linkerhand* in het oudere dialect *slinckerhand* werd geschreven; zie de oude bijbeluitgaven. Doch in de figuurlijke beteekenis van *linksch* en *slinksch* is en blijft bepaald onderscheid; zoo als duidelijk blijkt in: *dat is een linksche* (= onhandige) *streek*, en: *dat is een slinksche* (= listige, bedriegelijke) *streek.* Dat de uitdrukking: *hij is een linker*, eigenlijk en oorspronkelijk beduidt: »hij is een *onhandig* mensch", blijkt ook uit de analogie der taal; omdat het gezegde: *hij is linksch* (waarvan *linker* de verlengde vorm is) de driedubbele beteekenis heeft van: hij gebruikt de linkerhand *in plaats van* de regterhand (Rigt. 3: 15); hij gebruikt de linkerhand *even goed* als de regterhand (Rigt. 20: 16), en: hij is *onhandig* of *onbehendig*. Om nu aan te duiden, dat men de uitdrukking: *hij is linksch*, in laatstgenoemden zin wilde opgevat hebben, maakte men er van: *hij is een linker.* — Toch kan de omstandigheid, dat het »even goed kunnen gebruik maken van" de linker- als van de regterhand, getuigt van bijzondere handigheid, het promiscue bezigen van *links* en *slinks, linker* en *slinker* door sommige oude schrijvers hebben veroorzaakt. Immers in de phraseologie is het verschijnsel niet vreemd, dat een woord of uitdrukking van liever-

lede twee, lijnregt aan elkander tegenovergestelde beteekenissen bekomt.

De koning van Babel wordt Jez. 14: 12 toegesproken met den naam: »morgenster." Hebr. הֵילֵל, d. i. stella splendida, a rad. הָלַל, splenduit, als nomen participiale; anderen zien in dit woord eenen imperat. hiph. met intransitive beteekenis, a rad. יָלַל, in den zin: *ween! jammer!* Deze spreken het dus הֵילֵל uit (vgl. Ezech. 21: 17, Zach. 11: 2), gelijk het ook Jez. 14: 12 door de Masorethen gevocaliseerd is; terwijl wij in het Bijb. woordenboek v. h. christel. gezin, II, 573*b* lezen, dat loc. cit., naar de aannemelijkste verklaklaring, de morgenster voorkomt onder een hebreeuwschen naam, die waarschijnlijk *hêlâl* moet worden uitgesproken en aan haren glans ontleend is. Aldus ook de kantteekening op de gewone overzetting: »zoo noemt de profeet den koning van Babel, omdat zijne heerlijkheid hier op aarde was als de glans der morgensterre aan den hemel, klaarder schijnende dan eenige andere sterren des hemels, zoodat zij alleen schaduw van zich geeft." — Vgl. Ovid. Metamorph. II, 114: diffugiunt stellae, quarum agmina cogit *Lucifer*, et coeli statione novissimus exit. In elk geval wordt dan toch de morgenster door het volgende »zoon des dageraads" aangeduid. *Septuag: ὁ ἑωςφόρος ὁ πρωὶ ἀνατέλλων*; *Vulgata* op Jez. 14: 12: Lucifer. Evenzoo heet bij de classieken *φωσφόρος* (dat ook 2 Petr. 1: 19 voorkomt) of *Lucifer* de zoon van *'Ηώς* of *Aurora*. Eenige oude christelijke exegeten dachten bij deze uit den hemel gevallen morgenster aan den *duivel* (vgl. Luk. 10: 18), die hieraan den naam van *Lucifer* dankt, ons bekend door Vondels beroemd treurspel.

De duivel roept zijn metgezel toe [v. d. Palm: de eene satyr roept den ander toe]. Dit gezegde uit Jez. 34: 14 kan aanleiding gegeven hebben tot de spreekwijs: *de duivel en zijn moêr.* — Wat is dat »moêr?" J. Visscher (zie Navorscher, XXI, bl. 538, XXII, bl. 202) gist, dat *moer* is zooveel als *moor,* d. i. zwarte knecht. Anderen leiden *moer* van *modde* = smerig vrouwmensch af, of

zeggen: *moer* is droesem. Ik geloof, dat moer, moêr saamgetrokken is uit *moeder*, en dit blijkt mij uit het oude volksdeuntje:

»Wie zou het niet verdommen,
Wanneer hij het beschouwt?
De duivel en zijn moer
Zijn met elkaar getrouwd."

Waarin het krasse woord »verdommen", mijns bedunkens, ziet op de bloedschennige daad van het trouwen met zijne eigene moeder. Ook komen hierbij in aanmerking de spreekwijzen: *dat de duivel niet doen kan, daar zendt hij zijn moeder, den duivel ontloopen en zijne moeder ontmoeten, bij den duivel en zijn grootmoeder* of *grootje* (soort van bastaardvloek). — Volgens Tuinman, Nederduitsche spreekwoorden, I, 18, was bij de Heidenen Cybele de moeder der goden, die volgens 1 Kor. 10: 20 *duivelen* waren; doch dit ongezouten spreekwoord komt hem voor gesproten te zijn uit de joodsche fabel van Lilith, bij wie Adam na zijn val duivelen zou geteeld hebben, eer hij kinderen bij Eva gewon. — Lilith = לִילִית, Statenoverz.: »nachtgedierte", van der Palm: »nachtspook", waarvan Gesenius in Lexico Hebraico schrijft: spectrum est nocturnum, secundum Rabbinos mulieris formosae speciem prae se ferens, noctu infantibus insidians, Vgl. de Ghuli der Arabieren. Volgens Buxtorf (Lex. Talmud.) waren in vroeger tijd de Joden in Duitschland gewoon, rondom het bed der kraamvrouwen op de vier muren met krijt de woorden te schrijven: »Adam, Eva, weg blijve de Lilith." Zie het artikel: »nachtgedierte" in het Bijbelsch woordenboek voor het christelijk gezin. — De uitdrukking: *de duivel en zijn moer* beduidt: *de duivel en zijn heele santenkraam;* vgl. *hij heeft den duivel en zijn moer tot peeten.* — Overigens, dat het niet zoo heel gewaagd is, gezegd spreekwoord aan Jez. 34: 14 te ontleenen, kan welligt ook blijken uit de opmerking, dat »metgezel" (Hebr. רֵעָהךְ, Genosse) of *kameraad* in de volkstaal ook wel voor *vrouw* genomen wordt, bijv.: »het was wel aardig, of wel noodig, dat Jan een kameraad had" (= getrouwd was) enz.

(*Wordt vervolgd*). J. ANSPACH.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

*, F. D. O. OBREEN, LABORANTER, VICTOR DE STUERS. D. BIERENS DE HAAN, JO. DE VRIES JZN., mr. J. I. VAN DOORNINCK, V. VL, DE V. AZ., J. VAN DER BAAN.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N⁰. 48. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

28 November 1874.

INHOUD.

Vragen. Blz.

Charnacé, (Hercule, baron de) . . . . 565.
Geschut op 's lands vloot in 1666. — Vos en Vondel Jr. — Ridicule of reticule . . . . 566.
Eswardeurs. — Rufum convivium en barmus . . . . 567.
Utrechtsche gevangenen in 1556. — Begraven van in de kraam gestorvene vrouwen. — Sleijscat. — Verbaelmonden. . . . . 568.
Zieltaefflen. — M. G. Decambon, geb. v. Werken. — Het spinnen der katten. 569.

Antwoorden.

Bouffonidor. . . . . 569.
Infirmitates S. Quirini et S. Cornelii . . . . 570.
Israel. . . . . 571.
Klijn Hiddink — Een kalender en een huwelijksregister. — Wapen van Blarikhorst . . . . 573.

Aanteekeningen.

Zonderlinge drukfouten. — Spreekwoorden en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend . . . . 574.

VRAGEN.

Charnacé, (Hercule, baron de) fut Ambassadeur de Louis XIII Roi de France, auprès de Gustave Roi de Suède, auprès des Etats Généraux et ailleurs. Il était créature du Cardinal de Richelieu et aussi brave soldat, que bon Négociateur. Il fut tué en 1637, au siège de Breda, à la tête du Régiment qu'il commandait au service des Etats, quoiqu'il fut pour lors Ambassadeur auprès d'eux. Charnacé fut le premier qui donna le titre *d'Altesse* au Prince d'Orange Henri Frédéric, qui n'était auparavant traité que d'Excellence. A ce nouveau titre Louis XIII joignit un collier de perles de quarante à cinquante mille écus pour la Princesse sa femme, qui depuis ne laissa pas d'entrer dans les intérêts d'Espagne: ce qui fit dire à un Ministre étranger que le Cardinal de Richelieu avait cru mener la bête par la bride, mais qu'elle avait rompu son licou. Henri Frédéric envoyant faire excuse à Charnacé de n'avoir pas executé, à cause du vent et de la marée, une entreprise, dont ils étaient convenus ensemble, l'Ambassadeur répondit en colère, qu'en France on ne connaissait ni vent ni marée. Durant le siège de Breda, Charnacé priant un jour instamment Henri Frédéric de se rétirer, si vous avez peur, lui dit le Prince, vous le pouvez faire. L'Ambassadeur piqué de cette réponse, qui lui sembla être un reproche de lacheté, monta aussitôt à la tranchée, et un moment après, tomba mort d'une mousquetade reçue dans la tête. Sa femme, Jeanne de Brezé, proche parente du Maréchal de ce nom, étant morte quelques années avant lui, il la fit embaumer précieusement et porter devant lui, dans tous ses voyages.

(Aubéry, Histoire du Cardinal de Richelieu. Bayle, Dict. Crit. Amelot de la Houssaye, Mémoires etc. tome 2. Moreri Grand Dictionaire Historique.)

Het is, m. i., vreemd, dat Charnacé, die volgens het bovenstaande, zeker geen onbeduidend persoon zal genoemd worden, daar hij

voor ons land het leven liet, niet een plaatsje heeft mogen vinden in A. J. van des Aas Biographisch woordenboek, een werk, dat volgens den titel, levensbeschrijvingen van zoodanige personen bevat, die zich op eenigerlei wijze in ons vaderland hebben vermaard gemaakt en onder welke *vermaarde* personen Jan Jauregui en Balthasar Gerards aldaar eene plaats vinden,

Wat ik nu gaarne door den Navorscher zou te weten komen is hoofdzakelijk dit: bestaan er gedrukte portretten van Charnacé of kent iemand een geschilderd portret van hem? (Muller en Drugulin vermelden er geen in hunne portret-catalogi.)

Werd Charnacé hier te lande of in Frankrijk begraven? Zoo het eerste gebeurd is, werd hij dan welligt te Breda begraven?

Rotterdam. F. D. O. OBREEN.

Geschut op 's lands vloot in 1666. Bij Aitsema, *Saken van Staet en Oorlogh* (Uitg. van 1670), dl. V, bl. 711—716, vindt men eene lijst van de schade, door 's lands vloot in den vierdaagschen zeeslag geleden. In 't oog vallend is daarbij het groote aantal *gesprongen stukken geschut:* op 't schip van de Ruyter, b. v., van 80 stukken, vijf achttienponders en één twaalfponder, en op dat van v. Nes, van 76 stukken, even zoo. Bewijst dit tegen de stukken, of tegen (of voor?) de kanonniers?

*

Vos en Vondel jr. In de bekende »Klucht van Oene", door Jan Vos, leest men, op bl. 18 van de 4°-ed. van 1662, dezen regel:

Daer by bin jy zoo wijs, as Teunis, *die zen Vaar vraegde, of Joseph ook Kattelijk was.*

Wordt gevraagd: Komt deze uitdrukking meer voor, om aan te toonen dat iemand ontzaglijk onbevattelijk is, of mag en moet hier gedacht worden aan eene zinspeling op de domheid van Joost van den Vondel jr.? (Vgl. v. Lennep, Vondels werken, dl. XII, bl. 587.) Vondels Josef in Dothan en Josef in Egypte verschenen omstreeks denzelfden tijd als Oene. DE V. AZ.

Ridicule of reticule? Ik heb de zakjes, die de dames vroeger aan de hand droegen en waar zakdoek, breiwerk, etc., etc., in gebor-

gen werden, altijd *ridicules* hooren noemen. Ik meende, dat dit verkeerde uitspraak was en dat het ding *reticule* (netje) heette, zoo als ik het ook wel geschreven heb gezien. Doch nu brengt Collot d'Escury in zijn werk Hollands Roem, enz., mij in de war. Hij spreekt daar, IVe dl. IIe st., bl. 154 van *reticules;* maar aan het einde van die afdeeling noemt hij onder de drukfeilen, »bl. 154 *reticules*, hetwelk noodwendig wezen moet *ridicules*." Hij zegt dat zoo stellig, dat hij wel goede reden voor zijne zaak moet hebben. Heeft hij inderdaad gelijk? Zoo ja, hoe komt dan dat voorwerp aan zulk een ridiculen naam? Mij dunkt, er zouden er onder den dames-opschik wel te vinden zijn, die er meer regt op hadden.

[Boiste geeft onder de beteekenissen van *ridicule* ook op: sac à ouvrage, etc., de femme.]

Eswardeurs. In 1424 kregen de burgers van Doornik van koning Karel VII van Frankrijk een charter, waarbij het zeer populair bestuur hunner stad bevestigd werd in het bezit van 4 colleges: 1°. van de prevots en gezworenen; 2°. van de meiers en schepenen; 3°. van de eswardeurs, ten getale van dertig, die jaarlijks de nieuwe regering moesten kiezen en dan in eene kamer werden opgesloten, welke zij niet mogten verlaten voordat zij hun werk hadden verrigt; 4°. van de dekens en onderdekens der gilden; maar in 1521 schafte Karel de Vde de eswardeurs af, dewijl zij, in plaats van rijke en bekwame mannen, eenvoudige gildebroeders, die lezen nog schrijven konden, tot de voornaamste betrekkingen aanstelden. Zie Compte rendu des sceanc. de la commis. roy. d'hist. Brux. 1846 p. 334—38. Is zulk een collegie van eswardeurs ook in noordnederlandsche steden bekend geweest en wat beduidt het woord eswardeur?

G. A. S.

Rufum convivium en barmus. In dien zelfden compte rendu 1851 p. 200, wordt door Gachet gehandeld over een hs. van de 13de eeuw, dat vroeger aan eene kerk te Keulen behoorde en eene opgave bevatte van hetgeen de kanunniken op verschillende dagen des jaars te eten kregen; waaronder voorkomt dat zij drie malen

op een *rufum convivium* en verscheidene keeren op *barmus* werden onthaald. Gachet kon deze woorden niet uitleggen en zegt dat zij bij Ducange niet voorkomen. Ik waag dus te onderstellen, dat *rufum convivium* een maal van herten- of reeënvleesch beduidt, omdat dit wild in het Duitsch *rothwildpret* genoemd wordt, en dat *barmus* barbeel (cyprinus barmus) beteekent, dewijl deze visch in het Duitsch *berm* heet. Weet iemand iets beters hiervoor?

G. A. SIX.

Utrechtsche gevangenen in 1556. In Gachards Archives de Lille, 1841, p. 217 wordt opgegeven »une liste des délinquants arretés au voijage d'Utrecht par le prevôt Herlaer, 13 nov. 1556, dont une partie ont été punis du dernier supplice, d'autres corrigés par verges & marqués." Waren deze ketters, en is deze lijst ook soms later uitgegeven? G. A. S.

Begraven van in de kraam gestorvene vrouwen. In Silezië kreeg eene in de kraam gestorvene maar niet verloste vrouw eene naald, draad en schaar mede in de kist; zie Arch. voor kerk. gesch. 1845; maar er wordt aldaar geene uitlegging van dit gebruik gegeven. Weet iemand er de beduidenis van? G. A. S.

Sleijscat. In 1414 werd bepaald, dat de hollandsche steden aan graaf Willem voor zijn *sleijscat* jaarlijks zouden opbrengen 4000 gouden fransche kroonen; zie Scheltema, Het arch. der ijzeren kapel bl. 68. Wat beduidt het woord *sleijscat?* G. A. S.

Verbaelmonden. G. v. Hasselt spreekt in zijne Arnh. oudh., III bl. 63 over verbaelmont goet en zegt, dat dit woord in 't Arnhemsch en in de geldersche gerigten toen (1804) nog zeer bekend was. Mij is het niet bekend en ik wenschte het wel te weten.

G. A. S.

[*Balmonden*, *baelmonden*, *verbaelmonden*, zegt Kiliaan is male tueri rem pupilli; prohibere sive adimere tutori tutelam, rejicere tutorem tanquam suspectum: d. i. zijne voogdij slecht waarnemen en, iemand als voogd afzetten. In de aanteekening geeft v. Hasselt

een paar voorbeelden van *balmondig worden*, waaruit blijkt dat dit beteekent, regten die men heeft, door nalatigheid in de pligten die daaraan verbonden zijn, verbeuren. *Verbaelmont goet* zal dan beteekenen goed dat verbeurd wordt ten gevolge van pligtverzuim van den bezitter of gebruiker. Waarschijnlijk zal een der lezers van den Navorscher, die met het oude regt bekend is, den vrager wel eene duidelijker verklaring van het woord willen geven. Het zal wel eene afleiding zijn van *balmond* (dat reeds in de 9e eeuw voorkomt) en dit eene zamenstelling van *bal* wat wij nog hebben in *baldadig* en *baloorig* (goth. *balvjan* = kwellen, oudhoogd. *balo* = onheil) en *mond* = beschermer, voogd en bescherming, wat in onze taal in *mondig* = meerderjarig nog voortleeft.]

Zieltaefflen. Van Hasselt zegt in zijne Kroniek v. Arnhem, dat de hertog v. Gelder van de *zieltaefflen* binnen Arnhem 400 guldens trok. Wat zijn *zieltaefflen?* G. A. S.

M. G. Decambon geb. v. d. Werken. Wie kan een levensberigt mededeelen van mevr. Decambon geb. v. d. Werken (Maria Geertruid), die door het uitgeven van een aantal patriotsche geschriften (zie v. Doorninck, Bibl. van nederl. anon. en pseud.) eene geestverwant van Eliz. Wolff schijnt geweest te zijn? G. A. SIX.

Het spinnen der katten. Wordt deze eigenaardigheid ook bij andere leden van het kattengeslacht, leeuwen, tijgers, enz., opgemerkt? *

ANTWOORDEN.

Bouffonidor. (XXIV, bl. 433). Barbier, Dict. des Anon. et Pseudon. zegt, dat hij tot het gevolg behoorde van den venetiaanschen gezant te Parijs. Van zijn Proces des trois Rois is eene hollandsche vertaling uitgekomen te Ostende. Maar er zijn uit dien tijd meer boeken, die heeten te Ostende gedrukt te zijn, maar wier drukker elders gezocht moet worden.

Infirmitates St. Quirini et St. Cornelii. (XXIV, bl. 217, 340). Het volgende heb ik van hem gevonden.

«*Quirinus*, bisschop van Sciscia in het land van Illiricum (dat nu Sclavonien heet) werd voor den naem Christi ende om de Godvruchtigheit gevangen in den tyd van Gallerius Maximus, die eene groote vervolginge tegen de lidmaten onses Salighmakers ghevoert heeft. Den H. man wierd met eenen meulensteen aen den hals van eene brugge in eene rivier gheworpen, op de welcke hy langen tyt boven dreef ende swom; van daer de grootheyd Gods predickende ende syn volck versterckende, dewelcke met groote menechte op den oever des waters stonden. Hy danckte met groote aendachtigheit de grootmogentheyt ende goetheyt zyns scheppers, dat hy hem soo sonder insincken boven den vloet dede blyven, waer door zyn volck gemoedight ende versterckt mocht worden. Daerna, siende dat den steen niet neder en sonck, badt hy Godt den Heere met eene groote vierigheyt des gheest, begeerende van dit verganckelyck ontbonden te worden ende by hem de kroone der martelie te ontfanghen. Terstont daerna gaf hy synen salighen geest in de handen van den genen die den selven tot syne glorie ende tot d'eeuwighe blytschap hadden geschapen; ende met dien gingh den meulensteen met hem onder. Syn H. lichaem rustede te Sciscien ten tyde van Prudentius; die syn leven in deser voeghen beschreven ende naeghelaten heeft. Joannes Cuspinianus verhaelt dat Quirinus bisschop ende Apostel van Oostenryck geweest is; ende dat Sciscien oft Cesien nu ter tyt Zeisselmaer gheheeten wort." Zie Generale legende der Heyligen enz. door P. Petrus Ribadineira en P. Heribertus Rosweijde. T Antwerpen J. B. Verdussen 1686 in fol. deel I, bl. 600. Daar wordt De Martelie van den H. Quirinus bisschop van Scisien, Anno 254, op den 4 junij herdacht. Zie verder Godvrugtige Almanach... der Heyligen op iederen dag vant jaer, gevolgt naer S. le Clerc, int licht gegeven door Jan Goeree, Amst. 1730 in 4°. zonder text, waarin op 4 junij de afbeelding der marteling van Quirinus voorkomt. Dezelfde platen zijn weder gebruikt voor de Beknopte Levensbeschrijvingen der Roomsche Heiligen enz. door Pater Musculii Uit het Hoogd. vertaald, enz. te Amsterdam bij van Tetroode (1770), 2 dln. in 8°.

U. C. KRAMM.

[Stukken over meer dan eenen S. Quirinus komen voor in de Acta Sanctorum Boll. op 25 maart, 30 maart, 30 april, 4 junij.]

Infirmitas S. Quirini. Op de vraag, wat men onder Sint-Quirinusziekte te verstaan heeft, vind ik 't antwoord in een fragment van Caesarius van Heisterbachs VIII libri miraculorum (uitgeg. achter Kaufmanns Cäsarius von Heisterbach.) Men leest daar, blz. 190: »Conversus quidam ante annos paucos *incommodo fistulae* laborabat. Audiens, beatum Quirinum martyrem in curatione eiusdem morbi a Deo specialiter privilegiatum," enz.

Hoorn. AEM. W. WYBRANDS.

Israel. (Vgl. XVIII, bl. 201, 277; XXIV, bl. 481). Het bier, dat den naam van Israel droeg, schijnt oorspronkelijk te Lübeck 't huis behoord te hebben. Dr. J. G. Th. Grässe zeit er van in zijn hoogst belangrijk en merkwaardig werk *Bierstudien* (Dresden, 1872): »Ein zweites kostbares Weizenbier war das Lübische, jedoch »nicht ganz so stark und kräftig als das Hamburger. In Lübeck, »Danzig, Kopenhagen und in ganz Dänemark hiess es der Lübische »Israel, wahrscheinlich wegen seiner Kraft, da es so mit den »Leuten ringe" (namelijk, als ze er wat rijkelijk van gedronken hadden), »wie der Erzvater Jacob mit dem Engel gerungen habe, »daher aber Jener von dem Engel Israel genannt worden ist." —

Maar het Israel dat de hollandsche Dirck van den dichter Huyghens »met stoopen" dronk, zal denkelijk wel geen lübecker maar een dordtsch brouwsel geweest zijn. Want ook te Dordrecht werd in de zestiende en zeventiende eeuw bier gebrouwen, dat den naam Israel droeg, en eveneens Pharao-bier. Grässe zeit er van in zijn bovengenoemd bierboek: »Endlich braute man in Dordrecht »noch zweierlei Biere, ein Dünnbier und ein Lagerbier. Ersteres »hiess *Pharao*, um daran zu erinnern, dass wie dieser König einst »die in seinem Lande wohnenden Juden gemartert habe, ebenso »dieses Bier die Eingeweide dessen, der davon trinke, kneipe und »molestire, Letzteres aber *Israel*, womit die Segnungen bezeichnet »werden sollten, welche den Israeliten bei ihrer endlichen Ankunft »im gelobten Lande zu Theil geworden seien."

Beide afleidingen komen mij hoogst onwaarschijnlijk voor.

Grässe noemt hier het dordtsche Israel bepaald een lagerbier (of wat wij tegenwoordig in Nederland beiersch-bier noemen), het tegenovergestelde van dunbier. Maar hierin dwaalt hij ongetwijfeld. Want Huygens, die het toch wel beter geweten zal hebben, zeit juist dat Dirck die »Israel met stoopen suypt, dick is van dun bier."

Er werd oudtijds te Dordrecht nog een derde soort van bier gebrouwd, dat overeenkwam met de engelsche *ale*, en dat men »Dorts Engel" noemde.

Oudtijds gaf men aan de verschillende soorten van bier dikwijls allerlei dwaze namen. En die biersoorten waren overtalrijk. Want in elke stad van eenig belang, in geheel Duitschland, alle Nederlanden en Engeland, werden er éen of meer eigenaardige soorten van bier gebrouwen. Zoo droeg het bier van de stad Dernburg den naam van *Störtenkeerl* (*Stürtz' den Kerl* of smijt den kerel om); dat van Boitzenburg heette *Bietenkerl* (*Beiss' den Kerl*); te Breslau had men *Toller Wrangel*; te Danzig *Wehre dich*; te Koningsbergen *Saure Maid;* te Graudenz *Krank Heinrich;* te Altenburg *Borge nicht;* te Dirschau *Freudenreich;* te Wartenburg *Lachemund;* te Brandenburg: *Alter Klaus;* te Tangermunde *Kühschwanz;* te Eisleben *Krabbel an de Wand;* te Wollin *Rachenputzer;* te Dransfeld (in Hessen) *Hasenmilch*, enz.

Andere namen van duitsche biersoorten uit den ouden tijd zijn nog: *Kater*, dat te Stade gebrouwen werd; *Filtz* had men te Maagdenburg; *Gose*, reeds van ouds, en nog heden ten dage, een zeer beroemd bier, te Goslar; *Broihan* te Hannover, en in zeer vele andere steden van Noord-Duitschland; *Scheps* te Breslau; *Mumme*, even eens nog heden even als van ouds een zeer beroemd bier, te Brunswijk, enz. Kortom, de namen van de verschillende duitsche biersoorten waren, en zijn ten deele nog, zeer groot in aantal.

Ook in de Nederlanden had en heeft men nog wel, allerlei namen voor verschillende biersoorten. Te Brussel brouwt men nog *Pharao* of *Faro*, even als vroeger te Lübeck en te Dordrecht; en tevens *Lambiek*. — Wat is de oorsprong van dat woord? — Te Delft had men oudtijds *Bobbel-* of *Bottelbier;* te Nijmegen *Mol*. Een andere oud-hollandsche biersoort heette *Bruyne Barent*. In Limburg, Neder-Rijnland, Westfalen had men een beroemde biersoort, die *Kuit, Kuyte*, *Koite* genoemd werd. De geslachtsnaam

Kuitenbrouwer heeft van dit bier zijn oorsprong. Ook het bier dat men in Picardie brouwde, noemde men *Queute* of *Kuite*, volgens nederlandsche spelling. Te Haarlem heeft men nog *Minnebier*, en het Heumensche *Nieuw-licht* en het Gentsche *Uitzet* zijn nog heden in Brabant en Vlaanderen beroemd. Het dunne, zure Leuvensche bier, dat men in Zuidnederland veel drinkt, hoorde ik met de verachtelijke namen *Merriepis* en *Perdeseik* bestempelen. Nog voor een twintigtal jaren was in Friesland het Dokkumer *Maartebier* beroemd. Maar het beroemdste bier in het noorden van Nederland was oudtijds, en nog voor vijftig jaren, het Groninger *Kluunbier*. Nog heden draagt het veerschip van Groningen op Leeuwarden in laatstgenoemde stad algemeen den naam van *Kluunskip*, omdat het oudtijds dat beroemde bier meebracht. En als iemand, door veel van dat Kluunbier te drinken, op zijn ouden dag *podagra* of »*'t pootje*" kreeg, dan zei men in Friesland: *hij het 'n kluunskonk* (*skonk*, friesch voor *been*).

Wie kent er nog meer oude of nieuwe nederlandsche biernamen?

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

Klijn Hiddink. (XXIV, bl. 397.) Rietstap in zijn Handboek der wapenkunde, bl. 54, maakt melding van een proces, nog in de achttiende eeuw gevoerd, tusschen de adellijke familie de Vos van Steenwijk en het onadellijke geslacht Hiddingh, beide uit Drenthe, omdat zij hetzelfde wapen gebruikten. Hiddingh voert thans, behalve het wapen van de Vos van Steenwijk, nog: »d'arg. au coq chantant de gu., la tête cont." (Rietstap Armorial Général.)

Arnhem. J. D. WAGNER.

Een kalender en een huwelijksregister. (XXIV, bl. 145, 292, 304, 397, 531.) Zoude de heer X zoo vriendelijk willen zijn mij mede te deelen, wat in het onder hem berustende hs. voorkomt omtrent de familiën Haeck en van Tuyll?

Arnhem. J. D. WAGNER.

Wapen van Blarickhorst, enz. (XXIV, bl. 445). Oem van Wijngaerden voert: D'arg. à la fasce de gu. ch. d'un lion naiss. d'or,

arm. et lamp. d'azur; la fasce acc. de quinze bill. couchées de sin. neuf en chef, 5 et 4, et six en p., 3, 2 et 1.

Van den Wijngaerde: De sa. à la bande d'arg., ch. de trois roses de gueules.

Alkemade: D'arg. au lion de sa., arm., lamp. et cour. d'ar.

Hessen. D'azur au lion burelé d'arg. et de gu. cour. d'or.

Duivenvoorde. D'or à trois croiss. de sa.

Swieten. De gu. à trois violons d'arg. les queues en bas, 2 et 1.

Arnhem. J. D. WAGNER.

AANTEEKENINGEN.

Zonderlinge drukfouten. Al lang heb ik geweten dat van Wijn een knap man was, maar ik sta verbaasd over zijne knapheid, nu ik lees wat de uitgever der Bijvoegsels en Aanmerkingen op Wagenaar, aan het einde van dat werk van hem vertelt. Deze zegt daar, wat men hiervan aan elk der medewerkers verschuldigd is en omtrent van Wijn dit: »Niet slegts is het laatst gedeelte van het 1e Stuk, beginnende met bl. 63 tot het einde; maar ook zijn het 2e 3e en verscheidene anderen, met naame ook de laatsten, geheel van hem: in voege dat, ruim *vijf vierde* deelen deezer Bijvoegzelen en Aanmerkingen op Wagenaars historie vrugten zijn van zijnen onafgebrokenen arbeid."

Spreekwoorden en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend. (Vervolg van bl. 564). *Ben je zeventig?* dat is: begin je te suffen? Omdat men het suffen wel meer als een gevolg van den ouderdom beschouwt. Zie verder Harrebomée, Spreekwoordenboek, II, 498. Zoo zegt men ook: *ben je zestig?* en: *ben je zestig of zeventig?* als ook: *ben je bezestigd?* — Sprenger van Eyk, Vaderlandsche spreekwoorden, nieuwe proeven, enz., bl. 16 en Nav. bijblad 1853, xxv, willen het afgeleid hebben van den raad of het gezelschap van *zestig* snaken of narren, die zich ten tijde van Philippus van Macedonië te Athene bevonden; zoodat het dan zooveel zal wezen, als: *ben je een zestiger?* = één van de zestig, d. i. ben je gek?

en dat men van *zestiger* op *zeventiger* zal zijn gekomen. — Doch vooreerst, is er een groot onderscheid tusschen het suffen van den ouderdom en het zich aanstellen als een nar of zotskap; ten anderen, is het uiterst gezocht, *zestig* door »één van de zestig" te verklaren (vgl. ook de vraag in Nav. bijbl. 1853, xii en X, 351); daarbij beteekent *zestiger* iemand die zestig jaar oud is; gelijk *zeventiger* iemand aanduidt, die den leeftijd van zeventig jaren bereikte. Ieder, wien men de vraag voorlegt, die tot een spreekwoord is geworden, zal zeggen, dat daarmede bedoeld wordt iemand, »die zestig jaar oud is"; gelijk uit het toevoegsel: *of zeventig* ten duidelijksten blijkt. Ik voel mij geneigd, het gezegde in onmiddellijk verband te brengen met Ps. 90: 10, dat dikwijls wordt aangevoerd, als er van »leeftijd" of »ouderdom" sprake is, in dezen zin: »zijt gij al een suffende grijsaard, die, met den dood voor oogen, den hoogsten ouderdom (volgens Mozes in den psalm) heeft bereikt?!" en dat men van *zeventig* op *zestig* gekomen is, omdat *zestig* eene lettergreep korter en dus gemakkelijker uit te spreken is; als ook misschien (!), omdat men reeds eene uitdrukking had, waarin de *zes* voorkomt, t. w. *hij is van zessen klaar* (= hij zou zelfs met zes paarden kunnen rijden; zie daarentegen den Nav. II, 121), d. i. hij komt in *alle* opzigten beslagen op het ijs, en is bekwaam in allerhande zaken. — Ook Tuinman, I, 34, van zijne Nederduitsche spreekwoorden, vat het gezegde op in den zin van »zestig jaar oud." Hij vergelijkt het gezegde der Latijnen: *sexagenarius de ponte*, omdat men, dien leeftijd bereikt hebbende, niet meer in de raadsvergaderingen mogt stemmen (zie Nav. II, 153). Wat hij er bij voegt: »van zoo één zegt men dan: »hij is de wereld niet langer nut," is, Goddank! lang niet altijd waar; men denke slechts aan Thiers.

Hij is een verslindende draak, of ook alleen: *'t is een draak*, wordt Jer. 51: 34 van Nebukadnezar gezegd. Aldus noemt men een alvernielend monster. — Calisch in zijn Woordenboek der Nederl. taal heet *draak* een fabelachtig (liever: phantastisch) wezen met vurige oogen en vleugels, of ook: een gehoornde slang. In het O. T. worden er nu eens *zeegedrochten* (Jez. 27: 1), dan eens vervaarlijke *slangen* (zie Jer. 51: 34), of ook *krokodillen* (zeedraken,

Jez. 51: 9, Ezech. 29: 3), en eindelijk *wilde honden* of *sjakals* (Job 30: 29, Ps. 44: 20) door aangeduid. Tegenwoordig is *draak* de benaming van eene soort van vliegende hagedissen. In de Openb. van Johannes (12 en 13) is de »groote draak" niets anders dan een beeld des duivels (Openb. 12: 9), gelijk reeds de schrijver van het Boek der Wijsheid 5: 24, in de slang, die Eva verleidde, den duivel erkent. Zie art. *draak* in Bijb. woordenb. v. h. christ. gezin. — Als derhalve Heringa in zijne Voorlezing over de verrijking van onze taal met uitdrukkingen aan den Bijbel ontleend (voorkomende in het Archief van dr. A. de Jager, IIIde dl. initio) bl 12 zegt: »Stellen wij ons den mensch verschrikkelijk voor, dien wij een *draak* noemen, met toespeling op den booswicht uit een anderen kring van redelijke wezens, den booze, die in beeldspraak als de slang, de oude slang, de draak wordt voorgesteld," enz.; — dan begaat deze geleerde, naar mijn bescheiden oordeel, eene onjuistheid. Immers, hij schijnt dan te beweren, dat de spreekwijs: *hij is een draak* (of *draak van een mensch*) zooveel zal beduiden, als: *hij is een duivel*, en schijnt eeniglijk op Openb. 12 en 13 het oog te hebben. Ik twijfel echter zeer, of laatstgenoemd volksgezegde wel ooit in deze beteekenis voorkomt. Hij schijnt niet aan Jer. 51: 34 te hebben gedacht, alwaar een draak voorkomt, die, als zijnde eene groote slang, en dus een product uit de dierenwereld, met den phantastischen draak uit de Openbaring (een symbool van den duivel), in de voorstelling alleen den t. d. p. ondergeschikten trek gemeen heeft van te willen »verslinden." Ik geloof, dat het volksgezegde: *'t is een draak* (van een mensch) uitsluitend van eenen *alverslinder*, eenen *Jan-slok-op* (in de ergste en ongunstigste beteekenis) gebezigd wordt, en zonder iets met den duivelachtigen draak uit de Openbaring gemeen te hebben, uit Jer. 51: 34 eeniglijk moet worden verklaard. — Hiermede komt goed overeen, dat de Noormannen, bij hunne invallen hier te lande, lange schepen hadden met voorstevens, die vaak eenen draak vertoonden. Hier stond dus ook het denkbeeld van *vernielen* of *verslinden*, dat het beroep dier zeekoningen was, op den voorgrond (zie Geld. Volksalm. voor 1874, bl. 110).

(*Wordt vervolgd.*) J. ANSPACH.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:
J. VAN DER BAAN., M°., J. G. D. G. J. JR.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 49. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

5 December 1874.

INHOUD.

Vragen. Blz.

Kraaiende weerhanen. — Kakographie . . . . 577.
Portretten van leden der familie Six. — Heksen. — Douceur aan korenmolenaars toegestaan . . . . 579.
Louise Juliana de Nassau Bourbon. — Joden in Nederland. — Frisii acephali. — De duivel met klaauwen . . . . 580.

Antwoorden.

Baron de Loë . . . . 581.
Zeekaarten, teekeningen en schilderijen. — Afbeeldingen van spreekwoorden. 583.
Sleijscat . — Wapen van M. A. de Ruiter . . . . 584.

Aanteekeningen.

Het jaar 1666 en 't getal van het Beest. Chr. B. van Galen. . . . . . 585.
Bij de krooning van Lodewijk XIV. — Spreekwoorden en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend . . . . 586.

VRAGEN.

Kraaiende weerhanen. »In mijne jonge jaren kraaiden de hanen nog, nu gapen zij maar," zeide de oude vrouw. Maar het lag aan haar: de hanen kraaiden nog, even als in hare jeugd, maar zij was stokdoof geworden. Als ik in een der beste verzen van onzen dichter Antonides van den Goes lees:

De Fransche weerhaan kraaide ons lang zijn wetten toe,

dan vraag ik wel eens, gaat het mij als die oude vrouw? Ik heb van al de weerhanen op de torens van mijne woonplaats er nooit een hooren kraaien. Ligt dat aan mij of hebben de weerhanen in den tijd van twee eeuwen het kraaien verleerd?

O. O.

[Als de vrager nooit weerhanen heeft hooren kraaien, dan verkeert hij inderdaad in het geval der oude vrouw, het ligt aan hem: want de weerhanen kraaien nog even lustig als in de dagen van Antonides. Meermalen heeft men zich over het aangehaalde vers vrolijk gemaakt, doch zonder reden. Want het hoog geplaatste dier draagt den naam van weerhaan niet omdat hij het weer aanwijst: immers niet omtrent het weer, maar omtrent den wind geeft hij aanwijzing.

Een weerhaan is een levend dier, »gallus tempestatis," zegt Kiliaan, »qui peculiari quadam facultate ad indicandum suo cantn aëris mutationes praeditus videtur," dus een haan, die door zijn gekraai de veranderingen van het weer aankondigt. Afbeeldingen van dien weerhaan heeft men op onze torens geplaatst, om tot windwijzer te dienen. Antonides vergiste zich derhalve niet, toen hij den franschen weerhaan liet kraaien. Niet alleen bij hem, maar ook bij andere dichters uit de 17e eeuw vindt men van kraaiende weerhanen gesproken.]

Kakographie. Mij kwam dezer dagen eene aankondiging onder

de oogen van een woordenboek, waarin o. a. gezegd werd, dat het tabellen bevatte van de *regel- en onregelmatige* werkwoorden. Is dat goed gezegd of niet?

O. O.

[Wanneer men na elkander twee zamengestelde woorden noemt, welker laatste deel hetzelfde is, kan het laatste deel bij het eerste woord weggelaten worden. Men kan b. v. spreken van *eene huis- en eene tuindeur*, *oud- en nieuwbakken brood*, *schrijf- en pakpapier.*

Dat kan ook geschieden bij woorden die afleidingen zijn van twee woorden. Men kan b. v. zeggen *drie- of vierhoekige steenen*, *lang- of kortharige honden*, omdat die woorden afleidingen zijn van *drie hoeken*, *vier hoeken*, *lang haar* en *kort haar.*

Maar men kan niet spreken van *gods- en ongodsdienstige menschen;* want *godsdienstig* is noch eene zamenstelling van *gods* en *dienstig*, noch eene afleiding van twee woorden, maar een afleiding van *godsdienst*, dat één woord is. Een woord van diezelfde soort is *regelmatig*, het is eene afleiding van het zelfst. naamw. *regelmaat* en daarom is *regel- en onregelmatige werkwoorden* niet goed gezegd.

Maar er is nog eene andere reden, waarom de in de vraag aangehaalde uitdrukking af te keuren is. Eene weglating zoo als daar geschiedt, kan alleen plaats vinden bij twee woorden van dezelfde soort En die hebben wij hier niet. Ja al ware *regelmatig*, wat de schrijver der vermelde aankondiging meent dat het is, eene zamenstelling van *regel* en *matig*, dan zouden wij die nog niet hebben: want *onregelmatig* is geheel iets anders, namelijk eene zamenstelling van het voorvoegsel *on* en het bijv. naamw. *regelmatig.* Een zamengesteld woord bestaat altijd uit *twee* deelen en niet meer [1]). Komen twee woorden bij elkander wier tweede deel hetzelfde is, dan kan men in sommige gevallen dat tweede deel van het eerste woord weglaten, maar altijd het *geheele* tweede deel, nooit een stuk daarvan. Men kan b. v. zeggen een *hand- en zakwoordenboek*, een *olie- en teerpakhuis* maar niet een *handwoorden- en zakwoordenboek* of een *oliepak- en teerpakhuis. Regel- en onregelmatig* of *onregel- en regelmatig* is even verkeerd en zou het blijven, al ware *regelmatig*, wat het niet is, uit *regel* en *matig* zamengesteld.]

[1]) Die deelen evenwel kunnen of een van beide of beide zamengestelde woorden zijn

Portretten van leden der familie Six. Op de catalogus van de door den heer Bodel Nijenhuis nagelatene portretten van Nederlanders staat onder n°. 1063 eene plaat: Jeune homme en buste vu presque de face de H. Goltzius anno 1583, avec l'inscription à rebours: vertu'vraij honneur, aet. suae 25, als denkelijk het portret van eenen Six voorstellende. Welke reden bestaat tot dit vermoeden? Bartsch zegt in zijn Peintre graveur niet, wiens afbeelding dit is.

Ook wenschte ik te weten, of de twee volgende platen, welke ik bezit en welke ik in de catalogus van Bodel Nijenhuis niet aantref, zeldzaam zijn. De eene is eene kleine maar fraaie zwarte kunstplaat, het borstbeeld van een kind in profil voorstellende: W. Vaillant fec., en waaronder met eene gelijktijdige hand *geschreven* staat: Dirck Six, anno 1675. Deze Dirk kan niet anders zijn dan een zoon van den in 1700 gestorven burgemeester, Johan Six, en die volgens Koks Woordenb. ongehuwd op reis naar Weenen stierf.

De tweede plaat is grooter, maar minder mooi, ook zwarte kunst van Vaillant en stelt bovengenoemden burgemeester Johan Six voor, maar niet zoo als op de bekende schilderij van Rembrandt met een hoed op.

STELLA DUCE.

Heksen. In het Archief v. kerk. en wereldl. gesch. van Dodt v. Flensb. dl. III komt de teregtstelling eener tooverheks voor, die te Utrecht werd verbrand, maar wier haar vooraf over het geheele lichaam door een barbier werd afgeschoren. Geschiedde dit, omdat men meende, dat de duivel dan geen vat meer op haar had om haar bij de haren door de lucht te voeren? of bestond er eene andere reden voor?

G. A. S.

Douceur aan korenmolenaars toegestaan. Op den inventaris van het archief van Noordholland door Scheltema staat op bl. 27: Register van de korenmolens en van het douceur van getrouwheid, aan de molenaars toegestaan 1751—60. Wat had die douceur te beduiden?

G. A. SIX.

Louise Juliana de Nassau Bourbon. Op bl. 25 van dienzelfden inventaris zijn stukken betreffende den afkoop der erfrenten ten behoeve van vrouwe Louise Juliana de Nassau Bourbon, 1741. Wie was deze Louise?

G. A. SIX.

Joden in Nederland. Aldaar op bl. 50, Berigten betreffende de distinctie, welke in verschillende gemeenten gemaakt wordt tusschen Joden en andere ingezetenen. Weet iemand iets mede te deelen omtrent deze distinctiën, behalve hetgeen reeds door Koenen in zijne Gesch. der Joden in Nederl. is opgegeven?

G. A. SIX.

Frisii acephali. Het klooster Ezingen bij Emden had in de vijftiende eeuw veel last van de *Frisii acephali* (zie v. Slee, De kloosterver. van Windesheim bl. 224.) Waarom hadden die Friezen dezen bijnaam? *Hoofdelooze* menschen zijn toch niet zeer te vreezen.

G. A. S.

De duivel met klaauwen. Openbar. 12 vs. 9 (20 vs. 2) heeft, in verband met Boek der Wijsheid 2 vs. 24, aanleiding gegeven om de slang van Genesis 3 gelijk te stellen met den duivel, die »als slang" onze eerste voorouders verleidde, die lasteraar is en aanklager der menschen bij God, al wat goed en heilig is tegenstaat, en de oorzaak is van zonde en dood voor het door hem vervoerde menschdom. Ook worden »duivel" en »satan" hier gelijk gesteld, in éénen adem genoemd. Zou de vergelijking van den duivel met een brieschenden leeuw, (1 Petr. 5 vs. 8) aanleiding gegeven hebben om van de *klaauw* des duivels of des satans te spreken? Van iemand toch, die aanvankelijk van het zondejuk bevrijd wordt, niet langer de prooi, het slagtoffer is der zonde of verleiding, zegt men: *hij is gerukt uit de klaauw des satans.* Zou diezelfde vergelijking derhalve veroorzaakt hebben, dat men den duivel afschildert met *klaauwen* toegerust?

E. en W. J. A.

ANTWOORDEN.

Baron de Loë. (Vgl. bl. 433.) Voor mij liggen de volgende geschriften, alle in 8° formaat:

1 Recherches sur la vraie cause de nos troubles, et sur les moyens de les faire tourner au bonheur de la patrie. Par le Baron de Loë Citoyen de Zutphen. A Munster, chez Philippe Henri Perrenon. 1789.

2. Supplément aux Recherches sur la vraie cause de nos troubles, et sur le moyen de les faire tourner au bonheur de la patrie Par le même citoyen, s. l. 1789.

3. Brieven, gewisselt tusschen den Baron van Loe en den Heer ***, over de mogelijkheid van eene vereeniging der twee verschillende partijen in ons vaderland. z. pl. 1790.

4. Reden is niet bestand tegen hartstogten. — Waarheid bukt dikwijls voor vooroordeel. Door den Baron van Löe. Te Zutphen gedrukt bij A. van Eldik. 1790.

5. Lettres sur l'opinion dominante dans quelques pais. à Zutphen chez A. v. Eldik 1790. Imprimé au bénéfice des personnes indigentes.

6. Apologie du Baron de Loë contre Monsieur le Baron de Heeckeren Seigneur de Zuideras. s. l. 1790.

7. Apologie van den Baron van Loë, tegen den Heere Baron van Heeckeren, Heer van Zuideras. Uit het Fransch vertaald z. pl. 1790.

8. Verdediging van den Baron van Heeckeren van Zuideras egen de zoogenaamde Apologie van den Baron van Loë. Te Zutphen gedrukt bij A. van Eldik Boekdrukker.

9. Nadere redenen en oorzaken van de jongste onlusten en nog heerschende verdeeldheden in het vaderland. En de eenige, waare middelen, om dezelve te doen strekken tot heil van het algemeen. In eenige aanmerkingen op desselfs Schriften, Briefs wijze voorgedraagen aan den Baron van Loe. In Holland MCCLXL. (sic.)

10. Antwoord op een brief, getiteld: Nadere redenen .... [enz.] z. pl. 1791.

N°. 1. is opgedragen aan den erfstadhouder: de opdragt is gedagteekend »Uhlenbroek le 30 Avril 1789" en geteekend: H. J. de Loe.

N°. 2. is ook aan den stadhouder opgedragen en geteekend als voren, maar gedagteekend: »Zutphen le 10 Novembre 1789." Moet ook in het Hollandsch uitgegeven zijn.

N°. 3. bevat 5 brieven; de 2e (van van Loe) is gedagteekend »Zutphen den 12 October 1789." De overige dragen geen dagteekening.

N°. 5. kennelijk ook van van Loe, bevat 3 brieven A Monsieur B.....

N°. 8. is geteekend, »A. R. van Heeckeren van Suideras" en gedagteekend: »Zutphen den 27 Dec. 1790."

N°. 9 is geteekend »Uw Hoog Welgebooren welmeenende Medelandgenoot," en gedagteekend 1790.

N°. 10. is geteekend H. J. van Loe, en gedagteekend, »Oltöolde in het Graafschap Zutphen den 28 May 1791."

De vraag: wie was de baron de Loë? laat zich uit bovenstaande schriften aldus beantwoorden. »Den krijgsdienst verlaatende," zoo zegt hij bl. 7 zijner Apologie, »waarin ik op eene ongeoorloofde wijze mijnen tijd verkwist had, heb ik mij altijd met zulke zaaken onledig gehouden, die naar mijnen smaak waren; en daarin alleen heb ik mijn denkvermoogen zoeken uittebreiden." De omwenteling van 1787 schijnt hem in het ongeluk gestort te hebben en heeft mogelijk tot zijn ontslag als militair aanleiding gegeven. Toen in 1789 de heer van der Capellen tot Rijsselt zijn ontslag nam als burgemeester van Zutfen, deed van Loe moeite, om in diens plaats benoemd te worden. Hij vervoegde zich te dien einde, alvorens zich tot den stadhouder te wenden, tot den heer A. R. baron van Heeckeren van Suideras, naar ik meen gecommitteerde ter generaliteit, om te vernemen of deze hem casu quo ook zoude tegenwerken. Hij ontving een ontkennend antwoord; maar de heer v. H. had aan P. Haesebroeck beloofd diens verzoek om den post te zullen ondersteunen, en niet v. L. maar laatstgenoemde werd benoemd. In hoeverre nu in dezen aan kwade trouw te denken was, is het onderwerp van n°. 6—8. Of het v. L. gelukt is eene andere betrekking te krijgen is mij niet gebleken.

Wat zijne staatkundige belijdenis betreft, zegt hij in N°. 1: »Je crois être un vrai Stadhouderien; et peut-être dira-t-on que je suis ennemi de la Maison d'Orange." Dit verklaart zich hieruit, dat hij hoewel inderdaad stadhoudersgezind, zich niet ontzag om ook op de gebreken zijner eigene partij te wijzen. Destijds verkeerde hij in de meening, dat er mogelijkheid was om de beide staatkundige partijen te verzoenen en eene tegenomwenteling te voorkomen. Later kwam hij tot andere gedachten, zoo als blijkt uit N°. 4.

In de voorreden voor N°. 10 zegt de schrijver, sedert vele jaren den heer van der Capellen tot den Marsch de opregtste hoogachting toe te dragen en voegt daarbij ten diens aanzien eene mededeeling, die mij belangrijk genoeg voorkomt om hier af te schrijven, al heeft zij niet regtstreeks betrekking op den baron van Loe. Zij luidt aldus: »Kort voor dat de Graaf de Mirabeau zijn Avis aux Bataves in het licht gaf, kwam hij bij den Heer van Capellen tot de Marsch en liet hem zijn Manuscript lezen. Deze rondborstige Man verklaarde zich omtrent hetzelve beleefd, doch verder gelijk dat schandschrift ten volle verdiende, hetwelk dan ook de reden was, dat de Heer de Mirabeau, zeer onvergenoegd, heenen ging, geen melding van hem maakte, en zelfs, tegen zijn beter weten, de uitgaaf der Gedenkschriften den Heer van Capellen tot de Pol toeschreef."

MR. J. I. VAN DOORNINCK.

Zeekaarten, teekeningen en schilderijen. (XXIV, bl. 493.) De schilderij, voorstellende het zeegevecht voor Livorno enz., bevindt zich onder n°. 244 op 's Rijks Museum te Amsterdam. (Zie de beschrijving der schilderijen 1872, blz. 115.)

LABORANTER.

Afbeeldingen van spreekwoorden. (XVII, bl. 78; vgl. XXIV, bl. 345). Tot opheldering van de spreekwoorden afgebeeld op het haarlemsche schilderij, kunnen twee teekeningen dienen, bewaard in de boekerij van de Ned. Maatschappij van Letterkunde te Leiden, op welke de beteekenis van de afbeeldingen vermeld staat.

Een schilderij, vrij wel met het haarlemsche overeenkomende, is in het bezit van den heer Carton te Yperen (Vlaanderen).

VICTOR DE STUERS.

Sleyscat. (XXIV, bl. 568). In de Resol. der staten van Holland 1591, bl. 126 wordt gezegd, »dat den voornoemden rijcksdaelder — sal gemunt en geslagen worden nae den voet ende instructie, daer op den voornoemden rijcksdaelder binnen de jaren 1583 en 1584 tot Dordrecht is geslagen ende anders niet, midts dat den muntmeester sal genieten de helft van Sleyschat." — Eene *slei* is volgens Weiland een groote houten hamer en in deze beteekenis heb ik het woord ook in Friesland wel hooren bezigen. Maar het angels. *slecge* en het engelsche *sledge* beteekenen groote ijzeren hamer. Dit zal *slei* (wat hetzelfde woord is) vroeger zeker ook beteekend hebben. Ik meen, dat wij hier te denken hebben aan den ijzeren hamer waarmede geld gemunt werd, en dat bij gevolg *sleyschat* in de Resol. der st. v. H. van 1591 *muntloon* is. In de vraag wordt gesproken van 4000 gouden fransche kroonen, die de steden van Holland den graaf jaarlijks zouden opbrengen voor zijnen *sleyschat*. Zou dit niet geld zijn, dat de steden betaalden, als vergoeding voor het regt dat zij hadden en gebruikten om geld te munten?

P. LEENDERTZ WZ.

Wapen van M. A. de Ruiter. (XXIV. blz. 340, 524.) Het door $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ naar Brandt beschreven wapen ziet men, daaraan geheel gelijk, afgebeeld op de keerzijde eener medaille ter eere van De Ruyter, beschreven in de Catalogus van het kabinet van wijlen mr. J°. de Vries in 1854 n°. 1314 en ook in twee zilveren penningplaten, voorhanden in mijne verzameling. Die keerzijde is voor 't overige nergens beschreven, terwijl de voorzijde, met de beeltenis van den luitenant-admiraal en face, voorkomt in het werk van De Vries en De Jonge, plaat VIII n°. 4, hebbende de kz. als bij van Loon dl. II. blz. 559. Het wapen is nog daarenboven rondom versierd met een gevlochten scheepskabel, waaraan van onderen de orde der ridderschap van St. Joris hangt met *Anno* 1667; weshalve deze allerfraaiste en hoogst zeldzame medaille, met

het naamcijfer P. v. A. f., van den beroemden stempelsnijder Pieter van Abeele, herinnert aan de luisterrijke overwinning in dat jaar, op de Theems bij Chattam behaald.

Amsterdam. J°. DE VRIES, JZN.

AANTEEKENINGEN.

Het jaar 1666 en 't getal van het Beest. Chr. B. van Galen. Dit gheheele Jaer was veel discours van groote veranderinghe, ja miraculen die gheschieden souden. Men bevondt dat alle cijffers of numerale letteren van 't *Alphabeth* [C. D. I. L. M. V. X.] net uytbrachten dit getal MDCLXVI, of *duysent ses hondert ses ende sestigh.* Eenighe meenden de Werelt soude daer mede vergaen: andere, dat den Antichrist soude worden gheopenbaert: om dat (behalve de M) de resteerende Letters het Apocalyptisch ghetal »van *ses hondert en sestigh* uytmaecken; *nec diri toties arsere Cometae,*" synde in het voorighe jaer allenthalven veel diversche Cometen ghesien. Daer was oock veel gherugt geweest van seecker Jood *Sabbathaï Seeby*, een *Rabbi*, tot Smirna, die sich uytgaf voor den *Messias* of Coningh der *Joden*: daerover hy eyndelyck in hechtenis quam bij den *Turck.* Doch in October hoorde men hier dat was *Turcks* geworden. Dat was een Antechrist te meer, want oock in dit Jaer tot Leyden een particulier *Doctor Theologiae* uyt gaf, een boeck daar in hy leerde dat den *Turck* of *Machomet* den rechten *Antechrist* was. Waer over hy aldaer wiert ghecensureert, schijnende sijne Leere te begunstighen den Roomschen Paus: aen de welcke Luther ende Kalvijn dien character al langh hadden aenghewreven; men vondt oock het *Apocaliptycq* ghetal in den naem van ChrIstophorVs BernarDVs Van GaLen. Maar het Jaer gingh uyt gelyck het was inghegaen op d'ordinaris wijse. Aitzema, *Saken van Staet en Oorlogh* (uitg. 1670) dl. V, bk. XLVI, bl. 853, *a*, vgl. blz. 775.

Voor eenigen tijd herinner ik mij in den Gids de recensie van eene levensbeschrijving van den genoemden bisschop van Munster

te hebben gelezen. De auteur van dit werk, Nederlander, en katholiek priester, plaatst zijn held in zulk een voordeelig licht, dat men zoude meenen, dat deze een ware heilige was geweest. Ik bezit het boek niet, maar zoude gaarne wenschen te weten wat een bewonderaar van van Galen als *kerkelijk* persoon toch zou maken van de *tooverformulieren*, die door den bisschop met zijn bommen in het belegerde Groningen werden geworpen? Ik heb zulk een koperen plaatje (o. a. afgebeeld in Valkeniers Verwerd Europa band 1, dl. III, blz. 791) meermalen, als kind spelende met de muntverzameling mijn vaders, in handen gehad. *

Bij de krooning van Lodewijk XIV. Ik vind vermeld, dat bij de krooning van Lodewijk XIV, koning van Frankrijk, te Reims iets heeft plaats gehad, dat mij nimmer bij het ceremonieel van dien aard is voorgekomen. Welligt is het bij anderen meer bekend.

In eene wijdloopige en naauwkeurige beschrijving van dat geheele ceremonieel, lees ik aan het einde: »In de kerk aldaar riep het volck meer als oyt Lang leef den Koning, 't kanon bulderde insgelijks, maer in de kerck liet men op dat oogenblick omtrent 150 vogels van verscheyden geveerte vliegen: onderwijlen elck hier na star-ooghden, wierpen de herauten gouden en silveren penningen, (op wiens eene zyde afgebeelt stond de stadt Reyms, en op de andere zyde den Koning en een fles van den hemel daelende) te grabbelen, daer sich elck straks na voeghde, bewijsende met haer doen, hoe licht datte mensch om d'aartse drek lief-koost en den Hemel die soo heerlyk is, uit gierigheyt versmaadt." Hollandse Mercurius 1654, bl. 96.

U. C. KRAMM.

Spreekwoorden en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend. (Vervolg van bl. 576.) *Hij heeft wat op zijn lever* = hij is zich bewust, dat hij aan iets schuldig is. Even als men zegt: *hij heeft wat op zijn geweten.* Tuinman, »Nederduitsche spreekwoorden", I, 16, brengt bij deze spreekwijs te pas Ezech. 21: 21: »hij (de koning van Babel) zal de lever bezien"; en denkt dan aan de lever der offerdieren, die altoos gaaf moest zijn, wilde men er een goed voorteeken in zien. Dit brengt hij dan over op de lever van

menschen, die ook wel in oogenschouw werd genomen. Ik meen, dat *lever* hier de lever is van den persoon zelven, die gezegd wordt er iets op te hebben, en dat de spreekwijs met de voormalige tooverkunsten niets te maken heeft, dat eene vergelijking met Ezech. 21: 21 hier dus ook niet te pas komt, maar dat in de volkstaal eene verwisseling van *geweten* met *lever* bij dit gezegde heeft plaats gehad. [Zoo wordt ook onder het volk *rug* en *zielement* afgewisseld, als er van erge kastijding sprake is.] Immers, men zegt ook: *die wat op zijn lever heeft, wil niet dulden, dat men hem op zijn zeer tast*, in welke uitdrukking het tweede lid ons noopt, om in het eerste, »lever" van den persoon zelven te verklaren. — Synonieme gezegden zijn: *een schurft hoofd wil den kam niet lijden; een schurft paard vreest den roskam; schurft is haast geraakt; men tast hem op zijn zeer, trapt hem op de teenen*, enz.

Het begint nu met hem over te loopen, d. i. hij maakt het nu al te erg. Is ontleend aan een overloopend vat. Vgl. Joël 3: 13 »de pers is vol, de perskuipen loopen over, want hunlieder boosheid is groot;" waarbij de kantteekenaars opmerken: »hunne zonden zijn rijp ter straffe, de maat is vol, de bestemde dag en tijd van Gods oordeel is daar." met vergelijking van Gen. 15: 16, 18: 21, 1 Sam. 20: 7, 9 (?) Bij Joël wordt dus de buitensporige boosheid van het volk Israëls met eene boordevolle, overloopende perskuip vergeleken. Wij zeggen ook van iemand, wiens uitspattingen al te grof worden: *het begint de gootgaten met hem uit te loopen*; en: *de maat raakt vol met hem.*

Uit Tobias VI, 3 leiden sommigen (o. a. H. Frijlink, Gevleugelde woorden, bl. 214) de uitdrukking af: »*eet mij niet op!*" en beweren dat dit gezegde eene omwerking is van de aangevoerde plaats, waar men lezen zal: »o Heer, hij wil mij opeten!" Hiervan leest men echter aldaar niets. Daar staat, volgens de bijbeluitgave van Goetzee (1748): »ende hy wilde den jongelingh verslinden;" van der Palm (te zamen gevoegd met vers 2): »en

wilde den jongeling verslinden:" Septuag,: *καὶ ἐβουλήθη (ὁ ἴχθυς) καταπιεῖν τὸ παιδάριον.* Doch gesteld dat Tobias 6: 3 stond, wat sommigen er lezen, dan kon bovengenoemd gezegde toch onmogelijk eene omwerking daar van zijn; want in den tekst is sprake van een *visch*, en de uitdrukking: »eet mij niet op!" wordt tegenover een *mensch* gebezigd, die zoo grimmig kijkt en spreekt, alsof hij den ander wilde verslinden. Met nog veel meer regt zou men dit gezegde kunnen afleiden uit de ontmoeting van Ulysses met den leelijken cycloop Polyphemus; vgl. Odyss. IX, 291:

τοὺς δὲ διαμελεϊστὶ ταμὼν ὡπλίσσατο δόρπον·
ἤσθιε δ', ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, οὐδ' ἀπέλειπεν
ἔγκατά τε, σάρκας τε καὶ ὀστέα μυελόεντα.

Ook het »verslinden," waarvan 2 Sam. 20: 19, Job. 2: 3, 10: 8, Ps. 21: 10, 35: 25, 55: 10, 124: 3, Spr. 1: 12, Pred. 10: 12, Jez. 49: 19, Jer. 51: 34, Hos. 13: 8, Hab. 1: 13, Zach. 11: 9 sprake is, beduidt letterlijk »in het verderf storten," gelijk dan ook 2 Sam. 20: 20 »verderven" (הַשְׁחִית) voorkomt als verklaring van »verslinden" (בַּלֵּעַ). In den zin van »in 't verderf storten" komt »verslinden" (*καταπὶνειν*) ook 1 Petr. 5: 8 voor. De uitdrukking nu: »eet mij niet op!" kan niet worden verklaard door: »stort mij niet in 't verderf! Het zinnebeeld is in 't algemeen ontleend van een verscheurend dier, dat zijne prooi grimmig aanstaart, tot bespringen gereed; wat overgebragt wordt op een gramstorig, razend mensch, wien men figuurlijk toevoegt: »eet mij niet op!"

Verslinden wordt ook van razende »nieuwsgierigheid" gezegd, die iets met geweld wil uitvorschen; bijv. *hij verslond hem met zijn oogen;* of ook van »begeerlijkheid": *hij verslond haar met zijne vurige blikken,* enz.

(*Wordt vervolgd*). J. ANSPACH.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

M. MACALASTER LOUP, C. L. LÜTKEBÜHL JR., J. H. GEERKE, S., B.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang.

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 50. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

12 December 1874.

INHOUD.

Vragen. Blz.

Daendels. — H. W. d' Hallart heer van Belavane. Gesl. Oldenbarneveld. . 589.

Antwoorden.

Woorden uitgaande op baar . . . . 590.
Gesl. Pauw. . . . . 591.
Mahdî. — Zonderlinge strafoefening. — Vlag met gewapenden arm . . . 592.
Joachim Roëll. . . . . 593.
Geslacht Brouwer. — Geslacht Criep of Crijp. — Predikanten, met den naam van Baselius, te Bergen op Zoom . . . . 594.

Aanteekeningen.

Gele en roode aarde in graf heuvels . . . . 595.
Geslacht Dou. — Spreekwoorden en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend . 597.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

XXXVI. **Dr. Henri Schliemann.** Wie weet de tegenwoordige verblijfplaats van dezen heer op te geven? Zoo als bekend is, heeft hij in zijne jeugd eenige jaren in Nederland doorgebragt voordat hij elders den grondslag zijner fortuin legde, die hij nu besteedt om, ten nutte der wetenschap, opgravingen te laten doen in Klein-Azië en Griekenland. Door de beantwoording van deze vraag, zal men den heer S. zelf verpligten, daar de inzender daardoor in staat zal worden gesteld hem inlichtingen te verschaffen, die hij, jaren geleden, vergeefs heeft gezocht.

XXXVII. **Jacobus Miggrodius.** Van dezen predikant is de kerkelijke levensloop genoegzaam bekend. Geboren te Veere den 4 sept. 1572, was hij de eenige zoon van den beroemden veerschen predikant en eersten kerkhervormer in Zeeland, Johannes van Miggrode, uit diens huwelijk met Jacomijntje Gijbels. In 1595 prop. geworden bij de class. van Walcheren, was hij achtervolgens pred. te Scherpenisse 1596, Gapinge 1599, Arnemuiden 1608 en Middelburg 1625 tot aan zijn overl. aldaar op 10 junij 1645. Ten opzigte van zijne echtgenoot en zijn kroost evenwel zijn de opgaven minder duidelijk, hoezeer ook door van Iperen, achter zijne Hist. redev. over Johannes van Miggrode, in Bijlage Q, eene uitvoerige genealogie van diens geslacht is medegedeeld. Uit het trouwboek van Vlissingen (zie opgaaf in Nav. XVI, 376) weten wij, dat hij, als wedr. van Elisabeth Clocke, in november 1625 hertrouwde met Claudina Willemse Poussius, van Vlissingen, wed. van ds. Abr. Mellinus, den schrijver van het Martelaarsboek, (zie ook Nagtglas, de Algem. kerker. van Middelburg, bl. 54). Zoo dus Elisabeth Clocke zijne eerste vrouw geweest is, welke aan v. Iperen onbekend was, dan schijnt het, dat deze Elisabeth eene zuster was van ds. Abraham Clockius, pred. te Gapinge, naardien een zoon van Jac. Miggrodius, mede Jacobus geheeten, in 1637 eene dissertatie te Utrecht aan gemelden predikant, als zijnen oom, opdroeg. Uit de eenigszins verwarde kinderlijst, door van Iperen opgegeven, is intusschen niet wel te besluiten, of die 9 kinderen alle uit het huwelijk van Jacobus M. en Elisabeth Clocke zijn voortgesproten. Terwijl nu van Iperen niet gewaagt van zijn volgend huwelijk

VRAGEN.

Daendels. De gouverneur generaal van Nederlands Indië, Daendels, heeft eens (de) leden van den raad van Indië rottingslagen doen geven terwijl zij gekleed waren met hun satijnen broeken: en hoe veel moeite men ook aanwendde, om vooral den hooggeachten heer M..... die straf te doen ontgaan, het mogt niet baten, ook op hem werd zij toegepast.

Vragen.

Bij welke gelegenheid heeft die executie plaats gehad?

Zijn er meer voorbeelden van, in de geschiedenis van onze koloniën, dat zoo hoog geplaatste personen zoo exemplair werden gestraft?

H. W. d'Hallart heer van Belavane. Geslacht Oldenbarneveld. In het kerkelijk archief te Wijk bij Duurstede bevindt zich een manuscript, naar gissing van omstreeks de helft der 18e eeuw, getiteld:

Naamen voor zo verre men dezelve heeft kunnen leezen der Wapens in de Kerk van Wijk te Duurstede hangende.

Daarin komt voor:

Jonkr. Hans Wolphert d'Hallart Heer van Belavane is naedat hij den Generaal adjoudant Alevelt hadde ter neer geveldt van 24 Deenen vermoordt zijn ligchaam uit Deenmarken hier gebragt en begraaven oud 26 Jaeren den 4 September Anno 1657.

Bij welke gelegenheid is dit gebeurd? En met welk nederlandsch geslacht was hij verwant, waardoor hij alhier begraven is geworden?

Anno 1624 Den 29 Januarij is in den Heere gerust de Wel Edele Joffrou Joffrou Anna van Oldenberneveld laest huysvrou van Joncker. Jerphaes van Hollandt.

In welke betrekking stond zij tot den raadpensionaris?

Van de wapens is geen spoor meer aanwezig: die zijn alle in het laatst der vorige eeuw vernield.

ANTWOORDEN.

Woorden uitgaande op baar. (XXIV, bl. 469.) J. W. v. H. vraagt of men *zingbaar* dan wel *zangbaar* moet schrijven. Schrijft hij *drinkbaar* of *drankbaar* wanneer hij van wijn of water spreekt, die gedronken kunnen worden? Waarschijnlijk zal hij daaromtrent wel niet weifelen, en aanstonds het eerste van beide woorden verkiezen. Even zoo is het echter ook met *zingbaar* voor 't geen gezongen worden kan, en *zangbaar* daarvoor onduldbaar. Het laatste zou *zangdragend* beteekenen, gelijk hetgeen *vruchtbaar* heet *vruchtdragend* is.

V. VL.

Woorden uitgaande op baar. *Zingbaar* en *zangbaar*, ofschoon 't beide goed gevormde nederduitsche woorden zijn, bestaan in de nederduitsche spreektaal niet, althans voor zoo verre mij bekend is. Daarom komt het mij bedenkelijk voor, aan die woorden in de nederlandsche schrijftaal 't burgerrecht te verleenen. Van Dale heeft werkelijk in zijn Nieuw woordenboek der nederlandsche taal het woord *zingbaar* = gezongen kunnende worden, opgenomen; *zangbaar* niet. Zou men 't niet stellen kunnen met *zangerig*, als men aanduiden wil dat iets gezongen, of ook gemakkelijk gezongen worden kan? In deze beduidenis toch is *zangerig* in onze nederlandsche spreektaal, en ik meen ook wel te weten, in onze schrijftaal in gebruik. Evenwel, ik gevoel dat *zangerig* het denkbeeld, dat men met *zang-* of *zingbaar* te kennen geven wil, niet volkomen dekt. En buitendien heeft *zangerig* of liever *sangerig* (van 't friesche werkwoord *senge*, *singe* = schroeien) in onze volksspreektaal, althans hier ter stede ook nog een andere beduidenis, namelijk die van *aangebrand*, vooral bij melk- en meelspijzen.

Zou 't niet beter wezen, om uit verwante talen te nemen wat in 't Nederlandsch ontbreekt, dan om nieuwe woorden te smeden? In de friesche taal bestaat het woord *siungsum* of *sjongsum*, *sjongsom*, zoo als 't uitgesproken wordt, en met dit woord wordt het denkbeeld dat men met *zing-* of *zangbaar* uitdrukken wil, volkomen gedekt. Gysbert Japicx b. v. zingt: »*Ick mecke in sjongsum liet*,'

ik maakte een ligt-te-zingen lied, zoo als Halbertsma 't vertaalt. Een friesch volkslied uit het begin der vorige eeuw heeft tot titel: *Plat friesk sjongsema sang oer dy dead in bygrafnis fen dy greate Willem, Keuning fen Engeland,* enz. En nog zeit men in de hedendaagsche friesche spreektaal: *Dat is 'n sjongsumme wise, 'n thige sjongsum liet,* dat is een zingzame wijs, een zeer zingzaam lied.

Zou dit friesche *sjongsum* of eigenlijk *siungsum,* in den nederlandschen vorm *zingzaam* niet de voorkeur verdienen boven *zang-* of *zingbaar?*

Leeuwarden. JOHAN WINKLER.

[Is *zingzaam,* in den zin waarin de heer W. het meent, een goed woord? Ik geloof het niet. De woorden, waarin *zaam* achter den stam van een werkwoord staat, hebben alle active beteekenis. *Spaarzaam*, *lijdzaam*, *leerzaam* is hij die sparen, lijden, leeren kan. Men zou dus wel kunnen spreken van een *zingzaam* (= zanglustig) *mensch*, maar niet van een *zingzaam lied.* Het friesche *sjongsum*, dat in de door den heer W. aangehaalde voorbeelden gevonden wordt, is dan ook geene afleiding van het werkw, *sjonge,* maar van het zelfst. naamw. *sjong.* In het hollandsch staat *zangzaam* er mee gelijk. *Sjongsum*, *zangzaam* is niet hetzelfde als *zingbaar.* Een *zangzaam* lied is een lied waar zang in is. Maar een *zingbaar* lied is een lied dat gezongen kan worden. Dat een lied niet *sjongsum* is, daarvan ligt de oorzaak in dat lied zelf. Maar is een lied niet *zingbaar,* dan kan de schuld daarvan ook liggen bij den persoon die het zingen moet.

Tegen het smeden van nieuwe woorden, uit onzen eigenen taalschat genomen, zie ik geen bezwaar. Integendeel, ik acht dat zij de taal verrijken, indien zij maar gevormd zijn naar de regels der taal en niet iets te kennen geven waar wij reeds een goed woord voor hebben.]

Geslacht Pauw. (XXIV, bl. 458). Deze vraag kan ik door vriendelijke mededeeling van jhr. C. P., uit Dodt v. Flensb. Arch. v. kerk. en wereldl. gesch. III, 57, beantwoorden. Emma P. dochter v. Gijsbert P., heer v. Darthuisen, raad van Utrecht 1500—19 en

van Adriana Sas, werd te Utrecht geb. in 1510 en op 11jarigen ouderdom op 8 nov. 1521 uit Utrecht door Steven v. Zuylen met eene schuit naar het huis ter Haer gevoerd en, niettegenstaande haren oom Gerrit Sas, naar Calcar gebragt door Lambert Sonoy, die haar trouwde. Deze Lambert was zoon v. Dirk en Margar. v. Drakenburg en uit zijn huwelijk met Emma P. werden geboren: Dirk Sonoy lt. stadhouder van Willem I in Noordholland en Joost S., van welken nog afstammelingen in België leven.

G. A. S.

Mahdî (XXIV, bl. 148). De persische Sjiieten, die Ali neef en schoonzoon v. Mohammed als zijnen opvolger erkennen, hebben dezelfde meening als de oude zoogenaamde twaalvers. Zij nemen 12 imâns aan, waarvan de laatste, Mohammed, in 879 op eene geheimzinnige wijze in een onderaardschen gang verdween. Deze is de verborgene imân, die op het einde der dagen als de door Mohammed voorspelde Mahdî zal terug komen. (Zie Dozij, het Islamisme bl. 292).

G. A. SIX.

Zonderlinge strafoefening. (XXIV, bl. 291). Van den Bergh schrijft in zijne Verh. over de oude wijze van strafvord, bl. 115, »van het *plaatsen in een lek schip zonder roer* hebben de oude friesche wet'en eene overlevering bewaard" en haalt daarbij Grimm Rechtsalterth. 701 aan.

G. A. SIX.

Vlag met gewapenden arm (XXIV, bl. 37, 218, 496). In van Loons Nederl. hist. penn. II, 33 vindt men eenen utrechtschen legpenning, waarop een met zwaard gewapende arm uit eene wolk komt, met omschrift, pro aris & focis 1607. Het schijnt dat onze voorouders hiermede te kennen wilden geven, dat zij op Gods bijstand rekenden in den strijd tegen Spanje, even als Christiaan v. Brunswijk ook eenen penning met een gewapenden arm in 1622 liet slaan met het randschrift, Tout avec Dieu en het opschrift, Gottes freundt, der phaffen feindt: zie van Loon II, 146. Dewijl nu de Hollanders in de Oostindiën gewapenderhand optraden,

zullen zij in hunne vlag een met zwaard gewapenden arm gevoerd hebben. De hollandsche maagd met zwaard in de hand was het wapen van Batavia en ook op de munten van Batavia staat het zwaard. (Zie van Loon II, 289).

Evenwel gebruikten ook vreemde vorsten gewapende armen als zinnebeelden, bijv. Karel I van Engeland (v. Loon II, 165) en vooral aartshertog Albert. Op de zaal van het Binnenhof te 'sGravenhage was ook eene roode vlag met een uit eene wolk komenden en met een *regt* zwaard gewapenden arm opgehangen, zoo als ik op eene schilderij van het Mauritshuis afgebeeld zag. Op welke natie deze vlag veroverd was, weet ik niet. G. A. SIX.

Joachim Röell. (Vgl. XXIV, bl. 4, 113). Von Steinen, Westph. Gesch., II Thl., XII Stück, S. 890, vangt de stamlijst van dit geslacht eerst aan met Johan von Roell, Obristlieutenant in Churbrandenb. Diensten, hat das Haus Dölberg von denen von der Heese gekauft und 1654 ausbessern lassen. Bij Elisabeth Brüggeman verwekte hij o. a. den boven genoemden Herman Alexander, geb. 1653 op het huis Dölberg, van wien v. S., Seite 896, nog bijzonder, en Vriemoet, Athenæ Frisiacæ, p. 656—671, omstandig gewag maken. Van de familie Roel zegt hij: Diese is eine aus dem Elsas unweit Strasburg herstammende adliche Familie, und im vorigen Seculo (circa 1649) in die Grafschaft Marck gekommen. Dölberg, auch Dülberg geheissen, ist ein Rittersitz bei Nortlünern gelegen. Dasz es einem Geslecht gleiches Namens vorzeiten gehöret habe, glaube ich. Nachhero haben ihn die Herrn v. d. Heese gehabt, welche denselben an Johan von Roell, einen Edelmann aus dem Elsas unweit Strasburg bürtig, und Obristlieut. in Churbrandenb. Diensten, verkauffet haben. (Seite 874). Vgl. v. Zedlitz-Neukirch, Neues Preuss. Adels-Lexicon, IV, Bd. S. 124: Röhl (Roell), die Herren von, en S. 465: Roëll, die Freiherren von: Die Stellung der beiden Pünktchen über dem ë kommt bereits in älteren Unterschriften vor, und bildet mit die äussere Unterscheidung von der sich nur des adeligen Prädikats bedienenden Familie Röhl [1]. Ook daar wordt de geslachtlijst niet hooger opgevoerd. M°.

[1]) Röhl heeft bij Rietstap, Armorial général, een geheel ander wapen dan

Geslacht Brouwer. (Vgl. XXIV, bl. 5, 363, 465). Erasmus Andreas Gryph, eenige zoon van Ofke Gryph, grietman van Utingeradeel, en Jets Pieters (zie boven bl. 365), schreef in het Album van Suffridus Saarda, J. U. D., (die in de eerste jaren van de XVIIde eeuw te Franeker studeerde en den 30 mei 1609 op de lijst der advocaten bij het hof van Friesland werd ingeschreven) en gaf daarbij eene teekening met dit onderschrift: Dom. Clariss. Suffrid. A. Sarda. J. U. D. in amicitiæ symbolum..... pinxi franecræ 10 May 1607. Erasmus Andreas Gryph. Zie mr. H. Baerdt van Sminia, Overzigt van de Alba Amicorum uit de XVIde en XVIIde eeuwen, X (De Vrije Fries. VIII. N. R. II. bl. 238).

M°.

Geslacht Criep of Crijp. (Vgl. XXIV, bl. 465). Waar komt dit wapen aldus voor? Dergelijke mededeelingen, zonder aanwijzing van bron, hebben, ten minsten voor mij, geene waarde. Meestal wordt dit door den medewerker H. C. van Bakkenes verzuimd, en kan men zich derhalve op geen stuk van zijne hand beroepen.

M°.

Predikanten, met den naam van Baselius, te Bergen-op-Zoom. (Vgl. Nav. XX, bl. 23, 226; XXI, bl. 7, 229, 387; XXII, bl. 113, 273). Hoezeer bij al de gedane mededeelingen in den Nav. reeds veel opheldering gekomen is ten opzigte van de predikanten van dien naam, zoo blijft daaromtrent toch nog wel een en ander, dat men gaarne weten zou, te wenschen overig. Zou werkelijk Jacobus B. *de oude*, die in 1585 à 86 als pred. te Bergen-op-Zoom kwam, van daar in 1590 à 91 naar Ouwerkerk in Duiveland vertrokken zijn, waar hij in 1611 eenen opvolger kreeg? In een oud passieboekje der Herv. gem. te B.-o.-Z. staat daarentegen achter zijn naam vermeld: overl. te B.-o.-Z. in 1615. Wanneer zou zijn zoon Jacobus B. *de jonge* pred. te B.-o.-Z. geworden zijn, alwaar hij, naar het schijnt, in 1604 overl. is? Deze toch wordt in de Naamlijst, achter het gemelde passieboekje, in 't geheel niet vernoemd. Wij

---

Roëll. Vgl. ook Kreschke, Die Wappen d. deutsch. freiherrl. u. adel. Familien, II, Bd., op v. Röhl.

houden er ons van overtuigd, dat de heer F. Caland uit de archiven van B.-o.-Z., voor zooveel die nog voorhanden zijn, alles heeft medegedeeld, wat ter zake dienen kan, en dagteekenden de begraafregisters aldaar niet eerst van 1678, dan zouden deze zeker nog eenig licht hebben kunnen geven. Er bestaat evenwel nog éene bron, uit welke zou te putten zijn, bijaldien men die op voegzame wijze zou vermogen te raadplegen, n. l. de Classicale Acta van Tholen en Bergen-op-Zoom, welke, met 1584 aanvangende, compleet voorhanden zijn, en bewaard worden bij den oudsten predikant te Tholen. Maar, ofschoon die daar wel geacht mogen worden in goede bewaring te zijn, zoo laat deze bewaarplaats echter geen volledig onderzoek toe, terwijl men met eene bloote inzage weinig of niet gebaat is. Naardien er geschikte gelegenheid bestaat tot het raadplegen der Classicale Actaboeken te Middelburg, Zieriksee en Goes, zoo is het wel zeer te bejammeren, dat die te Tholen daarop eene uitzondering maken, waardoor verscheidene gewenschte kerkelijke bijzonderheden verborgen blijven.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

AANTEEKENINGEN.

Gele en roode aarde in grafheuvels (XXIV, bl. 265, 388). Staat het voorkomen van roode en gele aarde (leem?) in grafheuvels ook welligt in verband met eene flaauwe herinnering van den oorsprong des eersten menschen, »Adam", uit het stof der aarde? Zijn naam toch, die *rood* of *rosachtig* beteekent, verschilt niet veel van het hebreeuwsche woord »*Adamah*", (*roode*) *aarde*, en, zoo ja, is dan niet het »Stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeeren" ook in de vermelde heidensche begrafenissen zinnebeeldig voorgesteld? Ook bij de amerikaansche Indianen leeft in het duistere de overlevering voort, dat de mensch oorspronkelijk uit *roode aarde* gevormd werd. Bij roodhuiden is dit dan ook zoo vreemd niet. Men oordeele!

»In het Museum van Philadelphia vindt men een aantal indiaansche pijpen van den rooden verharden steen, die onder den

naam van »catliniet" bekend is, en, voor zoo ver men weet, alleen voorkomt aan den Pipe-Stone-arm der kleine rivier Sioux, welke wederom eene bijrivier is van den Missouri. Een dezer pijpen werd echter aangetroffen op den oever van den Rio de la Plata, in Zuid-Amerika, en verscheidene werden gevonden in Nieuw-Engeland en in het noordoostelijke deel der nieuwe wereld.

»De bedoelde grondstof, de beroemde roode pijpsteen van den Côteau des Prairies, is een hard geworden, aluinhoudende steen, die zijn kleur ontleent aan rood ijzeroxyde, en die in hooge mate splijtbaar is, zonder kiezeldeelen. Haren naam is zij verschuldigd aan dr. Jackson, door wien zij catliniet geheeten werd, tot aandenken aan Catlin, die beweerde de eerste blanke geweest te zijn, welke haar tot haar' oorsprong had nagespoord, en ons met eenige indiaansche overleveringen, haar betreffende, had bekend gemaakt. Volgens een dezer sagen zou de Groote Geest de indiaansche volkeren bijeengeroepen hebben, en, staande aan den afgrond van de rooden-pijpsteen-rots, van deze een stuk hebben afgebroken, waarvan hij een kolossalen pijpekop vormde door een enkelen draai zijner hand. Deze pijp rookte hij boven hunne hoofden, zeggende, »dat de steen rood, dat die hun vleesch was: dat zij dien moesten nemen voor hun vrede-pijpen: dat hij een gemeenschappelijk goed was, en dat geen krijgsknods noch skalpeermes in zijne nabijheid mogt worden opgeheven. Bij den laatsten haal uit de pijp verdween zijn hoofd in een groote wolk, en was de geheele oppervlakte van de rots, over eene uitgestrekheid van ettelijke mijlen, gesmolten en verglaasd. Op dat oogenblik begaven zich twee *squaws* (indiaansche vrouwen) met een vuurvlam onder de twee heilige rotsen (medicine rocks), waar zij tot den huidigen dag verblijven, en deze twee dient men te verzoenen, zoo vaak er van den pijpsteen moet gehaald worden. De voetstappen van den Grooten Geest zijn nog zigtbaar op de rots: de beschermgeest der plaats woont onder vijf massieve granietblokken, en met offers van tabak smeekt de Indiaan om verlof om een klein stukje steen voor een pijp te mogen afbreken. In overeenstemming met den geest van vooruitgang dezer eeuw hebben onlangs de Sioux de rooden-pijpsteen-groeve in bezit genomen.

»De Knistenaux hebben een verhaal, luidende, dat een groote

vloed alle volkeren der aarde had verdelgd, De stammen der roode menschen waren gevlucht naar den Côteau des Prairies om buiten het bereik der overstrooming te geraken, maar werden alle overstelpt en hun vleesch in rooden pijpsteen veranderd. Vandaar werd de plek neutrale grond. Hij behoorde aan alle stammen te gelijk, en aan alle was het vergund den steen uit te graven en er gezamenlijk te rooken. Terwijl de Indianen alle verdronken, had immers een jonge vrouw, *K-wap-tah-w*, den poot beetgepakt van een zeer grooten vogel, die juist over haar heen vloog, en die haar nu naar den top van een hooge klip voerde in de nabijheid, welke zich nog boven de wateren verhief. Daar beviel zij van tweelingen: hun vader was de krijgsarend, en door die kinderen is sedert de aarde weder bevolkt." — E. T. Stevens, Flint Chips, Bell and Daldy, Londen, 1870, bl. 522.

*

Geslacht Dou (XXIV, bl. 199). Onder de moeders (regentessen) van 't Arme Weeshuys te Dordrecht, in 't jaar 1575, noemt Balen, Beschr. van Dordr., bl. 181, ook: Gijselken Klaas dochter, weduwe van de Muntmr. Gerard Dou. M°.

Spreekwoorden en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend. (Vervolg van bl. 588).

In al uw doen gedenk aan uw einde (Spr. Jez. Sir. 7 v. 38) luidt volgens de bijbeluitgaaf van Goetzee (vs. 48): »in al uw doen gedenckt aan uw uiterste"; Septuag. (vs. 36): *ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις σου μιμνήσκου τὰ ἔσχατά σου*; vgl. 28 vs. 6. Van hier volgens sommigen: »*in alle dingen let op het einde;* doch dit laatste beteekent: bedenk bij alle zaken wat er uit voortvloeien kan, dus z. v. a. »verzint eer gij begint". De les van Jezus Sirach beduidt echter: breng al uwe handelingen, niet met het einde der dingen, maar met uw eigen einde, d. i. met den dood in verband; gelijk het toevoegsel leert: »zoo zult gij nimmer zondigen", de gedachte aan uwen dood zal u in al uwe handelingen terughouden van te zondigen; vgl. Pred. 11 vs. 9ᵇ. De beide spreuken staan in geen verband tot elkander; of, wil men eenig verband opsporen, dan moet men eene afleiding maken op den klank der woorden af.

Uit het tweede lid der spreuk, voorkomende Jez. Sirach 4 vs. 31, dat men dus vertaalt: »Streef niet tegen den stroom!" willen sommigen onze spreekwijs afgeleid hebben: *tegen den stroom inroeien,* wat van eenen dwarsdrijver gezegd wordt, die zich met geweld en uit weerbarstigheid tegen het onvermijdelijke verzet. Er staat nogtans niets dergelijks bij Jezus Sirach te lezen. Deze vermaant: »Schaam u niet uwe zonden te belijden; gij kunt immers evenmin beletten, dat ze éénmaal aan den dag komen, als gij den vloed eener stroomende rivier bedwingen kunt. Goetzee (1748) heeft: »ende en bedwingt den vloet des strooms niet," d. i. zoek den stroom niet te dwingen dat hij een stilstaand water worde; Septuag. (v. 26): *μὴ βιάζου ῥοῦν ποταμοῦ;* evenmin als u dit zou gelukken, even vruchteloos en nutteloos zou het voor u wezen, zoo gij uwe zonden poogdet te verbergen, die toch eens zeker uitkomen. Die daarentegen tegen den stroom wil inroeien, zoekt de strooming der rivier niet te beletten, maar streeft er eenvoudig tegen in. Het gezegde: *tegen den stroom* (niet: »*inroeien*" maar) *oproeien* is onzes inziens eenvoudig, zonder meer, aan de *scheepvaart* ontleend.

»Al wat water is vliet terug in de zee" Jez. Sir. 40 v. 11: Goetzee (1748): »al wat van water is wendt sich weder na de zee"; Septuag. (*πάντα ὅσα*) *ἀπὸ ὑδάτων εἰς θάλασσαν ἀνακάμπτει,* beduidt in verband met het eerste lid, waarvan het de omschrijving of nadere verklaring is: alles keert terug tot zijn oorsprong; dus ook de mensch, het kind van Adam (vers 1) tot de aarde of het stof der aarde, waaruit hij genomen is (Genes. 2 v. 7); en dit is dan het besluit van het moeitevolle menschelijke leven (Spr. Jez. Sir. 40 v. 1, 2, 3, 4), dat nogtans den godloozen meer ellende baart dan den braven (Jez. Sir. 40 v. 5—10). Uit het tweede lid nu van Jez. Sir. 40 v. 11 leiden sommigen het spreekwoord af: *alle wateren stroomen in zee*, wat mij toeschijnt op den klank der woorden af daaruit afgeleid te worden. Doch daar ik de bedoeling van dit spreekwoord niet goed begrijp, durf ik er niets meer van zeggen; maar dit komt mij zeker voor, dat dit gezegde iets geheel anders beduidt, dan: alles keert tot zijn oorsprong weder! Betee-

kent het welligt ook: het gelijke zoekt zijns gelijk weder op, voelt neiging en trek naar zijns gelijk, m. a. w.: »soort zoekt soort"!?! Doch het is geensins de bedoeling van den spreukschrijver, zoo iets te zeggen.

Hij praat of redeneert over koetjes en kalfjes = hij spreekt over onbeduidende of alledaagsche zaken. Sprenger van Eijk, in zijne Vaderlandsche spreekwoorden, Handl. enz., dierenrijk, bl. 56 geeft dit gezegde op, zonder nopens de herkomst iets te zeggen. 't Komt mij voor, dat die herkomst ligt in Jez. Sir. 38 vs. 26, zie ook vs. 25: »de wijsheid eens schriftgeleerden verkrijgt men door goed gebruik van ledigen tijd; en die zich van anderen arbeid ontslaat, kan die wijsheid bekomen. Maar hoe zou hij die wijsheid verkrijgen, die den ploeg houdt, die roem draagt op zijn gepunten drijversstok (*βουκέντρον*), die de ossen voortdrijft, zich met derzelver werk slechts bezig houdt, en *niet dan van koeien en kalven kan spreken?* Vgl. het latijnsche: navita de ventis, de tauris narrat arator = elk spreekt het liefst over zijn eigen vak. De alexandrijnsche spreukschrijver valt hier dus laag op de nuttige kundigheden en werkzaamheden van den landbouwer, wat behoorde tot den geleerdheidstrots van zijne dagen [even als de ridderstand in de middeleeuwen alle kunsten en wetenschappen verachtte] en geenszins goed te keuren is. Daartegenover verheft hij de wijsheid der schriftgeleerden boven alles; zie o. a. vs. 41: »van hen (bouw- en timmerlieden, steenhouwers, smeden, pottebakkers) onderscheidt hij zich, die met zijnen geest zich toelegt, om de wet des Allerhoogsten te overdenken." — Al wil men nu ook beweren, dat hier de vertaling van Van der Palm wordt aangetroffen, terwijl oudere Bijbelvertalingen, bijv. die welke in 1748 te Gorinchem bij Goetzee is uitgekomen, »jonge stieren" heeft — in den grondtekst leest men: stierenzonen, *υἱοὶ ταύρων*; — zoo is toch het verband, waarin de uitdrukking, in betrekking tot de beteekenis van het gezegde, t. aangeh. pl. voorkomt, zóó eigenaardig en de afleiding zóó natuurlijk, dat hier, mijns erachtens, aan geene ijdele vernuftspeling te denken valt. Want eene ijdele vernuftspeling is te noemen, wat ik eens hoorde beweeren, dat, wijl de Oosterlingen

hunne vrouwen dikwijls bij koeien en kalveren vergeleken, en de vrouwen in het Oosten weinig geteld zijn, het spreken over koeien en kalveren zooveel zou beduiden als: »spreken over vrouwen!" Dit zou, voorwaar, geen compliment voor de dames zijn. Om niets anders te noemen, heeft deze gissing ook dit tegen zich, dat »vrouwen" — men moge dan over de schoone sexe denken, zoo als men verkiest! — toch in elk geval, even als »koeien en kalveren", zeer in 't oog vallende schepselen zijn, en de spreekwijs niet toevalligerwijze, door *vergelijking*, in de wereld kan zijn gekomen; want dan zou men veel onbeduidender schepselen of voorwerpen kunnen noemen, en zeggen b. v.: hij spreekt over vliegen en muggen!! — Het volksgezegde: *Hij praat liefst over Henneke* (Hanna) *en Jenneke*, als beteekenende: over *allerlei* (personen en zaken) spreekt hij, bijv. liever dan over den godsdienst, komt hier niet bij te pas.

Bethlehem (Gen. 35: 19, 18: 7) beteekent letterlijk *broodhuis*, בֵּית־לֶחֶם. Hierop zinspelende, zegt men: *het is daar een Bethlehem* (of broodstad) = het is daar goedkoop leven. *Hij woont daar in Bethlehem* = hij heeft daar goedkoop en volop den kost. *Hij moet naar Bethlehem* = hij moet brood gaan halen.

Hij is een Zebedeus, d. i. een sukkelaar. Vgl. Matth. 4: 21, Mark. 1. 20. Dit wordt gewoonlijk verklaard, — gelijk ook Prudens van Duyse doet in het Ve deel van het Belgisch Museum door Willems, — uit de omstandigheid, dat men niets bijzonders aangaande Zebedeus in de Evangeliën leest. Doch er komen wel meer personen in de Evangeliën voor, van wie men niets bijzonders leest. Daarom zou ik deze spreekwijs liever hieruit verklaren, dat de twee zonen, bij hunne apostolische roeping, hun vader in het schip achterlieten; hij was dus een achterblijver, alias, een sukkelaar.

(*Wordt vervolgd.*) J. ANSPACH.

met de wed. van ds. Abr. Mellinus, zoo geeft hij echter nog op, dat de moeder der laatste 3 kinderen van Jac. M. geweest is Anneke Dodius, dochter van ds. Pieter Dodius, pred. te Serooskerke in Schouwen van 1615—1661, die als emeritus, 82 jaar oud, den 12 oct. 1669 te Zieriksee overleed.

Bijaldien deze opgaaf juist is, dan moet Jac. M. al vrij bejaard geweest zijn, toen hij met deze 3de vrouw huwde, en dat hij bij haar nog 3 kinderen verwekte, zou ons eerder doen denken, dat zij eene *zuster*, dan wel eene *dochter* van ds. Petrus Dodius geweest is. — Zou dit een en ander niet in 't reine te brengen zijn?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

HERHAALDE VRAGEN.

Jacob van der Baan. (Vgl. Nav. XVI, bl. 67). Op de vraag aldaar gedaan, is tot nog toe geen het minste antwoord ingekomen. Naardien deze geslachtnaam nog veelvuldig voorkomt in Friesland, zoo mede in Flakkee, gelijk vroeger te Goedereede, zoo had ik gehoopt op eenige inlichtingen daaromtrent, ten einde te vernemen, of daaruit eenig verband zou blijken met ons familieregister. Men zou mij hiermede bijzonder verpligten.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:

E. A. P., JOHAN WINKLER, LABORANTER, *, BERG VAN DUSSEN MUILKERK, HAENTJENS DEKKER.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang.

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN, Jr. Amsterdam

24e Jaarg. Nieuwe Serie
N°. 51. 7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

19 December 1874.

INHOUD.

Vragen. Blz.

Zijne asch ruste in vrede. — Geslacht van Teylingen . . . . 601.

Geslacht de Bruijn. — Geslachten Camper en Persijn. — Boetselaersbank. — Bilderdijk . . . . 602.

Antwoorden.

Herfst. . . . . 603.

Aanteekeningen.

Bakelaar . . . . 604.

Spreekwoorden en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend. . . . . 605.

VRAGEN VAN BIJZONDER BELANG.

XXXVIII. **Geslacht Roeters.** In de genealogie mijner familie, vind ik: Anna Suzanna Roeters, geb.? st.? dochter van Jan, raad en schepen van Amsterdam en van Suzanna Gommers, tr.? Dirk Backer Willemsz., geb. te Amst. 14 junij 1642, st. aldaar 3 jan. 1703, commissaris, rekenmeester, raad en schepen van Amsterdam. Hunne drie kinderen met hunne huwelijken, zie genealogie Backer. Suzanna Gommers voerde: in goud 2 zwarte molenijzers en een zilveren kwartierhoek, waarin uit een rooden kwartiervoet een zwarte leeuw opkomt.

Voor eene aanvulling van datums, enz. en eene opgave omtrent de ouders van Jan Roeters en Suzanna Gommers, houd ik mij aanbevolen.

BACKER VAN LEUVEN.

XXXIX. **Geslacht v. Coeverden enz.** Indien het den inzender der opgaven betreffende het geslacht Braet, XXIV, bl. 496 enz., bekend mogt zijn wie de ouders waren van Sophia Geertruida van Coeverden, welke wapens deze voerden en wie de twaalf kinderen van S. G. van Coeverden en Otto Scheltus waren, zou het mij zeer aangenaam zijn, daarvan in den Nav. mededeeling te ontvangen.

B.

VRAGEN.

Zijne asch ruste in vrede. Eene zeer algemeene, maar toch vreemde uitdrukking, daar het lijkverbranden alleen bij de Romeinen en immers niet bij germaansche volksstammen in gebruik was. Weet iemand waar het aan is toe te schrijven, dat die uitdrukking zoo vele eeuwen is blijven bestaan? Zoo de Israeliten of Christenen hunne lijken hadden verbrand, liet het zich eer verklaren, omdat godsdienstige gebruiken en gezegden, daaraan ontleend, voor vele iets heiligs aannemen, en dus ligt blijven voortduren.

Zou het ook kunnen zamenhangen met het verzamelen en bewaren van de asch der verbrande martelaren, wier aandenken voor hunne vrienden geheiligd was, en dat dan ook niet zoo vele eeuwen geleden in ons land nog plaats had?

M. MACALESTER LOUP.

[In ouden tijd is het verbranden van lijken wel bij germaansche volken in gebruik geweest. Tacitus spreekt er van in zijne Germania. Maar ik geloof toch, dat wij de in de vraag genoemde spreekwijze niet van de oude Germanen, maar van de Romeinen hebben. Het Latijn is eeuwen lang de taal der kerk en der geleerden geweest. Tot in de 16e eeuw toe kende ieder, die er aanspraak op maakte een beschaafd en welopgevoed man te heeten, Latijn. Wij hebben ook nog een aantal zegswijzen aan het Latijn ontleend, b. v. *zegepralen* (= overwinnen) waarbij oorspronkelijk aan de triomfen der romeinsche imperatoren, *iemand vergoden* (= hoog vereeren) waarbij aan het als goden vereeren der Caesars gedacht wordt; en spreekwoorden en spreekwijzen uit romeinsche schrijvers genomen, b. v. *daar schuilt een adder onder het gras, de druiven zijn zuur*, *de boog kan niet altijd gespannen zijn.*]

Geslacht van Teylingen. Behoorde Cornelis Floriszn. v. Teylingen, burgem. v. Amsterdam 1579, tot het oud-adellijk geslacht van dien

naam, hetwelk voerde van goud met een leeuw van keel, getongd en genageld van azuur, gebroken met een barensteel van zilver over de borst van den leeuw?

B.

Geslacht de Bruijn. Kan iemand ook opgeven wie de ouders en grootouders waren van Aletta de Bruijn, gedoopt te Amsterdam 2 maart 1655, begraven aldaar 26 sept. 1704, echtgenoot van Gerbrand Elias, ged. te Amsterdam 17 oct. 1651, begrav. aldaar 5 januarij 1732, postmeester van het Hamburger kantoor en raad te Amsterdam?

S.

Geslachten Camper en Persijn. Gaarne zoude men vernemen: 1°. Wie de ouders en grootouders waren van Johanna Petronella Camper; 2°. welke wapens door hen gevoerd werden; 3°. wie de ouders en grootouders waren van haren echtgenoot Nicolaas van Persijn, kolonel van het regement hollandsche gardes te voet.

S.

Boetselaersbank. Op de catalogus van Guillon te Roermond staat onder de hss.: Lettre de la cour censale dite *Boetselaersbank* à Ophoven près de Maseijck. Stond deze benaming in verband met het hollandsche geslacht van Boetselaer?

G. A. S.

Bilderdijk. Willem v. Teisterbant (Bilderdijk) maakte aanspraak op achterstallen van twee beneficiën of capellaniën te 's Hertogenbosch (zie Leven van L. C. Luzac door Vreede bl. 227). In welke kerk en door wie waren die beneficiën gesticht? Zou het altaar van O. L. V. presentatie, omtrent 1570 door jufvr. de Bije in de St. Jans kerk gesticht (zie Schutjes, Bisd. v. 's Hert. IV. 199) soms gemeend zijn, dewijl B. pretendeerde een de Bije onder zijne voorouders gehad te hebben?

G. A. S.

ANTWOORDEN.

Herfst. (XXIV, bl. 505, 553). Er is eene vraag gedaan over het gebruik van het woord »herfst" in de van mijne hand afkomstige vertaling van Schillers Theilung der Erde in de october-aflevering van Nederland.

Klaarblijkelijk heeft de onbekende vrager geen vrede met dat woord, waarvoor hij »oogst" wenschte te lezen.

't Zij mij vergund ZEd. (of HEd.) op te merken dat »herfst" dáár geheel op zijn plaats is, iets wat bij aandachtige lezing in 't oog moest vallen.

Immers, Zeus, die sprekend wordt ingevoerd, noemt een drietal gaven waarover hem de beschikking niet verbleef, omdat ieder zijn deel heeft gekozen. Met volle regt mocht Schiller dus »Herbst" = »Erndte" schrijven en *ik* had het regt niet dit te vertalen door »oogst," wat verminken zou zijn geweest.

Even goed toch als men spreekt van een *zomer* die »in 't land is *gekomen*"; van een *lente* die »zich *tooit*"; van een *winter* die »voor de deur *staat*", wat al te gader overdragtelijk opgevat wordt en door iedereen altijd begrepen, mag Zeus de opperste der goden den »herfst" *wegschenken* met al wat hij rijps en onrijps oplevert.

Niemand dunkt mij zal, van een mooi »orgel" sprekende, iets anders bedoelen, dan het daaruit voortgebragte geluid, want:

»De *kast* is 't *orgel* niet, maar *meest* en *eerst* de *klanken*."

C. L. LÜTKEBÜHL JR.

AANTEEKENINGEN.

Bakelaar. (XXIV, bl. 540). Op het einde der aangeduide bladzijde staat, dat men iemand niet met een krans van bakelaar (baccae lauri, laurierbessen) kan kroonen. Maar wat is dan een *bacca laureatus?* 't Is een bekende titel. Kiliaan vertaalt er mee: *baeckelaris*

in de rechten. Werd zoo iemand werkelijk met een laurierbeziënkrans gesierd? Ik weet het niet. Gaarne verneem ik er iets van. Maar, in ieder geval: *bacca laureatus* is *gelauwerd met de bes,* en niet met het loof.

E. LAURILLARD.

Bakelaar. Van *baccalaureus,* dat wij ook wel *baccalarius, bacillarius* en *bacularius* geschreven vinden, worden allerlei afleidingen gegeven. Men kan ze vinden Navorsch. VIII, bl. 125. De heer Laurillard herinnert er mij eene van. Ik geloof niet dat deze de ware is. Van *baccalaureus* weet ik niets te maken. Ik vermoed dat het Kiliaen ook zoo ging en dat hij daarom achter *baccalaureus* heeft gezet *bacca laureatus.* Misschien meende hij dat men het als eene zamentrekking hiervan beschouwen moest. Maar van *bacca laureatus* weet ik evenmin iets goeds te maken. Want *laurea,* eigenlijk het vrouwelijke van een adjectivum, wordt in het Latijn gebezigd voor lauwertak of lauwerkrans: in diezelfde beteekenis gebruiken wij *lauwer.* Maar wat is dan *bacca laureatus, gelauwerd met een bes?* Ik vind daar omtrent evenveel zin in als in *gebloemd met een blad* of *geschoeid met eene kous.* Schrijven wij de woorden aan elkander *baccalaureatus,* dan wordt het iets beter: dit zou kunnen beteekenen *gelaurierbest.* Het is wel geen fraai woord, maar in de middeleeuwen heeft men ze wel gemaakt die vooral niet beter zijn. Doch dit is er tegen, dat *baccalaureatus* gebruikt werd om de waardigheid van baccalaureus te kennen te geven: het zou dus vreemd zijn indien het woord waar het van afgeleid was oorspronkelijk zelf ook *baccalaureatus* had geluid.

Ik heb nog een ander bezwaar tegen deze afleiding. In het Ital. is het woord *baccelliere,* in het Spaansch *bachiller,* in het Fransch *bachelier.* Ik kan mij moeielijk voorstellen dat al die woorden uit *baccalaureus* zullen verbasterd zijn. Eerder geloof ik het omgekeerde. Van de latijnsche vormen van het woord verwacht ik dat die, welke het naast aan *bachelier* komt, namelijk *bacillarius* de oudste zal zijn: daarvan zal men eerst *bacularius,* daarna *baccalarius,* eindelijk *baccalaureus* gemaakt hebben.

Bacheliers waren oudtijds zij die nog geen ridders waren. Zij stonden boven de écuyers en beneden de bannerets. In deze be-

teekenis vinden wij *batseleer* ook bij onze middeleeuwsche schrijvers. B. v. Limborch V. vs. 1321 en 1423 noemt Evax zich »een arm baetseleer" en in Jans Teesteye vs. 862 wordt gesproken van

een reyn baetseleer sonder blame
Die van Jherusalem quame
Ende theylighe graf hadde ghewonnen
Ende heydenesse hadde al doerronnen.

Het is duidelijk, dat ook hier niet van eenen geleerden, zoo als de uitgever meende, maar van eenen krijgsman gesproken wordt.

Later werd die naam toegepast op hen die den graad van doctor nog niet verkregen hadden, maar den eersten daaraan volgende. Misschien heeft men *toen* van het woord, dat men niet verstond, *baccalaureus* gemaakt. P. LEENDERTZ WZ.

Spreekwoorden en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend. (Vervolg van bl. 600). *Hij weet van Teeuwes noch Meeuwes*, zóó dronken is hij. Van Eyk, »Vaderlandsche spreekwoorden, Nalez. en vervolg. bl. 71 zegt: »Teeuwes is eene verbastering van Teunes, Meeuwes van Mattheus, en een mensch, dat dronken is, weet dikwijls van geen onderscheid tusschen die beide namen, en verwart ze ligt met elkander. Dit mag wel de oorsprong van dit triviale spreekwoord zijn." — De verklaring van het gezegde is goed, doch de afleiding?... *Teeuwes* kan, dunkt mij, geene verbastering van *Teunis* zijn (Navorscher V, 138), maar wel van *Mattheus*, immers men verkort ook *Matthijs* in *Thijs*. Ik houd *Meeuwes* (niet met van Eyk voor eene verbastering van *Mattheus*, maar) voor eene klanknabootsing van *Teeuwes*, om den wille van het rijm er bijgevoegd. Sommigen denken aan het oud-lettische *Teers* en *Meers* = vader en moeder (Nav. l. cit.). Zoo zegt men ook: *hij weet van Mattheus noch Bartholomeus*, dat zijn twee bekende mannennamen; en deze kunnen zeer goed tot *Teeuwes en Meeuwes* zijn saamgesmolten. Hij is zoo dronken, dat hij tusschen de bekendste namen geen onderscheid meer weet, evenmin als tusschen Teeuwes en Meeuwes, eigen vader en eigen moeder, enz. enz.

Alle ding is zeven (zie Spreekwoordenboek van Harrebomée, II, LX). Zou dit doelen op Luk. 17: 4, en beduiden: zevenmaal

mag men misdoen, en ook zevenmaal op vergiffenis hopen? Vgl. Spr. 24: 16a. *Zeven* was bij de Joden het heilige getal, omdat God, volgens den bijbel, de wereld in zes dagen geschapen, en den zevenden dag als rustdag geheiligd heeft (Gen. 2: 2, 3, Exod. 20: 11, 13: 17, Deut. 5; 14, Hebr. 4: 4), welke heiligheid nog verhoogd werd door de vier zevendaagsche perioden van den loop der maan. Vgl. het art. *zeven* in het Bijbelsch woordenboek voor het christelijk gezin, waar melding gemaakt wordt van het gevoelen van Bähr, als zou 7, = 4 (de signatuur van het kosmische) + 3 (de signatuur van het goddelijke), derhalve de betrekking van God tot de wereld voorstellen. Werd in Indie en vervolgens in Griekenland het geheimzinnige *zeven* (2 × 3 + 1) voor het getal der goden gehouden: de volgers van Pythagoras noemden *zeven* het voertuig van 's menschen leven. Waar termijnen of iets soortgelijks te bepalen viel, vinden wij in Oud en Nieuw Testament van het *zeven*tal bij voorkeur gebruik gemaakt. In mr. J. van Lenneps Pleegzoon, 2de dr. I, 331, onderaan, heb ik de spreekwijs vermeld gezien: »nu, dan is 't alles zeven", in dezen zin: nu, dan is alles goed, dan is de zaak, of zijn de zaken in orde. Wij spreken ook van *zevenvoudig* (z. v. a. driedubbel) = bijzonder groot of bijzonder erg; vgl. Gen. 4: 15, 24: *hij is zevenvoudig gestraft* (Ps. 79: 12); Spr. 6: 31: *hij heeft het zevenvoudig vergolden.* De Joden uit den tijd van den Zaligmaker meenden, dat het genoeg was, slechts *drie*maal te vergeven. Hierop zinspeelt misschien het gezegde: *driemaal is Jodenrecht*, in den zin: tot driemaal toe mag men vergiffenis vorderen en geven. Ik heb deze spreekwijs nergens duidelijk toegelicht gezien; ook niet in den Navorscher XV, 244, 337.

Hij is een loondienaar, d. i. hij dient om het loon; dáár is het hem om te doen, en dus doet hij in zijn werkkring ook niet meer, dan waarmee hij slechts even kan volstaan. (Vgl. Gen. 29: 15). Zou dit uit Matth. 20: 10—12, de gelijkenis der huurlieden in den wijngaard, vgl. met Luk. 17: 10, ontleend zijn?

Zou Matth. 23: 11, Mark. 9: 35 (»de meeste van u zal uw dienaar zijn" — »aller dienaar", Gr. *διάκονος*) geene aanleiding

gegeven hebben om »dienaar" als onderschrift van brieven te gebruiken? Evenzoo »dienares" (1 Sam. 25: 41: שִׁפְחָה, famula, ancilla, Rom. 16: 1; *διάκονος*). Desgelijks »*dienstwillige*" (vgl. Luk. 12: 37, Luk. 22: 26, 27, Rom. 15: 25, 27, Galat. 5: 13, 1 Tim. 3: 10, 13, Hebr. 6: 10, 1 Petr. 4: 11, vgl. vs. 10), met of zonder »*dienaar*" of »*dienares*" (vgl. Matth. 8: 15, Luk. 4: 39, 10: 40) Op al deze plaatsen komt *dienen* overdragtelijk voor in den zin van »ten dienste staan"; want er is overal sprake van menschen van hoogeren stand en standpunt, en niet van eigenlijk gezegde *dienaars* en *dienaressen*, d. i. dienstknechten en dienstmaagden, die eertijds slaven en slavinnen waren. Ook is zeer gebruikelijk: *uw onderdanige* (Efez. 5: 21), met of zonder het bijgevoegde *dienaar* of *dienares*. Sommigen gebruiken ook wel het bijna al te nederig klinkende onderschrift: *uw ootmoedige dienaar* of *dienares*, naar de les van Paulus, voorkomende Philipp. 2: 3b: »door ootmoedigheid achte de één den ander uitnemender dan zich zelven." – Deze en soortgelijke onderschriften worden zelfs wel gebezigd door aanzienlijke personen, die ver boven de lieden staan, aan wie zij schrijven. Dit geschiedt uit beleefdheid, even als wanneer bij binnenkomen en heengaan, bijv. een deftige neef, die zijne tante bezoekt, zegt: »dienaar" (ik reken mij uw dienaar), »tante!" en deze den groet beantwoordt met: »dienaresse, neef!" — Zoo heeft men ook den beleefdheidsterm: »om u te dienen," die in een gesprek van eenen minderen met een deftig personaadje, het toestemmend »ja!" vervangt, als om uit te drukken: wat ik gezegd, geleerd, onderzocht, gedaan, enz. heb, het is al geweest uwenthalve, om u daarmede te dienen; — vgl. Matth. 20: 28: »om te dienen", *διακονῆσαι*. Aan al deze spreekwijzen ligt het begrip van *dienende liefde* (Galat. 5: 13: »dient elkander door de liefde!"), dat oorspronkelijk nieuwtestamentisch en christelijk is, ten grondslage, alsmede de wensch, om den ander ten dienst te staan; al is het ook, dat ze in het maatschappelijk en huiselijk leven, op *enkele* uitzonderingen na, niet meer dan bloote formules en ceremoniën zijn. — Een eigentlijke dienstknecht of dienstmaagd onderteekent zich wel: *uw getrouwe dienaar*" (vgl. Num. 12: 7) of *dienaresse.*

Alle dingen, die gij wilt dat u de menschen zouden doen, doet gij hun ook alzoo (Matth. 7: 12, Luk, 6: 31). Hieruit kan zeer goed als negative vorm van Jezus gezegde worden afgeleid het menigmaal onder ons gebezigde distichon:

Wat gij niet wilt dat u geschied',
Doe dat ook een' ander' niet!

Er zijn er echter (o. a. H. Frijlink in zijne »Gevleugelde Woorden", Amsterdam A. Frijlink, 1871, bl. 214), die dit distichon afleiden uit Tobias IV, 16: »geef van uw brood dengenen die hongert, en van uwe kleederen den naakten; alles wat gij over hebt, besteed dat aan aalmoesen, en laat uw oog niet wrevelig zijn bij het bewijzen uwer weldadigheid; *doe niemand hetgeen gij haat*". Dit is echter gekunsteld en gezocht. Verreweg het natuurlijkst is de afleiding uit Matth. 7: 12 en Luk. 6: 31.

Hij is aan de Heidenen overgeleverd, d. i. aan meedoogenlooze mishandelaars. Vgl. Matth. 20: 19. Dit spreekwoord heb ik dikwijls hooren bezigen aangaande iemand, die in slechte handen viel; ook wel aldus: *hij is aan Heidenen en Turken overgeleverd*; — niet echter wat Tuinman aanvoert in zijne Nederduitsche spreekwoorden: *hij is aan de Joden overgeleverd,* in denzelfden zin. Met dit laatste wordt, geloof ik, altijd bedoeld: »hij is in de handen van de smousen, van bedriegers geraakt." Dit onderscheid wordt, naar mijn oordeel, niet genoeg in het oog gehouden door de verzamelaars van spreekwoorden. Ook Harrebomée zegt: *hij is aan de Joden of Heidenen overgeleverd,* van een mensch, die bitter geplaagd wordt. Het eerste der aangevoerde spreekwoorden, *hij is aan de Heidenen overgeleverd*, ziet dus, dunkt mij, op de mishandeling, den Heiland aangedaan en is derhalve aan den Bijbel ontleend, maar het andere: *hij is aan de Joden overgeleverd,* niet; want dit ziet op het bedriegelijk karakter (het jakobskarakter), dat men hun toeschrijft; of men moet het dus omschrijven, als Prudens van Duyse doet, wanneer hij opgeeft: *zij leven met hem gelijk de Joden met onz' Heere.* Vgl.: *zij behandelen hem als Heidenen, hij behandelt hen als Heidenen,* enz. (Matth. 18: 17.)

Waar het doode ligchaam is, verzamelen zich de arenden (Matth. 24: 28, vgl. Job 39: 33 en Luk. 17: 37). De edele arend, de koning der vogelen, ἀετὸς wordt hier bedoeld; niet de *gier*, zooals van der Palm, in zijne aanteekening t. d. p. verklaart in overeenstemming met die schriftuitleggers, die beweren, dat alleen gieren op lijken azen. »Volgens het oordeel van vele natuurkenners," zegt het Bijb. woordenboek voor het Christelijk gezin, »versmaadt ook de arend geen· reeds verslagen buit, en is alleen van reeds stinkende lijken afkeerig. Van der Palm verklaart het gezegde, dat hij van duistere toepassing noemt, aldus; de Messias zal dáár zijn, waar zijne tegenwoordigheid zich zal openbaren (evenals de bliksem alleen aan zijne flikkeringen en uitwerkselen gekend wordt, vs. 27); maar dat zal eene akelige schouwplaats zijn van lijken, waarop de gieren azen!" — Anderen meenen, dat met »het doode lichaam" de uitgeputte, vermolmde joodsche staat en met de *arenden* de romeinsche adelaars bedoeld worden (gelijk de Chaldeën, Habak. 1: 8).

In de kantteekening op onzen Statenbijbel wordt het spreekwoord dus uitgelegd: »waar de Christus in zijn lijden en sterven in waarheid wordt gepredikt, daar vergaderen zich de geloovigen, en zullen Hem ook eenmaal in den dag der opstanding toebehooren," wat zeer gezocht is. Fritsche in dezer voege: waar de Messias is, daar zullen ook zijne uitverkorenen zijn. — De eenvoudigste, en dus der waarheid het meest nabijkomende verklaring is, dunkt mij, die van de Wette, welke het oorspronkelijke gezegde ook tot een spreekwoord in onze volkstaal maakt: *waar schuld is, daar zal de verdiende straf niet uitblijven.* Vgl. Seneca, Epist. 49,: Si vulturs, cadaver exspecta = die gier is heeft aas te wachten (maar ook niets beters dan *aas*).

H. Frijlink in zijne »Gevleugde Woorden" (Amst. A. Frijlink, 1871 bl. 198) vraagt »aan wien heeft men te danken: *Dic cur hic!* Zeg, waartoe gij hier zijt"?

Zou dit ook eene vrijere, verkorte vertaling kunnen wezen van Jezus' woord tot Judas, Matth. 26: 50: »vriend, waartoe zijt gij hier?" — dat, zonder te letten op het eigenlijk verband, in het dagelijksch leven ook wel wordt toegevoegd aan een wezentlijken

vriend, dien men elders waande, en wiens bezoek op die plaats en dien tijd niet verwacht had? De Vulgata heeft: amice, ad quid venisti? Te meer zou ik dit denken, wijl ook het hollandsch: »vriend waartoe zijt gij hier?" of korter: »waartoe gij hier?" spreekwoordelijk wordt gebruikt.

Hij is Pietje ne voorste. Dit gezegde doelt op het bedrijf van Petrus tot verdediging van zich zelven en den Meester in den hof van Gethsemané, Matth. 26: 51, Joh. 18: 10. Andere bewijzen, dat Petrus steeds de voorste was, vindt men, behalve Matth. 14: 28 (waar voorbarig spreken zich aan voorbarig handelen paart), in Joh. 20: 6 en Joh. 21: 7. Bij degene die dit spreekwoord noemen, heb ik echter niet uitdrukkelijk vermeld gezien, dat het gezegde: *hij is Pietje de voorste* op voorbarig handelen ziet. Ook Prudens van Duyse laat zulks in het midden, als hij in het Belg. Mus. van Willems V, 203, zegt: »het zal herkomstig zijn van het haastige gestel, den H. Petrus in 't Evangelie toegekend". (Zie dr. A. de Jager, Taalk. Magazijn, III, 98). Want voorbarig spreken, zoowel als voorbarig handelen spruit voort uit een haastig temperament. In plaats van *Pietje* zegt men ook wel *haantje*, bijv. hij is altijd haantje de voorste. Van een voorbarigen spreker heet het meestal: *hij is altijd met den mond vooraan.*

Overigens is *Piet* een naam, die dikwerf figuurlijk voorkomt. als men zegt: *hij is een piet, hij is zoo'n piet, hij is pietig, hij is wat pietig uitgevallen*, aangaande iemand, die uiterst praalziek is in woorden, manieren of daden. Een soortgelijk denkbeeld drukt men uit door *bram*, *brammig* (of *jan*, *jannig*), wat men bezigt van iemand, die veel drukte op zijn lijf heeft, wat winderig is, en gaarne (inzonderheid door kleedij, manieren, kosten maken) in het oog valt. Dewijl ik wel eens heb hooren zeggen: *Abram was ook een bram*, met het oog op Gen. 13: 2 (*zoo rijk als Abram*), komt het mij beter voor, dit *bram* voor eene verkorting van *Abram* te houden, dan in het spreekwoord: *het is een bram* of *een rechte bram*, met Sprenger van Eijk, Vaderlandsche Spreekw., handleid. Suppletie, bl. 32, *bram* te verklaren uit »bramzeilgast", d. i. een jong zeeman, die alle zeil los en vast moet maken. Want dit is

toch, gewis, geene »brammige" officie. In *piet, jan,*, *pietig*, *jannig*, vindt men eene duidelijke sprekende analogie voor *bram, brammig;* en ik voel mij te meer geneigd, om de spreekwijs: *'t is een bram* in regtstreeksch verband te brengen met den aartsvader *Abram,* wijl dit gezegde meer in gunstigen, de uitdrukking: *'t is een piet,* daarentegen meer in ongunstigen zin wordt gebezigd. Ware het niet, dat men in dezen overdragtelijken zin ook van *jan* spreekt, waarvoor men niet zoo gemakkelijk eene analogie vindt onder de bijbelsche namen: — want de »Johannessen" hebben niets *jannigs* in hun karakter of manieren; of het moest de, Hand. 4: 6 voorkomende »Johannes" wezen, een der *magtigste* leden van het geslacht der hoogepriesters, een man van groot *aanzien* onder de Joden, die met Kajaphas enz., in den joodschen raad tegenwoordig was, bij de ondervraging der Apostelen, na de weldaad aan den kreupelen bewezen, over wien men raadplege het Bijb. Woordenb., II, 172[b], I, 593, noot 2; — ik zou geensins aarzelen, de figuurlijke beteekenis van den naam *Piet* in regtstreeksch verband te brengen met het karakter en gestel van den apostel Petrus, en dus uit den Bijbel herkomstig te achten; vooral om dat men zegt: *hij is altijd pietje de voorste.* Nu is *piet* misschien een algemeene naam, waaraan louter toevallig deze zin gehecht is, omdat hij dikwijls voorkomt, even als de naam *Jan.* Doch welligt is de gissing niet al te stout, dat in de gezegden: »'t is een piet, een bram, of een jan" bij *piet* aan Petrus, bij *bram* aan Abram (Abraham) en bij *jan* aan den straks genoemden Johannes moet gedacht worden. Men zal misschien tegenwerpen, dat *deze* Johannes te weinig populair daarvoor is; doch, welaan, laat men dan Johannes den Apostel kiezen, die wel uitmuntte door zachtmoedigheid, maar Luk. 9: 54 zich toch voordeed als een echte Boanerges, met andere woorden, als een *baas!!* Denkt men echter aan het zoo veelvuldig voorkomende *Sint-Jan* (Johannes de Dooper), dan zou men wederom onzen figuurlijken naam *jan* liefst met den persoon des Doopers in verband brengen. Intusschen, de poging, om voor ons *bram, piet* en *jan* in overdragtelijken zin eene analogie te zoeken bij bijbelsche personen zal, na het aangevoerde, misschien aan velen minder gewaagd toeschijnen; anderen zullen welligt bij zich zelven denken: »ingeniosius quam verius!" Over het gebruik van den

naam *Jan* zie eenige opmerkingen in het »Boek der Uithangteekens" door Mr. J. van Lennep en J. ter Gouw (1868), I, 221, 222.

Hij wil de kwade Pier niet zijn = de booze man, op wien alles verhaald wordt, op wiens rekening alles wordt gezet. Dit gezegde vloeit, dunkt mij, natuurlijker voort uit. Matth. 26: 33, 35, waar Petrus het geërgerd worden aan Jezus en de verloochening van Jezus van zich afweert, — dan, gelijk Tuinman I, 10, Prudens van Duyse, enz. willen, uit Petrus' zwaardslag, Matth. 26: 51 want toen Petrus, al was het dan ook met eene goede bedoeling zich, ten einde den Meester te verdedigen, aan den hoogepriesterlijken dienstknecht vergreep, was hij toch waarlijk wel »een kwade Pier." Sprenger van Eyk, in zijne »Vaderlandsche spreekwoorden," nalez. bl. 59, wil dit spreekwoord afgeleid hebben van den »langen" of »grooten Pier", den beruchten frieschen kaper, die in het begin der 16de eeuw, op de Zuiderzee de schrik der Hollanders was, wijl hij hen, als zij hem in handen vielen, op het allerwreedst bejegende; maar op wiens rekening men, zoo als het dikwijls gaat, ook wel wat zal gesteld hebben, waaraan hij zelf geen schuld had, al geschiedde het welligt ook op zijn naam. Van dezen »Pier" zou ik liever afleiden het gezegde: *hij is altijd de kwade Pier* = hij moet altoos alles misgelden, op hem wordt altijd alles verhaald; niets van hetgeen hij doet, is goed; hij is steeds het kind van de rekening. Tenzij men ook hier liever aan de omstandigheid wil denken, dat *Petrus* door den Heer Jezus zoo dikwijls bestraft werd, bijv. Matth. 14: 31, 16: 23, 26: 34, enz. Sprenger van Eyk brengt met deze spreekwijs in verband dit andere: *hij is*, of *men heeft hem gepierd* (= hij is in de handen van Pier gevallen), d. i. men heeft hem beet gehad. Zou dit »pieren" niet eerder af te leiden zijn van *pier* = worm; aldus: men heeft met hem gehandeld gelijk men met een worm doet, d. i. geheel naar willekeur, zoo als men verkiest? Of ontleend zijn van de vischvangst, waarbij men pieren of wormen aan den angel steekt? Vgl. hierbij ons: *beet* hebben. — Insgelijks zegt men: *hij is altijd het kwade beest* (la bête noire), dat zinspelen kan op het *beest* uit Openbar. XIII; zie ook Tit. 1: 12.

(*Wordt vervolgd*). J. ANSPACH.

ONZE BRIEVENBUS.

Wij ontvingen brieven of bijdragen van:
E. LAURILLARD, G. E.

DE NAVORSCHER verschijnt:

Wekelijks in afleveringen van een vel druks in groot 8°. en

Maandelijks in afleveringen van 4 à 5 vel.

Bij iederen jaargang wordt gevoegd een uitvoerig register met titel en omslag.

De prijs bedraagt *f* 6,90 per jaar.

Men abonneert zich voor niet minder dan een jaargang.

Opzegging moet geschieden voor Ult. December.

Stoomdrukkerij Loman, Kirberger & van Kesteren.

Uitgave van J. C. LOMAN Jr. Amsterdam

24e Jaarg.
N°. 52.

Nieuwe Serie
7e Jaarg.

De Navorscher

EEN MIDDEL TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

tusschen allen

DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Onder Bestuur van P. LEENDERTZ, Wz.

REGISTER.

Zie achterzijde Omslag!

BLADWIJZER.

A.

Aanhalingen. Proximus ardet Ucalegon, 78.
Aardbevingen in Nederland, 5, 67, 162, 219, 446.
Adel van het koningrijk Holland, 519.
Afbeelding der regters van Oldenbarneveld, 38. — van het inzakken eener brug te Utrecht, 99. — van St. Augustinus, 148, 305. — van den evangelist Johannes, 206, 266.
Afbeeldingen van spreekwoorden, 345, 583.
Aflaat, 241.
Ayta hospitaal, 259.
Allerheiligenvloed, 241.
Ameyden (Theod.), 205.
Amsterdam. Brand in den schouwburg, 386, 460. — Aantal der bij den schouwburgbrand omgekomene personen, 245. — „Voorspel vertoond tot opening van de Schouwburg in Sprokkelmaand 1678," 270. — Trippenhuis, 301. — (Aanslag op), 83.
Anathema der Grieksche Kerk over Lutherschen en Calvinisten, 206.
Anspach (Joh.), 325.
Archief van het leenhof van Brabant, 325, 436.
Arnemuiden, 77.
Arnhem (St. Caecilia concert te), 508.
Arondeaux (A.), 526.

B.

Baders (A. en T.), 226.
Barensteel (Omgekeerde), 397, 464.
Baselius (Predikanten met den naam van) te Bergen op Zoom, 594.
Baudart, 41, 353.
Bedevaarten (Verpligte), 155.
Begraven van in de kraam gestorvene vrouwen, 568.
Beleefdheidsvormen, 506, 554.
Bellen blazen, 12.
Bentley (Spotverzen enz. op den Horatius van), 171, 317.
Berkhey (Werken van J. le Francq van), 26, 127.
Bevalling (Eene wonderbare), 172.
Bezitregt gestaafd door het zweren van eenen eed, 289.
Bilderdijk, 602.
Boetselaersbank, 602.
Bosboom (Lamb.), 149.
Bouffonidor, 433, 569.
Bouquet (Louis), 361.
Boxtel (Kapittelgoederen te), 290, 344, 460.
Brandt (G.), Het Leeven van P. C. Hooft en de Lijkreeden, door dr. J. C. Matthes, 534.
Britten (IJzers gevonden in het huis te), 50.
Bijen (De) 260.
Bijenkorf, 374.
Bijgeloof, 119, 256, 557.

C.

(C=K. Zie K.)

Caecilia (St.) concert te Arnhem, 508.
Charnacé (H. baron de), 565.
Chineesch (Hollandsch-latijnsch) woordenboek, 301.

D.

Daendels, 589.
Dante (Vertaling van) door Hacke van Mijnden, 301.
Decambon (M. G.) geb. v. d. Werken, 569.
Dertien (Het getal), 102.
Descartes te Utrecht, 34, 136.
Dichters (Nederlandsche), 133.
Dou (G. Pz.), 199, 597.
Draaikooi, 99, 209, 400, 544.
Drinkuitsma-state, 177.
Droge boom, 169, 254, 334.
Drukfouten (Zonderlinge), 216, 508, 558, 574,
Dubbelzinnige uitdrukking, 326.
Duivel (De) met klaauwen, 580.
Dijk (D. L. van), 311.

E.

Edda (Eene hollandsche), 26, 128.
Eyk (Wapenbord van Jan van), 418.
Eswardeurs, 567.
Eussen (Van), 326, 435.

F.

Frederik van Bohemen, 174.
Friesche tooversage, 19.
Friesland (Clans in), 459.
Frisii acephali, 580.
Froissart (J.), 66, 334.
Fruytiers (Kerkelycke historie, vertaald door J.), 1.

G.

Gadelle (Jacob), 101.
Galen (Chr. B. van), 585.
Gardes d'honneur, 315.
Genealogische handschriften van v. Spaen, 197.
Geschut op 'slands vloot in 1666, 566.
Geslacht v. Adrichem, 32, 88, 162, 268, 377. — Baalde, 15, 155. — de Beaufort, 464, 529. — v. Bemmel enz., 374. — v. d. Berch, 193. — Beverwaerde, 159. — v. Beverwaerde, genaamd Persijn, 86, 175, 323. — v. Blaauw Sonnevelt, 193. — Boon v. Ostade, 315, 377, 525. — Borrendamme en Sonmans, 32, 56, 163, 269, 526. — Braet, 244, 411, 496, 554. — Brederode, 26, 139. — Brouwer, 5, 363, 594. — Bruheze, 113, 223, 306. — De Bruyn, 602. — v. Bueren, 306. — Camper, 149, 602. — Chassé, 315, 355. — Cinq, v. Crimpen, Minne, Souburch, 54, 219. — Clomp, 374. — De Coninck, 184. — Cryp of Criep, 465, 594. — Dedel, 209. — Van Dordrecht? 27. — Van Dorp, 121. — v. Everdingen, 253, 323. — Fagel, 139. — De Feyter, 133, 220. — Fremeaux, 134, 377. — Geus, 15. — Grommé, 315, 356, 421, 526. — v. d. Hagen, 458. — v. Hardenbroek enz., 446, 481. — Holland, 304. — Hoog, 374, 476, 554. — Hoogeveen, 26, 293. — De Huyter, 113. — v. Ingen, 33, 82, 140. — Kessel, 337, 453. — Kinschot, 304. — de Lannoy, 163. — v. Laren, 88. — v. Ledebur, 451. — Leydekker, Leyendekker, 8, 270. — v. Lennep, 517. — Lequien, 208. — v. Lockhorst, 434. — v. Loenen, 217, 266. — Marcelis en de Bas, 101, 163. — Methorst, 209, 256, 330. — v. d. Meulen, 15. — Meurs, 208, 323. — Moens en Ornia, 284, 384. — Monachon, 172. — Mooijen, 24, 71, 353, 447. — de Neufville, 175. — v. Nieuwenhoven, 315. — v. Noordwijk, 5. — v. Nijenrode, 42. — Ockhuyzen, 230, 330, 434, 467. — d'Orville, 56. — den Otter, 261. — Oudheusden, 113, 114, 306, 335. — Pauw, 458, 591. — Persijn, 602. — Pipenpoy, 269. — Plockross, 378. — Quarebbe, 113, 258. — Ross, 207. — Ruys of

Ruysch, 253. — Savoye-Carignan, 314. — v. Schuyler, 362. — Schuurbecque, 267. — Selis en de Vaes, 259. — de Sitter, 109. — v. Someren, 4, 382. — Spiering, 9, 114, 306, 335. — Stuyver, 264. — Teylingen, 601. — Thierens, 220, 266. — Tourniaire en Bachigaloupi, 49. — Trigtveldt, 244. — Turcq, 57. — v. Veen, 71. — de Vooght van Rijnevelt, 174. — Vos en Bake, 269. — Vossius en Muys van Holy, 160. — v. Vrijberghe enz. 208, 255. — Wachtendonk, 178. — Weitsen, 374. — Wentholt, 29. — v. Wesel, 434. — Westendorp, 436. — Westreenen, 29, 52. — Weveringh, 82. — de Witt, 4. — de Witt te Amsterdam, 277, 411. — Wolbock, 230. — v. Wijlick en Roeters, 209, 375, 466. — v. Zuylen v. Nyevelt, 1, 140.
Geslacht- en wapenkundigen, 399.
Globen (Uitvinding der), 480.
Gouwerack (L.), 314.
Graal (De heilige), 25, 125, 177.
Grafheuvels (Gele en roode aarde in), 265, 388, 595.
Graven, markgraven, baronnen, 241, 316.
Groningerlandsche zeeman (Een) bij duitsche en oostenrijksche noordpool-onderzoekingreizen, 532.
Guidonius (J.) 225.
Gulzigheid, 156.
Gustaaf III, koning v. Zweden (Geheime papieren van), 109, 522.

H.

Haeften (J. van), 228.
Hayo Douwes, orgelmaker, 286.
Hallart (H. W. d') heer van Belavane, 589.
Handschoenen (Geschenk voor), 541.
Haverkamp (J.), 433.
Hazen-aas, 339.
Heksen, 579.
Hemony (P.), 432.
Hiddink (Klijn), 397, 573.
Hooft (Gedichten van P. Cz.), 42, 129. — (Vertaling der Nederlandsche historiën van), 182.
Hoogleeraars door studenten gekozen, 170.
Hoop (Van der), 457.
Hoopman van Narrheit (De), 22, 69.
Hout (Voorwerpen geheel omgroeid door), 18.
Huguetan, 20.
Huygens (Const.). Sneldicht uit het Hoogduitsch vertaald, 482, 498. — (Puntdichten vertaald door), 517.
Huislook op de daken, 276.
Huyssen (Baron van), 330, 381.

I.

Infirmitates Sti Qururini et Sti Cornelii, 217, 340, 570.
Instrumentmakers, 454.
Inventaris van G. P. Dou, 1569 (Uittreksel uit den), 199.
Isselt (Michael ab), 101.

J.

Jaar 1666 (Het) en het getal van het Beest, 585.
Jaarwedden in de 16e eeuw, 197.
Jan Jacob, treurspel, 7.
Jan Pietersz., 59.
Jezuiten (Noordnederlandsche) op zuidnederlandsche schepen, 231.
Joden in Nederland, 580.
Jodenbelasting, 289.
Joh. Ederwaert, 373.
Junius, secretaris van Leicester, 25.

K. C=K.

Kakographie, 72, 302, 449, 557, 577.
Kalender (Een) en een huwelijksregister, 145, 292, 304, 397, 531, 541, 573.
Kalfdansers, 148, 217.
Campen (Jacob of Nicolaas v.) 167, 196, 230.
Canter (J.), 3.
Kapittelgoederen te Boxtel, 344, 460.
Casparius (Casper), 50.
Casteleyn (Matthijs de), 431.
Katten (Het spinnen der), 569.
Kermisgebruiken, 102, 190.
Clercq (Willem de), 242, 292, 447.
Klokkenspel en orgel te Sneek, 300.
Klokkenspelen, uurwerken, 414.

Knijf (G. J.), Goijlandia, 194.
Colijnsplaat (Eerste predikant te), 252, 363.
Colvius (Cabinet van A.), Dordrecht 1660, 409.
Compagnie (De uitgaande manifesten der O. I.), 341.
Korenmolenaars (Douceur toegestaan aan), 579.
Korte beschrijvinge van Parijs enz., 229, 362.
Coster (Dr. Samuel), 97.
't Crabbetje (Het huis) bij Wolfaartsdijk, 25.
Cronijke (Die) van Hollant, Zeelant ende Vrieslant.... in 't corte, 101.
Krooning van Lodewijk XIV (Bij de), 586.
Krijgswezen (Nederlandsch), 325.
Kunstwagens, 357.

L.

Laken scheuren, 111.
Langwijligheid in regtszaken, 201, 527.
Ledematen van den mensch (Waardeering der) wanneer zij in den oorlog werden verminkt, 451.
Leeuwenhoek (Ant. v.), 100.
Leydecker (C.Gentman), 23, 88, 140, 293.
Leopold I (Vergiftiging van keizer), 18.
Lex phaath, 289, 496.
Lied Iö vivat, 291. — Ach mein lieber Augustin, 317. — De bisschop van Munster, enz. 517.
Liederen uit het laatst der 18e eeuw (Zangwijzen van), 419.
Linteloo (J. van), 174, 542.
Locke in Nederland, 433, 518.
Lodewijk den Vromen (Kleindochter van), 148, 306.
Loë (Baron de), 433, 581.
Luchtreizen, 481, 531.
Lnchtverschijnsel, 6.
Luiscius, 49.
Lijken zonder hoofd, 111.

M.

Maanden (Lange), 313.
Mahdi, 148, 591.
May (Wilh.), 101.
Manmaker (Ad.), 173.
Mannetje op de admiraliteitskamer te Rotterdam, 1809, 81.
Manpadt ('t Huis te) bij Haarlem, 529.
Marron, 433, 494, 506.
Matrozen-kapelaan in 1638, 147.
Maximiliaan en Maria (Octrooi, gegeven door) aan die van Holland, 78.
Mercator, 331.
Middelburg (Baljuw van), 13, 136, 218.
Moders (Mary) of Stedman, 206, 331.
Modet en Taffin beeldstormers?, 173.
Monickes (Geertrui), 204.
Montanus (Arias), 110, 218.
Montigny (Joost van Lalain van), 77.
Monnmenten voor Lodewijk XVII, mad. Elisabeth, Marie Antoinette en den hertog van Enghien, 25.
Moorsche dans, 205.
Muiden (Mr. van), 227.
Musikaliën in de boekerij van Ph. v. Marnix van St. Aldegonde, 202.
Muzijknooten, 243, 361.

N.

Namen (Oude) van planten, 16, 160. — (Uitgang in achter eigen-), 265, 352. — (Eigen-) beginnende of eindigende met wijn, 327. — van huizen, 553.
Nassau Bourbon (Louise Juliana de), 580.
Niet goed begrepen, 198.
Nieuwenhuijsen (F.), 227.
Nieuw-Hanau (Nederd. Herv. gemeente te), 13.
Niezen, 301, 353, 469, 524.
Nijmeegsche handboekjes, 410.
Nijmegen (Gemeensman, raad en schepen te), 459.

O.

Oldenbarneveld (Afbeelding der regters van), 38. — (Zwaard waarmede) onthoofd is, 109.
Olifanten in Europa, 445, 543.
Onderwijzer — koopman in zout, 2.
Onthaal (Een vreemd), 120.
Onthouding als protest, 445.

Onze voorouders en wij, 74.
Oosten (Hendrik v.), 362.
Opligter (Een) in de 16e eeuw, 143.
Opschriften op kerkklokken, 199, 383. — op schoorsteenen, 360, 491.
Organisten, 456. — (Amsterdamsche), 60.
Orgel en klokkenspel te Sneek, 300.
Orgelmakers en organisten, 298, 415.
Orgels en organisten te Dordrecht, 286.
Orgels en orgelmakers, 415.
Orlamünde, 445, 541.
Oudemans (Nalezing op) Bijdrage tot een Middel- en Oud-Nederlandsch Woordenboek, 89.

P.

Paard (het bijdehandsche en vandehandsche), 155.
Paardenschoeisel, 2, 340.
Pad (Eene) door eene spin gedood, 507.
Panneel (M.), 201.
Pannekoeken in de kom koud gemaakt, 85, 231.
Paskwil van 1654, 276.
Pastoors nalatenschap aan kerkpatronen, 169.
Penning (Gilde-), 6. — van P. van Abeele, 40. — (Zilveren huwelijks-), 157. — (Koperen) van 1742, 172. — (Lig-) van David van Bourgondië, 534.
Penningen (Houten gedenk-) of toccodilleschijven, 114.
Perzische taal (Boeken in) voor den hoogleeraar Golius te Leiden, 457.
Pinas (Jan), 97, 160.
Platonisch jaar, 78, 152.
Poelgeest (C.), 228.
Portret van J. J. Graswinckel, 159.
Portretten in Arends Vaderl. Geschiedenis, 174. — (Geschilderde) van Vondel, 349, 522. — van leden der familie Six, 579.
Predikant-distillateur (Een), 180.
Psalm 151, 205.

R.

Raadsel (Rellstabs), 373.
Rekenmachine, 105
Roëll (J.), 4, 113, 593.
Roscam (Petrus), 277.
Ross (Gravin van), 3, 67, 153.
Rozendaal (Reglementen van het gilde van S. Sebastiaan te), 422.
Ruïne bij Maastricht, 86.

S.

Sakkerdaanhout, 79.
Salinga (A.), 338.
Schandsteenen. Z. Draaikooi.
Schasz (Samuel), 273.
Schilderij (Onbekende), 81. — in 1672, 148.
Schilderijen en teekeningen (Lijst der) van wijlen mr. G. van Kinschot, 165.
Schotten in dienst der Staten, 207.
Schrikkeljaar, 301.
Schrijfkunst, 387, 523.
Schuurman (A. M. v.), 207.
Schuttersgilden voorheen en thans, 422.
„Segers (Monsr.) en deszelfs Constubernaal W. van Hoorn" contra Jan Wagenaar, 61.
Sint Jans kruid, 291, 339.
Slaven te Konstantinopel, 147.
Sleutel (Een groote), 260, 369.
Snaphaan (A.), 459.
Sorius (J.), 169.
Spelfouten als bron van inkomsten, 450.
Spoor (Ooster-, Rijn-), 385.
Spotprent uit de 16e eeuw, 9.
Spotvers (Duitsch) op den terugtogt der Franschen uit Rusland, 358.
Spreekwoorden (Afbeeldingen van), 345, 583. — en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend, 547, 558, 574, 586, 597, 605.— in ouden en nieuwen vorm, 168. — Zijne asch ruste in vrede, 601. — Spelen om des keizers baard, 14. — In de beurs (bus) blazen, 85, 193, 292. — Iemand veel blaauwe bloemen wijs maken, 13, 154, 248. — Mijn vader is geen Bremer, 387, 464. — Garen uithalen, 322. — Als men gus zegt meent men al de hoenderen, 157, 543. — Zoo oud als de weg van Kralingen (Rome, Jacatra), 35. — Geen kwartier geven, 302. — Geeft hem ruimte, 387. — Politieke tinnegieter, 85. — Zij komt

er beter af dan Trijn van Hamburg, 553. — Op zijn voorman gezet worden, 14, 112, 162. — Al regende het oude wijven, 415. — Door (in) de wol geverwd, 291, 421. — Wie eerst komt, wie eerst maant (maalt), 39. — In Gütersloh macht die Luft unfrei, 373. — To pledge up the Dutch, 327.
Spreuk, Eenheid in het noodige, vrijheid in het twijfelachtige, in alles de liefde, 356, 452.
Staats (J.), 277.
Staten generaal (Ordonnantieboek der), 210.
Steendragen Z. Draaikooi.
Steenen hoofden in romeinsche doodkisten, 16.
Strafoefening (Zonderlinge), 291, 592.
Studeren van noordnederl. Katholijken aan de universiteiten van Keulen en Leuven, 196.

T.

Tabak rooken, 384, 492.
Teekeningen (Drie), 73.
Tegel (Voetmerk op een romeinschen), 191.
Teylingen (Huis te), 1.
Tekstkritiek, 294.
Telwoorden (Plaatsing der) in den zin, 302.
Teniers, 311.
Tienden (Beschapen), 38.
Tollius (Joannes) Amorfortius, 58.
Toonkunstenaars (Toevoegsels tot de lijst van nederl.), 455.
Toonkunstenaars te Amsterdam, 106.
Trijn van Hamburg, 353.

U.

Uithangteeken, (Een), 109.
Utrecht. Kasteel Vredenburg in 1566, 38. — (Afbeelding van het inzakken eener brug te), 99.
Utrechtsche gevangenen in 1556, 568.
Uurwerken. Z. Klokkenspelen.

V.

Vaan (Roode), 825, 525.
Vaandels (Veroverde), 20.
Vaartuigen or 1650, 480
Verkeerde uitdrukkingen (Proeve van), 546.
Verzen (Handleiding tot het maken van latijnsche en grieksche), 277.
Vicar of Wakefield, 50.
Vin (A. de), 3, 251.
Visscher (Anna Roemers) en de dordrechtsche dichterschool, 313.
Vischvangst (Overvloedige), 202.
Vlag (Roode) met uit eene wolk stekenden ontblooten arm, 37, 218, 496, 592. — (Kleuren der nederlandsche), 49.
Vlissingen (Grondslag van een monument voor keizer Napoleon I te), 181.
Vondel (Geschilderde portretten van) 349, 522.
Vooght (Claas Jansz), geometra, 173, 447.
Vos (A. en G. de), 434.
Vos (Jan) en Vondel jr., 566.
Vrijdom van stadslasten aan den schout toegekend, 78.
Vrouw (Eene) met eene vrouw getrouwd, 261.
Vrouwenrollen op het tooneel door vrouwen vervuld, 164.

W.

Wapen van Apeldoorn, 5, 113. — Blarichorst enz., 445, 573. — Braet, 159, 270. — Dedel, 255, 324. — Heemskerck, 52. — Hunthum, 330, 421. – de Jonge, 175. — (Getal XIIII op het) van Kapelle. 465.— (Drie pillen in het) der Medici, 379. — Meurs, 410. — de Percin de Montgaillard, 159. — M. A. de Ruiter, 340, 524, 584. — (Anker als familie-), 54. — boven eene schilderij, 518. — gevraagd, 40, 340, 244, 375. — (Onbekend) gevraagd, 304. — (Vraag naar een), 459, 530.
Wapenbord van jhr. Jan van Eyk, 418.
Wapens (Drie) gevraagd, 18, 353. — (Schaar-), 57. — met leliën, 243, 411. — (Rouw-), 260,
Weerhanen (Kraaiende), 577.
Werving van zeevolk in 1652, 545.
Westhoven (Kasteel), 361.

Willem I (Aanslagen op het leven van prins), 174. —(Aanslag op het leven van), 385.
Willem Barendsz., 27, 154, 277.
Woorden in de Meierij van den Bosch in gebruik, 335, 416, 468. — in Gelderland, bijzonder in de zoogenoemde graafschap Zutfen gebruikelijk, 555.
Woorden, afgeleid verklaard of beoordeeld. — -baar, 304, 317; 469. — bakelaar, 540, 604. — barmus, 567. — beschapen, 38.— buffeltje, 387. — cigaren, 156. — eswardeur, 567. — phaath, 289, 496. — photographie, 505. — geadresseerd, 409. — heilige dagen, 112. — helleveeg, 113. — hengelrik, 26, 112. — herfst, 505, 553, 603. — hertsheldich, 89. — heur, 89. — hierentussen, 89 — himphamp, 89. — hinderen, 89. — hinderschap, 90. — hinderwaert varen, 90. — hippelhap, 990. — hoe ghedaen, 90. — hoede (in crancker) staen, 90. — hoedstoffeerder, 90, 225. — hoghe (an), 91. — hoge minne, 91. — hoghen ofte meerren, 91. — hoy (den) hebben, 91. — hockeling, 91, 261, 335. — hockelplaets, 92. — hocken, 92, 261. — hocus pocus, 346, 463. — holderdebolder, 442. — holm, 92. — hondertich, 92. — hoofde (teenen) comen, 92. — hooftzonde, 92. — hoofd-voor-hoofds, 93. — hoofs, 93. — hoogh bestaen, 93. — hoogdravend, 93. — hooghmoedich, 93. — hooghsel, 93. — hooghste, 93. — hoonaert, 94. — hoonen, 94. — hossebossen, 94. — hossen, 94. — houden, 94. — houden van, 94. — houden (den zelven voet), 94. — houden op iemand, 95. — houttuin, 94, 261. — Huge noch Thomas, 95. — Hugen (up) bank setten, 95. — huys bezorghd, 95. — huishouw, 96. — huys sitte, 96. — hulpe, 96. — hulpreyck, 96. — hulpsamich, 96. — hurck, 96. — huusloes, 96. — hijghjen, 89. — hijlicken, 89. — israel, 481, 571. — jeux de tables, 13, 218. — kappetoris, 133. — kargierder, 13, 162. — karwei, karwij, 350. — kieremieren, 181. — Kikkerbilsluis, 387. — klimaatschieter enz., 388. — koekoek, 176. — kornuit, 347, 557. — kraam, 7, 249, 354, 461. — Ledeboer, 451. — ont-351. — ontbijten, 277, 278. — ontwee, 351. — petoten, 341. — ridicule of reticule, 566. — ritse, ritsen, 546. — rufum convivium, 567. — schotsch, 207, 265, 323. — sleyscat, 568, 584. — spinellen, 341. — spijbelen, 14. — staart (bijnaam van den Engelschman), 341. — stalbroeder, 49, 305. — stekel, 329. — talavacius, 217, 245. — trekwerker, 174, 354, 461. — troon, 124. — vadermoorders, 159, 256. — verbaelmonden, 568. — weerhaan, 577. — wentelteef, 50. — zieltaefflen, 569.

Z.

Zangwijzen van volksliederen uit het laatst der 16e eeuw, 419.
Zeekaarten, teekeningen en schilderijen, 493, 583.
Zeeland (Burggraven van), 60.
Zegels (Zonderlinge oude engelsche), 19.
Zelfmoord (Splinternieuwe manier van), 11.
Zevenaer (Graaf van), 330, 381, 447.
Zigeuners, 156.
Zillesen, Geschied. der Vereen. Nederl. enz., 27.
Zinspreuk, Sustine et abstine, 21.
Zoccolanti, 79.
Zonnebloem (De), 260.
Zwitsers in nederlandschen dienst (Geschiedenis der), 325.

MEDEWERKERS.

A

A. (J.), Namen van huizen, 553. — De duivel met klaauwen, 580.
A. (v.), Jaarwedden in de 16e eeuw, 197. — Opschriften op kerkklokken, 199. — Langwijligheid in regtszaken, 201.
Alberdingk Thijm (J. A.), Toonkunstenaars te Amsterdam. 106.
Alewijn (P. Opperdoes), Gesl. d'Orville, 56.
Allard (H. J.), Noordnederlandsche Jesuiten op zuidnederlandsche schepen, 231.

Andante, Wapen gevraagd, 244. — Fam. v. Trigtveldt, 244. — Gesl. Ruys of Ruysch, 253. — Onbekend wapen gevraagd, 304·

Anspach (J.), G. van Hardenbroek, 446. — Opschriften op schoorsteenen, 491. — Spreekwoorden en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend, 547, 558, 574, 586, 597, 605.

Az., Gravin van Ross, 3. — „Monsr. F. Segers en deszelfs Constubernaal W· van Hoorn" contra Jan Wagenaar, 61. — Vrouwenrollen op het tooneel door vrouwen vervuld, 164.

B

B., Gesl. Lequien, 208. — Gesl. Dedel, 209. — Gesl. v. Loenen, 217. — Gesl. Ockhuysen, 230. — Huis Holland, 304. — Huis Savoye-Carignan, 314. — Wapen v. Dedel, 324. — Wapen v. Hunthum, 330. — Gesl. v. Bemmel, enz., 374. — Gesl. Weitsen, 374. — Gesl. v. Teylingen, 601.

B. (v.), / G. N. Gesl. v. Beverwaerde, 159. — Gesl. Vossius en Muys van Holy, 160. — v. Beverwaerde, genaamd Persijn, 175. — Arias Montanus, 218. — Gesl. Cinq, 219. — Gesl. de Feyter, 220.

Baan (J. van der), Adr. de Vin, 3. — Gesl. Leydekker, 8. — Gesl. Spiering en Oudheusden, 9, 114. — Corn. Gentman Leydecker, 23, 88. — Gesl. Mooijen, 24, 71, 447. — Het huis 't Krabbetje, 25. — Roka v. Brederode, 26. — Gesl. Borrendamme en Sonmans, 32, 56, 163, 526. — Gesl. v. Adrichem, 32, 88. — Gesl. v. Ingen, 33, 81. — Gesl. v. Laren, 88. — Ant. v. Leeuwenhoek, 100. — Nederl. dichters, 133. — Aardbevingen in Nederland, 162. — Gesl. de Lannoy, 163. — Gesl. Wachtendonk, 178. — Fam. Thierens, 266. — Gesl. v. Loenen, 217. — Orgels en organisten te Dordrecht, 286. — Orgelmakers en organisten, 298. — Ach mein lieber Augustin, 317. — Gesl. Meurs, 323. — Eenheid in het noodige enz., 356. — Joh. Ederwaert, 373. — Organisten, 456. — Gesl. Hoog, 476. — G. v. Hardenbroek, 481. — Israel, 481. — Opschriften op schoorsteenen, 491. — Schrijfkunst, 523. — A. Arondeaux, 526. — Predikanten met den naam van Baselius te Bergen op Zoom, 594.

Bake (W. A. van den Wall), Kapittelgoederen te Boxtel, 344.

Bakkenes (H. C. van) Cinq, enz., 54. — Gesl. de Huyter, enz.. 113. — Aardbevingen in Nederland, 219. — Gesl. v. Everdingen, 323. — Gesl. de Witt te Amsterdam, 411. — Gesl. Ockhuysen, 434. — Gesl. Criep of Cryp, 465. — Gesl. Roeters en v. Wijlick, 466.

B. B., Gesl. v. Vrijberghe, enz., 208.

B. D. (C. v.), Hoogeveen, 293.

Berg van Dussen Muilkerk, Gesl. de Beaufort, 529.

Bergh (Van Blaauw Sonnevelt van den), Gesl. van Vrijberghe, 255. — Wapen v. mr. J. Dedel, 255. — Gesl. Methorst, 256.

Boekhoudt (H. Buringh), W. de Clercq, 447.

Boekhoudt (W.), Zilveren huwelijkspenning, 157. — Koperen penning van 1742, 172.

Boeles (W. B. S), A. en F. Baders, 226. — C. Poelgeest, 228. — Hayo Douwes, orgelmaker, 286. — Klokkenspel en orgel te Sneek, 300.

Boers (J. C.), Jan Guidonius, 225. — J. v. Haeften, 228. — Van Dijk en Teniers, 311.

Borch (Van den), Een kalender en een huwelijksregister, 292, 531. — Graaf v. Zevenaar, 447.

Breugel Douglas (C. van), Fam. Thierens, 220.

B. v. L., Op zijn voorman gezet worden, 162. — Marcelis en de Bas, 163.

C.

Caland (Fred.), Wapen gevraagd, 40. — Schaarwapens, 57. — Gesl. Turcq, 57. — Gesl. de Feyter, 133. — C. Gent-

man Leydecker, 141, 293. — Gesl. v. Adrichem, 162, 268. — Gesl. Schuurbecque, 267. — Gesl. Pipenpoy, 269. — Gesl. Borrendamme en Sonmans, 269. — Gesl. Vos en Bake, 269. — Gesl. Leydekker, 270. — A. en G. de Vos, 434. — Gesl. de Beaufort, 464. — Getal XIIII op het wapen van Kapelle, 465.

Churl (John), Een groningerlandsch zeeman bij de duitsche en oostenrijksche noordpool-onderzoekingsreizen, 532.

C. J., Onderwijzer — koopman in zout, 2.— Over het studeren van noordnederl. Katholijken aan de universiteiten van Keulen en Leuven, 196.

Cloots (J. W.), Oude namen van planten, 160.

Cornelius Lixa, Nederlandsch krijgswezen, 325. — Geschiedenis der Zwitsers in nederl. dienst, 325. — v. Eussen, 326. — I will pledge your grace up the Dutch, 327. — Mercator, 331. — Paardenschoeisel, 340. — Wapen gevraagd, 340, — Wapen van M. A. de Ruiter, 340. — Hocus pocus pas, 346, 463. — Woorden in de Meierij van den Bosch in gebruik, 416.

Cosijn (P. J.), Stekel, 329.

D.

D., Gele en roode aarde in grafheuvels, 265.

D. (B.), Graaf v. Zevenaer, 381.

D. (J.)/L., Paardenschoeisel, 2. — Gildepenning, 6. — Voorwerpen door hout geheel omgroeid, 18. — Friesche tooversage, 19 — Zonderlinge engelsche zegels, 19. — Zoo oud als de weg van Kralingen, 35. — Geheime papieren van Gustaaf III, koning van Zweden, 109, 522. — Houten gedenkpenningen of toccodilleschijven, 114. — Bijgeloof, 119. — De heilige graal, 125. — Werken van J. le Francq van Berkhey, 127. — Eene hollandsche Edda, 128. — Zigeuners-cigaren enz., 156. — Een voetmerk op eenen romeinschen tegel, 191. — Niet goed begrepen, 198. — Overvloedige vischvangst, 202. — Hoedstoffeerder, 225. — Een groote sleutel, 260. — Hockelingh enz., 261. — S. Schasz, 273. — Huislook op de daken, 276. — St. Jans kruid, 291. — Kornuten, 347, 557. — Spelfouten als bron van inkomsten, 450. — v. Ledebur, 451 — Lied, 517. — Wapen van M. A. de Ruyter, 524. — Roode vaan, 525. — Trijn van Hamburg, 553.

Doorninck (Mr. J. I. van), Zillesen, Geschied. der Vereen, Nederd. enz., 27. — Gesl. Wentholt, 29. — Vicar of Wakefield, 50. — Wapen van het gesl. Apeldoorn, 113. — J. Roëll, 113. — P. Nieuwenhuijsen, 227. — Organisten, orgelmakers, 300. — Joh. Anspach, 325. — Jean Froissart, 334. — Gesl. Moojen, 353. — Rellstabs raadsel, 373. — Duitsch spreekwoord, 373. — Ligpenning van David van Bourgondië, 534. — Baron de Loë, 581.

E. A. P., In de beurs blazen, 85. — Politieke tinnegieter, 85. — Karwei, karwij, 350. — Woorden met ont zamengesteld, 351. — Niezen, 354. — Proeven van verkeerde uitdrukkingen, 546.

F.

Famulus, Plaatsing der telwoorden in den zin, 302. — Woorden met het achtervoegsel baar, 304. — Dubbelzinnige uitdrukking, 326.

Fock (Van Brucken), A. Snaphaan, 459.

Fokker (Ad. A.), Draaikooi, 209.

Fokker (G. A.), Bijvoegsels tot de lijst van ned. toonkunstenaars enz., 455.

Frederiks (J. G.), Huguetan, 20.

Fret (P.), C. Gentman Leydekker, 140. — L. Bosboom, 149. — Grondslag van een monument voor keizer Napoleon I te Vlissingen, 181.

G.

Geerke (J. H.), Kermisgebruiken, 190. — Mijn vader is geen Bremer, 464. — Beleefdheidsvormen, 554.

Geffen (H. B. Martini van), Gravin van Ross, 153. — Kapittelgoederen te Boxtel, 460.
G. J. (De), Gemeensman, raad en schepen te Nijmegen, 459. — Wapen Grommé, 526.
Graaf (A. C. de), Oosterspoor, Rijnspoor, 385. — Aanslag op het leven van prins Willem I, 385. — Brand van den amsterd. schouwburg, 386. — Schrijfkunst, 387. — Mijn vader is geen Bremer, 387. — De Kikkerbilsluis, 387. — Aardbevingen in Nederland, 446. — Claas Jansz. Vooght, 447.
Grevelink (A. W. Bisschop), Anker als familiewapen, 54. — Rekenmachine, 104.
Groeneveld (E. C.), Gele en roode aarde in grafheuvels, 388.
Gijn (Mr. S. van), De Hoopman van Narrheit, 22. — Willem Barendsz, 27.

H.

H., J. Staats, 277.
H. (A. G. J. E.), Kappetoris, 133. — Het bijdehandsche en vandehandsche paard, 155.
H. (J. W. v.), Geeft hem ruimte, 387. — Woorden uitgaande op baar, 469.
Haan (D. Bierens de), Claas Jz. Vooght, 173.
Hartog (J.), Pannekoeken, 85. — Troon, 124.
Hesselink (Ab.), Jan van Linteloo, 542. — Als men gus zegt, meent men al de hoenders, 543.
Heije, Joannes Tollius Amorfortius, 58. — Jan Pietersz., 59. — Mr. van Muiden, 227. — 't Wapenbord des componisten van Der fluyten lusthof, 418. — Zangwijzen van volksliederen uit het laatst der 18e eeuw, 419. — Het St. Caecilia concert te Arnhem, 508.
Horsthuis (J. G.), Kalfdansers, 217.

J.

J., Gesl. v. d. Berch, 193. — Gesl. v. Blaauw Sonnevelt, 193.

K.

K. (J. C.), Spelen om des keizers baard, 14. — Vadermoorders, 159, 256. — Portret v. J. J. Graswinckel, 159. — De zonnebloem, 260. — De bijen, 260. — Schrikkeljaar, 301. — Bijenkorf, 374. — Tabak rooken, 384. — Woorden in Gelderland, bijzonder in de graafschap Zutfen in gebruik, 555.
K., (K. H. J.), Handleiding tot het maken van latijnsche en grieksche verzen, 277.
K. (v.), Gesl. Kinschot, 304.
Kesteloo (H. M.), Arnemuiden, 77. — J. Gadelle, 101. — Verpligte bedevaarten, 155. — Kargierders, 162. — Adr. de Vin, 251. — Eerste predikant te Colijnsplaat, 252, 363. — Kasteel Westhoven, 361.
Kramm (J. C.), Renatus Descartes te Utrecht, 34. — De Hoopman van Narrheit, 69. — Willem Barentsz, 79. — Mannetje op de admiraliteitskamer te Rotterdam, 81. — Draaikooi, enz., 99, 544. — Afbeelding van het inzakken eener brug te Utrecht, 99. — Arias Montanus, 110. — Laken scheuren, 111. — Heilige dagen, 112. — Als men gus zegt, meent men al de hoenderen, 157. — Jacob of Nicolaas v. Campen, 167. — Koekoek, 176. — Pannekoeken, 231. — Allerheiligenvloed, 241. — Blaauwe bloemen, 248. — Kraam, 249. — Eene vrouw met eene vrouw getrouwd, 261. — In de bus blazen, 292. — Van Eussen, 435. — Waardering der ledematen van den mensch wanneer ze in den oorlog worden verminkt, 451. — Geschenk voor handschoenen, 541. Orlamünde, 541. — Werving van zeevolk in 1652, 545. — Infirmitates S. Quirini et S. Cornelii, 570. — Bij de krooning van Lodewijk XIV, 586.
Kremer (J. A. C.), Archief van het leenhof v. Brabant, 325. — Roode vaan, 325. — Graaf v. Zevenaer, baron v. Huyssen, 330. — Woorden in de Meierij van den Bosch in gebruik, 335. —

Kessel, 337. — Hazen-aas, 339. — De uitgaande manifesten der O. I. C., 341. — Opschriften op schoorsteenen, 360. — Gesl. v. Someren, 382. — Al regende het oude wijven, 415. — Holderdebolder, 442. — Kraam, 461. — Zijde, 480. — Uitvinding der globen, 480. — Tabak rooken, 492.

L.

L. (C. P.), Jean Froissart, 66. — Burggraven van Zeeland, 66. - Aardbevingen in Nederland, 67. — Die cronijke van Hollant, Zeelant ende Vrieslant..... in 't corte, 101. — Mich. ab Isselt, 101.

Laboranter, Roode vlag met uit eene wolk stekenden ontblooten arm, 37, 496. — Kleuren der nederlandsche vlag, 49. — Willem Barentsz., 154. — Lijst der schilderijen en teekeningen van mr. G. v. Kinschot, 165. — Uittreksel uit den inventaris van G. P Dou, 1569, 199.— Ordonnantieboek der Staten generaal 1615—1630, 210. — Paskwil van 1654, 276. — Afbeeldingen van den evangelist Johannes, 266. — Hollandsch-latijnsch-chineesch woordenboek, 301. — Gesl. v. Everdingen, 324. — Cabinet van A. Colvius te Dordrecht, 409. — Boeken in de persische taal voor den hoogleeraar Golius, 457. — Zeekaarten, teekeningen en schilderijen, 493, 583.

Laurillard, (E.) Op zijn voorman gezet worden, 112. — Helleveeg, 113. — Blaauwe bloemetjes, 154. — Drinkuitsma-state, 178. — Schotsch, 265. — St. Jans kruid, 339. — Niezen, 353. — Door de wol geverwd, 421. — Orlamünde, 445. — Bakelaar, 603.

Leendertz Wz. (P.), Kraam, 7, 354. — Zoo oud als de weg van Kralingen, 36, — Gedichten van P. C. Hooft, 42, 129. — Jan Pinas, 97, 160. — Kermisgebruiken, 104. — Vertaling van Hoofts Nederlandsche historien, 182. — Ontbijten, 278. — Tekstkritiek, 294. — Woorden met het achtervoegsel baar, 317. — Trekwerker, 354, 461. — Opschriften op kerkklokken, 383. — Const. Huygens, Sneldichten uit het Hoogduitsch vertaald, 482, 498. — Lex phaath, 496. — 496. — Puntdichten door Huygens vertaald, 517. — Aankondiging van boeken, 534. — Sleyschat, 584. — Bakelaar, 604.

Lenshoek (C. P.), Wilh. May, 101.

Leuven (Backer van), Wapen van het gesl. Hunthum, 421.

ll., Bijgeloof, 256.

Loffelt (A. C.), Anna Roemers Visscher en de dordrechtsche dichterschool, 313. — L. Gouwerack, 314. — Mary Moders of Stedman, 331. — Staart als bijnaam van den Engelschman, 314.

Loup (M. Macalester), Zijne asch ruste in vrede, 601.

Lütkebühl Jr. (C. L.), Herfst, 603.

M.

M. (J. d.), Gesl. Braet, 244, 554 — Wapen v. Braet, 270.

Meurs (B. van), Niezen, 469.

M^{0}., Het getal dertien, 102. — A. Salinga, 338. — Eenheid in het noodige, 357. — Kunstwagens, 357. — Gesl. Brouwer, 363. — Fam. Plockross, 378. — Drie pillen in het wapen der Medici, 379. — Tabak rooken, 384. — Draaikooi, enz., 400. — Wapens met leliën, 411. — Klokkenspelen, uurwerken, 414. — Orgels en orgelmakers, 415. — Gesl. Westendorp, 436. — Olifanten in Europa, 443. — J. Roëll, 593. — Gesl. Criep of Crijp, 594. — Gesl. Dou, 597.

Molenaar (A. M.), Nalezing op Oudemans' Bijdrage tot een Middel- en Oud-Nederlandsch Woordenboek, 89.

Molhuysen (A A. A.), Wapen van Blarickhorst enz., 445.

Moll (W.), Musikaliën in de bibliotheek van Ph. v. Marnix v. St. Aldegonde, 202. — Geertrui Monikes, 204.

Montigny (J. de), Gesl. Ockhuijsen, 467. — Gesl. Boon v. Ostade, 525.

Muller (Fred.), L. Bouquet, 361.

N.

N., Gesl. de Witt, 4. — Gesl. Baalde, 15. — Gesl. Geus enz., 15. — Gesl. Hoogeveen enz., 26. — Gesl. de Witt te Amsterdam, 277. — Wapen boven eene schilderij, 518.
- n, Gesl. Campen, 149. — Vraag naar een wapen, 530.
N. (J. H.), Wentelteef, 50.
N. (V. D.), n°. 2, Ruine bij Maastricht, 86.
Nepveu (J. I. D.), Renatus Descartes te Utrecht, 136.
Nolthenius Jr. (J. J.), Gesl. Ockhuysen, 330.

O.

O. (H. M. C. v.), Platonisch jaar, 152. — Woorden in de Meierij van den Bosch in gebruik, 468
O. (O.), Bijgeloof, 557. — Kraaiende weerhanen, 577. — Kakographie, 577.
O. (v.), n°. 2., Hengelrik, 112.
Obreen (Fr. D. O.), Veroverde vaandels, 20. — Aanslag op Amsterdam, 83. — H. baron de Charnacé, 565.
Oldeman (G.), Kermisgebruiken, 102.
Oosterzee (H. M. C. van), W. de Clercq, 292. — Gesl. Hoog, 478.

P.

P., Willem Barends, 277.
Perk (M. A.), P. H. Marron, 494.
Pik, E. Monachon, 172. — Schotten in dienst der Staten, 207. — Familie Ross, 207. — Uitgang in achter eigennamen, 265.
Poortugael (D. J. den Beer), Onze voorouders en wij, 74.
Proes (L.), Spijbelen, op zijn voorman gezet worden, 14. — Wie eerst komt, wie eerst maant, 39. — A. M. van Schurman, 207. — Een groote sleutel, 369. — Geadresseerd, 409. — Eenheid in het noodige enz., 452. — Brand van den amsterdamschen schouwburg 11 mei 1772, 460.

R.

R., Huis te Teylingen, 1. — Arnout v. Zuylen v. Nyvelt, 1. — Aardbevingen in Nederland, 5. — Baudart, 41. — Een predikant-distillateur, 180. — M. Panneel, 201. — Spotvers op den terugtogt der Franschen uit Rusland, 358.
R., Geslacht v. Someren, 4.
Rogge (H. C.), Kerckelijcke historie, vertaald door J. Fruytiers, 1. — Bellen blazen, 12. — Caspar Casparius, 50. — Een opligter in de 16e eeuw, 143. — Spreekwoorden in ouden en nieuwen vorm, 168.
Roos (G. P.), Ritse, 546.
Roumen (J.), Instrumentmakers, 454.

S.

S., Gesl. v. Noordwijk, 5 — Gesl. Brouwer, 5. — Wapen van het gesl. Apeldoorn, 5. — Wapen de Percin de Montgaillard, 159. — Wapen v. Braet, 159. — Gesl. Meurs, 208. — Gesl. v. Wylick en Roeters, 209. — Gesl. Methorst, 209, 330. — Gesl. Boon v. Ostade, 315. — Gesl. Grommé, 315. — Gesl. Clomp, 374. — Gesl. Hoog, 374. — Wapen gevraagd, 375. — Gesl. Braet, 411. — Gesl. v. Lockhorst, 434. — Gesl. v. Wesel, 434. — Gesl. de Bruyn, 602. — Gesl. Camper en Persijn, 602.
S. (G. A.), Vrijdom van stadslasten aan den schout toegekend, 78. — Sakkerdaanhout, 79. — Zoccolanti, 79. — Baljuw van Middelburg, 218. — Utrechtsche gevangenen in 1566, 568. — Begraven van in de kraam gestorvene vrouwen, 568. — Sleijscat, 568. — Verbaelmonden, 568. — Zieltaefflen, 569. — Heksen, 579. — Frisii acephali, 580. — Boetselaersbank, 602. — Bilderdijk, 602.
S. (J. H.), Zinspreuk, Sustine et abstine, 21.
J. (R.), Wapen de Jonge, 175. — De Neufville, 175,
Scheltema (Dr. P.), Amsterdamsche organisten, 60.

Six, (G. A.), Joan Canter, 3. — J. Roëll, 4. — Luchtverschijnsel, 6. — Nederl. hervormde gemeente te Nieuw-Hanau, 13. — Iemand veel blaauwe bloemen wijs maken, 13. — Steenen hoofden in romeinsche doodkisten, 16. — Oude namen van planten, 16. — Vergiftiging van keizer Leopold I, 18. — Drie wapens gevraagd, 18. — Beschapen tienden, enz., 38. — Kasteel Vredenburg te Utrecht in 1566, 38. — IJzers in het huis te Britten gevonden, 50. — Drie teekeningen, 73. — Platonisch jaar, 78. — Jam proximus ardet Ucalegon, 78. — Onbekende schilderij, 81. — Afbeelding van het inzakken eener brug te Utrecht, 100. — Lijken zonder hoofd, 111. — Hengelrik, 112. — De heilige graal, 125, 177. — Mahdi, 148, 592. — Afbeelding van St. Augustinus, 148, 305. — Kleindochter van Lodewijk den Vromen, 148. — Droge boom, 169, 334. — J. Sorius, 169. — Pastoors nalatenschap aan kerkpatronen, 169. — Hoogleeraars door studenten gekozen, 170. — Spotverzen enz. op den Horatius van Bentley, 171, 317. — Eene wonderbare bevalling, 172. — Trekwerker, 174. — Portretten in Arend, Vaderl. geschiedenis, 174. — J. v. Linteloo, 174. — C. P. de Vooght van Rijnevelt, 174. — Drinkuitsma-state, 177. — Gesl. de Coninck, 184. — G. J. Knijf, Goijlandia, 194. — Mary Moders of Stedman, 206. — Infirmitates St. Quirini et Sti Cornelii, 217, 340. — Jeux de table, 218. — Gesl. Bruheze, 223 — Talavacius, 245. — Gesl. Quarebbe, 258. — Gesl. Selis en de Vaes, 259. — Ayta hospitaal, 259. — Rouwwapens, 260. — Gesl. den Otter, 261. — Gesl. Stuyver, 264. — Gesl. Moens en Ornia, 284. — Lex phaath, 289. — Bezitregt gestaafd door het zweren van eenen eed, 289. — Jodenbelasting, 290. — Kapittelgoederen te Boxtel, 290. — Zonderlinge strafoefening, 291, 592. — Gesl. van Bueren enz, 306. — Lange maanden, 313. — Afbeeldingen van spreekwoorden, 345. — Van der Hoop, 457. — Gesl. van der Hagen, 458. — Gesl. Pauw, 458, 591. — Clans in Friesland, 459. — Eswardeurs, 567. — Rufum convivium en barmus, 567. — M. G. Decambon, geb. v. d. Werken, 569. — Douceur aan korenmolenaars toegestaan, 579. — L. J. de Bourbon, 580. — Joden in Nederland, 580. — Vlag met gewapenden arm, 592. — Boetselaersbank, 602. — Bilderdijk, 602.

Snellebrand (J. A.). Baudart Apophthegmata, 353.

Snouckaert van Schauburg (A. C.), Adel van het koningrijk Holland, 519.

Snuffelaar, Zwaard, waarmede Oldenbarneveld onthoofd is, 109.

S. S., Gesl. Fagel, 139.

Stella duce, Gesl. Westreenen, 29. — Afbeeldlng der regters van Oldenbarneveld, 38. — Kieremieren, 181. — Genealogische handschriften van v. Spaen, 196. — Drie wapens gevraagd, 353. — Portretten van leden der familie Six, 579.

Stuers (Victor de), Afbeeldingen van spreekwoorden, 583.

T.

T. (v.), Langwijligheid in regtszaken, 527.

Tiele (P. A.), Willem Barendsz, 28.

U.

Ueberfeldt (Jan Braet van), Gesl. Braet, 496.

V.

V. Az. (De), Jacob of Nicolaas van Campen, 196. — Korte beschrijvinge van Parijs enz., 229. — Voorspel vertoond tot opening van de Schouwburg (te Amsterdam) in Sprokkelmaand 1678, 270. — Uitgang in achter eigennamen, 352. — Geschilderde portretten van

Vondel, 349. — Vos en Vondel Jr., 566.
Vl. (v.), Graven, markgraven, baronnen, 310. — Garen uithalen, 322. — Schotsch, 323. — Hockeling, 335. — Herfst, 553. — Woorden uitgaande op baar, 590.
Vorsterman van Oijen (A. A.), Gesl. v. Nijenrode, 52. — Wapen van Heemskerck, 52. — Gesl. v. Veen, 71. — Gesl. Wevering, 82. — Gesl. Marcelis en de Bas, 101. — Gesl. de Sitter, 109. — Wapen van het gesl. Apeldoorn, 113. — Gesl. van Dorp, 121. — Roka v. Brederode, 139. — A. v. Zuylen v. Nyevelt, 140. — Gesl. v. Ingen, 140. — Gesl. Baalde, 155. — Gesl. Wolbock, 230. — Wapens met leliën, 243. — Gesl. v. Everdingen, 253. — Een kalender en een huwelijksregister, 304. — Gesl. v. Beverwaerde, 323. — Eigennamen beginnende of eindigende met wijn, 327. — Gesl. Spiering en Oudheusden, 335. — Gesl. Chassé, 355. — Gesl. Grommée, 356, 421. — Gesl. v. Schuyler, 362. — H. van Oosten, 362. — Gesl. Boon v. Ostade, 377. — Gesl. v. Adrichem, 377. — Gesl. Fremeaux, 377. — Gesl. Moens en Ornia, 384. — Archief van het leenhof van Brabant, 436. — Gesl. v. Kessel, 453. — Omgekeerde barensteel, 464.
Vries Jr. (Jo. de), Medaille van P. van Abeele, 40. — Aardbevingen in Nederland, 67. — Gravin van Ross, 67. — Gesl. v. Wijlick en Roeters, 375. — Marron, 506. — Locke in Nederland, 518. — Wapen van M. A. de Ruiter, 584.
Vuylsteke (J.), Matthijs de Casteleyn, 431. — P. Hemony, 432.

W.

W. (v.), Onthouding als protest, 445.
Wagner (J. D.), Gesl. Spiering en Oudheusden, 106. — Geslacht- en wapenkundigen, 399. — Nijmeegsche handboekjes, 410. — Wapen v. Meurs, 411. — Klijn Hiddink, 573. — Een kalender en een huwelijksregister, 573. — Wapen v. Blarickhorst enz., 573.
Wybrands (Aem. W.), Droge boom, 254. — Infirmitas S. Quirini, 571.
Wybrands (C. N.), Dr. Samuel Coster, 97. — Jacob of Nic. van Campen, 230. — Aantal der bij den schouwburgbrand omgekomene personen, 245.
Winkler (Johan), Olifanten in Europa, 543. — Israel, 571. — Woorden uitgaande op baar, 590.
Wijk Jr. (P. van), In de bus blazen, 193.

X.

X., Een kalender en een huwelijksregister, 145, 397, 541.

Z.

Z., Klijn Hiddink, 397.

---

*, Zonderlinge drukfouten, 506, 558. — Het adellijke geslacht v. Lennep, 517. — Geschilderde portretten van Vondel, 522. — 't Huis te Manpadt bij Haarlem, 529. — Geschut op 's lands vloot in 1666, 566. — Het spinnen der katten, 569. — Het jaar 1666 en het getal van het Beest. Chr. B. van Galen, 585. — Gele en roode aarde in grafheuvels, 595.

LEES-, SCHRIJF- EN DRUKFOUTEN.

In deel XXI.

Bl. 350, reg. 5 v. o. *staat:* Zij is gestorven *lees:* Hij is geboren

In deel XXIII.

Bl. 11, laatste reg. *staat:* ten oosten *lees:* ten westen
〃 634, reg. 12 v. b. *staat:* 1870 » 1780

In deel XXIV.

Bl.	12,	onderaan	*staat:*	W. C. ROGGE.	*lees:*	H. C. ROGGE.
〃	36,	reg. 6 v. o.	〃	kan	〃	ken
〃	45,	〃 6 v. b.	〃	belang	〃	belang bij
〃	48,	〃 17 〃	〃	Galaetea,	〃	Galatea,
〃	50,	〃 7 〃	〃	Indië,	〃	zee,
〃	66,	〃 6 〃	〃	Paulatinas	〃	Paulatinus
〃	102,	〃 4 v. o.	〃	Zelfs	〃	Zelf

〃 115, 〃 6 〃 De woorden „Keerzijde als Nav. XI, bl. 349 n° 9. Keerzijde" behooren bij het voorgaande. Voor „Het", waarmede de nieuwe regel beginnen moet, te plaatsen het nommer „8".

Bl.	119,	reg. 3 v. b.	*staat:*	*Sub hoc tuta.*	*lees:*	*In hoc signo tuta.*
〃	127,	laatste reg.	〃	protiven	〃	productiven
〃	129,	reg. 14 v. o.	〃	in	〃	en
〃	133,	〃 9,7,4en1v. o.	〃	Salewijn	〃	Lalewijn
〃	178,	〃 17 v. b.	〃	boeren,	〃	heeren,
〃	201,	〃 12 v. o.	〃	landmeester	〃	landmeter
〃	212,	〃 4 v. b.	〃	Fresiano,	〃	Trevisiano,
〃	318,	〃 20 〃	〃	niet	〃	ziet
〃	318,	〃 3 v. o.	〃	*baren,*	〃	*beren,*

Bl. 409, reg. 8 v. o. *staat:* on fera enz. *lees:* en ferez et en jugerez comme à mon grand et perpetuel bien-faicteur etc.

Bl.	468,	reg.	4	v. b.	*staat:*	Bisdom	〃	Ockhuysen
〃	476,	〃	17	〃	〃	alhier,	〃	aldaar,
〃	476,	〃	7	v. o.	〃	1623,	〃	1683,
〃	477,	〃	18	v. b.	〃	1 mei	〃	1 november
〃	477,	〃	19	〃	〃	5 mei	〃	5 november
〃	561,	〃	13	〃	〃	ἀνέλπισοι	〃	ἀνέλπιστοι

BERIGT.

Toen wij ten vorigen jare besloten den Navorscher, tot dien tijd een maandblad, tot een weekblad te maken, deden wij dit in de hoop, dat deze verandering aan onze medewerkers en inteekenaars aangenaam zou zijn. Wel zou het den bestuurder meer moeite, den uitgever meer kosten veroorzaken, maar beide getroostten zich dat gaarne in het belang van dit tijdschrift.

Doch waren enkele medewerkers daarmede ingenomen, andere waren het niet. Van de inteekenaars wenschten verreweg de meeste het tijdschrift maandelijks te ontvangen.

Wij hebben daarom besloten terug te keeren tot die wijze van uitgave, waaraan het ons gebleken is, dat de meeste medewerkers en bijna alle inteekenaars de voorkeur geven. De Navorscher zal van nu af weder maandelijks in het licht komen in afleveringen van drie of vier vellen, te zamen uitmakende veertig vellen in het jaar. Aan het bezwaar, dat tusschen het doen van eene vraag en het ontvangen van een antwoord dikwijls meer tijd zal moeten verloopen dan in het afgeloopene jaar het geval was, zullen wij eenigzins te gemoet komen door de vragen, die wij ontvangen terwijl het nommer ter perse is, eerst op den omslag (voor zoo verre daar ruimte is) te plaatsen en ze in het volgende nommer te herhalen.

N°. 1 zal den 15en januarij uitkomen.